

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม

JMPBR 2025

Journal of MCU
Palisueksabuddhaghosa
Review

ISSN : 3057-1952
(ONLINE)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

📍 108/5 หมู่ 2 ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73110

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2568

Vol. 11 No.2 May – August 2025

ISSN : 3057-1952 (Online)

❖ **วัตถุประสงค์**

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศึกษาศาสตร์ (จิตวิทยา บริหารการศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ **กำหนดการเวลาเผยแพร่**

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ 30 เมษายน ปิดรับบทความ 31 มีนาคม
ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ 31 สิงหาคม ปิดรับบทความ 31 กรกฎาคม
ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ ข้อกำหนดของบทความที่ตีพิมพ์

บทความทั้งหมดที่ตีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 3 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณากลับกรองผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
4. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

สำนักวิชาการวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 108/5 หมู่ที่ 2 วัดมหาสวัสดิ์นาควุฒาราม ซอยวัดมหาสวัสดิ์ ถนนศาลายา-นครชัยศรีตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์/โทรสาร: 0 3429 9357

www. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

**“ทรงสนและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนความรับผิดชอบของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”**

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยกำนันแมน 36 ถนนกำนันแมน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150

โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540 <http://www.prayoosanthai.co.th/>

❖ **บรรณาธิการ**

รศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

❖ **กองบรรณาธิการ**

พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Phra Panya Wacharabandit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระเมธาวิสัยรส, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyarsutep

Mahamakut Buddhist University

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศ.ดร. วัชรระ งามจิตเจริญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Prof. Dr. Watchara Ngamjitcharoen

Thammasat University

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Surapol Suyaprom

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สุวิญ รักษ์ตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

❖ **ผู้ช่วยบรรณาธิการ**

ว่าที่ ร.ท. ดร.ธีรวัช ภูมิประมาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Lt. Theethawat Phoomparmarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บรรณาธิการแถลง

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ 3 กันยายน – เดือนธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อ่านทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(รศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	III
บรรณาธิการแถลง	IV
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน Guidelines for Mental Development according to the principle of Cittānupassanāsatiṭṭhāna พระครูกิตติสุวธรรมารักษ์ วิ. (เจสสิยา กิตติปาโล), วิโรจน์ คุ่มครอง	450
❖ การพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ Air Attaché Competency Development with Buddhism Integration มนู ศิริวัฒน์	465
❖ บูรณาการความเชื่อเรื่องพญานาคเพื่อการเรียนรู้วิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนากรณีศึกษาในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ Integrating Beliefs in the Naga for Learning Philosophy, Beliefs, and Religion : A Case Study in Nakhon Phanom, Mukdahan, and Bueng Kan Provinces อำพล บุคดาสาร, ธเนศ ตั้งจิตรเจริญเลิศ, ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์, ประยูร ป้อมสุวรรณ, ชชาติเมธี หงษา	483
❖ นวัตกรรมพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไพ่ยิปซีไรเดอร์เวท สู่แนวทางการดำเนินชีวิต Innovation in Forecasting Through Decoding the Dhamma of Raider–Waite Tarot Cards Toward a Way of Life Pak Chong District, Nakhon Ratchasima Province วิริยะ รักขศิริ, ประพันธ์ ศุภษร, ดวงเพชร สมศิริ	496

- ❖ รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ 511
Model for Promoting the Performance Competence of Administrative Staff
through Buddhist integration
นนนภัส กำเนิดดวง, สรพงษ์ โสเถถวณิชยวงศ์
- ❖ รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม 525
เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา
A Model of Vipassanā Practice Enhancement of Wat Buddha Dhamma,
Willowbrook, il., USA
พระมหาแสงเพชร สุทธิจิตโต (สารธิมา), วิโรจน์ คุ่มครอง
- ❖ การปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม 539
ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
The Form of Contemplation to Enter the Path of the Noble Path According
to the Principle of Vipassana Meditation
รัฐธีร์ เปรมสกุล, ลลิตา มโนหมั่นศรีทศา
- ❖ วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพลังในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนา 557
ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF MINDFULNESS POWER IN THE SENSES
ACCORDING TO THEN PRINCIPLES OF VIPASSANĀ MEDITATION
พระนาวิน อนาวีโล (ทองเตาหมก), วิโรจน์ คุ่มครอง, พระมหาวิโรจน์ คุณตติโร
- ❖ คัมภีร์กัจจายนะ: การแปล และการวิเคราะห์ 572
Kaccayana Scripture: Translation and Analysis
พระมหาวิจิตร กลยุณจิตโต, พระธรรมวชิรเมธี, พระมหาอุตร สุทธิญาโณ,
เวทย์ บรรณกรกุล, วิโรจน์ คุ่มครอง, ไพฑูรย์ อุทัยคาม

- ❖ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลัก
ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน 587
Application of Doctrines in the Mahasatipatthana Sutta for Developing the mine
According to the Dhammanupassana Satipatthana Principle
พระเทพพร รตินุโร เหลืองขาบทอง, วิโรจน์ คุ่มครอง
- ❖ รูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในสังคมไทย 597
Patterns of Application of the 18 qualities of the Buddha for Propagating
Buddhism in Thai Society
พระมหาบุญรุ่ง สิริโชติ
- ❖ กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) 612
The Process of Promoting Concentration according to the Teachings of
Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu)
พระมหาสุชาติ ธมฺมพโล (ชาตรี), วิโรจน์ คุ่มครอง
- ❖ ศึกษาประเพณีการทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน : กรณีศึกษาศาลเจ้าจีน
ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 627
Study of the Tradition of Throwing Baskets of Chinese Buddhists; A Case Study
of the Chinese Shrine, Chang Moi Subdistrict, Mueang District, Chiangmai Province
ธเนศ ชัยชนะกิจการ, พูนชัย ปันธิยะ, วิโรจน์ วิชัย
- ❖ การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร 640
Application of Anattalakkhana Sutta for Vipassana Meditation
อนัตตาจินต์ ธรรมขลิบ, วิโรจน์ คุ่มครอง
- ❖ ภาวะผู้นำเชิงพุทธพัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 653
THE MULTICULTURAL LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER
KANCHANABURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1
บัณณัฐวดี ทัพชัย, สาโรจน์ เพ้าวางศากุล

- ❖ วิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร
AN ANALYSIS OF THE ENLIGHTENMENT OF BIMBISARA KING
IN JANAVASABHA SUTTA
พระครูชัยจันทรังสี (ธงชัย จันทสุทฺธฺโต), วิโรจน์ คุ่มครอง

669
- ❖ กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน
The Process of Promoting the Mental Development according to Principle of
Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna
พระจักริน กนฺตสีโล (ถิรธีรธรรม), วิโรจน์ คุ่มครอง

683
- ❖ ผลการใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหา
และภาษาเพื่อส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2
The Effects of Using Simulation-Based Learning with Content and Language
Integrated Learning to Enhance English Speaking Skills of Second Year
Vocational Certificate Students
สุภภัทร ขำทวี่, สรณบดีนทร์ ประสารทรัพย์, สุนิดา โขจิตชัยวัฒน์, อรวรรณ ชูแก้ว

697
- ❖ การเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม
Enhancing Qualifications of Womenfolk in Thai Society according to the Five
Precepts and the Five Ennobling Virtues
อัญญาวดี แก้วศรี, แม่ชีกฤษณา รักษาโหม, นววรรณ พูนวสุพลจันทร์

714
- ❖ ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของ
ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2
The Relationship Between Digital Leadership and Academic Administration of the School
Directors under Suphanburi Primary Education Service Area Office 2
จิรพันธ์ ชาวขอนแก่น, ประเมศร์ กลิ่นหอม

729
- ❖ ประวัติศาสตร์อุปาจาระ
History of Upacāra
พระมหาไวยัสนันท์ อาวุธบุญโอบ (มีสุวรรณ), พระมหาเอกอนันต์ จานวิโร (เขียวชาญยิ่ง)

745

- ❖ การเสริมสร้างความสุขตามแนวสติปัฏฐาน ๔ 330
ENHANCING HAPPINESS ACCORDING TO THE FOUR FOUNDATIONS OF
MINDFULNESS
พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร, พระครูปริยัติตเจติยานุรักษ์, พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์
- ❖ มนุษย์กับวงจรชีวิต 342
Man and the life cycle
อัครพร ฉากครบุรี, สรวิชัย วงษ์สะอาด, วรากรณ์ พูลสวัสดิ์
- ❖ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวอริยสัจ 4 758
Quality of life by the Four noble Truths
โสภา ชื่นชูจิตต์
- ❖ วงจรชีวิตที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท 770
A life Cycle Depending on Each Other According to the Principle of Pativasamuppada
กรณวี คันธนะ, สรวิชัย วงษ์สะอาด
- ❖ หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา 786
Practical Principles of Valuating Human Beings for Qualified Life According
to Buddhist Principle
พระครูปลัดบุญสร้าง ปัญญาโร (คัมภัญญ์), พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ, สรวิชัย วงษ์สะอาด
- ❖ การประยุกต์ใช้สัมมาวาทยามะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบัน 802
ตามหลักพระพุทธศาสนา
Application of Sammāṇvāyāma to Develop Quality of Life in Today-Society
according to the Teaching of Buddhism
นพขวิญ นาคนวล, สรวิชัย วงษ์สะอาด
- ❖ การพัฒนาสังคมตามหลักสารานิยธรรม 820
Social Development According to Saraniyadhamma Principles
พระปลัดจตุรภัทร ถาวโร (วงศธรนทัต)
- ❖ กระบวนการการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมในยุคปัจจุบัน 834
The Contemporary Learning Processing of Buddhaddhamma
พระมหาไพโรจน์ ญาณกุลโล, ประชา แสงทองสุข

❖ จิตวิทยากับพฤติกรรมนิยม

845

Psychology and Behaviorism

อัจฉราพร ฉากครบุรี, สรวิชญ์ วงษ์สะอาด, บรรพต ต้นธีรวงศ์, ประมวลศักดิ์ ดีมี

บทวิจารณ์หนังสือ

❖ การล้างบาป แก้ไขกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา

862

Atonement and correction of sins according to Buddhist scriptures

นพขวัญ นาคนวล

❖ ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทยกับกฎแห่งกรรม

877

The relationship between life predictions using Thai astrology and the law of karma in Theravada Buddhism

ท.พญ.โสภา ชื่นชูจิตต์

❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

884

แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

Guidelines for Mental Development according to
the principle of *Cittānupassanāsatipatṭhāna*

พระครูกิตติสุวรรณารณ วิ. (เจสสิว กิตติปาโล)¹

Phrakhru Kittisuwannaporn Vi. (Chaliao Kittipālo)

E-mail : prakittipalo@gmail.com

วิโรจน์ คุ่มครอง²

Viroj Koomkrong

E-mail : koom-krong9@hotmail.com

Received: February 14, 2024 Revised: January 5, 2025

Accepted: January 23, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนสำคัญในมหาสติปัฏฐานสูตร 2) เพื่อศึกษาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยมีการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ/พระวิปัสสนาจารย์ 24 รูป/คน ผู้ปฏิบัติธรรม 4 รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยได้ รวบรวม และสัมภาษณ์บุคคลนำมาวิเคราะห์สรุปเรียบเรียง และบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพัฒนาจิตตามหลัก สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ เพื่อให้เกิดฉันทะ ประคองจิตไว้ สัมมาสติ คือ ความระลึกรู้ชอบ มีสติกำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน และสัมมาสมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่นชอบ ความตั้งใจมั่นให้ถูกทาง เพื่อให้เข้าถึง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน หรือเรียกว่าฌาน 4 ซึ่งประกอบด้วย อาตปปี สัมปชาโน และสติมา โดยการพิจารณาจิตตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ บุคคล ตัวตน เรา เขา เช่น เมื่อจิตมีโทสะ ก็กำหนดรู้ว่าจิตมีโทสะ เมื่อจิตมีโมหะ ก็กำหนดรู้ว่าจิตมีโมหะ เมื่อจิตมีโลภะ ก็กำหนดรู้ว่าจิตมีโลภะ เป็นต้น จนสามารถบรรลุสมรรค ผล และพระนิพพาน ตามลำดับ

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬิศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

คำสำคัญ: การพัฒนาจิต, สติปัฏฐาน 4, จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

Abstract

This article is part of the dissertation on “Guidelines for Mental Development according to the principle of *Cittānupassanāsatiṭṭhāna*”, containing 3 objectives: 1) to study the important doctrines in Mahasatiṭṭhāna Sutta, 2) to study the mind in the Theravada Buddhist scriptures, and 3) to propose the guidelines for developing the mentality according to the principle of *Cittānupassanāsatiṭṭhāna*. It was qualitative research done by document investigation mixed with additional important information collected through interviews of 24 Vipassana expert and 4 Vipassana meditators. The researcher collected and interviewed people for analysis, summary and written in descriptive type. The results found that Guidelines for mental development according to the principle of *Cittānupassanāsatiṭṭhāna* is the mental development with *Sammāvāyāma* virtue, the right effort for strengthening the mind, *Sammāsati* or the right mindfulness, being mindful and aware of the conditions occurring in the present moment, and *Sammāsamādhi* or right concentration of mind, determination in the right direction of practice to access the four *Jhānas* or trance: first *Jhāna*, second *jhāna*, third *jhāna*, and fourth *jhāna*. This practice requires more virtues consisting of *Atapī* or efforts, *Sampajāno* or wisdom, and Sati or mindfulness, by considering the mind as it really was, whether it is not permanent being, a person, a self, me, or others, when the mind guided with angry, delusion and greedy, the practitioner knows that the mind becomes anger, delusion and greediness, etc., until he can achieve the Noble Path, Fruit, and Nibbana respectively.

Keywords: Mental Development, *Satiṭṭhāna 4*, *Cittānupassanāsatiṭṭhāna*

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อุบัติขึ้นได้ก็เพราะการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสนาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา หรือเป็นศาสนาที่สอนให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดปัญญา ดังนั้น ผู้ประสงค์จะมีปัญญาให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันจะเป็นไปเพื่อการกำจัดกิเลสอกุศลมูล 3 คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ให้บรรเทาเบาบางลง จนถึงหมดไปจากจิตสันดานอย่างเด็ดขาด ต้องอาศัยการฝึกอบรมจิตใจทำให้จิตใจสูงขึ้น การฝึกฝน และพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ต้องเริ่มพัฒนาภายในจิต ซึ่งเป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นจากปกติ มีปรากฏชัดอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร “จิตตานุปัสสนา (การพิจารณาจิต)”³ ซึ่งเป็นการยกระดับจิตที่พัฒนาแล้วเปรียบเสมือนกับเพชรที่ถูกเจียรไน

³ ที.ม. (ไทย) 10/372/301.

แล้ว ดังนั้นความงามของเพชร จึงเป็นสิ่งที่บุคคลผู้แสวงหา และต้องการแต่ความงามของจิตใจที่เจียระไน แล้วซึ่งเป็นยอดของความงามทั้งหมด

หลักคำสอนสำคัญในทางพระพุทธศาสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเน้นในเรื่องของการพัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ และยังถือเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่จะต้องให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีคุณค่าต่อชีวิตเป็นอย่างมากและยังส่งผลทำตนให้เป็นผู้ประเสริฐขึ้นในสังคมได้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสวิธีพัฒนาจิตที่เรียกว่า “ภาวนา”⁴ หรือ “จิตตภาวนา”⁵ ไว้เพื่อให้เราได้ศึกษาการพัฒนาจิต จิตของมนุษย์นั้นเดิมเป็นจิตที่ประภัสสร สะอาดไม่มีมลทิน และความเศร้าหมองใด ๆ เหมือนจิตของเด็กแรกเกิดที่เต็มไปด้วยความบริสุทธิ์ เต็มไปด้วยขั้น 5 อันบริสุทธิ์และมีความสมบูรณ์พร้อม แต่ไม่มีสติรู้ ไม่มีปัญญารักษา พอชีวิตนี้เจริญเติบโตขึ้น สังขารล่วงกาลผ่านวัยไป ความพึงพอใจ ความไม่พึงพอใจ ความคิด ความหวัง ความรัก ตลอดจนความซังได้เข้ามาในจิตบ่อยครั้งขึ้น กระทบสัมผัสแล้วจึงก่อให้เกิดความรู้สึก คือเวทนา ถูกใจก็เป็นสุข มีความรู้สึกไม่ถูกใจก็เป็นทุกข์หรือเฉย ๆ จะเห็นว่าธรรมชาติเหล่านี้ เมื่อสัมผัสแล้วรู้สึกได้ด้วยใจในอายตนะนั้น ๆ หรือมีวิญญาณเกิดขึ้น บางครั้งตั้งอยู่ บางครั้งดับไป เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิดแล้ว พอสิ้นเหตุปัจจัยจิตนั้นก็ดับไป แต่ความพอใจและความไม่พอใจ ความไม่แน่ใจก็ยังค้างคาติดในใจอยู่ตลอดเวลา หากจิตคิดไม่ดีย่อมส่งผลกระทบต่อการฝึกปฏิบัติ ต่อการพัฒนาต่อการกระทำ และคำพูดได้ เมื่อฝึกได้ดีแล้วย่อมไม่มีความทุกข์ใด ๆ เกิดขึ้นภายในจิตใจ เพราะเป็นเรื่องของการใช้กำลังสติและปัญญา

จิต⁶ เป็นปรมาตมธรรมประเภทหนึ่ง มีสามัญลักษณ์ของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นธรรมชาติรู้ อารมณ์ คือได้รับอารมณ์อยู่เสมอ จึงเรียกว่า รู้อารมณ์หรือเป็นธรรมชาติที่ทำให้ความเป็นอยู่ของสัตว์ทั้งหลายให้วิจิตร ความดับของจิตนี้ย่อมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ยากที่จะหาอะไรมาเปรียบเทียบได้ ธรรมชาติของจิตมี 3 ประการ คือ มีการรับอารมณ์อยู่เสมอ เป็นใหญ่และเป็นประธานในธรรมทั้งปวง คือเป็นเหตุให้เจตสิกทั้งหลายรู้อารมณ์ และทำให้สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตวิจิตรพิสดาร จิตเป็นนามธรรม เป็นธรรมชาติที่ไปได้ไกลเพียงแต่นึกก็ถึงแล้ว เทียบไปดวงเดียว คือ รู้อารมณ์ได้ที่ละเอียด ไม่รูปร่างสัณฐาน อาศัยหทัยวัตถุเกิดเจตสิกเป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด มีลักษณะ 4 ประการ คือ เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รับอารมณ์เดียวกันกับจิต อาศัยวัตถุอันเดียวกับจิตเกิด หมายถึง อาศัยวัตถุเกิดเฉพาะในปัญจะโวกาลภูมิเท่านั้น

อธิจิตตสิกขา สิกขา คือ จิตอันยิ่ง เป็นการศึกษาในอธิจิตต์ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกฝนอบรมจิต เพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูงให้มีความเข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม เช่น ขันติ เมตตา กรุณา สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เหมาะแก่การใช้ความคิดพิจารณา เป็นฐานแห่งการเจริญปัญญา เป็นกระบวนการฝึกอบรมพัฒนาจิตสำนึกเพื่อให้เกิด สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)⁷ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้ เป็นจิตที่เป็นสมาธิขั้นอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิ

⁴ อญ.ปญจก. (ไทย) 22/79/145.

⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/305/272.

⁶ อภิ.วิ. (ไทย) 35/560/401.

⁷ ม.ม. (ไทย) 12/497/535.

ที่เป็นสมมติที่มีความสัจจากกามและอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน บรรลุทุติยฌาน บรรลุตติยฌาน และบรรลุจตุตถฌาน เป็นการพัฒนาด้านจิตเพื่อความสุขทั้งจิตและกาย

สติปัฏฐาน 4 คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ได้แก่ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยมีความเพียรพยายามมุ่งมั่นตั้งใจในการกำหนด (อาตภาพิ) มีสติระลึกได้ทุกขณะ เวลาแห่งการปฏิบัติกรรมฐาน (สติมา) และมีความรู้ตัวทั่วพร้อมว่าทำอะไรอยู่ในปัจจุบัน (สมปะชาโน) เป็นธรรมชาติประภัสสร ผุดผ่องตามปกติเหมือนน้ำใสสะอาดเพราะเป็นเพียงสภาวะเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และนึกคิดเท่านั้น ปราศจากการปรุงแต่งหรือตอบสนองต่อสิ่งที่พบอยู่ ดังมีพระพุทธพจน์ ตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร⁸ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทาง⁹ (ทาง หมายถึง ทางดำเนินไปสู่พระนิพพาน หรือ ทางที่ผู้ต้องการพระนิพพานควรดำเนินไป) นี้เป็นทางเดียว (ทางเดียว¹⁰ หมายถึง (1) เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะ ไปประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว (2) เป็นทางสายเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของบุคคลผู้เดียว คือ พระผู้มีพระภาค เพราะทรงทำให้เกิดขึ้น (3) เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียวคือพระพุทธศาสนา (4) เป็นทางดำเนินไปสู่จุด หมายถึง คือ พระนิพพาน) เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม (อายุธรรม หมายถึง อริยมรรค) เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน¹¹ 4 ประการ (สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน)

สติปัฏฐาน 4 ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ (1) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (3) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ (4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้¹²

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน¹³ คือ การพิจารณาจิต¹⁴ การตามกำหนดรู้จิต การใช้สติตามรู้ตามเห็นเข้าไปในอาการของจิตที่เกิดขึ้น เมื่อมีอารมณ์เข้ามากระทบ เป็นธรรมชาติหรือสภาวะธรรมที่ทำหน้าที่รับรู้อารมณ์

⁸ ม.ม. (ไทย) 12/105/101.

⁹ ที.ม.อ. (ไทย) 371/361.

¹⁰ ที.ม.อ. (ไทย) 373/359.

¹¹ ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/253.

¹² ม.ม. (ไทย) 12/106/101-102.

¹³ ม.ม. (ไทย) 12/114/111.

ผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้ตามสภาพที่เป็นจริงที่คิดน้อมไปหาหรือรับอารมณ์ในที่ไกลหรือใกล้ นักปฏิบัติควรเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะการกำหนดรู้จิตนั้นเป็นของละเอียดอ่อนมาก ถ้ากำหนดไม่ถูกวิธีบางครั้งทำให้สับสนและฟุ้งซ่านมากขึ้น อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความเครียด และอาการผื่นคันของศีรษะได้ อันเป็นปัญหา และอุปสรรคของนักปฏิบัติบางท่าน ที่ขาดความเข้าใจในวิธีกำหนดรู้แบบนี้อย่างถูกต้อง ก่อนการกำหนด นักปฏิบัติต้องวางใจให้เป็นปกติเสมือนหนึ่งไม่มีอะไรเกิดขึ้นมาก่อน เพราะเมื่อไม่มีสภาวะลักษณะอย่างนี้ใจเราก็เป็นปกติ ไม่มีชอบหรือชัง แต่พอสภาวะนี้เข้ามาทำให้ใจเราเสียความเป็นปกติไป ฉะนั้น การกำหนดต้องพิจารณาด้วยสติปัญญาให้รู้ตามความจริงที่เกิดขึ้น ไม่ต้องไปคิดปรุงแต่งหรือใส่ข้อมูลอื่นใดเข้าไปอีก ขอให้กำหนดรู้อย่างเดียว มันเกิดอะไรคิดอะไรก็ให้กำหนดรู้ไปตามนั้น เพราะเรามีหน้าที่กำหนดรู้ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้เข้าถึงความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันความเป็นจริงที่เกิดขึ้น จนสามารถถอนอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นลงได้ เราไม่มีหน้าที่คิด แต่จิตมีหน้าที่คิด เรามีหน้าที่กำหนดรู้ ก็ให้ทำหน้าที่กำหนดรู้ไปตามนั้น อย่าไปสร้างสิ่งใหม่ให้เป็นปัญหาแก่ตัวเอง ขณะคิด กำหนดว่า คิดหนอ ๆ เน้นย้ำ ซ้ำ หนักแน่น ทิ้งจังหวะเล็กน้อยเพื่อผ่อนคลาย ถ้าในกรณีที่กำหนดแบบถี่เร็ว ฉับไว จดจ่อ และติดต่อกันไม่มีการทิ้งจังหวะ แต่ข้อด้อยทำให้เกิดความเครียดได้ ดังนั้น จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงเป็นการใช้สติตามรู้ตามเห็นเข้าไปในอาการของจิตที่เกิดขึ้น เมื่อมีอารมณ์ต่าง ๆ เข้ามากระทบ เช่น ราคะกัฏฐิ โทสะกัฏฐิ โมหะกัฏฐิ จึงล้วนแต่อยู่ใต้อำนาจพระไตรลักษณ์ ที่สามารถสลัดละวางได้ด้วยอำนาจของสัมมาสมาธิในที่สุด

การพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การเจริญสติเพื่อพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาญาณหยั่งรู้รูป-นาม โดยมีวิธีปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร คือ การตามรู้ทันจิตในขณะนั้น ๆ แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ อารมณ์ชั้นใน และอารมณ์ชั้นนอก อารมณ์ชั้นใน ได้แก่ ความนึกคิดที่เกิดขึ้นภายในจิต และอารมณ์ชั้นนอกนั้น ได้แก่ อารมณ์ที่เข้ามาทางอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส รวม 5 ทางด้วยกัน เมื่ออารมณ์ใด ๆ เข้ามากระทบจิตแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความรู้สึกทุกข์-สุขเกิดขึ้น เมื่อความรู้สึกทุกข์-สุขเกิดขึ้น ก็ย่อมส่งผลให้เกิดจิตสังขาร คือ รัก, ชัง, เฉย ๆ ซึ่งเป็นกิเลส รวม 16 ชนิดขึ้นด้วย แล้วแต่ว่าจะเป็นอารมณ์ชนิดใด เข้ามากระทบ หรือแล้วแต่ว่าจะเป็นอารมณ์ชั้นใน หรือชั้นนอก ลำดับการทำงานของนักปฏิบัติหมวดจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีอยู่ 3 ชั้น ดังนี้คือ 1) พิจารณาจิตในจิตเป็นภายในบ้าง, 2) พิจารณาจิตในจิตเป็นภายนอกบ้าง และ 3) พิจารณาจิตในจิตทั้งภายในและภายนอกบ้าง งานทั้ง 3 ชั้นนี้ ผู้ปฏิบัติจะต้องฝึกสติให้ตั้งลงที่ฐานที่ตั้งสติให้มั่นคง จนจิตควรแก่การงานอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย เพื่อที่จะปล่อยวาง ความรัก ชัง ฟุ้งซ่าน หวั่นไหวออกไปจนหมดสิ้น จนกระทั่งชำนาญคล่องแคล่วทุกขณะจิต ถึงขั้นที่ว่าพอน้อมยกจิตเข้าไปตั้งที่ฐานเท่านั้น จิตก็รวมตัวสงบถึงขีดสุดได้ทันที เมื่อจิตสงบแล้ว อาการทั้งหลายของจิต ก็ย่อมดับหายขาดไปทันทีด้วย เมื่ออาการของจิตดับหายขาดไปแล้ว ความประพฤติกายกับวาจา ก็ย่อมไม่วิปริต ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่สังคม และผู้ใกล้ชิด ดังนั้น การพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงเป็นการตามดูจิตให้รับ

¹⁴ ที.ม. (ไทย) 10/381/314.

รู้เกี่ยวกับปัจจุบัน ในอิริยาบถทั้งหลายที่กายเป็นอยู่หรือกระทำ วาจาที่พูด และสมองที่คิด ให้จัดนี้ประกบติดตลอด มีความมั่นคง แข็งแรง เกิดปัญญา รู้เห็นสภาวะตามความเป็นจริง¹⁵

จากความสำคัญดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหาและต้องการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับหลักคำสอนสำคัญในมหาสติปัฏฐานสูตรว่ามีประเด็นที่สัมพันธ์กับจิตในการเจริญวิปัสสนาภาวนาว่ามีรายละเอียดอย่างไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัด อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูลและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนสำคัญในมหาสติปัฏฐานสูตร
- 2) เพื่อศึกษาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย “แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย
- 5) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ปฏิบัติธรรม
- 6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ
- 7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบคุชณินิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

¹⁵ ที.ม. (ไทย) 10/273-300/325-351.

ผลการวิจัย

1) **หลักคำสอนสำคัญในมหาสติปัฏฐานสูตร** พบว่า มหาสติปัฏฐานสูตร¹⁶ คือ พระสูตรที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวกรุงชนบท ชื่อว่ากัมมาสัททะมะ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีเป้าหมายเดียว ที่มีเป้าประสงค์เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงละทิ้งและประเทวะเพื่อดับทุกข์และโศกเศร้า เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพานได้ มีหลักคำสอนสำคัญ ได้แก่

1) อาตปปี มีความเพียรพยายามเพาะผลาญกิเลสในภพ 3 เป็นการปรารภความเพียรทางใจ ความไม่ทอดอวยพยายามที่จะทำกายและจิตให้ร่าร้อน ความพยายามที่ย่ำยีความเกียจคร้านอันเป็นข้าศึก องค์ธรรมคือ วิริยเจตสิก¹⁷ เป็นปรมัตถธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งนับเนื่องในสังขารชั้นหยาบ เหตุที่ทำให้เกิดอาตปปี หรือวิริยอินทรีย์ 16 อย่าง คือ สังเวควัตถุ 8 และวิริยารัมภวัตถุทั้ง 8 อย่าง ปฏิบัติกรรมที่ขวางกั้นอาตปปี คือ กุสิดวัตถุเรื่องราวที่ทำให้เกิดความเกียจคร้าน หรือข้ออ้างของ ผู้เกียจคร้าน ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อวิริยเจตสิก เช่น เมื่อเราทำการงานก็จักลำบากกาย อย่างกระนั้นเลย เราขนอนอนดีกว่า เป็นต้น¹⁸ หลักธรรมที่สนับสนุนอาตปปี คือ สัมมปธาน 4 ความเพียรอันมั่นคง วิริยทธิบาท ความพยายามอย่างแรงกล้า วิริยอินทรีย์ คุณธรรมที่เป็นใหญ่ วิริยพละ ความพยายามต่อกิจการงาน สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามในการเจริญวิปัสสนาภาวนา วิริยสัมโพชฌงค์ ความเพียรมั่นคงอย่างแรงกล้า มิจฉาวายามะ¹⁹ ความเพียรในทางที่ผิดที่เป็นอกุศล และวิริยาธิปติ ความเป็นใหญ่ในการพากเพียรอย่างแรงกล้า และทำให้สัมปยุตตธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับตนในจิตดวงเดียวกันนั้นมีความมุ่งมั่นในการทำกิจการงานของตน โดยไม่ย่อท้อถอย อาตปปีกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา เมื่อโยคีสามารถปรับระดับความเพียรของตนให้สม่ำเสมอคงเส้นคงวาลแล้ว ก็จะไม่เกิดความลุกลี้ลุลกนหรือตั้งเครียดจนเกินไป ความฟุ้งซ่านก็จะไม่เกิดขึ้น เนื่องจากมีความชวนชวยเอาใจใส่ในอารมณ์ จึงทำให้ถิ่นมิตะความว่องหวางหวานอนไม่เกิด โยคินั้นก็จะสามารถกำหนดได้ทุก ๆ ครั้งที่อารมณ์นั้นปรากฏโดยไม่ให้เล็ดลอดไปแม้แต่อารมณ์เดียว เรียกว่า อาตปปี²⁰

2) สัมปชาโน มีความรู้ตัวทั่วพร้อมว่าทำอะไรอยู่ในปัจจุบัน คือ สัมปชัญญะ ความรอบรู้ความรู้ทั่ว หรือสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ธรรมชาติที่เป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองหรือเป็นประธานในการรู้เหตุผลของสิ่งทั้ง

¹⁶ ที.ม. (ไทย) 10/273-300/325-351.

¹⁷ ขุนสรวรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **ลักษณะที่จิตทุกแห่งปรมัตถธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, 2559), หน้า 14.

¹⁸ พระมหาชินวัฒน์ จุกกาวโร, **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบุ๊ค ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556), หน้า 231.

¹⁹ ที.ปา. (ไทย) 11/333/340.

²⁰ พระอัครมหาบัณฑิต ภัททนต์โสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **แนวทางการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน**, แปลโดย พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวิญญู), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2557), หน้า 27.

ปวงตามความเป็นจริง คือ พิจารณาวิปัสสนาภูมิ 6 ให้เห็นเป็นแต่เพียงรูปกับนามเท่านั้น²¹ องค์ธรรมของสัมปชาโน คือ ปัญญาตรียเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ประกอบกับจิตปรุงแต่งจิต รู้ในเหตุผลของความเป็นจริง รู้ความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย²² เหตุที่ทำให้เกิดสัมปชาโน เรียกว่า ปัญญาปฏิลาโก ซึ่งมีเหตุปัจจัย 8 ประการ ได้แก่ มีhiriโอดตปปะ²³ ความเคารพในท่านผู้เป็นครู เป็นต้น ส่วนปฏิปักษ์ธรรมที่ขวางกั้นสัมปชาโน คือ เหตุที่ทำให้เกิดวิปลาส ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ลำคัญผิดขึ้นก็เพราะไม่รู้แจ้งในไตรลักษณ์ ที่ไม่รู้แจ้งในไตรลักษณ์ ก็เพราะมีสิ่งที่ปิดบังไตรลักษณ์อยู่ สิ่งทีปิดบังไตรลักษณ์ หลักธรรมที่สนับสนุนสัมปชาโน ได้แก่ อโมหเหตุ ธรรมที่ทำให้ผลธรรมเกิดขึ้น สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ปัญญาตรียเจตสิก ธรรมที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน เป็นต้น สัมปชาโนกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ ปัญญาความรู้ตัวทั่วพร้อมในสภาพของอารมณ์ที่เป็นวิปัสสนาภูมินั้น โดยความเป็นเหตุเป็นผล และเป็นแต่สภาพรูปธรรมนามธรรม มิใช่สัตว์บุคคล ตัวตน เราเขา แต่อย่างใด²⁴ อันเป็นสภาวะของรูปนามเป็นอารมณ์ จนมีความเห็นแจ้งในสภาพแห่งรูปนาม ที่มีความเป็นไปตามกฎ แห่งไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีการเกิดขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงไป อยู่ตลอดเวลา

3) สติมา คือ ความรู้สึกตัว อาการที่ระลึกได้ ความระลึกได้ในทุกขณะแห่งเวลาการเจริญกรรมฐาน บุคคลใดประกอบแล้วด้วยสตินี้ บุคคลนั้น เรียกว่า สติมา ความสำคัญของสติมา คือ สติมีโยนิโสมนสิการเป็นเครื่องมองผ่าน พิจารณาหาเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ย่อมทำให้สัญญาความจำได้หมายรู้ในสิ่งที่ถูก ที่ควรจำได้หมายรู้ในสิ่งที่ประโยชน์ หมายรู้ในสิ่งที่โทษ²⁵ องค์ธรรมของสติมา คือ สติเจตสิก²⁶ เหตุที่ทำให้เกิดสติ ท่านแสดงไว้ในคัมภีร์มิลินทปัญหาว่า สติเกิดขึ้นเพราะเหตุ 17 ประการ คือ สติเกิดเพราะการรู้ยิ่ง สติเกิดเพราะทรัพย์ สติเกิดเพราะความรู้ลึกยิ่งใหญ่ เป็นต้น ปฏิปักษ์ธรรมที่ขวางกั้นสติ คือ นิวรณ์ 6 กิเลสที่เป็นเครื่องขัดขวางมิให้บรรลุคุณความดี มีมาน²⁷ เป็นต้น หลักธรรมที่สนับสนุนสติมา คือ เมื่อบุคคลเป็นผู้พากเพียรในการประพฤติปฏิบัติธรรม ต้องใช้สติเป็นเครื่องระลึก รู้และกำกับดูแล ให้จิตมุ่งไปสู่หนทางแห่งมรรควิธี ปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรมนั้น ๆ จนบรรลุถึงความสำเร็จ ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ และสมควรแก่บารมีธรรมของตน ทำให้ได้เสวยสัมปราชัยกัตถประโยชน์ ตลอดจนบรรลุถึงปรมาตถประโยชน์

²¹ พระโมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2557), หน้า 200-202.

²² ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท บัณฑิตสุนทร), ลักษณะกิจตุกะแห่งปรมัตถธรรม, หน้า 26.

²³ ที.ปา. (ไทย) 11/358/261-264.

²⁴ แนบ มหานิราณนธ์, อริยสัจ 4, (นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธี, 2544), หน้า 17.

²⁵ สุภีร์ ทุมทอง, สติปฏิฐาน 4 ต้นทางนำไปสู่มรรคผลนิพพาน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฟองทองเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด, 2558), หน้า 33.

²⁶ วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, คู่มือการศึกษา พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 2 เจตสิกสังคหวิภาค, พิมพ์ครั้งที่ 10, (นครปฐม: มูลนิธิแนบมทานิราณนธ์, 2553), หน้า 20.

²⁷ อภ.สง. (ไทย) 34/1158/269.

คือ มรรค ผล นิพพาน สติมากับการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นหนทางปฏิบัติเป็นทางสายเอก ได้แก่ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาภายในรู้เห็นตามเป็นจริง ว่า เป็นเพียงกาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติรู้ชัดเวทนามันเป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี เฉยก็ดี ทั้งที่เป็นสามิส และเป็นนิรามิสตามที่มันเป็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ มีโทสะ มีโมหะ เป็นต้น และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย อาณิสสของสติมากับการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ เกิดประโยชน์ในการพิจารณากำหนดรู้ในปัจจุบันขณะ ทำให้เกิดปัญญาและยังเป็นประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนตนเองให้รู้ผิดชอบชั่วดี มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ของตน คือ สามารถรู้สภาวะของตนเองได้ตลอดเวลา และย่อมสามารถบรรลุมรรคผลและนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลผู้ละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง²⁸

2) **จิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท** พบว่า จิต ธรรมชาติซึ่งรู้อารมณ์ เป็นตัวรู้ สิ่งที่จิตรู้นั้นเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้นจิตเป็นธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ทั้ง 6 ที่อารมณ์เกิดขึ้นและอารมณ์ที่ดับไป ดังนั้น จิตจึงมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์และสัตว์มาก ถ้าขาดจิตเสียแล้วสัตว์โลกทั้งหลาย หรือหมู่สัตว์ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ และการที่มนุษย์จะพ้นจากทุกข์ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้ก็ต้องอาศัยการพัฒนาจิต ดังนั้น จิตจึงเป็นใหญ่ในธรรมทั้งปวง องค์ธรรมของจิต คือ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่มาปรากฏทางใจโดยผ่านทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความจริงแล้วการเห็นคือการที่จิตรู้อุปาทา การได้ยินเป็นการที่จิตรู้เสียงโดยผ่านหู การรู้กลิ่นเป็นการที่จิตรู้กลิ่นโดยผ่านจมูก การลิ้มรสเป็นการที่จิตรู้รสโดยผ่านลิ้น การสัมผัสเป็นการที่จิตรู้สัมผัสโดยผ่านร่างกาย และการรู้โมกข์สัมผัสเป็นการที่จิตรับรู้โดยผ่านใจ โดยมี มีการรู้อารมณ์ เป็นลักษณะเป็นประธานในธรรมทั้งปวง เป็นกิจ มีการเกิดต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย เป็นอาการปรากฏ และมีรูปนาม เป็นเหตุก่อให้เกิด²⁹

ประเภทของจิต ได้แก่ จิตจำแนกโดยประเภท จิตจำแนกโดยชาติ จิตจำแนกโดยเวทนา จิตจำแนกโดยนัย จิตจำแนกโดยจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ เป็นต้น³⁰ เหตุปัจจัยของจิต คือ ธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งเหตุปัจจัยที่ทำให้จิตเกิดขึ้นได้นั้นมี 4 ประการ คือ (1) อดีตกรรม คือ กรรมที่บุคคลนั้นได้เคยทำมาแล้วในอดีต เมื่อบุคคลทำกรรมใดไว้วิบากกรรมย่อมส่งผล (2) อารมณ์ คือ สิ่งที่จิตเข้าไปรับรู้ ได้แก่ รูปารมณ์ สัททารมณ์ คันธารมณ์ รสารมณ์ โผฏฐัพพารมณ์ และธัมมารมณ์ เมื่อมีอารมณ์ปรากฏทางทวารต่าง ๆ อยู่เสมอ ย่อมทำให้จิตสามารถเกิดทางทวารนั้นได้ (3) เจตสิก คือ สภาพธรรมที่ปรุงแต่งจิตให้รับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ตามสมควรแก่สภาพของจิตหรือสภาพ

²⁸ ที.ม. (ไทย) 10/379/308.

²⁹ อภิ.สง.อ. (ไทย) 76/58/52.

³⁰ ปรมัตถโชติกะ, **ปริจเจททิ 1-2-6**, (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2550), หน้า

ของอารมณ์ที่รับรู้ (4) วัตถุ คือ กัมมชรูปที่จิตอาศัยเกิด ได้แก่ วัตถุรูป 6 คือ จักขุวัตถุ โสตวัตถุ ฆานวัตถุ ชิวหาวัตถุ กายวัตถุ และหทัยวัตถุ³¹

จิตกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา หรือจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการการพัฒนาด้วย อธิจิตตสิกขา³² ได้แก่ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ และฌณิกสมาธิ มาเป็นตัวกำหนดรู้จิตที่ยังข้องอยู่กับอารมณ์ โดยมีความเพียรพยายามมุ่งมั่นตั้งใจในการกำหนด (อาตปปี) มีความรู้ตัวทั่วพร้อมว่าทำอะไรอยู่ในปัจจุบัน (สัมปชาโน) และมีสติระลึกได้ทุกขณะเวลาแห่งการปฏิบัติกรรมฐาน (สติมา) เป็นธรรมชาติประภัสสร ผุดผ่องตามปกติเหมือนน้ำใสสะอาดเพราะเป็นเพียงสภาวะเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และนึกคิดเท่านั้น ปราศจากการปรุงแต่ง หรือตอบสนองต่อสิ่งที่พบอยู่ ได้แก่ จิตที่มี โลภะจิต โทสะจิต โมหะจิต เป็นต้น และผลของการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การบรรลุมรรค ผล ตั้งแต่โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล สามารถจัดกิเลสได้ตามลำดับ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไปจนถึงกิเลสอย่างละเอียด พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ไปด้วย สภาวะของการบรรลุธรรมและช่วงจังหวะในการบรรลุธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน แล้วแต่ประสบการณ์และภูมิหลังของแต่ละบุคคล แต่ที่เหมือนกัน คือ เมื่อถึงจุดสุดท้ายของการบรรลุธรรม โดยบุคคลที่บรรลุธรรมนั้นต้องมองเห็นความจริงของสรรพสิ่งว่ามีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีใครบังคับบัญชาได้³³

3) แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พบว่า การพัฒนาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการพัฒนาด้วย อธิจิตตสิกขา โดยใช้ สมาธิ 3 ประเภท ได้แก่ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ และฌณิกสมาธิ ซึ่งเป็นแนวทางการฝึกอบรมพัฒนาจิตเพื่อให้เกิด สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ เพื่อให้เกิดฉันทะ ประคองจิตไว้ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ มีสติกำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน และสัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นชอบ ความตั้งใจมั่นให้ถูกทาง เพื่อให้เข้าถึง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน หรือเรียกว่าฌาน 4 จิตที่เป็นสมาธิขั้นอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิที่มีความสงบจากกามและอกุศลธรรม ส่วนฌณิกสมาธิเมื่อแก่กล้ามากขึ้น ความตั้งมั่นแห่งจิตก็ย่อมเกิดขึ้น สมาธิที่ตั้งอยู่ชั่วขณะ ไม่ถูกนิรวรณครอบงำ จนทำให้จิตย่อมตั้งมั่นหยั่งลงเห็นรูป-นาม ตามความเป็นจริง³⁴

แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพิจารณาจิตในจิตด้วย อธิจิตตสิกขา ได้แก่ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ และฌณิกสมาธิ หรือเพื่อให้เกิดเป็น สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นชอบ มาเป็นตัวกำหนดลักษณะของจิตนั้น ๆ เช่น เมื่อจิตมีราคะเกิดขึ้น ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีราคะ เมื่อจิตปราศจากราคะ ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากราคะ เมื่อจิตมีโทสะเกิดขึ้น ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีโทสะ เมื่อ

³¹ อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/55/538.

³² ที.ม. (ไทย) 10/305/272.

³³ ที.ม. (ไทย) 10/76/96.

³⁴ ชุ.ม. (ไทย) 29/10/49.

จิตปราศจากโทสะ ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากโทสะ เมื่อจิตมีโมหะเกิดขึ้น ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตมีโมหะ เมื่อจิตปราศจากโมหะ ให้เอาสติตามกำหนดรู้ว่า จิตปราศจากโมหะ เป็นต้น³⁵

ผลของการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งกิเลสทั้งหลาย เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่ง ทุกขโทมนัส สามารถจัดกิเลสได้ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไปจนถึงกิเลสอย่างละเอียด พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ไปด้วย สภาพะของการบรรลุลุธรรมและช่วงจังหวะในการบรรลุลุธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน แล้วแต่ประสบการณ์และภูมิหลังของแต่ละบุคคล แต่ที่เหมือนกันคือ เมื่อถึงจุดสุดท้ายของการบรรลุลุธรรม ทุกคนล้วนมองเห็นความจริงของสรรพสิ่งว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ได้ตามลำดับ ทำให้รู้แจ้งซึ่งพระนิพพาน³⁶

อภิปรายผลการวิจัย

1) การพัฒนาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การพัฒนาด้วย อธิจิตตสิกขา โดยใช้ สมาธิ 3 ประเภท ได้แก่ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ และฌณิกสมาธิ ซึ่งเป็นแนวทางการฝึกอบรมพัฒนาจิตเพื่อให้เกิด สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ เพื่อให้เกิดฉันทะ ประคองจิตไว้ สัมมาสติ คือ ความระลึกรู้ชอบ มีสติกำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบัน และสัมมาสมาธิ คือ ความตั้งจิตมั่นชอบ ความตั้งใจมั่นให้ถูกทางเพื่อให้เข้าถึง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน หรือเรียกว่าฌาน 4 จิตที่เป็นสมาธิขั้นอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิที่มีความสงบจากกามและอกุศลธรรม ส่วนฌณิกสมาธิเมื่อแก่กล้ามากขึ้น ความตั้งมั่นแห่งจิตก็ย่อมเกิดขึ้น สมาธิที่ตั้งอยู่ชั่วขณะ ไม่ถูกนิวรณ์ครอบงำ จนทำให้จิตย่อมตั้งมั่นหยั่งลงเห็นรูป-นาม ตามความเป็นจริง ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ อริยวังสปฏิปทา ปฏิปทาอันเป็นวงศ์พระอริยเจ้า อธิบายว่า ฌณิกสมาธิ คือ ความสงบของจิตก่อนที่จะเข้าถึงอุปจารสมาธิ ในขณะเริ่มเจริญสมถภาวนา หรือเป็นสมาธิชั่วขณะเมื่อกำหนดรู้สภาวะธรรมอยู่ ย่อมปรากฏขึ้นเมื่อจิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันที่เป็นรูปนามอย่างต่อเนื่อง ปราศจากนิวรณ์ คือความสงบของจิตในขณะเจริญวิปัสสนาซึ่งมีกำลังพอจะกำจัดนิวรณ์ได้เช่นเดียวกับอุปจารสมาธิของสมถภาวนา ในขณะที่ยินทรีย์ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา มีกำลังสม่ำเสมอสมดุลกันแก่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา

2) แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติพิจารณาให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา โดยมีความเพียรพยายามมุ่งมั่นตั้งใจในการกำหนด (อาตาปี) มีความรู้ตัวทั่วพร้อมว่าทำอะไรอยู่ในปัจจุบัน (สัมปชาโน) และมีสติระลึกรู้ได้ทุกขณะเวลาแห่งการปฏิบัติกรรมฐาน (สติมา) เป็นธรรมชาติประภัสสร ผุดผ่องตามปกติเหมือนน้ำใสสะอาดเพราะเป็นเพียงสภาวะเห็น ได้ยิน รู้กลิ่น ลิ้มรส สัมผัส และนึกคิดเท่านั้น ปราศจากการปรุงแต่งหรือตอบสนองต่อสิ่งที่พบอยู่ ได้แก่

³⁵ ที.ม. (ไทย) 10/381/314-315.

³⁶ อภิ.ป. (ไทย) 36/42/154.

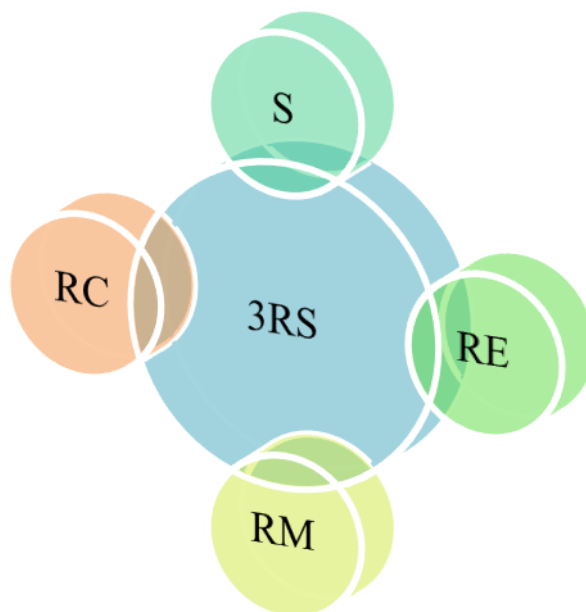

จิตที่มี โลภะจิต โทสะจิต โมหะจิต เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ พบว่า การมีสติทันโดยรู้ชัดจิต ตามสภาพที่มันเป็นอยู่ เช่น จิตมีราคะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีโมหะ จิตปราศราคะ โทสะ โมหะ ก็รู้ชัดว่า จิต ปราศราคะ โทสะ โมหะ จิตห่อเหี่ยว ก็รู้ ว่าจิตห่อเหี่ยว จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหรรค ก็รู้ ว่าจิตเป็นมหรรค จิตไม่เป็นมหรรค ก็รู้ ว่าจิตไม่เป็นมหรรค จิตยังมีจิตอื่นเหนือ ก็รู้ ว่าจิตมีจิตอื่นเหนือ จิตเป็นอนุดระ ก็รู้ ว่าจิตเป็นอนุดระ จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ ว่าจิตเป็นสมาธิ จิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ ว่าจิตหลุดพ้น จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ ว่าจิตไม่หลุดพ้น มองเห็นความก่อเกิดขึ้นมา และความเสื่อมสลายไปในจิต ตระหนักต่อจิตสภาวะที่มีอยู่ แคร้วเท่าสติทัน ไม่ติดอิง ไม่ยึดเอาตามแบบเรียนว่า สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือผ่องแล้ว เป็นอารมณ์ ว่าใจนี้ก็ลึกกว่าใจ ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัว ตน เรา เขา เรียกจิตตานุปัสสนา

3) ผลของการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งกิเลสทั้งหลาย เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่ง ทุกขโทมนัส สามารถจัดกิเลสได้ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไปจนถึงกิเลสอย่างละเอียด พร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ไปด้วย สภาวะของการบรรลุธรรมและช่วงจังหวะในการบรรลุธรรมนั้นมีความแตกต่างกัน แล้วแต่ประสบการณ์และภูมิหลังของแต่ละบุคคล แต่ที่เหมือนกันคือ เมื่อถึงจุดสุดท้ายของการบรรลุธรรม ทุกคนล้วนมองเห็นความจริงของสรรพสิ่งว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ได้ตามลำดับ ทำให้รู้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับผลของการพัฒนาจิตของ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิเถร ป.ธ. 9) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ วิปัสสนากรรมฐาน ภาค 2 ว่าด้วย มหาสติปัฏฐาน อธิบายว่า ความเพียรขั้นสูงสุด คือ ความเพียรของท่านผู้เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานจนได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน และเมื่อปฏิบัติถึงอมตมหานิพพานเมื่อใด เมื่อนั้นภพทั้ง 3 ก็เป็นอันว่าหมดสิ้นไปแล้ว กิเลสที่พาวกเวียนอยู่ในภพเหล่านี้ก็ขาดสะบั้นลงหมดแล้ว

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน สามารถสรุปเป็นแนวคิดได้ว่า 3RS Model คือ การพัฒนาจิตตามหลัก สัมมาวายามะ Right Effort (RE) คือ ความพยายามชอบ เพื่อให้เกิดฉันทะ ประคองจิตไว้ สัมมาสติ Right Mindfulness (RM) คือ ความระลึกรู้สภาวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และสัมมาสมาธิ Right Concentration (RC) คือ ความตั้งจิตมั่น ความตั้งใจมั่นให้ถูกทาง เพื่อให้เข้าถึง ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน หรือเรียกว่าฌาน 4 ซึ่งประกอบด้วย อาดาปี สัมปชาโน และสติมา โดยการพิจารณาจิตตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เช่น เมื่อจิตมีโทสะ ให้เอาสติกำหนดรู้ว่ามีโทสะ เมื่อจิตมีโมหะ ให้เอาสติกำหนดรู้ว่ามีโมหะ เมื่อจิตมีโลภะ ให้เอาสติกำหนดรู้ว่ามีโลภะ เป็นต้น ตามที่จิตเป็นไปอยู่ในขณะนั้น ๆ ว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน สามารถบรรลุมรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค อรหัตตผล และนิพพาน Supermundane States (S)

รูปที่ 1 3RS Model แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

บทสรุป

แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นแนวทางการพัฒนาจิตด้วย อธิจิต ตลิกขา ลิกขา คือ จิตอันยิ่ง เป็นแนวทางการฝึกอบรมพัฒนาจิตสำนึกเพื่อให้เกิด สัมมาวายามะ คือ ความพยายามชอบ เพื่อให้เกิดฉันทะ ประคองจิตไว้ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ มีสติกำหนดรู้สภาวะที่เกิดขึ้น ในขณะปัจจุบัน และสัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นชอบ ความตั้งใจมั่นให้ถูกทาง เพื่อให้เข้าถึง ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน หรือเรียกว่าฌาน 4 ซึ่งประกอบด้วย อาตปปี สัมปชาโน สติมา เป็นการพิจารณาจิตตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เช่น เมื่อจิตมีโทสะ ให้เอาสติกำหนดรู้ว่าจิตมีโทสะ เมื่อจิตมีโมหะ ให้เอาสติกำหนดรู้ว่าจิตมีโมหะ เมื่อจิตมีโลภะ ให้เอาสติกำหนดรู้ว่าจิตมีโลภะ เป็นต้น จนสามารถบรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน เป็นพระอริยบุคคล ตามลำดับ คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามีมรรค สกทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค และอรหัตตผล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) มหาวิทยาลัยควรกำหนดให้แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นแนวทางแห่งการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อความพ้นจากทุกข์
- 2) มหาวิทยาลัยควรกำหนดให้แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรในสังคมทุกระดับ

3) มหาวิทยาลัยควรกำหนดให้แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน เสนอ
สภาวิชาการและสภามหาวิทยาลัย เพื่อนำไปบรรจุในแผนกลยุทธ์ หรือแผนปฏิบัติการประจำปี โดยให้รายงาน
ความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ
โครงการต่าง ๆ โดยปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

2) แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน สามารถนำไปใช้กับหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนา เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา หรือมหาเถรสมาคม

3) แนวทางการพัฒนาจิตตามหลักจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน ควรมีการเผยแพร่ในด้านอื่น ๆ เพื่อ
เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเชิงทดลองในชุดรูปแบบอื่น ๆ เพิ่มเติมเป็นกระบวนการส่งเสริมแนวทางการ
พัฒนาจิตตามหลักจิตตานุสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร

2) ควรมีการวิจัยกับผู้ที่ยังขาดความรู้เพิ่มเติมเป็นกระบวนการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาจิตตาม
หลักจิตตานุสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร

3) ควรมีการวิจัยในเชิงปริมาณเพิ่มเติมเป็นกระบวนการส่งเสริมแนวทางการพัฒนาจิตตามหลัก
จิตตานุสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร

เอกสารอ้างอิง

ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **ลักษณะที่เจตูกะแห่งปรมัตถธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, 2559.

แนบ มหานิราณนที. **อริยสัจ 4**. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพย์วิสุทธิ, 2544.

ปรมัตถโชติกะ. **ปริจเฉทที่ 1-2-6**. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ, 2550.

พระมหาชินวัฒน์ จุกกรโร. **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบุ๊ก ดิสทริบิวชัน
จำกัด, 2556.

พระโมคคัลลานเถระ. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต. พิมพ์ครั้งที่ 2"
กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, 2557.

พระอัครมหาบัณฑิต ภัททันตโสภณมหาเถระ (มหาสิลยาตอ). **แนวทางการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การ
ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน**. แปลโดย พระครูภาวนาสมณวัตร วิ. (ประจาก สิริวณฺโณ).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2557.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

วรรณสิทธิ ไวยะเสวี. คู่มือการศึกษา พระอริยมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 2 เจตสิกสังคหวิภาค. พิมพ์ครั้งที่ 10. นครปฐม: มูลนิธิแนบมทานิรานนท์, 2553.

สุธีร์ ทุมทอง. สติปัฏฐาน 4 ต้นทางนำไปสู่มรรคผลนิพพาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฟองทองเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด, 2558.

การพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ
Air Attaché Competency Development with Buddhism Integration

มนู ศิริวัฒน์¹

Manu Siriwat

E-mail : seagullsiri@hotmail.com

Received: March 27, 2025; Revised: April 10, 2025;

Accepted: April 10, 2025;

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ และ กระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ ตามหลักพุทธธรรม และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เป็นงานวิจัยเชิง คุณภาพ โดยวิจัยภาคสนาม ใช้แบบคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกสรุปผลการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือ ในการวิจัย มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 19 รูป/คน และการสนทนากลุ่มจำนวน 9 รูป/คน ได้ข้อมูล นำมาประกอบกับการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร แล้วสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร อากาศเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย พบว่า 1) ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศมี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล และ ด้านปัจจัยแวดล้อม โดยสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ 2) การพัฒนาสมรรถนะ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศตามหลักพุทธธรรมสามารถทำได้โดยนำหลักธรรมมาบูรณาการในขั้นตอนการพัฒนาสมรรถนะ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ, ปรโตโฆสะ, ไตรสิกขา, มรรคมีองค์ 8, สัมปรีชธรรม 7, ทูเตยยสูตร, อิทธิบาท 4, สัมมัปปธาน 4, พละ 5, และ อคติ 4 รวมทั้งยังพบว่าสามารถใช้หลักพุทธธรรมอื่น เช่น โอวาทปาติโมกข์, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4, หิริ-โอตตปปะ เป็นต้น มาช่วยเสริมการพัฒนาสมรรถนะโดยไม่จำกัดเพียงหลักธรรมที่กำหนดไว้เบื้องต้นได้ 3) รูปแบบ การพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณา ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ A : All factor be consideration to determine competencies การพิจารณาปัจจัยเพื่อกำหนดสมรรถนะ โดยการนำหลัก โยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะมาบูรณาการ T : Term

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Student in Doctor of Philosophy Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

of competencies กำหนดสมรรถนะ โดยการนำหลัก ไตรสิกขา มรรคมีองค์ 8 สัมปยุตธรรม 7 และทศเตยยสูตรมาบูรณาการ T : Testing for selection การสอบคัดเลือก โดยการนำหลักสัมปยุตธรรม 7 และอิทธิบาท 4 มาบูรณาการ A : Add more competencies การเสริมสร้าง สมรรถนะ และการนำหลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการ C : Carry on competencies การดำรงสมรรถนะ โดยการนำ หลักสัมมัปปธาน 4 มาบูรณาการ H : Higher and broader competencies การต่อยอดสมรรถนะ โดยการนำหลัก พละ 5 มาบูรณาการ และ E : Evaluation to develop competencies การประเมินเพื่อพัฒนาสมรรถนะ โดยการนำหลักออคติ 4 และอัตตัญญูมาบูรณาการ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยเป็น ATTACHE Model

คำสำคัญ: การพัฒนาสมรรถนะ, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, เชิงพุทธบูรณาการ

Abstract

This research work investigated on 3 objectives: 1) to study the problems related to the competency of the Air Attaché and the process of developing the competency of the Air Attaché 2) to study the development of the competency of the Air Attaché according to Buddhist principles and 3) to present a model for developing the competency of the Air Attaché. This is a qualitative field research study. The research instruments include in-depth interview questionnaires and focus group discussion. Data was collected from in-depth interviews with 19 key informants and focus group discussions with 9 experts and combined with documents data analyzing for synthesized to a Buddhist-integrated model for developing the competencies of air attaché.

The results of the research found that 1) Four areas problems related to the competency of the Air Attaché are Knowledge, Skill, Personal characteristics, and Environmental factors. These problems can be solved by increasing the efficiency of operations in various steps of the competency development process. 2) The development of the competency of the Air Attaché according to Buddhist principles can be done by integrating Buddhist Principles which are yonisomanasikàra, Paratokhosa, Tri-Sikkhà, the eight Magga, the seven Sappurisa-dhamma, the Thuteyya Sutra, the four Iddhipàda, the four Sammappadhàna, the five Bala, and the four Agati. The research also found that other Buddisht Principles can be integrated to improve the competency of the Air Attaché such as Owata Patimokkha, the four Brahmavihàra, the four Saigahavatthu, Hiri-Ottappa, etc. to support Air Attaché Competency Development. 3) The Buddhist-integrated Air Attaché competency development model can be illustrated 7 steps consist of A : All factor be consideration to determine competency with yonisomanasikàra and Paratokhosa, T : Term of competency, determine the required competencies with the Tri-Sikkhà, the eight Magga, the seven Sappurisa-dhamma, and the Thuteyya Sutra integration, T : Testing for selection with the seven Sappurisa-dhamma and the four Iddhipàda integration, A : Add more competency with the four Iddhipàda integration, C : Carry on competency with the four Sammappadhàna integration, H : Higher and broader competency with the five Bala integration and E : Evaluation to develop competency with the four Agati and Attanyuta integration. Summary of knowledge gain from research into ATTACHE Model.

Keywords: Competency Development, Air Attache, Buddhism Integration

บทนำ

ความสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น เป็นสิ่งท้าทายให้รัฐชาติต้องดำเนินการด้วยความ รอบคอบ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์แห่งชาติในหลายมิติ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม ด้านการทหารและความมั่นคง หนึ่งในกลไกสำคัญที่ส่งเสริมให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้มาซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติก็คือ การทูต ซึ่งเมื่อพิจารณาตามหลักพุทธศาสนาแล้ว การทูตควรจะเป็นวิถีทางที่ทำให้เกิดความ สันติสุข ในสังคมโลก สอดคล้องกับความหมายของการทูตในแง่มุมหนึ่งที่กล่าวว่า “เป็นการประยุกต์ใช้ความฉลาด และปฏิภาณไหวพริบในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและรัฐ ทั้งที่เป็นเอกราชและไม่ใช่อำนาจอกราชต่าง ๆ ตลอดจนจัดการธุรกิจระหว่างรัฐด้วยจุดประสงค์ คือ สันติภาพ”

หากกล่าวว่า “สันติภาพ” คือเป้าหมายสูงสุดของการอยู่ร่วมกันในสังคมโลก² ส่วน “นิพพาน” เป็นจุดหมาย สูงสุดของชีวิตในทางพุทธศาสนา แม้จะยากในการไปถึงเป้าหมายนี้³ แต่ก็สามารถนำหลักธรรมมาพัฒนาความเป็น มนุษย์ให้ไปสู่นิพพานได้ หรือใช้ธรรมะป้องกัน บรรเทาทุกข์ในการดำเนินชีวิต ในทำนองเดียวกัน “การทูต” เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยนำไปสู่สันติภาพ หรือเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศก็อาจช่วยลดความรุนแรง หรือเป็น หนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาได้ ดังคำกล่าว “The more you cooperate with partners in peace, the less you bleed in war”⁴ “ยิ่งร่วมมือกับมิตรในยามสงบมากเท่าไรก็จะช่วยลดความสูญเสียในยามสงครามมากเท่านั้น”

วิถีปฏิบัติทางการทูตที่ดำเนินไปอย่างสอดคล้อง สมดุล และสร้างสรรค์ เพื่อผลประโยชน์ร่วมและสันติภาพ เป็นแนวทางการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอุดมคติ ทำให้สังคมโลกอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งงานด้าน การทูตที่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติมีหลายลักษณะ และมีผู้ดำเนินบทบาทหลักทางการทูตหลายระดับเช่น เอกอัครราชทูต อัครราชทูต ผู้ช่วยทูตฝ่ายเกษตร ผู้ช่วยทูตฝ่ายพาณิชย์ เป็นต้น การทูตอีกลักษณะหนึ่งที่มีบทบาท สำคัญคือ การทูตฝ่ายทหาร ซึ่งมีหน้าที่หลักด้านความมั่นคง การทหาร การข่าว รวมไปถึงการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความสัมพันธ์กับมิตรประเทศ โดยใช้ทรัพยากรและขีดความสามารถ ด้านป้องกันประเทศปฏิบัติการกิจอย่างสันติ เพื่อสร้างความเป็นมิตร รักษาความไว้วางใจ เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ปราศจากความขัดแย้ง ผู้มีบทบาทสำคัญหนึ่งที่ปฏิบัติงานด้านการทูตฝ่ายทหาร คือ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร เหล่าทัพ ที่หมายถึงผู้แทนกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ซึ่งกระทรวงกลาโหมแต่งตั้งไปประจำสถานเอก อัครราชทูต ณ ต่างประเทศ

² สหประชาชาติกำหนดคำขวัญในปี พ.ศ.2550 ว่า “สันติภาพ คือ เป้าหมายสูงสุดของสหประชาชาติ” (Peace is the United Nations' highest calling) จาก <https://hilght.kapook.com/voew/40940> วันที่ 12 ธ.ค. 67.

³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.2547 หน้า 886.

⁴ Roby Thomas. **Indian Defence Diplomacy a Handbook**. Manohor Parrikka Institute for Defence Studies and Analyses. New Delhi : KW Publishers Pvt Ltd.2021. p.25.

ผู้แทนจากกองทัพอากาศที่ทำหน้าที่ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเหล่าทัพ คือ “ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ” ที่มีหน้าที่ ตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมหลายประการ เช่น เป็นผู้แทนกองทัพไทยในต่างประเทศ ส่งเสริมความสัมพันธ์ ระหว่างกองทัพไทยกับกองทัพของประเทศที่ประจำการอยู่ สังเกตการณ์ และประสานงานด้านกิจการทหาร เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการกำหนดหน้าที่ของผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ กล่าวได้ว่า เป็นผู้มีหน้าที่ความรับผิดชอบงานด้าน การทูตฝ่ายทหาร จึงต้องมีความสามารถครอบคลุมในหลายด้าน ซึ่งแม้ว่าจะผ่านการพิจารณาคุณสมบัติ การสอบคัดเลือก และฝึกอบรมมาแล้วก็ตาม แต่ด้วยลักษณะเฉพาะของภารกิจ ประกอบกับไม่เคยปฏิบัติงานในลักษณะหน้าที่นี้ มาก่อน จึงจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะให้พร้อมปฏิบัติหน้าที่ มีงานวิจัยกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับสมรรถนะผู้ช่วยทูต ฝ่ายทหาร/เหล่าทัพ อาทิ ด้านทักษะการใช้ภาษา แม้พบว่า มีปัญหานี้เกิดขึ้นในอดีต⁵ แต่ก็มีผลจากงานวิจัยที่พบว่า ยังมีปัญหาเช่นเดิม ดังนั้น จึงต้องพัฒนาสมรรถนะ โดยใช้กระบวนการที่เหมาะสมแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งจะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานภารกิจได้สำเร็จและมีประสิทธิภาพ

ในอดีตเคยมีการปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการทูตในแง่ลบว่า สามารถใช้เล่ห์เพทุบาย หรือการโกหก หรือวิธี การที่ขัดต่อศีลธรรมได้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ต่อแคว้นของตน⁷ เมื่อเปรียบกับ หลักทศเตยยสูตร ที่กล่าวถึงภิกษุผู้ทำหน้าที่ทูตได้ ควรจะมีธรรม 8 ประการ⁸ พบว่าหลักธรรมนี้นำมาประยุกต์ใช้เป็น คุณสมบัติ ของนักการทูต หรือผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศได้เป็นอย่างดี โดยไม่มีข้อใดขัดกับคุณธรรม จริยธรรม ดังที่ปรากฏตามแนวคิดเกี่ยว กับการทูตในอดีต จึงเป็นที่น่าศึกษา ถึงวิธีการนำหลักธรรมมาบูรณาการกับการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อภารกิจตามแนวทางของพุทธศาสนา เช่น การนำอิทธิบาท 4 มาบูรณาการช่วยเพื่อพัฒนาสมรรถนะ หรือนำหลักไตรสิกขา มรรคมีองค์ 8 สัปปุริสธรรม 7 และทศเตยยสูตร มาเป็นสมรรถนะ เป็นต้น

ด้วยหลักการและเหตุผลข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ ชาติ ต้องปฏิบัติหน้าที่ได้ในทุกสถานการณ์ จึงจำเป็นต้องมีสมรรถนะพร้อมพัฒนานตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีคุณธรรม จริยธรรม ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาและนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เชิงพุทธบูรณาการ โดยการนำหลักธรรมมาบูรณาการกับขั้นตอน กระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะ เพื่อให้ปฏิบัติ หน้าที่ได้สัมฤทธิ์ผล มีประสิทธิภาพ ถูกต้อง ดังตามหลักพุทธธรรม

⁵ ชกานาญ จันทรวงศ์, พันเอกหญิง “บทบาทผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารในยุคหลังสงครามเย็น” ภาคนิพนธ์ หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 68.

⁶ วิชัย ชูเชิด, พลตรี. **แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการทูตฝ่ายทหาร เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี**, (พ.ศ. 2561 – 2480), งานวิจัยหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2560 – 2561

⁷ สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, รศ.ดร., **การทูต, หลักพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. หน่วยที่ 9**. พิมพ์ครั้งที่ 10. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปากเกร็ด นนทบุรี 2563. หน้า 9-11.

⁸ อง.อรรถกถา. (ไทย) 23/16/242.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศและกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศตามหลักพุทธธรรม
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิจัยเอกสาร ร่วมกับการวิจัยภาคสนาม ประกอบไปด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเป็นร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ นำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒินำไปพิจารณา แล้วจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งนำมาสรุปเป็น รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เพื่อทราบปัญหาและกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ โดยศึกษาข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อสามารถให้ได้ข้อสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาวิธีการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศตามหลักพุทธธรรม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับการสรุปผลที่ได้จากการวิจัยขั้นตอนที่ 1 แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้ได้วิธีการนำหลักธรรมมาบูรณาการกับกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ

ขั้นตอนที่ 3 สร้างร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ โดยการ ศึกษาวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์เนื้อหาที่เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และหลักธรรมที่จะนำมาประยุกต์ ใช้ นำไปสู่การสร้างร่างรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะ

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ โดยการ วิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม แล้วนำความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากผู้ร่วมสนทนากลุ่มมาหา ข้อสรุป เพื่อนำไปสู่การกำหนดรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะความเป็นผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย

1. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะและกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ ผลการวิจัย พบว่า การปฏิบัติการกิจจำเป็นต้องมีสมรรถนะพร้อม เพราะมีความสำคัญเนื่องจากเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์แห่งชาติร่วม และมีส่วนในการส่งเสริมสันติภาพ โดยพิจารณาปัญหา อุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ และกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศได้ ดังนี้

1.1) ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ พิจารณาได้เป็น 4 ด้าน ซึ่งเป็น ปัญหา อุปสรรคที่พบในปัจจุบัน หรือเคยเกิดขึ้นในอดีต และคาดว่าจะเกิดขึ้นอีกในอนาคต โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1.1.1) ด้านความรู้ หมายถึง ความรู้ที่คาดหวังว่าต้องมี เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติการได้แก่ ความรู้ด้าน ประวัติศาสตร์ของประเทศที่ไปประจำการ และประเทศแวดล้อม ความรู้ด้านภาษา

อังกฤษ และภาษาท้องถิ่น ความรู้ด้านอุตสาหกรรมป้องกันประเทศ เป็นต้น 1.1.2) ด้านทักษะ หมายถึง ทักษะที่คาดหวังว่าต้องมี เพื่อให้สามารถ ปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ ความสามารถในการตัดสินใจ การปรับตัว ให้เข้ากับวัฒนธรรมองค์กรของ หน่วยงานในประเทศที่ประจำการ ทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะสถานการณ์ รวมถึง ทักษะที่เกิดจากประสบการณ์ การปฏิบัติงานด้านการทูต 1.1.3) ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ในที่นี้หมายถึง แรงจูงใจ ทศนคติและบุคลิกภาพส่วนบุคคล หากมีแรงจูงใจที่ดี ก็จะมีผลดีต่อการพัฒนาสมรรถนะ อาทิ การมีเส้นทางการเจริญเติบโต ในอาชีพที่ชัดเจน ส่วนทัศนคติและบุคลิกภาพส่วนบุคคล ได้แก่ ไม่ชอบเข้าสังคม เก็บตัว, ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่พึงพอใจ, ความอดทนต่อความยากลำบากในการใช้ชีวิต อาทิ การขาดแคลน สาธารณูปโภค, และการมีทัศนคติที่สูง ผลต่อการทำงาน เช่น มีอัตรา ยึดมั่น ถือมั่น จนอาจทำให้ขาดมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น 1.1.4) ด้านปัจจัยแวดล้อม ได้แก่ ความพร้อมของครอบครัว, คนใกล้ชิดทำกิจกรรมที่อาจส่งผลให้เกิดปัญหาตามมา, ทรัพยากรบุคคลที่ช่วยปฏิบัติงาน มีจำกัด, สภาพแวดล้อมไม่ปกติ เช่น เกิดโรคระบาด ภาวะสงคราม เป็นต้น

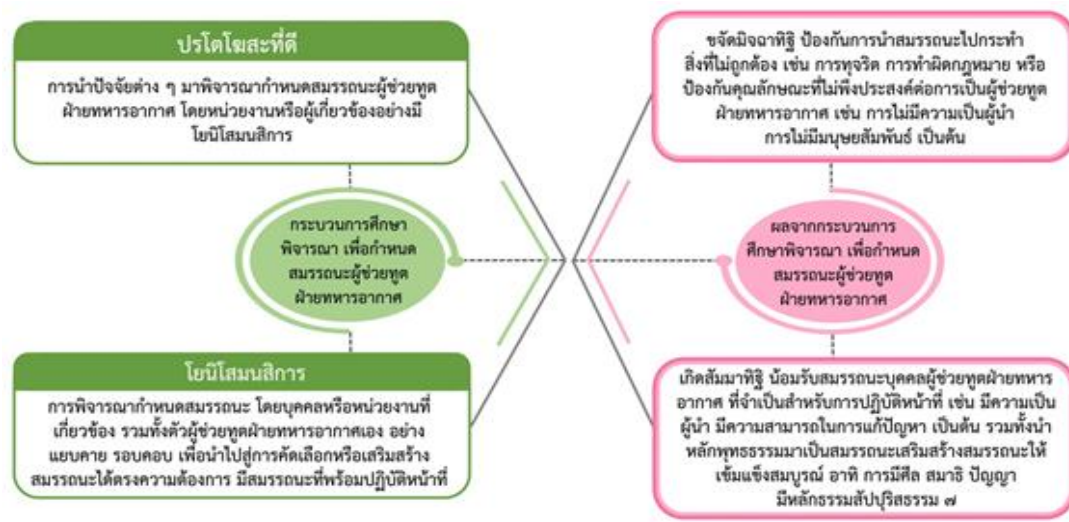
1.2) กระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ มีขั้นตอนที่ได้จากการวิจัยนี้ 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1.2.1) การพิจารณาปัจจัยเพื่อกำหนดสมรรถนะ เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องนำมาสู่การ กำหนดสมรรถนะที่ต้องการ 1.2.2) กำหนดสมรรถนะ เป็นขั้นตอนที่กองทัพอากาศได้กำหนดสมรรถนะของกำลังพลทุกคน 1.2.3) การสอบคัดเลือก เพื่อให้ได้ผู้ที่มีสมรรถนะเหมาะสม หรือพร้อมที่จะพัฒนาสมรรถนะของตน 1.2.4) การเสริมสร้างสมรรถนะ เพื่อช่วยให้ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกพร้อมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ 1.2.5) การดำรงสมรรถนะ เป็นขั้นตอนที่ต้องดำรงทักษะ ความรู้ หรือคุณลักษณะที่จำเป็นไว้ไม่ให้เสื่อมถอยลงไป 1.2.6) การต่อยอดสมรรถนะ เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้พัฒนาสมรรถนะได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองภารกิจที่อาจได้รับมอบหมายเพิ่มเติมได้ และ 1.2.7) การประเมินเพื่อพัฒนาสมรรถนะ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการประเมิน หรือจากข้อมูลป้อนกลับมาใช้ ประโยชน์ในการพัฒนาสมรรถนะให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง เหมาะสม

2) การพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศตามหลักพุทธธรรม จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ เหมาะสมสำหรับการนำมาบูรณาการกับขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ ได้แก่

2.1) หลักโยนิโสมนสิการ และปรโตโฆสะกับการพิจารณาปัจจัยเพื่อกำหนดสมรรถนะ โยนิโส มนสิการ คือ การคิด ถูกต้อง รู้จักคิดเป็น ศูนย์ กลาง ที่บริหารการ ดำเนินชีวิต และชี้นำการปฏิบัติให้ถูกต้อง ซึ่งหากคิด พิจารณาโดยแยบคาย ก็จะได้สมรรถนะที่ตรงและเหมาะสมที่จะนำไปเป็นสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ นอกจากนี้ยังต้องได้รับข้อมูลหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ที่เรียกว่าเป็น ปรโตโฆสะที่ดี⁹ เมื่อประกอบกับมีปัญญา ในการคิด พิจารณา จะช่วยทำให้เกิดความรู้ เข้าใจ เห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง สรุปได้ว่า การกำหนดสมรรถนะได้ ตรงและถูกต้องเกิดจาก 1) ปรโตโฆสะที่ดี และ 2) โยนิโสมนสิการ ดังที่ในพระไตรปิฎกกล่าวว่า ทั้งสองประการนี้เป็น ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ¹⁰

⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 39. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557. หน้า 609.

¹⁰ อจ.ทก. (ไทย) 20/127/115.

แผนภาพที่ 1 กระบวนการศึกษาพิจารณาเพื่อกำหนดสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพหุปรณาการ

2.2) หลักไตรสิกขา และมรรคมีองค์ 8 ก็กับการกำหนดสมรณะหลัก ไตรสิกขา ประกอบไปด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา “สิกขา” หมายถึง การศึกษา, การฝึกฝนปฏิบัติตน, การฝึกปฏิบัติให้ เป็น คุณสมบัติที่เกิดขึ้นในตนหรือให้ทำได้ทำเป็น ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไปจนถึงความสมบูรณ์ และมีความหมายครอบคลุมถึง การมีศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเมื่อมีในบุคคล ทำให้ทำกิจการงานใดก็ประสบความสำเร็จ

ไตรสิกขาเป็นหมวดธรรมที่จัดรูปมาจากมรรคมีองค์ 8 ที่เป็นการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หลักทั้งสองนี้จึงมีความเกี่ยวเนื่องกัน สามารถกำหนดเป็นสมรณะหลักผู้ช่วยหลุดพ้นทวารอากาศได้ โดยบูรณาการมรรคมีองค์ 8 ที่ประกอบไปด้วย สัมมาทิฏฐิ คือ การมีปัญญาอันเห็นชอบ ซึ่งในทางพุทธศาสนาเป็นปัญญาที่เห็นอริยสัจ 4 เห็นชอบว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว เมื่อนำมาประยุกต์เป็นสมรณะผู้ช่วยหลุดพ้นทวารอากาศ ก็จะหมายถึง การมีปัญญา ที่ทำให้เข้าใจ รู้เหตุผล รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน และมีปัญญาที่สามารถเชื่อมโยงกับ ยุทธศาสตร์กองทัพอากาศ ยุทธศาสตร์ชาติได้ จะช่วยให้ปฏิบัติหน้าที่ไปในทางที่ถูกต้อง ไม่หลงทิศทางไป, สัมมาสังกัปปะ คือ การดำริเพื่อละ อกุศลกรรม ซึ่งคำว่า “ดำริ” คือ การคิด การไตร่ตรอง แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ว่า เป็นการคิดในสิ่งที่เป็นประ โยชน์ คิดละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ผู้ช่วยหลุดพ้นทวารอากาศ จำเป็นต้องมีสมรณะเกี่ยวกับการคิด อาทิ การวางแผน เชิงยุทธศาสตร์ การวิเคราะห์และติดตามงาน การคิดบนพื้นฐานของความดี ถูกต้อง, สัมมาวาจา คือ มีความตั้งใจ ไม่โกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวผู้พูด เป็นส่วน สำคัญอย่างยิ่งในงานด้านการหลุดพ้นทวารที่ต้องพบปะ เจรจากับผู้อื่นอยู่เสมอ ช่วยให้ผู้อื่นรักใคร่ ชื่นชม เมื่อขอความร่วมมือจากผู้อื่นก็จะได้รับการช่วยเหลืออย่างเต็มที่, สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ แสดงถึง ความเป็นผู้มีศีล มีวินัย ในตนเอง ไม่ประพฤติตนไปในทางที่ผิดศีลธรรม ใช้เวลาไปกับสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำให้เพิ่มทักษะ และความรู้มากขึ้น หมายถึงการทำให้มีสมรณะสูงขึ้น และยังช่วยให้ผู้อื่นยอมรับนับถือ แต่หากไม่อยู่ในศีลธรรม จะทำให้ผู้อื่น เลื่อมศรัทธา และส่งผลลบตามมาได้, สัมมาอาชีวะ การปฏิบัติการทำงานชอบ เป็นผลรวมของการ

กระทำทางกาย วาจา ใจ ให้ประกอบอาชีพที่สุจริต ซึ่งต้องมีสมรรถนะหลายประการ เช่น มีความรู้เรื่องระเบียบการเงินต่างประเทศ การจัดซื้อ จัดจ้าง และต้องมีจิตที่ไม่มีความโลภ เป็นต้น, สัมมาวาชามะ ความพยายาม เป็นสมรรถนะที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งต้องอาศัยความสามารถรอบด้าน เช่น การเจรจาสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศ ภาษาท้องถิ่น ความรู้เรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น การพูดในที่สาธารณะ การปฏิบัติการข่าวสาร เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องทำอย่าง ต่อเนื่อง หากขาดความเพียรพยายาม ภารกิจก็ไม่าจะสำเร็จลุล่วงไปได้ และยังต้องพยายามเสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็น สำหรับภารกิจอีกด้วย, สัมมาสติ การปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ บางครั้งประสบกับปัญหาจากความแตกต่างของ สภาพแวดล้อม เช่น ประเพณี วัฒนธรรมที่ไม่คุ้นเคย อาจเกิดความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ จำเป็นต้องมีสติกำกับให้ ปลดปล่อยวางได้ หากมีอารมณ์โกรธ ก็มีสติกำกับ ไม่ให้กระทำ หรือพูดสิ่งใดที่อาจส่งผลเสีย ต่อให้ภารกิจ, และ สัมมาสมาธิ ในทางพุทธศาสนากล่าวถึง การมีสมาธิเพื่อนำไปสู่การเกิดปัญญา เพื่อนิพพาน ซึ่งในการใช้ชีวิตประจำวัน หรือการปฏิบัติการกิจก็สามารถใช้ประโยชน์จากสมาธิได้เช่นกัน อาทิ หากไม่มีสมาธิจดจ่อกับการสื่อสาร ก็อาจทำให้ได้รับ ข้อมูลผิดพลาดและเกิดผลเสียต่อภารกิจ ทั้งนี้ เมื่อนำหลักไตรสิกขา และมรรคมีองค์ 8 มากำหนดเป็นสมรรถนะหลัก จะทำให้มีสมรรถนะพร้อมปฏิบัติการกิจ และพร้อมพัฒนาตนเองได้

2.3) หลักสัปปริสธรรม 7 ประกอบไปด้วย ธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ) ในอรรถกถาอธิบายความหมาย ของธัมมัญญว่า เป็นผู้ที่รู้จักธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ได้ว่า การเป็นผู้รู้เหตุ รู้ความเป็นไป รู้สถานการณ์ แวดล้อม รู้ความจำเป็นของการปฏิบัติหน้าที่ ย่อมนำไปสู่การพัฒนาตนเอง เพื่อให้งานสำเร็จ, อัตถัญญ (ผู้รู้จักผล) ต้องเป็นผู้รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นว่า หากไม่มีสมรรถนะ ย่อมไม่สามารถปฏิบัติการกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องรู้เป้า หมายของการปฏิบัติหน้าที่ และตระหนักว่าการเตรียมความพร้อมเป็นความจำเป็น ซึ่งจพนำไปสู่การพัฒนาตนเอง และองค์กร, อัตตัญญ (ผู้รู้จักตน) ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศต้องเป็นผู้รู้จักตน รู้ขีดความสามารถ รู้ว่าจะต้องพัฒนา ตนเองในด้านใด การรู้จักตน รู้จุดแข็ง จุดอ่อนนี้ อาจได้จากการวิเคราะห์ตนเอง หรือจากการประเมินโดยผู้อื่น จึงต้องรับฟังและสำรวจตนเองอยู่เสมอ ต้องเปิดใจยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อนำมาปรับปรุง พัฒนาตนเอง, มัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ) เห็นได้จาก การสังคมาเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพเป็นสิ่งจำเป็น แต่หากเกินความพอดี ก็อาจส่งผลเสียได้ อาทิ การแข่งขันกีฬาเชื่อมสัมพันธ์ หากไม่คำนึงถึงสภาพร่างกาย อาจบาดเจ็บจนไม่สามารถปฏิบัติ ภารกิจอื่นได้ หรือหากดื่มสุราเกินพอดีในขณะที่ปฏิบัติการทางสังคมา ก็อาจจะขาดสติได้, กาลัญญ (ผู้รู้จักกาลเวลา) ผู้ปฏิบัติงานด้านการทูตจะต้องรู้ว่าสถานการณ์ไหน ควรรับมืออย่างไร เช่น ควรประนีประนอมหรือแข่งกร้าวบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ มากที่สุด, ปริสัญญ (ผู้รู้จักชุมชน) ต้องเป็นผู้รู้จักชุมชน รู้จักวัฒนธรรมองค์กร รู้ความคิดเห็นของประชาชนต่อกิจการทางทหาร รู้ขีดความสามารถ รู้ความคิดของกลุ่มหรือฝ่ายตรงข้าม รู้สังคมโลก รู้สังคมของประเทศว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาใดบ้าง รู้ความต้องการของชุมชน เพื่อสนองความต้องการ หรือแก้ปัญหาได้ตรงจุด¹¹ และจำเป็นต้องรู้ชุมชน หรือองค์การของตนว่ามีศักยภาพมากน้อยเพียงใด

¹¹ สุภาพร นามครรชิต, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของผู้บริหาร”, Journal of Roi Kaensarn Academi, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2559) : หน้า 20.

เพื่อนำไปใช้ ปฏิบัติภารกิจให้สำเร็จลุล่วง, และ บุคคลัญญ (ผู้รู้จักบุคคล) ต้องเป็นผู้รู้จักบุคคล รู้จักบุคลากร ในองค์การ รู้จักผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน รู้ลักษณะนิสัย รู้ขีดความสามารถ เพื่อให้ทำงาน ร่วมกันได้สำเร็จราบรื่น

การบูรณาการสัปปริสธรรม 7 โดยนำมาเป็นสมรรถนะด้านการบริหารจัดการตามหลักพุทธธรรม รวมทั้ง สามารถนำมาบูรณาการโดยใช้เป็นกรอบในการพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสม กับการปฏิบัติ ภารกิจผู้ช่วยทูต ฝ่ายทหารอากาศได้ครบถ้วนในทุกมิติ

2.4) หลักทศเตยสูตร เป็นคุณสมบัติของภิกษุที่ทำหน้าที่ทูต ซึ่งต้องมีธรรม 8 ประการ ได้แก่ รู้จัก พัง, สามารถให้ผู้อื่นฟังได้, ใฝ่ศึกษา, ทรงจำได้ดี, เป็นผู้รู้ได้เข้าใจชัด, สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้, ฉลาดในสิ่งที่ เป็น ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์, และ ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท สามารถนำมาประยุกต์เป็น สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับ ผู้เป็นนักการทูตได้ ซึ่งหมายรวมถึงผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศด้วย โดยนำมาบูรณา การเป็นสมรรถนะหน้าที่ได้ในอรรถกถาอธิบายคำว่า “หน้าที่ทูต”ว่า คือ การงานของทูต และคุณสมบัติของ การเป็นผู้รู้ได้คือ เป็นผู้รู้รอบรู้แห่งสิ่ง ที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ก็จะทำให้รู้สิ่งใดดำเนินการ หรือพูด แล้วจะเกิดประโยชน์ สิ่งใดเมื่อทำไปหรือพูดไป แล้วไม่เกิดประโยชน์ หรืออาจเกิดโทษ¹² ทูตต้องเป็นผู้ที่มีความ พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เช่น การพูด เพ้อเจ้อ อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิด ไม่เกิดผลดีต่อผู้พูด ผู้ที่ทำหน้าที่ทูตจะต้องมีสติ มีปัญญา ที่จะรู้สิ่งใดควรพูด ควรทำ ไม่ควรพูด ไม่ควรทำ หลักทศเตยสูตรนี้ บูรณาการโดยนำมากำหนดเป็นสมรรถนะหน้าที่ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร อากาศตามหลักพุทธธรรม ซึ่งจะช่วย สนับสนุนการปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับการทูตฝ่ายทหารได้

2.5) หลักอิทธิบาท 4 เป็นคุณเครื่องให้ถึงซึ่งความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจ รักใคร่สิ่งนั้น, วิริยะ ความพยายามทำสิ่งนั้น, จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่สิ่งนั้น, และ วิมังสา ความพิจารณาใคร่ครวญหา เหตุผลในสิ่งนั้น โดยบูรณาการอิทธิบาท 4 เพื่อการเสริมสร้างสมรรถนะและการ สบคัดเลือก ช่วยให้มีคามเพียร พยายาม และประกอบด้วยปัญญาในการทบทวนเพื่อปรับปรุง พัฒนา กิจกรรมงานทั้งปวงให้ประสบความสำเร็จได้

2.6) หลักสัมมปธาน 4 ประกอบไปด้วย สังวรปธาน (เพียรระวัง) คือ สร้างฉันทะ พยายาม บรรเทาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น มิให้เกิดขึ้น หากปฏิบัติตนไป ในทางที่ ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อื่นเสื่อมความเคารพศรัทธา ก็อาจจะส่งผลให้งานบกพร่อง ซึ่งหมายถึงสมรรถนะ ของตนเสื่อม สังวรปธานจึงจำเป็นต้องดำรงสมรรถนะ เพราะจะช่วยให้เกิดความระมัดระวัง ควบคุม ความคิด การกระทำ, ปหานปธาน (เพียรละ) คือ สร้างฉันทะ พยายาม บรรเทาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว บางโอกาสต้องเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับคณะบุคคล หน่วยงาน ต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการทำงานร่วมกันในอนาคต แต่หากมากเกินไป หรือทำให้เกิดความเจ็บป่วย ก็ จะส่งผลให้สมรรถนะที่จำเป็นลดลง หรือหาก เผลอตนไปทำกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวกับภารกิจในเวลาราชการ ก็ จะส่งผลให้ผู้อื่นเสื่อมศรัทธา หรือหน้าที่การงานบกพร่อง, ภาวนาปธาน (เพียรเจริญ) คือ สร้างฉันทะ พยายาม

¹² อง.อภฺรฺก.อ. (ไทย) 16/334.

ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยัง ไม่เกิด ให้เกิดขึ้น วิธีการที่ช่วยดำรงรักษาสมรรถนะไว้ได้ คือ มุ่งมั่นเสริมสร้างสมรรถนะให้เพิ่มขึ้น เปรียบได้กับการ มุ่งสร้างกุศลธรรม ก็เป็นการละอากุศลไปในขณะเดียวกัน, และ อนุรักษ์นาปธาน (เพียรรักษา) คือ สร้างฉันทะ พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศจำเป็นต้องรักษาสมรรถนะที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ตลอดไป อาทิ หากชำนาญการใช้ ภาษาต่างประเทศแล้ว กลับละเลย ไม่ฝึกใช้ให้ชำนาญมากขึ้น ก็อาจหลงลืม ส่งผลให้ทักษะด้านภาษานี้ลดลง เมื่อนำหลักสัมมปธาน 4 มาบูรณาการเพื่อดำรงสมรรถนะ ทำให้เกิดความระมัดระวัง ควบคุมตนเองในการปฏิบัติตน เพื่อรักษาสมรรถนะ รวมทั้งยังช่วยให้พัฒนาสมรรถนะได้อีกด้วย

2.7) หลักพละ 5 ประกอบด้วย สัทธาพละ (กำลังคือ ศรัทธา คือ ความเชื่อ, ในทางธรรมหมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ, ความเชื่อมั่นในการทำความดี) ต้องมีความเชื่อมั่นว่า ภารกิจที่ปฏิบัติอยู่มีความสำคัญ อาทิ การเข้าร่วม งานสังคมจำเป็น เพราะเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจที่จะนำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพ ซึ่งแม้ไม่เห็นผลในปัจจุบัน แต่เมื่อ เกิดสถานการณ์ที่จำเป็นต้องใช้ความสัมพันธ์อันดีนั้น ก็จะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุน เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติได้, วิริยพละ (กำลังคือวิริยะ คือ ความเพียร ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติ ความดี ความพยายามทำกิจ ไม่ท้อถอย) หากขาดความเพียรที่จะฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ให้สูงขึ้น กว้างขวางมากขึ้น ก็จะไม่สามารถจะต่อยอดให้เกิดสมรรถนะ ที่จำเป็นต่อภารกิจ ได้, สติพละ (กำลังคือ สติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เพลา กลมจิตไว้กับสิ่งเกี่ยวข้อง) กำลังของสติช่วยให้ มีความอดทน ไม่หวั่นไหวไปกับอำนาจของกิเลสที่บั่นทอนสมรรถนะ สติช่วยให้ระมัดระวังอยู่ในพร้อมรับรู้สิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ และตระหนักว่าควรปฏิบัติอย่างไร สติจะช่วยให้ระลึกถึงหน้าที่ การปฏิบัติตน ให้ถูกต้องตามทำนองคลอง ธรรม ระลึกเสมอว่าดำรงตนในสถานะผู้แทนกองทัพอากาศ ต้องพัฒนาตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น, สมาธิพละ (กำลังคือ สมาธิ คือ ความมีใจตั้งมั่น การทำให้สงบแน่วแน่) “สมาธิ” เป็นธรรม ที่ช่วยต่อยอดสมรรถนะได้ ให้มีใจ จดจ่อกับภารกิจ อาทิ ในการสื่อสารที่สำคัญ หากขาดสมาธิ ก็อาจได้รับข้อมูลสำคัญไม่ครบถ้วน อาจทำให้ตัดสินใจ ไม่ถูกต้อง และสมาธิช่วยให้พัฒนาสมรรถนะสูงขึ้นได้, และปัญญาพละ (กำลังคือ ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว ความรู้เข้าใจ หยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ และรู้ที่จะดำเนินการทำให้ผล ล่วงพ้นปัญหา) กำลังปัญญาในพละ 5 นี้จะกล่าว ถึงวิธีที่ให้ได้มาซึ่งสมรรถนะ คือ จินตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเอง อาทิ การ คิดวิเคราะห์ข่าวสาร เพื่อนำเสนอข้อพิจารณาแก่หน่วยงานที่รับผิดชอบ, สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการสดับเล่า เรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา เช่น การฟัง อ่านข่าวสารข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ได้รับข้อมูลครบถ้วน รอบด้าน, และภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ การฝึกอบรม อาทิ การสื่อสารและการถอดความภาษาต่างประเทศบ่อย ๆ จนเชี่ยวชาญ ก็จะเกิดประโยชน์ต่องานด้านการทูตฝ่ายทหาร

2.8) หลักอคติ 4 ประกอบด้วย ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ), โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง), โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง), และ ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) การไม่มีอคติ 4 ช่วยให้การดำเนินกิจการงานใดเป็นไป ด้วยความยุติธรรม เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยเฉพาะการประเมินอย่างไม่มีอคติ ทำให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง ที่จะนำไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสมรรถนะได้ ทั้งนี้ นอกจากพุทธธรรมที่ได้นำมา

กำหนดเป็นหลักเพื่อบูรณาการ กับการดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ แล้วยังสามารถนำหลักธรรมอื่นมาบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะได้ เพราะจะช่วย กระตุ้นเตือนให้แก่ผู้ที่มีหลักธรรมกำกับจิตใจ ได้นำไปปรับใช้ได้ทุกทุกสถานการณ์ อาทิ การมีหิริ-โอตตปปะ ก็จะช่วย ระงับยับยั้งการกระทำทุจริต รวมทั้งมีข้อเสนอแนะให้มีการอบรมธรรมะในหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ และน้อมรับฟังธรรมหรือฝึกปฏิบัติธรรมด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ

3) รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ สร้างโดยเริ่มจากการสร้างขั้น ตอนในกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ แล้วนำหลักธรรมมาบูรณาการและนำองค์ประกอบ การทำงานของระบบ (ปัจจัยนำเข้า, กระบวนการ, ผลผลิต, และข้อมูลป้อนกลับ) มาเป็นแนวทางในการพัฒนาวิธี ดำเนินการในแต่ละขั้นตอนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เพื่อให้เป็นกรอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ สมรรถนะ มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

3.1) ขั้นตอนการพิจารณาปัจจัยเพื่อกำหนดสมรรถนะ เพื่อให้กำหนดสมรรถนะได้ตรงตามต้องการ โดยมีองค์ประกอบการทำงานของระบบในขั้นตอน คือ 3.1.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ หลักโยนิโสมนสิการ, ปรีตโฆสะที่ดี, บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, ยุทธศาสตร์ชาติ, นโยบายด้านการทูตฝ่ายทหาร, ฯลฯ 3.1.2.) กระบวนการ ที่เป็นการพิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน 3.1.3) ผลผลิต ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนทุกมิติ เพื่อให้สามารถนำไปใช้กำหนดสมรรถนะได้ตรงตามต้องการ และ 3.1.4) ข้อมูลป้อนกลับ ได้แก่ ควรกำหนด ยุทธศาสตร์ทหารให้มีแนวทางการปฏิบัติงานด้านการทูตฝ่ายทหารที่ชัดเจน และมีการพิจารณาปัจจัยที่มีลักษณะ ไม่เป็นทางการ อาทิ การมีบุคลิกภาพ ทักษะดี เหมาะสมกับวัฒนธรรมองค์กรที่อาจแตกต่างจากที่คุ้นเคย

3.2) ขั้นตอนกำหนดสมรรถนะ ประกอบไปด้วยสมรรถนะที่ต้องการ ซึ่งกำหนดจากกองทัพอากาศ และกำหนดโดยตัวผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเอง เพื่อเป็นหลักให้นำไปพัฒนาสมรรถนะสามารถปฏิบัติภารกิจได้ สมฤทธิ์ผล โดยสรุปองค์ประกอบในขั้นตอนนี้ได้ ดังนี้ 3.2.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ไตรสิกขา, มรรคมงคล 8, สัมปยุตธรรม 7, ทูตธรรมทูต, บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, สมรรถนะหลัก สมรรถนะ ด้านการบริหารจัดการ และสมรรถนะหน้าที่ 3.2.2) กระบวนการ หมายถึง บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนด สมรรถนะบุคคล และการบูรณาการหลักธรรมเป็นสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ 3.2.3) ผลผลิต ได้สมรรถนะ บุคคลที่เหมาะสมกับการปฏิบัติภารกิจ และ 3.2.4.) ข้อมูลป้อนกลับ ได้แก่ สามารถนำหลายหลักธรรมมากำหนดเป็น สมรรถนะ และควรกำหนดสมรรถนะขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ให้เป็นสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ รวมทั้งอาจ กำหนดคุณสมบัติที่ไม่เป็นทางการ อาทิ ความสามารถในการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองให้เป็นสมรรถนะได้

3.3) ขั้นตอนการสอบคัดเลือก ดำเนินการโดยบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสรุปองค์ประกอบในขั้นตอนนี้ได้ ดังนี้ 3.3.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ อิทธิบาท 4, สัมปยุตธรรม 7, บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, กระบวนการการสอบคัดเลือก 3.3.2) กระบวนการ คือ ผู้สมัครสอบใช้ หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเตรียมสอบ และผู้คัดเลือกบูรณาการหลักสัมปยุตธรรม 7 มาใช้พิจารณาข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่าง รอบด้านในการคัดเลือก 3.3.3) ผลผลิต คือ ได้ผู้ที่ไปปฏิบัติภารกิจที่มี

สมรรถนะพร้อม 3.3.4) ข้อมูลป้อนกลับ อาทิ ควรมีการทดสอบทักษะด้านภาษาอังกฤษทั้ง 4 ด้าน คือ (ฟัง พูด อ่าน เขียน) และควรนำข้อมูลผลการทดสอบมาใช้ประโยชน์ อาทิ แจกผลการประเมินวิภาวีสัยให้ผู้ได้รับการคัดเลือกกรับทราบ เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาตนเอง

3.4) ขั้นตอนการเสริมสร้างสมรรถนะ แม้ว่าจะมีบุคคล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดเตรียมการ อบรมหลักสูตรผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศไว้แล้วก็ตาม แต่การที่จะได้รับความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็น สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ ล้วนขึ้นอยู่กับความตั้งใจที่จะเพิ่มพูนสมรรถนะตนเองเป็นหลัก โดยสรุปองค์ประกอบการทำงานของระบบในขั้นตอนได้ ดังนี้ 3.4.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ อิทธิบาท 4, บุคคล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, หลักสูตรอบรม 3.4.2.) กระบวนการ คือ การจัดหลักสูตรอบรมให้มีประสิทธิภาพสูงสุด 3.4.3) ผลผลิต ได้ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศมีสมรรถนะสูงขึ้น กว้างขวางมากขึ้น 3.4.4.) ข้อมูลป้อนกลับ ได้แก่ ควรพิจารณาบทวนหลักสูตร อาทิ มีวิชาใดบ้างที่ซ้ำซ้อนกับหน่วยอื่น ๆ, ควรจัดให้มีการ อบรมคุณธรรม จริยธรรม, ควรให้ผู้ที่จะปฏิบัติหน้ามีโอกาสปฏิบัติงานจริง ด้านการทูต, ควรให้มีการถ่ายทอดประสบการณ์ จากผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศท่านก่อน ๆ, และควรฝึกอบรมอย่างเข้มข้นในการกิจที่ต้องอาศัยสมรรถนะหลาย ๆ ด้าน มาบูรณาการกัน อาทิ การกิจสนับสนุนอุตสาหกรรม ป้องกันประเทศเชิงพาณิชย์

3.5) ขั้นตอนการดำรงสมรรถนะ เป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะหากปล่อยให้มีสิ่งต่าง ๆ เข้ามาลดทอน สมรรถนะที่มีอยู่ ก็จะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ โดยสรุปองค์ประกอบการทำงาน ของระบบในขั้นตอน นี้ได้ ดังนี้ 3.5.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ สัมมัตถาน 4, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, บุคคล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ข้อมูลสิ่งที่อาจทำให้สมรรถนะลดลง อาทิ มีความประมาท การไม่ดูแลสุขภาพ ตนเอง การขาดทิริ-โอตตปปะ 3.5.2) กระบวนการ คือ การนำหลักสัมมัตถาน 4 มาบูรณาการ, บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอำนวยความสะดวกให้สามารถดำรง สมรรถนะไว้ได้ อาทิ การให้คำแนะนำ คำสอน หรือมีการจัด สัมมนาเพื่อทบทวนความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติ งาน 3.5.3) ผลผลิต คือ การสามารถดำรงสมรรถนะไว้ได้ 3.5.4) ข้อมูลป้อนกลับ ได้แก่ ต้องทบทวนความรู้ ทักษะที่ จำเป็นต่อการกิจอย่างสม่ำเสมอ, ควรมีการ กระตุ้นเตือนให้ดำรงสมรรถนะ อาทิ การรับฟังธรรม การได้รับคำแนะนำ คำสอนจากผู้บังคับบัญชา, ควรมีการ จัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบ และให้มีการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน

3.6) ขั้นตอนการต่อยอดสมรรถนะ ในหลักสูตรการฝึกการอบรม อาจไม่สามารถครอบคลุม การ ปฏิบัติงานจริงได้ทุกสถานการณ์ ทำให้ต้องต่อยอดสมรรถนะตนเองให้พร้อมปฏิบัติหน้าที่ หรือสามารถ แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยสรุปองค์ประกอบการทำงานของระบบในขั้นตอนนี้ได้ ดังนี้ 3.6.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ พละ 5, ผู้ช่วยทูตฝ่าย ทหารอากาศ, ปัจจัยแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ต้องเพิ่มสมรรถนะให้สูงขึ้น กว้างขวางขึ้น 3.6.2) กระบวนการ คือ การบูรณาการหลักธรรมพละ 5 เพื่อเสริมสร้างกำลังใจ กำลังกาย กำลังสติปัญญา ให้สามารถพัฒนาสมรรถนะ ให้สูงขึ้น และมีมากขึ้น 3.6.3) ผลผลิต คือ ทำให้มีสมรรถนะ สูงขึ้น กว้างขวางมากขึ้น 3.6.4) ข้อมูลป้อนกลับ ได้แก่ ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่ ปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน, ควรศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกด้านอย่าง สม่ำเสมอ และต้องเสริมสร้างสมรรถนะตนเอง เพื่อการกิจที่อาจได้รับ มอบหมายเพิ่ม อาทิ การเสริมสร้าง องค์ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมป้องกันประเทศเชิงพาณิชย์

3.7) การประเมินเพื่อพัฒนาสมรรถนะ เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอนของกระบวนการ พัฒนาสมรรถนะ ประกอบด้วย การประเมินตนเอง และจากบุคคลอื่น รวมทั้งการให้ข้อมูลป้อนกลับในขั้นตอนต่าง ๆ โดยสรุปองค์ประกอบการทำงานของระบบในขั้นตอนนี้ได้ ดังนี้ 3.7.1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ อัตตัญญู, การไม่มีอคติ 4, บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ, การประเมินสมรรถนะกำลังพลกองทัพอากาศ, การประเมินตนเองและประเมินจากบุคคลอื่นในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ 3.7.2) กระบวนการ คือ การใช้หลักอัตตัญญู ในการประเมินตนเอง และการประเมินโดยบุคคลอื่นอย่างปราศจากอคติ จะทำให้ได้รับข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริง 3.7.3) ผลผลิต คือ ได้ข้อมูลผลการประเมินที่แท้จริง เพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนากระบวนการพัฒนาสมรรถนะได้ในทุก ขั้นตอน 3.7.4) ข้อมูลป้อนกลับ ได้แก่ ควรมีการใช้ประโยชน์จากระบบประเมินสมรรถนะกำลังพล ให้มากขึ้น อาทิ การนำไปเป็นข้อมูลเพื่อจัดหลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะ, ผู้ประเมินมีเจตนาเพื่อการพัฒนา ปรับปรุง โดยต้องเข้าใจ บริบทของวัฒนธรรมการปฏิบัติงานของแต่ละประเทศ จะทำให้สามารถประเมินได้ถูกต้อง

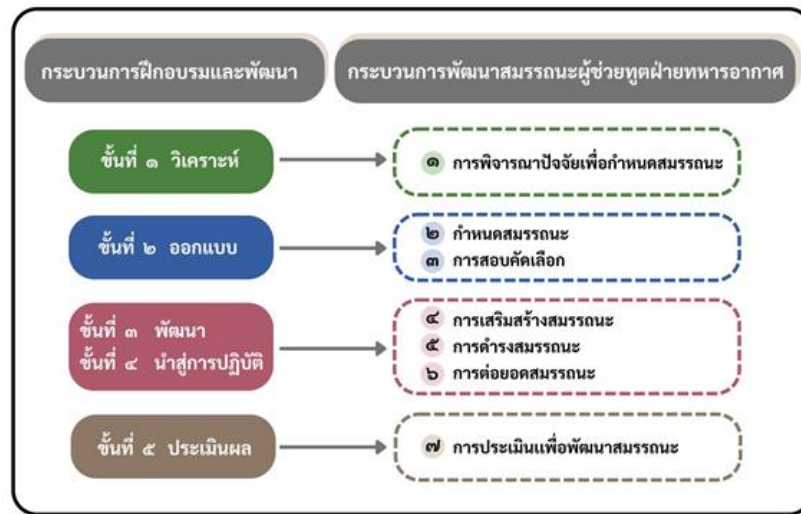
อภิปรายผลการวิจัย

1) สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า มีปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานปฏิบัติหน้าที่ในภาพรวม แต่พบว่ามีปัญหาที่เคยเกิดเฉพาะรายบุคคล อาทิ ปัญหาด้านความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และไม่มีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ ข้อมูลจากงานวิจัยของพลตรี วิชัย ชูเชิด พบว่า แม้การอบรมก่อนปฏิบัติงานจริง เพียงพอต่อการมีสมรรถนะสำหรับ การปฏิบัติภารกิจ แต่ควรเพิ่มเติมการให้ความรู้วิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเจรจาต่อรองระดับ ยุทธศาสตร์ การปรับตัวให้เข้ากับภาษา วัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างกัน¹³

2) กระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ พบว่า ขั้นตอนที่ได้จากการวิจัย เป็น 7 ขั้นตอน เมื่อนำมาเทียบเคียงกับขั้นตอนของกระบวนการฝึกอบรมและพัฒนาที่มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย วิเคราะห์, ออกแบบ, พัฒนา, นำสู่การปฏิบัติ, และ ประเมินผล ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่ามีความสอดคล้องกัน ซึ่งกระบวนการ ฝึกอบรมและพัฒนา เป็นส่วนประกอบย่อยของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์¹⁴ สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาสมรรถนะ ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

¹³ วิชัย ชูเชิด, พลตรี. แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการทูตฝ่ายทหาร เพื่อรองรับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2561 - 2580).หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60 ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2560 - 2561, หน้า 135.

¹⁴ จำเนียร จวงตระกูล, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2563.

แผนภาพที่ 3 ความสอดคล้องของขั้นตอนในกระบวนการฝึกอบรมและพัฒนากระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ

3) การพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศตามหลักพุทธธรรม พบว่า นำหลักธรรมมาบูรณาการ ได้หลายลักษณะ เช่น การนำหลักธรรมมาเป็นสมรรถนะบุคคล โดยนำหลักไตรสิกขา มรรคมีองค์ 8 มาเป็นสมรรถนะหลัก, สัมปยุตธรรม 7 เป็นสมรรถนะด้านการบริหารจัดการ และทูตยสุตรเป็นสมรรถนะหน้าที่, การนำหลักธรรมมา บูรณาการในการเสริมสร้าง ดำรง และต่อยอดสมรรถนะ อาทิ หลักธรรมอิทธิบาท 4, สัมมปธาน 4, พละ 5 เห็นได้ว่า มีการนำหลายหลักธรรม หลายวิธีการมาบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะ ซึ่งสอดคล้องกับหลายงานวิจัย ที่บูรณาการหลักธรรมและวิธีการที่แตกต่างกันเพื่อพัฒนาสมรรถนะบุคลากร ดังเช่น งานวิจัยคุณุณิพนธ์ของ พรพรรณ โปรเทียรณ์ เรื่อง รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานตามหลักภาวนา 4 ของบุคลากรสายสนับสนุน วิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการนำหลักธรรมภาวนา 4 มาบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะ บุคคลให้สูงขึ้น และคุณุณิพนธ์เรื่อง โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบข้าราชการองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี ที่มีการนำไตรสิกขามาบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะบุคลากร¹⁵

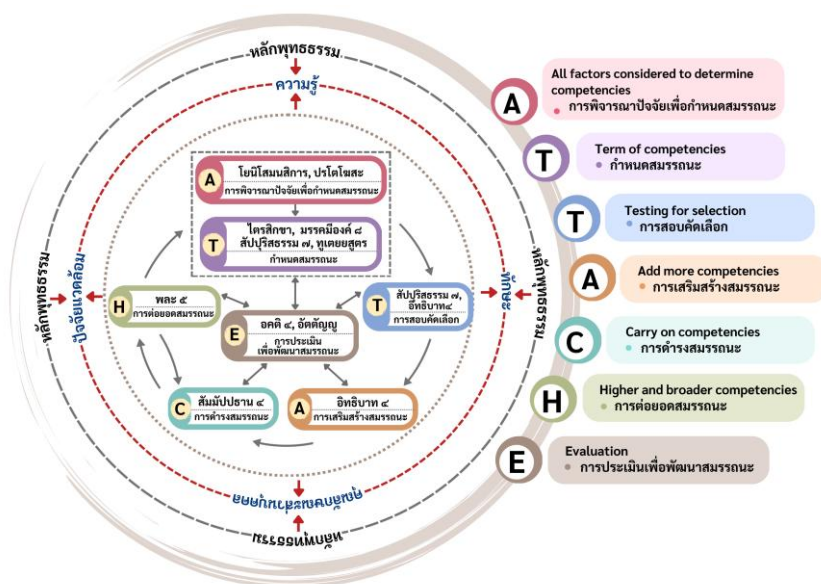
4) รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศตามหลักพุทธธรรม พบว่า ในขั้นตอนการเสริม สร้างสมรรถนะที่ได้จากรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะนี้ มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้ผู้ที่จะไปปฏิบัติหน้าที่ได้มีโอกาส หมั่นเวียนไปปฏิบัติงานจริงด้านการทูต ปัจจุบันไม่มีการเสริมสร้างสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศด้วยวิธีการนี้ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษา เรื่อง แนวทางการพัฒนานักการทูตไทยสู่มาตรฐานสากล ของ สุวณีย์ เอื้อพันธ์ศิริกุล และ สืบสกุล นรินทรางกูร ณ อยุธยา ที่กล่าวว่า การพัฒนา

¹⁵ พระสมนึก ชีระปัญโญ (กัลป์น้อม). “โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุการพัฒนาสมรรถนะต้นแบบข้าราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี”. *คุณุณิพนธ์ ปรัชญาคุณุณิบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 2564.

สมรรถนะนักการทูตของกระทรวงการต่างประเทศมีจุดเด่น คือ การเน้นให้เรียนรู้ฝึกฝนจากประสบการณ์การทำงานจริง (Learning by doing หรือ On-the job training) อธิบายได้ว่า ปัจจุบันไม่ได้มีการกำหนดผู้ที่จะมาทำหน้าที่ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศไว้ล่วงหน้า จึงไม่สามารถพัฒนา สมรรถนะได้ด้วยวิธีนี้ หากจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะด้วยวิธีการนี้ในอนาคต จะต้องมีการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง อาทิ การจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอ หรือการเปลี่ยนวิธีคัดเลือกเพื่อให้ได้ผู้ที่จะมีปฏิบัติหน้าที่ล่วงหน้า และต้องจัดให้มีช่วงเวลาเพียงพอ ที่จะสามารถส่งไปฝึกพัฒนาสมรรถนะด้วยวิธีการ On-the-job training ได้ กล่าวได้ว่าการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ ทั้งในส่วนบุคคลและองค์กรรวม จำเป็นต้องพิจารณา อย่างเป็นระบบ เพราะการดำเนินในแต่ละขั้นตอนจะส่งผลซึ่งกันและกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ สามารถนำมากำหนดเป็น ATTACHE Model ได้ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 3 แสดงรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธด้วย ATTACHE Model

การกำหนดรูปแบบสามารถทำได้ทั้งการอธิบาย หรือแสดงเป็นแผนภาพ ดังนั้นงานวิจัยนี้ จึงนำเสนอ รูปแบบด้วยแผนภาพ ATTACHE Model ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณลักษณะส่วนบุคคล และปัญหาที่เกิดจากปัจจัยแวดล้อม โดยได้นำหลักธรรมมาบูรณาการ ทั้ง 7 ขั้นตอนได้ ดังนี้ A : All factors considered to determine competencies ขั้นตอนการพิจารณาปัจจัย เพื่อกำหนดสมรรถนะ โดยบูรณาการหลักโยนิโสมนสิการ และปราโตโฆสะ เพื่อให้สามารถพิจารณาด้วยความละเอียด รอบคอบ แยกคาย นำไปสู่การกำหนดสมรรถนะที่ตรงตามต้องการ, T : Term of competencies ขั้นตอนกำหนด สมรรถนะ ประกอบไปด้วยสมรรถนะที่ต้องการที่กำหนดจากกองทัพอากาศ และที่กำหนดโดยผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร อากาศ โดยนำหลักธรรมมากำหนดเป็นสมรรถนะของตนเอง เพื่อเป็นหลักให้นำไปพัฒนาสมรรถนะ เพื่อให้ปฏิบัติ ภารกิจได้สัมฤทธิ์ผล มีประสิทธิภาพ ถูกต้อง ตั้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา, T : Testing for selection ขั้นตอนการสอบคัดเลือก ดำเนินการโดยบุคคล

หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการบูรณาการ หลักสัปปริสธรรม 7 เป็นกรอบแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกให้ได้ว่าผู้ที่มีสมรรถนะพร้อม รวมทั้งผู้ที่ต้องการสอบ เป็นผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ ต้องมีหลักอิทธิบาท 4 เพื่อให้พร้อมสำหรับการสอบคัดเลือก ซึ่งการเตรียมตัวสอบนี้ นับว่าเป็นการพัฒนาสมรรถนะได้อีกทางหนึ่ง, A : Add more competencies ขั้นตอนการเสริมสร้างสมรรถนะ แม้ว่าจะมีบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดเตรียมการอบรมหลักสูตรผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศไว้แล้วก็ตาม แต่การที่จะได้รับความรู้ ทักษะ คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ ล้วนขึ้นอยู่กับความตั้งใจที่จะเพิ่มพูนสมรรถนะตนเองเป็นหลัก จึงควรบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เพื่อความสำเร็จในการเสริมสร้างความพร้อม ในการปฏิบัติการกิจ, C : Carry on competencies ขั้นตอนการดำรงสมรรถนะ นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญ หากประมาท มีปัจจัยอื่นมาลดทอนสมรรถนะที่มีอยู่ ก็จะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน จึงควรใช้หลักสัมมัปธาน 4 มาบูรณาการเพื่อการดำรงสมรรถนะ, H : Higher and broader competencies การต่อยอดสมรรถนะ เนื่องจากไม่มีใครเคยมีประสบการณ์การปฏิบัติหน้าที่นี้มาก่อน อีกทั้งสถานการณ์อาจเปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องต่อยอดสมรรถนะของตนให้พร้อมรับกับการปฏิบัติหน้าที่ และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้สำเร็จ การบูรณาการหลักพละ 5 จึงจำเป็นในการสร้างพลังให้ตนเอง เพื่อให้ต่อยอดสมรรถนะได้, และ E : Evaluation ขั้นตอนการประเมินเพื่อพัฒนาสมรรถนะ เป็นขั้นตอนที่มีผลต่อการพัฒนาสมรรถนะ ทั้งส่วนบุคคล และเป็นองค์รวมซึ่งประกอบด้วยการประเมินตนเอง และจากบุคคลอื่นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการนำไปเป็นข้อมูลเพื่อพัฒนาสมรรถนะได้ทั้งสิ้น จึงควรนำหลักธรรมอรรถัตถุญ และการไม่มีอคติ 4 มาบูรณาการในการประเมินเพื่อพัฒนาสมรรถนะ

ATTACHE Model มีวงหลักพุทธธรรมล้อมรอบกระบวนการพัฒนาสมรรถนะไว้ ซึ่งหมายถึงหลักธรรม ที่สามารถนำมาช่วยบูรณาการ เพื่อสนับสนุนกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เชิงพุทธบูรณาการให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บทสรุป

บทบาทภารกิจของผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศนับว่ามีความสำคัญ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ แห่งชาติ จึงจำเป็นต้องมีสมรรถนะหลากหลาย ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคล ดังนั้น กระบวนการที่จะช่วยพัฒนาสมรรถนะของผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศให้สมบูรณ์พร้อมเพื่อให้ ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพจึงจำเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนำหลักธรรมมาบูรณาการกับขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการฯ ก็จะได้เป็น รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ ที่มี 7 ขั้นตอน เริ่มจากการพิจารณาปัจจัยเพื่อกำหนดสมรรถนะ โดยบูรณาการนำหลักโยนิโสมนสิการ และปรโตโฆสะ ที่ช่วยให้สามารถคิดพิจารณาอย่างรอบด้านเพื่อกำหนดสมรรถนะได้ตรงตามความต้องการ, กำหนดสมรรถนะ บูรณาการโดยนำหลักไตรสิกขาและมรรคมีองค์ 8 มากำหนดเป็นสมรรถนะหลัก เพื่อให้ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ มีสมรรถนะพร้อมปฏิบัติงานและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่วนหลักสัปปริสธรรม 7 ได้นำมากำหนดเป็นสมรรถนะ ด้านการบริหารจัดการ และหลักทศเจตยสูตร ซึ่งนำมาบูรณาการโดยกำหนดเป็นสมรรถนะหน้าที่ เพื่อสนับสนุน การปฏิบัติการกิจ, การสอบคัดเลือกโดยใช้หลักสัปปริสธรรม 7 และหลักอิทธิบาท 4, การเสริมสร้างสมรรถนะ โดยการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งจะ

ช่วยให้มีความ เพียรพยายาม มีปัญญาในการทบทวนเพื่อพัฒนาการงาน ทั้งปวงให้สำเร็จลุล่วง, การดำรงสมรรถนะ โดยนำสัมปธาน 4 นำมาบูรณาการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถควบคุม การประพฤติ ปฏิบัติตน เพื่อรักษสมรรถนะไว้, การต่อยอดสมรรถนะ หลักพละ 5 นำมาบูรณาการกับการต่อยอด สมรรถนะ เพื่อเป็นพลัง ให้การทำงานเกิดประสิทธิผลสูงสุดและ พัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง, และการประเมิน เพื่อการพัฒนาสมรรถนะ นำข้อธรรมอรรถัตถุญและหลักอคติ 4 มาบูรณาการ การประเมินหรือให้ความเห็นโดยไร้อคติ จะทำให้ได้รับข้อมูลที่แท้จริง ซึ่งจะทำให้การประเมินเป็นไปอย่างถูกต้อง เหมาะสม

การพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศเชิงพุทธบูรณาการ ที่มีการน้อมนำหลักพุทธธรรม มาประยุกต์เข้ากับกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ จะช่วยนำไปสู่การสร้างเสริมสมรรถนะของผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ ให้สมบูรณ์และครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในทุกมิติ อันจะส่งผลให้ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศสามารถ ปฏิบัติ ภารกิจได้อย่างสัมฤทธิ์ผล ดังาม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สูงสุดของกองทัพ และประเทศชาติ สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1) องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย สามารถนำไปเป็นกรอบแนวทางในการพิจารณาเพื่อพัฒนา ขั้นตอนในกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศได้ จึงควรจัดเก็บไว้อย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ในแต่ละขั้นตอนยังต้องการข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมว่า มีปัญหา อุปสรรคใด หรือมีปัจจัยอื่นใดอีกบ้างที่จะนำมาพิจารณา ให้ได้วิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศต่อไป

1.2) การนำหลักธรรมมาบูรณาการกับกระบวนการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ จะเป็นแนวทางให้สามารถนำหลักธรรมไปบูรณาการเพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้ปฏิบัติงานในหน้าที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1) ควรมีการจัดทำยุทธศาสตร์ด้านการทูตฝ่ายทหาร หรือแนวทางการปฏิบัติงานด้านการทูต ฝ่ายทหาร เพื่อให้มีทิศทางการดำเนินการด้านการทูตฝ่ายทหารที่ชัดเจน และสามารถนำมาเป็นปัจจัยในการพิจารณาเพื่อกำหนดสมรรถนะผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการทูตฝ่ายทหารได้

2.2) ควรพัฒนาวิธีการประเมินสมรรถนะบุคคลของผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ เพื่อให้สามารถ นำผล หรือข้อมูลจากการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสมรรถนะได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1) ศึกษาการกำหนด และการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารของชาติต่างๆ

3.2) ศึกษาแนวทางการประเมินเพื่อการพัฒนาสมรรถนะผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารอากาศ ให้เกิดประสิทธิภพนำไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุด

3.3) ศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาจากการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร/เหล่าทัพให้ครอบคลุมทุกมิติ

เอกสารอ้างอิง

- จำเนียร จวงตระกูล, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: ทฤษฎีและการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2563.
- ชกานาญ จันทวงศ์, พันเอกหญิง “บทบาทผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารในยุคหลังสงครามเย็น” ภาคนิพนธ์
หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539).
- พรพรรณ โปรเกียรติ์. “รูปแบบการพัฒนสมรรถนะการปฏิบัติงานตามหลักภาวะ 4 ของบุคลากรสาย
สนับสนุนวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. **ดุชนิพนธ์ หลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 39. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๗.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- วิชัย ชูเชิด, พลตรี. **แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการทูตฝ่ายทหาร เพื่อรองรับยุทธศาสตร์
ชาติระยะ 20 ปี**, (พ.ศ. 2561 – 2580), งานวิจัยหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2560 – 2561.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, รศ.ดร., **การทูต, หลักพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. หน่วยที่ 9**.
พิมพ์ครั้งที่ 10. ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ปากเกร็ด นนทบุรี 2563.
- สุวณีย์ เอื้อพันธ์ศิริกุล และสิบสกุล นรินทรางกูร ณ อยุธยา. “แนวทางการพัฒนานักการทูตไทยสู่
มาตรฐานสากล”. **บทความวิชาการ**. วารสารสังคมศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ปีที่ 50 ฉบับที่ 1, 2563.
- Roby Thomas. Indian Defence Diplomacy a Handbook. Manohor Parrikka Institute for
Defence Studies and Analyses. New Delhi : KW Publishers Pvt Ltd. 2021.

บูรณาการความเชื่อเรื่องพญานาคเพื่อการเรียนรู้วิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา

กรณีศึกษาในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ

Integrating Beliefs in the Naga for Learning Philosophy, Beliefs, and Religion

: A Case Study in Nakhon Phanom, Mukdahan, and Bueng Kan Provinces

อำพล บุคตาสาร, Amphon Buddasarn¹

ธเนศ ตั้งจิตจรเจริญเลิศ, Thanet Thangjitjaroenlert²

ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์, Supakanjana Jayapattana³

ประยูร ป้อมสุวรรณ, Prayoon Pomsuwan⁴

ชาติเมธี หงษา, Chatmethee Hongsa⁵

E-mail : ampon828@hotmail.com

Received: March 10, 2025; Revised: April 5, 2025;

Accepted: April 5, 2025;

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในชุมชนริมแม่น้ำโขงในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ 2) เพื่อศึกษาวิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา มุ่งศึกษาการบูรณาการความเชื่อเรื่องพญานาคเพื่อการเรียนรู้ในวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา โดยใช้กรณีศึกษาในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร และบึงกาฬ ความเชื่อเรื่องพญานาคถือเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในชุมชนริมแม่น้ำโขง ซึ่งพญานาคถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ การปกป้อง และความศักดิ์สิทธิ์ การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทสะท้อนถึงมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของชุมชน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การบูรณาการความเชื่อนี้เข้ากับการเรียนการสอนช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การศึกษายังเน้นถึงบทบาทของพญานาคในฐานะตัวแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และผู้ปกป้องพระธรรมคำสอน การวิจัยครั้งนี้เสนอ

^{1,2,3,4,5} มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร/ Phranakhon Rajabhat University

แนวทางการนำความเชื่อเรื่องพญานาคมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เช่น การวิเคราะห์ตำนานพญานาค การเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ และการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เพื่อสร้างมิติการเรียนรู้ที่ครอบคลุมและมีความหมาย

คำสำคัญ : พญานาค, ปรัชญา, ความเชื่อ, ศาสนา, การบูรณาการ, ชุมชนริมแม่น้ำโขง

Abstract

This research aims to: 1) investigate beliefs surrounding the Naga (Phaya Naga) in riverside communities along the Mekong River in Nakhon Phanom, Mukdahan, and Bueng Kan provinces; and 2) explore how these beliefs can be integrated into the teaching of the course *Philosophy, Beliefs, and Religion*. The study focuses on incorporating the Naga belief system into philosophical and religious education as a case study in the aforementioned provinces. The belief in the Naga is a significant component of Thai cultural heritage, particularly among communities along the Mekong River, where the Naga is perceived as a symbol of abundance, protection, and sacredness. This qualitative research employs both documentary analysis and in-depth interviews, with data collected from 15 key informants. The findings were analyzed using content analysis and presented through descriptive-analytical methods.

The research reveals that the belief in the Naga, as depicted in Theravāda Buddhist scriptures, reflects religious, cultural, and spiritual dimensions within local communities. Integrating such beliefs into educational practices enhances learners' understanding of history, cultural diversity, and Buddhist teachings in a profound and meaningful way. Moreover, the study highlights the role of the Naga as a mediator of the human-nature relationship and as a guardian of the Dhamma. The research proposes pedagogical strategies for integrating Naga beliefs into the curriculum, such as analyzing Naga legends, visiting significant cultural sites, and organizing experiential learning activities. These methods foster a holistic and meaningful learning experience that bridges traditional beliefs with academic study.

Keywords: Phaya Naga, Philosophy, Belief, Religion, Integration, Mekong Riverside Communities

บทนำ

ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคถือเป็นความเชื่อที่ยังปรากฏในวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะในชุมชนริมแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เช่น นครพนม มุกดาหาร และบึงกาฬ ซึ่งถือว่าพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ความโชคดี และการคุ้มครองปกป้องรักษาจากภัยพิบัติต่าง ๆ² ความเชื่อนี้ได้ส่งผลต่อวิถีชีวิต การประกอบพิธีกรรม และการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพญานาค หรืองานเฉลิมฉลองในช่วงเทศกาลสำคัญ ซึ่งทุกกิจกรรมล้วนแสดงถึงความเชื่อในพญานาคอย่างลึกซึ้ง³ ความเชื่อเหล่านี้ นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการสร้างเอกลักษณ์ท้องถิ่นแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาพุทธ ซึ่งมีบทบาทในการหล่อหลอมวิถีชีวิตของชุมชนเหล่านี้มานาน นอกจากนี้ พิเชฐ สายพันธ์ ได้ทำการศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคในบริบทสังคมลุ่มแม่น้ำโขงผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ โดยผลการวิจัยพบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณีของคนในพื้นที่⁴

ในบริบทของพระพุทธศาสนา พญานาคไม่ได้เป็นเพียงสัตว์ในตำนานที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังมีสถานะเป็นสัตว์โลกที่เกี่ยวข้องกับกรรมตามแนวคิดสมณธรรม กล่าวคือ พญานาคมีการถือกำเนิดจากกรรมทั้งในเชิงกุศลและอกุศล เช่น การบำเพ็ญตนด้วยศีลธรรมเพื่อหวังจะได้เกิดเป็นนาค หรือในทางตรงข้ามอาจเกิดจากการละเมิดข้อศีลหรือประพฤติดุศีล จึงเกิดมาเป็นพญานาคในลักษณะที่แตกต่างกัน⁵ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทระบุว่า พญานาคถือเป็นสัตว์ที่มีภพภูมิพิเศษ สามารถอุบัติขึ้นในหลายสถานที่ทั้งในบาดาล แม่น้ำ และมหาสมุทร รวมถึงในสระน้ำหรือภูเขาต่าง ๆ ซึ่งสถานที่เหล่านี้ได้รับการขนานนามว่า "นาคพิภพ" หรือ "นาคโลก" และเป็นที่ประดิษฐานวิมานหรือเมืองพญานาคที่มีคุณลักษณะเฉพาะ

การที่พญานาคได้รับการกล่าวถึงในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของแนวคิดและสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมอินเดียโบราณซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ โดยพญานาคถูกมองว่าเป็นสัตว์ที่มีอำนาจและมีบทบาทคุ้มครองพระพุทธศาสนา เช่น ในตำนานที่

² พระโสภณวิหารการ (พิสิษฐ์ สุวิโร ธรรมโรจน์), ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 1.

³ จิตรกร เอมพันธ์, พญานาคเจ้าฝั่งโขง: พิธีกรรมกับความเชื่อในวัฒนธรรมอีสาน, วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์มหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), หน้า 312.

⁴ พิเชฐ สายพันธ์, นาคาคติ: อีสานลุ่มแม่น้ำโขง, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 89.

⁵ พระโสภณวิหารการ (พิสิษฐ์ สุวิโร ธรรมโรจน์), ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า 35.

พญานาคปกป้องพระพุทธเจ้าในยามที่ท่านนั่งสมาธิและเกิดพายุใหญ่ ซึ่งการกระทำนี้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในแง่ของการให้ความคุ้มครองและเกื้อกูลกัน⁶

ในแง่ของสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อในพญานาคสามารถสะท้อนถึงการแสวงหาที่พึ่งพิงทางจิตใจและการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เช่น การมองว่าพญานาคเป็นผู้ควบคุมแหล่งน้ำและมีอำนาจในการบันดาลความอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดการบูชาและการทำพิธีกรรมเพื่อขอพรให้พญานาคคุ้มครองและช่วยสร้างผลผลิตให้แก่ชุมชน การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคจึงมีความสำคัญในการเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนริมแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นการสะท้อนภาพของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างมิติการเรียนรู้ที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และปรัชญาที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจทัศนคติและความเชื่อของคนในท้องถิ่น

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าวมา การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการเชื่อมโยงความเชื่อในเรื่องพญานาคกับการเรียนการสอนในวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา เพื่อให้นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนได้เรียนรู้ในมิติของการบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับหลักการศาสนาและปรัชญา ทำให้นักศึกษาสามารถมองเห็นถึงคุณค่าของความเชื่อท้องถิ่น รวมทั้งเกิดความเข้าใจในการเคารพความเชื่อของคนในสังคมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการสร้างแนวคิดที่เปิดกว้างและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม การศึกษาเรื่องพญานาคยังสามารถช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาได้เห็นถึงบทบาทของความเชื่อในพญานาคที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตสำนึกทางศาสนาในชุมชนริมแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นการใช้ความเชื่อท้องถิ่นในการสร้างความรู้และความเข้าใจในเชิงปรัชญาและศาสนาที่สำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในชุมชนริมแม่น้ำโขงในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ
2. เพื่อศึกษาวิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาตามเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study)

1) การศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการบูชาสัตว์ (Animal Worship) และความหมายเชิงสัญลักษณ์ของพญานาคในบริบทศาสนาและวัฒนธรรม

ทฤษฎีการบูชาสัตว์ (Animal Worship) ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีความเชื่อในอำนาจพิเศษของสัตว์บางชนิด โดยเฉพาะสัตว์ที่มีบทบาทสำคัญในหลากหลายวัฒนธรรม ทั้งในฐานะสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ปกป้อง หรือเป็น

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ตัวแทนของพลังลึกลับ อิทธิพลของความเชื่อนี้เริ่มต้นจากการสังเกตพฤติกรรมและลักษณะเฉพาะของงู เช่น ความสามารถในการลอกคราบที่ถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่ หรือความเป็นอมตะ⁷ นอกจากนี้ ความลึกลับในพฤติกรรมของงู เช่น การซ่อนตัวในรูใต้ดิน และการเคลื่อนไหวที่เงียบสงบ ยังเสริมสร้างความเชื่อที่ว่างูสามารถเชื่อมต่อกับพลังที่มองไม่เห็น เช่น โลกใต้พิภพหรือดินแดนแห่งวิญญาณ⁸

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น ทฤษฎี Totemism และความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในศาสนาพุทธและวัฒนธรรมอีสาน

ในกรอบของทฤษฎีการใช้เป็นสัญลักษณ์ (Totemism) สัตว์อย่างงูถูกยกย่องว่าเป็นบรรพบุรุษหรือผู้ปกป้องชุมชน ความเชื่อนี้สะท้อนผ่านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การเลี้ยงงูในครัวเรือน หรือการบูชาด้วยอาหารและนมในหลายวัฒนธรรม เช่น ในอินเดีย ชาวฮินดูมักจัดเทศกาลบูชางูที่เรียกว่า "นาคปฏฺยจมี" โดยมีความเชื่อว่างูเป็นร่างอวตารของเทพเจ้า และสามารถนำความอุดมสมบูรณ์หรือปกป้องชุมชนจากภัยพิบัติได้⁹ นอกจากนี้ งูยังถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความรู้และปัญญาในบางศาสนา เช่น ศาสนาฮินดูที่ระบุว่า พญานาคเป็นผู้ช่วยเหลือของพระวิษณุในการสร้างและปกป้องโลก¹⁰

ในบริบททางวัฒนธรรมระดับโลก งูหรือพญานาคปรากฏในตำนานและศาสนาของหลายภูมิภาค เช่น ชาวจีนมีความเชื่อในพญานาคหรือมังกรที่เป็นตัวแทนของความมั่งคั่ง ความอุดมสมบูรณ์ และพลังแห่งสวรรค์ ชาวจีนโบราณเชื่อว่ามังกรเป็นผู้ควบคุมฝนและน้ำ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเกษตร¹¹ ในขณะเดียวกัน ชาวอินเดียมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญานาคที่ช่วยปกป้องพระพุทธเจ้าขณะประทับใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างพญานาคกับศาสนาพุทธในฐานะผู้คุ้มครองพระธรรมคำสอน¹²

สำหรับทฤษฎีการบูชางูในยุคดึกดำบรรพ์ (Primitive Snake Worship) มนุษย์ในยุคโบราณมีความเชื่อว่า งูมีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่ประสบภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมและความแห้งแล้ง งูจึงถูกยกย่องว่าเป็นผู้ควบคุมสภาพอากาศหรือเป็นตัวแทนของเทพเจ้าที่สามารถช่วยบรรเทาภัยเหล่านี้ได้ หลักฐานของความเชื่อเหล่านี้ปรากฏในโบราณวัตถุ เช่น รูปสลักงูในเมืองโมเฮนโจดาโร

⁷ ศ.แสงจันทร์งาม, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2531), หน้า 231.

⁸ ธนู แก้วโอภาส, ศาสนาโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สากลศึกษา, 2541), หน้า 82.

⁹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2543), หน้า 72-75.

¹⁰ พระพรหมมุนี (พิมพ์ ธมฺมธโร), สากลศาสนา ภาค 1-2, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2505), หน้า 63-64.

¹¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์, หน้า 73.

¹² กิรติ บุญเจือ, ศาสนาศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 14.

โรของอินเดียโบราณ หรือภาพจารึกในอารยธรรมบาบิโลน ซึ่งบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และงูในมิติทางจิตวิญญาณและศาสนา¹³

นอกจากนี้ ทฤษฎีที่เชื่อว่างูมีบทบาทเป็นผู้ปกป้องโลกหรือจักรวาลยังพบได้ในตำนานหลายแห่ง เช่น งูที่เป็นตัวแทนของพลังธรรมชาติในอารยธรรมแอซเท็กของเม็กซิโก หรืองูในฐานะเทพีแห่งงูในยุคกรีกโบราณ ทั้งนี้ การบูชางูในบริบทเหล่านี้สะท้อนถึงวิวัฒนาการของความเชื่อที่แสดงออกผ่านสัญลักษณ์และพิธีกรรมที่หลากหลาย¹⁴

ขั้นตอนที่ 3 การสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางแนวทางการศึกษาความเชื่อในพญานาค

พิเชฐ สายพันธ์ ทำการศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคในบริบทสังคมลุ่มแม่น้ำโขงผ่านพิธีกรรมต่างๆ โดยผลการวิจัยพบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณีของคนในพื้นที่ แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้เน้นการตีความในเชิงสังคมวิทยา จึงยังขาดการเชื่อมโยงกับคำสอนทางศาสนาพุทธในเชิงลึก¹⁵

งานวิจัยของจิตรกร เอ็มพันธุ์ ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง โดยพญานาคถูกมองในฐานะตัวแทนของกลุ่มชน วัฒนธรรม และลัทธิทางศาสนา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ไม่ได้วิเคราะห์ถึงการเชื่อมโยงกับคำสอนทางศาสนาพุทธในบริบทของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง¹⁶

กิตติพัฒน์ เพชรทอง ได้ศึกษาพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและวัฒนธรรมอีสาน พบว่าพญานาคเป็นสัตว์ที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอีสาน โดยมีบทบาททั้งในการสนับสนุนและการต่อต้านพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังขาดการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่น¹⁷

¹³ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์**, หน้า 75.

¹⁴ ศ.แสงจันทร์งาม, **ศาสนศาสตร์**, หน้า 235.

¹⁵ พิเชฐ สายพันธ์, **นาคาคติ: อีสานลุ่มแม่น้ำโขง**, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

¹⁶ จิตรกร เอ็มพันธุ์, **พญานาคเจ้าฝั่งโขง: พิธีกรรมกับความเชื่อในวัฒนธรรมอีสาน**, วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

¹⁷ กิตติพัฒน์ เพชรทอง, **พุทธศาสนากับพญานาค: ศึกษาวิเคราะห์พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัฒนธรรมอีสาน**, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.

พลธรรม จันทระคำ ศึกษาเรื่องพญานาคในบริบทของคำชะโนด จังหวัดอุดรธานี โดยมุ่งเน้นถึงการพัฒนาความเชื่อเรื่องพญานาคให้กลายเป็นสินค้าด้านการท่องเที่ยว งานวิจัยนี้เน้นเฉพาะบริบทของคำชะโนดเท่านั้น จึงไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคในแหล่งข้อมูลอื่น¹⁸

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา

คัดเลือกพื้นที่สำคัญที่มีการแสดงออกถึงความเชื่อเรื่องพญานาคอย่างเด่นชัด ได้แก่ จังหวัดนครพนม (ลานพญาศรีสัตตนาคราช) **จังหวัดมุกดาหาร** (วัดรอยพระพุทธบาทภูมโนรมย์) และจังหวัดบึงกาฬ (ถ้ำนาคา)

2. การสำรวจชุมชน

- 1) ศึกษาพิธีกรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาค เช่น พิธีบวงสรวงและงานประเพณี
- 2) การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อในพญานาคที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information)

- 1) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำชุมชนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาค และนักศึกษาที่เรียนวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา จำนวน 15 คน
- 2) การคัดเลือกตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติและประสบการณ์ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews)

- 1) การออกแบบคำถามสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมหัวข้อเกี่ยวกับความเชื่อ ความหมาย และบทบาทของพญานาค
- 2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในลักษณะตัวต่อตัว พร้อมการบันทึกเสียง

2. การวิจัยเอกสาร

การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพญานาคในมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

- 1) การเก็บข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และสัมภาษณ์
- 2) การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งที่มาต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

¹⁸ พลธรรม จันทระคำ, พญานาค: อุดมการณ์ที่คำชะโนดสู่การทำให้เป็นสินค้า, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

1) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อระบุประเด็นสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อในพญานาค

2) การสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเสนอแนวทางการบูรณาการความเชื่อในกระบวนการเรียนการสอน

2. การนำเสนอผลการวิจัย

1) การนำเสนอผลในรูปแบบเชิงพรรณนา พร้อมตัวอย่างจากกรณีศึกษา

2) การเสนอแนวทางการบูรณาการความเชื่อเรื่องพญานาคในกระบวนการเรียนการสอนวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา

ผลการวิจัย

1. ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในชุมชนริมแม่น้ำโขงในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ จากการวิเคราะห์เอกสารพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในพื้นที่ริมแม่น้ำโขงมีรากฐานจากทั้งความเชื่อพื้นบ้านและพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น เรื่องพญามุจลินทร์ผู้ปกป้องพระพุทธเจ้าระหว่างทำสมาธิภาวนา สะท้อนบทบาทของพญานาคในฐานะผู้เกื้อหนุนธรรมชาติ ความเชื่อนี้ยังสัมพันธ์กับการมองพญานาคเป็นผู้ควบคุมน้ำและบันดาลความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหัวใจของวัฒนธรรมชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

จากข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก 15 ราย พบว่า ชาวบ้านยังคงยึดถือพญานาคเป็น “ผู้ปกปักรักษาแม่น้ำ” และ “สัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์” โดย นายสมชาย วงศ์นาคา ชาวอำเภอดุพนม จังหวัดนครพนม กล่าวว่า “ทุกปีจะมีพิธีบวงสรวงพญานาคที่ลานศรีสัตตนาคราช เพื่อขอพรเรื่องน้ำ ฝน และความร่มเย็น”¹⁹ เช่นเดียวกับ นางสาวมลลิกา ทองคำ จากจังหวัดมุกดาหาร ที่กล่าวว่า “บ้านเราจะลอยกระทงให้พญานาคในแม่น้ำ เพื่อขอขมาน้ำ ขอให้ชีวิตมีความราบรื่น”²⁰ นางสาวจินดา สายน้ำใส จากจังหวัดบึงกาฬกล่าวถึง ถ้ำนาคา ว่า “เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นเมืองพญานาค คนที่ศรัทธามักมาอธิษฐานและบนบานในเรื่องสุขภาพ โชคลาภ และครอบครัว”²¹

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ยังพบว่า ความเชื่อในพญานาคถูกถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม เช่น งานบุญบั้งไฟ งานไหลเรือไฟ หรือพิธีบวงสรวงในวันสำคัญ โดยมีการถวายไข่ ฐูป เทียน หรือกระทง ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. วิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา พบว่า การวิเคราะห์จากเอกสารชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องพญานาคสามารถ

¹⁹สัมภาษณ์ นายสมชาย วงศ์นาคา, 7 ธันวาคม 2567.

²⁰ สัมภาษณ์ นางสาวมลลิกา ทองคำ, 7 ธันวาคม 2567.

²¹ สัมภาษณ์ นางสาวจินดา สายน้ำใส, 8 ธันวาคม 2567.

ประยุกต์ใช้ในมิติทางการเรียนการสอน โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์ ความศรัทธา และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ทั้งนี้ แนวทางที่เหมาะสมคือการใช้ตำนานพญานาคเป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรมและภพภูมิ การใช้พิธีกรรมเป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมศาสนา และการบูรณาการเรื่องเล่าท้องถิ่นกับการเรียนรู้ด้านปรัชญาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์เชิงลึก

จากการสัมภาษณ์ นายวุฒิชัย ศรีสวัสดิ์ อาจารย์ผู้สอนในรายวิชาปรัชญา กล่าวว่า “การใช้ตำนานพญานาคในการเรียนการสอนช่วยให้นักศึกษที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมได้ดีมาก เพราะมันเป็นสิ่งที่เขารู้จักและสัมผัสได้”²² นางสาวปาริชาติ พรหมรักษ์ นักศึกษาที่เคยเรียนวิชานี้กล่าวว่า “หลังจากเรียนเรื่องพญานาคแล้วได้ไปเยี่ยมชมสถานพญาศรีสัตตนาคราช ทำให้เข้าใจมิติเชิงศาสนาและปรัชญามากขึ้นกว่าการอ่านตำรา”²³

แนวทางการประยุกต์ใช้ความเชื่อนี้ในห้องเรียน ได้แก่

1. การใช้สื่อดิจิทัล เช่น วิดีโอเกี่ยวกับตำนานพญานาค หรือสารคดีพิธีกรรมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้

2. กิจกรรมภาคสนาม เช่น การเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ หรือการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

3. การอภิปรายเชิงปรัชญา เช่น การวิเคราะห์ความหมายของพญานาคในฐานะสัญลักษณ์ของ “ธรรมะ” หรือ “กรรม”

4. โครงการวิจัยนักศึกษา ที่เชื่อมโยงตำนานพญานาคกับมโนทัศน์ทางศาสนาและจิตวิทยาชุมชน

นายชัยพร วิชชุธร ซึ่งเป็นนักศึกษาฝึกสอน ได้กล่าวว่า “การให้เด็กใช้เรื่องพญานาคเป็นฐานในการตั้งคำถาม เช่น พญานาคกับความเมตตา หรือพญานาคกับการเกิดใหม่ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึก”²⁴

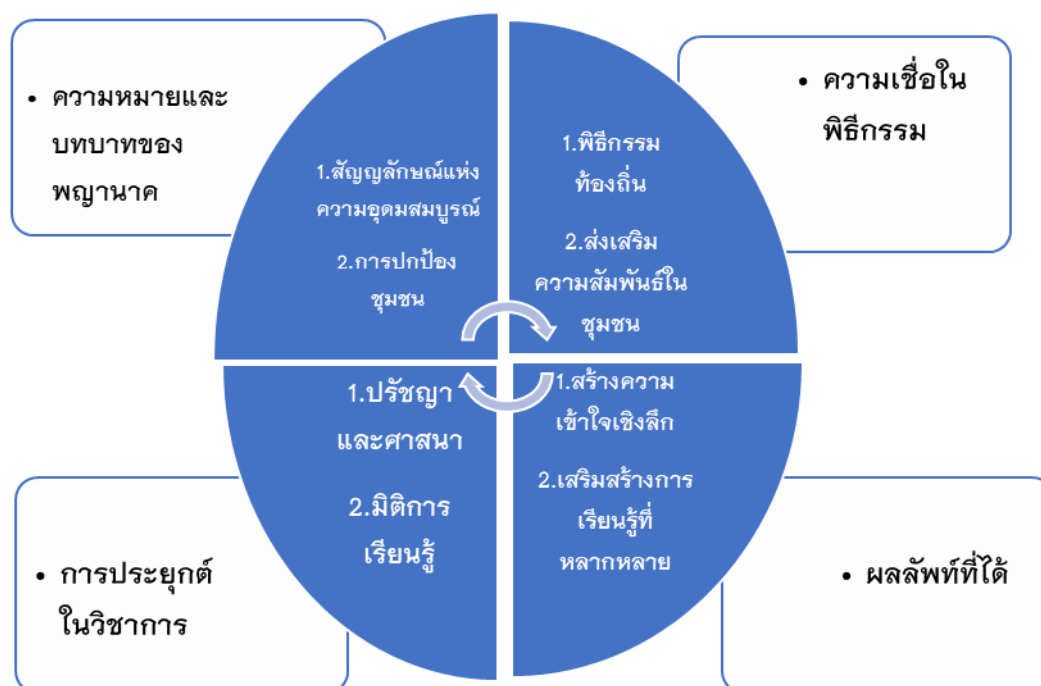
²² สัมภาษณ์ นายวุฒิชัย ศรีสวัสดิ์, 9 ธันวาคม 2567.

²³ สัมภาษณ์ นางสาวปาริชาติ พรหมรักษ์, 8 ธันวาคม 2567.

²⁴ สัมภาษณ์ นายชัยพร วิชชุธร, 10 ธันวาคม 2567.

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

รูปภาพที่ 1 แผนภาพองค์ความรู้การบูรณาการความเชื่อพญานาคของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเชื่อในพญานาคกับมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ งานวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าพญานาคในพุทธศาสนาเถรวาท ไม่ได้เป็นเพียงสัตว์ในตำนาน แต่เป็นผู้มีบทบาทในการปกป้องพระธรรม (เช่น ตำนานพญามุจลินทร์) แนวคิดนี้สอดคล้องกับพระโสภณวิหารการ ที่กล่าวถึงพญานาคในฐานะผู้เกื้อหนุนธรรมะ และเชื่อมโยงกับแนวคิด "Totemism" ที่มองสัตว์เป็นผู้ปกป้องกลุ่มชน อีกทั้งยังสะท้อนแนวคิด "Animal Worship" ที่เชื่อว่าสัตว์มีพลังเหนือธรรมชาติซึ่งสามารถสร้างความศรัทธาและความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ชุมชนได้²⁵

²⁵ พระโสภณวิหารการ (พิสิษฐ์ สุวีโร ธรรมโรจน์), ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า 35.

2. การประยุกต์ใช้ความเชื่อในพญานาคในกระบวนการเรียนรู้

แนวทางการใช้ตำนานพญานาคและพิธีกรรมท้องถิ่นเป็นกรณีศึกษาช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิดเชิงนามธรรม เช่น กรรม ภูมิ หรือความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ ได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะการออกภาคสนาม การสืบค้นตำนาน และการตั้งคำถามเชิงวิพากษ์เป็นแนวทางที่ตอบโจทย์การเรียนรู้เชิงลึก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Experiential Learning) และการเรียนรู้เชิงบูรณาการ (Integrated Learning)

3. บทบาทของความเชื่อในมิติจิตวิทยาชุมชน

การศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องพญานาคเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชนในยามเกิดภัยธรรมชาติหรือวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งตรงกับข้อเสนอของพิเชฐ สายพันธ์ ที่ชื่อว่า “นาคาคติ” มีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจและการดำรงวิถีชีวิตของชุมชน²⁶ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “Cultural Resilience” ที่มองว่าความเชื่อสามารถเป็นพลังฟื้นฟูสังคมในภาวะวิกฤต

วิพากษ์วิจารณ์และข้อสังเกต

1. **ด้านข้อจำกัดของการศึกษา** การศึกษาเน้นที่ 3 จังหวัดริมโขงเท่านั้น อาจยังไม่ครอบคลุมความหลากหลายของความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในภูมิภาคอื่น เช่น ภาคเหนือหรือภาคใต้ ที่มีรูปแบบความเชื่อต่างกัน
2. **ด้านการบูรณาการในกระบวนการเรียนการสอน** แม้มีการเสนอแนวทางการบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ แต่ยังขาดการวัดผลทางการเรียนรู้ที่ชัดเจน เช่น การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนก่อนและหลังการบูรณาการ ซึ่งควรมีการศึกษาเพิ่มเติม
3. **ด้านการพัฒนาเชิงนโยบาย** ความเชื่อในพญานาคมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ระดับท้องถิ่นและชาติ แต่ยังไม่มีการออกแบบหลักสูตรหรือคู่มือการสอนที่เป็นระบบ ซึ่งควรส่งเสริมต่อยอดเป็นนโยบายการศึกษาที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น

²⁶ พิเชฐ สายพันธ์, นาคาคติ: อีสานลุ่มแม่น้ำโขง, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหามกุฏราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

สรุป

1. **ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในชุมชนริมแม่น้ำโขงในเขตจังหวัดนครพนม มุกดาหาร และบึงกาฬ** ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อในพญานาคฝังรากลึกในวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะในพิธีกรรม และกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น งานบุญบั้งไฟ ไห่เรือไฟ และพิธีบวงสรวง ซึ่งแสดงถึงพญานาคในฐานะผู้ปกป้องรักษาแม่น้ำ สัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ความอุดมสมบูรณ์ และจิตวิญญาณของชุมชน

2. **วิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา** ผลการศึกษาเสนอแนวทางการบูรณาการความเชื่อผ่านตำนานพญานาค พิธีกรรม และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มาเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ เช่น การจัดกิจกรรมภาคสนาม การอภิปราย แนวคิดทางปรัชญา และการวิจัยนักศึกษา ทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาทางศาสนาและปรัชญาในบริบทท้องถิ่นได้ลึกซึ้งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ** ควรมีการศึกษาต่อยอดความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคในภูมิภาคอื่น และเปรียบเทียบแนวทางการบูรณาการในบริบทที่ต่างกัน เพื่อให้ได้แนวทางการสอนที่ครอบคลุมและหลากหลายมากขึ้น

2. **ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ** ควรจัดทำคู่มือการสอนรายวิชาปรัชญา ความเชื่อ และศาสนา ที่บูรณาการความเชื่อท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยใช้ตัวอย่างจากชุมชนจริง เพื่อให้อาจารย์สามารถนำไปใช้ในห้องเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงพัฒนา "หลักสูตรท้องถิ่น" ที่เน้นการใช้ตำนาน พิธีกรรม และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการเรียนรู้ เพื่อสร้างความตระหนักในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

กิตติพัฒน์ เพชรทอง. พุทธศาสนากับพญานาค: ศึกษาวิเคราะห์พญานาคในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัฒนธรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล. 2546.

กิตติ บุญเจือ. ศาสนาศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. 2541.

จิตรกร เอ็มพันธุ์. พญานาคเจ้าฝั่งโขง: พิธีกรรมกับความเชื่อในวัฒนธรรมอีสาน. วิทยานิพนธ์มนุษยศาสตร์มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.

ธนู แก้วโอภาส. **ศาสนาโลก**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สากลศึกษา. 2541.

พระพรหมมุนี (พิมพ์ ธมฺมธโร). **สากศาสนา ภาค 1-2**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2505.

พระโสภณวิহারการ (พิสิษฐ์ สุวิโร ธรรมโรจน์). **ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพญานาคในคัมภีร์**

พระพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.

พลธรรม จันทระคำ. **พญานาค: อุดมการณ์ที่คำชะโนดสู่การทำให้เป็นสินค้า**. วิทยานิพนธ์

ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2551.

พิเชฐ สายพันธ์. **นาคาคติ: อีสานลุ่มแม่น้ำโขง**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามานุษยวิทยามหาบัณฑิต.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2539.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช**

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ศ. แสงจันทร์งาม. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. 2531.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2543.

สัมภาษณ์

นายสมชาย วงศ์นาคา. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ธันวาคม 2567)

นางสาวมัลลิกา ทองคำ. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ธันวาคม 2567)

นายประเสริฐ อุดมสุข. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ธันวาคม 2567)

นางวิไลพร ใจงาม. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ธันวาคม 2567)

นายสุรัช พงษ์สุวรรณ. (สัมภาษณ์วันที่ 7 ธันวาคม 2567)

นางสาวปาริชาติ พรหมรักษ์. (สัมภาษณ์วันที่ 8 ธันวาคม 2567)

นายอนันต์ นาคประสิทธิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 8 ธันวาคม 2567)

นางสาวจินดา สายน้ำใส. (สัมภาษณ์วันที่ 8 ธันวาคม 2567)

นายวุฒิชัย ศรีสวัสดิ์. (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2567)

นางสมพร คำมัน. (สัมภาษณ์วันที่ 9 ธันวาคม 2567)

นายชัยพร วิชชุธร. (สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2567)

นายพชรพล แจ่มจันทร์. (สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2567)

นายทรงพล ชุมเกษร. (สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2567)

นางสาวจุฬาลักษณ์ ขวัญกิจเวโรจน์. (สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2567)

นางสาวลักษณาภรณ์ หวานเย็น. (สัมภาษณ์วันที่ 10 ธันวาคม 2567)

นวัตกรรมพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไพ่ยิปซีไรเดอร์เวท
สู่แนวทางการดำเนินชีวิต

Innovation in Forecasting Through Decoding the Dhamma of Raider–Waite
Tarot Cards Toward a Way of Life

วิริยะ รัชสรี¹

Viriya Raksri

ประพันธ์ ศุภสร²

Prapan Supasorn

ดวงเพชร สมศรี³

Toungpetch Somsri

E-mail : viriya_777@hotmail.com

Received: April 10, 2025; Revised: May 28, 2025;

Accepted: June 12, 2025;

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีของการพยากรณ์ไพ่ยิปซีไรเดอร์เวท 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในหน้าไพ่เพื่อการพยากรณ์ไพ่ยิปซีไรเดอร์เวท 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบนวัตกรรมพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไพ่ยิปซีไรเดอร์เวทสู่แนวทางการดำเนินชีวิต ผลการวิจัย พบว่า (1) การพยากรณ์ไพ่ยิปซีไรเดอร์เวทเป็นเรื่องจิตวิทยาด้านความเชื่อ ว่าคำทำนายจากนักพยากรณ์จะช่วยให้ผู้รับการพยากรณ์หายจากความทุกข์และความกังวลได้ มีหลักการพยากรณ์คือผู้พยากรณ์จะต้องเข้าใจในสัญลักษณ์ และบริบทของไพ่ยิปซีแต่ละใบ ซึ่งมีทั้งหมด 78 ใบ และต้องมีจรรยาบรรณของนักพยากรณ์ เพื่อไม่ให้เกิดโทษต่อผู้รับการพยากรณ์และตัวผู้พยากรณ์เอง (2) หลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในหน้าไพ่ยิปซีไรเดอร์เวท มีดังนี้คือ อิทธิบาท 4 (ด้านการงาน), ทิฐุฉัมมิกัตถะ 4 (ด้านการเงิน), สังคหัตถุ 4 (ด้านความรัก), ฆราวาสธรรม 4 (ด้านครอบครัว), โภชนมัตตัญญูตา (ด้านสุขภาพกาย), พรหมวิหาร 4 (ด้าน

¹ ตำแหน่ง นักวิชาการอิสระ สังกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด ลีลาแหวน/ Independent Scholar Leela Fishing Net, Part.,Ltd.

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

สุขภาพใจ), กฎแห่งกรรม และหิริ โอตตัปปะ และ (3) เกิดนวัตกรรมใหม่ ที่นำหลักพุทธธรรม จรรยาบรรณ และรูปแบบของกฎแห่งกรรมมาใช้ในการพยากรณ์ จนเกิดการเปลี่ยนแปลง อันได้แก่ เกิดกำลังใจ มีสติ และดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ดีและถูกต้องอย่างมีเหตุและผล

องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้คือ P.E.K.C. Model ซึ่งประกอบด้วย P (Psychology) คือ จิตวิทยาในเรื่องของความเชื่อ ว่าคำทำนายจากนักพยากรณ์จะช่วยให้ผู้รับการพยากรณ์หายจากความทุกข์ และความกังวลได้, E (Ethic) คือ คำพยากรณ์ไม่ผิดจรรยาบรรณไหน คือ เพื่อไม่ก่อให้เกิดโทษต่อผู้รับการพยากรณ์และผู้พยากรณ์, K (Karma) คือ แนะนำคำพยากรณ์ในรูปแบบของกรรม หรือ กฎแห่งกรรม ว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นไปแล้วทั้งในอดีตหรืออนาคตนั้นเกิดจากผลการกระทำของเราเอง และ C (Change and Happiness) คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อันได้แก่ เกิดกำลังใจ มีสติ และดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ดี และถูกต้องอย่างมีเหตุและผล

คำสำคัญ: ไพ่ยิปซีไรเดอร์เวท, นวัตกรรมการพยากรณ์, หลักพุทธธรรม, ถอดรหัสธรรม, แนวทางการดำเนินชีวิต

Abstract

In this dissertation, three objectives were purposely made: (1) to study the principles, concepts, and theories underlying Rider–Waite Tarot card forecasting; (2) to study the Buddhist principles embedded within the Rider–Waite Tarot cards as applied in the context of divination; and (3) to propose an innovative approach to forecasting through the interpretation of Dhamma embedded in the Rider–Waite Tarot cards as a guide to living. This research employed a qualitative methodology where data were collected through documentary analysis, a review of related literature, and in–depth interviews with 23 participants, including Buddhist scholars, professional Tarot readers, and clients of Tarot services. The data were analyzed by using a descriptive–analytical method.

The research findings showed that: (1) Rider–Waite Tarot card forecasting is a psychological belief system wherein the reading process assists recipients in overcoming suffering and anxiety. Effective practice requires the Tarot reader to have a thorough understanding of the symbols and contexts of all 78 Tarot cards, as well as to adhere to ethical standards in order to avoid causing harm to both the recipient and the reader. (2) Several Buddhist principles are found to be symbolically embedded within the Rider–Waite Tarot cards, including: the Four *Iddhipāda* (Path of Accomplishment) in the context of work; the Four *Ditṭhadhammikāttha* (Virtues Conducive to Benefits in the Present Life) in the context of finance; the Four *Saṅgahavatthu* (Bases of Social Solidarity) in the context of love; the Four *Gharāvāsa–dhamma* (Virtues for a good household life) in the context of family; moderation in eating (*Bhojanemattanutā*) in the context of physical health; the *Four Brahmavihāra* (Sublime states of mind) in

the context of mental health; the Law of Karma; and the principles of *Hiri* or moral shame and *Ottappa* or moral dread. (3) An innovative model has emerged that incorporates Buddhist principles, ethics, and the Law of Karma into the forecasting process. This model fosters positive transformation through encouragement, mindfulness, and a rational, ethical approach to living.

The core contribution of this research is the development of the P.E.K.C. Model, which comprises: P (Psychology) — the belief in psychological healing through Tarot readings; E (Ethics) — adherence to moral principles to ensure no harm is done during the forecasting process; K (Kamma) — the understanding that one's experiences are shaped by past actions in accordance with the Law of Karma; and C (Change and Happiness) — the resultant personal transformation characterized by increased mindfulness, encouragement, and the pursuit of a rational and virtuous life respectively.

Keywords: Rider–Waite Tarot Cards, Forecasting Innovation, Buddhist Principles, Dhamma Decoding, Way of Life

บทนำ

การพยากรณ์หรือศาสตร์การดูดวงเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่คู่สังคมไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ผู้คนเผชิญกับความไม่แน่นอนในชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือปัญหาส่วนตัวต่างๆ การหาที่พึ่งทางใจผ่านนักพยากรณ์จึงกลายเป็นสิ่งที่หลายคนเลือกใช้บริการ สะท้อนให้เห็นว่าโหราศาสตร์ยังคงมีบทบาทในชีวิตคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์วิกฤติ เช่น การระบาดของโรคโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบอย่างหนักต่อสังคมและเศรษฐกิจ พบว่าการใช้บริการนักพยากรณ์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งในบรรดาศาสตร์การดูดวงต่างๆ ไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทเป็นที่นิยมสูงสุด⁴ เนื่องจากมีลักษณะที่เข้าใจง่าย มีการตีความที่กว้างขวาง และสามารถตอบสนองต่อปัญหาชีวิตประจำวันของผู้คนได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การตีความไพ่ยิปซีนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถเฉพาะตัวของผู้พยากรณ์ ซึ่งอาจส่งผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบได้ ในหลายกรณี นักพยากรณ์ที่ไม่มีความชำนาญหรือขาดจรรยาบรรณในการให้คำแนะนำอาจทำให้ผู้รับการพยากรณ์เกิดความวิตกกังวลมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาศาสตร์นี้ให้มีหลักการที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งพระปลัดอาทิตย์ อธิวิธิต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชาวพุทธในล้านนา” ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนากับโหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ขัดแย้งกัน เพราะแก่นแท้ของโหราศาสตร์เป็นเพียงเพื่อการพยากรณ์ให้เตรียมความพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ ไม่ได้เป็นไปเพื่อดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง แต่ก็สามารถประยุกต์ให้โหราศาสตร์กับพระพุทธศาสนาเกื้อกูลกัน โดยใช้

⁴ Crowdbabout, “ส่องพฤติกรรมสายมู เมื่อความเชื่อส่งผลต่อโอกาสทางธุรกิจ” [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก: <https://crowdbabout.io/blog/opportunity-horoscope-business/> [28 มีนาคม 2567].

โหราศาสตร์เป็นเครื่องชักนำเข้าสู่พระพุทธศาสนา จากนั้นสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา⁵ ซึ่งงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าไฟโยปชีไรเตอร์เวทนั้น เป็นศาสตร์ที่ไม่ได้ข้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่นกัน แต่ก็สามารถที่จะนำมาประยุกต์ถ้าเราสามารถถอดหลักพุทธธรรมออกมาจากหน้าไฟให้ได้ และยังมีตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวกับไฟโยปชีและหลักพุทธธรรมของ ดร.เชมชาติ ปริญญานุสรณ์ (คทา ชินบัญชร) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพยากรณ์ไฟโยปชีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ” ผลการวิจัยพบว่า ไฟโยปชีลายไทยสำหรับแรกของโลกมีทั้งหมด 78 ใบ ซึ่งสามารถนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการได้ในทุกๆ ด้านในการดำเนินชีวิต เช่นกัน⁶ แต่งานวิจัยนี้ยังมีช่องโหว่เล็กน้อย นั่นก็คือสัญลักษณ์ในหน้าไฟโยปชีลายไทยนั้น มีความข้องเกี่ยวกับพุทธศาสนาและความเป็นไทย ทำให้มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมได้ แต่ถ้านำมาประยุกต์กับไฟโยปชีไรเตอร์เวท ซึ่งเป็นศาสตร์ของต่างชาติ และสัญลักษณ์ในหน้าไฟ จะเป็นเรื่องราวของศาสนาคริสต์เสียส่วนใหญ่ ทำให้การนำมาใช้อาจเกิดอคติกับผู้ที่ไม่นับถือพุทธศาสนาได้ ดังนั้นจึงเกิดงานวิจัยตัวนี้ที่จะสามารถแก้ปัญหา หรือกำจัดช่องโหว่ตัวนี้ได้ ด้วยการวิจัยภาคสนาม และการวิเคราะห์ จนเกิดนวัตกรรมใหม่ และองค์ความรู้ต่อไป ที่จะนำไฟโยปชีไรเตอร์เวท มาใช้กับหลักพุทธธรรมได้อย่างกว้างขวาง และครอบคลุมผู้รับการพยากรณ์ทุกกลุ่ม และทุกศาสนามากขึ้น

ในส่วนการวิจัยภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ในเขตกรุงเทพและปริมณฑล เนื่องจากในกรุงเทพและปริมณฑล เป็นเขตพื้นที่ที่ประชากรค่อนข้างหนาแน่น รวดเร็ว และมีความเป็นมลพิษสูง รวมถึงการแข่งขันทางด้านการทำงาน และประกอบอาชีพต่างๆ ทำให้ผู้คนในบริเวณนี้เกิดความเครียดได้มาก จึงนิยมที่จะหาที่พึ่งทางใจ หรือคลายความทุกข์ ความวิตกกังวลของตัวเองด้วยการดูดวง หรือฟังหมอดู ดังนั้น จึงเป็นพื้นที่วิจัย ที่เหมาะสมกับงานวิจัยนี้ โดยที่ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักพยากรณ์ไฟโยปชีผู้มีประสบการณ์ในการพยากรณ์ไฟไม่ต่ำกว่า 5 ปี, กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา และกลุ่มผู้รับการพยากรณ์ โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนาทั้ง 3 ท่านนั้นเราเจาะจงผู้ที่มีความรู้เรื่องไฟโยปชี หรือโหราศาสตร์ในระดับหนึ่ง เพื่อให้สามารถตอบคำถามจากการสัมภาษณ์เชิงลึกได้อย่างในทุกประเด็นที่สอดคล้องระหว่างหลักพุทธธรรมและไฟโยปชีได้ ส่วนผู้วิจัยเอง ก็มีประสบการณ์ มีความรู้ และอยู่ในวงการไฟโยปชี จึงสามารถติดต่อและคัดเลือกกลุ่มผู้พยากรณ์ และผู้รับการพยากรณ์ มาได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยตัวนี้ เพื่อที่จะต้องการศึกษาหลักการและแนวคิดของไฟโยปชีไรเตอร์เวท เพื่อให้รู้ว่าไฟโยปชีไรเตอร์เวทนั้น แตกต่างที่คนนิยมใช้ในการดูดวงกัน ช่วยให้เกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง และมีแนวทางการใช้อย่างไร จากนั้นเราก็จะศึกษาหลักพุทธธรรม ในแต่ละด้านที่ใช้ในการทำนายไฟโยปชีไรเตอร์เวทนี้ เพื่อให้เป็นตัวหลักพุทธธรรมที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ไฟ หรือให้สอดคล้องกับ

⁵ พระปลัดอาทิตย์ อธิวิธิต, “การศึกษาความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชาวพุทธในล้านนา”, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

⁶ เชมชาติ ปริญญานุสรณ์, “รูปแบบการพยากรณ์ไฟโยปชีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ”, ดุษฎีนิพนธ์ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

สัญลักษณ์ในหน้าไฟยิปซีโรเตอร์ทั้ง 78 ใบ เพื่อมาสร้างเป็นองค์ความรู้เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำนายจริงได้ต่อไป

บทความวิจัยนี้นำเสนอ แนวคิด และทฤษฎีของไฟยิปซีโรเตอร์ว่า มีใช้งานอย่างไรและมีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไรบ้าง นำเสนอการถอดรหัสธรรม หรือ กระบวนการตีความและวิเคราะห์ภาพและสัญลักษณ์ที่ปรากฏบนหน้าไฟยิปซีโรเตอร์โดยใช้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เพื่อสกัดออกมาเป็นหลักการที่มีความชัดเจน สามารถนำไปสื่อสารเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและมีประโยชน์ต่อการพยากรณ์ได้ และนำเสนอองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟยิปซีโรเตอร์เข้าสู่แนวทางการดำเนินชีวิต เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมแห่งการดูแล เพื่อนำไปใช้ให้ไม่เกิดความมั่งงาย นำมาใช้เพื่อคลายทุกข์ เสริมกำลังใจ เสริมการมีสติ และมีแนวทางการใช้ชีวิตที่มีเหตุและผลมากขึ้นตามหลักของพุทธศาสนา และยังเป็นประโยชน์แห่งวงการวิชาการ หรือนักวิชาการและนิสิตหลายท่าน ที่ได้ศึกษาเรื่องของโหราศาสตร์กับพุทธศาสนา ให้เห็นแนวทางว่าจะทำให้อวดคล้องกันได้อย่างไร เปรียบเสมือนแม่น้ำทั้งสองสาย ที่จะทำอย่างไรให้ไหลรวมมาบรรจบเป็นสายเดียวกันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (ขนาด 15 ตัวหนา)

1. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิดและทฤษฎีของการพยากรณ์ไฟยิปซีโรเตอร์
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในหน้าไฟเพื่อการพยากรณ์ไฟยิปซีโรเตอร์
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟยิปซีโรเตอร์เข้าสู่แนวทางการดำเนินชีวิต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง “นวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟยิปซีโรเตอร์สู่แนวทางการดำเนินชีวิต” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เก็บข้อมูลจากการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ การพยากรณ์ไฟยิปซีโรเตอร์ ซึ่งปรากฏ อยู่ในหนังสือ บทความ และงานวิจัย และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาท ในเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2562 รวมไปถึงเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2560 หนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลเหล่านี้มาเรียบเรียง และจัดหมวดหมู่ไว้

ขั้นตอนที่ 2 ลงพื้นที่วิจัยภาคสนาม (Field Study) ณ พื้นที่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่ม โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม โดยให้มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน ในเรื่องการพยากรณ์ไฟยิปซีโรเตอร์ และพุทธศาสนา โดยประกอบด้วยกลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มนักพยากรณ์ไฟยิปซีผู้มีประสบการณ์ในการพยากรณ์ไฟยิปซีมากกว่า 5 ปี จำนวน 10 คน กลุ่ม

ที่ 2 คือ ผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา จำนวน 3 คน และกลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มผู้รับการพยากรณ์ จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น 23 คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือในการวิจัยโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นข้อคำถามแบบปลายเปิด (Open-Ended) โดยเปิดช่องว่างให้ผู้ให้ข้อมูลหลักตอบได้อย่างอิสระเกี่ยวกับนวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากโพธิปชัโรเตอร์เวทสู่นวตกรรมการดำเนินชีวิต โดยแบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จะผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาด้านเนื้อหาและโครงสร้างของคำถามตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ก่อนการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 5 เก็บข้อมูลด้วยการตอบคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของงานวิจัย อธิบายเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนสัมภาษณ์ มีการบันทึกเสียง หรืออัดวิดีโอ ระหว่างสัมภาษณ์ และหลังการสัมภาษณ์จะมีการทบทวนและสรุปผลการสัมภาษณ์ ให้แก่ผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อตรวจสอบให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้นมีความถูกต้องตรงตามเจตนาของผู้ให้สัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและจัดกระทำข้อมูลเรียบร้อยแล้วจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นอกจากนั้นได้บันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกในลักษณะบรรยาย เพื่อสรุปผลการศึกษา พร้อมกับวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 7 นำเสนอผลการสรุปการวิจัย รวมถึงมีการอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับ และนำเสนอองค์ความรู้ในงานวิจัย “นวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากโพธิปชัโรเตอร์เวทสู่นวตกรรมการดำเนินชีวิต” ในรูปแบบของโมเดล P.E.K.C.

ผลการวิจัย

1. **หลักการ แนวคิดและทฤษฎีของการพยากรณ์โพธิปชัโรเตอร์เวท** ผลการวิจัยพบว่า การพยากรณ์โพธิปชัโรเตอร์เวทเป็นเรื่องจิตวิทยาด้านความเชื่อ ว่าคำทำนายจากนักพยากรณ์จะช่วยให้ผู้รับการพยากรณ์หายจากความทุกข์และความกังวลได้ ซึ่งการพยากรณ์โพธิปชัโรเตอร์เวทมีหลักการพยากรณ์คือผู้พยากรณ์จะต้องเข้าใจในสัญลักษณ์ และบริบทของโพธิปชัโรเตอร์เวท ซึ่งมีทั้งหมด 78 ใบ และนำมาใช้เป็นหลักในการพยากรณ์ ถ้ามีความเข้าใจอย่างถูกต้องก็จะพยากรณ์ได้อย่างแม่นยำ น่าเชื่อถือ และมีประโยชน์ต่อสังคมในการเสริมกำลังใจ หรือคลายความทุกข์ และเสริมการมีสติให้กับผู้รับการพยากรณ์ ซึ่งการพยากรณ์นั้นแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการงาน, ด้านการเงิน, ด้านความรัก, ด้านครอบครัว และ ด้านสุขภาพ ซึ่งแต่ละด้านนั้นออกแบบมาให้ครอบคลุมในทุกๆ ปัญหาที่จะเกิดในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป และเมื่อเกิดปัญหาาก็จะมาปรึกษานักพยากรณ์ ซึ่งนักพยากรณ์นั้นสามารถทำหน้าที่คล้ายจิตแพทย์ ที่จะคอยวิเคราะห์ปัญหา เปิดโพธิปชัโรเตอร์เวท และแปลความหมายในเชิงที่จะทำให้เกิดประโยชน์หรือช่วยแก้ปัญหาให้กับผู้รับการพยากรณ์ หรือให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยต้องมีการนำจรรยาบรรณของโหรมาใช้ด้วย เพื่อไม่ให้เกิดโทษต่อผู้รับการพยากรณ์และตัวผู้พยากรณ์เอง

2. **หลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในหน้าไฟเพื่อการพยากรณ์ไฟโยปชีไรเตอร์เวท** ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในหน้าไฟ หรือหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกัน กับสัญลักษณ์และบริบทบนหน้าไฟโยปชีไรเตอร์เวท มีดังนี้คือ อิทธิบาท 4 (สำหรับด้านการทำงานหรืออาชีพ), ทิวฐัมมิกัตถะ 4 (สำหรับด้านการเงิน), สังคหัตถ์ 4 (สำหรับด้านความรัก), พรวาสธรรม 4 (สำหรับด้านครอบครัว), โภชนมัตตัญญูตา (สำหรับด้านสุขภาพกาย), พรหมวิหาร 4 (สำหรับด้านสุขภาพใจ), กฎแห่งกรรม และ หิริ โอตตัปปะ

3. **นวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟโยปชีไรเตอร์เวทสู่แนวทางการดำเนินชีวิต** ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟโยปชีไรเตอร์เวทสู่แนวทางการดำเนินชีวิต คือ เกิดนวัตกรรมใหม่ของการพยากรณ์ไฟโยปชีไรเตอร์เวท ด้วยการถอดรหัสธรรม เพื่อนำหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหน้าไฟทั้ง 78 ใบ และจรรยาบรรณของนักพยากรณ์ มาใช้พยากรณ์ในรูปแบบของกฎแห่งกรรม และสร้างแนวทางหรือคู่มือให้นักพยากรณ์สามารถนำไปใช้แนะนำวิธีการที่ทำให้ผู้รับการพยากรณ์นั้นเชื่อถือ และนำไปปฏิบัติตามจนประสบความสำเร็จหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในการดำเนินชีวิต ด้วยหลักพุทธธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ดังนั้นจึงสรุปประเด็นต่างๆได้ดังนี้ 1) การพยากรณ์ไฟโยปชี เป็นจิตวิทยา ในเรื่องของความเชื่อ และอยากจะหายจากทุกข์ จึงคิดว่าหมอดูจะช่วยคลายความทุกข์ให้ได้ หมอดูจึงเปรียบเสมือนกับจิตแพทย์ ดังนั้นนักพยากรณ์จึงสามารถนำหลักพุทธธรรมมาสอดแทรกในการทำนายเพื่อให้ผู้รับการพยากรณ์นั้นเชื่อและนำไปปฏิบัติตามได้ 2) จรรยาบรรณ หรือ จริยธรรม มีความจำเป็นที่นักพยากรณ์ควรจะนำมาใช้ เพื่อไม่ให้เกิดโทษแก่ตัวนักพยากรณ์และผู้รับการพยากรณ์ 3) ควรนำเรื่องกฎแห่งกรรมมาใช้ในการพยากรณ์ เพื่อให้ผู้รับการพยากรณ์ได้เชื่ออย่างมีเหตุมีผล และไม่เกิดอคติในการรับฟัง กับผู้รับการพยากรณ์ในทุกๆศาสนา 4) นวัตกรรมการถอดรหัสธรรมจากไฟโยปชีไรเตอร์เวท ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อันได้แก่ เกิดกำลังใจ และมีสติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี และถูกต้องอย่างมีเหตุและผล ตามหลักของพระพุทธศาสนา คือไม่ทำให้เกิดความทุกข์จากผลการกระทำของตน ด้วยหลักพุทธธรรม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือแบบจำลอง “One River Model”; P.E.K.C. Model อันได้แก่ 1) Psychology คือ จิตวิทยาในเรื่องของความเชื่อ ว่าคำทำนายจากนักพยากรณ์จะช่วยให้ผู้รับการพยากรณ์หายจากความทุกข์และความกังวลได้ ทำให้ผู้พยากรณ์หรือหมอดูเปรียบเสมือนกับจิตแพทย์ ที่จะแก้ปัญหาทางจิตใจให้กับผู้รับการพยากรณ์ โดยการแนะนำแนวทางการแก้ปัญหา หรือแนวทางการดำเนินชีวิต 2) Ethic คือ คำพยากรณ์ไม่ผิดจรรยาบรรณไหน คือ เพื่อไม่ก่อให้เกิดโทษต่อผู้รับการพยากรณ์และผู้พยากรณ์ เพราะถ้านักพยากรณ์ขาดจรรยาบรรณไหนหรือจริยธรรมแล้ว จะแนะนำผู้รับการพยากรณ์ไปในทางที่ผิดได้ 3) Karma คือ แนะนำคำพยากรณ์ในรูปแบบของกรรม หรือ กฎแห่งกรรม ว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นไปแล้วทั้งในอดีตหรืออนาคตนั้นเกิดจากผลการกระทำของเราเอง ถ้าผลการกระทำของเรา ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม ก็ย่อมจะเกิดผลดีขึ้นอย่างแน่นอน ซึ่งการแนะนำในรูปแบบของกฎแห่งกรรมนี้ จะทำให้คนส่วนใหญ่เชื่อและยอมรับ แม้จะไม่ใช่วิชาพุทธก็ตาม และ 4) Change and Happiness การพยากรณ์ไฟโยปชีไรเตอร์เวทที่แฝงด้วยหลักพุทธธรรมนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อันได้แก่ เกิดกำลังใจ มีสติ และเปลี่ยนการดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ดีและถูกต้องอย่างมีเหตุและผล

อภิปรายผลการวิจัย

1. **หลักการ แนวคิดและทฤษฎีของการพยากรณ์ไพ่ยิปซีโรเตอร์เวท** ผลการวิจัยพบว่าการพยากรณ์ไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทมีประโยชน์ต่อสังคม โดยสามารถเสริมกำลังใจ เนื่องจากสังคมสมัยนี้ ยิ่งเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น ก็ยิ่งเกิดความเครียดตามมา เช่น จากกิเลสต่างๆที่มีมากขึ้น เข้าถึงได้มากขึ้นจากสื่อต่างๆ หรือจากการใช้งานโทรศัพท์มากเกินไป จนเกิดปัญหาทางจิต และไม่กล้า หรือไม่อยากเสียเงินที่จะไปหาจิตแพทย์ หรือจากที่คุณมณฑิตา พิศเพ็ง นักจิตวิทยาจากอุทก้า ได้กล่าวว่า “มีหลาย ๆ คน ที่อาจจะเลือกเล่าให้เพื่อนฟัง หรือใช้การพยากรณ์ เพราะไม่อยากรู้สึกว่าคุณป่วยจนต้องไปหาหมอ⁷ ซึ่งนักพยากรณ์ไพ่ยิปซีก็คือทางออกหนึ่ง ที่จะช่วยผ่อนคลายความทุกข์ หรือเสริมกำลังใจจากการเปิดไพ่ยิปซีได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น นักพยากรณ์ไพ่ยิปซีต้องมีจริยบรรณโหร ไม่พยากรณ์ในสิ่งที่จะทำให้เกิดปัญหาหรือเกิดความเครียดต่อผู้รับการพยากรณ์มากกว่าเดิม ซึ่งสอดคล้องกับจรัล พิกุล ที่ได้กล่าวไว้ว่า “หมอคุณอาจต้องทำหน้าที่เป็นจิตแพทย์ คอยปลอบประโลมกล่อมเกลามาแนะนำผู้เดือดร้อนใจมิให้กระทำการใดๆ อันอาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่น ช่วยชีวิตคนมิให้เขาทำบาปทำกรรมต่อกันบางที่ผู้มาหาหน้าตาทุกระทมเมื่อคุณหมอเดินกลับออกไปหน้าตาก็ยิ้มแจ่มใสกลายเป็นคนละคน เหมือนชุบชีวิตให้เขาใหม่ ทำให้กลับไปทำมาหากินต่อไป”⁸ ซึ่งจากที่กล่าวว่ามีให้กระทำการใด ๆ อันอาจจะเป็นอันตรายต่อผู้อื่นนี่ก็คือจริยบรรณโหร ที่ควรตระหนักและนำมาใช้ให้ได้ อย่างถูกต้อง อีกทั้งไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทยังเป็นทางเลือกให้กับผู้รับการพยากรณ์ที่ต้องการความสะดวก ไม่รู้วันเดือนปีเกิดของตัวเอง ก็ยังสามารถมาคลายทุกข์ด้วยการเปิดไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทได้ เพราะจากการศึกษาเรื่องข้อดีของไพ่ยิปซีที่ต่างจากการพยากรณ์อื่น ทำให้เราทราบว่า ไพ่ยิปซีไม่ต้องใช้ เดือนปีเกิดในการทำนาย ไพ่ยิปซีนั้นมีความยืดหยุ่น เนื่องจากสามารถทำนายได้โดยไม่ต้องใช้วันเดือนปีเกิด ทำให้การทำนายนั้นมีความสะดวกรวดเร็ว และไม่เป็นการระต่อผู้มาขอคำทำนายว่าจะต้องจำวันเดือนปีเกิดรวมถึงเวลาตกฟากของตัวเอง นั่นจึงเป็นสาเหตุว่าทำไมการทำนายด้วยไพ่ยิปซีนั่นจึงเป็นที่นิยมในปัจจุบัน

ไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทยังช่วยเสริมการมีสติให้กับผู้มารับการพยากรณ์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนไทย หรือชาวพุทธ ที่เชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของศาสตราจารย์ ดร. วัชร งามจิตเจริญ ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่าในไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทนั้นมีเรื่องของกรรมแฝงอยู่⁹ และทุกๆ ศาสนาและทั่วโลกก็ยอมรับในสิ่งนี้ และยังสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของ ผศ(พิเศษ) ดร. กฤตกาวัลย์ หิรัญสิริที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่ามีหิริ โอตตปปะแฝงอยู่ในไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทด้วยเช่นกัน¹⁰ ซึ่งผู้ที่เชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม และหิริ โอตตปปะ ถึงแม้จะไม่ได้มีความรู้ในพุทธศาสนาก็ตาม ก็ย่อมเกิดความกลัวที่จะทำความชั่ว หรือการกระทำที่

⁷ Ooca, คำปรึกษาจิตวิทยาและดวงใจโทร: โหนดสำหรับคุณ?, แหล่งที่มา <https://ooca.co/blog/tarotastherapy/> [28 มีนาคม 2567].

⁸ จรัล พิกุล, “ประโยชน์จากวิชาโหราศาสตร์”, **พยากรณ์สาร** 33, ฉบับที่ 8, (พฤศจิกายน 2522). หน้า 44.

⁹ วัชร งามจิตเจริญ, อาจารย์สาขาวิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 24 กรกฎาคม 2567.

¹⁰ กฤตกาวัลย์ หิรัญสิริ, อาจารย์สอนวิชาโหราศาสตร์ไทยชั้นสูง และผู้อำนวยการสถาบัน โหราศาสตร์ไทย-สากล, 29 กรกฎาคม 2567.

ไม่ดี เมื่อผู้รับการพยากรณ์ได้รับรู้ จึงเกิดการมีสติ ที่จะไม่ไปทำความชั่ว ก็จะช่วยลดปัญหาทางสังคม และ ย่อมทำให้สังคมน่าอยู่ขึ้นได้

2. **หลักพุทธธรรมที่แฝงอยู่ในหน้าไฟเพื่อการพยากรณ์ไฟยิปซีโรเตอร์เวท** ผลการวิจัย พบว่า ไฟยิปซีทั้ง 78 ใบนั้นสามารถถอดรหัสธรรม เป็นหลักพุทธธรรมที่ใช้เป็นแนวทางการดำเนิน ชีวิตได้ทั้ง 5 ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดร.เชมชาติ ปริญญานุสรณ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพยากรณ์ไฟยิปซีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ”¹¹ ถึงแม้ว่าหน้าไฟยิปซีจะต่างกัน เป็นคนละ ชนิดกันที่ไม่ใช่ไฟยิปซีชนิดโรเตอร์เวท แต่เนื่องจากธรรมชาติของพระพุทธรูปเจ้าเป็นหลักคำสอนที่เป็นความจริงของธรรมชาติ ดังนั้น ไม่ว่าด้านใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ หรือการดำเนินชีวิต ล้วนแต่จะสามารถแก้ไขได้ หรือมีหลักพุทธธรรมที่สามารถอธิบายหรือสอดคล้องได้ทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น ด้าน การงาน สิ่งที่เรามุ่งหวังก็คือความสำเร็จ ให้ประสบความสำเร็จก็ดี เลื่อนขั้นในตำแหน่งสำเร็จก็ดี ดังนั้น อิทธิบาท 4 จึงเหมาะสมและสามารถนำมาใช้กับความสำเร็จได้ เพราะเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “บูรณาการพุทธธรรมผ่านการพยากรณ์ด้วยคัมภีร์มหาสดาเลข”¹² ที่วศิกร ชัยพฤกษ์ไพโรจน์ ได้กล่าวไว้อีกด้วย อีกทั้งนอกเหนือจากหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องในแต่ละ 5 ด้าน ที่ได้กล่าวในงานวิจัยนี้ ยังมีเรื่องของกฎแห่งกรรมที่เกี่ยวข้องกับทุกการกระทำ และเป็นที่ยอมรับ สำหรับคนหมู่มาก และกฎแห่งกรรมนี้ก็เป็นถือเป็นหลักพุทธธรรมหรือคำสอนสำหรับพุทธศาสนิกชนอยู่แล้ว จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ในไฟยิปซี หรือการพยากรณ์ในด้านต่างๆ นั้น ล้วนแต่มีหลักพุทธธรรมแฝงอยู่ทั้งสิ้น อยู่ที่เราจะนำหลักพุทธธรรมใดที่ใกล้เคียง และจะเกิดผลได้ดีมากที่สุดมาใช้ให้ถูกต้องตาม พระไตรปิฎก

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านสามารถถอดรหัสธรรมออกมาจากหน้าไฟยิปซีโรเตอร์เวทบางใบได้ เช่น ขุนทอง อสุณี ณ อยุธยา เผยว่า ไฟ The judgement สะท้อนถึงเรื่องกฎแห่งกรรม ถ้าใครทำดีไว้ก็จะได้รับผลดี ใครทำชั่วก็จะได้รับผลร้าย¹³ แต่งานวิจัยนี้มีข้อจำกัดจากที่ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 23 คนไม่สามารถบอกได้ว่าไฟแต่ละใบสะท้อนถึงหลักธรรมอะไรได้ครบทั้งหมด 78 ใบ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ สามารถให้ข้อมูลได้แค่เพียงว่ามีหลักพุทธธรรมอะไรบ้างที่ได้จากไฟยิปซีในภาพรวมเท่านั้น จึงทำให้การถอดรหัสธรรมยังไม่ครอบคลุมจากผู้ให้ข้อมูลโดยตรง และแสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมชิ้นนี้ ผู้ที่นำมาใช้ต้องเป็นนักพยากรณ์ที่มีภูมิความรู้ในหลักพุทธธรรมพอสมควร หรือต้องมี

¹¹ เชมชาติ ปริญญานุสรณ์, “รูปแบบการพยากรณ์ไฟยิปซีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ”, *ดุสิตนิพนธ์* พุทธ ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

¹² วศิกร ชัยพฤกษ์ไพโรจน์, “บูรณาการพุทธธรรมผ่านการพยากรณ์ด้วยคัมภีร์มหาสดาเลข”, *ดุสิตนิพนธ์* พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566.

¹³ สัมภาษณ์ ขุนทอง อสุณี ณ อยุธยา นักพยากรณ์ไฟยิปซีอิสระ, อาจารย์สอนไฟยิปซี โรงเรียนโหราศาสตร์ ชลบุรี, 7 กรกฎาคม 2567.

การศึกษาหลักพุทธธรรมเพิ่มเติมให้ครอบคลุมความหมายบนหน้าไฟ ซึ่งผู้วิจัยจึงจะชี้ให้เห็นว่า คู่มือที่สร้างขึ้นจากนวัตกรรมชิ้นนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะมาใช้แก้ไขปัญหา เพื่อเป็นแนวทางให้กับนักพยากรณ์ที่ไม่มีภูมิความรู้เรื่องหลักพุทธธรรม ได้เปิดอ่านจากตารางที่จัดหมวดหมู่ ประสานหลักพุทธธรรมกับหน้าไฟยิปซีโรเตอร์ทั้ง 78 ใบและตีความเป็นความหมายใหม่ไว้ให้ นำไปประยุกต์ได้อย่างถูกต้อง เพื่อช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือ และส่งเสริมทางด้านจิตใจให้ดียิ่งขึ้น ผ่านการตระหนักถึงเรื่องของกฎแห่งกรรม

3. นวัตกรรมพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟยิปซีโรเตอร์เวทสุแนวทางการดำเนินชีวิต ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยชิ้นนี้มีความแตกต่างจากงานวิจัยของ ดร.เชมชาติ ปริณยานุสรณ์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพยากรณ์ไฟยิปซีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ”¹⁴ ในเรื่องของการที่นวัตกรรมชิ้นนี้ของผู้วิจัยไม่ได้ใช้ภาษาบาลีเป็นพื้นฐาน แต่ใช้เรื่องของกฎแห่งกรรมมาเป็นรูปแบบของการพยากรณ์ เพื่อไม่ให้เกิดอคติในการรับฟัง เพราะไฟยิปซีโรเตอร์เวทเป็นศาสตร์ที่มาจากต่างประเทศ ซึ่งผู้รับการพยากรณ์นั้นมีความหลากหลาย ไม่ใช่แค่ชาวพุทธ เนื่องจากงานวิจัยของ ดร.เชมชาติ ปริณยานุสรณ์ ได้เสนอรูปแบบงานวิจัยที่ได้ใช้คำบาลี หรือภาษาธรรมเข้าไปในคำบรรยายหรือคำพยากรณ์ให้ผู้รับการพยากรณ์เลย แต่เนื่องจาก ไฟยิปซีลายไทยของ ดร.เชมชาติ ปริณยานุสรณ์ หรืออาจารย์ศุทธา ชินบัญชร เป็นเอกลักษณ์และเป็นที่รู้จักในวงกว้างพอสมควร ทำให้รู้ถึงแนวทางของนักพยากรณ์ที่ใช้ไฟนี้อยู่แล้ว ผู้รับการพยากรณ์ก็ควรจะเป็นผู้ที่ชื่นชอบความเป็นไทย หรือเป็นชาวพุทธ ที่ไม่อคติต่อพระพุทธศาสนา จึงสามารถรับฟังธรรมะที่เป็นภาษาบาลีหรือภาษาธรรมได้โดยตรง แต่เนื่องจากไฟยิปซีชนิดโรเตอร์เวท มีสัญลักษณ์หรือรูปภาพที่มาจากต่างประเทศ ความหมายเดิมของหน้าไฟนั้นเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าของชาวกรีก และชาวคริสต์ ดังนั้นเราจึงไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าผู้รับการพยากรณ์นั้นจะนับถือพุทธศาสนา หรือจะมีอคติต่อพุทธศาสนาหรือคำบาลีหรือไม่ อาจทำให้เกิดความไม่เชื่อถือ ไม่รับฟัง และไม่นำคำแนะนำจากนักพยากรณ์ไปใช้ได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ถึงแม้จะไม่ได้ใช้ภาษาบาลีเป็นพื้นฐาน แต่คำพยากรณ์หรือคำแนะนำต่อผู้รับการพยากรณ์ ล้วนมีความหมายเดียวกันกับหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ทั้งสิ้น ดังนั้นการไม่ใช้ภาษาบาลีเป็นพื้นฐานเข้าไปในการพยากรณ์ จึงไม่ใช่อุปสรรคในการที่ผู้รับการพยากรณ์จะได้รับคำชี้แนะไปได้อย่างผิดเพี้ยน เพราะนวัตกรรมหรือคู่มือที่เกิดจากนวัตกรรมนี้ ได้นำความหมายที่พยากรณ์จากหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหน้าไฟยิปซีโรเตอร์เวทนี้ มาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่น่าเชื่อถือ จากแหล่งเดียวกัน กับงานวิจัยของ ดร.เชมชาติ ปริณยานุสรณ์ หรือจากพระไตรปิฎกด้วยกันอยู่แล้ว เพราะสุดท้ายแล้ว การจะนำการพยากรณ์ไฟยิปซีมาทำให้เกิดผล หรือประโยชน์ทางสังคมและคนหมู่มาก ขอเพียงผู้รับการพยากรณ์เชื่อ รับฟัง

¹⁴ เชมชาติ ปริณยานุสรณ์, “รูปแบบการพยากรณ์ไฟยิปซีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ”, *คุณกัญนิพนธ์ พุทธศาสตร์คุณกัญนิพนธ์* มหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

และได้นำหลักพุทธธรรมนี้ไปปฏิบัติตาม ก็ย่อมเกิดผลดี หรือเกิดแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างแน่นอน

อีกทั้งการนำรูปแบบการแนะนำคำพยากรณ์ให้กับผู้รับการพยากรณ์ในรูปแบบของกฎแห่งกรรมหรือรูปแบบที่ว่า ที่ผลการพยากรณ์หรือผลกรรมออกมาเป็นแบบนี้เพราะอะไร เราได้ทำอะไรไว้ ผลถึงออกมาเป็นแบบนี้ และจะแก้ไขได้อย่างไร ซึ่งเราก็จะแนะนำวิธีการพัฒนาแก้ไข ตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ เมื่อเรายอมรับผิดจากการกระทำของเราแล้ว ในแง่ตัวเราเอง เราสำนึกความผิดแล้ว เราสำนึกความผิดแล้ว เราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราเองให้ดีขึ้นต่อไปด้วย¹⁵ ดังนั้น เราจึงสามารถนำหลักการนี้มาใช้ได้เพราะโดยทั่วไปผู้รับการพยากรณ์จะมาเปิดไฟเฝ้าไข้โรเตอร์เวทพยากรณ์ทุกหนึ่งเดือน สามเดือน หรือหกเดือน จนถึงหนึ่งปีขึ้นไปเป็นส่วนมากอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับฉนวนวรรค บุญภาววิวัฒน์ ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า นักพยากรณ์ที่ดีก็จะใช้จิตวิทยาแต่ผู้รับการพยากรณ์ว่า ผลหรือกรรมมันสามารถเปลี่ยนได้ใน 3 เดือนให้ระวังในสิ่งที่ไฟเตือนไว้ ก็เป็นการเตือนสติ¹⁶ ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าผลการพยากรณ์สามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ และยังสอดคล้องกับการกระทำที่เกิดจากการพัฒนาหรือแก้ไขตัวเองหลังจากที่นักพยากรณ์แนะนำไป ก็สามารถเพิ่มความมั่นใจ เป็นกำลังใจและความหวังให้กับผู้รับการพยากรณ์ให้นำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อไปแก้ไขปรับปรุงแก้ไขตนเองหลังจากได้มาพยากรณ์ไฟเฝ้าไข้โรเตอร์เวทแล้ว ว่ามีโอกาสสามารถจะแก้ปัญหาให้เขาหายทุกข์จากปัญหาได้ และโอกาสนั้นๆก็มีความเป็นไปได้อย่างมากที่สุด เพราะคือแนวทางที่ถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาคือความจริงอันสูงสุดที่ชาวพุทธและผู้วิญญูยอมรับ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเอกสาร หนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมการพยากรณ์ผ่านการถอดรหัสธรรมจากไฟเฝ้าไข้โรเตอร์เวทสู่แนวทางการดำเนินชีวิต จึงเกิดองค์ความรู้ดังนี้ 1) การพยากรณ์ไฟเฝ้าไข้โรเตอร์เวทคือจิตวิทยาในเรื่องของความเชื่อ ว่าคำทำนายจากนักพยากรณ์จะช่วยให้ผู้รับการพยากรณ์หายจากความทุกข์และความกังวลได้ ซึ่งผู้พยากรณ์จะต้องเข้าใจในสัญลักษณ์ และบริบทของไฟเฝ้าไข้แต่ละใบ มาใช้เป็นหลักในการพยากรณ์ ถ้ามีความเข้าใจอย่างถูกต้องก็จะพยากรณ์ได้อย่างแม่นยำ และน่าเชื่อถือ ซึ่งไฟเฝ้าไข้ที่ถูกออกแบบมาให้ครอบคลุมในทุกๆปัญหาที่จะเกิดในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป และเมื่อเกิดปัญหาก็จะมาปรึกษานักพยากรณ์ ซึ่งนักพยากรณ์นั้นสามารถทำหน้าที่คล้ายจิตแพทย์ ที่จะคอยวิเคราะห์ปัญหา เปิดไฟ

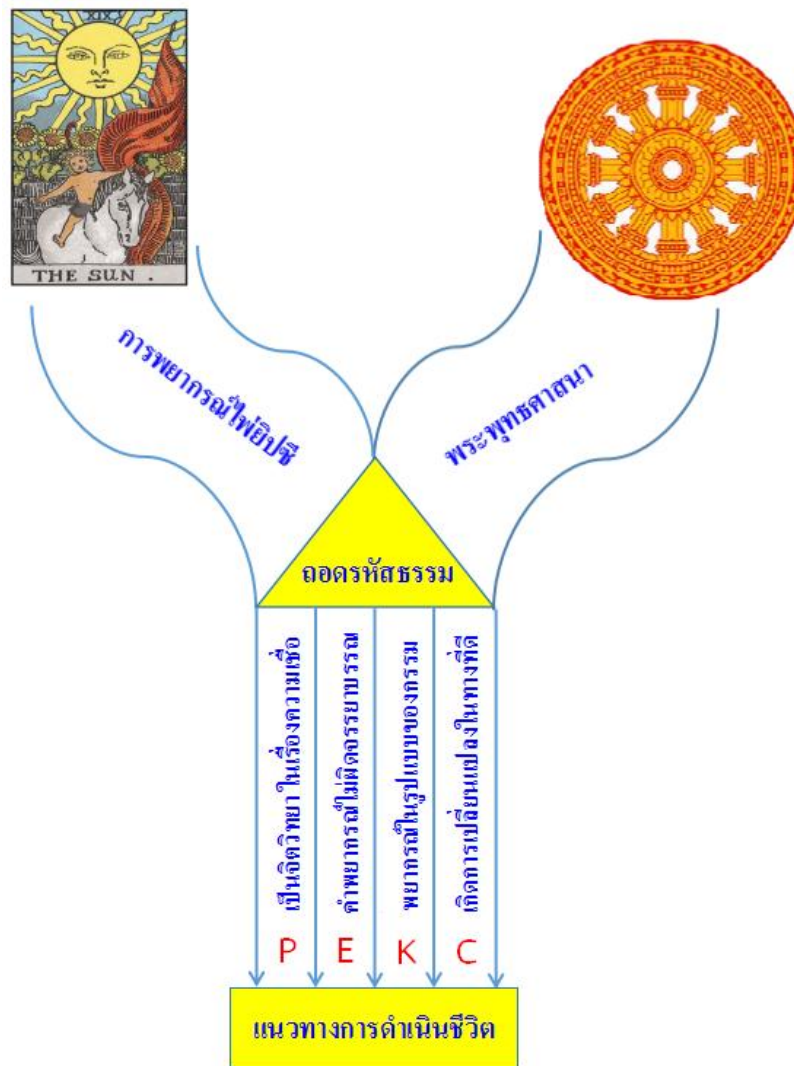
¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่. พิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2537.

¹⁶ ฉนวนวรรค บุญภาววิวัฒน์. นักพยากรณ์ไฟเฝ้าไข้อิสระ และอาจารย์สอนไฟเฝ้าไข้ โรงเรียนโหราศาสตร์ ชลบุรี, 6 มิถุนายน 2567.

พยากรณ์ และแปลความหมายในเชิงที่จะทำให้เกิดประโยชน์หรือช่วยแก้ปัญหาให้กับผู้รับการพยากรณ์ หรือให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม 2) ต้องมีการนำจรรยาบรรณของโหรมาใช้ในการพยากรณ์ด้วยเสมอ เพื่อไม่ให้ เกิดโทษต่อผู้รับการพยากรณ์และตัวผู้พยากรณ์เอง เพราะถ้านักพยากรณ์ขาดจรรยาบรรณโหรหรือจริยธรรม แล้ว จะแนะนำผู้รับการพยากรณ์ไปในทางที่ผิดได้ เช่น แนะนำให้ไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีราคาแพง จากที่มี ปัญหาการเงินอยู่แล้วก็อาจจะได้รับปัญหามากขึ้นไปอีก หรือ พยากรณ์ไปในทางที่ทำให้เกิดผลกระทบทาง จิตใจ หรือเกิดความหดหู่มากขึ้น หรือพยากรณ์ไปในทางที่ทำให้เกิดความบาดหมาง และทะเลาะวิวาท เป็นต้น 3) แนะนำคำพยากรณ์ในรูปแบบของกรรม หรือ กฎแห่งกรรม ว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นไปแล้วทั้งในอดีต หรืออนาคตนั้นเกิดจากผลการกระทำของเราเอง ถ้าผลการกระทำของเรา ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม ก็ ย่อมจะเกิดผลดีขึ้นอย่างแน่นอน ซึ่งการแนะนำในรูปแบบของกฎแห่งกรรมนี้ จะทำให้คนส่วนใหญ่เชื่อและ ยอมรับ แม้จะไม่ใช่วิชาพุทธก็ตาม เนื่องมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านได้ให้ความเห็น ว่าการมาดูดวงบางครั้งก็ไม่อยากฟังธรรมะ นวัตกรรมตัวนี้จึงไม่ได้ใช้ภาษาบาลีเป็นพื้นฐาน แต่ใช้เรื่องกฎแห่ง กรรม ที่เชื่อมโยงหลักพุทธธรรมต่างๆเข้ามาใช้พยากรณ์กับไผ่ยิปซีโรเตอร์เวท เพื่อให้ดูมีเหตุผลและเป็นที่ ยอมรับได้กับผู้คนทุกประเภทที่ล้วนเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม 4) การพยากรณ์ไผ่ยิปซีโรเตอร์เวทที่แฝงด้วย หลักพุทธธรรมนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างอันได้แก่ เกิดกำลังใจ มีสติ คลายความทุกข์ และเปลี่ยน การดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น นำหลักของอิทธิบาท 4 มาใช้ คุณก็จะ ขยันทำงานจนเสร็จได้ทันเวลา และคุณคิดพิจารณาใส่ใจงานมากขึ้น งานก็จะไม่ผิดพลาด คุณก็มีโอกาสที่จะ ประสบความสำเร็จในการทำงานได้มาก หรือ นำหลักของโภชนมัตตัญญูตามาใช้ คุณก็จะทานน้อยลง ไม่อ้วน สุขภาพดี เป็นต้น จึงทำให้ชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือมีความสุขมากขึ้นอย่างมีเหตุและผล

ซึ่งผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ต่างๆเหล่านี้ มาสังเคราะห์เป็นแบบจำลอง (Model) “One River Model” ซึ่งเปรียบเสมือนแม่น้ำสองสายที่เกิดจากสายของการพยากรณ์ไผ่ยิปซีโรเตอร์เวท และสายของพุทธศาสนา มาไหลรวมกันให้เป็นหนึ่งเดียว ใช้ชื่อว่า P.E.K.C. Model ตามที่แสดงดังนี้

แผนภาพ แบบจำลอง “One River Model”; P.E.K.C. Model

จากแบบจำลอง P.E.K.C. Model มีรายละเอียดต่างๆดังนี้

P (Psychology) จิตวิทยาในเรื่องของความเชื่อ ว่าคำทำนายจากนักพยากรณ์จะช่วยให้ผู้รับการพยากรณ์หายจากความทุกข์และความกังวลได้ ทำให้ผู้พยากรณ์หรือหมอดูเปรียบเสมือนกับจิตแพทย์ ที่จะแก้ปัญหาทางจิตใจให้กับผู้รับการพยากรณ์ โดยการแนะนำแนวทางการแก้ปัญหา หรือแนวทางการดำเนินชีวิต

E (Ethic) คือ คำพยากรณ์ไม่ผิดจรรยาบรรณไหน คือ เพื่อไม่ก่อให้เกิดโทษต่อผู้รับการพยากรณ์และผู้พยากรณ์ เพราะถ้านักพยากรณ์ขาดจรรยาบรรณหรือจริยธรรมแล้ว จะแนะนำผู้รับการพยากรณ์ไปในทางที่ผิดได้

K (Karma) คือ แนะนำคำพยากรณ์ในรูปแบบของกรรม หรือ กฎแห่งกรรม ว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นไปแล้วทั้งในอดีตหรืออนาคตนั้นเกิดจากผลการกระทำของเราเอง ถ้าผลการกระทำของเรา ถูกต้อง

ตามหลักพุทธธรรม ก็ย่อมจะเกิดผลดีขึ้นอย่างแน่นอน ซึ่งการแนะนำในรูปแบบของกฎแห่งกรรมนี้ จะทำให้คนส่วนใหญ่เชื่อและยอมรับ แม้จะไม่ใช่วิปัสสนากรรมฐานก็ตาม

C (Change and Happiness) การพยากรณ์ไพบูลย์ชีวิตหรือเวทีที่แผ่ด้วยหลักพุทธธรรมนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง อันได้แก่ เกิดกำลังใจ มีสติ และเปลี่ยนการดำเนินชีวิตไปในแนวทางที่ดี และถูกต้องอย่างมีเหตุและผล

จากแบบจำลอง “One River Model”; P.E.K.C Model แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายที่ว่า “ประธานพุทธ และไฟ” กำเนิดใหม่วัตรกรรม ชี้นำทางแห่งความจริง ละทิ้งความมั่งงาย ดำเนินชีวิตอย่างง่ายตาย ตามสโลล์แห่งพุทธ”

บทสรุป

จากงานวิจัยตัวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความประโยชน์ต่อสังคม ด้วยหลักการและแนวคิดของไพบูลย์ชีวิตหรือเวทีที่มีความสามารถด้วยตัวมันเองอยู่แล้ว นั่นก็คือช่วยคลายทุกข์ เสริมกำลังใจ และเสริมการมีสติ ให้กับผู้คนในสังคมที่มาใช้บริการกับหมอดูไพบูลย์ชีวิต แต่จะมีประโยชน์ต่อสังคมมากยิ่งขึ้น ถ้าสามารถนำมาถอดรหัสธรรมเป็นหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหน้าไฟ หรือสัญลักษณ์บนหน้าไฟได้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น ว่าคำแนะนำจากคำทำนายนั้นๆ ที่ให้แก่ผู้มาดูดวง ได้มาจากหลักการและแนวคิดของพระศาสดาหรือพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่สามารถปฏิเสธความถูกต้องของท่านได้เลย งานวิจัยนี้จึงได้สร้างองค์ความรู้ที่จะมีประโยชน์ต่อการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยาอย่างมาก เพราะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกๆ ด้าน อันได้แก่ ด้านการงาน ด้านการเงิน ด้านความรัก ด้านครอบครัว และสุขภาพ ซึ่งค่อนข้างจะครอบคลุมในทุกมิติในชีวิตของคนเราทุกคน และหลักพุทธธรรมที่ได้จากงานวิจัยนี้ ก็มีการอ้างอิงมาจากพระไตรปิฎกโดยตรง เพื่อที่จะได้ละทิ้งความมั่งงายต่างๆ ที่ยังมีการเข้าใจผิดอยู่มาก เช่น การแก้ดวงโดยการต้องเสียเงินบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น องค์ความรู้เหล่านี้สามารถช่วยให้ผู้ที่นิยมการดูดวงเกิดความระมัดระวัง และสามารถเลือกได้ว่าควรจะไปใช้บริการกับหมอดูที่มีจรรยาบรรณ จะได้ไม่เป็นการโดนหลอกหลวงได้ และสิ่งที่ได้คือแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีเหตุผล ที่ได้รับการแนะนำจากหมอดูที่นำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้กับรูปแบบการทำนายของแต่ละท่านที่มีสไตล์การทำนายแตกต่างกัน โดยองค์ความรู้จากงานวิจัยนี้จะยังเป็นพื้นฐานหรือเป็นโครงสร้างที่จะนำไปใช้เพื่อต่อยอดในการพยากรณ์ของหมอดูทุกท่าน ซึ่งเทคนิคของหมอดูแต่ละท่านนั้นอาจจะไม่เหมือนกัน แต่ก็สามารถเอาหลักพุทธธรรมที่ได้มาจากแต่ละด้าน เช่น การงาน การเงินและด้านอื่นๆ จากงานวิจัยนี้ไปใช้กับสัญลักษณ์บนหน้าไฟที่เป็นพื้นฐานของการทำนายได้ และก่อนนำวัตรกรรมขึ้นนี้ไปใช้กับคนหมู่มากหรือองค์กรต่างๆ ก็ควรจะมีการอบรมเรื่องการพยากรณ์ในรูปแบบของกรรมด้วยหลักพุทธธรรมที่แผ่อยู่ในหน้าไฟต่างๆนี้ ให้ใช้อย่างถูกต้องตามคู่มือหรือวัตรกรรมขึ้นนี้ เพื่อให้คงความหมายเดิมจากหลักพุทธธรรม เพราะวัตรกรรมขึ้นนี้อาจจะไม่ได้ใช้ภาษาธรรมหรือภาษาบาลีเป็นพื้นฐาน จึงต้องอบรมเพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน และไม่คลาดเคลื่อน และควรมีการอบรมเรื่องจรรยาบรรณของนักพยากรณ์ เพื่อให้การนำไปใช้นั้นไม่เกิดโทษต่อสังคมทั้งกับหมอดูเองและผู้มาดูดวง และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคมแห่งการดูดวง ให้เกิดการนำแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุและผลจากพระพุทธเจ้าไปใช้อย่างถูกต้อง และจะเป็นการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้คงสืบไปในสังคมอีกนานเท่านาน ตรงที่ที่ยังมีการดูดวงกันอยู่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำวิจัยไปใช้

- 1) พัฒนาการพยากรณ์โดยใช้โมเดล P.E.K.C. พร้อมตัวอย่างไพ่ยิปซี 10 ใบที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม เพื่อให้ผู้อ่านไพ่ทั่วไปนำไปใช้ได้จริง
- 2) จัดอบรมผู้อ่านไพ่ยิปซี โดยเน้นการตีความไพ่ตามหลัก “Ethic” และ “Karma” เพื่อลดความคลาดเคลื่อนและส่งเสริมจริยธรรม ก่อนนำงานวิจัยนี้ไปใช้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาวิเคราะห์หลักจิตวิทยากับการพยากรณ์ไพ่ยิปซีโรเตอร์เวทตามแนวพุทธศาสนา
- 2) ขยายการศึกษาไปยังไพ่ทาโรต์ชนิดอื่นๆ (เช่น ไพ่ Thoth Tarot) และไพ่ออราเคิลชนิดต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับบริบทที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12,

กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, พ.ศ. 2546.

พระปลัดอาทิตย์ อธิวิจิตร. “การศึกษาความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชาวพุทธในล้านนา”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

เชมชาติ ปริณยานุสรณ์. “รูปแบบการพยากรณ์ไพ่ยิปซีลายไทยเชิงพุทธบูรณาการ”. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

วศิกร ชัยพฤษไพโรจน์. “บูรณาการพุทธธรรมผ่านการพยากรณ์ด้วยคัมภีร์มหาสัดตเลข”. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566.

Crowdabout. “ส่องพฤติกรรมสายมู เมื่อความเชื่อส่งผลต่อโอกาสทางธุรกิจ” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<https://crowdabout.io/blog/opportunity-horoscope-business/> [28 มีนาคม 2567].

Ooca. “คำปรึกษาจิตวิทยาและดวงไพ่ทาโรต์: ไหนดีสำหรับคุณ?” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:

<https://ooca.co/blog/tarotastherapy> [28 มีนาคม 2567].

รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ

เชิงพุทธบูรณาการ

Model for Promoting the Performance Competence of

Administrative Staff through Buddhist integration

นงนภัส กำเนิดดวง¹

nongnaphat kamnoetduang

E-mail : 8nongnaphat8@gmail.com

สรพงษ์ โสถิวนิชย์วงศ์²

sorapong sotthiwanichwong

E-mail : newvenice@gmail.com

Received: April 3, 2025; Revised: April 28, 2025;

Accepted: May 22, 2025;

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการ และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการตามแนวทางพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนาม เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อนำเสนอผลการศึกษา

ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ ต้องอาศัยหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ฉันทะ - การปฏิบัติงานด้วยความรักและความพอใจ 2) วิริยะ - ความขยันและความพากเพียร 3) จิตตะ - ความตั้งใจและความรับผิดชอบ และ 4) วิมังสา - การพิจารณาและปรับปรุงกระบวนการทำงาน ทั้งนี้ สมรรถนะที่สำคัญของพนักงานธุรการยังต้องครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ 1) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ 2) การให้บริการที่ดี 3) การส่งเสริมความเชี่ยวชาญ 4) การยึดมั่นในจริยธรรม และ 5) การทำงานเป็นทีม

¹ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² สรพงษ์ โสถิวนิชย์วงศ์, บริษัท ไทคอมนาคมแห่งชาติ จำกัด (มหาชน), ผู้จัดการส่วนขายส่งและบริหารสัญญาพันธมิตรสื่อสารไร้สาย MVNO.

จากผลการวิจัย ได้นำเสนอ “**B–A–C Model**” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาสมรรถนะของพนักงานธุรการตามแนวพุทธบูรณาการ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1. Balance (B) – การสร้างสมดุลระหว่างภาระงานและคุณค่าทางจิตใจ โดยใช้หลัก อิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐาน 2. Adaptability (A) – การปรับตัวให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ผ่านการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง 3. Competency (C) – การเสริมสร้างสมรรถนะในเชิงพฤติกรรมและทักษะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและยกระดับคุณภาพของการบริหารงานธุรการรูปแบบนี้สามารถช่วยให้พนักงานธุรการสามารถพัฒนาและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรและสภาพแวดล้อมทางการทำงาน

คำสำคัญ: รูปแบบ, การส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการ, พนักงานธุรการ, หลักพุทธธรรม, เชิงพุทธบูรณาการ

Abstract

This dissertation contains 3 objectives: 1) to study concepts and theories related to the competency development of administrative staff, 2) to explore Buddhist principles applicable to enhance administrative performance, and 3) to present a Buddhist-integrated model for promoting administrative staff competency. This qualitative research employs documentary analysis and field research, utilizing in-depth interviews with key informants. Data were analyzed through descriptive and analytical methods.

The findings revealed that developing administrative staff competency through a Buddhist-integrated approach requires the application of the Four Bases of Accomplishment (*Iddhipāda*): 1) *Chanda* – working with enthusiasm and passion, 2) *Viriya* – perseverance and diligence, 3) *Citta* – mindfulness and responsibility, and 4) *Vimamsa* – analytical thinking and continuous improvement. Moreover, five key competencies were identified as essential: achievement orientation, service excellence, professional expertise, ethical integrity, and teamwork. Based on the research findings, the **B–A–C Model** is introduced as a Buddhist-integrated framework for competency development, consisting of 3 core components: 1. Balance (**B**) – maintaining a balance between work responsibilities and spiritual values, with *Iddhipada* as the foundation. 2. Adaptability (**A**) – enhancing the ability to adapt to technological advancements and evolving work environments through continuous learning and skill development. 3. Competency (**C**) – strengthening both behavioral and technical competencies to optimize work efficiency and elevate administrative performance. This model provides a structured approach to improving administrative staff

performance, ensuring they can adapt effectively to organizational changes while maintaining high levels of competency and well being.

Keywords: Model, Model for Promoting the Performance Competence of Administrative Staff, Administrative Staff, Principles of Buddhism, through Buddhist integration

บทนำ

งานธุรการเป็นการปฏิบัติงานในลักษณะของงานสนับสนุน ช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมงาน โดยส่วนรวมของแต่ละหน่วยงานภายในขององค์กรและเกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีใช้งานวิชาการ³ ลักษณะเป็นงานที่ช่วยให้กิจกรรมของหน่วยงานนั้น ๆ ดำเนินงานไปด้วยความรวดเร็ว ถูกต้อง และทำให้เกิดประโยชน์ งานธุรการเป็นงานบริการแก่ภายในองค์กรหรือประชาชนทั่วไปที่มาเกี่ยวข้องติดต่อขอรับบริการให้ได้รับความสะดวก ช่วยให้งานดำเนินไปด้วยดี⁴ ไม่ว่าจะเป็นงานภายในหน่วยงานและภายนอกหน่วยงานที่เข้ามาขอความช่วยเหลือ งานธุรการมีลักษณะของการทำงานจะมีการกระทำซ้ำ ๆ มีระเบียบ ขั้นตอนมาก เช่น งานเกี่ยวกับ การร่าง การพิมพ์ การตรวจทานของบันทึก จดหมาย คำสั่ง ระเบียบ การเก็บเอกสารต่าง ๆ และการเก็บสถิติข้อมูลการลงเวลาเข้า-ออกปฏิบัติงาน งานพัสดุและครุภัณฑ์ การจัดซื้อ การเบิก-จ่าย วัสดุสิ้นเปลืองและอุปกรณ์เครื่องใช้ภายในสำนักงาน เตรียมจัดสถานที่ทำกิจกรรม การเตรียมการประชุม จัดรายงานประชุม การเงินเกี่ยวกับการเบิก-จ่ายค่ารักษาพยาบาล การทำเรื่องเบิก ค่าล่วงเวลา และงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ในอดีตที่ผ่านมาอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ เป็นระบบเอกสารทำมือล้วน ๆ จึงเป็นอุปสรรค และช่วยงานในการปฏิบัติงานล่าช้าเกิดปัญหา มาก อีกทั้งกระบวนการปฏิบัติงานผ่านหลายขั้นตอน มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในระบบงานยังน้อยมาก จึงทำให้การปฏิบัติงานธุรการในอดีตที่ผ่านมามีการปฏิบัติงานมีความล่าช้าและใช้เวลาในการทำเอกสาร ค่อนข้างนานมาก พนักงานธุรการที่ปฏิบัติงานไม่ต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ทักษะในการปฏิบัติงาน มาก

งานธุรการปัจจุบันมีบทบาทสำคัญอย่างมากขององค์กร ในฐานะที่เป็นผู้ช่วยสนับสนุน ขับเคลื่อนความสำเร็จของงานในองค์กร ให้ดำเนินการอย่างราบรื่น ไม่สะดุด เป็นฐานให้ผู้ปฏิบัติงานได้ ส่งเสริมให้ได้ผลงานตามเป้าหมาย ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกยุคใหม่ สำนักงาน

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน) , 2556, หน้า 601.

⁴ พรณภัสส์ พรหมณโชติ, พรชนก เกตุกันทร, “แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานธุรการของหน่วยแผน วิจัยและพัฒนา วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล”, วารสาร Mahidol R2R e-Journal, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558), หน้า 144.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ได้กล่าวถึงว่าจากวิกฤตสถานการณ์โควิด - 19 ระบาด ต้องมีการปฏิบัติงานระบบใหม่เรียกว่า การปฏิบัติงานที่บ้าน (work for home) เกิดขึ้น ทำให้เกิดปัญหา ความเหลื่อมล้ำของการใช้ระบบดิจิทัล⁵ จะต้องมีการส่งเสริมสมรรถนะบุคลากรที่ปฏิบัติงานธุรการ จัดกิจกรรมเกี่ยวกับความก้าวหน้าในสายงาน ให้มีทัศนคติที่ดีและเหมาะสม ให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะในการปฏิบัติงาน โดยจัดให้มีการอบรมทักษะการใช้งานในระบบอินเทอร์เน็ตให้ทันกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ และสนับสนุนจัดหาอุปกรณ์ ที่รองรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ รองรับกับการพัฒนาของเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ทำให้การปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานธุรการต้องปรับตัวอย่างมาก

องค์กรขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก จากการพัฒนาเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด จึงทำให้พนักงานธุรการต้องมีการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเป็นอย่างมาก เพราะการปฏิบัติงานธุรการ มีการปรับเปลี่ยนจากอดีตเป็นแบบก้าวกระโดด งานธุรการเป็นงานที่จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ทักษะในการทำงาน ในด้านของเทคโนโลยี จึงต้องเรียนรู้ ในเรื่องของอุปกรณ์จำเป็นที่ต้องใช้ในหน้าที่การงานภายในสำนักงานต่าง ๆ อันได้แก่ คอมพิวเตอร์แบบตั้งโต๊ะ (desktop) คอมพิวเตอร์แบบพกพา (notebook)) ไอแพด (iPad) อุปกรณ์มือถือ รองรับโปรแกรมต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในงานธุรการ, การจัดเก็บข้อมูลสถานะการเข้า-ออก สำนักงานทำงาน หรือการลงเวลาปฏิบัติงานโดยโปรแกรมสำเร็จรูป ซึ่งต้อง เข้า-ออก โดยลงทะเบียนการปฏิบัติงานของพนักงานซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ และการประชุม ทางซูม (zoom) ซึ่งต้องทำในอุปกรณ์เทคโนโลยีที่มีโปรแกรมรองรับระบบดังกล่าว ต้องมีระบบรองรับโปรแกรม นั้น ๆ ด้วย ดังนั้น พนักงานธุรการต้องเป็นผู้ดำเนินงาน ประสานงาน ช่วยเหลือ สนับสนุนสถานที่ที่จัดตั้งตัวอุปกรณ์ ควบคุมอุปกรณ์ในการการประชุม และช่วยเหลือผู้ประชุมที่มีปัญหาเกิดขึ้น เป็นต้น ดังนั้น พนักงานแต่เดิม ๆ เคยทำงานในระบบของเอกสารด้วยการทำด้วยมือไม่ต้องใช้เทคโนโลยี ต้องมาปรับใช้เทคโนโลยีที่ก้าวกระโดด ในการปฏิบัติงานในหน้าที่งานธุรการ จำเป็นอย่างยิ่งที่พนักงานธุรการต้องสอดคล้องความรู้ด้านดิจิทัลเพิ่มขึ้นจากหน้าที่และความรับผิดชอบแต่เดิมเพิ่มเข้ามา จึงต้องมีการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ เพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานธุรการ ไม่สะดุด ก้าวไปสูเป้าหมายได้อย่างดีเพิ่มขึ้นนั่นเอง การส่งเสริมสมรรถนะหลัก เป็นการเสริมสร้างคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่กำหนดเป็นคุณลักษณะร่วมของพนักงานธุรการทั้งระบบ ให้มีการหล่อหลอมค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ร่วมกัน ประกอบด้วย 5 ข้อ ดังนี้

1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ หมายถึง การมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ ให้ดีหรือให้เกินมาตรฐาน รวมถึงการสร้างสรรคพัฒนาผลงาน หรือกระบวนการปฏิบัติงานธุรการที่องค์กรกำหนดไว้ที่มีความยากและท้าทายชนิดที่อาจไม่เคยมีพนักงานธุรการผู้ใดสามารถกระทำได้มาก่อน

⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570), (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,2565).

2. บริการที่ดี หมายถึง ความมุ่งมั่น ความตั้งใจ และความพยายามที่จะให้บริการแก่ผู้ที่มาขอรับบริการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการทำให้โดยไม่เลือกว่าจะเป็นประชาชนผู้มาติดต่อ ข้าราชการในสังกัด ต่างสังกัด หรือต่างหน่วยงาน เป็นการให้บริการด้วยจิตสำนึกของการเป็นพนักงานธุรการที่ดี

3. การส่งเสริมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ หมายถึง ความสนใจ การใฝ่รู้จากการทำงานของคนที่เป็นพนักงานธุรการ มาจากความรู้ ความสามารถของตนเอง ด้วยการศึกษาค้นคว้า และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จนสามารถนำความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ ของบุคคลที่เป็นพนักงานธุรการมาปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

4. การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม หมายถึง พนักงานธุรการมีการดำรงตนประพฤติปฏิบัติตนในวิถีแห่งความดี ความถูกต้อง ทั้งในด้านของกฎหมาย จริยธรรม จรรยาบรรณของวิชาชีพ เพื่อภาพลักษณ์ ศักดิ์ศรี ชื่อเสียง และเกียรติยศ ของการเป็นพนักงานธุรการที่ดี

5. การทำงานเป็นทีม หมายถึง พนักงานธุรการมีความตั้งใจและความพร้อมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น หรือทำงานเป็นส่วนหนึ่งของทีมในหน่วยงานธุรการ โดยปฏิบัติในฐานะของการเป็นสมาชิกของทีมที่สามารถสร้าง และรักษาสัมพันธภาพภายในทีม ไม่จำเป็นต้องอยู่ในฐานะหรือตำแหน่งหัวหน้าทีมเพียงตำแหน่งเดียว⁶

ปัญหาในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1.งานธุรการ เป็นงานที่ช่วยให้สามารถพนักงานหน่วยงานหลักของหน่วยงานหรือองค์กรที่พนักงานธุรการจัดให้ที่เหมาะสมได้ เพิ่มการพัฒนาศมรรถนะของพนักงานธุรการโดยการจัดการอบรมให้มีความรู้ในการใช้งานระบบ Zoom ให้มีความรู้ ความสามารถ และพัฒนาทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น และมีการสนับสนุนผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญมาช่วยเหลือ แนะนำในด้านโปรแกรม โปรแกรมสำหรับการรวบรวมสถิติ มีการสร้างฐานการเก็บข้อมูล ด้านการปฏิบัติงานของพนักงานภายในองค์กร สถิติการเสนองานภายในหรือภายนอกองค์กรในด้านต่าง ๆ ที่ใช้ภายในหน่วยงานหรือองค์กร เป็นต้น 2.งานสารบรรณ เป็นงานหนึ่งในบรรดางานธุรการ ที่เกี่ยวข้องกับหนังสือตั้งแต่ ร่าง เขียน พิมพ์ ตรวจ ทาน บันทึก จดหมาย คำสั่ง วาระการประชุม รับ-ส่งเอกสาร เก็บรวบรวมเอกสาร และสามารถค้นหางานที่จัดเก็บให้แก่งานอื่น สามารถนำไปทำงานได้อย่างรวดเร็ว ต้องพัฒนาศมรรถนะของงานโดยมีการจัดทำรูปแบบของการร่าง พิมพ์ ทาน ไว้เป็นแบบมาตรฐานเดียวกันภายในองค์กรและหน่วยงานไว้ใช้ ผู้บริหารต้องมีการจัดเตรียมโปรแกรมการเก็บเอกสารเพื่อสะดวกในการนำมาใช้งานแทนการเก็บเป็นเอกสาร และงานเอกสารที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับด้านกฎหมายที่ต้องทำเป็นเอกสารเป็นกระดาษ ช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกในเรื่องของสถานที่จัดเก็บเพื่อสะดวกนำออกมาใช้งาน 3. งานพัสดุและครุภัณฑ์ ผู้บริหารเห็นความสำคัญในเรื่องของการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์สำนักงานและครุภัณฑ์ เพื่อรองรับการทำงานอื่น ๆ ได้อย่างพอเพียง เหมาะสมตามความต้องการ

⁶ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.), คู่มือการกำหนดสมรรถนะในราชการพลเรือน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชุมช่าง จำกัด, 2537), หน้า 6-32.

การพัฒนาสมรรถนะในเรื่องของกระบวนการขั้นตอนอื่นในการที่จะทำงานได้สะดวกในการดำเนินการในการจัดซื้อ จัดหาเพื่อให้ตรงตามความต้องการของหน่วยงานหลักต้องการ 4. งานการเงิน เป็นการอำนวยความสะดวกในเรื่องของการเบิก-จ่ายเงินในการเดินทางออกไปปฏิบัติงานนอกสถานที่ การทำงานล่วงเวลา การเบิกเงินค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น การพัฒนาสมรรถนะงานของพนักงานธุรการ ต้องมีกระบวนการเบิก-จ่ายเงินที่กำหนดเป็นแบบมาตรฐาน มีการกำหนดรูปแบบวิธีการที่จะเบิก-จ่าย ที่โปร่งใสรัดกุม ไม่ให้รั่วไหลได้ ไม่ซับซ้อนและจัดการให้เหมาะสมในเรื่องของการทศรจ่ายล่วงหน้าให้กับพนักงานที่มาขอเบิก-จ่าย และ 5. งานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย เช่น การจัดกิจกรรมพิเศษที่เพิ่มเติมเข้ามาของหน่วยงานหรือองค์กร หรือของผู้บริหารจะต้องเอื้อ ในเรื่องของการขอความร่วมมือให้พนักงานธุรการช่วยประสานงาน หรือ ขอความช่วยเหลือในเรื่องของการติดตามงาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการติดตามความคืบหน้าของเอกสารที่พนักงานหลักดำเนินการสามารถทราบได้ว่าอยู่ที่ไหน อย่างไร ใช้เวลาเท่าไร และช่วยเหลือในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้น⁷ จะเห็นว่า การปฏิบัติงานธุรการปัญหาเกิดจาก 1. ระดับผู้บริหารหากไม่เห็นความสำคัญของงานธุรการ การแก้ไขในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการสำเร็จโดยราบรื่นจะทำให้ได้ยาก จะเกิดปัญหามาก 2. ผู้บริหารต้องสร้างกิจกรรมที่จริงจัง และสร้างความก้าวหน้าในตำแหน่งพนักงานธุรการ 3. พนักงานธุรการจะต้องเรียนรู้ระบบงานให้เข้าใจ 4. หน่วยงานหรือองค์กรจะต้องสนับสนุนงบประมาณเพื่อจะได้นำมาใช้ในหน้าที่ของพนักงานธุรการ 5. พนักงานธุรการจะต้องปรับตัวและต้องเรียนรู้เทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างก้าวกระโดด ดังนั้น งานธุรการ งานสารบรรณ งานพัสดุและครุภัณฑ์ งานการเงิน และงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานธุรการข้างต้นดังกล่าวเป็นปัญหาที่หลากหลายมาก

กล่าวได้ว่าการที่จะมีรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเป็นการส่งเสริมสมรรถนะที่จะต้องมีการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นำมาใช้ในการส่งเสริมสมรรถนะอย่างเป็นระเบียบระบบไปสู่เป้าหมาย เพื่อให้มีมาตรฐานในการปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานในตำแหน่งพนักงานธุรการ ของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) พ.ศ.2553 ที่นำมาเป็นแนวทางเปรียบเสมือนถนนของการสร้างมาตรฐานการปฏิบัติงานธุรการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้ การศึกษา การฝึกอบรม และการส่งเสริมทักษะต่าง ๆ พร้อมทั้งนำคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของข้าราชการในตำแหน่งพนักงานธุรการที่อยู่ในคู่มือของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.) 2553 ประกอบด้วย 5 สมรรถนะ มาเป็นต้นแบบในการรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานธุรการของพนักงานธุรการอันนำไปสู่การพัฒนาของ

⁷ บริษัท ไทโรคมานาคแห่งชาติ จำกัด (มหาชน), “หน้าที่การปฏิบัติงานของส่วนงานต่าง ๆ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.ntplc.co.th/about-nt/organizational-structure>. [16 ธันวาคม 2566].

องค์การให้มีมาตรฐานบริการประชาชน ภาครัฐ และภาคธุรกิจ^๘ ให้มีมาตรฐานการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการได้มาตรฐานที่กำหนดหรือสูงกว่าสืบต่อไป

งานธุรการเป็นการปฏิบัติงานในลักษณะของการปฏิบัติงานในลักษณะซ้ำ ๆ และต้องมีกระบวนการหลายขั้นตอน การจะให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลจะต้องใช้หลักอิทธิบาท 4 มาเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน โดยมีจุดตั้งต้นการปฏิบัติงานธุรการเริ่มจากฉันทะ คือความรัก ความพอใจ ความชอบ ในการปฏิบัติงานธุรการ ที่มีการทำงานละเอียดอ่อน มีการทำซ้ำ ๆ และหลายหลายขั้นตอน มีฉันทะอย่างเดียวยังเป็นจุดเริ่มต้น ก็ยังต้องมี วิริยะ คือความเพียรในการปฏิบัติงาน ต้องไม่เกียจคร้าน ทุ่มเทกำลังกายในการเรียนรู้และทำงาน มีจิตตะคือจิตที่ฝึกฝน ทุ่มเท จิตตะเป็นกำลังใจ การปฏิบัติงานธุรการจึงต้องประกอบด้วยความรัก กำลังกาย และกำลังใจที่พร้อมจะปฏิบัติงานธุรการแล้ว ในการปฏิบัติงานจะต้องมีวิมังสา คือความไตร่ตรอง สุขุม และรอบครอบประกอบด้วยจึงจะทำให้การปฏิบัติงานธุรการจึงจะสำเร็จได้ผลการทำงานที่มีประสิทธิผลที่ดีอย่างแน่นอน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดหัวข้อการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ” ในการปฏิบัติงานธุรการของพนักงานธุรการให้สอดคล้องตอบรับตามกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.566-2570) ข้อ 2.4 เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของการปฏิบัติงานธุรการ โดยนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่อง อิทธิบาท 4 ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา นำมาปฏิบัติควบคู่กับการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ เพื่อให้การปฏิบัติงานธุรการสามารถปรับตัวทำงานให้ทันกับระบบงานที่พัฒนาในระบบดิจิทัลอย่างก้าวกระโดดและตอบรับนโยบายของภาครัฐได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้นำมาให้บริการแก่ประชาชน ภาครัฐ และภาคธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานเท่าเทียมกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ ให้มีความรู้ในด้านของคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ตามที่กำหนดสมรรถนะตามคู่มือของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการ (สำนักงาน ก.พ.) พ.ศ.2553 ให้หาความรู้ในเรื่องที่ต้องรู้ในการปฏิบัติงานธุรการ มีทักษะ มาเกี่ยวหนุน สนับสนุนการทำงานให้มีประสิทธิผลทั้งระบบ^๙ นำมาเป็นเครื่องมือเชิงบูรณาการ โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ที่จะศึกษางานวิจัยดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้การส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการ

^๘ ศศิวิมล สังขเนตร, “การพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานของข้าราชการธุรการ สำนักงานต่างประเทศ สำนักงานอัยการสูงสุด”, **บทความวิจัย** การศึกษาอิสระของนักศึกษาโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (โครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563), บทนำ หน้า 2.

^๙ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.), **คู่มือสมรรถนะหลัก คำอธิบาย และตัวอย่าง พฤติกรรมบ่งชี้**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.สียิ่ง จำกัด, 2552), หน้า 3.

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการตามแนวพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนาม เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อนำเสนอผลการศึกษา ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2. สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนด เพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนร่วมกับการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 3. ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ 5. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

ขั้นตอนที่ 6. นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

ขั้นตอนที่ 7. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ พบว่า **สมรรถนะ** หมายถึง คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะอื่น ๆ ที่ทำให้พนักงานธุรการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จ มีผลงานตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดหรือสูงกว่า มาจากสมรรถนะ 5 ข้อ ดังนี้

1.การมุ่งผลสัมฤทธิ์ หมายถึง ความมุ่งมั่นให้ดีหรือให้เกินมาตรฐาน

2.บริการที่ดี หมายถึง ความมุ่งมั่น ความตั้งใจ และความพยายามที่จะให้บริการ

3.การส่งเสริมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ หมายถึง ความสนใจ การใฝ่รู้

4.การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม หมายถึง การดำรงตนประพฤติปฏิบัติตนในวิธีแห่งความดี ความถูกต้อง และ

5.การทำงานเป็นทีม หมายถึง ความตั้งใจและความพร้อมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้พนักงานธุรการมีสมรรถนะตามเกณฑ์มาตรฐานหรือสูงกว่า

2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้การส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการ พบว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จที่มุ่งหมาย โดยสามารถแยกได้ ดังนี้

1. **ฉันทะ** คือ ความพอใจและรักที่จะทำงานนั้น ๆ
2. **วิริยะ** คือความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทนทำงาน
3. **จิตตะ** คือความตั้งใจมั่นและมีจิตที่ฝึกฝนในการทำงาน ไม่ฟุ้งซ่าน
4. **วิมังสา** คือ ความไตร่ตรอง สุขุม รอบคอบในงานที่ทำ อันเป็นหลักพุทธธรรมที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ

3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการตามแนวพุทธบูรณาการ พบว่า รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการตามแนวพุทธบูรณาการ

เริ่มจากการพัฒนา (D-Development) โดยการปรับตัว ใฝ่รู้ เรียนรู้ เพิ่มทักษะการทำงานของตนเองอย่างต่อเนื่อง

มีการสร้างแรงจูงใจ (M-Motivation) ผู้บริหารให้โอกาสการก้าวหน้าในหน้าที่การงาน คำชื่นชมและให้คำปรึกษา แก้ไขปัญหา

ตามด้วยการประเมินผล (E-Evaluation) การปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ

รูปแบบ D - M - E จะเกิดการสร้างบรรยากาศให้มีความสุขในที่ทำงานให้เกิดขึ้น การปฏิบัติงานธุรการเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการได้สำเร็จอย่างแน่นอน

อภิปรายผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ พบว่า แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับสมรรถนะการปฏิบัติการของพนักงานธุรการเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเป็นงานที่ช่วยสนับสนุนงานหลักให้สำเร็จ จึงถือว่าเป็นฟันเฟืองที่สำคัญ ที่ช่วยในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย หลักสำคัญที่ช่วยในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการประกอบด้วย ดังนี้ มีการกำหนดเป้าหมายการลดระยะเวลาการทำเอกสาร ลดจำนวนข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน กำหนดตัวชี้วัดว่าได้มีการทำเอกสารที่ได้ภายในหนึ่งวัน หรือกำหนดเปอร์เซ็นต์ความถูกต้องของข้อมูล และมีการสื่อสารเป้าหมายให้การปฏิบัติงานของพนักงานธุรการให้มีการปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกัน มีการพัฒนาความรู้ โดยมีการจัดอบรมให้พนักงานธุรการเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานธุรการและสนับสนุนให้พนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่นอ่านหนังสือ ดูวิดีโอ หรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งมีการจัดกิจกรรมให้พนักงานธุรการได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน มีการสร้างแรงจูงใจโดยมีการให้รางวัลแก่พนักงานธุรการที่ปฏิบัติงานได้ดี มีการชื่นชมและให้กำลังใจเมื่อทำงานได้ผลดี มีการสร้างสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สถานที่ทำงานให้มีบรรยากาศที่เป็นมิตร สนุกสนาน และมีความสุข ให้โอกาสพนักงานธุรการเลื่อนขั้นเมื่อมีความสามารถและมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้พนักงานธุรการเข้าร่วมในการตัดสินใจในการปฏิบัติงาน และมอบหมาย

งานที่ทำทลาย เพื่อให้มีการพัฒนาศักยภาพ การให้คำปรึกษาและแนะนำเมื่อเกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน อีกทั้งยังมีการติดตามความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิวิมล สังขเนตร ได้ให้ความหมายสมรรถนะ เป็นการพัฒนาศมรรถนะการปฏิบัติงานของข้าราชการธุรการ สำนักงานต่างประเทศ สำนักงานอัยการสูงสุด กล่าวข้อเสนอแนะ 1. ผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล 2. ควรสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการของระบบข้าราชการผู้มีผลสัมฤทธิ์สูง เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ คุณธรรม และมีจริยธรรม 3. ควรจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ และการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 4. ควรสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาอุปกรณ์ และสอดคล้องกับจรรยาบรรณ เมืองเจริญ, วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์ และ จันทนา แสนสุข ได้ให้ความหมายสมรรถนะ ในการพัฒนาศมรรถนะของพนักงานขายจากการวิจัยพบว่า การพัฒนาศมรรถนะพนักงานขายโดยมุ่งเน้นถึงความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่ากับธุรกิจ และหากพนักงานขายได้รับการพัฒนาทักษะให้มีความรู้ ความสามารถที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงานและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการณ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ประกอบด้วย การพัฒนาเพื่อการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน การจัดการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ การพัฒนาความสามารถในการขายตามมาตรฐาน การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เพื่อการจัดการธุรกิจ และการสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของธุรกิจ ที่นำไปสู่ผลลัพธ์ของความสามารถในการพัฒนาศมรรถนะของพนักงานขายให้มีประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ผลลัพธ์ทางการตลาด และความสำเร็จของธุรกิจ โดยองค์การจึงต้องมุ่งเน้นเป็นปัจจัยการมุ่งเน้นทางการตลาดเพื่อการขับเคลื่อนธุรกิจ และการจัดการความเสี่ยงยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนาศมรรถนะของพนักงานขายเพื่อให้ได้เปรียบทางการแข่งขันในสถานการณ์ในปัจจุบันได้

2. ศึกษาหลักพุทธธรรมการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ จากการศึกษา พบว่า หลักธรรมที่สำคัญที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ เป็นการช่วยให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายในการปฏิบัติงานธุรการ ประโยชน์ของหลักอริยสัจ 4 ฉันทะ คือ ความพอใจและรักที่จะทำงานนั้น ๆ ทำให้พนักงานธุรการปฏิบัติงานด้วยความพอใจและรักแล้ว ย่อมมีความสุขและปฏิบัติงานด้วยความมีระเบียบ เรียบร้อย วิริยะ คือความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง อดทนทำงาน เมื่อมีความเพียรก็ทำให้พนักงานธุรการปฏิบัติงานสำเร็จ ไม่ล่าช้า จัดลำดับความสำคัญได้อย่างดี จิตตะ คือความตั้งใจมั่นและมีจิตที่ฝึกฝนในการทำงาน ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เกียจคร้าน วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง สุขุม รอบคอบในงานที่ทำ พนักงานธุรการปฏิบัติงานตั้งใจตรวจสอบความถูกต้องด้วยก่อนนำเอกสารทุกฉบับเสนอส่งต่อผู้บังคับบัญชา พนักงานธุรการจะนำแนวทางการปฏิบัติงานมาวิเคราะห์และหาแนวทางปรับปรุงให้การปฏิบัติงานของพนักงานธุรการลดเวลา ลดการผิดพลาด ทำให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย

ของอนัญญา นิตยโชติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ไทยนิตโซอิ จำกัด เชิงพุทธบูรณาการ” กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ผู้บริหารควรนำหลักพุทธ ธรรมนี้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กร และเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้กับ พนักงานทุกคนในองค์กรทำงานให้ประสบความสำเร็จ องค์กรมีความเจริญก้าวหน้า ความพอใจรักใคร่ในงาน จะทำให้พนักงานทุกคนรักในงานที่ทำ การสร้างจิตใต้สำนึกจะทำให้ทุกคนตั้งใจ ทำงานเพราะมีความรักในงาน มีความเพียรพยายามให้งานสำเร็จไม่ ท้อถอย ฝ่าฟันอุปสรรคไปได้ แม้จะมีปัญหาด้วยความเพียร ความเอาใจใส่ในงาน ผลงานจะออกมาดี ถ้าบุคลากรทุกคน ถูกปลุกฝังให้เอาใจใส่ในงานที่ได้รับมอบหมาย และมีการตรวจสอบติดตามงานจะทำให้ผลสำเร็จของ งานเป็นที่น่าพึงพอใจไม่ผิดพลาด สอดคล้องกับ มาริสา นวลโย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธบูรณาการเพื่อการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของพนักงานบริษัทสยาม ที.เอ็ม.ซี แมนูแฟคเจอร์ จำกัด” กล่าวไว้ว่า ธรรมะเกี่ยวกับ มรรค 8 ภาวนา 4 อิทธิบาท 4 พบว่าพนักงานมีความสุขมากขึ้นมีการ ให้อภัย โกรธน้อยลง หงุดหงิดน้อยลง มีเมตตาและยิ้มแย้มอารมณ์ดี อยากแบ่งปันน้ำใจ และ เสียสละมาก ขยันทำงาน ทำให้ผลผลิตของการประกอบการค่อนข้าง ดีขึ้นตามลำดับ ลดอัตรา งานเสีย เนื่องจากพนักงานมีสมาธิ สุขภาพกาย และสุขภาพจิตดี มีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เนื่องจาก สามารถมองเห็นความสำคัญของการประหยัด ลด การเสกพบายมุข เช่น เหล้า บุหรี่ อยากมีความมั่นคง มีการรักษาศีลตามกำลังสติและกำลังปัญญา มีการ บริจาคทานช่วยเหลือสังคม ทุกคนมีความสุขมากขึ้น ทั้งนี้ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพนักงานในทุก ๆ ด้าน ผู้บริหาร ตั้งแต่ หัวหน้างานขึ้นไป จนถึงผู้บริหารระดับสูง ก็ได้รับการอบรมความรู้ด้านพุทธธรรมและ ถือปฏิบัติ พร้อม ๆ กันกับพนักงานทำให้พนักงานมีกำลังใจและเห็นเป็นแบบอย่าง ระดับบริหารได้มากล่าว แשרประสบการณ์ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงาน ผลผลิตของงาน หรือกิจกรรมอื่น ๆ กับ พนักงานตาม วันนัดพบ การที่บริษัทจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการรวมกับการ ศาสตร์สมัยใหม่ทำให้เป็น ผลลัพธ์อย่างชัดเจน

3.รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า มีความสำคัญ ทำให้มีการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและองค์กรให้มีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง รูปแบบการส่งเสริมมีหลากหลายรูปแบบ โดยสามารถนำมาใช้ปรับให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กร ดังนี้ การพัฒนาความรู้และทักษะให้พนักงานธุรการ โดยจัดให้มีการอบรม สัมมนา ในเทคโนโลยีที่มีการพัฒนา อย่างก้าวกระโดด พร้อมส่งเสริม สนับสนุนให้พนักงานธุรการศึกษาค้นคว้าความรู้ด้วยตนเองจาก หนังสือ, วิดีโอ หรือสื่อออนไลน์ต่าง ๆ เป็นต้น การสร้างแรงจูงใจ โดยการให้รางวัล ชื่นชม ให้แก่พนักงานที่ ปฏิบัติงานได้ดี และสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เป็นมิตร สนุกสนาน และมีความสุข การให้โอกาส เติบโต ให้มีการเลื่อนขั้นเมื่อมีความสามารถและประสบการณ์เพิ่มขึ้น มีการรับฟังความคิดเห็นของ พนักงานธุรการในการปฏิบัติงาน โดยให้คำปรึกษาและมีการติดตามผลต่อเนื่อง มีการประเมินผลการ ปฏิบัติงานของพนักงานธุรการอย่างเป็นธรรมและนำผลการประเมินมาเป็นวางแผนพัฒนาพนักงานใน ระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิวิมล สังขเนตร ได้ให้ความหมายสมรรถนะ เป็นการพัฒนา

สมรรถนะการปฏิบัติงานของข้าราชการธุรการ สำนักงานต่างประเทศ สำนักงานอัยการสูงสุด กล่าวขอเสนอแนะ 1. ผู้บริหารควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล 2. ควรสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการของระบบข้าราชการผู้มีผลสัมฤทธิ์สูง เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นผู้นำที่มีคุณภาพ คุณธรรม และมีจริยธรรม 3. ควรจัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ และการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 4. ควรสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาอุปกรณ์ซึ่งสอดคล้องกับสภากาชาด, นิพนธ์ วรรณเวช, พงษ์ศักดิ์ รามชมรัตน์ ได้ให้ความหมายสมรรถนะในการศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครอง ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่เป็นสมรรถนะหลัก (Competency) จากแนวคิดของนักวิชาการนำมาผสมผสานเป็นสมรรถนะด้านต่าง ๆ สามารถทำให้การดำเนินงานของผู้บริหารบรรลุเป้าหมายสำเร็จตามที่คาดหวังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อพิจารณาสมรรถนะเป็นรายด้าน จะได้ผลออกมา 1.ท้องถิ่น มีรูปแบบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ประกอบด้วยสมรรถนะ 10 ด้าน ได้แก่ ภาวะผู้นำ การบริหารเชิงกลยุทธ์ ความรู้ ความสามารถในการสื่อสารและการสร้างความพึงพอใจชุมชน คุณธรรมและจริยธรรม เทคโนโลยีและสารสนเทศ การบริหารทรัพยากรบุคคล การบริหารจัดการองค์กร การบริหารการเปลี่ยนแปลง และการทำงานเป็นทีม 2. การประเมินรูปแบบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น พบว่า รูปแบบสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สามารถนำไปปฏิบัติได้ในระดับดี และสอดคล้องกับนโยบาย พรหมดำ และภาวิธ รุจาฉันท ได้ให้ความหมายสมรรถนะ จากการได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพครูสำหรับนักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาชีพครูวิทยาลัยนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะเชิงวิชาชีพครู เป็นคุณลักษณะพื้นฐานของครูที่จะต้องมี เพื่อทำให้เกิดความสำเร็จในการประกอบวิชาชีพครูได้ทำการศึกษาวิจัยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครูในหลายหน่วยงาน ผลการวิจัย พบว่า สมรรถนะและตัวบ่งชี้ของครูไทย โดยแบ่งออกเป็นสมรรถนะหลัก (Core competency) ประกอบด้วย 5 สมรรถนะหลัก ประกอบด้วย 1.การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน 2.การบริการที่ดี 3.การพัฒนาตนเอง 4.การทำงานเป็นทีมและ 5.จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู

องค์ความรู้จากการวิจัย

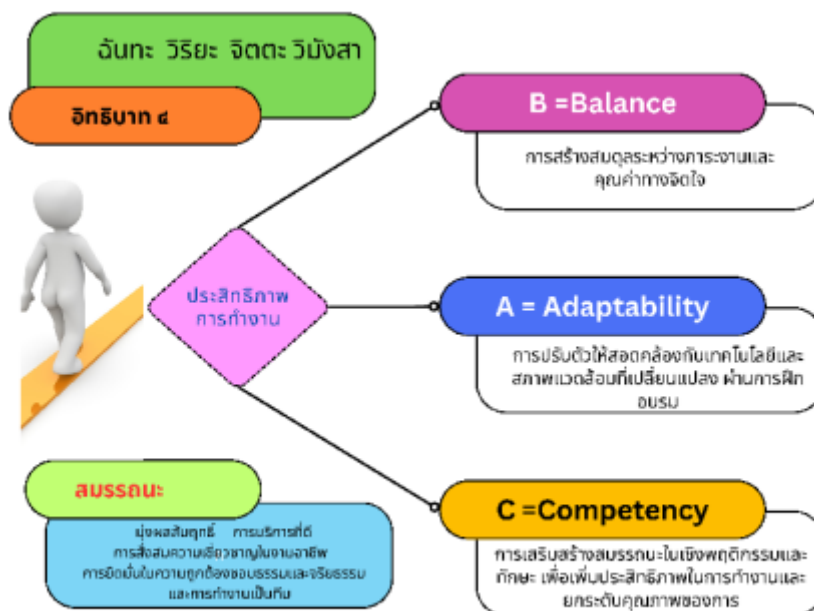
รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ จากการวิจัยได้องค์ความรู้จากการวิจัยที่ประกอบไปด้วยหลักอิทธิบาท 4 และ หลักสมรรถนะจะทำให้พนักงานธุรการสามารถพัฒนาและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงขององค์กร และสภาพแวดล้อมทางการทำงานจากผลการวิจัย ได้นำเสนอ “B-A-C Model” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาสมรรถนะของพนักงานธุรการตามแนวพุทธบูรณาการ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1. **Balance (B)** – การสร้างสมดุลระหว่างภาระงานและคุณค่าทางจิตใจ โดยใช้หลัก อิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐาน

2. **Adaptability (A)** – การปรับตัวให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ผ่านการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง

3. **Competency (C)** – การเสริมสร้างสมรรถนะในเชิงพฤติกรรมและทักษะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและยกระดับคุณภาพของการบริหารงานธุรการ

แผนภาพ 1 : รูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเชิงพุทธบูรณาการ

สรุป

สรุปจากการศึกษารูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการมีการนำหลักอิทธิบาท 4 หลักแห่งความสำเร็จและสมรรถนะ 5 ข้อ มาใช้ในการปฏิบัติงานธุรการ ผลทำให้พนักงานสามารถพัฒนาและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรและสภาพแวดล้อมทางการทำงาน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำวิจัยไปใช้

1) ภาครัฐควรมีนโยบาย การปลูกฝังรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการ ให้มีการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการทั้งองค์กร ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนให้ชัดเจนและเป็นระบบมาตรฐานเดียวกัน

2) ภาครัฐควรมีนโยบายในการนำแนวทางรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการนำมาใช้ในการปลูกฝังวัฒนธรรมขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน มาใช้ในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการเพื่อให้พัฒนาสังคม และประเทศชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาแบบแผนการจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เกิดรูปแบบการส่งเสริมสมรรถนะการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการที่มีมาตรฐาน ให้พนักงานธุรการขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน
- 2) ศึกษาแบบแผนการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการ ในการนำไปใช้ในการปฏิบัติงานของพนักงานธุรการในหน้าที่ภายในขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้มีการสืบทอดปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน
- 3) ศึกษาพุทธบูรณาการการส่งเสริมสมรรถนะของพนักงานธุรการ ในหน่วยงานอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- บริษัท ไทโรคมานาคแห่งชาติ จำกัด (มหาชน), “หน้าที่การปฏิบัติงานของส่วนงานต่าง ๆ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.ntplc.co.th/about-nt/organizational-structure>. [16 ธันวาคม 2566].
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พรณัสน์ พรหมณัชิต. พรชนก เกตุกัณธ, “แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติงานธุรการของหน่วยแผนวิจัยและพัฒนา วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล”. วารสาร Mahidol R2R e-Journal. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558).
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน) , 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.), คู่มือการกำหนดสมรรถนะในราชการพลเรือน. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชุมช่าง จำกัด, 2537).
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.). คู่มือสมรรถนะหลัก คำอธิบาย และตัวอย่าง พฤติกรรมบ่งชี้. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.สียิ่ง จำกัด, 2552).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570), (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,2565).
- ศศิวิมล สังขเนตร. “การพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานของข้าราชการธุรการ สำนักงานต่างประเทศ สำนักงานอัยการสูงสุด”. บทความวิจัย การศึกษาอิสระของนักศึกษาโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (โครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563).

รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม

เมืองวิลโลว์บรูค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

A Model of Vipassanā Practice Enhancement of

Wat Buddha Dhamma, Willowbrook, il., USA

พระมหาแสงเพชร สุทธิจิตโต (สารธิมา)¹

Phramaha Sangpeth Suddhicitto (Sarathima)

E-mail : konbandeawgan@hotmail.com

วีโรจน์ คุ่มครอง²

Viroj Koomkrong

E-mail : koom-krong9@hotmail.com

Received: April 1, 2025; Revised: April 17, 2025;

Accepted: April 28, 2025;

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษาสภาพวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรูค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรูค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยมีการสัมภาษณ์ พระวิปัสสนาจารย์ 4 รูป ผู้ปฏิบัติธรรม 17 คน รวม 21 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรูค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา สามารถสรุปเป็นแนวคิดได้ว่า IMG Model คือ ส่งเสริมการทำบุญทุกทั้ง 7 (Initial Deeds) เช่น การชำระศีลให้บริสุทธิ์ การตัดความกังวลต่าง ๆ ขอพระกัมมัฏฐานจากอาจารย์ผู้สอน อยู่ในสถานที่สะดวกแก่การปฏิบัติ ส่งเสริมการข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องขวางกั้น โดยเลือกพระกัมมัฏฐานให้เหมาะสมกับจริตของตนเอง ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 (Meditation) คือ สอนให้ผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดในอิริยาบถต่าง ๆ ได้แก่ อิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน และ

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

อิริยาบถย่อย การเคลื่อนไหวต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางร่างกาย และจิตใจ เพื่อให้สติปัญญามีคุณภาพมากยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ

คำสำคัญ: การปฏิบัติ; วิปัสสนาภาวนา; สติปัฏฐาน 4

Abstract

This dissertation contains 3 objectives: 1) to study the Vipassana meditation practice in the Tripitaka, 2) to study the state of the Vipassana meditation practice at Wat Phuttharam, Willowbrook, Illinois, USA, and 3) to present the promotion model of Vipassana meditation practice at Wat Phuttharam, Willowbrook, Illinois, USA. This research was a qualitative type using a documentary research method, with in-depth-interviews with 4 Vipassana teachers and 17 practitioners, totaling 21 monks/person.

The results of the research found that the promotion model of Vipassana meditation practice at Wat Phuttharam, Willowbrook, Illinois, USA can be summarized as the IMG Model, which promotes the 7 Initial Deeds, such as purifying the precepts, cutting off various worries, and requesting meditation from the teacher, in a convenient place for practice. To promote the overcoming of obstacles is done by choosing meditation appropriate for one's temperament. Promote the method of practicing Vipassana meditation according to the principles of the Four Foundations of Mindfulness (Meditation) includes teaching practitioners to focus on different postures, including standing, walking, sitting, lying down, and minor postures and various movements to promote their use in daily life to create physical and mental benefits and to make the intellect of mindfulness increasingly higher (Good Health).

Keywords: Practice; Meditation; Mindfulness

บทนำ

สังคมในยุคปัจจุบันนี้ล้วนต้องประสบกับสัจธรรมของชีวิตด้วยกันทั้งหมด คือ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย โดยไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงนี้ได้ นี่เป็นสัจธรรมของสรรพสัตว์ บางครั้งก็ต้องประสบกับความทุกข์ทางกาย บางครั้งก็ประสบกับความทุกข์ทางใจ ซึ่งได้แก่ ความเศร้าโศก ร้องไห้ คร่ำครวญ ความพลัดพราก เป็นต้น สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์นี้ก็เพราะคนเรายังมีกิเลสอยู่ เมื่อยังมีกิเลสอยู่ก็เป็นสาเหตุให้คนเราทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ย่อมจะได้รับผลของกรรมที่เรียกว่าวิบากอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หมุนเวียนเป็นวัฏจักรอยู่อย่างนี้ไม่รู้จักจบสิ้น ดังนั้น ผู้คนจึงแสวงหาวิธีการออกจากทุกข์ คือ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนว

สติปัฏฐาน 4³ ซึ่งถือว่าเป็นทางสายตรง และเป็นทางสายเอก ที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงได้

วิปัสสนา คือ ความเห็นแจ้ง⁴ ปัญญาแจ่ม ปัญญาที่กำหนดรู้สังขาร⁵ ปัญญาเห็นแจ้งในสภาวะธรรมต่าง ๆ ตามความเป็นจริงว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) จนกระทั่งถอนความยึดมั่นถือมั่นในรูป-นามว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคลตัวตน เรา เขา ออกจากจิตใจได้ ซึ่งนำไปสู่ความพ้นทุกข์ คือ มรรค ผล และพระนิพพาน องค์ธรรมของวิปัสสนา คือ ปัญญาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่ทำให้จิตรู้แจ้งตามความเป็นจริง รู้ในเหตุผลของความเป็นจริง รู้ความเป็นจริงของสภาวะธรรมทั้งหลาย แต่ไม่ได้เป็นประธานในการรับรู้อารมณ์ จิตต่างหากที่เป็นประธานในการรับรู้อารมณ์ มีการรู้แจ้งซึ่งสภาวะธรรม เป็นลักษณะ มีการกำจัดความมืด เป็นกิจ มีความไม่หลง เป็นผล และมีสมาธิ เป็นเหตุใกล้⁶ ดังนั้น วิปัสสนา จึงเป็นปัญญาที่กำหนดรู้สังขารเพื่อความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง คือ มรรค ผล และพระนิพพาน

วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติพิจารณาในกาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งเป็นทางสายเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ เพื่อความดับทุกข์ เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ดังมีพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทาง (ทาง หมายถึง ทางดำเนินไปสู่พระนิพพาน หรือ ทางที่ผู้ต้องการพระนิพพานควรดำเนินไป) นี้เป็นทางเดียว (ทางเดียว หมายถึง 1. เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะ ไปประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว 2. เป็นทางสายเดียวที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของบุคคลผู้เดียว คือ พระผู้มีพระภาค เพราะทรงทำให้เกิดขึ้น 3. เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียวคือ พระพุทธศาสนา 4. เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว คือพระนิพพาน) เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโลภะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม⁷ (อายุธรรม หมายถึง อริยมรรค) เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ (สติปัฏฐาน หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ หรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน) สติปัฏฐาน 4 ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 2. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ 3. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

³ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

⁴ อจ.เอกก. (ไทย) 20/137/127.

⁵ อจ.ทุก.อ. (ไทย) 2/32/30.

⁶ พระมหาชินวัฒน์ จุกกาวโร, **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบีดี ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556), หน้า 754-755.

⁷ ที.ม.อ. (ไทย) 214/197.

4. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้⁸

วัดพุทธธรรม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นสมาชิกของสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2529 ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ 8910 เซาธ์คิงเกร์ไฮเวย์ เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา⁹ การประชุมสมาชิกทั่วไปครั้งแรกของวัดพุทธธรรมมีขึ้นในวันที่ 18 ตุลาคม 2529 ที่บ้านของ นพ.วิรัช ธิจิรานวัตร ในเมืองมอร์ตันโกรฟ มีสมาชิกเข้าร่วมประชุม 44 ท่าน ในขณะที่การดำเนินการทางด้านกฎหมายยังสืบทอดไปอยู่นั้น กลุ่มญาติโยมได้อาราธนาพระอาจารย์สุนทรมาจาก วัดพระศรีรัตนารามเป็นครั้งคราว เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและแสดงพระธรรมเทศนา ในขณะเดียวกันก็รับแสวงหาสถานที่ตั้งของวัดอย่างถาวรไปพร้อมกันด้วย ในที่สุดในเดือนพฤศจิกายน 2529 จึงได้พบสถานที่ซึ่งเหมาะสมที่จะจัดตั้งวัดพุทธธรรมได้ ณ เลขที่ 7201 ถนนเซาท์แคส เมืองดาเรียน บนเนื้อที่ขนาด 2.4 เอเคอร์ (ประมาณ 6 ไร่) มีอาคาร 2 ชั้น พร้อมห้องใต้ดิน มีโรงรถขนาดใหญ่และอาคารที่เก็บของแยกออกต่างหาก ราคา 200,000 เหรียญสหรัฐ ทางคณะกรรมการพิจารณาเห็นว่า สถานที่นั้นมีความเหมาะสมจัดตั้งเป็นวัดได้ จึงตกลงใจเลือกเอาสถานที่แห่งนี้เป็นที่ก่อตั้งวัดพุทธธรรมอย่างถาวร และวัดพุทธธรรมได้รับอนุญาตให้มีการยกเว้นการเสียภาษีรายได้ตามกฎหมายจากทางรัฐบาลสหรัฐอเมริกา

ปัจจุบัน (ปี 2566) มี พระราชาธรรมเวที (โกเมศ เขมธมโม ป.ธ. 9) เป็นเจ้าอาวาส มีพระภิกษุสงฆ์อยู่ประจำ 5 รูป และมีพระธรรมทูตผลัดเปลี่ยนกันมาปฏิบัติศาสนกิจอยู่เป็นประจำ มีการทำกิจวัตรเป็นประจำเช้า-เย็น ไหว้พระสวดมนต์แปลแบบสวนโมกข์ สมาทานศีล ฟังธรรม และปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา มีการตักบาตร ถวายภัตตาหารเพล ในภาคบ่ายเวลาบ่ายโมงก็มีการปาฐกถาธรรมสำหรับวันอื่น ๆ ก็มีนักเรียนชาวอเมริกันที่เรียน World Religious Class มาเรียนสมาธิ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา และศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ ด้วยทางวัดมีนโยบายเน้นการศึกษาธรรมะและปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นหลัก ซึ่งนับวันยังมีผู้ที่ให้ความสนใจการศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะด้านการปฏิบัติธรรม

การส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา พระวิปัสสนาจารย์และผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาชาวต่างชาติที่ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยใช้ภาษาที่สอนเป็นภาษาไทยสำหรับคนไทย และภาษาอังกฤษสำหรับชาวต่างชาติ เพื่อให้ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาปฏิบัติธรรมร่วมกันได้เข้าใจในวิธีการปฏิบัติ และ

⁸ ที.ม. (ไทย) 10/373/301-302.

⁹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติวัดไทยในต่างประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2538), หน้า 155-156.

จะต้องมีการสอบถามของผู้นับถือธรรมในทุกองค์กรที่มีการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ทราบความเป็นไปของสภาวะธรรม หรือระดับสมาธิ ของแต่ละคน โดยจะให้คำปรึกษาแนะนำสำหรับผู้ที่ยังมีความสงสัยในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น สภาวะธรรมของแต่ละคนนั้นก็มีความแตกต่างกันไป ไม่มีความเหมือนกัน ส่วนใหญ่พระวิปัสสนาจารย์จะเน้นสอนให้เรียนรู้ด้วยตัวเองเป็นหลัก ให้รู้จักวิธีการประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง โดยใช้วิธีปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ การมีสติกำหนดพิจารณากาย ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงกาย การมีสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงเวทนา การมีสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงจิต และการมีสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงธรรม

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา” เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติชาวต่างชาติได้มีความเข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จนเป็นที่ยอมรับในสังคมนานาชาติอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาสำหรับชาวต่างชาติ ของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 2) เพื่อศึกษาสภาพวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการวิจัย “รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

4) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ปฏิบัติ
ธรรม

5) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความ
เชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบดุขุณีพนธ์ และดำเนินการตาม
ขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการวิจัย

1) **วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก** พบว่า วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาใน
คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นวิธีปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญยิ่ง เช่น วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
ในอนุปปกัณเฑาะ คือ วิธีปฏิบัติซึ่งพระพุทธเจ้าได้แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาลัทธิอาศัยของ
ผู้ฟัง ให้มีความประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในส่วนปริมัตถ์¹⁰ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนา
ภาวนาในสามัญญผลสูตร คือ วิธีปฏิบัติด้วยการบำเพ็ญสมณธรรมตั้งแต่เบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง จน
สิ้นอาสวะกิเลสหลุดพ้นจากทุกข์¹¹ และวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ วิธีปฏิบัติที่
นำพาผู้ปฏิบัติไปสู่พระนิพพาน¹² ได้แก่ 1) วิธีปฏิบัติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การที่ผู้ปฏิบัติ
พิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง เป็นต้น 2) วิธีปฏิบัติตามหลักเวทนา
นุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การที่ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา
ภายนอกบ้าง เป็นต้น 3) วิธีปฏิบัติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การที่ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นจิตในจิต
ภายในบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกบ้าง เป็นต้น และ 4) วิธีปฏิบัติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ
การที่ผู้ปฏิบัติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง เป็นต้น เป็นผลให้
เกิดญาณ 16 ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ญาณระดับต้น เป็นญาณเห็นรูป-นาม ได้แก่ นามรูปปริจเฉท
ญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ และสัมมสนญาณ ยังเป็นญาณที่เป็นไปด้วยอำนาจสุตมยปัญญา และจินตามย
ปัญญาอยู่ ยังมีอารมณ์เป็นสมณะ คือ เป็นบัญญัติอารมณ์ผสมอยู่มาก 2) ญาณระดับกลาง เป็นญาณเห็นไตร
ลักษณ์ในรูป-นาม ได้แก่ อุทัพพัญญูญาณ เป็นญาณที่เป็นไปด้วยอำนาจจกขณามยปัญญา แต่ยังมีจินตามย
ปัญญาผสมอยู่บ้าง มีอารมณ์เป็นวิปัสสนา คือมีรูป-นามปริมัตถ์เป็นอารมณ์ และ 3) ญาณระดับสูง เป็นญาณ
รู้แจ้งพระไตรลักษณ์ เห็นความไม่เที่ยง เห็นความทนสภาพอยู่ไม่ได้ เห็นความไม่ใช่ตัวตน ในทุกรูป-ทุกนามที่

¹⁰ ที.สี.อ. (ไทย) 298/250.

¹¹ ที.สี. (ไทย) 9/150-253/48-86.

¹² ที.ม. (ไทย) 10/372-405/301-340.

กำหนดรู้ ได้แก่ ภัทศญาณ¹³ เป็นต้นไป ให้เป็นไปด้วยอำนาจนามายปัญญาโดยแท้ มีอารมณ์เป็นปรมาตถ์ล้วน ๆ

2) สภาพวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า วัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปัจจุบันนี้ ได้มีนโยบายเน้นการศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมเป็นหลัก ซึ่งนับวันยิ่งมีผู้ที่ให้ความสนใจการศึกษาพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยเฉพาะด้านการปฏิบัติธรรม โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ คือ 1) วิธีการทำบุพเพกัมม 7 ให้บริบูรณ์ ได้แก่ การตั้งอยู่ในศีล คือ ผู้ปฏิบัติพึงชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์¹⁴ การตัดมหาปิลิโพลเครื่องกังวลใหญ่ คือ ความเป็นห่วง ความกังวล ถ้าหากใครยังมีปิลิโพลอยู่ก็ยากที่จะปฏิบัติกัมมฐานได้ การแสวงหากัลยาณมิตรที่มีความรู้ในการให้กัมมฐาน คือ ผู้ที่ปฏิบัติกัมมฐาน ควรเข้าไปหากัลยาณมิตรที่ดี การรับและอบรมกัมมฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน การเว้นจากสถานที่เป็นโทษแก่การปฏิบัติกัมมฐาน คือ การหาสถานที่เป็นสัปปายะ อยู่ในสถานที่สะดวกสบายแก่การปฏิบัติ และการตัดขุททกปิลิโพลเครื่องกังวลเล็กน้อย คือ การตัดความกังวล 2) วิธีการข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องขวางกั้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ วิธีการข้ามพ้นอุปสรรคของโลกธรรม 8 บุคคลผู้เป็นญาณจริต มี 6 ประการ ได้แก่ ราคจริต แก้วด้วยการพิจารณาความไม่งามและน่าเกลียดของสังขารกายคือกายคตาสติ ไทสจริต แก้วด้วยการเจริญเมตตาภาวนา¹⁵ โมหจริต แก้วด้วยการสนทนาธรรมกับครูบาอาจารย์ สัทธาจริต แก้วด้วยการระลึกถึงนิมิตที่น่าเลื่อมใส เช่น การตรัสรู้ชอบของพระพุทธเจ้า เป็นต้น พุทธิจริต แก้วด้วยการฟังพระสัทธรรมที่มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา วิตกจริต แก้วด้วยการฝึกอานาปานสติกัมมฐาน¹⁶ และ นิรวณ 5 สิ่งที่เคยเบียดเบียนจิตให้ห่างจากความสุข ได้แก่ กามฉันทะ ความพอใจในกาม ละด้วยความสันโดษ พยาบาท ความคิดร้าย ละด้วยการเจริญเมตตาภาวนา ถีนะมิทตะ ความหดหู่และเซื่องซึม ละด้วยการปรารภความเพียร อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ ละด้วยให้หมั่นสอบถามผู้รู้อยู่เสมอ และวิกิจจนา ความลังเลสงสัย ละด้วยตถังคปหาน¹⁷ 3) วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ 1. วิธีการปฏิบัติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมฐานที่อาศัยสติสัมปชัญญะและความเพียรระลึกรู้ที่กาย อาจจะเป็นระลึกรู้ลมหายใจเข้าออก หรือระลึกในอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น 2. วิธีการปฏิบัติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมฐานที่กำหนดรู้ในความรู้สึกทุกข์ สุข หรือเฉย ๆ ก็รู้ว่า มีทุกข์ มีสุข หรือเฉย ๆ รู้ว่าความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร หดลื่นไปอย่างไร 3. วิธีการปฏิบัติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมฐานที่พิจารณาตามจิต เช่น จิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ จิตมีโทสะ จิตไม่มีโทสะ จิตมี

¹³ ชุ.ป. (ไทย) 31/51/82.

¹⁴ พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมาตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐานที่ปณี**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพยวิสุทธิ์, 2554), หน้า 41.

¹⁵ ชุ.พุทธ. (ไทย) 33/150-161/540-541.

¹⁶ ชุ.ม. (ไทย) 29/191/545-546.

¹⁷ พระมหาชินวัฒน์ จุกกาวโร, **พระอภิธรรม เจตสิกปรมาตถ์**, หน้า 497.

โมหะ จิตไม่มีโมหะ เป็นต้น 4. วิธีการปฏิบัติตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ มีสติตามระลึกรู้ธรรม ทั้งที่เป็นกุศลอกุศลและที่เป็นกลาง ๆ ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง และ 4) วิธีการนำผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1. ผลทางร่างกาย ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2. ผลทางจิตใจ คือ ทำให้จิตของผู้ปฏิบัติบริสุทธิ์หมดจด และ 3. ผลทางสติปัญญา คือ ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ พิจารณาสภาวธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าอย่างต่อเนื่องได้¹⁸

3) รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา คือ 1) ส่งเสริมวิธีการทำบุญทุกทั้ง 7 คือ ก่อนลงมือปฏิบัตินั้น ผู้ปฏิบัติพึงชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ ตัดความเป็นห่วง ความกังวล เข้าไปหาผู้เชี่ยวชาญที่สามารถสอนกัมมัฏฐานแก่ตนได้ ซึ่งเป็นผู้แนะแนวทางในการปฏิบัติธรรม จากนั้นจึงเข้าอบรมกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน เมื่อผู้ปฏิบัติหากลยาณมิตรได้แล้ว พึงเข้าไปหาท่าน แล้วขอโอกาสเรียนกัมมัฏฐานจากท่าน เป็นต้น การเว้นจากสถานที่ที่เป็นโทษ เช่น ไม่มีคนพลุกพล่านจอแจ เป็นต้น การอยู่ในสถานที่สะดวกสบายแก่การปฏิบัติ¹⁹ 2) ส่งเสริมวิธีการข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องขวางกั้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ 1. ส่งเสริมวิธีการข้ามพ้นอุปสรรคของโลกธรรม 8 บุคคลผู้เป็นญาณจริต มี 6 ประการ ได้แก่ ราคะจริต แก่ด้วยการพิจารณาความไม่งามและน่าเกลียดของสังขารกาย คือ กายคตาสติ โทสจริต แก่ด้วยการเจริญเมตตาภาวนา โมหจริต แก่ด้วยการสนทนาธรรมกับครูบาอาจารย์ สัทธจริต แก่ด้วยการระลึกถึงนิมิตที่น่าเลื่อมใส เช่น การตรัสรู้ชอบของพระพุทธเจ้า เป็นต้น พุทธิจริต แก่ด้วยการฟังพระสัทธรรมที่มีความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา วิตกจริต แก่ด้วยการฝึกอานาปานสติกัมมัฏฐาน และ 2. ส่งเสริมวิธีการข้ามพ้นอุปสรรคของนิรวรณ 5²⁰ สิ่งที่เป็นภัยอันตรายให้ห่างจากสุข ได้แก่ กามฉันทะ ความพอใจในกาม ละด้วยความสันโดษ พยาบาท ความคิดร้าย ละด้วยการเจริญเมตตาภาวนา ถีนะมิทธะ ความหดหู่และเชื่องซึม ละด้วยการปรารภความเพียร อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ ละด้วยให้หมั่นสอบถามผู้รู้อยู่เสมอ และวิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ละด้วยการให้ผู้ปฏิบัติฝึกอานาปานสติ โดยการฝึกดูลมหายใจ 3) ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4²¹ คือ ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เช่น ในอิริยาบถยืน คือ การกำหนดให้รู้เท่าทันจิตที่คิดจะยืน พร้อมกับสังเกตอาการของจิตในขณะที่อยากยืนนั้นด้วย ในอิริยาบถเดิน คือ เวลาเดินให้ทอดสายตาไปประมาณ 4 ศอก หรือ 2 เมตร โดยให้มีสติจับอยู่ที่เท้าในเวลาเดิน ในอิริยาบถนั่ง คือ เมื่อนั่งลงเสร็จให้เอาสติมาจับอยู่ที่ท้องพอง-ท้องยุบ เวลาหายใจเข้าหายใจออก ในอิริยาบถนอน คือ ในเวลาเอนกายลงนอน จนกว่าจะนอนเรียบร้อยแล้ว ขณะนั้นให้สติจับอยู่กับอาการของร่างกายในขณะนั้น ๆ และในอิริยาบถย่อย คือ ให้มีสติอยู่ในปัจจุบันขณะ เช่น การจับ หยิบ หรือ

¹⁸ ที.ม. (ไทย) 10/404/338.

¹⁹ อญ.ทสก. (ไทย) 24/11/18-19.

²⁰ อภิ.วิ. (ไทย) 35/983/510.

²¹ ที.ม. (ไทย) 10/372-405/301-340.

เคลื่อนไหวต่าง ๆ เป็นต้น ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติกำกับในเวทนา หรือความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความสบาย ความไม่สบาย และเฉย ๆ ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติกำหนดจิตต่าง ๆ เช่น จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ เป็นต้น ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วยคุณธรรม 3 ประการ คือ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ และมีสติพิจารณาในอารมณ์ต่าง ๆ คือ การตามดู รู้ทัน พิจารณาส่วนที่เป็นกุศลธรรม และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิต เช่น การได้เห็นภาพต่าง ๆ การได้ยินเสียงต่าง ๆ การได้กลิ่นต่าง ๆ การนึกคิดต่าง ๆ เป็นต้น 4) ส่งเสริมผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ผลทางด้านร่างกาย คือ ทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข สงบ ผลทางด้านจิตใจ คือ ทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติบริสุทธิ์หมดจด ไม่ถูกกิเลสชักจูง และ ผลทางด้านปัญญา คือ ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ สามารถกำหนดรู้พิจารณาสภาวธรรมต่าง ๆ เฉพาะหน้าได้อย่างต่อเนื่อง รู้สภาวธรรมต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน²²

อภิปรายผลการวิจัย

1. **วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระไตรปิฎก** คือ วิธีที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ เป็นศาสตร์เดียวที่สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นไปจากอำนาจการครอบงำของอาสวะกิเลส ตั้งแต่เบาบางจนกระทั่งหมดจด ปราศจากอาสวะกิเลสอย่างสิ้นเชิง และยังเป็นวิธีการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในขั้น 5 หรือปัญญาารู้แจ้งในรูป-นาม ตามความเป็นจริง ว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) มีสภาวะทนได้ยาก (ทุกขัง) และเป็นสิ่งที่ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา บังคับบัญชาไม่ได้ (อนัตตา) องค์ธรรมของวิปัสสนาภาวนาคือ ปัญญาเจตสิก หลักธรรมที่สนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาคือ โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อธิติบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 และผลที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาคือ ทำให้เกิดปัญญาารู้แจ้ง สามารถบรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน ได้ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการเจริญสติปัฏฐาน 4 ของ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถร) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “อริยวงศ์ปฏิปทา ปฏิปทาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า” ว่า การเจริญสติปัฏฐาน อาจเรียกว่าวิปัสสนาภาวนา (การเจริญวิปัสสนา) จตุลัจจกรรณฐาน (กรรมฐานที่ทำให้แทงตลอดสัจจะ 4) และบรรพภาคมรรค (หนทางเบื้องต้นในการบรรลุโลกุตตรธรรม) นอกจากนี้การเจริญภาวนาเพื่อบรรลุพระนิพพานที่ปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ เช่น การเจริญสัมมัปปธาน 4 อินทรีย์ 5 โพชฌงค์ 7 และการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ก็นับเข้าในการเจริญสติปัฏฐาน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหานิรัญ ชิตมาโร (บำเรอสงค์) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาพุทธวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่าวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามีความยืดหยุ่นหลากหลาย เนื่องจากเวไนยสัตว์มีความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน มีวาสนา มีการสั่งสมบารมีมาไม่เท่ากัน พุทธวิธีในการสอนของพระพุทธองค์จึงหลากหลาย ทรงฉลาดในการสอน มากด้วยเทคนิควิธี ทรงสอนเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ด้วยการอุปมาอุปไมย สอนจากง่ายไปยาก จาก

²² ที.ม. (ไทย) 10/404/338.

รูปธรรมไปหานามธรรม ทรงรู้จังหวะเวลาที่เหมาะสมในการสอน ทรงสอนตามจริต อุปนิสัย และอินทรีย์ จาก การอธิบายผลการวิจัยทำให้ทราบว่า เอกสารและงานวิจัยที่ยกมาอ้างนั้น มีเนื้อหาและความหมายที่ คล้ายกันกับงานของผู้วิจัย แต่จะแตกต่างกันตรงที่การใช้ถ้อยคำภาษา และขั้นตอนการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ จึง ทำให้งานวิจัยนี้มีความทันสมัยกว่างานวิจัยในอดีตที่ยกมาอ้างและเปรียบเทียบ

2) สภาพวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา คือ การนำหลักธรรมคำสอนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ใน คัมภีร์พระไตรปิฎกมาอธิบายวิธีการปฏิบัติควบคู่กันไป แต่ยังคงมีความแตกต่างทางด้านภาษาและวัฒนธรรม จึง ทำให้ชาวต่างชาติหลายคนมีข้อจำกัดในการศึกษาการปฏิบัติ เช่น มีการสมาทานศีลบ้าง และไม่มีการสมาทาน ศีลบ้าง มีการใช้ภาษาไทยบ้าง และภาษาอังกฤษบ้าง โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ 1. ขั้นตอน การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ การทำบุพเพกัมม 7 ให้บริบูรณ์ ได้แก่ การตั้งอยู่ในศีล การตัดความกังวลต่าง ๆ การแสวงหากัลยาณมิตรที่มีความรู้ในการให้กัมมัฏฐาน การเว้นจากสถานที่ที่เป็นโทษแก่การปฏิบัติ กัมมัฏฐาน การหาสถานที่ที่เป็นสัปปายะ อยู่ในสถานที่สะดวกสบายแก่การปฏิบัติ แล้วจึงลงมือปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การปฏิบัติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่อาศัย สติสัมปชัญญะและความเพียรระลึกรู้ที่กาย อาจจะเป็นระลึกรู้ลมหายใจเข้าออก หรือระลึกในอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่กำหนดรู้ใน ความรู้สึกทุกข สุข หรือเฉย ๆ ก็รู้ว่า มีทุกข มีสุข หรือเฉย ๆ รู้ว่าความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร กำลัง จะหมดสิ้นไปอย่างไร การปฏิบัติตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นกัมมัฏฐานที่พิจารณาตามจิต เช่น จิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ จิตมีโทสะ จิตไม่มีโทสะ จิตมีโมหะ จิตไม่มีโมหะ เป็นต้น และการปฏิบัติตามหลักธัม มานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ มีสติตามระลึกรู้ธรรม ทั้งที่เป็นกุศลอกุศลและที่เป็นกลาง ๆ ให้รู้เห็นตามความเป็น จริง 2. ผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ ผลทางร่างกาย ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ผลทางจิตใจ คือ ทำ ให้จิตของผู้ปฏิบัติบริสุทธิ์หมดจด และ ผลทางสติปัญญา คือ ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ พิจารณากำหนด สภาวธรรมได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการเจริญสติปัฏฐาน 4 ของ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน” ว่า ในการเจริญสติปัฏฐานนั้นมีใช้ไม่เพียงสติ อย่างเดียว ต้องมีธรรมอื่นประกอบรวม ได้แก่ วิริยะและปัญญา ในพระสูตรนี้จึงตรัสธรรมทั้ง 3 ประการ ที่ เกิดร่วมกับสติว่า อาตปปี สมุทสาโน สติมา (มีความเพียรเพิกกิเลส มีปัญญาหยั่งเห็น มีสติ) และยังสอดคล้อง กับงานวิจัยของ สุภีร์ ทุมทอง ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาอินทรีย์สังวรในพระพุทธานุสสาเถรวาที” ผลการวิจัยพบว่า อินทรีย์สังวร นั้นมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้มีการฝึกจิต ทำให้เป็นผู้มี ศีล ทำให้ชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข เป็นเหตุทำให้สุจริต 3 สมบูรณ์ เกิดสมาธิ เกิดปัญญา จนถึงความสิ้นไป แห่งทุกข์ได้ จากการอธิบายผลการวิจัยทำให้ทราบว่า เอกสารและงานวิจัยที่ยกมาอ้างนั้น มีเนื้อหาและความหมายที่คล้ายกันกับงานของผู้วิจัย แต่จะแตกต่างกันตรงที่การใช้ถ้อยคำภาษา และขั้นตอนการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ จึงทำให้งานวิจัยนี้มีความทันสมัยกว่างานวิจัยในอดีตที่ยกมาอ้างและ เปรียบเทียบ

3. รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐ
อิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา คือ 1. การทำบุพเพกขังทั้ง 7 โดยการตั้งอยู่ในศีล ถ้าเป็นฆราวาสก็ให้
สมาทานศีล 5 หรือศีล 8 เพราะศีลสนับสนุนให้เกิดสมาธิ เป็นบาทฐานให้เกิดปัญญา ตัดความกังวลต่าง ๆ
ในขณะลงมือปฏิบัติ เช่น ความกังวลเรื่องที่อยู่ ความกังวลเรื่องตระกูล ความกังวลเรื่องลาภ เป็นต้น ซึ่งเป็น
ความกังวลของผู้บำเพ็ญวิปัสสนา การแสวงหากัลยาณมิตรที่มีความรู้ในการให้กัมมัฏฐาน การรับและอบรม
กัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน การเว้นจากสถานที่ที่เป็นโทษแก่การปฏิบัติกัมมัฏฐาน หาสถานที่
สะดวกสบายแก่การปฏิบัติ และการตัดเครื่องกังวลเล็กน้อย เช่น การตัดชุดทกพลิโพเครื่องกังวลเล็กน้อย 2.
การข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องขวางกั้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ แนะนำวิธีปฏิบัติให้ถูกกับจริตของผู้
ปฏิบัติ เช่น ผู้มีราคะจริต แก่ด้วยการพิจารณาความไม่งามและน่าเกลียดของสังขารกายคือกายคตาสติ ผู้มี
โทสะจริต แก่ด้วยการเจริญเมตตาภาวนา เป็นต้น และ แนะนำวิธีปฏิบัติสำหรับข้ามพ้นอุปสรรคของนิรวรณ 5
เช่น ถีนะมิทธะ ความหดหู่และเชื่องซึม ละด้วยการปรารภความเพียร อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านร้อนใจ
ให้สอภามผู้รู้อยู่เสมอ เป็นต้น 3. การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ วิธีปฏิบัติตามหลักกา
ยานุสสนาสติปัฏฐาน เช่น ในอิริยาบถยืน คือ การกำหนดให้รู้เท้าทันทันจิตที่ติดจะยืน พร้อมกับสังเกตอาการ
ของจิตในขณะที่อยากยืนนั้นด้วย ในอิริยาบถเดิน คือ เวลาเดินให้ทอดสายตาไปประมาณ 4 ศอก หรือ 2 เมตร
โดยให้มีสติจับอยู่ที่เท้าในเวลาเดิน ในอิริยาบถนั่ง คือ เมื่อนั่งลงเสร็จให้เอนสมาธิมาจับอยู่ที่ท้องพอง-ท้องยุบ
เวลาหายใจเข้า หายใจออก ในอิริยาบถนอน คือ ในเวลาเอนกายลงนอน จนกว่าจะนอนเรียบร้อย ขณะนั้นให้
สติจับอยู่กับอาการของร่างกายในขณะนั้น ๆ และในอิริยาบถย่อย คือ ให้มีสติอยู่ในปัจจุบันขณะ เช่น การจับ
หยิบ หรือเคลื่อนไหวต่าง ๆ เป็นต้น วิธีปฏิบัติตามหลักเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติกำกับในเวทนา
หรือความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความสบาย ความไม่สบาย และเฉย ๆ ส่งเสริมวิธีปฏิบัติตามหลักจิตตานุสสนาสติ
ปัฏฐาน คือ การมีสติกำหนดจิตต่าง ๆ เช่น จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ เป็นต้น และวิธีปฏิบัติตามหลักธัม
มานุสสนาสติปัฏฐาน คือ การส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วยคุณธรรม 3 ประการ คือ มีความ
เพียร มีสัมปชัญญะ และมีสติพิจารณาในอารมณ์ต่าง ๆ คือ การตามดู รู้ทัน พิจารณาส่วนที่เป็นกุศลธรรม
และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิต เช่น การได้เห็นภาพต่าง ๆ การได้ยินเสียงต่าง ๆ การได้กลิ่นต่าง ๆ การนึก
คิดต่าง ๆ เป็นต้น และ 4. การนำผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แบ่ง
ออกเป็น 3 ด้าน คือ ผลทางด้านร่างกาย คือ ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข สงบ ผลทางด้านจิตใจ คือ
ทำให้จิตมีความสงบ ไม่ถูกกิเลสชักจูง ไม่ฟุ้งซ่าน และ ผลทางด้านปัญญา คือ ทำให้มีสติสัมปชัญญะ
พิจารณาสภาวธรรมต่าง ๆ เฉพาะหน้าได้อย่างต่อเนื่องชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับการเจริญภาวนาของ
พระภิกษุพริตติมาภิกษุ วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ. 8) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “อานาปานสติภาวนา” ว่า เมื่อมี
ความตั้งใจจะเจริญภาวนาจนถึงกับตัดเครื่องกังวลใจได้แล้วจะต้องตัดเครื่องกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ ก่อนทำการ
ปฏิบัติอีก 5 อย่าง คือ 1. ตัดผม ตัดเล็บ โกนหนวดที่ยาวเสีย 2. จัดการปะชุนจีวรที่สึกหรือคร่ำไปแล้วนั้น ให้
มันคงเรียบร้อยดีขึ้น ถ้าเนื้อผ้าฉีก ขาดไปก็จัดการเย็บเสียใหม่ 3. เมื่อสีของจีวรนั้นเก่าจางไป ก็ต้องจัดการ
ย้อมสีเสียใหม่ให้เรียบร้อย 4. ถ้าในบาตรมีสนิม ก็ต้องทำการระบมบาตรเสียใหม่ให้ดีขึ้น และ 5. ต้องขัดกวาด
เช็ดถู เติงและตั้ง เป็นต้นให้สะอาดหมดจด และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมโณชน โสภณสีโล (รส

พู่) ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการส่งเสริมการบรรลุธรรมแบบสัทธานุสาารี” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการส่งเสริมการบรรลุธรรมแบบสัทธานุสาารี คือ 1. การทำบุพพกิจทั้ง 7 ให้บริบูรณ์ คือ การรักษาศีล การแสวงหา กัลยาณมิตร เป็นต้น 2. การปรับสมดุลของอินทรีย์ 5 คือ การปรับสมดุลสัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมာธินทรีย์ และปัญญาอินทรีย์ให้สมดุลกัน 3. การพัฒนาอินทรีย์ 5 ด้วยองค์คุณ 3 คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ และมีสติระลึกรู้อยู่กับอารมณ์ปัจจุบัน 4. การพัฒนาอินทรีย์ 5 ในการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ การมีสติกำหนดในกาย เวทนา จิต ธรรม และ 5. การพัฒนาอินทรีย์ 5 ด้วยอาหารของวิชาและวิมุตติ คือ การมีสัทธาเป็นประธานให้เกิดความเพียรพิจารณาด้วยสติตั้งมั่นเกิดเป็นสมาธิและเกิดเป็นปัญญา รู้เห็นสภาวะรูป-นามตามความเป็นจริง จึงถือได้ว่าทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์ จากการอภิปรายผลการวิจัยทำให้ทราบว่า เอกสารและงานวิจัยที่ยกมาอ้างนั้น มีเนื้อหาและความหมายที่คล้ายกันกับงานของผู้วิจัย แต่จะแตกต่างกันตรงที่การใช้ถ้อยคำภาษา และขั้นตอนการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ จึงทำให้งานวิจัยนี้มีความทันสมัยกว่างานวิจัยในอดีตที่ยกมาอ้างและเปรียบเทียบ

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา สามารถสรุปเป็นแนวคิดได้ว่า IMG Model คือ ส่งเสริมการทำบุพพกิจทั้ง 7 (Initial Deeds) เช่น การชำระศีลให้บริสุทธิ์ การตัดความกังวลต่าง ๆ พระกัมมัฏฐานจากอาจารย์ผู้สอน อยู่ในสถานที่สะดวกแก่การปฏิบัติ ส่งเสริมการข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องขวางกั้น โดยเลือกพระกัมมัฏฐานให้เหมาะสมกับจริตของตนเอง ส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 (Meditation) คือ สอนให้ผู้ปฏิบัติสามารถกำหนดในอิริยาบถต่าง ๆ ได้แก่ อิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถย่อ การเคลื่อนไหวต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้สติปัญญามีคุณภาพมากยิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ

รูปภาพ IMG Model รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม
เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

บทสรุป

รูปแบบการส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของวัดพุทธธรรม เมืองวิลโลว์บรู๊ค รัฐอิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา คือ 1) การส่งเสริมวิธีการทำบุพเพกัมมทั้ง 7 ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ได้แก่ ผู้ปฏิบัติพึงชำระศีลให้บริสุทธิ์ ตัดความเป็นห่วง ความกังวล เข้าหาอาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐาน เข้าฟังโอวาทอบรมกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับจริตของตน เว้นจากสถานที่ที่เป็นโทษ เช่น ไม่มีคนพลุกพล่านจอแจ เป็นต้น อยู่ในสถานที่สะดวกสบายแก่การปฏิบัติ ตัดเรื่องกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วจึงลงมือปฏิบัติ 2) การส่งเสริมวิธีการข้ามพ้นอุปสรรคเครื่องขวางกั้นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ได้แก่ วิธีการข้ามพ้นอุปสรรคของโลกธรรม 8 ได้แก่ ราคะจิต แก่ด้วยการพิจารณาความไม่สวยงามของสังขารกาย โทสะจิต แก่ด้วยการเจริญเมตตาภาวนา โมหะจิต แก่ด้วยการสนทนธรรมกับครูบาอาจารย์ สัทธาจิต แก่ด้วยการระลึกถึงนิมิตที่น่าเลื่อมใส พุทธิจิต แก่ด้วยการฟังพระสัทธรรมที่มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา วิตะกจิต แก่ด้วยการฝึกอานาปานสติกัมมัฏฐาน วิธีการข้ามพ้นอุปสรรคของนิรวณ 5 สิ่งที่เกิดเป็นจิตให้ห่างจากสุข ได้แก่ กามฉันทะ ละด้วยความสันโดษ พยาบาท ละด้วยเมตตาภาวนา ถีนะมิทระ ละด้วยการปรารภความเพียร อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่าน ละด้วยการถามผู้รู้อยู่เสมอ วิจิกิจฉา ละด้วยการกำหนดดูลมหายใจ 3) การส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ วิธีการกำหนดอิริยาบถยืน อิริยาบถเดิน อิริยาบถนั่ง อิริยาบถนอน และอิริยาบถย่อย วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักเวทนาอุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ วิธีการกำหนดในเวทนา หรือความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความสบาย ความไม่สบาย และเฉย ๆ วิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติกำหนดลักษณะสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา เช่น จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ เป็นต้น การส่งเสริมวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติพิจารณาในอารมณ์

ต่าง ๆ 4) การส่งเสริมผลจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ได้แก่ ผลทางด้านร่างกาย คือ ทำให้การดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติมีคุณภาพที่ดีมากขึ้น ผลทางด้านจิตใจ คือ ทำให้จิตของผู้ปฏิบัติบริสุทธิ์หมดจด มีสติสัมปชัญญะ ผลทางด้านปัญญา คือ ทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ รู้สภาวะธรรมต่าง ๆ ชัดเจนมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติวัดไทยในต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2538.
- พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสรี ป.ธ. 8). **อานาปานสติภาวนา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562.
- พระมหาชินวัฒน์ จุกกวโร. **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็นบี ดิสทริบิวชัน จำกัด, 2556.
- พระมหานิรัญ ชิตมาโร (บำเรอสงค์). “ศึกษาพุทธวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.
- พระสมโภชน์ โสภณสีโล (รสพุง). “กระบวนการส่งเสริมการบรรลุธรรมแบบลัทธิฐานสารี”. **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566.
- พระลัทธมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐานที่ปณี**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, 2554.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลโดย พระคันธสาราภิวัด. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2549.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ). **อริยวังสปฏิบัติ ปฏิปทาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554.
- สุภีร์ ทุมทอง. “ศึกษาการพัฒนาอินทรีย์สังวรในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

การปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีระของสำนักปฏิบัติธรรม
ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
THE DHAMMA PRACTICE BASED ON GITA METHOD OF BUDDHAMAHAMETTA
DHAMMA PRACTICE CENTER BANG PA-IN DISTRICT, PHRA NA KHON SRI
AYUTTHAYA PROVINCE

รัฐธิยั เปรมสกุล¹

Rattee Premsakul

ฐิติมา มโนหมั่นศรัทธา²

Thitima Manomansattha

E-mail: np_naruto@hotmail.com

Received: March 7, 2025; Revised: May 22, 2025;

Accepted: July 3, 2025;

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีระของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3) เพื่อวิเคราะห์นำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีระของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยมีการสัมภาษณ์พระอาจารย์เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมและพระวิปัสสนาจารย์ประจำสำนักปฏิบัติธรรม 4 รูป ผู้ปฏิบัติธรรมที่ผ่านคอร์สปฏิบัติแบบเข้มข้น 15 ทาน รวมทั้งทรงคุณวุฒิและผู้ปฏิบัติธรรม 20 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีระของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น เป็นการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานสี่ โดย

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายปฏิบัติการข้อมูลกลาง สายงานปฏิบัติการธุรกิจ กลุ่มปฏิบัติการ ธนาคารออมสิน/
Assistant Director of Central Data Operation, Business Operation Division, Operation Group, Government Savings Bank

อาศัยอารมณ์สมถกรรมฐาน 3 อารมณ์หลัก คือ เมตตาพรหมวิหาร และอนุสสติ 2 คือ พุทธานุสสติ และอุปสมานุสสติ มีธรรมคี่ตะเป็นเครื่องประกอบการบริกรรมภาวนา ด้วยการเจริญสติสัมปชัญญะทุกอิริยาบถ มีการกำหนดวิธีปฏิบัติ 3 ขั้นตอนหลักใหญ่ ดังนี้ 1) หลักการปฏิบัติ มีสติสัมปชัญญะบนฐานของอิริยาบถ มีเมตตาพรหมวิหารเป็นเครื่องบริกรรมอบรมจิต มีพุทธานุสสติ และอุปสมานุสสติ ประกอบธรรมคี่ตะเป็นเครื่องบริกรรมเจริญภาวนาจะทำให้เกิดผลของการเกิดสติ สมาธิ และปัญญาญาณ 2) วิธีการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะต้องมีสติระลึกรู้มีสติสัมปชัญญะการรู้ตัวทั่วพร้อมทุกอิริยาบถ อาศัยการแผ่เมตตาประกอบธรรมคี่ตะเพื่อขัดเกลาคิดของผู้ปฏิบัติให้อ่อนโยนควรค่าแก่งานกรรมฐาน อาศัยพุทธานุสสติประกอบธรรมคี่ตะเพื่อสร้างสภาวะธรรมมีความปราโมทย์ในธรรม เป็นต้น อาศัยอุปสมานุสสติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสความสงบที่เกิดจากความสงบของกิเลสทั้งปวง และ 3) ผลการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะได้รับผลของการเจริญสติสัมปชัญญะอันมีการเจริญเมตตาประกอบธรรมคี่ตะ คือ ความอ่อนโยนผ่อนคลายของจิตจากความทุกข์เป็นเบื้องต้น การเจริญพุทธานุสสติประกอบธรรมคี่ตะ มีผลยอมทำให้ผู้ปฏิบัติมีความปราโมทย์และปิติในธรรม อุปสมานุสสติ มีผลยอมทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัสสัทธิความสงบอันเกิดจากการเข้าไปสัมผัสจิตที่สงบจากกิเลสทั้งปวง

คำสำคัญ: การปฏิบัติธรรม, ธรรมคี่ตะ, ธรรมสถานพุทธมหาเมตตา, สติปัฏฐาน, บริกรรมภาวนา

Abstract

This research contains 3 primary objectives: (1) to examine the practice of Dhamma as described in the Theravāda Buddhist scriptures, (2) to explore the Dhamma practice according to the Dhamma Keeta approach at the Dhamma Practice Center of Phuttha Mahāmettā, located in Bang Pa-In District, Phra Nakhon Si Ayutthaya province, and (3) to analyze and present the model of Dhamma practice based on the Dhamma Gita approach at the aforementioned center. This study adopts a qualitative research methodology through documentary work and in-depth interviews. The interviewees comprise four resident meditation instructors, 15 practitioners who have completed an intensive meditation retreat, and a total of 20 experts and practitioners.

The findings indicated that the Dhamma Gita performed at the Dhamma Practice Center of Phuttha Mahāmettā adheres to the Four Foundations of Mindfulness (*Satipaṭṭhāna*) framework, incorporating three primary *Samatha* meditative objects: (1) loving-kindness (*Mettā*) from the *Brahmavihāra*, and (2) two recollections (*Anussati*), namely *Buddhānussati* and *Upasamānussati*. The practice integrates Dhamma Gita as a meditative chant to support the mental cultivation and mindfulness in all bodily postures. The practice is structured into 3 main stages: Principles of Practice: Practitioners maintain mindfulness and clear comprehension (*Sati-Sampajañña*) based on bodily postures, with loving-kindness as a central meditative object. The practice incorporates Buddha and tranquility

recollection, alongside Dhamma Gita chanting, to cultivate mindfulness, concentration (*Samādhi*), and insight (*Paññā*). Method of Practice: Practitioners are required to sustain continuous mindfulness and clear comprehension in all bodily postures. Loving-kindness is developed through Dhamma Keeta chanting to refine the mind, making it receptive to meditation. Buddha recollection is applied alongside Dhamma Gita to generate the joy on Dhamma. Tranquility recollection is used to facilitate the experience of inner peace by subduing all defilements. Outcomes of Practice: Practitioners experience mindfulness and clear comprehension, with loving-kindness integrated with Dhamma Gita fostering an initial sense of mental relaxation and relief from suffering. Buddha recollection, when combined with Dhamma Gita, results in joy and spiritual upliftment. Tranquility recollection leads to deep serenity called *Passaddhi*, arising from a mind free from defilements.

Keywords: Satipaṭṭhāna, Dhamma Gita, Meditative Chanting

บทนำ

การปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธเจ้าตรัสหลักการปฏิบัติเอาไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญาณธรรม เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ³ กล่าวอธิบายตามพระสูตรนั้น คำว่า ทางนี้เป็นทางเดียว ซึ่งหมายถึงวิธีการกำจัดราคะ โสกะโมหะได้นั้น จะต้องอาศัยวิธีการนี้ เพราะเป็นวิธีการ หรือเป็นหนทางที่พระพุทธเจ้าท่านนั้นตรัสสอนเอาไว้ อย่างชัดเจน คือ เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว คือ พระนิพพาน ฉะนั้น ผู้ใดปรารถนาเพื่อจะดำเนินจิตไปสู่พระนิพพานนั้น ผู้นั้นควรดำเนินตามเส้นทางนี้ คือ สติปัฏฐานสี่ และพระองค์ยังตรัสเหตุแห่งการกระทำให้หลุดพ้นจากอำนาจของราคะโทสะโมหะเอาไว้ในมุตตายนสูตรอีกด้วยว่า ภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการนี้ ซึ่งเป็นเหตุให้จิตของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไป ย่อมถึงความสิ้นไป หรือเธอย่อมบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ⁴ พระองค์ตรัสถึงสาเหตุที่ทำให้สาวกหลุดพ้นจากอำนาจของราคะโทสะโมหะด้วยสาเหตุ 5 อย่าง ได้แก่ 1. เกิดขึ้นได้เพราะการฟังธรรม 2. เกิดขึ้นได้เพราะการรู้ธรรมแล้วแสดงธรรม 3. เกิดขึ้นได้เพราะนำธรรมที่รู้แล้วนั้นมาสาธยายขยายความจนรู้ซึ่งในธรรม 4. เกิดขึ้นได้เพราะตริกตามตรองตามเพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมา และ 5. เกิดขึ้นได้เพราะกระทำสมาธิमित

³ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/372/301, ม.ม. (ไทย) 12/105/101.

⁴ ดูรายละเอียดใน อ.ป.ญจก. (ไทย) 22/26/32.

ความสำคัญในพระสูตรนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงมีพระเมตตาตรัสสภาวะแห่งธรรมที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนของการรู้แจ้งธรรมเอาไว้ด้วยดังเช่นปรากฏในพระสูตรเดียวกันนั้นว่า เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นเหตุแห่งวิมุตติ⁵ เมื่อพิจารณาตามพระสูตรนี้ จะเห็นได้ว่า สภาวะแห่งธรรมที่จะเกิดขึ้นเป็นไปเพื่อเกิดอริยมรรค อริยผลกับบุคคลผู้เจริญภาวนานั้น ขั้นตอนแรกของการเจริญภาวนาผู้ปฏิบัติธรรมนั้นจะได้สัมผัสสภาวะแห่งความปราโมทย์ในธรรม คือ มีความยินดี มีปิติเล็ก ๆ ในธรรมที่ตนเจริญภาวนานั้น เมื่อเกิดความปราโมทย์ในธรรม เพราะอำนาจแห่งความปราโมทย์ในธรรมนั้น จะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดปิติในธรรมนั้น เมื่อปิติเกิดแก่ผู้ปฏิบัติธรรมแล้ว เพราะสภาวะแห่งปิตินั้น จะทำให้กายก็ดี จิตก็ดีของผู้ปฏิบัติธรรมได้เสพลักษณะแห่งปัสสัทธิ เพราะปัสสัทธิเกิด จึงเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้สัมผัสความสุขสงบเพราะไม่มีกิเลสรบกวน เมื่อเป็นเช่นนั้น จิตของผู้ปฏิบัติย่อมมีความตั้งมั่นพิจารณารูปนามเกิดปัญญาญาณเกิดมรรคเกิดผลตามลำดับขั้นตอนต่อไป เพราะฉะนั้น ขั้นตอนของการเกิดขึ้นของสภาวะแห่งธรรมนี้ จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาริเริ่มรู้ของผู้ปฏิบัติธรรม หรือพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย

การศึกษาริเริ่มในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 เอาไว้ว่า วิเคราะห์นำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งการวิเคราะห์นั้น ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์หลักการของการปฏิบัติที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาจารย์ หรือตามคัมภีร์ต่าง ๆ นำมาศึกษาวิเคราะห์ถึงหลักการ วิธีการ และผลของการปฏิบัตินั้น ๆ เพื่อนำผลของการวิเคราะห์นั้น ๆ มาประกอบวิเคราะห์อ้างอิงกับหลักการ วิธีการ ผลการของการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา เมื่อได้หลักการ วิธีการ ผลการปฏิบัติเช่นไรแล้ว จะนำมาสรุปเป็นรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ได้รูปแบบใหม่ตามแนวการปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า ธรรมคัมภีร์

ฉะนั้น การทำการวิจัยคุณูปการในหัวข้อที่ว่า การปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความคาดหวังผลจะได้รับเบื้องต้น คือ การลดความสงสัยวิธีการปฏิบัติธรรมที่ใช้หลักการตามแนวสติปัฏฐานสี่ แต่มีวิธีการปฏิบัติต่างจากที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หรือต่างจากวิธีการปฏิบัติที่มีปรากฏอยู่ตามสำนักต่าง ๆ อยู่แล้ว เพราะการปฏิบัติตามแนวทางของธรรมคัมภีร์นั้น เป็นแนวทางที่อาศัยหลักของการบำเพ็ญสติสัมปชัญญะที่รู้รูป เวทนา จิต และธรรม ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติอาศัยเครื่องบริกรรมภาวนาด้วยเมตตาพรหมวิหาร พุทธานุสสติ และอุปสมานุสสติ ธรรมคัมภีร์เป็นเครื่องบริกรรมภาวนากระทำให้ง่ายและเกิดสภาวะเร็วขึ้น ด้วยหวังผลให้เกิดภาวนาตามกระบวนการบรรลุธรรมตามแนวทางของวิมุตตายนสูตร ซึ่งมีลำดับของการเกิดสภาวะ กล่าวคือ กิจแห่งปฏิบัติธรรมของบุคคลผู้ฟังธรรมก็ดี ผู้แสดงธรรมก็ดี ผู้

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

สาธยายธรรมกัฏฐิ ผู้พิจารณาธรรมกัฏฐิ และผู้เจริญสมาธินิมิตกัฏฐิ ย่อมเกิดสภาวะแห่งการรู้ธรรมตามลำดับ ดังนี้ คือ เมื่อผู้เจริญภาวนามีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เบื้องต้นย่อมเกิดความปราโมทย์ในธรรม เพราะอำนาจแห่งความปราโมทย์นั้น ย่อมทำให้เกิดปิติเป็นต้น เมื่อสภาวะเหล่านั้นเกิดขึ้นกับผู้เจริญสติสัมปชัญญะแล้ว ย่อมเชื่อได้ว่า ผู้นั้นมีความหวังผลในการรู้แจ้งในธรรมสืบต่อไปอย่างแน่นอน นี่คือการหวังแห่งการวิจัยคุณิพนธ์ในคราวครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- 3) เพื่อวิเคราะห์นำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร ซึ่งเป็นการสืบค้นโดยอาศัยเอกสาร และในรูปแบบของการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการสนทนากลุ่ม สังเกตโดยการมีส่วนร่วม และการจดบันทึก โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระอาจารย์เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ประจำสำนัก และผู้ปฏิบัติธรรมที่ผ่านการปฏิบัติตามแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้นมาแล้ว
- 5) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย
- 6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ
- 7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบคุณิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการวิจัย

1. การปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การเจริญภาวนาที่แบ่งรูปแบบออกเป็น 2 หลักการใหญ่ ๆ คือ 1) ปฏิบัติภาวนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผลการปฏิบัตินั้นระงับนิวรณ์ธรรมทั้งหลายได้ เรียกว่า สมถภาวนา 2) ปฏิบัติภาวนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผลการปฏิบัตินั้นเกิดปัญญาญาณที่มีกำลังกำจัดราคะ โทสะ โมหะ สามารถถอนจิตเป็นผู้ตื่นจากอวิชชาเป็นที่สุดได้ หลักการปฏิบัตินี้เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา 1) สมถภาวนา เป็นวิธีการภาวนาที่อาศัยอารมณ์กรรมฐานเป็นฐานรองรับการเกิดสมาธิของจิต อารมณ์สมถกรรมฐานนั้น มีทั้งอารมณ์ประเภทที่เรียกว่า รูป และ ประเภทที่เรียกว่า นาม จะสรุปเป็นส่วน ๆ ตามผลของการศึกษาวิจัยดังนี้

สมถภาวนาเกี่ยวกับอารมณ์กรรมฐาน คำว่า สมถ⁶ แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับจิต หรือธรรมยังจิตให้สงบระงับจากนิวรณ์ปฏิกเลส หรือจะแปลตามกิริยาการปฏิบัติก็ได้ แปลว่า การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ เป็นงานกรรมฐานที่อาศัยอารมณ์เป็นเครื่องบริกรรม หมายความว่า จะต้องใช้อารมณ์เป็นตัวช่วยให้จิตมีความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวไม่ซัดส่ายฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งอารมณ์สำหรับการนำมาใช้เป็นเครื่องบริกรรมของสมถกรรมฐานนั้น มีมากมาย แต่ที่ปรากฏเป็นหมวดหมู่ชัดเจนนั้น มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งรวบรวมโดยพระพุทธโฆสาจารย์ มี 40 ประการ หรือเรียกว่า อารมณ์สมถภาวนา 40 ประการ⁷ ได้แก่ (1) กสิณ 10 (2) อสุภะ 10 (3) อนุสสติ 10 (4) พรหมวิหาร 4 (5) อารูปกรรมฐาน 4 (6) อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 และ (7) จตุธาตุวัตถาน 1 อารมณ์เหล่านี้ ผู้ปฏิบัติจะนำไปบริกรรมด้วยวิธีการเพ่งก็มี พิจารณาก็มี อาศัยเลือกอารมณ์ปฏิบัติตามจริตของตน จะเลือกอารมณ์ชนิดใดชนิดหนึ่งก็ได้ นำไปบริกรรมด้วยวิธีการ 2 อย่าง คือ 1) กระทำบริกรรมนิมิต 2) กระทำบริกรรมภาวนา ใช้ความเพียร รักษาอารมณ์ กระทำบริกรรมจนกว่าจะเกิดนิมิต 2 อย่าง หรืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ คือ 1) เกิดอุคคณิมิต แปลว่า นิมิตติดจิต 2) ปฏิภาคนิมิต แปลว่า นิมิตเปรียบเทียบ กระทำบริกรรมอารมณ์นั้น ๆ จนจิตมีความตั้งมั่น 2 ระดับตั้งแต่อ่อนไปจนถึงตั้งมั่นสูงสุด คือ 1) อุปจารสมาธิ มีกำลังระงับนิวรณ์ได้ 2) อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์อื่น

สมถภาวนามีความเกี่ยวกับการบริกรรมภาวนา สมถกรรมฐาน ซึ่งแปลว่า ที่ตั้งแห่งการงานของผู้ปฏิบัติเพื่อความสงบระงับของจิต โดยวิธีการปฏิบัตินั้น จัดรูปแบบการปฏิบัติโดยย่อออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ที่เรียกว่า บริกรรม และคำว่า บริกรรม แปลว่า การกระทำโดยรอบ หรือแปลตามกิริยาของผู้ปฏิบัติเอง หมายถึง การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ด้วยวิธีการกระทำให้บ่อย ๆ โดยการกำหนดรูปแบบบริกรรมอารมณ์สมถกรรมฐาน 2 บริกรรม ได้แก่ 1) บริกรรมนิมิต หมายถึง การนำนิมิต หรืออารมณ์สมถกรรมฐานชนิดใดชนิดหนึ่งที่ตรงกับจริตของผู้ปฏิบัติเอง เช่น ผู้ปฏิบัติมีศรัทธาจริตต่อพระรัตนตรัยมาก

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 26, (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์แพรวแอนดริโสม จำกัด, 2558), หน้า 402-403.

⁷ พระพุทธโฆสเถระ รจนา, สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2551), หน้า 146.

แม้เพียงระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ย่อมทำจิตให้เกิดปิติถึงขั้นน้ำตาไหลได้ ผู้ปฏิบัตินั้น ก็ใช้พุทธานุสสติมาเป็นอารมณ์กรรมฐาน พุทธานุสสตินั้น เรียกว่า นิमित⁸ เมื่อนำนิมิตนั้นมาเจริญภาวนา ด้วยวิธีการกระทำแล้ว กระทำเล้าอยู่กับอารมณ์นั้น เรียกว่า บริกรรม การกระทำบริกรรมอยู่กับนิมิตของผู้ปฏิบัตินั้น กำหนดไม่ได้ว่า จะนานเท่าไร ก็ครั้ง ก็หน กระทำนิมิตนั้นด้วยวิธีการบริกรรมจนกว่าจิตของผู้ปฏิบัตินั้น จะมีความตั้งมั่นอยู่เพียงอารมณ์เท่านั้น จึงเรียกว่า กระทำบริกรรมสำเร็จ 2) บริกรรมภาวนา หมายถึง การทำบริกรรมนิมิตนั้นด้วยการนึกน้อมระลึกนึกคำบริกรรมเกิดขึ้นเป็นคำพูดในใจของผู้ปฏิบัติเอง เช่น พุทธานุสสติเป็นนิมิต นึกน้อมคำบริกรรมเป็นคำภาวนาว่า พุทโธ พระพุทธเจ้า เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานหนอ หรือใช้คำนึกน้อมเป็นคำพูดในใจว่า พุทโธ ๆ ๆ เป็นต้น การนึกน้อมเป็นคำพูดภายในใจของผู้ปฏิบัติเองนั้น เรียกว่า ภาวนา ประกอบกับการกระทำเนื่อง ๆ กับคำนึกน้อมนั้น จึงเรียกว่า บริกรรมภาวนา แปลว่า การกระทำภาวนาเนื่อง ๆ ในอารมณ์กรรมฐานนั้น ฉะนั้น สมถภาวนา จึงมีความเกี่ยวข้องกับวิธีการเจริญภาวนาด้วยกัน 2 อย่าง คือ การบริกรรมนิมิตและการบริกรรมภาวนา การกระทำ 2 อย่างนี้ เรียกว่า การเจริญสมถกรรมฐาน หรือเรียกว่า สมถกรรมฐานภาวนา

สมถภาวนามีความเกี่ยวกับสมาธิ 2 อย่าง การเจริญสมถภาวนามีเป้าหมายขั้นสูงสุด คือ อปปนาสมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นแห่งจิตแบบแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์อื่น ๆ คือ มีอารมณ์เดียวเป็นเครื่องอยู่อาศัย เมื่อกล่าวสมาธิในการเจริญสมถภาวนา ย่อมกล่าวถึงสมาธิ 2 อย่าง คือ 1) อุปจารสมาธิ หมายถึงจิตใกล้จะมีความตั้งมั่นในคัมภีร์วิสุทธิมรรคเปรียบเทียบกับอุปจารสมาธิ เปรียบเหมือนเด็กเล็ก ๆ ที่พุงให้ลุกขึ้นยืนแล้ว ก็ล้มลงไปที่พื้นบ่อย ๆ ก็เช่นเดียวกับอุปจารสมาธิเกิดขึ้นนั้น⁹ บางทีจิตก็ทำนิมิตให้เป็นอารมณ์ บางทีก็ตกลงสู่ภวังค์ ขณะที่จิตทำนิมิตให้เป็นอารมณ์อยู่ คือ แนบเฉยอยู่กับอารมณ์อันเดียว ไม่ตกภวังค์นั้น ชื่อว่า จิตเป็นสมาธิ เมื่อจิตปล่อยอารมณ์นั้นเสีย ตกกระแสภวังค์ ชื่อว่า จิตเสียสมาธิ อุปจารสมาธินั้นเป็นสมาธิที่ยังไม่มั่นคง เดียวขึ้นสู่วิถีเดียวตกภวังค์ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ ซึ่งมีอาการเหมือนเด็กเล็ก ๆ ล้ม ๆ ลุก ๆ ฉะนั้น 2) อปปนาสมาธิ หมายถึงจิตมีความตั้งมั่นแนบสนิทไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ มีสภาวะแห่งวิตก วิจาร์ของจิตระงับแล้ว มีสภาวะแห่งปิติ สุข เอกัคคตาเป็นอารมณ์อาศัยอยู่ สภาวะนี้ จะเรียกว่า วิกขัมภณวิมุตติ หรือวิกขัมภณปหานก็ได้ เพราะสภาวะแห่งจิตไม่มีการปรุงแต่งจิต หรือจะเรียกว่า สภาวะแห่งการระงับสังขารชั้นก็ได้เช่นกัน

2) วิปัสสนาภาวนา เป็นภาวนาที่อาศัยการเพ่งหรือการดูรูปนามเป็นไตรลักษณ์ การเพ่งหรือการดู เรียกตามลักษณะของการเจริญภาวนา เรียกว่า ลักษณะูปนิชฌาน¹⁰ แปลว่า การเพ่งลักษณะของรูปนามเห็นลักษณะรูปนามเป็นไตรลักษณ์ เมื่อกล่าวด้านการศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ย่อม

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 167.

⁹ พระพุทธโฆสเถระ รัตน, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๗, หน้า 219.

¹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2545), หน้า 61.

กล่าวถึงการศึกษาวิปัสสนาภาวนาตามรูปแบบของมหาสติปัฏฐานสูตร ฉะนั้น การศึกษาวิจัยนี้ จึงกำหนดศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามรูปแบบของมหาสติปัฏฐานสูตร

มหาสติปัฏฐานสูตร¹¹ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแนวทางการเจริญภาวนาเพื่อการบรรลุธรรมของสาวกทั้งหลาย พระองค์ตรัสแนวทางนี้ว่า เป็นทางเอกที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความบริสุทธิ์ทางจิตสามารถจะล่วงพ้นสภาวะแห่งทุกข์ทั้งปวงได้ สามารถจะรู้ทั่วถึงธรรมได้ และสามารถกระทำให้แจ้งนิพพานาได้ แนวทางนี้ เรียกว่า สติปัฏฐานสี่ แปลว่า ที่ตั้งบำเพ็ญเพียรเพื่อเกิดสติมี 4 อย่าง ได้แก่ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

มหาสติปัฏฐานสี่ เป็นหลักการปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนาของผู้ใดปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมในพระสูตรได้แนะแนวทางปฏิบัติให้แก่ผู้ปฏิบัติด้วยการเป็นผู้บำเพ็ญเพียร 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ 1) ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้ชื่อว่า อาตปปี แปลว่า ผู้มีความเพียร 2) ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้ชื่อว่า สัมปะชาโน แปลว่า ผู้มีสัมปชัญญะ มีการเป็นผู้รู้ตัวทั่วพร้อมในรูปและนาม 3) ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้ชื่อว่า สติมา แปลว่า ผู้มีความระลึกอยู่รู้ในรูปและนาม ทั้ง 3 ลักษณะของผู้ปฏิบัตินี้ จะต้องดำเนินไปอยู่บนฐานทั้ง 4 คือ 1) ฐานของกาย หรือ ฐานของรูป เรียกว่า กายานุปัสสนา 2) ฐานของเวทนา เรียกว่า เวทนานุปัสสนา 3) ฐานของจิต เรียกว่า จิตตานุปัสสนา 4) ฐานของธรรมทั้งหลาย เรียกว่า ธัมมานุปัสสนา และผู้เจริญภาวนาจะต้องกระทำความเพียรต่อเนื่อง มีสัมปชัญญะรู้ตัวทั่วพร้อม มีสติระลึกอยู่รู้กับรูปและนามนั้นอย่างต่อเนื่องเพื่อเห็นสภาวะแห่งการเกิดขึ้นของรูปและนาม เรียกว่า อุปาหะ สภาวะแห่งการตั้งอยู่ของรูปและนาม เรียกว่า ลูติ และสภาวะแห่งการดับไปของรูปและนาม เรียกว่า กังคะ เมื่อผู้ปฏิบัติเช่นนี้ จึงเรียกว่า อนุปัสสนา แปลว่า การรู้ การเห็นตามลำดับแห่งการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปของรูปและนาม เมื่อผู้เจริญภาวนาปฏิบัติเช่นนี้ เรียกว่า ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา

การปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ส่วนที่มีความเกี่ยวกับการวิจัยในคราวครั้งนี้ ยังมีพระสูตรอีกพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า วิมุตตายนตฺตสูตร¹² แปลว่า พระสูตรกล่าวถึงเหตุแห่งความหลุดพ้น พระสูตรนี้ แสดงถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความหลุดพ้น เหตุปัจจัยดังกล่าวนี้ ได้แก่ เหตุปัจจัยเพื่อความหลุดพ้น 5 ประการ คือ 1) เพราะเหตุแห่งการได้ฟังธรรม 2) เพราะเหตุแห่งการได้แสดงธรรม 3) เพราะเหตุแห่งการได้สาธยายธรรม 4) เพราะเหตุแห่งการได้พิจารณาธรรม และ 5) เพราะเหตุแห่งการเจริญสมาธินิมิต มีกสิณ 10 เป็นต้น และในพระสูตรนี้ มีความสำคัญด้านการศึกษาลักษณะปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ ลำดับการเกิดขึ้นแห่งสภาวะเพื่อการบรรลุธรรม ผู้เจริญภาวนาเมื่อเข้าสู่การเจริญสติสัมปชัญญะและความเพียรแล้วอย่างถูกต้อง ย่อมเกิดสภาวะแห่งธรรม 5 ดังนี้ 1) ความปราโมทย์ในธรรม ปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ 2) ปีติ ความอิ่มใจในธรรมปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ 3) บัลลัทธิ ความสงบกายใจในธรรมปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ 4) สุข ความสุขในธรรมปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ และ 5) สมาธิ ความตั้งมั่นจิตเป็นสมาธิในธรรมปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจะปฏิบัติธรรม

¹¹ คุรยละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/372-405/301-340.

¹² คุรยละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) 22/26/32-35.

ด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม ถ้าวิธีการนั้น สามารถเกิดสภาวะธรรมนี้ได้ ก็ชื่อว่า เป็นวิธีการปฏิบัติธรรมเพื่อสมควรแก่ธรรม มีผลเป็นที่สุดคือการมีวิมุตติเกิดขึ้นในการปฏิบัตินั้น การปฏิบัตินั้น ชื่อว่า เป็นวิธีการปฏิบัติที่มีผลเป็นไปเพื่อการบรรลุธรรม

2. การปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา นำการสอนของท่านพระอาจารย์เจ้าคุณฯ พระภิกษุญาณวชิรสุนทร (กิตติเชษฐ สิริวิฑูมโก) ซึ่งท่านเป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีพระวิปัสสนาจารย์ผู้ช่วยประจำสำนักปฏิบัติธรรม มีผู้ปฏิบัติธรรมผ่านการปฏิบัติตามวิธีการของสำนักมากมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดเข้าไปศึกษาวิจัยแนวทางปฏิบัติของท่านพระอาจารย์เจ้าคุณฯ เพราะวิธีการปฏิบัติของสำนักนี้ มีเอกลักษณ์เฉพาะสำนักด้วยวิธีการปฏิบัติเฉพาะของสำนักเอง กล่าวคือ พระอาจารย์เจ้าคุณฯ ท่านได้ใช้ธรรมคัมภีร์ประกอบการศึกษาปฏิบัติธรรม ฉะนั้น การศึกษาวิจัย จึงได้กำหนดแนวทางการวิจัย 3 แนวทาง ได้แก่ 1) หลักการปฏิบัติ 2) วิธีการปฏิบัติ 3) ผลการปฏิบัติ เมื่อศึกษาวิจัยแล้ว ได้ผลของการศึกษาวิจัยดังนี้

1) หลักการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมของสำนักนี้ อาศัยหลักการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานสี่ โดยอาศัยหลักปฏิบัติ คือ ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้เจริญสติสัมปชัญญะทุกอิริยาบถในขณะปฏิบัติธรรม เบื้องต้นผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องปฏิบัติตนอยู่ในกรอบระเบียบของสำนักอย่างเคร่งครัด ไม่ใช่เคร่งเครียดหมายความว่า ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องเป็นผู้มีศีล 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรองรับการปฏิบัติธรรม¹³ จะต้องมีความศรัทธาต่อหลักการ วิธีการปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระอาจารย์ผู้นำสอน เมื่อผู้ปฏิบัติเข้าสู่ห้องปฏิบัติธรรมแล้ว จะต้องเป็นผู้สำรวมกายวาจา จดเว้นการพูดคุยกับผู้ปฏิบัติธรรมด้วยกันอย่างเด็ดขาด ยกเว้น พระอาจารย์ผู้สอนสอบถามสภาวะของการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติจะต้องเรียนรู้แนวทางปฏิบัติแบบสติปัฏฐานสี่ด้วยอิริยาบถสี่ คือ การยืน เดิน นั่ง นอน และการกำหนดอิริยาบถอื่น ๆ ผู้ปฏิบัตินั้น จะต้องดำรงอยู่ด้วยการมีสติระลึกรู้รู้สึกตัวชัดกับการเป็นอยู่นั้น ๆ ผู้ปฏิบัติจะต้องประกอบด้วยความเพียรอย่างต่อเนื่องตามอิริยาบถใหญ่ และอิริยาบถย่อย ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่กับรูปนามของตน สรุปว่า หลักปฏิบัติของสำนัก คือ การมีสติระลึกรู้รู้สึกตัวชัด การมีสติสัมปชัญญะ มีการรู้ตัวทั่วพร้อมไม่ทำตัวให้เผลอเผลอหลงลืมสติสัมปชัญญะในการเป็นอยู่ มีความเพียรเป็นไปอยู่กับการกำหนดเจริญภาวนาตามรูปแบบของสำนักปฏิบัติ สำนักปฏิบัติธรรมนี้ จึงเรียกว่าปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน

2) วิธีการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา พระอาจารย์เจ้าคุณฯ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม กำหนดวิธีการปฏิบัติภาวนาตามวิธีการเฉพาะของสำนักเอง

¹³ พระอาจารย์กิตติเชษฐ สิริวิฑูมโก ดร., **หลักสูตรพุทธบุตร**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ไฮสปีด เลเซอร์ปริ้นท์ จำกัด, ๒๕๖๓), หน้า ๔๓.

โดยเฉพาะวิธีการเพิ่มการบริการภวณาให้กับผู้ปฏิบัติธรรมด้วยธรรมคี่ตะ¹⁴ ซึ่งแนวทางนี้ พระอาจารย์เจ้าคุณฯ ท่านมีแนวทางด้านปฏิบัติ เพื่อหวังผลให้เกิดความผ่องคลายจิตของผู้ปฏิบัติ แก้ปัญหาความเคร่งเครียดจิตของผู้ปฏิบัติธรรม ธรรมคี่ตะ หมายถึง บทเพลงประกอบดนตรีที่มีเนื้อหาสาระทางด้านธรรม การใช้ดนตรีเพื่อการปฏิบัติธรรมนี้ ไม่ใช่เพื่อให้เกิดความบันเทิงรำเริงใจสนุกสนานของผู้ปฏิบัติธรรม แต่ใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้พิจารณาไปตามบทเพลงที่ประกอบด้วยธรรมนั้น ส่วนแนวคิดการฟังเพลงเพื่อการเรียนรู้ธรรมนี้ ท่านอาจารย์เจ้าคุณฯ ส่วนหนึ่ง ท่านได้อ้างอิงตามหลักการปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังมีพระสูตรที่เป็นพระพุทธพจน์และมีคำอธิบายด้วยพระอรรถกถาจารย์ดังนี้ว่า จริงอย่างนั้น ภิกษุผู้เจริญวิปัสสนาประมาณ 60 รูป กำลังเดินทางได้ยินเพลงขับของเด็กหญิงชาวสีหล ผู้รักษาไร่ข้าวกล้าข้างทาง กำลังขับเพลงขับที่เกี่ยวข้องชาติชราและมรณะด้วยภาษาชาวสีหล ก็บรรลุพระอรหัต¹⁵ ข้อควรวิเคราะห์และพิจารณาพระสูตรและอรรถกถานั้น ส่วนพระสูตรมีข้อให้ศึกษา คือ คำพูดใด ๆ ก็ตาม เมื่อเกิดขึ้นแล้ว เป็นคำพูดไม่ก่อให้เกิดราคะโทสะโมหะ แต่เป็นคำพูดเพื่อก่อให้เกิดปัญญาญาณ เพื่อการทำลายล้างราคะโทสะโมหะออกจากจิต คำพูดนั้น ย่อมเป็นประโยชน์มากกว่าโทษ ฉะนั้น คำว่า เพลง ไม่ได้หมายถึงเพลงที่ฟังแล้วก่อให้เกิดกิเลสราคะโทสะโมหะเท่านั้น แต่เมื่อเพลงนั้น มีเป้าหมายเพื่อการเกิดปัญญาญาณต่อศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เพลงนั้น จะเรียกว่า เพลงเพื่อการปฏิบัติธรรม เจริญภาวนาก็ได้ ดังเช่นเรื่องราวที่อ้างอิงมาส่วนของอรรถกถาในสุภาสิตสูตรฉะนั้น

ด้วยเหตุผลเช่นนี้ พระอาจารย์เจ้าคุณฯ จึงนำธรรมคี่ตะมาประกอบการเจริญภาวนาแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ในส่วนวิธีการเจริญภาวนานั้น พระอาจารย์เจ้าคุณฯ ใช้วิธีการของปฏิบัติของสติปัฏฐาน โดยเฉพาะในหมวดจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน¹⁶ ด้วยวิธีการเห็นจิตในจิต ท่านแนะนำให้ผู้ปฏิบัติธรรมรู้ทันจิตว่า จิตเรามีราคะโทสะโมหะหรือไม่ เวลาใดจิตมีราคะ โทสะ โมหะ ให้ระวังจิตระงับจิตด้วยสติสัมปชัญญะไม่ให้จิตเกิดราคะ โทสะ โมหะ จนจิตพัฒนาการไปสู่การเกิดกรรมทางกายทางวาจา ให้ระงับจิตที่เกิดราคะโทสะโมหะสิ้นเสียแต่ที่จิตเท่านั้น ส่วนวิธีการปฏิบัติเจริญภาวนาประกอบ การมีสติสัมปชัญญะแล้ว พระอาจารย์ยังใช้แนวทางของการเจริญสมถกรรมฐานด้วย เช่น ใช้เมตตาพรหมวิหาร เพื่ออบรมจิตของผู้ปฏิบัติให้อ่อนโยน ใช้พุทธานุสสติเพื่อสร้างสภาวะแห่งความปรามิทัยและปิติให้เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ใช้อุปสมานุสสติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจกับการปฏิบัติว่า การกระทำให้ราคะโทสะโมหะจางคลายหายสิ้นนั้น จะเกิดความสงบสุขจากกว่าความสงบสุขอะไร ๆ ทั้งปวง เรียกว่า เจริญอุปสมานุสสติ เพื่อเรียนรู้สภาวะแห่งความหลุดพ้น

¹⁴ พระอาจารย์กิตติเชษฐ์ สิริวิฑูมโก, ดร, คีตะธรรม ลำน่านุพนพาน, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เนติกุลการพิมพ์ จำกัด, 2567), หน้า 96 – 97.

¹⁵ ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/213/308, ส.ส.อ. (ไทย) 25/285.

¹⁶ พระอาจารย์กิตติเชษฐ์ สิริวิฑูมโก, มีสติ รักษาจิต. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=If2zYWwiQ0c> (9 พ.ค. 2564).

3) ผลการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อาศัยอ้างอิงการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมที่ปฏิบัติไปแล้วด้วยอ้างอิงตามลำดับแห่งสภาวะธรรมในวิมุตตายนสูตรที่ว่า เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติตามวิธีการนั้น ๆ แล้ว เมื่อเวลาใดเกิดสภาวะแห่งความปราโมทย์ ในธรรม เพราะความปราโมทย์ในธรรมนั้น จะก่อให้เกิดปีติ เมื่อเกิดปีติในธรรมแล้ว เพราะปีตินั้นจะก่อให้เกิดปัสสัทธิ เพราะปัสสัทธิในธรรมเกิด จึงก่อให้เกิดสุข เพราะสุขในธรรมเกิด จึงก่อให้เกิดสมาธิและปัญญาญาณ เมื่อเกิดปัญญาญาณแล้ว วิมุตตีย่อมจะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ฉะนั้น การเจริญภาวนาของสำนัก จึงแนะนำให้ผู้ปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะทุก ๆ การเป็นอยู่ ให้เจริญเมตตาภาวนาเพื่อให้จิตเกิดสภาวะแห่งความอ่อนโยน ให้เจริญพุทธานุสสติ เพื่อให้จิตเกิดปีติในธรรมขึ้น ให้เจริญอุปमानุสสติเพื่อให้จิตได้สัมผัสสภาวะแห่งวิมุตติ ให้ผู้ปฏิบัติฟังเพลงประกอบธรรมตามช่วงต่าง ๆ ของการปฏิบัติ เช่น ช่วงแผ่เมตตา ฟังเพลงประกอบด้วยเมตตา ช่วงเจริญพุทธานุสสติ ให้ฟังเพลงประกอบด้วยคุณของพระพุทเจ้า ช่วงเจริญอุปमानุสสติ ให้ฟังเพลงประกอบด้วยความหลุดพ้น คือ พระนิพพาน ผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้น คือ การเจริญสติสัมปชัญญะตลอดการปฏิบัติ มีคุณป้องกันความฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ การเจริญเมตตาภาวนา มีคุณคือจิตของผู้ปฏิบัติอ่อนโยน เป็นจิตง่ายต่อการเกิดความปราโมทย์และปีติ การเจริญพุทธานุสสติ มีคุณคือจิตของผู้ปฏิบัติเกิดความปราโมทย์เกิดปีติเกิดปัสสัทธิ เกิดความสุข เกิดสมาธิ การเจริญอุปमानุสสติ มีคุณคือผู้ปฏิบัติได้สัมผัสความสงบสุขของการไม่มีกิเลสทำร้ายจิต การฟังเพลงธรรมคัมภีร์มีคุณคือช่วยเร่งสภาวะแห่งธรรมให้เกิดขึ้น เร่งความปราโมทย์ให้เกิดขึ้นเร็ว เร่งปีติให้เกิดขึ้นเร็ว เมื่อผู้ปฏิบัติเกิดปีติแล้ว ย่อมมีความเกื้อหนุนให้ปัสสัทธิเกิด และปัสสัทธิก็ดี สุขก็ดี สมาธิปัญญาญาณก็ดี เกิดขึ้นได้ เพราะความปราโมทย์แลปีติเป็นกำลังหนุน ฉะนั้น การปฏิบัติ เมื่อสามารถสร้างสภาวะแห่งความปราโมทย์และปีติเกิดขึ้นในธรรมได้แล้ว ย่อมหวังผลแห่งสภาวะอื่น ๆ ที่สูงขึ้นมีวิมุตติจิตเป็นที่สุดอย่างแน่นอน

3. วิเคราะห์นำเสนอรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 1) วิเคราะห์หลักการปฏิบัติ ทราบว่า ในพระไตรปิฎกแห่งสมณะวิปัสสนาสูตพระพุทธเจ้าแนะนำหลักการปฏิบัติเพื่ออสังขตธรรม คือ ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ และความสิ้นโมหะ และพระองค์ทรงแสดงอีกว่า ทางที่จะให้ถึงอสังขตะ คือสติปัฏฐาน 4 นี้ เรียกว่า ทางที่จะให้ถึงอสังขตะ¹⁷ และตามแนวทางของวิมุตตายนสูตร แสดงเอาไว้ว่า เหตุแห่งการถึงความวิมุตตินั้น มี 5 แนวทาง มีเหตุเกิดจากการฟังธรรมที่สมควรแก่ธรรมเป็นต้น และวิมุตตายนสูตรยังแสดงสภาวะวัดผลการปฏิบัติ 5 สภาวะ ได้แก่ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิเป็นที่สุด

หลักการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตาใช้หลักการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ผู้ปฏิบัติจะต้องเจริญสติสัมปชัญญะ และมีความเพียรเจริญภาวนาอยู่กับการปฏิบัติ และการปฏิบัติของสำนักอีกประการหนึ่ง คือ แนะนำให้ผู้ปฏิบัติเจริญภาวนาให้เกิดผลได้อย่างรวดเร็ว แนะนำแนวทาง

¹⁷ ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 18/367/449.

ให้ผู้ปฏิบัติได้เจริญเมตตาภาวนา เพื่อขัดเกลอบรมจิตที่หยาบเบื่องตันให้ละเอียดอ่อนโยน ให้ผู้ปฏิบัติได้เจริญพุทธานุสสติภาวนา เพื่อสร้างสภาวะและแรงผลการปฏิบัติให้ผู้ปฏิบัติเกิดความปรารถนาและปิติในธรรม ให้ผู้ปฏิบัติได้เจริญอุปสมานุสสติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสคำว่า วิมุตติ เพราะสภาวะแห่งจิตที่สงบจากกิเลส นั้น เป็นสภาวะแห่งความสุขเกิดขึ้นอย่างยอดเยี่ยม และหลักการปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ การอาศัยธรรมคิเตเป็นเครื่องมือช่วยหนุนให้ผู้ปฏิบัติเกิดผลในด้านการปฏิบัติอีกด้วย ธรรมคิเต คือ ดนตรีประกอบธรรม ผู้ปฏิบัติได้ประโยชน์จากบทเพลงธรรม คือ 1) มีความผ่อนคลายจิตที่มีความทุกข์ก่อนเข้าปฏิบัติ 2) ผู้ปฏิบัติได้ศึกษาข้อธรรมผ่านบทเพลง 3) สภาวะแห่งธรรมย่อมเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติได้อย่างรวดเร็วเช่น ความปรารถนา ปิติ ยินดี ซาบซึ้งในธรรม เป็นต้น ฉะนั้น หลักการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรมธรรมสถานพุทธมहाเมตตาจึงมีหลักการปฏิบัติสอดคล้องตามแนวสติปัฏฐานและตามแนวทางการเกิดขึ้นของวิมุตติ จุดเด่นของหลักปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม คือ การนำเอาบทเพลงมาประกอบการปฏิบัติอบรมกล่อมเกลาคิดของผู้ปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาด้านการปฏิบัติ และการเกิดความปรารถนา มีปิติ บัณฑิต สุข และสมาธิเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมคิเตเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเจริญสติสัมปชัญญะปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติ

2) วิเคราะห์วิธีการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธมहाเมตตาใช้วิธีการปฏิบัติทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ซึ่งแนวทางปฏิบัตินี้มีปรากฏในยุคนทสูตร¹⁸ เป็นพระสูตรกล่าวถึงวิธีการปฏิบัติธรรมของสมถะและวิปัสสนาเป็นไปพร้อม ๆ กัน ในรูปแบบการปฏิบัติธรรมของสำนัก จึงใช้หลักของวิปัสสนา คือ การมีสติสัมปชัญญะและความเพียรในการเจริญภาวนา จะได้สรุปวิธีการปฏิบัติแบบง่าย ๆ คือ ผู้เจริญภาวนามีสติสัมปชัญญะทุกอิริยาบถขณะปฏิบัติภาวนาโดยอาศัยวิธีการปริกรรมภาวนา เจริญเมตตาประกอบธรรมคิเตเพื่ออบรมจิตให้อ่อนโยน เจริญพุทธานุสสติประกอบธรรมคิเตเพื่ออบรมจิตให้เกิดความปรารถนาและปิติในธรรม เจริญอุปสมานุสสติประกอบธรรมคิเตเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสคำว่า จิตมีวิมุตติจากกิเลสย่อมเป็นจิตมีความสงบสุขยิ่งนัก การปฏิบัตินี้มีมีความโดดเด่น คือ การปริกรรมภาวนาด้วยธรรมคิเต คือ บทเพลงประกอบธรรม ด้วยวิธีการนี้ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติ มีความผ่อนคลายจิต ไม่กดดันจิตด้วยวิธีการเจริญภาวนา เกิดสภาวะแห่งธรรมขึ้นได้ง่าย เช่น เกิดความปรารถนาในธรรม เกิดปิติในธรรมได้ง่าย ฉะนั้น ธรรมคิเตจึงเป็นตัวช่วยการเจริญภาวนาของผู้ปฏิบัติได้อย่างยอดเยี่ยม

3) วิเคราะห์ผลการปฏิบัติ ผลการปฏิบัตินั้น ได้นำผลของการปฏิบัติตามรูปแบบของวิมุตตายนทสูตร ซึ่งพระสูตรนี้ กล่าวสภาวะที่เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุธรรมนำมาเปรียบเทียบวิเคราะห์การปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมได้นำหลักการปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนามาประกอบการปฏิบัติ ผลของการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม 1) เจริญสติสัมปชัญญะประกอบปฏิบัติด้วยธรรมคิเตทุกอิริยาบถโดยเฉพาะอิริยาบถเดิน ผลที่ได้ ผู้ปฏิบัติเกิดมีสติสัมปชัญญะควร

¹⁸ ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) 21/170/237.

ค่าแก่การเกิดสมาธิและปัญญาญาณทุกอิริยาบถในการเป็นอยู่ 2) เจริญเมตตาภาวนาประกอบด้วยธรรมคี่ตะ
ผลที่ได้ กระทำให้เป็นผู้มีจิตอ่อนโยน ผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียดในการปฏิบัติธรรม 3) เจริญพุทธานุสสติ
ประกอบด้วยธรรมคี่ตะ ผลที่ได้กระทำให้เป็นผู้มีความปราโมทย์และเกิดปิติได้เร็ว ไม่ยุ่งยากต่อการปฏิบัติ
ธรรม 4) เจริญอุปสมานุสสติประกอบด้วยธรรมคี่ตะ ผลที่ได้ กระทำให้เป็นผู้รู้คุณค่าของคำว่า
จิตสงบจากกิเลสเป็นเช่นไร ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสสภาวะแห่งปัสสัทธิ แห่งความสุข เหตุเพราะมีสติ
สมาธิปัญญา และจิตถูกอุทหนุงจากสภาวะแห่งความปราโมทย์ ปิติ ปัสสัทธิ สุข จนเป็นสมาธิระดับ
การเกิดมรรคและผล และโดยที่สุดผู้เจริญภาวนาได้รับผลแห่งการทำจิตให้จางคลายจากกิเลสทั้งหลาย

4) รูปแบบการปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา จึง
สรุปเป็นรูปแบบการปฏิบัติธรรมเป็นข้อ ๆ โดยย่อเอาไว้ดังนี้ 1) ผู้ปฏิบัติจะต้องมีศรัทธาต่อรูปแบบการ
เจริญภาวนา คือ จะต้องมียศ 5 ศีล 8 เป็นเครื่องรองรับการปฏิบัติของตน 2) ผู้ปฏิบัติจะต้องเรียนรู้ฝึกฝน
ให้เกิดสติสัมปชัญญะด้วยความเพียรและความผ่อนคลาย 3) ผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นผู้เจริญเมตตาภาวนา
ประกอบกับธรรมคี่ตะ เพื่อให้เกิดการขัดเกลาจิตที่มีความทุกข์ความกดดันมาก่อนการเข้าปฏิบัติ 4)
ผู้ปฏิบัติจะต้องได้รับการเจริญพุทธานุสสติประกอบธรรมคี่ตะเพื่อสร้างสภาวะแห่งธรรมให้เกิดขึ้น คือ
ความปราโมทย์และปิติในธรรม เพราะความปราโมทย์และปิติเกิดแล้ว ย่อมยังจิตให้เกิดปัสสัทธิด้วย 5) ผู้
ปฏิบัติจะต้องได้รับการเจริญอุปสมานุสสติประกอบธรรมคี่ตะเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสสภาวะแห่งความเป็น
ผู้มีจิตที่จางคลายจากราคะโทสะโมหะนั้น เป็นความสุขที่ยอดเยียม ฉะนั้น วิธีการปฏิบัติของสำนักปฏิบัติ
ธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา จึงได้รูปแบบการปฏิบัติธรรมดังนี้ 1) หลักการปฏิบัติตามแนวสติปัฏ
ฐาน 2) วิธีการปฏิบัติอาศัยอารมณ์ของสมถะ 3 คือ เมตตา พุทธานุสสติ อุปสมานุสสติที่มีการอบรมบริกรรม
ด้วยธรรมคี่ตะ 3) ผลการปฏิบัติ มีการวัดผลด้วยสภาวะธรรมตามแนววิมุตตยาตตนสูตร ซึ่งก่อให้เกิดสภาวะ
เบื้องต้นความมีปราโมทย์ในธรรม มีสภาวะแห่งสมาธิและปัญญาญาณเป็นที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. การปฏิบัติธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การปฏิบัติธรรมหรือการเจริญภาวนา
เป็นการปฏิบัติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรรมฐาน 2 ได้แก่ สมถะ และวิปัสสนา สำหรับสมถะ เป็นการนำ
อารมณ์สมถกรรมฐานมาใช้ประกอบการปฏิบัติ 3 อารมณ์ คือ เมตตาภาวนา พุทธานุสสติ
อุปสมานุสสติ สำหรับวิปัสสนา ใช้หลักการปฏิบัติของมหาสติปัฏฐาน คือ ผู้เจริญภาวนาจะต้องมี
สติสัมปชัญญะและความเพียรแบบต่อเนื่องอยู่กับรูปและนามของผู้ปฏิบัติเอง สำหรับเทคนิคหรือ
ตัวช่วยการปฏิบัติ เพื่อเพิ่มหรือเร่ง หรือง่ายต่อการปฏิบัติ คือ ธรรมคี่ตะ กล่าวคือ บทเพลงประกอบธรรม
เป็นเครื่องมือช่วยการปฏิบัติในด้านความผ่อนคลายของผู้ปฏิบัติ ในด้านการเรียนรู้ธรรมด้วยวิธีการไม่
ยุ่งยาก ในด้านการเร่งสภาวะธรรมให้เกิดขึ้นได้ง่าย เช่น สร้างความปราโมทย์ คือปิติแบบเล็กน้อย สร้างปิติ
ที่มีกำลังต่อการปฏิบัติเป็นต้น ซึ่งหลักการปฏิบัติดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติธรรมเจริญ
ภาวนาในหนังสือ “วิปัสสนาธุระ” หลักการปฏิบัติวิปัสสนา พระโสภณมหาเถระ รจนา จำรูญ ธรรมดา แปล”
ได้อธิบายว่า สำหรับสมถยานิกะนั้น หากเว้นจากสมาธิทั้ง 2 คือ อุปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิแล้วย่อม

ไม่สามารถที่จะเข้าถึงโลกุตตรธรรมได้แม้ในกาลไหน ๆ ส่วนวิปัสสนาญาณิกะ หากปราศจากขณิกสมาธิแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงโลกุตตรธรรมได้ในกาลไหน ๆ เช่นกัน ทั้งสมถะและวิปัสสนาญาณิกะนั้นหากปราศจากหมวดสามแห่งวิโมกขมุขะ กล่าวคือ อนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา และอนัตตานุุปัสสนาแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะบรรลุโลกุตตรธรรมในกาลไหน ๆ ได้เช่นกันเพราะฉะนั้น จึงมีคำอธิบายว่า สมาธิญเฐว วิปัสสนญญะ ภาวะมาโน เจริญทั้งสมาธิและวิปัสสนา ผลจากการวิจัยทำให้ทราบว่า เอกสารที่ยกมาอ้าง นั้น มีเนื้อหาและความหมายที่คล้ายกันกับงานของผู้วิจัย แต่จะแตกต่างกันตรงที่การใช้ถ้อยคำภาษาและขั้นตอนการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ จึงทำให้งานวิจัยนี้ มีความแปลกใหม่ในด้านการอธิบายหลักการ วิธีการ ผลของการปฏิบัติงายขึ้น ชัดเจนมากขึ้น ไม่มีความยุ่งยากในการแปลความหมายของคำต่าง ๆ ดังสรุปอ้างอิงงานที่นำมาอ้างอิงและเปรียบเทียบกับหลักการ วิธีการ ผลของการปฏิบัติดังนี้

2. การปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคิเตของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการปฏิบัติธรรมที่อาศัยบทเพลงที่ประกอบด้วยธรรม ที่เรียกว่า ธรรมคิเต นำมาประกอบการปฏิบัติบางช่วง บางตอนเพื่ออบรมจิตของผู้ปฏิบัติ และบทเพลงประกอบธรรมนี้ ยังทำหน้าที่เหมือนเครื่องปริกรรมภาวนาของการปฏิบัติอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเข้าปฏิบัติใหม่ ย่อมตื่นเต้น จิตฟุ้งซ่านทั้งเรื่องเก่าและเรื่องใหม่ เมื่อได้บทเพลงประกอบธรรมเป็นเครื่องกล่อมเกลาคจิต ย่อมเกิดความผ่อนคลาย ความฟุ้งซ่านแต่เบื้องต้นย่อมจางคลายหายไป จิตย่อมมีฉันทะต่อการปฏิบัติ และสำคัญแนวทางการปฏิบัตินี้ ยังมีอารมณ์กรรมฐานที่ตรงต่อการปฏิบัติในแง่ของการขัดเกลาคจิตของผู้ปฏิบัติอีกด้วย เช่น มีเมตตาภาวนาขัดเกลาคจิตให้อ่อนโยนกระทำให้จิตควรแก่การปฏิบัติต่อไปได้ มีพุทธานุสสติ เป็นอารมณ์กรรมฐานเพื่อสร้างจิตให้มีความปรามิทย มีปิติในธรรมเกิดขึ้น มีอุปสมานุสสติเป็นเครื่องเรียนรู้ธรรม รู้ว่า จิตนี้เมื่อถูกขัดเกลาคแล้ว ย่อมมีสภาวะสงบจากกิเลส การสงบจากกิเลสย่อมมีความสุขยิ่งนักจิตมีกำลังแห่งสมาธิเพื่อเกิดปัญญาญาณ เพื่อเห็นแห่งพระนิพพานต่อไป ฉะนั้น แนวทางปฏิบัตินี้ จึงมีสติสัมปชัญญะเป็นแม่บท มีอารมณ์กรรมฐานเช่นเมตตาภาวนาเป็นเครื่องขัดเกลาคจิต มีบทเพลงธรรมเป็นพี่เลี้ยงช่วยให้เข้าสู่สภาวะแห่งความผ่อนคลายและความสงบสุข บทเพลงประกอบธรรมจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติได้อย่างลงตัว ผลวิจัยดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับบทความวิชาการของวรรณ จิรานพคุณ “ดนตรี: สุนทรีศาสนาสถาบูรณธรรม” ซึ่งได้กล่าวอธิบายเอาไว้ว่า ดนตรีเป็นเครื่องบำบัดจิตของผู้มีความซึมเศร้า แล้วถูกพัฒนาจิตด้วยสุนทรีศาสตร์นำไปสู่การเรียนรู้ธรรม มีสติ มีสมาธิ เข้าสู่การเรียนรู้ธรรม เกิดปัญญา นำจิตไปสู่ความสงบสุขได้ เนื้อความดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้จะแตกต่างกันเพียงการอธิบายแนะนำเท่านั้น แต่งานวิจัยนี้ มีความโดดเด่น คือ การนำเสนอเป็นเนื้อหาที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติจริงในสถานที่จริง งานวิจัยนี้ จึงเป็นข้อมูลที่ได้จากผู้ปฏิบัติจริงและงานเอกสารอ้างอิงด้วย

3. รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคิเตของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการปฏิบัติที่มีรูปแบบของการเจริญภาวนาที่อาศัยทั้งวิปัสสนา คือ การบำเพ็ญสติสัมปชัญญะและมีความเพียรต่อเนื่องของผู้ปฏิบัติ

มีรูปแบบของการเจริญสมณภาวนาที่อาศัยเฉพาะอารมณ์บางอารมณ์ของสมณภาวนา เช่น เมตตาพรหมวิหาร พุทธานุสสติ อุปสมานุสสติในอนุสสติ 10 เพื่อหวังผลของการขัดเกลาจิตและการอบรมจิตให้เกิดสภาวะแห่งธรรมได้ง่ายไม่ยุ่งยาก ไม่ได้ใช้ความเพียรมากจนเกิดความเบื่อหน่ายต่อการปฏิบัติ สิ่งสำคัญในการปฏิบัติอีกอย่างหนึ่ง คือ บทเพลงประกอบธรรม หรือที่เรียกว่า ธรรมคิตภาวนา บทเพลงมีบทบาทในการเจริญภาวนาในด้านอุดหนุนช่วยเหลือการปฏิบัติให้ได้รับผลของการปฏิบัติเร็วขึ้น ง่ายขึ้น สิ่งสำคัญบทเพลงนี้ ไม่ใช่บทเพลงเพื่อให้เกิดราคะ โทสะ โมหะ แต่เป็นบทเพลงประกอบดนตรีมีเนื้อหาสาระอ้างอิงธรรม เป็นตัวช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความผ่อนคลายจิตต่อการปฏิบัติ ได้เรียนรู้พิจารณาตามเนื้อหาของบทเพลง เป็นการเรียนรู้ธรรมผ่านบทเพลง การเจริญสติสมาธิปัญญาของผู้ปฏิบัติจึงมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะฉะนั้น ธรรมคิตะ จึงมีบทบาทต่อการปฏิบัติในด้านเครื่องบริกรรมกล่อมเกลาคิดไม่ให้เบื่อหน่ายต่อการปฏิบัติและสร้างฉันทะพอต่อการพากเพียรชำระกิเลส เนื้อหาวิจัยดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับงานเขียนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งได้เขียนอธิบายเนื้อหาเอาไว้ในหนังสือพุทธธรรม โดยอธิบายวิมุตติว่า เจโตวิมุตติ หรือ สามายิกวิมุตติ หมายถึง ภาวะที่จิตโน้มดิ่งไปในสิ่งที่ศรัทธา เลื่อมใส เชื่อถือ ชื่นชม พร้อมทั้งเกิดปิติปราโมทย์นำไปสู่ปัสสัทธิและสมาธิได้ตามกฎธรรมดาของกระบวนการธรรม เนื้อความอธิบายตามที่ปรากฏนั้น อาจจะไม่ตรงกับงานวิจัยเลยทีเดียว แต่มีอรรถสภาวะเป็นไปในแนวทางสร้างศรัทธาให้เกิดเพื่อผลแห่งการเจริญความปราโมทย์และปิติในธรรม เมื่อการปฏิบัติธรรมด้วยวิธีการใด ๆ ก็ดี ถ้าสามารถสร้างความปราโมทย์และปิติในธรรมได้แล้ว การปฏิบัตินั้น ย่อมเป็นการปฏิบัติเพื่อการโน้มไปเพื่อการบรรลุธรรมนั่นเอง งานวิจัยนี้ จึงมีคุณค่าในด้านรูปแบบการปฏิบัติธรรม เพราะรูปแบบนี้ ใช้ธรรมคิตะเป็นเครื่องอบรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคิตะของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่มีรูปแบบแตกต่างจากรูปแบบมีอยู่แล้ว รูปแบบการปฏิบัตินี้ เป็นรูปแบบผสมผสานระหว่างการเจริญสมณะและวิปัสสนาที่อาศัยเครื่องสนับสนุนคือธรรมคิตะ ได้แก่บทเพลงประกอบธรรม หลักของวิปัสสนา คือ สติสัมปชัญญะและความเพียร ทำหน้าที่เป็นพี่ใหญ่ในรูปแบบเกิดขึ้นก่อน ทุกการปฏิบัติของผู้ปฏิบัติจะต้องอาศัยการสร้างสติสัมปชัญญะ และมีความเพียรต่อเนื่อง หลักของสมณะ คือ เมตตาภาวนา ทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลาคิดของผู้ปฏิบัติให้อ่อนโยน เป็นมุกดาจิตอ่อนโยนควรค่าต่อการปฏิบัติ พุทธานุสสติ ทำหน้าที่สร้างสภาวะธรรมให้เกิดขึ้น เช่น ความปราโมทย์ ปิติ อุปสมานุสสติ ทำหน้าที่ให้ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสสภาวะแห่งความวิมุตติเป็นความสุขอย่างยิ่ง และธรรมคิตะ ทำหน้าที่เป็นตัวช่วยหลักการเหล่านั้น ให้เกิดความง่าย ไม่ยุ่งยาก เกิดความผ่อนคลาย เกิดความปราโมทย์ปิติได้ง่ายและเร็วขึ้น และยังช่วยเรื่องของการเรียนรู้ธรรม เพื่อให้เกิดปัญญาญาณอีกด้วย

ภาพ Model รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคีตะของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทสรุป

รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคีตะของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ การปฏิบัติที่อาศัยหลักการปฏิบัติ 3 อย่าง คือ 1) การมีสติสมบูรณ์ (สติมา) 2) การมีสัมปชัญญะด้วยอิริยาบถต่าง ๆ (สัมปชาโน) 3) การมีความเพียรอย่างต่อเนื่อง (อาตปปี) วิธีการปฏิบัติ (อบรมด้วยสมณะอารมณ) 4 อย่าง คือ 1) เมตตาพรหมวิหาร เพื่ออบรมจิตให้มีสภาวะอ่อนโยนเป็นมฤดาจิตกระทำให้เป็นจิตมีคุณภาพต่อการปฏิบัติธรรม 2) พุทธานุสสติ เพื่อสร้างสภาวะแห่งธรรมให้เกิดขึ้น เช่น สร้างความปรารถนาในธรรม สร้างปิติให้เกิดขึ้นในธรรมที่ปฏิบัติ 3) อุปสมานุสสติ เพื่อสร้างการเรียนรู้และรู้คุณค่าแห่งจิตที่มีราคะโทสะโมหะเบาบางและจางคลาย ผู้ปฏิบัติจะได้มีฉันทะ คือความพอใจจากเพียรบากบั่นชวนชวนในการชำระล้างจิตจากราคะโทสะโมหะ และ 4) ธรรมคีตะ บทเพลงประกอบธรรม เป็นเหมือนตัวช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้สำเร็จ เช่น การเจริญสติสัมปชัญญะด้วยอิริยาบถต่าง ๆ มีการเดิน เป็นต้น อาศัยบทเพลงประกอบธรรมเปิดให้ผู้ปฏิบัติกำหนดไปด้วยเพื่อสร้างความผ่อนคลายจิตเพื่อสร้างฉันทะพอใจเอาใจใส่ตั้งใจมั่นในการปฏิบัติ และเพื่อเป็นเครื่องป้องกันความเบื่อหน่ายอีกด้วย หรือบทเพลงประกอบธรรมเป็นตัวช่วยให้การแผ่เมตตา มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือบทเพลงประกอบธรรมเป็นตัวช่วยให้การเจริญพุทธานุสสติเกิดความปรารถนา และปิติเร็วขึ้นง่ายขึ้น หรือบทเพลงประกอบธรรมเป็นตัวช่วยให้การเจริญอุปสมานุสสติของผู้ปฏิบัติได้เรียนรู้ได้สัมผัสสภาวะแห่งความสงบได้ง่ายขึ้น สรุปว่า การปฏิบัติธรรมตามแนวทางปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา ใช้หลักการตามแนวสติปัฏฐาน คือ การมีสติสัมปชัญญะและความเพียรอย่างต่อเนื่อง ใช้วิธีการอบรมอาศัยอารมณสมถกรรมฐาน 3 อย่าง คือ เมตตาพรหมวิหาร พุทธานุสสติ อุปสมานุสสติ และธรรมคีตะเป็นตัวช่วยให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น หวังผลการปฏิบัติตามแนววิมุตตายนสูตร กล่าวคือ เพื่อให้เกิดความปรารถนาในธรรมเสียก่อน จากนั้นเพื่อให้เกิดปิติในธรรม เพื่อให้

เกิดปัสสัทธิในธรรม เพื่อให้เกิดสุขในธรรม และเพื่อให้เกิดสมาธิปัญญาญาณในธรรม หวังผลเป็นที่สุด
เพื่อให้วิมุตติจิตเกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้มีการนำรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของ
สำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไปใช้ปฏิบัติ
ธรรมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้เรียนรู้การปฏิบัติแนวทางนี้ เป็นแนวทางแห่งการเจริญวิปัสสนา
อีกรูปแบบหนึ่งเพื่อความสงบสุขของผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย

2) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้มีการนำรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของ
สำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมต่อบุคลากรในสังคมทุกระดับเพราะเป็นการปฏิบัติที่ง่ายไม่ยุ่งยาก
แต่เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลในด้านจิตของผู้ปฏิบัติได้จริงอย่างแน่นอน

3) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้มีการนำรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของ
สำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เสนอสภา
วิชาการและสภามหาวิทยาลัยเพื่อนำไปบรรจุในแผนกลยุทธ์หรือแผนปฏิบัติของมหา
ลัยอีกรูปแบบหนึ่งในการปฏิบัติ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้ารูปแบบการปฏิบัติที่หลากหลายขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหา
เมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการต่าง ๆ โดยปรับ
เนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา

2) รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหา
เมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถนำไปใช้กับหน่วยงานที่มีผู้ใดในการปฏิบัติ
ธรรมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติที่จะนำจิตให้พ้นจากทุกข์ได้

3) รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนวธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหา
เมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรมีการเผยแพร่ในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นแบบอย่างใน
การเจริญสติสมาธิปัญญาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายอีกแนวทางหนึ่ง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยเชิงทดลองในชุดรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับ รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนว
ธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2) ควรมีการวิจัยกับผู้ที่ยังขาดความรู้ในด้านการปฏิบัติกับรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนว
ธรรมคัมภีร์ของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3) ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณในชุดรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับ รูปแบบการปฏิบัติธรรมตามแนว
ธรรมคิเตของสำนักปฏิบัติธรรม ธรรมสถานพุทธะมหาเมตตา อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ.9). **วิปัสสนากรรมฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
พิมพ์ที่ บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2554.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11.
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2545.
- พระพุทธโฆสเถระ รจนา. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์
วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 26.
กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์เพ็ชร์แอนด์โฮม จำกัด, 2558.
- พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถร. **บูรพาจารย์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท ชวน
พิมพ์ 50 จำกัด, 2557.
- พระอาจารย์กิตติเชษฐ์ สิริวิฑูมโก, ดร. **คิเตธรรม ลำนำสู่นิพพาน**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท
เนติกุลการพิมพ์ จำกัด, 2567.
- _____. **หลักสูตรพุทธบุตร**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ไฮสปีด เลเซอร์ปริ้นต์ จำกัด,
2567.
- _____. **คิเตธรรม ลำนำสู่นิพพาน**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เนติกุลการพิมพ์ จำกัด,
2567.
- _____. **มีสติ รักษาจิต**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=lf2zYWwiq0c> (9 พ.ค. 2564).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพลังในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนา
ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF MINDFULNESS POWER IN THE SENSES
ACCORDING TO THEN PRINCIPLES OF VIPASSANĀ MEDITATION

พระนาวิน อนาวิโล (ทองเต่าหมก)¹

PhraNawin Anavilo (Thongtaomok)

รศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง²

Assoc. Prof. Dr. Viroj Koomkrong

พระมหาวิโรจน์ कुตตวีโร ผศ.ดร³

Phra Maha Wirot KutTawiro, Asst.Prof.Dr.

E-mail: koom-krong9@hotmail.com

Received: April 15, 2025; **Revised:** May 30, 2025;

Accepted: July 22, 2025;

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ (1) เพื่อศึกษาสติพลังในคัมภีร์พระพุทธานุญาต (2) เพื่อศึกษาสติพลังในการเจริญวิปัสสนาภาวนา และ (3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสติพลังด้วยการกำหนดรู้ทางอายตนะในการเจริญวิปัสสนาภาวนา เป็นการวิจัยเอกสาร เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพลังในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนาที่พบ คือ สติพลังเป็นกำลัง หรือพลังของสติที่ช่วยให้ผู้เจริญสติบรรลุธรรมขั้นสูงสุดด้วยการสติที่ตั้งมั่นมั่นคง และไม่หวั่นไหวต่อกิเลสทั้งหลาย ผู้มีสติที่เป็นกำลังเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง สติเป็นความระลึกได้กำกับใจไว้กับกิจที่ทำ คำที่พูดได้แม้ระยะเวลาจะล่วงผ่านมานานแล้วนั้น การทำหน้าที่ของสติ คือ การดูแลหรือคอยกำกับจิต สตินั้นจะทำหน้าที่ในการพัฒนา และการมีกำลังเป็นสติพลังได้นั้นจะต้องไม่หวั่นไหวในความประมาท คือ มีความระลึกได้ที่เป็นกำลังของสติต้านทานมิให้ความประมาทเลือนลอย

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University

เกิดขึ้นได้นั้น เพราะถ้าประมาทไม่พยายามให้รู้ตัวอยู่เสมอในขณะที่ทำพุดคิด สติจะไม่เกิดเป็นสติพละ เมื่อไม่มีพลังย่อมยากจะหยั่งรู้สภาวะธรรม หรือยากที่จะข่มกิเลสได้ฉะนั้นจึงต้องฝึกสติให้มีกำลังในทุกอิริยาบถ อย่างถูกวิธี สติจึงจะเกิดพลังขึ้นมาได้ การพัฒนาสติพละนั้น ต้องมีการสำรวจอินทรีย์ 12 เนื่องจากอายตนะภายนอกมากประจบกับอายตนะภายในจึงเกิดสภาวะธรรมขึ้น อายตนะภายใน ได้แก่ จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กายะ วิญญาน อายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ ผู้เจริญกรรมฐานจึงตามรู้สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นนั้นให้เท่าทัน เห็นความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาอย่างละเอียดชัดเจนตามหลักของไตรลักษณ์ จึงได้ชื่อว่า “รู้อารมณ์ทางอายตนะแห่งการเจริญวิปัสสนาภาวนา” เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้เกิดปัญญาทำให้จิตเป็นสมาธิที่มั่นคงต่อสภาวะธรรมที่มากกระทบต่อการเจริญกรรมฐาน เป็นหลักธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัญญาโดยการใช้สติพละแห่งการเจริญวิปัสสนา จนเกิดเป็นวิปัสสนาญาณ จนถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งปวงได้

คำสำคัญ: สติพละ, อายตนะ, วิปัสสนาภาวนา

Abstract

This research contains 3 primary objectives: (1) to study mindfulness in Theravada Buddhist scriptures, (2) to study mindfulness in developing Vipassanā Bhavana, and (3) to study the development of mindfulness through the sense bases for developing Vipassanā Bhavana. This was documentary research, compiled and reported in descriptive analysis.

The research results showed that the analysis of the mindfulness development in the sensual bases according to Vipassana meditation indicated that *Satibala* or the power of mindfulness helps those who develop mindfulness achieve the highest level of Dhamma with mindfulness that is firm, stable and undeterred by all defilements. Those with mindfulness as a power are the greatest protectors of themselves. The mindfulness is to control the mind for any activity and words delivered a long time; it arouses the moral development. To have such mindfulness power, one must not be shaken by carelessness, that is, mindfulness with power is to resist carelessness and arising of wondering thoughts. If one is careless and does not try to be aware all the time while doing, speaking, thinking, mindfulness will not arise as mindful power. Without mindfulness power, it is difficult to understand the true nature of Dhamma or to suppress defilements. Mindfulness must be trained in every posture in the correct way. Developing mindfulness power starts from 12 sense faculties restraint because the contact of the external sense faculties and the internal sense faculties cause the rise of all natural phenomena, the internal sense faculties include the eye, ear, nose, tongue, body, and consciousness, the external sense faculties include form, sound, smell, taste, touch, and mental objects. The practitioner can then follow and understand the natural phenomena

that arise, seeing the impermanence, suffering, and non-self in detail clearly through the three characteristics called “knowing the object of the sense faculties of practicing insight meditation.” It is a principle that helps practitioners develop wisdom and stabilizing the firm mind focused on observing the natural phenomena. This will lead to the development of wisdom by using the mindfulness power for advanced insight meditation until it reaches the insight knowledge, leading to the cessation of all suffering.

Keywords: The Power of Mindfulness, Contact device, Vipassanā meditation

บทนำ

สติพละ กำลังคือสติ กลาวไฉนมีสติประกอบด้วยสติอันเป็นเครื่องรักษาตนระลึกนึกได้ถึงการที่ทำคำที่พูดมานานได้ ระบุนาสติปฏิฐานทั้ง 4 ก็มีความอย่างเดียวกัน คุณธรรมที่ทำให้จิตเข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวในอกุศลธรรมต่าง ๆ มี 5 ประการ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหมวดธรรมอย่างเดียวกับอินทริย 5⁴ ที่ เรียกว่า พละ เนื่องจากธรรมหมวดนี้ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตเข้มแข็ง ไม่หวั่นไหวในอกุศลธรรมต่าง ๆ คือ ความไม่เชื่อ ความเกียจคร้าน ความขาดสติ ความฟุ้งซ่าน ความไม่รู้ จากความหมายนี้ทำให้ทราบว่าผู้จะบรรลุธรรมได้ต้องมีธรรมหมวดนี้จนถึงขั้นกล้าแข็ง สามารถปกคั่นอกุศลธรรมต่าง ๆ ได้

สติพละ อันใดแก กำลังที่มีอยู่ในตน หลักธรรมที่สำคัญและเป็นองค์ธรรมพื้นฐานในการปฏิบัติ หลักธรรมอื่นที่ลึกซึ้ง อันจะเป็นทางไปยังความละแล้วซึ่งตัณหาและอวิชชา สติพละซึ่งเป็นองค์ธรรมของ พละ 5 องค์ธรรมของพละทั้ง 5 คือ (1) สัทธาพละ กำลังคือศรัทธา อันหมายถึงความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ อันประกอบด้วยปัญญา (2) วิริยพละ กำลังคือวิริยะ อันหมายถึงความเพียรอันประกอบด้วยปัญญา (3) สติพละ กำลังคือสติ อันหมายถึงความระลึกได้โดยปัญญาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความไม่ประมาท (4) สมาธิพละ กำลังคือสมาธิ อันหมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต (5) ปัญญาพละ⁵ กำลังคือปัญญา อันหมายถึง ความรอบรู้และเข้าใจซึ่งเหตุผลล้วนแต่เป็นธรรมที่เกี่ยวเนื่องในการปฏิบัติเพื่อทำให้จิตพัฒนาไปสู่สุริยมรรค ผู้ที่เจริญสติที่ปรารถนาเจริญทั้งสมถะและวิปัสสนา ต้องพึงสังวรระลึกพื้นฐานในเรื่องของสติพละ ให้จงหนัก ไม่วาในเรื่องของความหมาย ประเภท ลักษณะการดำรงอยู่ของสติพละ เพราะถ้าผู้ปฏิบัติเข้าใจความสำคัญและรู้อย่างแจ่มชัดมีสติพละเป็นกำลังของสติในการเจริญวิปัสสนาภาวนา นอกจากจะได้ใช้หลักธรรมสติพละ ไปเกี่ยวเนื่องหลักธรรมอื่นในการปฏิบัติมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

⁴ วิ.จ. (ไทย) 7/385/284.

⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/311/290.

สติพละมีกำลังในการพิจารณาเห็นแจ้งในผัสสะสภาวะจึงปรากฏชัด ซึ่งให้เห็นถึงความประจักษ์ชัดโดยอาการกระทบของผัสสะเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อผัสสะปรากฏชัด ผัสสะนั้นมีอยู่ในอารมณ์ใดนามธรรมเหล่านี้ คือ เวทนาที่มีลักษณะเสวยอารมณ์นั้นสัญญาที่มีลักษณะจดจำอารมณ์นั้น เจตนามีลักษณะมุ่งมั่นในอารมณ์นั้น และวิญญานหรือจิตที่มีลักษณะรู้อารมณ์ ย่อมปรากฏ ผัสสะปรากฏชัดแก่บุคคลใด บุคคลนั้นมีสติพละพิจารณาธรรมอื่นซึ่งมีผัสสะเป็นลำดับที่ 5 หมายถึง เวทนา สัญญา เจตนา และผัสสะ โดยนัยดังนี้ว่า แม้เวทนาที่เสวยอารมณ์นั้น สัญญาที่จดจำอารมณ์นั้น เจตนาที่มุ่งมั่นในอารมณ์นั้น และวิญญานที่รู้อารมณ์นั้น ย่อมเกิดขึ้นพร้อมผัสสะ⁶ มนุษย์มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มีความสามารถกว้างขวาง อีกทั้งยังเสริมสร้างออกไปได้ อีกมากมาย โลกจึงเกิดปัญหามากขึ้น ๆ เพราะมนุษย์ไม่รู้จักควบคุมอายตนะซึ่งเป็นทีกระทบ ให้เกิดความรู้สึก เป็นบ่อเกิดของทุกสิ่ง ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงไม่ถูกต้อง ดำเนินชีวิตไปอย่างเห็นแก่ตัวบรรเทาพาพันแย้งซึ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งสิ้น⁷

ผู้ปฏิบัติที่ยังรู้การเกิดของอารมณ์ในทุกขณะจะพบปิติอย่างสูง ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ประเสริฐยิ่งนัก ที่เห็นปรากฏการณ์เหล่านี้ ผ่านไปเป็นขณะๆ โดยปราศจากตัวตน ไม่มีใคร ไม่อะไรเลยการเข้าไปกำหนดและเห็นสภาวะดังกล่าวจะทำให้เกิดความโล่งใจและสบายใจมากขึ้น ญาณทัศนะต่อมาที่ยังรู้ความเป็นไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง (ความเป็นของไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา) ทุกขัง (ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้) และอนัตตา (ความเป็นของมิใช่ตัวตน ความปราศจากอัตตา)⁸

ดังนั้น จึงนำไปสู่การสำรวจมรรควิธี 6 พัฒนาสติพละให้เกิดสมาธิที่สูงขึ้นมีความบริสุทธิ์ ฌานจึงเป็นบาทฐานแห่งการเจริญวิปัสสนาภาวนา มีการสำรวจมรรควิธี 6 ทั้งหมด คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อสำรวจจึงทำให้จิตนั้นสงบได้ง่ายเหมาะแก่การเจริญสมาธิให้เกิดสัมมาสมาธิ เมื่อเจริญสมาธิมากแล้ว จึงเกิดฌานขึ้น ซึ่งเป็นผลจากสมาธิที่ตั้งมั่น ไม่ซัดส่าย ย่อมระงับในอกุศลกรรมทั้งปวงได้ มีนิมิต 5 เป็นต้น แล้วมาพิจารณาถึงองค์ฌานโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา มีอาการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา เป็นการกำหนดของสภาวะสิ่งที่ไม่ใช่รูปธรรมเป็นสภาวะที่ใช้เป็นอารมณ์ในการพิจารณา คือ นามธรรม สภาวะฌานทั้งสองอย่างที่เกิดขึ้นนี้ ย่อมเป็นบาทฐานของการปฏิบัติวิปัสสนาให้เห็นพระไตรลักษณ์อย่างชัดเจนมุ่งตรงสู่มรรค ผล นิพพาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสติพละในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาสติพละในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

⁶ คณะกรรมการโครงการจัดสร้างพระไตรปิฎกนิสสยะ, พระไตรปิฎกนิสสยะ (ฉบับพิเศษ) มหาสติปัฏฐานสูตร, แปลโดยจรัญ ธรรมดา, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554), หน้า 80.

⁷ พุทธศาสนิกชน, ธรรมะเล่มน้อย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2538), หน้า 11-14.

⁸ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันหนังสือธรรม, 2548), หน้า 272.

3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสติพละด้วยการกำหนดรู้ทางอายตนะในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ โดยมุ่งศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศานานำมาสรุป เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิเกี่ยวข้องกับรูปแบบการเจริญฌานเพื่อเข้าสู่วิถีแห่งอริยมรรคตามหลักวิปัสสนาภาวนา

2) รวบรวมเนื้อหา ความสอดคล้องในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) สรุปเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา

4) นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาคุณวุฒิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และนำเสนอในรูปแบบคุณวุฒิพนธ์

ผลการวิจัย

วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพละในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนานั้น เป็นการเจริญสติพละเพื่อพิจารณาอายตนะ โดยอายตนะภายนอกมาประจวบกับอายตนะภายใน จึงเกิดสภาวะธรรมขึ้นให้ผู้เจริญกรรมฐานพิจารณาถึงความเกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับไปของสภาวะนั้น ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการเจริญวิปัสสนาภาวนา สามารถนำไปสู่ปัญญาอันเฝ้าผลาญกิเลสจนถึงความพ้นทุกข์ทั้งปวงได้

1. ผลแห่งการเจริญวิปัสสนาภาวนา ผลแห่งการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นการกำจัดกิเลสตัณหา ทิฏฐิ มานะให้ออกไปจากขันธสันดาน ประพตีสัจจัตถิ กาย วาจา ใจ เพื่อความทุกข์ย่อมเบาบางลง สรรวมอายตนะภายในได้ถูกต้อง มีสติพละที่เป็นกำลังจะไม่ประมาท และโยนิโสมนสิการ รู้เท่าทันอายตนะของตนและคนอื่นรู้เหตุ รู้ปัจจัย รู้สิ่งใดควรละ รู้สิ่งใดควรเจริญ การเกิดปัญญาย่อมละความปรารถนาได้โดยไม่ยากทำให้เกิดสงบสุขในตนเอง เมื่อกำหนดรู้ใจของตนเอง และบุคคลอื่น มีจิตใจที่มั่นคงรู้เท่าทันความจริงไม่เป็นไปตามอารมณ์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ใจที่ประกอบคุณธรรมย่อมมีคุณภาพสูงขึ้นตามขั้นตอน การปฏิบัติเมื่อถึงขั้นสูงสุด ย่อมทำให้ดับทุกข์ได้ในปัจจุบัน คือ นิพพานมีสติระลึกธรรมในความจริงของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะความไม่เที่ยง คือ ภาวะที่เกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับไป เป็นเครื่องเตือนใจของเราให้ระลึกถึงความจริง รู้ทันการเปลี่ยนแปลง เห็นความไม่เที่ยงของสังขาร เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย แล้วนำไปประพตูปัฏฐิติให้เกิดเป็นปัญญาขึ้น มนุษย์เป็นเหตุปัจจัยหนึ่ง ที่สำคัญให้เกิดเปลี่ยนแปลง ถ้าผู้มีสติปัญญานำเอาความรู้ในความจริงของธรรมชาติไปใช้ให้เป็นประโยชน์ สร้างสรรค์สังคมประเทศชาติให้มีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อมก็ได้ให้ตั้งอยู่ในธรรมเป็นหลักสำคัญ คือ ความไม่ประมาท

ฉะนั้นการมองอะไรก็จะเป็นอนัตตา มีแต่ความเปลี่ยนแปลง สอนใจของเราว่า อย่าเอาชีวิตและความสุขของเราไปฝากไว้กับสิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นสิ่งของที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อนัตตา เร่งสร้างความดีงามสิ่งที่ประเสริฐให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตด้วยการปฏิบัติธรรม ธรรมเท่านั้นที่จะทำให้เข้าถึงสิ่งที่ดีงามมีชีวิตที่ประเสริฐ

แม้สัตว์ดิรัจฉาน เช่น สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก เมื่อเดินไปก็รู้ว่าตัวเดินไปก็จริงอยู่ แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสหมายเอาความรู้เช่นนั้น เพราะความรู้เช่นนั้นความเห็นว่าสัตว์ไม่ได้เพิกถอนความเข้าใจว่าสัตว์ไม่ได้เป็นกรรมฐานหรือสติปัญญาภาวนา⁹ ส่วนการรู้ของผู้เจริญภาวนาย่อมละความเห็นว่าสัตว์ เพิกถอนความเข้าใจว่าสัตว์ได้ เป็นทั้งกรรมฐานและเป็นสติปัญญาภาวนา ปริณาย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ที่เจริญภาวนา ปริณาย หมายถึง กำหนดรู้ หรือทำความรู้จัก กลางคือ การทำความเข้าใจสิ่ง ต่าง ๆ โดยครบถ้วนหรือรอบด้าน¹⁰ แบ่งออกเป็น 3 ชั้น

1) ญาณปริณาย กำหนดรู้ขั้นรู้จัก คือรู้ตามสภาวะลักษณะ ได้แก่ รู้จักจำเพราะตัวของสิ่งนั้นตามสภาวะของมันว่ารูปมีลักษณะส่าย เวทนามีลักษณะเสวยอารมณ์ สัญญามีลักษณะกำหนดได้ หมายถึงดังนี้ เป็นต้น ภูมิแห่งญาณปริณาย เริ่มตั้งแต่กำหนดสังขาร จนถึงกำหนดปัจจุย ญาณนี้ก็คือการตามกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง จนแจ้งลักษณะเฉพาะของอารมณ์ที่กำหนด

2) ตีรณปริณาย กำหนดรู้ขั้นพิจารณา คือ รู้ด้วยปัญญาที่อย่างลึกซึ้งไปถึงสามัญลักษณะ ได้แก่ รู้ถึงการที่สิ่งนั้นนั้นเป็นไปตามกฎธรรมดาโดยพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่น เวทนาและสัญญา ไม่เที่ยงมีความแปรปรวนเป็นธรรมดาไม่ใช่ตัวตน ภูมิแห่งตีรณปริณาย เริ่มตั้งแต่กลางพิจารณากองสังขาร จนถึงอุทยัพพยานุปลัสสนา (การพิจารณาเห็นความเกิดและความดับ) ญาณนี้ ก็คือการตามกำหนดยังจะจดจ่อต่อเนื่องจนแจ้งสามัญลักษณะของอารมณ์ที่กำหนดนั่นเอง

3) ปหานปริณาย กำหนดให้รู้ถึงขั้นละได้ คือ รู้ถึงขั้นที่ทำให้ถอนความยึดติด เป็นอิสระจากสิ่งนั้น ๆ ได้ ไม่เกิดความผูกพันหลงใหล ทำให้วางใจวางทำที่และปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้อง เช่นเมื่อรู้วาลิ่งนั้น ๆ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาแล้วก็ละอนิจจสัญญา เป็นต้น ในสิ่งนั้นได้ มีสติกำหนดรู้ชัดตามความเป็นจริง วางใจเป็นกลางไม่มีความยึดติด ปลอยวางได้ ภูมิแห่งปหานปริณายแบ่งเป็นชั้น ๆ ดังนี้

(1) ตั้งต้นแต่กังคานุปลัสสนา (การพิจารณาเห็นความดับ) ต่อแต่นั้นพิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงย่อมละนิจจสัญญาจะได้

(2) พิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ ย่อมละสุขสัญญา (สำคัญว่าเป็นสุข) ได้

⁹ ที.ม.อ. (บาลี) 6/2/375.

¹⁰ ชุ.ม. (ไทย) 29/62/60.

(3) พิจารณาเห็นโดยความไม่เป็นตัวตน ละอัตตสัญญา (สำคัญว่าเป็นตัวตน) ได้

(4) เพื่อยุติความเพลิดเพลน สำรอกโรคะ ดับตัณหา คั่นความยึดถือเสียได้

2. อานิสงส์แห่งการเจริญวิปัสสนาภาวนา ผู้ปฏิบัติที่เจริญวิปัสสนาภาวนาโดยอายนะภายในจนอินทรีย์แกร่งกล้าแล้ว ย่อมได้สภาวะญาณที่สูงขึ้นตามลำดับ ย่อมได้รับอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังนี้¹¹

1) ตัดความสงสัยที่ว่า ชีวิตนี้คืออะไร การได้เข้าใจเรื่องชีวิตที่ถูกต้องนั้นทำให้เราได้พัฒนาชีวิตของเราให้มีคุณค่ามากที่สุด และเป็นชีวิตที่มีความสุขในโลกนี้

2) รู้จักควบคุมจิตที่ผิดทาง ให้รู้ทางที่ถูกต้อง และมีอุบายวิธีที่จะทำจิตให้สงบ มีความสุขที่แท้จริงเกิดขึ้น โดยที่ไม่ต้องหาความสุขจากการใช้เงินซึ่งเป็นความสุขปนกับความทุกข์

3) เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว เป็นผู้เสียสละความสุขให้แก่ผู้อื่น เป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม คือ เมตตาต่อกัน กรุณาสงสารกัน เห็นสิ่งที่มีชีวิตล้วนแต่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งสิ้น

4) เป็นผู้ไม่ตกต่ำเพราะมีสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องป้องกันเมื่อจะตายก็ตายด้วยสติ ตายด้วยมหากุศลจิต ไม่เป็นผู้ลงก่อนจะตาย เป็นผู้กำหนดการเกิดชาติหน้าด้วยตนเอง เมื่อไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ย่อมจะไม่ไปเกิดในตระกูลต่ำไม่เกิดในตระกูลที่เป็นมิจฉาทิฐิ ไม่เกิดเป็นผู้ที่มีอวัยวะขาดตกบกพร่อง ไม่เกิดเป็นคนพาลคนโง่ และไม่เกิดในประเทศที่ไม่มีพระพุทธศาสนา

5) ผู้ที่กำลังศึกษาเล่าเรียน ก็จะเป็นผู้มีปัญญา มีความจำเป็นเลิศมีสมาธิในการเล่าเรียน มีความแม่นยำ เมื่อถึงเวลาสอบ ก็มีสติมั่นคง มีปัญญาเกิดขึ้นในขณะเวลาสอบ ทำให้การสอบได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

6) ทำให้สุขภาพร่างกายดีขึ้น โรคภัยบางประเภทหายไป เช่น โรคจิต โรคประสาท เป็นต้น และที่เป็นโรคที่เกิดจากกรรม ก็อาจจะบรรเทา หรือหายไปเอง เพราะจิตของผู้เจริญวิปัสสนานั้นจะดีขึ้นสูงขึ้น ก็เป็นปัจจัยให้รูปเปลี่ยนหรือพ้นจากอำนาจของกรรมได้

7) ชื่อว่ารักษาทน และรักษาผู้อื่น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐานด้วยคิดว่าจะรักษาทน และจรรักษาผู้อื่น บุคคลเมื่อรักษาทนชื่อว่ารักษาผู้อื่น เพื่อรักษาผู้อื่นชื่อว่ารักษาทน บุคคลเมื่อรักษาทนชื่อว่ารักษาผู้อื่นเป็นอย่างไร คือ บุคคลเมื่อรักษาทนด้วยการปฏิบัติด้วยการเจริญ ด้วยการทำให้มาก ชื่อว่ารักษาผู้อื่น บุคคลเมื่อรักษาผู้อื่น ชื่อว่ารักษาทนเป็นอย่างไร คือ

¹¹ ข.ม. (ไทย) 29/62/89.

บุคคลเมื่อรักษาผู้อื่นด้วยความอดทน ด้วยความไม่เบียดเบียน ด้วยเมตตา ด้วยความเอ็นดูชื่อว่า รักษาตน¹²

8) ป้องกันไม่ให้กิเลสต่าง ๆ มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น เกิดขึ้นได้ หรือหากว่าจะมีเกิดขึ้นนั้น ย่อมไม่อาจจะตั้งอยู่ได้นาน เพราะว่าในขณะที่กำลังเจริญสติปัฏฐานอยู่นั้น ย่อมมีสติสัมปชัญญะ คือการกำหนดรู้อยู่เสมอในขณะที่เห็นขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่รู้รส ขณะที่ถูกต้อง ขณะที่นึกคิด ฉะนั้นอกุศลจิตจึงไม่ได้มีโอกาสเกิด

9) ชื่อว่าได้บูชาพระพุทธเจ้าอย่างสูง ดังพุทธพจน์ว่า อานนท ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาใดก็ตามปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่สมควรแก่มรรคผลนิพพาน (โลกุตระธรรม 9) ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรมอยู่ (คือ เจริญสติปัฏฐาน 4) ผู้นั้น ชื่อว่าได้สักการะ ได้เคารพ ได้นับถือ ได้บูชาตถาคต ด้วยการบูชาอย่างสูง¹³

10) ชื่อว่าได้รักษาพระสัทธรรม 3 คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ มิให้เสื่อม พระภิกษุได้ถามพระอานนท ดังนี้ว่า ท่านอานนท อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมเสื่อม และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่เสื่อม

พระอานนทตอบว่า “จตุณฺห โข อาวุโส สติปัฏฐานาน อภาวิตตฺตา อพหุสสิกตตฺตาสทฺถมฺมปริหานํ โหติ. จตุณฺห จ โข อาวุโส สติปัฏ านาน อภาวิตตฺตา พหุสสิกตตฺตาสทฺถมฺมอปริหานํ โหติ” แปลว่า ผู้มีอายุสติปัฏฐาน 4 ประการที่บุคคลเจริญไม่ทำให้มากแล้วถ้าจะทำจึงเสื่อมและเพราะสติปัฏฐาน 4 ประการที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วค่าจัดทำจึงไม่เสื่อม¹⁴

ผู้เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานจะต้องรู้จักเหตุ รู้จักลักษณะ รู้จักกิจ และรู้จักผลของวิปัสสนา (1) จิตที่ตั้งมั่นด้วยสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นเหตุของวิปัสสนา (2) ความรู้ว้างขวางไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ตามความเป็นจริง เป็นลักษณะของวิปัสสนา (3) ความขจัดความมืดคือโมหะอันปิดบังปัญญา มิให้เห็นตามความเป็นจริงของสังขาร เป็นกิจของวิปัสสนา (4) ความเห็นจริงส่องสว่างทั่วไป ในความที่สังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าดังดวงประทีปส่องสว่างอยู่ตลอดเวลา นั้น เป็นผลของวิปัสสนา ท่านนักปฏิบัติธรรมทั้งหลายที่เจริญวิปัสสนาอยู่ ในขณะนี้ ควรทำความเข้าใจคำว่า วิปัสสนา เสียก่อนแยกออกเป็น 2 ศัพท์คือ วิ ศัพท์หนึ่ง ปัสสนา ศัพท์หนึ่ง คำว่า วิ แปลว่า แฉก คำว่า ปัสสนา แปลว่า การเห็นรวมความว่า วิปัสสนา แปลว่า การเห็นแจ้งซึ่งรูปรูปนามตามความเป็นจริง หมายความว่า

¹² ส.ม. (ไทย) 19/385/242.

¹³ ส.ม. (ไทย) 10/199/148.

¹⁴ ส.ม. (ไทย) 19/389/247.

การเจริญพระวิปัสสนากัมมัฏฐานนั้น ผู้เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานต้องกฏให้ปัญญาแจ่มแจ้งซึ่งรูปซึ่งนามว่า รูปเป็นอย่างไร นามเป็นอย่างไร เป็นต้น เพราะเหตุไร จึงจำเป็นที่จะรู้แจ้งซึ่งรูปนาม เพราะว่า การที่ไม่รู้รูปนาม ทำให้คนเราทั้งหลายหลงรัก หลงใคร่ หลงอยากได้ หลงชัง หลงติดอยู่ในสมมติบัญญัติ ไม่รู้ปรมัตถ์ เพราะความไม่รู้แจ้งซึ่งรูปนามนี้เอง จึงทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารไม่รู้จัก จบไม่รู้จักสิ้น การรู้รูปนาม ทำให้คนเราหมดตัณหามานะ ทิณฺณิ สันหาสะกิเลส ให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน ตัดก ล้างของวัฏสงสารได้เด็ดขาด ไม่หมุนเวียนต่อไป เหตุนี้ จึงจำเป็นต้องรู้รูปนาม ด้วยความเป็นจริง ทำอย่างไรจึงจะรู้รูปนามด้วยความเป็นจริง เราต้องสำเหนียกอยู่ตลอดเวลาจึงจะสามารถเข้าสู่ความดับ ทุกข์ได้

สติพละให้ประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคต ผู้มีสติย่อมคิด พุท และกระทำแต่สิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ และผู้มีสติที่พัฒนาแล้วย่อมคิด พุท และกระทำในสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ด้วยความปล่อยวาง เป็นอิสระจากความมีอัตตาหรือความเป็นตัวตน

การพัฒนาสติพละมีประโยชน์ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) เป็นประโยชน์ในส่วนตน คือสามารถควบคุมจิตให้อยู่ในความดีอย่างมั่นคงและประสบความสำเร็จในชีวิต ผูกจิตตนให้ผ่องใสแข็งแรงป้องกันกิเลสไม่ให้เข้ามาทำให้จิตเศร้าหมองกำจัดการความโลภและโกรธได้ ผูกจิตตนให้บริสุทธิ์ระงับความเศร้าโศก เสียใจพิโรธรำพัน ระงับความทุกข์กายทุกข์ใจ เข้าใจความจริงของโลกและสรรพสิ่งทั้งหลาย และเป็นอิสระหลุดพ้น ซึ่งอาจสำเร็จเป็นพระอรหันต์หรือเป็นพระอนาคามีได้ในชาตินี้ มีแต่ความเจริญในทางธรรมอันไม่เสื่อม มีร่างกายผ่องใสหน้าตาบริสุทธิ์สดชื่นแจ่มใส ทุกขเวทนาไม่อาจครอบงำจิตได้ หากเป็นภิกษุก็จะไม่มีวันลาสิกขา ทำให้เป็นอริยบุคคลทั้งเสขะบุคคล คืออริยบุคคลที่ยังต้องฝึกอยู่ และอเสขะบุคคลคืออริยบุคคลที่ไม่ต้องฝึกแล้วได้แก่พระอรหันต์ไว้ มีสติตั้งมั่นเป็นสมาธิละนิวรณ์ 5 คือ ความพอใจ ไม่พอใจ ง่วงเหงา หุดหู่ใจ ฟุ้งซ่านใจ ลังเลสงสัยออกไปได้ สิ้นตัณหา สิ้นทุกข์ พึงตนได้ เดินไปบนอริยมรรค รู้แจ้งในความรู้ลึกซึ้ง ทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ สามารถชนะกิเลสที่หมักหมมหรือติดอยู่ในสันดานคือ กาม ภพ อวิชชา ทำให้มีหุทิพย์ ตาทิพย์ รู้จิตผู้อื่น ระลึกชาติได้ สามารถเห็นการเกิด การตายของมนุษย์และสัตว์ทำให้อนาคตและหมดกิเลส 2)การมีสติพละเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม คือใช้ในการรักษาทั้งตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังรักษาพระสัทธรรมไม่ให้เสื่อมสูญ และทำให้พระสัทธรรมดำรงมั่นคงยืนยาวสืบไป

สรุปได้ว่า ประโยชน์ที่ได้จากการมีสติและมีสติที่พัฒนาไว้ดีแล้ว(สติพละ)นั้น ย่อมทำให้เกิดผลในปัจจุบันที่เกิดประโยชน์ได้ทันที และในผลอนาคตที่ต้องรอเวลาเกิดประโยชน์ตามเหตุปัจจัยนั้น เช่น ผลในปัจจุบันผู้มีสติย่อมมีชีวิตที่ดีมีความสุข ผู้มีสติพละย่อมมีชีวิตที่ดีมีความสุขมากขึ้น จากความเข้าใจ

ธรรมชาติของโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ส่วนผลในอนาคตผู้มีสติตายแล้วย่อมไปสู่สุคติ และผู้มีสติพละจนถึงที่สุดแล้วย่อมไปถึงนิพพานได้

อภิปรายผล

1. การเจริญสติพละแห่งสตินทรีย์ การเจริญสติพละซึ่งเป็นกำลังทำให้อันตรียสมคูล องค์ธรรมที่สำคัญที่สุดขาดไม่ได้ คือ สตินทรีย์ ซึ่งจะเป็นตัวที่ส่งเสริม สนับสนุนในการเผาผลาญกิเลสให้ลดน้อยถอยลงสติที่ระลึกถึงกุศลซึ่งได้บำเพ็ญมาแล้ว เช่น ทานหรือศีลเป็นปกติสติ คือ สติโดยทั่วไป ไม่ใช่สติพละ เพราะมีความประมาทในการปฏิบัติธรรม ส่วนสติที่มีกำลังจัดเป็นพละ คือ สติที่ระลึก สติพละเป็นองค์ธรรมที่รู้สภาวะธรรมปัจจุบันตามหลักของสติปัฏฐาน 4 คือ กองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม สตินี้จึงเป็น สติพละ ที่มีกำลัง สามารถกำจัดธรรมฝ่ายตรงกันข้าม คือ ความประมาท มีสติระลึกว่ายังเป็น ผู้ประมาทอยู่นั่นเอง จึงจะขับเคลื่อนหลักธรรมที่เป็นกุศลให้เกิดขึ้นได้ การเจริญสติพละแห่งสตินทรีย์เป็นองค์ธรรมที่ปรากฏอยู่ในโพธิปักขิยธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับสารนิพนธ์ของ พระอธิการประกาศสิทธิ์ สุขจิณฺโณ (กลิ่นชื่น) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาสติสัมปชัญญะที่ปรากฏอยู่ในโพธิปักขิยธรรม ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” โดยมีสติพละที่เป็นกำลังของสติและมีสัมปชัญญะ (ปัญญา) ช่วยพิจารณาอุปนามทั้งหลายที่เกิดขึ้น ให้รู้แจ้งตามความเป็นจริง ในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น ในขณะปัจจุบันอารมณ์ และเจตสิกธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น เพื่อช่วยให้สติที่เป็นประธานในสัมปยุตตธรรม ดำเนินไปได้ด้วยดี จนสติมีความแก่กล้า เป็นใหญ่ในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น เรียกว่า สตินทรีย์ เมื่อระลึกอย่างต่อเนื่องโดยไม่ลดละ จนทำให้สติมีกำลังแก่กล้าขึ้น และสามารถข่มปฏิปักษ์ธรรมทั้งหลายได้ เรียกว่า สติพละ เมื่อไม่ลดละในการกำหนดรู้ บรรเทาความเพียรในการระลึกรู้โดยมิย่อหย่อน สติได้แก่กล้า พัฒนาเป็นสติสัมโพชฌงค์ ได้เป็นองค์แห่งการตรัสรู้

สติพละได้ระลึกในอุปนามอย่างถูกต้อง ปัญญาดำเนินไปสู่การรู้แจ้งอริยสัจ 4 อันเหตุให้ถึงอันเป็นที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งปวง การเจริญสติพละแห่งสตินทรีย์ก็เป็นการเจริญสติปัฏฐานเช่นกันอันมีทั้งสติที่มากประกอบด้วยสัมปชัญญะ ย่อมมีสติ มีความเพียร อย่างจดจ่อต่อเนื่องไม่ขาดสาย จนสติตั้งมั่น มีความมั่นคง มีกำลังเป็นประธานในสภาวะธรรม ทำให้สตินทรีย์เกิดขึ้น และทำให้อันตรียสมคูลเกิดปัญญาญาณที่สามารถประหารกิเลสได้

2. สติพละตามหลักสติปัฏฐาน 4 สติพละจะเป็นกำลังแห่งการพิจารณาอุปนามตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นได้ทั้งสมณะและวิปัสสนา คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐานมีอิริยาบถปัพพะ สัมปชัญญะปัพพะ ชาติมนสิการปัพพะ เป็นวิปัสสนา ส่วนปานปัพพะ ปฏิกุศล มนสิการปัพพะ นวสีลิกาปัพพะ ต้องเจริญสมณะเสียก่อนแล้วจึงยกขึ้นสู่วิปัสสนา ภายหลังส่วนเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นวิปัสสนาล้วน ๆ การเจริญสติพละตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในหมวดกาย เวทนา จิตและธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติของพระมหาสัจจวัฒน์ วชิรญาณ (ฉัตรไทยแสง) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อการปรับบุคลิกภาพ” สติพละนี้เป็นการ

เจริญกรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของการปฏิบัติธรรม ด้วยการกำหนดรู้ฐานอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม เป็นทางสายเดียวที่สามารถทำลายวิปลาส อันทำให้เกิดความเห็นผิดไปจากความเป็นจริง จะเป็นผู้ให้ความจริงแก่ปัญญาด้วยความรู้แจ้งแห่งความที่รูป-นามเป็นสิ่งที่ไม่มีเที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ในเมื่ออตตไม่มีอยู่จริง ผู้เจริญวิปัสสนาโดยอาศัยขณิกสมาธิ เพ่งพินิจสังขาร หมายถึง ขั้นที่ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ คือ มีรูป-นามเป็นอารมณ์ที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 เข้าไปรู้เห็นตามความเป็นจริงโดย ความเป็นไตรลักษณ์ปัญญาที่เกิดขึ้นแต่วิปัสสนามีนามรูปปริเฉทญาณเป็นต้น และเมื่อบรรลุถึงญาณเป็นต้นไป จนถึงอนุโลมญาณแล้ว จะรับรู้สภาวะดับไปของรูป-นามเป็นหลักด้วยขณิกสมาธิระดับสูงเข้าไป เห็นแจ้งพิเศษในสภาวะรูป-นามตามความเป็นจริงที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดยความเป็นของไม่มีเที่ยง

ดังนั้นสติพละเป็นกำลังของสติที่สามารถพิจารณาสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงในฐานทั้ง 4 ได้อย่างมีกำลังมาก เป็นที่ตั้งแห่งการกระทำที่เป็นปัจจัยให้เกิดการเห็นแจ้ง การเห็นพิเศษ และการเห็นโดยอาการต่าง ๆ อารมณ์ที่ปรากฏทางกาย เวทนา จิต และธรรมว่า เป็นเพียงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย มีสติปัญญารู้สภาวะของรูปนามที่เป็นปัจจุบันอย่าง ชัดเจนเห็นไตรลักษณ์ได้ตามความเป็นจริงในการปฏิบัติวิปัสสนาต้องมีอารมณ์วิปัสสนา คือวิปัสสนาภูมิและได้สังเคราะห์เป็นรูป-นาม สติปัฏฐาน และวิปัสสนาภูมิ 6 เมื่อพิจารณาองค์ธรรมแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นธรรมที่เกี่ยวข้องกัน คือ เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานมีปัญญามุ่งสู่โลกุตระได้

3. สติพละในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนา สติพละในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนานั้น เป็นการเจริญวิปัสสนาภาวนาโดยการพิจารณาสภาวะที่เกิดขึ้นทางอายตนะอาศัยกำลังของสติที่เป็นสติพละในการพิจารณาเห็นแจ้งซึ่งความเป็นไตรลักษณ์ แจ่มอริยสัจ 4 เป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานเป็นอารมณ์ปรมาตม ไม่สามารถเห็นได้ ไม่สามารถจับต้องได้ รูปพรรณสัณฐานไม่มีไม่มีสี เป็นเพียงการรับรู้อาการเท่านั้น อารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานคือรูปธรรมนามธรรม อย่างร่างกายเราเป็นรูปธรรม ความรู้สึกนึกคิด ความรับรู้ทั้งหลายเป็นนามธรรม ร่างกายเป็นตัวรูปธรรม การเจริญปัญญานี้ก็ต่อรู้รูปธรรมรู้นามธรรม ที่เรารู้ถึงความมีอยู่ของรูปธรรม ถัดจากนั้นรู้ถึงความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของรูปธรรม หรือเบื้องต้นรู้ความมีอยู่ของนามธรรม ถัดจากนั้นก็รู้ถึงความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของนามธรรม ที่เรารู้ถึงความมีอยู่ของกายของใจ แล้วต่อไปก็เห็นความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของกายของใจ ร่างกายนี้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไป ถูกความทุกข์บีบคั้น เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ เปลี่ยนอิริยาบถไปเรื่อย ๆ จิตใจมีแต่ความไม่เที่ยง แปรปรวนตลอดเวลา แล้วก็บังคับไม่ได้ ควบคุมไม่ได้ เห็นความจริงของร่างกาย เห็นความจริงของจิตใจไป การเจริญสติพละในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนา ซึ่งมีความสอดคล้องกับสารนิพนธ์ของพระสพชาติ อธิปัญญา (กำชามา) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในฉานสูตร” เป็นการพิจารณาอายตนะภายในทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิได้กำหนดรู้อายตนะภายนอกทั้ง 6 คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และธรรมารมณ์ แม้การกำหนดอายตนะภายในก็กำหนดรู้เพียงรูป 5 ทาง มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย มิได้กำหนดรู้รูปอื่น ๆ และกำหนดรู้ใจ หรือ จิต เท่านั้น มิได้กำหนดรู้เจตสิก

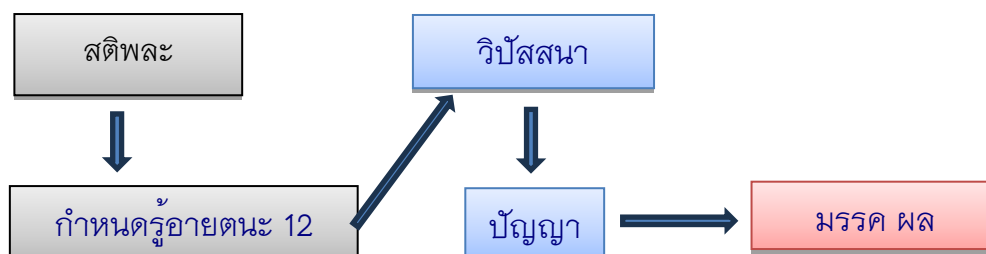
การกำหนดรู้อายตนะภายในนี้ เป็นการกำหนดรู้อายตนะภายนอกโดย ปริยาย การกำหนดรู้อุปาทานชั้น 5 การกำหนดรู้มหาภูตรูป 4 การกำหนดรู้ความเกิดดับของ ธรรมารมณ ผู้กำหนดรู้ลักษณะนี้จึงเป็นผู้ เจริญสติกำหนดรู้รูป-นามทั้งหมด

เมื่อจิตให้มีความตั้งมั่นในเจริญวิปัสสนาที่มีสติพละเป็นกำลังเพื่อบรมจิต พิจารณาอายตนะ ทั้ง 12 โดยมีจุดหมายสูงสุดอยู่ที่มรรค ผล นิพพาน พิจารณารูปนามสภาวะธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นทาง อายตนะ มีวิปัสสนาภูมิเป็นอารมณ์แล้วจิตแล่นไปสู่วิถีแห่งอริยมรรคยังวิปัสสนาญาณ 9 ให้ปรากฏเกิด ความรู้แจ้ง เห็นจริง จิตเข้าถึงตัววิปัสสนา พัฒนาไปตามลำดับญาณ 16 บรรลุ มรรค ผล นิพพาน

จากการอธิบาย “วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพละด้วยการกำหนดรู้อายตนะในการ เจริญ” ได้นำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ในการเจริญสติพละ วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติ พละ พิจารณาอายตนะทั้ง 12 เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นที่สนใจ สามารถพัฒนาสู่การเจริญ วิปัสสนาภาวนาขั้นสูงสุดได้ และเพื่อการหลุดพ้น คือ การบรรลุ มรรค ผล นิพพานตามลำดับ นอกจากนี้ยังเป็น หลักขีพยานการตรัสรู้ การประกาศพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสู่มวลมนุษยชนในยุค ปัจจุบันได้จริง สามารถนำพัฒนาสติพละด้วยการกำหนดรู้อายตนะในการเจริญนี้ไปพัฒนาเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพในการเจริญวิปัสสนาภาวนา มีปัญญามุ่งสู่ นิพพานได้โดยง่าย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพละในอายตนะตามหลัก วิปัสสนาภาวนา” องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

การเจริญสติพละด้วยการกำหนดรู้อายตนะในการเจริญวิปัสสนาภาวนานั้น เป็นการเจริญ วิปัสสนาในอายตนะทั้ง 12 ต้องรู้ตามความเป็นจริง คือ ทั้งอายตนะภายนอก 6 (อารมณ์) คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ¹⁵ และอายตนะภายใน 6 (อินทรีย์) คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ตา กับรูป หู กับเสียง จมูก กับกลิ่น ลิ้น กับรส กาย กับโผฏฐัพพะ ใจ กับธรรมารมณ)¹⁶ เป็นไปตามหลักไตรลักษณ์ การ ยึดติดในความรู้สึกติดใจลงตนเอง หรืออยากจะหลีกเลี่ยงในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ หรือหนี

¹⁵ ส.นิ. (ไทย) 16/199/298.

¹⁶ ที.ปา. (ไทย) 11/146/106.

ทุกข์ เมื่อเข้าใจตามความเป็นจริงแล้วจึงจักละความยึดติดในสิ่งเหล่านี้ได้ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วเวทนาเกิดขึ้น ตัวตนหาจักไม่เกิดตามมาเข้าสู่ภาวะที่อยู่ดีมีสุข

ผลแห่งการกำหนดรู้อายตนะในการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยมีสติพละที่เป็นกำลังเป็นตัวนำที่มีกำลังมากไม่ให้อสมุทัยเข้าครอบงำได้ เป็นการกำจัดกิเลสตัณหา บุคคลผู้ไม่มีตัณหา มานะ และทิฏฐิอาศัยอยู่¹⁷ให้ออกไปจากชั้นธัมมทาน ประพตีสัจจจิต กาย วาจา ใจ เพื่อความทุกข์ย่อมลดน้อยถอยลง เบาบางลง สำรวมอายตนะภายในได้ถูกต้อง มีสติพละที่เป็นกำลังมากประกอบด้วยสัมมาสติ และสัมมาสมาธิ แล้วจิตโยนิโสมนสิการ ปัญญารู้เท่าทันอายตนะของตน พิจารณาอายตนะภายนอกที่มาประจวบกับอายตนะภายในให้มีสติรู้เหตุ รู้ปัจจัย รู้สิ่งใดควรละ รู้สิ่งใดควรเจริญ การเกิดปัญญาละความปรารถนาได้โดยไม่ยากทำให้เกิดสงบสุขในตนเอง เมื่อกำหนดรู้ใจของตนเอง และบุคคลอื่น มีจิตใจที่มั่นคงรู้เท่าทันความจริงไม่เป็นไปตามอารมณ์ ไม่ยึดติดในสิ่งทั้งหลาย ใจที่ประกอบคุณธรรมย่อมมีคุณภาพสูงขึ้นตามขั้นตอนการปฏิบัติเมื่อถึงขั้นสูงสุด ย่อมทำให้ดับทุกข์ได้ในปัจจุบัน คือ นิพพาน มีสติพละที่เป็นกำลังของสติระลึกธรรมในความจริงของสิ่งทั้งหลาย โดยเฉพาะความไม่เที่ยง คือ ภาวะที่เกิดขึ้นตั้งอยู่แล้วดับไป เป็นเครื่องเตือนจิตให้ระลึกถึงความจริง รู้ทันการเปลี่ยนแปลง เห็นความไม่เที่ยงของสังขาร เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย แล้วนำไปประพตูปฏิบัติ ให้เกิดเป็นปัญญาขึ้น มนุษย์เป็นเหตุปัจจัยหนึ่ง ที่สำคัญให้เกิดเปลี่ยนแปลง ถ้าผู้มีสติปัญญานำเอาความรู้ในความจริงของธรรมชาติไปใช้ให้เป็นประโยชน์ สร้างสรรค์สังคมประเทศชาติให้มีแต่ความเจริญไม่มีความเสื่อมก็ได้ให้ตั้งอยู่ในธรรมเป็นหลักสำคัญ คือ ความไม่ประมาท¹⁸

ดังนั้น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่อยู่ในปัจจุบัน หรือการเจริญกรรมฐานธรรมแบบสติพละที่มีกำลังในการพิจารณากำหนดรู้อายตนะในการเจริญวิปัสสนาภาวนานั้น ทำอย่างไรไม่ให้ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์คือ สภาพที่ทนอยู่ไม่ได้ยาวนานย่อมมีความดับ มีความแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นสภาพที่บีบคั้น ไม่สามารถทนอยู่ได้นาน ผู้เจริญภาวนาควรกำหนดรู้ทุกข์ไม่ให้หนีทุกข์ให้อยู่กับทุกข์ให้จงได้ เมื่อตาได้สัมผัสกับรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้สูดดมกลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรส กายได้สัมผัส และใจได้นึกคิดต้องระงับจิตนั้น จิตคิดปรุงแต่งสติพละมีกำลังในการพิจารณาในสภาวะธรรมนั้น ปัญญาละมุ่มสู่มรรค ผล นิพพานได้

สรุป

การพัฒนาสติพละในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนา เป็นกระบวนการที่เจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยพิจารณาอายตนะให้เห็นแจ้งในไตรลักษณ์ โดยมีสติกำลังในการพิจารณาสภาวะธรรมในรูปนาม ซึ่งได้ชื่อว่า วิปัสสนาภาวนา เป็นการพัฒนาสติพละในอายตนะตามหลักวิปัสสนาภาวนา เป็นกระบวนการที่สำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรม และจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับตัวเราเอง และช่วยให้บุคคลสามารถมองเห็นและเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตอันซับซ้อนได้อย่างมีสติ นอกจากนี้ การพัฒนาสติพละยัง

¹⁷ ม.อ. (ไทย) 14/393/445.

¹⁸ ที.ส. (ไทย) 9/33/14.

ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเมตตาต่อผู้อื่น และสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ

สติพละเป็นกำลังของสติในการพิจารณาเห็นแจ้งซึ่งไตรลักษณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเจริญวิปัสสนาภาวนา เปรียบเสมือนแสงสว่างที่ส่องสว่างให้เราเห็นความจริงของสภาวะธรรมต่าง ๆ ช่วยให้เราสามารถรู้ตัวอยู่เสมอว่ากำลังคิดอะไร ทำอะไร และรู้สึกอย่างไร สติพละเป็นพื้นฐานสำคัญของการเจริญวิปัสสนาภาวนา การพัฒนาสติพละอย่างสม่ำเสมอจะช่วยให้เราสามารถพัฒนาปัญญา และเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น นำไปสู่การปล่อยวางอุปทาน และบรรลุลหุตพ้นจากความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสติพละในอายตนะโดยอาศัยหลักไตรลักษณ์เป็นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ทรงประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ช่วยให้เราสามารถเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ และปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนาสติพละให้มีกำลังในการพิจารณาอายตนะให้เห็นแจ้งซึ่งความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ตามหลักของไตรลักษณ์จึงได้ชื่อว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยการพิจารณารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ โดยความเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ด้วยกำลังของสติพละในการพิจารณา เพื่อให้เกิดปัญญาญาณให้การพัฒนาภาวนาต่อไป

ดังนั้น สติพละเป็นธรรมะที่สำคัญในการควบคุมและพัฒนาอินทรีย์ โดยมีอายตนะเป็นช่องทางในการรับรู้และสัมผัส สติพละช่วยให้เรามีสติรู้ตัวในขณะที่รับรู้ผ่านอายตนะต่างๆ ทำให้เราไม่ถูกกิเลสครอบงำและสามารถพัฒนาอินทรีย์ให้แก่กล้าแข็งขึ้นได้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้สงบ สว่าง และมีความสุขอย่างแท้จริง เป็นแนวทางการปฏิบัติที่มุ่งเน้นการรู้ตัวอยู่กับปัจจุบันขณะ โดยการนำสติไปจับที่อายตนะทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อสังเกตและพิจารณาธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกตัว จนนำไปสู่ความเข้าใจแจ้งในสภาวะธรรมอันเป็นสัจธรรมเป็นแนวทางการปฏิบัติที่นำไปสู่ความรู้แจ้งในธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งต่าง ๆ การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจะนำไปสู่ความสงบสุขภายในและการพัฒนาจิตใจอย่างสูงสุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

องค์กรที่จัดการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง องค์การภาคีรัฐบาล และอื่น ๆ ควรจัดให้มีการศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับกรรมฐานทั้ง 2 แบบ ในลักษณะที่เป็นเชิงวิเคราะห์องค์ธรรม เพราะในสังคมทุกวันนี้เต็มไปด้วยความโลภในกิเลส ขาดศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ขาดสติ และปัญญาในการแก้ไขปัญหาในดำรงชีวิต มีความเห็นผิด ๆ ดังนั้นองค์กรจึงควรนำองค์ความรู้และกำหนดเป็นนโยบาย เพื่อการศึกษาเชิงวิเคราะห์เพื่อให้เห็นแจ้งองค์ธรรมแห่งวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นตวปัญญาเป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้น วิปัสสนาญาณย่อมเป็นไปเพื่อสัมมาทิฐิ เมื่อความเห็นที่ถูกต้องแล้วย่อม ดำเนินไปเพื่อความพ้นทุกข์ทั้งปวง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัย เรื่องวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาสติพละด้วยการกำหนดรู้อายตนะในการเจริญวิปัสสนาภาวนาผู้วิจัย พบว่า ยังมีข้อจำกัดในการศึกษาหลาย ๆ ประเด็น เช่น การศึกษาหลักธรรมในกรรมฐานหมวดอื่น ๆ หรือการนำเนื้อหาหลักธรรมเชื่อมโยงงานวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังนั้นหากมีเรื่องศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้ควรศึกษาในประเด็นรายละเอียดของหลักธรรมต่าง ๆ คือ

- 1) ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาหลักธรรมของสติพละในวิปัสสนาภูมิ กับการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ในสังคมต่อไปได้
- 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสติพละกับปัญญาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) ศึกษาสมบัติ 8 แห่งการเจริญสติพละในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 4) รูปแบบการเจริญภาวนาในสติพละสู่วิถีแห่งอริยมรรคตามหลักวิปัสสนากรรมฐาน
- 5) รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของผู้เจริญจิตภาวนาเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ 9 แห่งวัดหนองหัวปลวก ตำบลไผ่รอบ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, 2532-2534.

คณะกรรมการโครงการจัดสร้างพระไตรปิฎกนิสสยะ, พระไตรปิฎกนิสสยะ (ฉบับพิเศษ) มหาสติปัฏฐานสูตร, แปลโดยจรัญ ธรรมดา. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดประยูรสาส์นไทย การพิมพ์. 2554.

พุทธทาสภิกขุ. ธรรมะเล่มน้อย. พิมพ์ครั้งที่ 2. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2538.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2548.

คัมภีร์กัจจายนะ: การแปล และการวิเคราะห์

Kaccayana Scripture: Translation and Analysis

พระมหาวิจิตร กลฺยาณจิตฺโต, phramaha wichit gallayanachitto¹

พระธรรมวชิรเมธี, Phrathamvajiramedhi²

พระมหาอุดร สุทธิญาโณ, Phramaha Udon Sutthiyano³

เวทย์ บรรณกรกุล, Wate Bunnakornkul⁴

วิโรจน์ คุ่มครอง, Viroj Koomkrong⁵

ไพฑูรย์ อุทัยคาม, Phaatoon Utaikarm⁶

E-mail: mammate@hotmail.com

Received: February 5, 2025 Revised: March 17, 2025

Accepted: April 9, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัจจายนะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ 2) เพื่อแปลคัมภีร์กัจจายนะจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์ กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสารนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์กัจจายนะกับคัมภีร์เนติปกรณ์ ได้แก่ คัมภีร์กัจจายนะเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลี แสดงเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ทางภาษาบาลี ส่วนคัมภีร์เนติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่เป็นแนวทางในการอธิบายพระพุทธรูปทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถ ให้เข้าใจชัดถึงเนื้อหาความอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่ในพระพุทธรูป ส่วนคุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น สัญญาสูตร คือ สูตรตั้งชื่อทางไวยากรณ์เพื่อให้สะดวกต่อการเรียกชื่อ ได้แก่ตั้งชื่ออักษรด้วยสูตรว่า อกฺขราปาทยเ อกฺขจตุตทาสีลํ เสียงทั้งหลายมี อ เป็นเบื้องต้น 41 เสียง ชื่อว่า อักษรที่กล่าวไว้ในสูตรก่อนเป็นต้น

^{1,2,3,4,5,6} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำอธิบายสูตร 6 ประเภทในคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น วิธีสูตร คือ สูตรประกอบรูปศัพท์ด้วยการลบและแปลงอักษรเป็นต้นเพื่อย่อคำให้กระชับสละสลวยเช่น โลปวิธี การลบ คือ การไม่ปรากฏแก่ผู้พูดและผู้ฟัง คือ การไม่ออกเสียงนั่นเอง หมายความว่า เมื่อลบสระหน้าไปแล้วสระที่ถูกกลบไปนั้นย่อมไม่ปรากฏ และออกเสียงไม่ได้ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายณะกับการศึกษาพระพุทธศาสนาเช่น คัมภีร์กัจจายณะเป็นอุปการะมากในการศึกษาพระพุทธพจน์เช่น สูตรที่ 1 อตฺถิ อักษรสัญญาโต แปลว่า เนื้อความย่อมหมายรู้ได้ด้วยอักษร อักษรเป็นเหตุให้รู้เนื้อหาของพระพุทธพจน์อย่างชัดเจน ถ้าอักษรผิดเพี้ยนก็ทำให้เนื้อความผิดเพี้ยนด้วย เมื่อเข้าใจเนื้อความผิด ก็ไม่อาจที่จะปฏิบัติตามเพื่อความพ้นจากทุกข์ได้ คัมภีร์กัจจายณะทำให้ผู้ที่ศึกษาสามารถเข้าใจข้อที่ใช้ทางไวยากรณ์บาลีอย่างถูกต้อง สามารถเข้าใจวิธีตัดบทของบทสนธิในภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องชัดเจนตามหลักภาษา

คำสำคัญ: คัมภีร์กัจจายณะ. การแปล. การวิเคราะห์

Abstract

This research article investigated on 3 objectives: (1) to study and analyze the *Kaccāyana* text concerning the history of its compiler, content structure, grammatical principles, and its relationship with other texts; (2) to translate the *Kaccāyana* text from Thai-Pali into Thai language; and (3) to analyze the value of *Kaccāyana* text in terms of grammatical system and Buddhist teachings. This was qualitative research using document analysis, synthesizing, and writing in descriptive type.

The research findings revealed that the analysis of the value of *Kaccāyana* text in terms of grammatical principles and Buddhist teachings indicated to its relationship with the *Nettipakaraṇa* text. The *Kaccāyana* text is a Pali grammar, dealing with Pali grammatical principles, while the *Nettipakaraṇa* is a guide for interpreting the Buddha's teaching, both in terms of letters and meanings, to clearly understand the content of the Four Noble Truths contained the Buddhist teachings. The value of *Kaccāyana* in relation to grammatical rules includes *Saṅkīṭṭasutta*, which names grammatical rules to give naming easier, such as naming letters with the rule “*Akkharāpādayo Ekacattāṭṭha*,” stating that there are 41 sounds, with ‘A’ being the first sound as mentioned before. *Kaccāyana* also explained six types of grammatical rules, such as *Vidhisutta*, which involves transforming words by deleting and altering letters to make the expression more concise and elegant, as seen in *Lopavidhi*, which involves omission, meaning that the sound is not produced by the speaker or heard by the listener, i.e., it is not pronounced. This implies that after the initial vowel is omitted, not perceptible to anyone and cannot be pronounced. The analysis of the

value of the *Kaccāyana* in relation to Buddhism revealed that the *Kaccāyana* is highly beneficial for the Buddha's teachings investigation, as seen in Sutta 1: “*Attho Akkharasaṅgāto*,” means “The meaning is understood through letters.” These letters enable clearly understanding of the Buddha's teachings, if the letters are incorrect, the meaning will also be incorrect. If the meaning is misunderstood, it is impossible to follow the right teaching to attain liberation, the end of suffering. The *Kaccāyana* text, also enables the learners to understand the terms used in Pali grammar correctly and clearly and knowing how to break down of compound words in Pali language according to linguistic principle.

Keywords: Kaccayana Scripture, Translation, Analysis

บทนำ

ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เช่น ประเทศไทย พม่า ลังกา คณะสงฆ์ต่างส่งเสริมพระภิกษุและสามเณรให้ศึกษาภาษาบาลีอย่างจริงจัง เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความรู้ความแตกฉานในภาษาบาลีก่อน จากนั้นจะได้ศึกษาพระพุทธรวจนะอันเป็นตัวพระปริยัติศาสนาได้อย่างถูกต้อง เมื่อศึกษาพระปริยัติศาสนาได้อย่างถูกต้องแล้ว ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดสุปฏิบัติ อสุปฏิบัติ ญาญปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติ ความเป็นตัวปฏิบัติศาสนาซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับผลคืออภิวรรณตามมา จัดเข้าในหลักที่ทานกล่าวไว้ว่า

ชนเหล่าใดแตกฉานภาษาบาลี ในประเภทแห่งสนธิ และนาม เป็นต้นแล้ว ทำความเพียรในพระไตรปิฎก อันประเสริฐ ด้วยกำลังความรู้อันดีเลิศ ชนเหล่านั้น ย่อมได้รับบรรณอันเป็นแก่นสารต่างๆ³

ส่วนคัมภีร์กัจจายณะ เป็นคัมภีร์ที่อธิบายหลักไวยากรณ์ พระวิชิตาภิเถระเป็นผู้แต่งขณะพำนักอยู่วัดอภยศิริ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างถวายโดยพระเจ้ามินแอกยอสุว พระราชนัดดาของพระเจ้าช้างเผือกหงสาวดี ทางมณฑลเหนือของภูเขาที่มีชื่อสองชื่อคือ ภูเขาตวยะวิงเจ และภูเขาอภยศิริ ในเมืองปinya อันมีนามว่าวิชัยปุระ ในรัชสมัยของพระเจ้าช้างเผือกหงสาวดี ผู้สร้างเมืองหงสาวดี ที่ขึ้นครองราชย์ในปีจุลศักราช 812 พ.ศ. 2093⁴ ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับคัมภีร์อธิบายไวยากรณ์มีจำนวน 6 หัวข้อ คือ

1) ตอนว่าด้วยสนธิกับ

³ เย สนธินามาธิปสาททกฺขา หุตฺวา วิสิฏฺเฐ ปิฎกตฺตยสฺมึ กุพฺพนฺติ โยคํ ปรมานุภาวาวินุทฺตํ กามํ วิริตฺถสํ สารี สทฺทนีติ. สุตต. (บาลี) 1.

⁴ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.9), ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2558), หน้า 38-40.

- 2) ตอนว่าด้วยนามกับ
- 3) ตอนว่าด้วยอาชยตกับ
- 4) ตอนว่าด้วยกัพพิณกับ
- 5) ตอนว่าด้วยอุณาทิกกับ
- 6) ตอนว่าด้วยนิคมคาถา⁵

อนึ่ง คัมภีร์กัจจายนะ แม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความหลักไวยากรณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องบาลีกัจจายนะให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์กัจจายนะยังไม่มีผู้ใดแปลเป็นภาษาไทยให้ครบถ้วน และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหาภาษาและคุณค่าของคัมภีร์ ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ อย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง “คัมภีร์กัจจายนะ: การแปล และวิเคราะห์” อันมีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัจจายนะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ เพื่อแปลคัมภีร์กัจจายนะจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย และเพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์ และคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นข้อมูลนำเสนอเป็นงานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยจึงต้องการ ค้นหาและนำเสนอในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัจจายนะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ
2. เพื่อแปลคัมภีร์กัจจายนะจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์ และคำสอนทางพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์กัจจายนะ: การแปล และวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์กัจจายนะ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาทบทวนคัมภีร์กัจจายนะนี้

- 1) ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กัจจายนะ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

⁵ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมหาเถระ), พระคัมภีร์กัจจายนมูล, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2563), หน้า 477.

- 2) แปลคัมภีร์กัจจายณะจากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย
- 3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์ และคำสอนทางพระพุทธศาสนา
- 4) สรุปผลการวิจัยและนำเสนอ

สรุปผลการวิจัย

1. วิเคราะห์คัมภีร์กัจจายณะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ พบว่า วิเคราะห์คัมภีร์กัจจายณะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์คัมภีร์กัจจายณะ ได้แก่

- 1) คัมภีร์กัจจายณะ เป็นคัมภีร์อธิบายขยายความกัจจายนไวยากรณ์ พระวิชิตาวิเถระเป็นผู้แต่งขณะพำนักอยู่วัดอภยศิริ ซึ่งเป็นวัดที่สร้างถวายโดยพระเจ้ามินแอกยอสุว พระราชนัดดาของพระเจ้าช้างเผือกหงสาวดี ทางมุด้านเหนือของภูเขาที่มีชื่อสองชื่อคือ ภูเขาตยะวงเน และภูเขาอภยศิริ ในเมืองปีนยะ อันมีนามว่าวิชาปุระ ในรัชสมัยของพระเจ้าช้างเผือกหงสาวดี ผู้สร้างเมืองหงสาวดี ที่ขึ้นครองราชย์ในปีจุลศักราช 812 พ.ศ. 2093⁶ ได้แต่งอธิบายไวยากรณ์ใน 6 หัวข้อคือ ตอนว่าด้วยสนธิกับ ตอนว่าด้วยนามกับ ตอนว่าด้วยอาชยตกับ ตอนว่าด้วยกัพพิชานกับ ตอนว่าด้วยอุณาทิกกับ และตอนว่าด้วยนิคมคาถา 2) โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์กัจจายณะ แบ่งเป็น การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์กัจจายณะ พระวิชิตาวิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครุ และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัย แล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหา และสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์กัจจายณะ การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิเทศ พระวิชิตาวิเถระผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งอธิบายเนื้อหา และสาระสำคัญของคัมภีร์กัจจายณะตอนว่าด้วยสนธิกับ ตอนว่าด้วยนามกับ ตอนว่าด้วยอาชยตกับตอนว่าด้วยกัพพิชานกับ ตอนว่าด้วยอุณาทิกกับ และตอนว่าด้วยนิคมคาถา และการจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้าย ในคัมภีร์กัจจายณะ พระวิชิตาวิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์ ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์ แล้วกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุสามเณรที่เพิ่งเริ่มศึกษาคัมภีร์กัจจายณะเป็นต้น⁷

ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์กัจจายณะ ได้แก่ 1) การประพันธ์แบบร้อยแก้วในคัมภีร์กัจจายณะนี้ พระวิชิตาวิเถระใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น 2 ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว ได้แก่ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา และแบบร้อยกรอง ได้แก่ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา ส่วนในงานวิจัยที่ยกตัวอย่างมานี้ใช้เดินเรื่องธรรมดาพาดึงแต่งแบบร้อยแก้วเช่น

อิทานิ ปทจุเลหาทินโย โหติ. ตตถ เสฏฐนุติ เอก ปทํ, ตีโลกมhitนุติ เอกํ ปทํ, อภิวนุทียาติ เอกํ ปทํ, อคฺคฺนุติ เอกํ ปทํ, พุทฺธนุติ เอกํ ปทํ, จาติ เอกํ ปทํ, ฌมฺมนุติ เอกํ ปทํ, อมฺลนุติ เอกํ ปทํ, คณฺนุติ เอกํ

⁶ พระมหาธีระยุทฺธ เขมธมฺโม (ปราชญ์นิวัฒน์), ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2558), หน้า 38-40.

⁷ กจ. (บาลี) 1.

2) การประพันธ์แบบร้อยกรองในคัมภีร์กัจจายณะนี้ พระวิจิตรวาทะใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น 2 ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา และแบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา ส่วนในงานวิจัยที่ยกตัวอย่างมานี้ใช้เดินเรื่องแบบคาถาท่านจึงแต่งแบบร้อยกรองปद्याวตรันท์ ตัวอย่าง เช่น

อิริยทุสสน ชนสฺส	สุทฺธิสมฺปาปํ ชินํ
โมหสฺส ธัมมํ ธรรมํ	นตฺวา สัมมํ นิรจฺจนํ.
ถปีตเม ตทคฺคฺมุหิ เอโส	อคฺคิไตฺยาทินา
นตฺวา ตณฺณจ มหาเถรํ	นุญสาทาการกมฺปิ จ.
พุทฺธปียาจริยญฺจ	รูปสิทฺธิวิธายกํ
สทฺทนีติการกญฺจ	ตตฺถีมคฺคปณฺฑิตํ.
นิสฺสยการกญฺจาปิ	นิทฺเทสการกมฺปิ จ
วณฺหิตฺวา เตสฺมาลมฺพ-	นิจฺจนํ สุวินิจฺจิตํ
ยติไปตานมตถาย	กสฺสํ กจฺจานวณฺณนํ. ⁹

หลักไวยากรณ์คัมภีร์ก็กระจายนะโดยพระวิชิตาวิเถระชาวพม่า ผู้รจนาคัมภีร์ก็กระจายนะ มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ ใช้กิริยาศัพท์ และใช้อัพเพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์เช่น

ปฐมาวริทัตติ ผันเป็นคำร้องเรียก (อาลปนะ) มีสำเนียงคำแปลเชื่อมว่า แน่ะ, ดูก่อน, ข้าแต่ ใช้คำใดคำหนึ่ง¹⁰ ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธาน สามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วน

⁹ ព.ស. (បា.ស្ថ.) 1.

ใหญ่เป็นค่านาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมวิภัติ หรือค่านามที่ทำให้เป็นปฐม-วิภัติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิด ตัวอย่างในคัมภีร์กัจจายนะเช่น อถวา สุนทเร สติปฐมฐานาภิเษเก ฐมเม เอสติ คเวสตีติ เสฏฐิ กิตกวิคคโหยัง แปลว่า อีกนัยหนึ่ง บุคคล ชื่อว่า เสฏฐิ เพราะจะจนัดเถว่า ย่อมค้นหา คือแสวงหาธรรมหลายมีประเภทแห่งธรรมมาติปฐมฐานเป็นต้นอันดังาม เสฏฐิบทนี้เป็นกิตติวิคคหะ¹¹

ความสัมพันธ์คัมภีร์กัจจายนะกับคัมภีร์อื่น ๆ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ของคัมภีร์กัจจายนะกับคัมภีร์อธิบายกัจจายนไวยากรณ์ พระวิชิตาวีเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์กัจจายนะมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์ไวยากรณ์ต่างๆ เพื่อให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายโดยละเอียดหรือแต่งสรุปเนื้อหาบร้อยฉบับ ส่วนใหญ่ยังมีได้พิมพ์เผยแพร่ในที่นี้จะนำชื่อคัมภีร์ที่แต่งในอินเดีย ลังกา และพม่ามาแสดงพอสมควร โดยเลือกเฉพาะคัมภีร์ที่ได้รับการอ้างอิงไว้ในปกรณ์นั้นๆ หรือที่พิมพ์เผยแพร่แล้ว พร้อมประวัติโดยย่อ เช่น บาลีไวยากรณ์สายกัจจายนะที่แต่งในอินเดียและลังกา ได้แก่ นยาสะ หรือมุขมัตตทีปนี ผลงานของพระชิรพุทธิแห่งลังกา แต่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 อธิบายสูตรกัจจายนไวยากรณ์ โดยเน้นการบอกลักษณะสูตร การแสดงวิธีการประกอบรูปศัพท์ตามกฎที่กล่าวไว้ในสูตรนั้นๆ และบาลีไวยากรณ์สายกัจจายนะที่แต่งในพม่า ได้แก่ การิกา ผลงานของพระธรรมเสนาบดี ฟ่านก้อยู่ที่วัดนันทาใกล้ถ้ำนันทาในพุกาม แต่งในสมัยของพระเจ้าจันลิตตาผู้ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1600-1628 ประพันธ์เป็นคาถา จำนวน 568 บท แสดงสาระไวยากรณ์ตามโครงสร้างและสาระในกัจจายนไวยากรณ์ ตั้งแต่สนธิกัณฑ์ไปจนถึงกิตกัณฑ์ คัมภีร์นี้เป็นไวยากรณ์เล่มแรกสุดที่แต่งในประเทศพม่า¹² 2) ความสัมพันธ์คัมภีร์กัจจายนะกับหลักบาลีไวยากรณ์ เป็นการแสดงหลักแห่งภาษาที่ใช้พูดหรือเขียน ซึ่งนักปราชญ์จัดขึ้นไว้ เพื่อกุลบุตรรู้จักและเข้าใจในการที่จะใช้ถ้อยคำให้ลงระเบียบเป็นอันเดียวกัน และไวยากรณ์ในภาษาบาลีนี้ ท่านแบ่งไว้เป็น 4 ภาค คือ 1) อักษรวิธี ได้แก่ แบบแสดงอักษร 2) วจีวิภาค ได้แก่ การแบ่งคำพูดออกเป็น 6 ส่วน 3) วากยสัมพันธ์ว่าด้วยการก คือ ผู้ทำและผู้ถูกทำ 4) ฉันทลักษณ์ ได้แก่ แสดงวิธีแต่งฉันท์ คือคาถาที่เป็นวรรณพุทธิและมาตราพุทธิหมายถึง บัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง เรียกคาถาบาง หมายถึง ภาษาบาลีที่แต่งด้วยคาถาล้วนๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่าคาถา ในลัทธิศาสตร์เรียกว่า ฉันท์ หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท์ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก แสดงวิธีแต่งฉันท์ คือคาถาที่เป็นวรรณพุทธิและมาตราพุทธิหมายถึง บัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง¹³ ลักษณะการแต่งฉันท์นี้ ท่านได้ใช้ฉันทวรรณพุทธิจรนาสลับกับจุนณียะบท โดยใช้ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์วุตโตทัยปกรณ์

¹⁰ สมิตธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมีเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, 2556), หน้า 193-194.

¹¹ กจ. (บาลี) 3.

¹² พระวิชิตาวีเถระ चना, พระมหานิมิตร ฐมมสาโร ป.ธ. 9 และคณะปริวรรต, **กัจจายนวันทนา**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2531), หน้า (39).

¹³ พระคันธสารากวีวงศ์ (แปลและอธิบาย), **สุไพธาลังการมัญชรี**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, 2546), หน้า 14.

หรือคัมภีร์วัตถุรัตนารมณ์เอง พระวิจิตรวาทะชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์กัจจายณะมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับหลักบาลีไวยากรณ์ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. การแปลคัมภีร์กัจจายณะจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย พบว่า ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์กัจจายณะจากต้นฉบับภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ใน ตอนว่าด้วยสนธิกับ ตอนว่าด้วยนามกับ ตอนว่าด้วยอาชยาตกับ ตอนว่าด้วยกัพพิชานกับ ตอนว่าด้วยอุณาที่กับ และตอนว่าด้วยนิคมคาถา จำนวนทั้งหมด 473 หน้าสำเร็จเรียบร้อยแล้ว

3. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา พบว่า วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคัมภีร์กัจจายณะกับคัมภีร์เนติปกรณ์ คือ คัมภีร์ กัจจายณะ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลี แสดงเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ทางภาษาบาลี ให้เข้าใจชัดถึงบทบาทหนึ่ง ๆ เกิดจากส่วนผสมอย่างไร มีลำดับการสร้างคำอย่างไร จึงสำเร็จเป็นบทนั้น ๆ ขึ้นมา ส่วนคัมภีร์เนติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่เป็นแนวทางในการอธิบายพระพุทธพจน์ทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถะ ให้เข้าใจชัดถึงเนื้อหาความอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่ในพระพุทธพจน์นั้น คัมภีร์ทั้ง 2 นี้ มีความสัมพันธ์ในหลายประเด็น คือ เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายหลักไวยากรณ์ เป็นคัมภีร์สำหรับอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคัมภีร์ที่มีหลักการที่เป็นสูตรหรือกฎสำหรับการนำไปใช้ และในคัมภีร์เนติปกรณ์บางส่วนก็มีหลักการวิเคราะห์ด้านบทพยัญชนะ ซึ่งใช้หลักการทางด้านไวยากรณ์ของภาษาบาลี เป็นคัมภีร์สำหรับอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้า คัมภีร์กัจจายณะไวยากรณ์ มีองค์ประกอบหลัก 3 ประเภท คือ สูตร ที่เป็นกฎข้อบังคับในหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี วุตติ คำอธิบายสูตร เป็นขยายความตัวสูตร และอุทาหรณ์ คือ แสดงตัวอย่าง คัมภีร์เนติปกรณ์บางส่วนก็มีหลักการวิเคราะห์ด้านบทพยัญชนะ เช่น (1) ในวิจยหาระ อันเป็นหลักการอธิบายพระพุทธพจน์ เพื่อกำจัดความไม่รู้ตัวอย่างการวิเคราะห์ที่ใช้ความรู้ทั้งไวยากรณ์กัจจายณะและหลักเนติปกรณ์ผสมกัน เช่น ปทวิจย คือ การจำแนกบททั้งหมดในพระพุทธพจน์ทั้งโดยอรรถะและโดยศัพท์ ในคาถานี้ จำแนกโดยศัพท์ และยุตติหาระ พิจารณาด้านสัทพหู คือ ความเหมาะสมด้านพยัญชนะ พระคาถานี้ เป็นบาลีที่ขึ้นสู่สังคายนาทั้ง 3 ครั้ง

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์ ได้แก่ สูตร 6 ประเภทในคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์สูตร ได้แก่ 1) สัญญาสูตร คือ สูตรตั้งชื่อทางไวยากรณ์เพื่อให้สะดวกต่อการเรียกชื่อ เช่น ตั้งชื่ออักษรด้วยสูตรว่า อกฺขราปาทย เอกจตุตาสี¹⁴ เสียงทั้งหลายมี อ เป็นเบื้องต้น 41 เสียง ชื่อว่า อักษรที่กล่าวไว้ในสูตรก่อน 2) วิธสูตร คือ สูตรประกอบรูปศัพท์ด้วยการลบและแปลงอักษรเป็นต้นเพื่อย่อคำให้กระชับสละสลวย เช่น ลบสระหน้าในเพราะสระหลังด้วยสูตรว่า สรา เสโร โลป¹⁵ ลบสระหน้าในเพราะสระหลัง 3) ปริภาสาสูตร คือ สูตรแสดงกฎทั่วไป เป็นเครื่องสังเกตที่มีความหมาย

¹⁴ กจ. (บาลี) 1/2.

¹⁵ กจ. (บาลี) 1/12.

ครอบคลุมเนื้อหาของคัมภีร์ทั้งหมด เช่น สูตรว่า ลิงคณฺจ นิปจฺจเต¹⁶ นามคัพฺพํและอื่น ๆ ย่อมตั้งไว้คล้ายตามพระชินพจน์ 4) อธิการสูตร คือ สูตรที่ติดตามไปปรากฏในสูตรอื่น เช่น สูตรว่า ชินวจนฺยุตฺตํ ติ¹⁷ ข้อความทั้งหมดคล้ายตามแก่พระชินพจน์นั้นเทียว 5) นิยมสูตร คือ สูตรกำหนดให้แน่นอน เช่น สูตรว่า นลิสฺสุมินปฺปฺสกาณิ¹⁸ นามคัพฺพํที่มีไชนปฺปฺสกลิงค์ ย่อมไม่ถึงความเป็นรัสสะในเพราะ ลี วิภตฺติ 6) อติเทสสูตร คือ สูตรชี้แนะวิธีที่กระทำ เช่น สูตรว่า อนุปทฺธิจฺจํ วุตฺตโยคโต¹⁹ การประกอบรูปศัพท์ที่มีได้แสดงไว้ พึงทราบตามสูตรที่ได้กล่าวมาแล้ว

คำอธิบายสูตร 6 ประเภทในคัมภีร์กัจจายณะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น 1. สัณฺญาสูตร คือ สูตรที่กล่าวถึงชื่อ จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1 สกสมัญญา คือ ชื่อของตน ได้แก่ ชื่อว่า อกฺขร, สร, รสฺส, ทิฆ, ครุ, พยฺยชน, วคฺค, นิคฺคหิต ที่ท่านพระกัจจายณะได้ตั้งสูตรระบุไว้²⁰ และ ปรสมัญญา คือ ชื่อจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตอื่น ได้แก่ ชื่อว่า ไชส, อไชส, ลิลิล, ธนิต, โลป, สวณฺณ, สรฺป, สฺงโยค, ลิงค, ปท, สพฺพนาม, อุปสคฺค, นิปาท, ตทฺธิต, อาชฺยาด และ กมฺมปฺปวจฺนีย เป็นต้น ที่พระกัจจายณะนำมาจากไวยากรณ์สันสกฤต และตั้งชื่อเหล่านั้นรวมไว้ในสูตรเดียวว่า ปรสมัญญา ปโยค²¹ เมื่อมีการประกอบใช้ชื่อในคัมภีร์สันสกฤตอื่นก็พึงประกอบได้ 2. วิธิตสูตร คือ สูตรประกอบรูปศัพท์ด้วยการลบและแปลงอักษร เป็นต้นเพื่อย่อคำให้กระชับสละสลวย จำแนกออกเป็น 8 ประเภทเช่น โลปวิธิต การลบ คือ การไม่ปรากฏแก่ผู้พูดและผู้ฟัง นั่นคือ การไม่ออกเสียงนั่นเอง หมายความว่า เมื่อลบสระหน้าไปแล้วสระที่ถูกลบไปนั้นย่อมไม่ปรากฏแก่ใคร ๆ และออกเสียงไม่ได้ ดังคำอธิบายในปทฺฐปฺปทฺธิปกรณํว่า วินาสโย โลโป.²² การหายไปชื่อว่า โลปะ คือ การลบเป็นต้น

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายณะกับการศึกษาพระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) คัมภีร์กัจจายณะเป็นอุปการะมากในการศึกษาพระพุทธพจน์เช่น สูตรที่ 1 อตุโธ อกฺขรสนฺญาโต แปลความว่า เนื้อความย่อมหมายรู้ได้ด้วยอักษร สูตรนี้ หมายความว่า อักษรนั้นมีคุณค่าเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้รู้เนื้อความของพระพุทธพจน์ หากอักษรไม่มี ก็ไม่อาจจะรู้เนื้อความได้ หรืออักษรผิดเพี้ยนไป เนื้อความก็ผิดเพี้ยนไปด้วยเมื่อเข้าใจเนื้อความผิด ก็ไม่อาจที่จะปฏิบัติตามเพื่อความพ้นจากทุกข์ได้ 2) คัมภีร์กัจจายณะก็เอื้อต่อการพระวินัย คือ การบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจการของสงฆ์ ต้องมีการสวดกรรมวาจาตามที่พระพุทธเจ้าทรงวางระบบไว้ หากสวดกรรมวาจาไม่

¹⁶ กจ. (บาลี) 1/53.

¹⁷ กจ. (บาลี) 1/52.

¹⁸ กจ. (บาลี) 1/85.

¹⁹ กจ. (บาลี) 1/51.

²⁰ กจ. (บาลี) 1/2.

²¹ กจ. (บาลี) 1/9.

²² รุป. (บาลี) 1/11.

ถูกต้อง กรรมที่ทำนั้นก็เกิดความเสียหาย บกพร่อง หรืออาจใช้การไม่ได้ ความเป็นผู้มีความรู้ในด้านอักษร และออกเสียงให้ถูกต้อง จึงมีส่วนสำคัญมาก ในประเภทแห่งพยานะมีลิลิตเป็นต้น เมื่อควรว่า สุธนาตุ เม เอา ต เป็น ถ ว่า สุธนาตุ เม ชื่อว่าทำลิลิตให้เป็น ธนิต 3) คัมภีร์กัจจายนะเกื้อกูลต่อความเข้าใจธรรม คือ ธรรม 2 ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญหายไปแห่งสัทธรรม ธรรม 2 ประการ อะโรบัง คือ บท พยานะที่สืบทอดกันมาไม่ดี อรรถที่สืบทอดขยายความไม่ดี ในประเด็นเกี่ยวความเสื่อมที่แสดงมานี้ คัมภีร์เป็นสิ่งที่มิอุปการะมากในประเด็นเกี่ยวกับบทพยานะ ซึ่งหากถือเอาบทพยานะถูกต้อง ไม่ ผิดเพี้ยน ก็สามารถรักษาอรรถเอาไว้ได้ 4) คัมภีร์กัจจายนะมีคำสอนของพระพุทธเจ้าดำรงอยู่เพื่อเกื้อกูล แก่ชาวโลก คือ เหตุ 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งสัทธรรม ได้แก่ เล่าเรียนสูตรที่เล่าเรียนกันมาดีโดยบทพยานะที่สืบทอดกันมาดี เป็นคนว่าง่าย เป็นพหูสูตร เรียนจบ คัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย และเป็นเถระ เป็นผู้ไม่มักมาก เป็นผู้ไม่ย่อหย่อน เป็นผู้ในบิวิเวก ปราศจากความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง²³ 5) พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน ซึ่งถูกรวบรวมไว้เป็นพระไตรปิฎก มีคำอธิบายเป็นอรรถกถา ฎีกา และ ปกรณ์วิเสสต่าง ๆ ต่อเนื่องกันมาตามลำดับ คำสอนและคำอธิบายเหล่านั้น อยู่ในรูปภาษาบาลี ผู้ที่ต้อง ทราบว่า พระศาสดาทรงสั่งสอนอย่างไรและให้ปฏิบัติอย่างไร จึงต้องมีความรู้ด้านภาษาบาลีเป็นอย่างดี จะได้ศึกษาค้นคว้าคัมภีร์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เป็นการรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้ถูกต้องเพื่อประโยชน์ต่อ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย²⁴ รวมทั้งนำคำสอนมาปฏิบัติตามให้ถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์สืบไป 6) เทียบเคียงพยานะและอรรถะ คือ หลักธรรมเหล่านี้ ต้องให้เข้าใจชัดเจนถูกต้องทั้งด้านพยานะและอรรถ ะ ต้องถือให้ตรงกันด้านพยานะก่อน จึงสามารถอธิบายด้าน อรรถะได้ เนื่องในภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีทั้งลึงค์ วจนะ วิภัตติ และปัจจัยประกอบต่าง ๆ เมื่อลึงค์ วจนะ วิภัตติ เป็นต้น ก็จะสามารถค้นคว้า วิเคราะห์ เทียบเคียง บทพยานะและคำอธิบายให้ถูกต้องได้ 7) หลักตัดสินธรรมวินัย คือ การตรวจสอบ ธรรมวินัยมีหลายแง่มุม สำหรับการตรวจสอบความเหมาะสมด้านพยานะใช้หลักมหาปเทศ 4 ได้แก่ พุทธาปเทศ อ้างว่าได้รับมาจากพระพุทธเจ้า สังฆาปเทศ อ้างว่าได้รับมาจากหมู่สงฆ์ สัมพหุลัตเถราป เทศ อ้างว่าได้รับมาจากพระเถระหลายรูป และเอกัตเถราปเทศ อ้างว่า ได้รับมาจากพระเถระหนึ่งรูปที่ นำเชื่อถือ แล้วนำไปเปรียบเทียบกับคำสอนที่ขึ้นสู่การสังคายนา หากไม่ลงกัน ก็ให้ทิ้งไป หากลงกันได้ ก็รับ ไว้²⁵ 8) อันตรธานของปริยัติเป็นเหตุอันตรธานแห่งศาสนา คือ การศึกษาปริยัติศาสนาให้เข้าใจได้ชัดเจน จึงเป็นอุปการะมากต่อการปฏิบัติ และนำไปสู่ปฏิเวธ เป็นประจักษ์พยานในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า เป็น เครื่องนำออกจากทุกข์ได้อย่างแท้จริง เป็นการรักษาพระศาสนาให้ดำรงมั่นคงยาวนาน เพื่อประโยชน์และ ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย การศึกษาคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีจึงเป็นจุดเริ่มต้นการศึกษาปริยัติให้ ถูกต้องสมบูรณ์ในด้านพยานะ นำไปสู่การศึกษาด้านอรรถะในคัมภีร์อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งล้วน

²³ อญ.จตุกก. (ไทย) 21/160/222-225.

²⁴ ที.ม. (บาลี) 10/216/134.

²⁵ ที.ม. (ไทย) 10/187/134-137.

แต่อยู่ในรูปภาษาบาลี ดังอธิบายมาโดยสังเขปนี้ 9) วิเคราะห์คุณค่าต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยวิธีสนธิที่กล่าวไว้ในกัจจายนไวยากรณ์ สนธิกัณฑ์ ส่งผลต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ทำให้ผู้ที่ศึกษากัจจายนไวยากรณ์สามารถเข้าใจข้อที่ใช้ทางไวยากรณ์บาลีอย่างถูกต้อง ทำให้ผู้ที่ศึกษากัจจายนไวยากรณ์สามารถเข้าใจวิธีตัดบทของบทสนธิในภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง

การอภิปรายผล

1) วิเคราะห์คัมภีร์กัจจายนะในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ พบว่า คัมภีร์กัจจายนะ เป็นคัมภีร์อธิบายขยายความไวยากรณ์ พระวิชิตาวีเถระเป็นผู้แต่งขณะพำนักอยู่วัดถอยศิริ แต่งอธิบายไวยากรณ์ใน 6 หัวข้อคือ ตอนว่าด้วยสนธิกับ ตอนว่าด้วยนามกับ ตอนว่าด้วยอาชยาตกับ ตอนว่าด้วยกัพพิธานกับ ตอนว่าด้วยอุณาทีกับ และตอนว่าด้วยนิคมคาถา มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา และแบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ ใช้กิริยาศัพท์ และใช้อัพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษาและหลักไวยากรณ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาบุรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ได้ทำวิจัยเรื่อง คัมภีร์วิสุทธิมรรคคัคคณฐี : การชำระและการศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอสรุปความได้ว่า ประวัติ ผู้แต่งนั้นมักเป็นธรรมเนียมของนักปราชญ์สมัยก่อนที่ไม่ใคร่แสดงชื่อของตนไว้ในงานนั้นด้วย จะแสดงเพียงเหตุผลหรือความจำเป็นในการแต่ง ด้านโครงสร้างเนื้อหา ผู้ประพันธ์ได้ยึดเอาโครงสร้างเนื้อหาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ลักษณะการประพันธ์เป็นการประพันธ์แบบวิมลสระ คือ การประพันธ์แบบผสมบ้ชชะ (ร้อยกรอง) กับ ค้ชชะ (ร้อยแก้ว) เข้าด้วยกัน ใช้สำนวนภาษาแบบง่าย แต่เป็นไปตามแบบแผนของการประพันธ์ คือ มีคำปณามคาถา อันเป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย พร้อมกับบอกเหตุผลในการประพันธ์แล้วจึงดำเนินเข้าเนื้อหาที่ตนประสงค์จะอธิบาย ในตอนสุดท้ายเป็นการแสดงนิคมคาถา พระสารทสลิไม่ได้แสดงชื่อของท่านเอาไว้ เป็นแต่กล่าวถึงสังคมสภาพแวดล้อมในยุคนั้นมีความเป็นไปอย่างไร และจบลงด้วยขอให้พระราชาดำรงมั่นในทศพิธราชธรรม ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความทุกข์ และขอให้ทั่วท่านผู้ประพันธ์ได้บรรลุมรรคนิพพานในศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อได้แปลและตรวจทานเทียบเคียงกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคฎีกาทั้งสองแล้ว ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของการอธิบาย เพราะคัมภีร์วิสุทธิมรรคคัคคณฐี ได้อธิบายเสริมเพิ่มเติม หรือสรุปคัมภีร์วิสุทธิมรรคทั้ง 3 ดังที่กล่าวแล้วไว้อย่างชัดเจนและสอดคล้องกับประพันธ์กุลวิวินิจฉัย ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของภาษาไทยที่มีความโดดเด่นในหลักภาษาระเบียบวิธีที่มีพร้อมเช่น อักขวิธี วิจิริภาค วากยสัมพันธ์และฉันทลักษณ์แต่ที่พิเศษกว่าภาษาอื่นคือมีความไพเราะด้วยเสียงวรรณยุกต์ถึง 5 ระดับอันเป็นความสุนทรีย์ของภาษาไทยประวัติความเป็นมาของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยโดยนักปราชญ์ของชาติสามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับภาษาไทยเช่น การตัดเสียง การเพิ่มเสียง การกลายความหมาย ที่ทำให้มีความสวยงามทางภาษาไทย และศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบอิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย ในหมวดต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อ

สังคมไทย เช่น หมดศาสนาและพิธีกรรม หมดราชาศัพท์และหมดวิชาการทั่วไป ซึ่งได้วิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่พบในสังคมไทย เช่น การสะกดคำ รากศัพท์ การออกเสียง และความสำคัญของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

2) การแปลคัมภีร์กัจจายนะจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย พบว่า ผู้วิจัยได้ทำการแปลคัมภีร์กัจจายนะจากต้นฉบับภาษาบาลีเป็นภาษาไทย ในตอนว่าด้วยสนธิกับ ตอนว่าด้วยนามกับ ตอนว่าด้วยอาชยาตกับ ตอนว่าด้วยกัพพิชานกับ ตอนว่าด้วยอุณาทิกกับ และตอนว่าด้วยนิคมคาถาจำนวนทั้งหมด 473 หน้าสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสมลักษณ์ คนุสสารี (สาราณวงศ์) ได้ทำวิจัยเรื่อง คัมภีร์สมันตภัททิกา อรรถกถาขนาดดวงค์ : การแปลและศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์พอสรุปความได้ว่า ผู้แต่งคัมภีร์สมันตภัททิกาได้นำเนื้อหาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาของท่านพระพุทธทศตและพระพุทธโฆสจารย์ มาเรียบเรียงใหม่ ให้เป็นลำดับที่เกี่ยวกับพระเมตไตรยพุทธเจ้า อีกทั้งแต่งเสริมข้อความบางอย่างที่ไม่เคยพบในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น มงคล 108 ในผ้าพระบาท พระอนุพยัญชนะ 80 เป็นต้น คัมภีร์สมันตภัททิกาแสดงประเพณี วัฒนธรรม ความงามของบ้านเมือง การปกครอง ตลอดจนถึงความเป็นอยู่ชาวเมืองในอดีตและในอนาคต จึงนับว่าให้คุณค่าทั้งด้านวรรณคดี คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านประเทืองสติปัญญา คัมภีร์สมันตภัททิกามีอิทธิพลต่อคัมภีร์วรรณคดีบาลีที่แต่งในภายหลัง เช่น ชินาลังการฎีกา ปฐมสมโพธิกถา โดยเนื้อหาที่มีอิทธิพลมากที่สุด คือ การกล่าวถึงมงคล 108 ในผ้าพระบาท ส่งผลให้มีการสร้างรอยพระพุทธบาทจำนวนมากที่ประกอบด้วยมงคล 108 ในประเทศพม่า ลังกา และไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันและสอดคล้องกับพระมหาจรัญ อุดมธมโม (บัวชูกาน) ได้ทำวิจัยเรื่องนัมมการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความได้ว่า ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้ คือ พระเวทได้้นำเนื้อหาจากคัมภีร์นัมมการ ลักษณะการแต่งของท่านต่างจากคัมภีร์นัมมการ เพียงแต่ได้อาศัยคำบางคำ สั้นบ้าง ยาวบ้าง ในคัมภีร์นัมมการนำมาอธิบายในลักษณะเป็นร้อยแก้วเป็นจำนวนมาก ผสมร้อยกรองบ้างเพียงเล็กน้อย เน้นในเรื่องไวยากรณ์เป็นหลัก อธิบายคำใด เริ่มต้นด้วยบอก ธาตุ ปัจจัย เช่น คำว่า สุกตฺ ซึ่งมี 2 ความหมาย ความหมายแรก หมายถึงเสด็จไปงาม (หรือเสด็จไปดี) ความหมายที่ 2 หมายถึงตรัสรู้ดี (พูดดี) สุกตฺ ที่ใช้ในความหมายว่า เสด็จไปงาม มาจาก สฺ บทหน้า (ดี งาม ง่าย) คมฺ ธาตุ (ใช้ในความหมายว่าไป) ต ปัจจัย ถ้าเป็นกริยา บอกให้ทราบว่าเป็นอดีตกาลมีคำแปลว่า แล้ว ถ้าใช้เป็นนามนาม แปลตามปกติ (ไม่ต้องออกสำเนียงกาล) ที่ใช้ในความหมายว่า ตรัสดี มาจาก สฺ บทหน้า เช่นเดียวกัน คทฺ ธาตุ (ใช้ในความหมายว่ากล่าว) ต ปัจจัยเหมือนกัน

3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา พบว่า วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์กัจจายนะกับคัมภีร์เนตติปกรณ์ ได้แก่ คัมภีร์กัจจายนะ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลี แสดงเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ทางภาษาบาลี ส่วนคัมภีร์เนตติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่เป็นแนวทางในการอธิบายพระพุทธพจน์ทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถ ให้เข้าใจชัดถึงเนื้อหาความ

อริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่ในพระพุทธรูป ส่วนคุณค่าของคัมภีร์ก็กระจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น สัญญาสูตร คือ สูตรตั้งชื่อทางไวยากรณ์เพื่อให้สะดวกต่อการเรียกชื่อ ได้แก่อักษรด้วยสูตรว่า อักษรปาทย โย เอกจตุตทาลีส เสียงทั้งหลายมี อ เป็นเบื้องต้น 41 เสียง ชื่อว่า อักษรที่กล่าวไว้ในสูตรก่อนเป็นต้น คำอธิบายสูตร 6 ประเภทในคัมภีร์ก็กระจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น วิธีสูตร คือ สูตรประกอบรูปศัพท์ด้วยการลบและแปลงอักษรเป็นต้นเพื่อย่อคำให้กระชับสละสลวยเช่น โลปวิธี การลบ คือ การไม่ปรากฏแก่ผู้พูดและผู้ฟัง คือ การไม่ออกเสียงนั่นเอง หมายความว่า เมื่อลบสระหน้าไปแล้วสระที่ถูกลบไปนั้นย่อมไม่ปรากฏ และออกเสียงไม่ได้ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์ก็กระจายนะกับการศึกษาพระพุทธศาสนาเช่น คัมภีร์ก็กระจายนะเป็นอุปการะมากในการศึกษาพระพุทธพจน์เช่น สูตรที่ 1 อตฺถิ อักษรสัญญาโต แปลว่า เนื้อความย่อมหมายรู้ได้ด้วยอักษร อักษรเป็นเหตุให้รู้เนื้อความของพระพุทธพจน์อย่างชัดเจน ถ้าอักษรผิดเพี้ยนก็ทำให้เนื้อความผิดเพี้ยนด้วย เมื่อเข้าใจเนื้อความผิด ก็ไม่อาจที่จะปฏิบัติตามเพื่อความพ้นจากทุกข์ได้ คัมภีร์ก็กระจายนะทำให้ผู้ที่ศึกษาสามารถเข้าใจชื่อที่ใช้ทางไวยากรณ์บาลีอย่างถูกต้อง สามารถเข้าใจวิธีดัดบทของบทสนธิในภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องชัดเจนตามหลักภาษาซึ่งมีความสอดคล้องกับประพันธ์ กุลวิจิตร ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของภาษาไทยที่มีความโดดเด่นในหลักภาษาระเบียบวิธีที่มีพร้อม เช่น อักษรวิธี วจวิภาค วากยสัมพันธ์และฉันทลักษณ์แต่ที่พิเศษกว่าภาษาอื่นคือมีความไพเราะด้วยเสียงวรรณยุกต์ถึง 5 ระดับอันเป็นความสุนทรีย์ของภาษาไทยประวัติความเป็นมาของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยโดยนักปราชญ์ของชาติสามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมกับภาษาไทยเช่น การตัดเสียง การเพิ่มเสียง การกลายความหมาย ที่ทำให้มีความสวยงามทางภาษาไทย และศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบอิทธิพลภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีในภาษาไทย ในหมวดต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย เช่น หมวดศาสนาและพิธีกรรม หมวดราชาศัพท์และหมวดวิชาการทั่วไป ซึ่งได้วิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่พบในสังคมไทย เช่น การสะกดคำ รากศัพท์ การออกเสียง และความสำคัญของคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับจิรภัทร แก้วภู ได้ทำวิจัยเรื่องลักษณะไวยากรณ์ของคำยืมจากภาษาบาลีและสันสกฤตที่ปรากฏในพระปฐมโพธิกถา ผลการศึกษาปรากฏดังนี้ ลักษณะไวยากรณ์ของคำยืมจากภาษาบาลีและสันสกฤตที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ พจน์ บุรุษ การก กาล มาลา และวากย ส่วนลักษณะไวยากรณ์ที่เปลี่ยนแปลง คือ ลิงค์ และการันต์ สรุปได้ดังนี้ คำยืมตามจำนวน 929 คำ เพราะว่าคำวิสามานยนามและสมานยนามสตรีลิงค์ นปฺ-ลสกลิงค์ และคำวิสามานยนามปุงลิงค์มีเนื้อความว่าสิ่งมีชีวิต จะไม่เปลี่ยนแปลงลิงค์ ถ้ามีแล้วเนื้อความว่าสิ่งไม่มีชีวิต จะเปลี่ยนแปลงเป็นนปฺ-ลสกลิงค์ ส่วนคำยืมสมานยนามปุงลิงค์ ที่มีเนื้อความว่าสิ่งมีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงเป็น อลิงค์ คำที่ลงท้ายด้วยสระ อา อิ อี และ อุ การันต์ พบว่าไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงท้ายคำ ส่วนคำที่ลงท้ายด้วยสระ อ จะเปลี่ยนแปลง 4 ลักษณะ คือเปลี่ยนสระจมเป็นสระลอย เปลี่ยนสระเสียงสั้นเป็นสระเสียงยาว ตัดเสียงสระให้พยัญชนะเป็นตัวสะกดท้ายพยางค์ และตัดเสียงพยัญชนะแล้วเติมเครื่องหมายทัณฑฆาตกำกับไว้ คำยืมกิริยาภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต จำนวน 121 คำ พบว่า มีการยืมคำ กิริยาภิกตํ ธาตุ และคำนามภิกตํ

แต่ไม่พบคำกริยาอาชยาด ที่ไม่เปลี่ยนแปลงกาล มาลา พจน์ และวาทก ชวนคำยืมอัพยัคัพท์ จำนวน 100 คำ พบว่า มีการยืมคำ นิบาต 2 คำ และไม่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะไวยากรณ์ ส่วนคำยืมอัพยัคัพท์ ผสมนั้น ที่เป็นคำนาม คำกริยากริยาคำนามกิตก และคำศัพท์กิตก จะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะไวยากรณ์ เช่นเดียวกับหมวดคำนาม และกริยาดังกล่าวแล้ว ผลจากการวิจัยลักษณะไวยากรณ์คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ปรากฏในพระปฐมสมณะโพธิกถาครั้งนี้ ทำให้ทราบว่าชนิดลักษณะไวยากรณ์ที่เปลี่ยนแปลง และวิธีการยืมคำจากรากศัพท์ และคำศัพท์ประเภทคำนาม คำกริยากริยาคำนามกิตก และคำนามกิตก แต่จะไม่ยืมบทที่ประกอบวิภัติแล้ว หน้าจากนั้นคำยืมประเภทคำกริยากริยาคำนามกิตก จะมีการเปลี่ยนแปลงชนิดคำเป็นคำนาม คำกริยา หรือความวิเศษณ์ ตามตำแหน่งและหน้าที่ในประโยคภาษาไทย

สรุป

คัมภีร์กัจจายนะ เป็นคัมภีร์อธิบายขยายความไวยากรณ์ พระวิจิตาจารย์เป็นผู้แต่งขณะพำนักอยู่วัดอภัยศิริ แต่งอธิบายไวยากรณ์ใน 6 หัวข้อคือ ตอนว่าด้วยสนธิกับ ตอนว่าด้วยนามกับ ตอนว่าด้วยอาชยาดกับ ตอนว่าด้วยกัพพิธานกับ ตอนว่าด้วยอุณาทิกกับ และตอนว่าด้วยนิคมคาถา มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้ว คือ การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา และแบบร้อยกรอง คือ การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ ใช้กริยาศัพท์ และใช้อัพยัคัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์ ส่วนการวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์และคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ ความสัมพันธ์ของคัมภีร์กัจจายนะกับคัมภีร์เนตติปกรณ์ ได้แก่ คัมภีร์กัจจายนะ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลี แสดงเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์ทางภาษาบาลี ส่วนคัมภีร์เนตติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่เป็นแนวทางในการอธิบายพระพุทธพจน์ทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถ ให้เข้าใจชัดถึงเนื้อหาความอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่ในพระพุทธพจน์ ส่วนคุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น สัญญาสูตร คือ สูตรตั้งชื่อทางไวยากรณ์เพื่อให้สะดวกต่อการเรียกชื่อ ได้แก่ตั้งชื่ออักษรด้วยสูตรว่า อักษรปาทย โย เอกจตุตทาลีส เสียงทั้งหลายมี อ เป็นเบื้องต้น 41 เสียง ชื่อว่า อักษรที่กล่าวไว้ในสูตรก่อนเป็นต้น คำอธิบายสูตร 6 ประเภทในคัมภีร์กัจจายนะที่มีต่อหลักไวยากรณ์เช่น วิธีสูตร คือ สูตรประกอบรูปศัพท์ ด้วยการลบและแปลงอักษรเป็นต้นเพื่อย่อคำให้กระชับสละสลวยเช่น โลปวิธี การลบ คือ การไม่ปรากฏแก่ผู้พูดและผู้ฟัง คือ การไม่ออกเสียงนั่นเอง หมายความว่า เมื่อลบสระหน้าไปแล้วสระที่ถูกลบไปนั้นย่อมไม่ปรากฏแก่ใคร ๆ และออกเสียงไม่ได้ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์กัจจายนะกับการศึกษาพระพุทธศาสนาเช่น คัมภีร์กัจจายนะเป็นอุปการะมากในการศึกษาพระพุทธพจน์เช่น สูตรที่ 1 อตฺโถ อักษรสัญญาโต แปลว่า เนื้อความย่อมหมายรู้ได้ด้วยอักษร อักษรนั้นมีคุณค่าเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้รู้เนื้อความของพระพุทธพจน์ หากอักษรไม่มี ก็ไม่อาจจะรู้เนื้อความได้ หรืออักษรผิดเพี้ยนไป เนื้อความก็ผิดเพี้ยนไปด้วย เมื่อเข้าใจเนื้อความผิด ก็ไม่อาจที่จะปฏิบัติตามเพื่อความพ้นจากทุกข์ได้เป็นต้น ซึ่งส่งผลต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์กัจจายนะสามารถเข้าใจชื่อที่ใช้ทางไวยากรณ์บาลีอย่างถูกต้อง ทำให้ผู้ที่ศึกษาคัมภีร์กัจจายนะสามารถเข้าใจวิธีดัดบทของบทสนธิในภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องชัดเจนตามหลักภาษา

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. 2506.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญูญาณ. 2532-2534.

กัจจายนเวทย์ยากรณ (ภาษาบาลี)

สหพินิติ. สุตตมालา.

พระคันธสาราภิวังศ์ (แปลและอธิบาย). **สุโธธการมัญชรี**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์. 2546.

พระมหาธีระยุทธ เขมธมโม (ปราชญ์นิวัฒน์). **ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด. 2558.

พระวิฑิตาภิเษะ รจนา. พระมหานิमित ธรรมสาร ป.ธ. 9 และคณะปริวรรต. **กัจจายนวันทนา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์. 2531.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโมเถระ). **พระคัมภีร์กัจจายนมูล**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2563.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.9). **ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด. 2558.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. ผศ. ดร.. **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมีเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด. 2556.

**การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลัก
ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน**
**Application of Doctrines in the Mahasatipatthana Sutta
for Developing the mine According to the Dhammanupassana Satipatthana
Principle**

พระทศพร รตินโร เหลืองขาบทอง¹

Pra Thodsaporn (Ratintaro) Lueangkaphthong

E-mail : thod0805@gmail.com

วิโรจน์ คุ่มครอง²

Viroj Koomkrong

E-mail : koom-krong9@hotmail.com

Received: February 19, 2024; Revised: October 1, 2024;

Accepted: October 10, 2024;

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาธัมมานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐาน 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยภาคสนาม โดยมีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 รูป/คน สรุปเรียบเรียง และบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า หลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานในสติปัฏฐาน คือ การเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อฝึกอบรมปัญญาขั้นสูง ทำให้เกิดญาณรู้แจ้งสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยอาศัยเครื่องมือสำคัญคือ อาตาปี สัมปชาโน สติมา เป็นทางสายเดียวเท่านั้นที่นำไปสู่การบรรลุธรรม และพระนิพพาน การพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพิจารณาสภาวธรรมในธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย โดยผู้ปฏิบัติตั้งสติ

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

² อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.

กำหนดตามคัมภีร์ทศธรรม 5 หมวด แต่จะอย่างตามความเป็นจริงว่าเป็นเพียงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น กำหนดรู้ที่อยู่เสมอต่อเนื่องจนเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตา การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานกล่าวคือ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเจริญอัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งประกอบด้วยธรรม 5 หมวด คือ หมวดนิเวรณ ผู้ปฏิบัติพึงละนิเวรณ 5 หมวดชั้น ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาชั้น 5 และกำหนดรู้อายตนะ 12 ตามความเป็นจริง หมวดโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติพึงเจริญโพชฌงค์ 7 หมวดอริยสัจ ผู้ปฏิบัติพิจารณาอริยสัจ 4 ตามความเป็นจริง องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ สามารถพัฒนาจิตให้เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุให้การดำเนินชีวิตในปัจจุบันมีความสงบสุข องค์ความรู้ที่ได้รูปแบบเป็น “NPAB-A Model”

คำสำคัญ: การพัฒนาจิต, สติปัฏฐาน 4, อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

Abstract

The research paper was a part of dissertation entitled ‘Application of Doctrines in the Mahasatipatthana Sutta for Developing the mind According to the *Dhammanupassana Satipatthana* Principle’ investigates on 3 objectives; 1) to study of *Dhammānupassanā* in Mahasatipatthanasutta, 2) to study the development of the mind according to the principles of *Dhammānupassanāsatipatṭhāna*, 3) to study the application of doctrines in Mahasatipatthana Sutta to develop the mind according to *Dhammānupassanāsatipatṭhāna* principle. It was qualitative research conducted through documentary survey with the collection of key informants relevant for research by in-depth interviews of 10 experts, being analyzed, summarized and written in descriptive type.

The results revealed that the *Dhammānupassanāsatipatṭhāna* contents the Vipassana practical disciplines for advanced knowledge leading to the full realization of all as they really. For practice, one must use important tools, namely *Ātāpī*, *Sampajāno*, and *Satimā*, Mahasatipatthana had been recognized as the only path leading to Nibbana. Developing the mind according to *Dhammānupassanāsatipatṭhāna* refers to an observation of natural conditions arising according to causal factors. Those who practice Vipassana must consciously observe and understand the 5 categories of Dhamma, in order to see the arising, and passing away as just state of nature as it really is continuously contemplating on impermanence, suffering, and selflessness. Application of the doctrines in *Mahasatipatthanasutta* to develop the mind according to the *Dhammānupassanāsatipatṭhāna* was that the practitioner must exercise *Dhammānupassanāsatipatṭhāna* consisting of 5 categories: in *Nivarana* section, practitioners should abandon the 5 hindrances, in *Khandha* section, practitioner should consider the five aggregates, and in *Āyatana*, the practitioner determines and knows the 12 sensual bases as they really were. In *Bojjhaṅga* section, practitioners should develop the 7 enlightenment factors. In Noble Truth section, practitioner contemplates on the Four Noble Truths: as they were. New knowledge obtained which will enrich the mental wholesomeness causing moral and happy living in the present is NPAB-A model.

Keywords: Mental development, Satipatthana 4, Dhammānupassanāsatiṭṭhāna

บทนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่อุบัติขึ้นได้ก็เพราะการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสนาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ประสงค์จะมีปัญญา เพื่อกำจัดกิเลสให้เบาบางลง ต้องอาศัยการฝึกอบรมจิตใจ มีปรากฏชัดอยู่ในหนังสือพระไตรปิฎก พระสูตรต้นตปิฎก ที่ฌนิกาย มหาวรรค มหาสติปัฏฐานสูตร “ธัมมานุปัสสนา (การพิจารณาธรรม)”³ ซึ่งเป็นการยกระดับจิตที่พัฒนาแล้วเปรียบเสมือนกับเพชรที่ถูกเจียรไนแล้ว ดังนั้นความงามของเพชร จึงเป็นสิ่งที่บุคคลผู้แสวงหา และต้องการแต่ความงามของจิตที่เจียรไนแล้ว ซึ่งเป็นยอดของความงามทั้งหมด

หลักคำสอนสำคัญในทางพระพุทธศาสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร เน้นในเรื่องของการพัฒนาปัญญา เพราะมีคุณค่าต่อชีวิตเป็นและยังส่งผลทำตนให้เป็นผู้ประเสริฐขึ้นในสังคมได้ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสวิธีพัฒนาจิตที่เรียกว่า “ภาวนา”⁴ หรือ “จิตตภาวนา”⁵ ไว้เพื่อให้เราได้ศึกษาการพัฒนาจิต

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน⁶ คือ การตามรู้สภาวะธรรม เป็นการกำหนดรู้กายและใจ รวมทั้งสิ่งอื่นภายนอกที่ล้วนเป็นสภาวะธรรม ไม่มีบุรุษสตรี ความเป็นเราเขา โดยการพิจารณาธรรม 5 หมวด คือ นีวรณฺ์ ขันธ์ อายตนะ โพชนงค์ และอริยสัจจ์ การใช้สติตามรู้ตามเห็นเข้าไปในอาการของจิตที่เกิดขึ้น เมื่อมีอารมณ์ต่าง ๆ เข้ามากระทบ เช่น ราคะ โทสะ โมหะก็ดี ล้วนแต่อยู่ใต้อำนาจพระไตรลักษณ์ ที่สามารถสลัดละวางได้ด้วยอำนาจของสัมมาสมาธิ

การพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพัฒนาจิตโดยใช้สติพิจารณาสภาวะธรรมทั้งรูปธรรมและนามธรรม ทั้งภายนอกและภายใน ในการพิจารณากำหนดรู้สภาวะธรรมนั้น จะต้องกำหนดรู้ไปตามลำดับ ตั้งแต่อย่างหยาบไปจนถึงอย่างละเอียดที่สุด ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ลึกซึ้งกว่าการเห็นกาย เวทนา และจิตอย่างใดอย่างหนึ่ง การปฏิบัติแบบพิจารณาธรรม คือ ให้รู้ความจริงแบบสัจจะ คืออริยสัจจ์ ดังนั้น การพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงเป็นการตามดูจิตให้รับรู้อยู่กับปัจจุบัน ในอิริยาบถทั้งหลายที่กายเป็นอยู่หรือกระทำ วาจาที่พูด และสมองที่คิด ให้จิตนี้ประทับติดตลอด มีความมั่นคง เข้มแข็ง เกิดปัญญาเห็นสภาวะตามความเป็นจริง⁷

³ ที.ม. (ไทย) 10/372/301.

⁴ อ.ป.ญจก. (ไทย) 22/79/145.

⁵ ที.ป. (ไทย) 11/305/272.

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/382/316-17.

⁷ ที.ม. (ไทย) 10/273-300/325-351.

จากความสำคัญดังกล่าวมา ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหาและต้องการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับหลักคำสอนสำคัญในมหาสติปัฏฐานสูตร มาเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน จึงทำให้ทราบว่าคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตร มีการฝึกพัฒนาจิตไว้อย่างไร เมื่อได้ข้อสรุปนี้แล้วผู้วิจัยจึงต้องการศึกษา “การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัด อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูลและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาอัมมานุสสนาในมหาสติปัฏฐาน
- 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน
- 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย “การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย
- 5) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ปฏิบัติธรรม
- 6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบคณานิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการวิจัย

1) **ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร** มหาสติปัฏฐานสูตร⁸ เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องของการเจริญสติ ที่เรียกว่า สติปัฏฐาน 4 อันเป็นทางสายเอกในอันที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานได้ มีหลักปฏิบัติ ดังนี้

1) ความหมายและความสำคัญของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม การมีสติกำกับความรู้เท่าทันธรรมให้รู้เห็นตามความเป็นจริง⁹ การกำหนดธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพิจารณากำหนดรู้ทันธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ได้แก่ โพชฌงค์ อริยสัจจ์ ที่เป็นอกุศล ได้แก่ นิวรณ์ ที่เป็นกลาง ๆ ได้แก่ ชันธ์ อายตนะ ความสำคัญของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงสภาวะธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา เป็นการใช้สติกำหนดรู้อาการที่ปรากฏทางกายและใจที่เกิดขึ้นแล้วดับไปตามเหตุปัจจัย การมีสติอยู่พร้อมด้วยความรู้ชัดจิตของตนต่อสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นตามสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้น เป็นต้น¹⁰

2) องค์ประกอบของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีดังนี้ นิวรณ์ หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องห้ามหรือกั้นความดีคืออกุศลไม่ให้เกิด และกุศลบางอย่าง เช่น ฌานที่เกิดขึ้นแล้วทำให้เสื่อมสิ้นไปได้¹¹ มี 5 คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนะมิทธะ อุทธัจจกุกกุกจะ และวิจิกิจฉา ชันธ์ หมายถึง การรวมตัวของรูปนามที่เป็นอดีตปัจจุบัน อนาคต อยู่ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทรมานหรือประณีต อยู่ไกลหรือใกล้ มี 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ¹² อายตนะ หมายถึง ที่ติดต่อกัน แตนต่อ เครื่องรู้และสิ่งที่ถูกรู้¹³ มี 12 คือ อายตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายตนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ ธรรมมารมณ โชชนงค์ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้¹⁴ หรือองค์ของผู้ตรัสรู้¹⁵ มี 7 คือ สติ ธัมมวิจย วิริยะ

⁸ ที.ม. (ไทย) 10/273-300/325-351.

⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 22, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 396.

¹⁰ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

¹¹ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภังค์, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, 2549), หน้า 23.

¹² เรื่องเดียวกัน หน้า 313.

¹³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 22, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 547-548.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 277.

ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา อริยสังข์ ความจริงอย่างประเสริฐ¹⁶ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ¹⁷ มี 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

3) องค์ธรรมในธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติเจตสิก¹⁸ เหตุที่ทำให้เกิดสติ ทานแสดงไว้ในคัมภีร์ มิลินทปัญหาว่า สติเกิดขึ้นเพราะเหตุ 17 ประการ คือ สติเกิดเพราะการรู้ยิ่ง สติเกิดเพราะทรัพย์ สติเกิดเพราะความรู้สึกยิ่งใหญ่ เป็นต้น

4) อุปสรรคเครื่องกั้นการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ นิรวณ กิเลสที่เป็นเครื่องขัดขวางมิให้ บรรลุคุณความดี มีฉาน เป็นต้น¹⁹

5) อานิสงส์ของการเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มี 16 ประการ²⁰ สรุป ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐานในสติปัฏฐานสูตร คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงสภาวธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ มีสติรู้ชัดธรรมทั้งหลาย อานิสงส์ของสติกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ เกิดประโยชน์ในการพิจารณากำหนดรู้ในปัจจุบันขณะ ทำให้เกิดปัญญาและยังเป็นประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนตนเองให้รู้ผิดชอบชั่วดี มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ของตน คือ สามารถรู้สภาวะของตนเองได้ตลอดเวลา และย่อมสามารถบรรลุมรรคผลและนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลผู้ละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง²¹

2) การพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน 1) การพัฒนาจิตตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ จิต เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์ เป็นตัวรู้ สิ่งที่เกิดรู้ขึ้นเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้นจิตเป็นธรรมชาติที่รับรู้อารมณ์ทั้ง 6 ที่เกิดขึ้นและดับไป การที่มนุษย์จะพ้นจากทุกข์ จากการเวียนว่ายตายเกิดได้ก็ต้องอาศัยการพัฒนาจิต ดังนั้น จิตจึงเป็นใหญ่ในธรรมทั้งปวง²² การพัฒนาจิตตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท ใช้สมาธิ 3 ประเภท ได้แก่ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ จัดอยู่ในสมถะ ส่วนขณิกสมาธิ จัดอยู่ในวิปัสสนาภาวนา จิตที่เป็นสมาธิ ชั้นอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิที่มีความสงบจากกามและอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน

¹⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 55, หน้า 868.

¹⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 22, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 519.

¹⁷ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสาราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, 2549), หน้า 362.

¹⁸ วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี, คู่มือการศึกษา พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 2 เจตสิกสังคหวิภาค, พิมพ์ครั้งที่ 10, (นครปฐม: มูลนิธิแนบหานิราณนธ์, 2553), หน้า 20.

¹⁹ อภ.สง. (ไทย) 34/1158/269.

²⁰ ที.ม. (ไทย) 10/404/338-40.

²¹ ที.ม. (ไทย) 10/379/308.

²² อภ.สง.อ. (ไทย) 76/58/52.

ทุติยฉาน ตติยฉาน และจตุตถฉาน ส่วนขณิกสมาธิเมื่อแก่กล้ามากขึ้น ความตั้งมั่นแห่งจิตใน สมถภาวนา ย่อมเกิดขึ้น แม้อารมณ์ที่เป็นรูปนามจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพที่ปรากฏชัดตามความเป็นจริง ดังนั้น อธิจิต ตลิกขา ลิกขา คือ จิตอันยิ่ง จึงเป็นการพัฒนาสมาธิแห่งปัญญาเบื้องต้น²³

2) การพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การพัฒนาจิตตามหลักนิรอรณ 5 ในธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งประกอบด้วยธรรม 5 หมวด คือ 1) หมวดนิรอรณ ผู้ปฏิบัติพึงละนิรอรณ 5 ได้แก่ กามราคะ ความโกรธ ความหดหู่ ความฟุ้งซ่าน และความลังเลสงสัย 2) หมวดขันธ์ ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง 3) หมวดอายตนะ ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้อายตนะ 12 ที่เกิดจากผัสสะ คือ อายตนะภายใน และอายตนะภายนอก ตามความเป็นจริง 4) หมวดโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติพึงเจริญโพชฌงค์ 7 คือ สติ ธรรมวิจย เป็นต้นที่กำลังเกิดให้มีกำลังมากขึ้น 5) หมวดอริยสัจ ผู้ปฏิบัติพิจารณาอริยสัจ 4 มี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคที่กำลังปรากฏ ตามกรอบของญาณในอริยสัจ

3) ผลของการพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การบรรลุมรรคผล เป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวก สามารถจัดกิเลสได้ตามลำดับ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไปจนถึงกิเลสอย่างละเอียด โดยบุคคลที่บรรลุธรรมนั้นมองเห็นความจริงของสรรพสิ่งว่ามีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีใครบังคับบัญชาได้²⁴

3) การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานเพื่อพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งประกอบด้วยธรรม 5 หมวด คือ 1) หมวดนิรอรณ ผู้ปฏิบัติพึงละนิรอรณ 5 ได้แก่ กามราคะ ความโกรธ ความหดหู่ ความฟุ้งซ่าน และความลังเลสงสัย 2) หมวดขันธ์ ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง 3) หมวดอายตนะ ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้อายตนะ 12 ที่เกิดจากผัสสะ คือ อายตนะภายใน และอายตนะภายนอก ตามความเป็นจริง 4) หมวดโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติพึงเจริญโพชฌงค์ 7 คือ สติ ธรรมวิจย เป็นต้นที่กำลังเกิดให้มีกำลังมากขึ้น 5) หมวดอริยสัจ ผู้ปฏิบัติพิจารณาอริยสัจ 4 มี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคที่กำลังปรากฏ ตามกรอบของญาณในอริยสัจ

²³ ชุ.ม. (ไทย) 29/10/59.

²⁴ ที.ม. (ไทย) 10/76/96.

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน” สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้เป็นองค์ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้เสริมสร้างการพัฒนาจิตที่ดีให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในมหาสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานของผู้ปฏิบัติธรรม และสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป ได้รูปแบบเป็น “NPAB-A Model” โดยมีหลักการอธิบาย ดังนี้

รูปแบบ NPAB-A Model มีกระบวนการประยุกต์ใช้โดยสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ดังนี้

- 1) องค์ธรรมของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานที่ 1 คือ นิรวณ 5 ให้ใช้หลักอริยสัจ 4 ข้อ สมุทัยอริยสัจ โดยการกำหนดเพื่อละนิรวณ 5 (Nivarana + Knowing for Abandon)
- 2) องค์ธรรมของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่ 2 คือ ชันธ 5 ให้ใช้หลักอริยสัจ 4 ข้อ นิโรธอริยสัจ โดยการกำหนดรู้เพื่อทำให้แจ้งชันธ 5 (Panca-khandha + Knowing for Full Realization)
- 3) องค์ธรรมของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่ 3 คือ อายตนะ 12 ให้ใช้หลักอริยสัจ 4 ข้อ ทุกขอริยสัจ โดยการกำหนดรู้เท่าทันอายตนะ 12 (Ayatana + Knowing for Observance)
- 4) องค์ธรรมของธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ที่ 4 คือ โพชฌงค์ 7 ให้ใช้หลักอริยสัจ 4 ข้อ มัคคอริยสัจ โดยการกำหนดเพื่อเจริญอริยมรรค 8 ให้มี (Bojjhanga + Knowing for Cultivation)

อภิปรายผลการวิจัย

1) **หลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานในสติปัฏฐาน** หลักธัมมานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐาน กล่าวคือ การศึกษาข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมพัฒนาปัญญาขั้นสูง เพื่อให้เกิดความรู้ปัญญาอันยิ่ง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นการพัฒนาคิดด้วยอริจิตตสิกขา คือ จิตอันยิ่ง เป็นแนวทางการฝึกอบรมพัฒนาจิต เพื่อให้เกิดสัมมหายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ซึ่งประกอบด้วย อาตปปี สัมปชาโน สติมา อันจะทำให้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระจากกิเลสและความทุกข์ทั้งมวล ซึ่งพระพุทธองค์ทรงรับรองว่าทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อบรรลुธรรม และทำให้แจ้งพระนิพพาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสมปungค์ ภูทาทาจาโร (ปัตถมา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นิรวณ 5 อันเป็นธรรมารมณของวิปัสสนาภาวนา ตามแนวสติปัฏฐาน 4 เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน” พบว่า หลักสติปัฏฐาน 4 เป็นทางดำเนินไปสู่พระนิพพานที่พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกได้ดำเนินมาแล้ว เป็นสิ่งที่เห็นได้เฉพาะตน เมื่อเห็นไตรลักษณ์แล้ว ต่อไปอีกไม่นานก็จะสามารถเข้าใจสภาวะธรรม การปฏิบัติสติปัฏฐานนี้ เหมาะสมกับทุกจริต ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระศรีอริยวงศ์ สจฺจวโร (สมัย ต้นสอน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาภยญาณ ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4: เฉพาะกรณีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน” พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ก็คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ผู้ปฏิบัติตั้งสติกำหนดสภาวะธรรมในกาย เวทนา จิต และธรรม อย่างจดจ่อต่อเนื่องแล้ว ย่อมหยั่งเห็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง เกิดความรู้ความเข้าใจในรูปนามตามกฎไตรลักษณ์ได้ดี มีปัญญาเกิดขึ้นตามลำดับ เรียกว่า ญาณญาณ

2) การพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน การพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน กล่าวคือ การพัฒนาจิตโดยใช้สติพิจารณาสภาวธรรมในธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย โดยผู้ศึกษาพึงตั้งสติกำหนดตามอริยสัจธรรม 5 หมวด คือ นิรวณ ชันธ อายตนะ โพชฌงค์ และอริยสัจจ์ แต่ละอย่างตามความเป็นจริงว่าเป็นเพียงสภาวธรรมที่เกิดขึ้น มีสติกำหนดรู้อยู่เสมอต่อเนื่องจนเห็นความไม่เที่ยงของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามลำดับ จนจิตเกิดปัญญารู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจจ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพรรณราย รัตนโพธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ศึกษาแนวการสอนของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ)” พบว่า ในมหาสติปัฏฐานสูตรหมวดอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน ผู้ปฏิบัติธรรมใช้สติสัมปชัญญะ กำหนดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งใน 5 หมวด คือ นิรวณ ชันธ อายตนะ โพชฌงค์ อริยสัจจ์ เป็นต้น จนเห็นธรรมคือ รูปและนามนั้นเป็นของไม่เที่ยง ทนอยู่ไม่ได้ บังคับบัญชาไม่ได้ เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด มีจิตหลุดพ้นจากอัสวกิเลส เป็นสมุจเฉตปหาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาณัฏฐ พลญาณ (นรารักษ์) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์อุเบกขาในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4” พบว่า อัมมานุสสนาสติปัฏฐาน ได้แก่ การมีสติเข้าไปกำหนดรู้สภาวธรรมเหล่านั้นอย่างมีสติตั้งมั่นพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งธรรม 5 หมวด คือ นิรวณ 5 ชันธ 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 อริยสัจจ์ 4 มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็น ธรรมในธรรมอยู่ ย่อมกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

3) การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในสติปัฏฐานสูตรเพื่อพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน กล่าวคือ กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเจริญอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งประกอบด้วยธรรม 5 หมวด คือ 1) หมวดนิรวณ ผู้ปฏิบัติพึงละนิรวณ 5 ได้แก่ กามราคะ ความโกรธ ความหตฺถุ ความพุ้งซ่าน และความลังเลสงสัย 2) หมวดชันธ ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาชันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง 3) หมวดอายตนะ ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้อายตนะ 12 ที่เกิดจากผัสสะ คือ อายตนะภายใน เป็นต้น และอายตนะภายนอก เป็นต้น ตามความเป็นจริง 4) หมวดโพชฌงค์ ผู้ปฏิบัติพึงเจริญโพชฌงค์ 7 คือ สติ ธรรมวิจย เป็นต้น ที่กำลังเกิดให้กำลังมากขึ้น 5) หมวดอริยสัจจ์ ผู้ปฏิบัติพิจารณาอริยสัจจ์ 4 มี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคที่กำลังปรากฏ ตามกรอบของญาณในอริยสัจจ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระบุญธรรม อธิจิตโต (สิระสา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาจิตและเจตสิกในจิตตามุสสนาภาวนา” พบว่า จิตเป็นปรมาตถธรรมประเภทหนึ่ง มีลักษณะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ธรรมชาติของจิตมี 3 ประการ คือ มีการรับอารมณ์ อยู่เสมอ เป็นใหญ่ และเป็นประธานในธรรมทั้งปวง จิตเป็นนามธรรม เป็นธรรมชาติที่ไปได้ไกล เพียงแต่นึกก็ถึงแล้ว เทียบไปด้วยเดียว คือ รุอารมณ์ได้ทีละอย่าง ไม่มีรูปร่างสัณฐาน อาศัยหทัยวัตถุเกิด เจตสิกเป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด มีลักษณะ 4 ประการ คือ เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รับอารมณ์เดียวกันกับจิต อาศัยวัตถุอันเดียวกันกับจิตเกิด ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระครูสุวรรณจันทกิจ (สมพร จันทสุวณฺโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในการปฏิบัติธรรมของชุมชน ตำบลโนนสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ในการปฏิบัติธรรมของชุมชนตำบลโนนสว่าง ผู้ปฏิบัติธรรมมีสภาวธรรมในการปฏิบัติธรรม ที่แยกออกถึงรูปธรรมนามธรรมที่เกิดขึ้น หมายถึง การมีสติระลึกรู้เท่าทันตามความเป็นจริง และส่งผลที่ดีต่อชุมชน คือ ทั้งในด้านของความเป็นอยู่สุขกายกายของชุมชน สภาวะทาง

สังคมของชุมชน สุขภาพจิตใจของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนตำบลโนนสว่างกับวัด ทำให้ชุมชนมีสภาวะทางสังคมที่ดี ส่งผลต่อการทำงานดำรงชีพ ตลอดจนมีสภาวะทางกายและจิตที่สมบูรณ์

บทสรุป

การพัฒนาจิตตามหลักอัมมานุสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพัฒนาจิตด้วย อธิจิตตสิกขา สิกขา คือ จิตอันยิ่ง เป็นการฝึกอบรมพัฒนาจิตสำนึกเพื่อให้เกิด สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ซึ่งประกอบด้วย อาตปปี สัมปชาโน สติมา การเจริญอัมมานุสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่บังเกิดกับใจเป็นอารมณ์ว่า ธรรมนี้ก็สักว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา โดยมีสติกำหนดรู้ทันธรรม 5 หมวด คือ นิเวรณ ชันธ อายตนะ โพชฌงค์ และอริยสัจ

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 22, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- พระวิสุทธิวงศาจารย์ (ธรรมรัตน์ กิตฺติโก), **คู่มือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน**.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, แปลและเรียบเรียงโดย พระคันธสราภิมังคะ, กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, 2549.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- วรรณลลิตี ไชยยะเสวี, **คู่มือการศึกษา พระอริยมรรคมาตรฐาน ประจักษ์ที่ 2 เจตสิกสังคหวิภาค**, พิมพ์ครั้งที่ 10, นครปฐม: มูลนิธิแนบมหาราชาภิธาน, 2553.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 55.
- พระกัมมัฏฐานาจารย์ อ. คุณทลาภิมังคะ, **ทำอินทรีย์ให้แก่กล้าเล่ม 1-2**, พิมพ์ครั้งที่ 3, แปลโดย พระเทพพนม สุทธิมน, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2564.

รูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

Patterns of Application of the 18 qualities of the Buddha for Propagating
Buddhism in Thai Society

พระมหาบุญรุ่ง สิริโชติ¹

Phramaha Boonrung Sirichoti

E-mail: rungring19@gmail.com

Received: January 8, 2025 Revised: January 23, 2025

Accepted: January 29, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ 2) เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ปรากฏในคัมภีร์สุตตปิฎก สุตตปิฎก อรรถกถาที่หมื่นกายน ปาฐกถาบรรด ถือเป็นคุณธรรมพิเศษของพระพุทธเจ้ามี 18 ประการ คือ (1) พระตถาคตไม่มีกายทุจริต (2) ไม่มีวจีทุจริต (3) ไม่มีมโนทุจริต (4) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต (5) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต (6) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในปัจจุบัน (7) กายกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้ายตามพระญาณ (8) วจีกรรมของพระพุทธเจ้าคล้ายตามพระญาณ (9) มโนกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้ายตามพระญาณ (10) ไม่มีความเสื่อมฉันทะ (11) ไม่มีความเสื่อมวิริยะ (12) ไม่มีความเสื่อมสติ (13) ไม่มีการเล่น (14) ไม่มีการวิ่ง (15) ไม่มีความพลาดพลั้ง (16) ไม่มีความพลุนพล้น (17) ไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชวาย และ (18) ไม่มีอกุศลจิต 2) หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยยังคงใช้หลักโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระสาวกจำนวนมากคราวประชุมครั้งแรกในวันมาฆบูชาเป็นแกนหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หลักโอวาทปาติโมกข์มีเนื้อหาเชิงหลักการ 3 คือ (1) การไม่ทำบาปทั้งปวง (2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม (3) การทำจิตให้ผ่องใส อุดมการณ์ 4 คือ (1) ชันติเป็นตบะอย่างยิ่ง (2) พุทธะกล่าวว่านิพพานเป็นบรมธรรม (3)

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

นักบวชทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ (4) เปียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ และวิธีการ 6 คือ (1) การไม่ทำร้าย (2) การไม่ว่าร้าย (3) สำรวมในพระปาติโมกข์ (4) รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร (5) นอนนั่งในที่อันสงัด (6) การประกอบความเพียรทางจิต หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 สามารถสังเคราะห์ลงในหลักการ 4 ได้คือ (1) นักบวชทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ (2) เปียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ (3) การไม่ทำร้าย (4) การไม่ว่าร้าย ทั้ง 4 ประการ สรุปรวมลงในหลักการไม่ทำบาปทั้งปวง (1) ขันติเป็นตบะอย่างยิ่ง (2) สำรวมในพระปาติโมกข์ (3) รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร (4) นอนนั่งในที่อันสงัด ทั้ง 4 ประการ สรุปรวมลงในหลักการทำกุศลให้ถึงพร้อม (1) พุทธะกล่าวว่านิพพานเป็นบรมธรรม (2) การประกอบความเพียรทางจิต ทั้ง 2 ประการ สรุปรวมลงในหลักการทำความดีให้พอใจ (3) วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 รูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ การนำคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 มาสังเคราะห์เข้าหลักโอวาทปาติโมกข์เพื่อให้อยู่ในกรอบของหลักการ 3 แล้วประยุกต์เป็นรูปแบบการนำไปใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดประโยชน์ 3 ด้าน 1) ทางด้านพฤติกรรม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมุ่งเน้นการไม่ทำบาปทั้งปวง โดยใช้หลักธรรม เช่น ศีล 5 เป็นต้น เป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้านพฤติกรรม 2) ด้านจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาจิตใจมุ่งเน้นในเรื่องการทำกุศลให้ถึงพร้อม โดยใช้หลักธรรม เช่น สัมมัปปธาน 4 เป็นต้น เป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้านจิตใจ 3) ด้านปัญญา ได้แก่ การพัฒนาปัญญามุ่งเน้นในเรื่องการทำจิตให้พอใจ โดยใช้หลักธรรม เช่น สติปัฏฐาน 4 เป็นต้น รูปแบบที่นำคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ มาประยุกต์นี้สามารถใช้เป็นแนวทางแห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยอันจะเกิดประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนในอนาคตสืบไป

คำสำคัญ : คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า, โอวาทปาติโมกข์

Abstract

This research has the objectives 1) to study the 18 qualities of the Buddha, 2) to study the principles of propagation of Buddhism in Thai society, and 3) to present a model for applying the 18 qualities of the Buddha in propagation of Buddhism in Thai society. It was qualitative research by studying Tipitaka, commentaries, documents and related academic texts, and analyzing and synthesizing using descriptive analysis.

The findings revealed that 1) the 18 qualities of the Buddha appear in the *Sumangalavilasini* scripture, a commentary on *Digha Nikaya, Patika Vagga*, refers to a special virtue of the Buddha with 18 aspects: (1) *Tathāgata* has no bodily misconduct; (2) no verbal misconduct; (3) no mental misconduct; (4) the Buddha's knowledge is not obstructed in the past; (5) the Buddha's knowledge is not obstructed in the future; (6) the Buddha's knowledge is not obstructed in the present; (7) all the Buddha's bodily actions comply with the Buddha's knowledge; (8) the Buddha's verbal actions comply with the Buddha's knowledge; (9) all the Buddha's mental actions comply with the Buddha's knowledge; (10) no decline in desire; (11) no decline in energy; (12) no decline in mindfulness; (13) no playing; (14) no running; (15) no

mistakes; (16) no hastiness; 17) no unyielding mind; and 18) no unwholesome minds. 2) The principle of propagation of Buddhism in Thai society still follows *Ovādapāṭimokkha* teaching preached to a large number of disciples by the Buddha during the first meeting on Makha Bucha Day as the main framework for Buddhism propagation, *Ovādapāṭimokkha* teaching consists of 3 principles: 1) never doing any evil, 2) ever doing good, 3) purifying the mind. The 4 ideals include: (1) patience is the highest austerity, (2) the Buddha insists that *Nibbana* is the highest Dhamma, (3) a Bhikkhu who harms others is not considered as Bhikkhu, 4) persecuting others is not a Bhikkhu; and 6 methods: 1) not harming, 2) not speaking ill of others, 3) being restrained in the *Patimokkha*, 4) knowing moderation in food consumption, 5) sleeping and sitting in a secluded place, 6) exercising mental effort. The 3 principles, 4 ideals, and 6 methods can be summarized into 4 principles: 1) Bhikkhu who harms others is not considered a monk, 2) not persecuting others, 3) not harming, 4) not speaking ill of others. All 4 can be summarized into the principle of not doing all evil. 1) Patience is the highest austerity. 2) Observing the *Patimokkha*, 3) Knowing the moderation in food consumption, 4) Sleeping and sitting in a secluded place, all 4 aspects can be summarized into the principle of doing good deeds to the fullest. 1) The Buddha said that *Nibbana* is the highest Dharma. 2) Putting the mind at ease, both are summarized into the principle of purifying the mind. 3) The third objective, the pattern of applying the 18 qualities of the Buddha to promote Buddhism in Thai society, is to synthesize the 18 qualities of the Buddha in *Ovādapāṭimokkha* within the framework of the 3 principles, and then apply it as a form of application in spreading Buddhism to create benefits in 3 areas: 1) Behavioral aspect, including changing behavior to focus on not doing any sins, by using principles of Dharma, such as 5 Precepts, as a tool of behavioral development. 2) Mental aspect, including the mental cultivation focusing on doing wholesome deeds by following 4 Right Efforts, etc., as a tool for mental development. 3) Wisdom aspect, including the wisdom development to focus on purifying the mind by using the Four Foundations of Mindfulness, and so on, this model that applies the 18 qualities of the Lord Buddha can be used as a guideline for spreading Buddhism in Thai society, which will be beneficial to Buddhists in the future.

Keywords: The qualities of the Buddha, *Ovadapetimokkha*

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลนับว่าเป็นภารกิจสำคัญประการหนึ่งขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้บรรลุนิพพาน เพื่อให้พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์แผ่ไปทั่วชมพูทวีป เพราะพระธรรมและคำสอนของพระพุทธองค์ล้วนแต่ก่อให้เกิดความสงบสุข ความร่มเย็นในการอยู่ร่วมกันในสังคม เหนือสิ่งอื่นใดประโยชน์สูงสุดแห่งการปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของ

พระพุทธองค์คือการพ้นจากวิภวสงสารคือการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ โดยในครั้งพุทธกาลเหล่าพุทธสาวกผู้ออกเผยแผ่พระศาสนาต่างก็ปฏิบัติตามปฏิปทาจริยาวัตรของพระพุทธองค์ ทำให้เป็นสมณที่มีจริยาวัตรงดงาม สงบเสงี่ยม น่ารักน่าเลื่อมใสกว่านักบวชในนิกายอื่น ๆ โดยจริยาวัตรหรือคุณสมบัติของพระพุทธเจ้ามี 18 ประการ คือ 1) พระตถาคตไม่มีกายทุจริต 2) ไม่มีวจีทุจริต 3) ไม่มีมโนทุจริต 4) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต 5) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต 6) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในปัจจุบัน 7) กายกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้อยตามพระญาณ 8) วจีกรรมของพระพุทธเจ้าคล้อยตามพระญาณ 9) มโนกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้อยตามพระญาณ 10) ไม่มีความเสื่อมฉันทะ 11) ไม่มีความเสื่อมวิริยะ 12) ไม่มีความเสื่อมสติ 13) ไม่มีการเล่น 14) ไม่มีการวิ่ง 15) ไม่มีความพลาดพลั้ง 16) ไม่มีความผลุนผลัน 17) ไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชวาย และ 18) ไม่มีอกุศลจิต² อีกทั้งได้นำแนวปฏิบัติอันเป็นวัตรอุปการะสงฆ์หลักแห่งการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานเอาไว้ว่า “จรต ภิกขเว จาริกัม พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม มา เกณ เทว อคมิตฺถ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกุลฺยานัม มชฺฌเมกกุลฺยานัม ปรีโยสานกกุลฺยานัม สาตถํ สพฺพญฺชนํ เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ พุรฺหมจฺริยํ ปกาเสถ” ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์³

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งเน้นการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาต่าง ๆ เพื่อศึกษาข้อมูลที่มีความสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับงานวิจัย เมื่อศึกษาทำให้ทราบว่าข้อมูลที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการที่มีแบบครบถ้วนสมบูรณ์นั้นไม่ค่อยมีปรากฏ ต้องอาศัยการเทียบเคียงจากคัมภีร์อื่น ๆ ที่มีความคล้ายกัน

เป้าหมายของการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ เพื่อต้องการให้พระสงฆ์สาวกหรือพุทธศาสนิกชนได้ทราบและนำเอาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าไปปรับใช้ในการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนและการดำรงชีวิต เพราะความตั้งมั่นยั่งยืนของพระพุทธศาสนานับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง การปฏิบัติตามพระจริยาวัตรตลอดจนถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ล้วนเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธานุศาสนหรือพระธรรมคำสอนของพระองค์ประสบความสำเร็จและมีความมั่นคงยั่งยืน และเพื่อให้ทราบถึงความสอดคล้องถึงการประยุกต์เข้ากับวิธีการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนในสังคมไทย ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงประทานไว้เป็นแนวทางเช่นเดียวกัน เพื่อให้การเผยแผ่พระศาสนาสำเร็จไปตามเป้าหมายที่ทรงประสงค์ หลักการที่พระองค์ทรงประทานนั้นเรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ คือ 1) การไม่ทำชั่วทั้งปวง 2) การทำความดีให้ถึงพร้อม 3) การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส นอกจากหลักการ 3 ประการข้างต้นซึ่งถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีในส่วนของอุตมการณ 4 ได้แก่ 1) ความอดทนอดกลั้น 2) การมุ่งให้ถึงพระนิพพาน 3) ผู้ทำร้ายคนอื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต 4) ผู้เบียดเบียนคนอื่นไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ และวิธีการ 6 ได้แก่ 1) การไม่กล่าวร้าย 2) การไม่ทำร้าย

² ที.ปา.อ. (ไทย) 16/2/303-304.

³ วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.

3) ความสำรวมในปาติโมกข์ 4) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร 5) ที่นั่งนอนอันสงัด 6) ความเพียรในอธิจิตต์ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นหลักครูหรือหลักของผู้สอนคือ วิธีการที่จะนำไปปรับปรุงตัวให้เป็นกัลยาณมิตรทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งผู้ใดปฏิบัติได้นอกจากจะเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ยังจะช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทความวิจัยนี้นำเสนอ คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยนำเสนอในลักษณะของการประยุกต์เข้ากับหลักธรรม เพื่อให้สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้ใกล้เคียงกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าได้ เพราะคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 18 ประการ เป็นพระคุณเฉพาะพระองค์ ยากที่คนปุถุชนคนสามัญทั่วไปจะได้ปฏิบัติได้ครบถ้วนตามพระองค์ได้ แต่ถึงกระนั้นเมื่อนำคุณสมบัติแต่ละประการมาวิเคราะห์และศึกษาแล้ว ทำให้รู้ว่าสามารถปฏิบัติตามได้โดยใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือหรือเป็นสื่อในการปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า และทำให้เกิดเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ
2. เพื่อศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและสาระสำคัญที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และการนำคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าไปประยุกต์ใช้อย่างไร นำมาสรุป เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ โดยรวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร และงานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป

1.2 ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 4 เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

1. ศึกษาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ พบว่า คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ คือพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ที่มีปรากฏในอรรถกถาสุตตันตปิฎก ที่มคคชาดก ปาฏิหาริยวรรค ปรากฏนามว่า พุทธธรรม ซึ่งเป็นพระคุณสมบัติที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์สาวก หรือพุทธบริษัท สามารถที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้ (1) พระตถาคตไม่มีกายทุจริต หมายความว่า พระตถาคตทรงประพฤติแต่กายสุจริต เพราะพระองค์เป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลนั้น หมายถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก ที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปแต่ในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรดำเนินตาม ชื่อว่าอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย (2) พระตถาคตไม่มีวจีทุจริต หมายความว่า พระตถาคตทรงประพฤติแต่วจีสุจริต เพราะพระองค์เป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลนั้น หมายถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก ที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปแต่ในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรดำเนินตาม ชื่อว่าอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย (3) พระตถาคตไม่มีมโนทุจริต หมายความว่า พระตถาคตทรงประพฤติแต่มโนสุจริต เพราะพระองค์เป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลนั้น หมายถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธสาวก ที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปแต่ในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรดำเนินตาม ชื่อว่าอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย (4) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต หมายความว่า ทรงทราบเรื่องในอดีตด้วยพระพุทธญาณ เพราะว่าพระตถาคตมีสมันตจักขุ คือพระพุทธญาณ 14 ประการ และกำลังแห่งพระทศพลญาณ เป็นเครื่องสนับสนุน จึงทำให้พระพุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต (5) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต หมายความว่า ทรงทราบเรื่องในอนาคตด้วยพระพุทธญาณ เพราะว่าพระตถาคตมีสมันตจักขุ คือพระพุทธญาณ 14 ประการ และกำลังแห่งพระทศพลญาณ เป็นเครื่องสนับสนุน จึงทำให้พระพุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต (6) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในปัจจุบัน หมายความว่า ทรงทราบเรื่องในปัจจุบันด้วยพระพุทธญาณ เพราะว่าพระตถาคตมีสมันตจักขุ คือพระพุทธญาณ 14 ประการ และกำลังแห่งพระทศพลญาณ เป็นเครื่องสนับสนุน จึงทำให้พระพุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในปัจจุบัน (7) กายกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ หมายความว่า พระตถาคตก่อนที่จะทรงทำอะไร จะทรงใช้พระญาณตรวจดูเสียก่อน เพราะพระตถาคตประกอบด้วยกำลังแห่งพระทศพลญาณ เป็นเครื่องสนับสนุน จึงทำให้กายกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ (8) วชิกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ หมายความว่า พระตถาคตก่อนที่จะทรงตรัสอะไร จะทรงใช้พระญาณตรวจดูเสียก่อน เพราะพระตถาคตประกอบด้วยกำลังแห่งพระทศพลญาณ เป็นเครื่องสนับสนุน จึงทำให้วจีกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ (9) มโนกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ หมายความว่า พระตถาคตก่อนที่จะทรงดำริอะไร จะทรงใช้พระญาณตรวจดูเสียก่อน เพราะพระตถาคตประกอบด้วยกำลังแห่งพระทศพลญาณ เป็นเครื่องสนับสนุน จึงทำให้มโนกรรมทั้งปวงของพระผู้มีพระภาคเจ้าคล้อยตามพระญาณ

(10) พระตถาคตไม่มีความเสื่อมฉันทะ หมายความว่า พระตถาคตไม่เสื่อมฉันทะ คือความตั้งใจในการปฏิบัติพุทธกิจ หรือในพุทธกิจอื่น ๆ เช่นแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย หรือการให้อิโวราทักเตือน พระอสนิกษุทั้งหลาย ให้เกิดความเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ พระองค์ทรงปฏิบัติพุทธกิจอย่างสม่ำเสมอตลอดจนพระชนมายุของพระองค์

(11) พระตถาคตไม่มีความเสื่อมวิริยะ หมายความว่า พระตถาคตไม่เสื่อมวิริยะ คือความเพียรในการปฏิบัติพุทธกิจ พระองค์ทรงมีพระเมตตาต่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในฐานะใด ๆ ก็ตาม เช่น เป็นคนยากจนเชื่องช้า เป็นต้น พระองค์ก็ไม่ทรงเสื่อมวิริยะในการที่จะทรงเสด็จไปโปรด แต่พระองค์ก็ทรงทำเท่าที่จะทำได้ โดยที่ไม่ฝืนกฎแห่งกรรม หากพระองค์เสด็จไปโปรดแล้วไม่สำเร็จ เพราะเป็นกฎแห่งกรรมของแต่ละคน พระองค์ก็จะทรงปล่อยให้เป็นไปตามกฎแห่งกรรม

(12) พระตถาคตไม่มีความเสื่อมสติ หมายความว่า พระตถาคตไม่เสื่อมสติ คือความระลึกได้ในการปฏิบัติพุทธกิจ เพราะพระองค์ประกอบด้วยกำลังแห่งพระทศพลญาณ จึงทำให้มีสติตลอดเวลา อีกทั้งเป็นสติที่พระองค์สั่งสมอบรมมา และทรงปฏิบัติอยู่ทุกขณะจิต จึงทำให้พระองค์ไม่เสื่อมสติ

(13) พระตถาคตไม่มีการเล่น หมายความว่า พระตถาคตไม่การเล่นทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะพระองค์ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ จึงไม่ทรงมีการเล่น ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อีกทั้งทรงบัญญัติเป็นพระวินัยแก่ภิกษุทั้งหลาย เพราะการเล่นของพระสงฆ์ โดยที่สุดแม้การเล่นน้ำ ก็ไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาของผู้ที่พบเห็น อีกทั้งเป็นการเสียอาภาระของความเป็นพระสงฆ์

(14) พระตถาคตไม่มีการวิ่ง หมายความว่า พระตถาคตดำเนินอย่างสำรวมพระอิริยาบถไม่มีการวิ่ง เพราะพระองค์ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ ซึ่งการดำเนินของพระองค์จะไม่มีการวิ่ง ทรงเดินหรือดำเนินไปอย่างสำรวม มีอิริยาบถสงบบาม นาคศรัทธาเสื่อมใส

(15) พระตถาคตไม่มีความพลาดพลัง หมายความว่า พระตถาคตทรงมีสติในการทำ พุทฺธิจิต โดยไม่มีความพลาดพลัง เพราะพระองค์ประกอบด้วยกำลังแห่งพระทศพลญาณ 10 ประการ พระทศพลญาณนี้จึงเป็นเครื่องควบคุมทั้งทางกาย วาจาและใจ ทำให้พระตถาคตไม่มีความพลาดพลัง ทั้งทางกาย วาจา และใจ

(16) พระตถาคตไม่มีความพลุนพลัน หมายความว่า พระตถาคตทรงมีสติในการทำ พุทฺธิจิต โดยไม่มีความพลุนพลัน เพราะพระองค์ประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการ พระองค์ทรงสมบูรณ์ด้วยจรณะ ไม่ก้าวพระบาทยาวในที่ไกลมาก ไม่ก้าวพระบาทถี่ในที่ใกล้มาก เสด็จดำเนินไม่เสียดสีพระชานู และข้อพระบาททั้งสอง เสด็จดำเนินไม่เร็วนักไม่ช้านัก ขณะเสด็จดำเนินก็มีสมาธิ พระหฤทัยตั้งมั่น ไม่ทอดพระเนตรขึ้นเบื้องบน หรือลงเบื้องต่ำ ทอดพระเนตรเพียงชั่วแฉก มีพระอาการเยื้องกรายคล้ายพญาช้าง ทรงทำโลกพร้อมทั้งเทวโลกให้รำไร ทรงงดงามดุจดวงจันทร์ในยามรัตติกาล

(17) พระตถาคตไม่มีพระหทัยที่ไม่ชวนชวาย หมายความว่า พระตถาคตทรงมีพระทัยชวนชวายในการปฏิบัติพุทธกิจตลอดเวลา ตั้งแต่ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงทราบวาทธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นสามารถทำให้สรรพสัตว์ไม่ได้เวียนว่ายตายเกิด สามารถพ้นจากสังสารวัฏได้ ถึงแม้ว่าพระธรรมของพระพุทธองค์นั้นจะยากต่อการทำความเข้าใจก็ตาม แต่ท้าวสหัมบดีพรหมก็ทูลเชิญพระองค์ให้ชวนชวายแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ได้

(18) พระตถาคตไม่มีอกุศลจิต หมายความว่า พระตถาคตมีพระทัยประกอบด้วยกุศลจิตฝ่ายเดียว เพราะพระองค์เป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลนั้น หมายถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระพุทธรูปที่ชื่อว่าพระอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส ไม่ดำเนินไปในทางเสื่อม ดำเนินไปในทางเจริญ เป็นผู้ที่ชาวโลกและเทวโลกควรดำเนินตาม ชื่อว่าอริยะ เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลสทั้งหลาย

สรุปว่า คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ เป็นคุณสมบัติเฉพาะพระองค์ ซึ่งยากต่อการปฏิบัติให้ครบถ้วนทุกประการตามพระองค์ได้ แต่หากพิจารณาในรายละเอียดของคุณสมบัติแต่ละประการก็ทำให้เห็นว่า เมื่อปฏิบัติไปตามหลักธรรมที่มีความสอดคล้องหรือปรากฏในคุณสมบัติแต่ละข้อก็จะสามารถปฏิบัติตนให้ตรงกับคุณสมบัติของพระองค์ข้อนั้น ๆ ได้ ควรที่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนควรที่จะได้นำไปเป็นแบบอย่างและปฏิบัติตาม

2. ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังคงมีความสำคัญ และเป็นภารกิจที่พุทธบริษัทต้องช่วยกันสืบต่อ แต่รูปแบบวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการวิวัฒนาการไปตามยุคตามสมัย ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสถานที่นั้น ๆ และบุคคลในยุคนั้น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับจริตของคนในแต่ละยุคสมัย จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้ามุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ของมหาชนเป็นประการสำคัญ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการสื่อสารธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาของเหล่าสาวก ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการคือให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ติฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาตินี้ 2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ชาติหน้า 3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยั่งยืน ในยุคปัจจุบันหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ได้มีการศึกษาถึงแนวทางและวิธีการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งพุทธกาล เพื่อนำมาประยุกต์และกำหนดเป็นรูปแบบการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งในครั้งพุทธกาลได้มีแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทรงใช้หลักโอวาทปาติโมกข์ เพราะเป็นหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคงในกรุงราชคฤห์แล้ว พระพุทธองค์มีพระสาวกที่มีความสามารถเป็นจำนวนมาก มีคนอุปถัมภ์ที่ยิ่งใหญ่ มีคนเลื่อมใสเป็นที่ยอมรับนับถือ ย่อมเป็นหลักประกันเสถียรภาพของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีแล้ว เมื่อทุกอย่างพร้อมหมดแล้วพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ วันนั้นเป็นวันมาฆบูชาหรือเรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต พระองค์ทรงดำริว่า ควรจะทำอะไรสักอย่างหนึ่งที่สำคัญยิ่งสำหรับพระพุทธศาสนาจึงทรงประกาศหลักการ หรือนโยบายที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ คือ หลักการโดยสรุปของพระพุทธศาสนา มีทั้งหลักคำสอนและหลักการปกครองคณะสงฆ์มีทั้งหมด 13 ข้อ โดยสรุปเป็นหลักการ 3 ข้อ 1) การ ไม่ทำบาปทั้งปวง 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม 3) การทำจิตใจให้ผ่องใสอุดมการณ์ 4 ข้อ 1) ชันติ คือความอดทน เป็นเครื่องเผ่าผลาญบาปอย่างยอดเยี่ยม 2) นิพพาน ท่านผู้รู้กล่าวว่า เป็นยอด 3) ผู้ที่ยังทำร้ายผู้อื่นอยู่ไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต 4) ผู้ที่ยังเบียดเบียนผู้อื่นอยู่ไม่จัดว่าเป็นสมณะ และวิธีการ 6 ข้อ 1) การไม่ว่าร้าย 2) ไม่ทำร้ายใคร 3) ความสำรวมระวังในพระปาติ-

โมกข์ 4) ความรู้จักประมาณในอาหาร 5) การอยู่ในสถานที่นั่งที่นอนอันสงัด 6) การฝึกหัดจิตให้ผ่องใส นี่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน ได้ถอดความสัมพันธ์ของหลักการมาเป็นธรรมประกาศนโยบายการเผยแผ่ ดังต่อไปนี้ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป ตรงกับประกาศนโยบายข้อที่ 1 ว่า ตกปลา นอกบ้าน เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก ตรงกับประกาศนโยบายข้อที่ 2 ว่า ประสานสิบทิศ เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก ตรงกับประกาศนโยบายข้อที่ 3 ว่า ผูกมิตรทั่วหล้า แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ ตรงกับประกาศนโยบายข้อที่ 4 ว่า บริหารปัญญา จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ตรงกับประกาศนโยบายข้อที่ 5 ว่า สาลิกাপ้อนเหยื่อ⁴

สรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และวิธีการให้สอดคล้องกับยุคสมัย สังคม และวิถีชีวิตของคนในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างจากครั้งสมัยพุทธกาลเป็นอย่างมาก ตลอดจนถึงวิธีการใช้ภาษาในการสื่อสารสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงเหมือนครั้งพุทธกาลนั่นก็คือหลักการ ถึงกาลเวลาและยุคสมัยจะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์ไทยยังคงยึดหลักการตามหลักโอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสแก่พระสาวก เพื่อให้การเผยแผ่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เพื่อการไม่ทำบาปทั้งปวง เพื่อการทำความดีให้ถึงพร้อม และเพื่อการทำความจิตให้ผ่องใส นี่คือหลักสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาทั้งสมัยพุทธกาลและยุคปัจจุบัน

3. เสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าทั้ง 18 ประการ ซึ่งเป็นพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า นับว่าเป็นพระคุณที่สาวกจะประพฤติปฏิบัติตามพระองค์ได้ยาก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมอื่นเข้าเสริม หรือประกอบเพื่อเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติให้สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการให้มากที่สุด และเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยอีกด้วย ผู้วิจัยได้พบว่าการประยุกต์เอาหลักโอวาทปาติโมกข์ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญหรือเป็นหัวใจของการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถเชื่อมโยงเพื่อให้สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นสามารถสรุปเป็นรูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมด้วยหลักโอวาทปาติโมกข์ดังนี้

หลักของโอวาทปาติโมกข์ที่ประกอบด้วยหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 นั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้วพบว่า ทั้งอุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 นั้น มีความสอดคล้องกับหลักการทั้ง 3 คือการไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำความจิตให้ผ่องใส จึงสรุปได้ดังนี้

อุดมการณ์ 4 สรุปประมวลลงในหลักการ 3 ดังนี้ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง สอดคล้องกับอุดมการณ์ ข้อที่ 3 นักบวชทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ และข้อที่ 4) เบียดเบียนผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ 2) การทำความดีให้ถึง

⁴ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) **ธรรมประกาศนโยบาย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 4.

พร้อม สอดคล้องกับอุดมการณ์ ข้อที่ 1 ขั้นตอนเป็นบะอย่างยิ่ง 3) การทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับอุดมการณ์ ข้อที่ 2 พุทธะกล่าวว่านิพพานเป็นบรมธรรม

วิธีการ 6 สรุปประมวลลงในหลักการ 3 ดังนี้ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง สอดคล้องกับวิธีการข้อที่ 1 การไม่ทำร้าย และข้อที่ 2 การไม่ว่าร้าย 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม สอดคล้องกับวิธีการข้อที่ 3 สรรวมในพระปาติโมกข์ 4 รู้จัก ประมาณในการบริโภคอาหาร และข้อที่ 5 นอนนั่งในที่อันสงัด 3) การทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับวิธีการข้อที่ 6 การประกอบความเพียรทางจิต

คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ สรุปประมวลลงในหลักการ 3 ดังนี้ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ข้อที่ 1 พระตถาคตไม่มีกายทุจริต ข้อที่ 2 พระตถาคตไม่มีวจีทุจริต ข้อที่ 3 พระตถาคตไม่มีมโนทุจริต ข้อที่ 4 พระตถาคตไม่มีการเล่น ข้อที่ 5 พระตถาคตไม่มีการวิ่ง ข้อที่ 6 พระตถาคตไม่มีความพลุนพลัน 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ข้อที่ 1 กายกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้อยตามพระญาณ ข้อที่ 2 วจีกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้อยตามพระญาณ ข้อที่ 3 มโนกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้อยตามพระญาณ ข้อที่ 4 พระตถาคตไม่มีความเสื่อมฉันทะ ข้อที่ 5 พระตถาคตไม่มีความเสื่อมวิริยะ ข้อที่ 6 พระตถาคตไม่มีความเสื่อมสติ ข้อที่ 7 พระตถาคตไม่มีความพลาดพลั้ง 3) การทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ข้อที่ 1 พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต ข้อที่ 2 พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต ข้อที่ 3 พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในปัจจุบัน ข้อที่ 4 พระตถาคตไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชวาย ข้อที่ 5 พระตถาคตไม่มีอกุศลจิต

หลักการ 3 ประยุกต์เข้ากับหลักธรรมเพื่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง สอดคล้องกับการพัฒนาด้านพฤติกรรม ประกอบด้วยหลัก ธรรม คือ ศีล 5 หิริและโอตตปปะ พรหมวิหาร 4 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม สอดคล้องกับการพัฒนาด้านจิตใจ ประกอบด้วยหลัก ธรรม คือ สัมมปปธาน 4 และอารักขกัมมัฏฐาน 4 3) การทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับการพัฒนาด้านปัญญา ประกอบด้วยหลักธรรม คือ อริยมรรค 8 ปัญญาวิสุทธิธรรม 4 และสติปัฏฐาน 4

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตกับปัจจุบันยังใช้หลักโอวาทปาติโมกข์เป็นหัวใจแห่งการเผยแผ่ เพราะเป็นหลักการที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ที่จะประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งยังส่งผลดีทั้งต่อตัวผู้ปฏิบัติและสภาพสังคมโดยรวม แต่ขั้นตอนและวิธีการมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ตามสภาพแวดล้อมและสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในยุคสมัยนั้น ๆ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ศึกษาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ พบว่า คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ เป็นพระคุณสมบัติเฉพาะพระองค์ ยากที่ใครจะเสมอเหมือนได้ แต่เมื่อพิจารณาในพระคุณแต่ละประการ ก็จะเห็นว่า พระคุณสมบัติบางประการมีความใกล้เคียงกับวิถีการใช้ชีวิตของสามัญชนคนปกติ เช่นพระตถาคตไม่มีกายทุจริต เป็นต้น แต่พระคุณสมบัติบางประการมีความพิเศษ ซึ่งมีเฉพาะในความเป็นพระ พุทธเจ้าเท่านั้น เช่น พระพุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต เป็นต้น เพราะพระองค์เป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า คือ ผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุตาพร เขียวงามดี ได้วิจัยเรื่อง “คติความ

เชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในเถรวาทและพุทธตันตระ” สรุปได้ว่า ความเป็นพุทธบุคคลในพระพุทธ ศาสนาแบ่ง ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยพระ องค์เอง แล้วสอนบุคคลอื่นให้รู้ตามด้วย ทรงประดิษฐานเป็นรูปของศาสนาที่มีองค์ประกอบสืบต่อกันเป็นเวลานาน 2) พระปัจเจกพุทธเจ้า คือ ท่านผู้ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง แต่ไม่ตั้งเป็นศาสนา จะมีการสอนบ้างก็เป็นหัวข้อ ธรรม ที่ทรงแนะนำแก่คนผู้สนใจ ส่วนมากจะเป็นข้อความสั้น ๆ 3) พระอรหันตสาวก คือ ท่านผู้ได้ฟังคำสั่ง สอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนบรรลุความเป็นพระอรหันต์แล้วสอนคนอื่น ให้ปฏิบัติตามด้วย การบรรลุความเป็นพุทธะทั้ง 3 ประเภทนั้น ได้ถูกกำหนดไว้ด้วยอำนาจแห่งบารมีธรรม ที่มี ความยิ่งหย่อนกว่ากันตามลำดับ และความเพียรพยายามในปัจจุบันประกอบกัน ซึ่งหมายความว่า ฐานแห่ง พุทธบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นสาธารณะสำหรับท่านที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทุกคน ในที่นี้จะอธิบายมุ่ง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลัก⁵

2. ศึกษาหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา นับเป็นภารกิจที่สำคัญของพระสาวกตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงให้ หลักการสำหรับการเผยแผ่คำสอนของพระองค์ เพื่อให้สาวกนำไปปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ในสมัย ปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ยังยึดหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานไว้ เรียกว่า หลัก โอวาทปาติโมกข์ เมื่อคนทั้งหลายได้น้อมนำไปปฏิบัติแล้วจะเป็นหนทางนำชีวิตดำเนินไปสู่ความสุขสงบ และ บรรลุผลนิพพาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวราณิชย์) บุญรวม คำเมือง แสน และพระมหาพจน์ สุวโจ ได้วิจัยเรื่อง “โอวาทปาติโมกข์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นสาระสำคัญที่ ควรยึดถือเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นหัวใจของคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสาวกต้องนำไปเผยแผ่สั่ง สอนแก่คนทั้งหลาย หลักการ 3 นั้นสอนให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรมละเว้นการไม่สร้างบาปทั้งปวงดำรงตนอยู่ใน ศีลธรรม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รักษากาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อยตั้งงามคืองามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด หลักการในโอวาทปาติโมกข์นี้สอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือ เป็นหลักที่ครอบคลุมการปฏิบัติของคนทั้งหลายในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขสงบในเบื้องต้นและสามารถ นำไปปฏิบัติสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือการดับทุกข์ ล้นทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ อุดมการณ์ 4 ถือเป็น ข้อปฏิบัติและจุดยืนที่ภิกษุผู้เผยแผ่ต้องถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เพื่อสร้างความเคารพศรัทธาให้แก่คนทั้งหลาย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง และวิธีการ 6 เป็นกลยุทธ์ที่ภิกษุผู้เผยแผ่พึงถือ ปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกันเพื่อความเป็นเอกภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และถือว่าเป็นจุดเด่นของ พระพุทธศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาหรือลัทธิอื่นๆ ที่ทำการเผยแผ่เช่นกัน หลักคำสอนในโอวาทปาติโมกข์ที่ พระพุทธเจ้าประทานให้พระสาวกนำออกไปเผยแผ่นั้น เมื่อคนทั้งหลายได้น้อมนำไปปฏิบัติแล้วจะเป็นหนทาง นำชีวิตดำเนินไปสู่ความสุขสงบ จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนในโอวาทปาติโมกข์นั้นสอดคล้องครอบคลุมเป้าหมาย

⁵ สุตาพร เขียวงามดี, “คติความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในเถรวาทและพุทธตันตระ”, วารสารสันติศึกษา ปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2563): 779-780.

สูงสุดของพระ พุทธศาสนาคือ การพ้นทุกข์สิ้นทุกข์บรรลุมรรคผลนิพพานนั่นเอง⁶ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธานนต เพชรปรี ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ขององค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” พบว่ามีการจัดการศึกษาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนสังคมออนไลน์ มีตัวเชื่อมกับผู้รับสารหรือพุทธศาสนิกชน (the connecting link) มีลักษณะเป็นสื่อผสม (media mix / multi-media) ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด มีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ในการเผยแพร่ธรรมผ่าน Twitter, Facebook, Website, YouTube พร้อมทั้งได้นำเสนอแนวนโยบายการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาของพระพรหมบัณฑิต 5 ข้อ ประกอบด้วย 1) ตกปลานอกบ้าน 2) ประสานสิบทิศ 3) ผูกมิตรทั่วหล้า 4) บริหารปัญญา 5) สาลิกาก่อนเหยื่อ โดยวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎี 7 C's ทฤษฎีการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพแล้วสรุปสังเคราะห์เป็นรูปแบบในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ คือ Leadership ภาวะผู้นำ, Coordinate การประสานงาน, Buddhist Knowledge การจัดการความรู้เชิงพุทธ, Friendly กัลยาณมิตร, Target Group กลุ่มเป้าหมาย โดยยึดหลัก 3 สิ่ง คือ เข้าใกล้ เข้าใจ และเข้าถึง⁷

3. เสนอรูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการในการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาในสังคมไทย พบว่า การประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ได้มีการนำมาประยุกต์ให้เข้ากับบริบทการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งการนำมาประยุกต์ใช้ยังคงยึดหลักโอวาทปาติโมกข์ 3 ประการ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาทางด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา โดยมีวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาประสาน อนุวตฺโต ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 3 หลักการ 4 อุดมการณ์ 6 วิธีการ และ 5 นโยบาย คือ 1) หลักการ 3 ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส 2) อุดมการณ์ 4 ได้แก่ ความอดทน ความไม่เบียดเบียน ความสงบ และนิพพาน 3) วิธีการ 6 ได้แก่ ไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้าย สำรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณ อยู่ในสถานที่ที่สงัด และฝึกหัดจิตใจให้สงบ 4) นโยบาย 5 ข้อ ได้แก่ ตกปลานอกบ้าน ประสานสิบ

⁶ พระประธาน ขยายกริต (อร่ามวาทินชัย) บุญร่วม คำเมืองแสน และพระมหาพจน์ สุวโจ, “โอวาท ปาติโมกข์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**, ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564): 228.

⁷ สุธานนต เพชรปรี, “รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ขององค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า ก-ข.

ทิศ ผูกมิตรทั่วหล้า บริหารปัญญา และสาธิตาป้อนเหยื่อ^๘ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรพิมพ์ ่องสมัย ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก” พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ต้องนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาตน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ทำให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ดำเนินชีวิตสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่กุลทั้งต่อตนเองสังคมโดยรวม^๙

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่สามารถประยุกต์เอาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการมาใช้ได้นั้น ก็ต้องประยุกต์ให้เข้ากับหลักโอวาทปาติโมกข์ที่ว่าด้วยเรื่องหลักการ 3 ประการ คือการไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส ซึ่งเป็นหลักการที่ร่วมสมัยสามารถปรับให้เข้ากับการดำเนินชีวิตในสังคมได้ และเป็นรูปแบบที่สังคมทั่วไปต้องการให้เกิดขึ้น ซึ่งหลักการทั้ง 3 ประการของหลักโอวาทปาติโมกข์นั้น สามารถกำหนดเป็นรูปแบบในนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการได้ดังนี้ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ข้อที่ 1) พระตถาคตไม่มีกายทุจริต 2) พระตถาคตไม่มีวจีทุจริต 3) พระตถาคตไม่มีมโนทุจริต 4) พระตถาคตไม่มีการเล่น 5) พระตถาคตไม่มีการวิ่ง 6) พระตถาคตไม่มีความผรุสวาท และหลักธรรมที่สอดคล้องเพื่อการพัฒนาจิตกรรม ประกอบด้วยหลักธรรม คือ ศีล 5 หิริและโอตตปเป และพรหมวิหาร 4 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ข้อที่ 1) กายกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้ายตามพระญาณ 2) วจีกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้ายตามพระญาณ 3) มโนกรรมทั้งปวงของพระพุทธเจ้าคล้ายตามพระญาณ 4) พระตถาคตไม่มีความเลื่อมฉันทะ 5) พระตถาคตไม่มีความเลื่อมวิริยะ 6) พระตถาคตไม่มีความเลื่อมสติ 7) พระตถาคตไม่มีความพลาดพลัง และหลักธรรมที่สอดคล้องเพื่อการพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วยหลักธรรม คือ สัมมปปธาน 4 และอารักขกัมมัฏฐาน 4 3) การทำจิตให้ผ่องใส สอดคล้องกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ข้อที่ 1) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอดีต 2) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในอนาคต 3) พุทธญาณไม่มีอะไรติดขัดในปัจจุบัน 4) พระตถาคตไม่มีพระทัยที่ไม่ชวนชววย 5) พระตถาคตไม่มีอกุศลจิต และหลักธรรมที่สอดคล้องเพื่อการพัฒนาจิตปัญญา ประกอบด้วยหลักธรรม คือ อริยมรรค 8 ปัญญาขุทธิธรรม 4 และสติปัฏฐาน 4

^๘ พระมหาประสาธน์ อนุตฺโต, “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 64-80.

^๙ วรพิมพ์ ่องสมัย, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก” *ปริญาพุทธศาสนา ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), บทคัดย่อ.

องค์ความรู้ใหม่

การประยุกต์คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการนั้น เป็นการนำมาจัดกลุ่มลงในหลักการของโอวาทปาติโมกข์ 3 ประการ โดยเรียกว่า NRM3 Model ในแต่ละหลักการนั้นประกอบไปด้วยหลักธรรมสำหรับประพฤติปฏิบัติ เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของสังคมไทยในปัจจุบัน ดังแสดงเป็นตารางสรุปไว้ด้านล่างนี้

ผังสรุปรวมคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ในหลักการโอวาทปาติโมกข์ 3 และหลักธรรมสำหรับการพัฒนา

NRM3 Model	N = Not committing all sins	R = Ready to make merit	M = Making the mind bright
หลักการ 3	การไม่ทำบาปทั้งปวง	การทำกุศลให้ถึงพร้อม	การทำจิตให้ผ่องใส
อุดมการณ์ 4	3) นักบวชทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ 4) เบียดเบียนผู้อื่นไม่ ถือว่าเป็นสมณะ	1) ชนดิเป็นตบะอย่างยิ่ง	2) พุทธะกล่าววว่า นิพพานเป็นบรม ธรรม
วิธีการ 6	1) การไม่ทำร้าย 2) การไม่ว่าร้าย	3) สำรวมในพระ ปาติโมกข์ 4) รู้จักประมาณในการ บริโภคอาหาร 5) นอนนั่งในที่อันสงัด	6) การประกอบความ เพียรทางจิต
คุณสมบัติของ พระพุทธเจ้า 18 ประการ	1) พระตถาคตไม่มีกาย ทุจริต 2) ไม่มีวจีทุจริต 3) ไม่มีมโนทุจริต 4) ไม่มีการเล่น 5) ไม่มีการวิ่ง 6) ไม่มีความพลุนพลัน	1) กายกรรมทั้งปวงของ พระพุทธเจ้าคล้อยตาม พระญาณ 2) วจีกรรมทั้งปวงของ พระพุทธเจ้าคล้อยตาม พระญาณ 3) มโนกรรมทั้งปวงของ พระพุทธเจ้าคล้อยตาม พระญาณ 4) ไม่มีความเสื่อมฉันทะ 5) ไม่มีความเสื่อมวิริยะ	1) พุทธญาณไม่มี อะไรติดขัดในอดีต 2) พุทธญาณไม่มี อะไรติดขัดในอนาคต 3) พุทธญาณไม่มี อะไรติดขัดในปัจจุบัน 4) ไม่มีพระทัยที่ไม่ ชวนชววย 5) ไม่มีอกุศลจิต

		6) ไม่มีความเสื่อมสติ 7) ไม่มีความพลาดพลั้ง	
หลักธรรมสำหรับ พัฒนา	ด้านพฤติกรรม -ศีล 5 -hiriและโอตตปปะ -พรหมวิหาร 4	ด้านจิตใจ -สัมมปปธาน 4 -อารักขกัมมัฏฐาน 4	ด้านปัญญา -อริยมรรค 8 -ปัญญาวิมุตติธรรม 4 -สติปัฏฐาน 4

บทสรุป

สรุปว่า รูปแบบการประยุกต์ใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย ต้องประยุกต์เข้ากับหลักโอวาทปาติโมกข์ เพื่อให้การเผยแผ่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นการรักษาไว้ซึ่งหลักการที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่รูปแบบและลักษณะการเผยแผ่ต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะแวดล้อม และสถานการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับบุคคลและยุคสมัยของสังคมไทย โดยไม่ให้เกิดการทับซ้อนการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงต้องมีการเชื่อมโยงเอาหลักธรรมที่ง่ายต่อการปฏิบัติมาเป็นแนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการโอวาทปาติโมกข์ที่ได้สังเคราะห์เอาคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการไว้ในหลักธรรมนั้น ๆ แต่ละประการแล้ว ทำให้การใช้คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ที่เป็นคุณสมบัติของพระพุทธเจ้านั้น ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา ประโยชน์ของการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก่อให้เกิดประโยชน์สุขในปัจจุบัน ได้แก่ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต เลือกละอายสำหรับการศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ด้านการพัฒนาพฤติกรรม เป็นการพัฒนาด้านของสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ เรียกว่าการพัฒนาพฤติกรรมในกรอบแห่งศีล ด้านการพัฒนาจิต ทำให้มีจิตใจประณีตงดงาม เป็นผู้มีสติ มีวิริยะ มีความเบิกบาน มีความอิมใจ ด้านการพัฒนาปัญญาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ส่งผลให้ผู้ฝึกได้มีสภาวะจิตสูงขึ้น โดยปัญญาที่เกิดขึ้นนี้ทำให้บุคคลรู้แจ้งและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความเป็นจริง รู้เท่าทันกิเลส มีจิตผ่องใส ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทั้งการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ให้ประสบผลสำเร็จ นอกจากที่จะต้องยึดหลักธรรมอันเป็นอภิลักขิตคือไม่จำกัดกาล ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ถึง 84,000 พระธรรมขันธ์แล้ว การวางตัวหรือแนวทางแห่งการปฏิบัติตนของพระสงฆ์สาวกก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะการแสดงออกทางกาย ก็เปรียบเสมือนเครื่องยืนยันถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ผู้ที่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว ย่อมที่จะมีความสงบทางกาย ทางวาจา และทางใจ ปรากฏอย่างเด่นชัด ดังนั้นการนำคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ มาประยุกต์ให้เชื่อมโยงเข้ากับหลักธรรมที่เป็นหัวใจของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ นั้น จึงจะทำให้สาวกของพระพุทธเจ้าได้มีแนวทางแห่งการปฏิบัติตนที่สอดคล้อง และใกล้เคียงกับคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า 18 ประการ ที่กล่าวไปแล้ว โดยเน้นควบคุมความประพฤติทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ให้มีความสงบงาม เพื่อให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธสาวก คือสาวกของพระพุทธเจ้าดังที่ปรากฏมาในอดีต

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) **ธรรมประกาศโนบาย**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- พระประธาน ชยาภิรโต (อร่ามวาทินิชย์) บุญร่วม คำเมืองแสน และพระมหาพจน์ สุวโจ, “โอวาท ปาติโมกข์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, **วารสารปรัชญาปริทรรศน์**, ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564).
- พระมหาประธาน อนุวฑฺฒโต, “การพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).
- วรพิมพ์ ผ่องสมัย, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก” **ปริญาพุทธศาสนา ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553).
- สุดาพร เขียวงามดี, “คติความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าในเถรวาทและพุทธตันตระ”, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (มีนาคม-เมษายน 2563).
- สุธานะ เพชรปรี, “รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ขององค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”, **ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).

กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

The Process of Promoting Concentration according to the
Teachings of Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu)

พระมหาสุชาติ ธรรมพล (ชาตรี)¹

Phramaha Suchat Dhammapalo (Chatree)

E-mail : Suchat555@hotmail.com

รศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง²

Assoc. Prof. Dr. Viroj Koomkrong

E-mail: koom-krong9@hotmail.com

Received: February 13, 2024 Revised: September 30, 2024

Accepted: October 10, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสมาธิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ 3) เพื่อเสนอกระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยมีการสัมภาษณ์ คิษยานุศิษย์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จำนวน 4 รูป และผู้ปฏิบัติสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จำนวน 10 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ วิธีฝึกอานาปานสติสมาธิแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 การติดตามแผ่ดูลมหายใจเข้า-ออก อย่างละเอียดด้วยสติ หรือการกำหนดรู้ที่ลมกระทบเพียงแห่งใดแห่งหนึ่งเพียงจุดเดียว เพื่อเป็นที่หน่วงให้เกิด

¹ นิลิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ฌานสมาธิ หรือสมณภาวนาต่อไป ส่วนที่ 2 การพิจารณาให้เห็นพระไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติด้วยการตัดกิเลสของมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 โดยการพิจารณารู้อารมณ์อยู่ทุกลมหายใจ

คำสำคัญ: กระบวนการส่งเสริม, สมาธิ, อานาปานสติสมาธิ

Abstract

This article is part of the dissertation on “The process of promoting concentration according to the teachings of Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu)” focusing on 3 objectives: 1) to study meditation in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study the meditation according to the teachings of Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu), and 3) to propose the process of promoting concentration according to the teachings of Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu). It was qualitative research done by document survey and key informants collected through in-depth interviews of 4 disciples of Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu) and 10 followers who have followed meditation of Phra Buddhadasabhikkhu.

The findings were that the process of meditation promoting according to the teachings of Phra Dhammakosajarn (Buddhadasa Bhikkhu) refers to *Ānāpānasatisamādhī* or in-out breathing mindfulness, divided into 2 parts: first part dealing with direct calmful concentration referring to observing the in-out breathing with clear mindfulness or contemplating on where the wind touches only one point for trance attainment called *Samatha*, and second part involving with Vipassana cultivation by contemplating on the Three Characteristics; impermanence, suffering, and non-self, focusing on observing in-out breaths, which leads to cutting off the defilements end, leading to 4 paths, 4 fruits, and Nibbana in final.

Keywords: The Process, Samadhi, Ānāpānasatisamādhī

บทนำ

ในสังคมยุคดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พอถึงเทศกาลและประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการเวียนเทียน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เราจะพบเห็นผู้คนเป็นจำนวนมากเข้าร่วมพิธีในประเพณีดังกล่าว และมักนิยมไปทำบุญที่วัด จึงถือโอกาสนี้ ถือศีลกินเจ สวดมนต์ ปฏิบัติกรรมฐาน หรือนอนค้างคืนกันที่วัด ดังนั้น สังคมไทยจึงเป็นที่ยอมรับว่ามีความเจริญทางวัฒนธรรม และจิตใจมาอย่างช้านาน โดยได้รับการอบรมปลูกฝังทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ความเจริญทางด้านวัฒนธรรมจะเห็นได้จากสถาปัตยกรรม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนความเจริญทางด้านจิตใจ จะเห็นจากการแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อ

ผู้อื่น มีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ มีความสุภาพ อ่อนโยน กล่าวโดยรวม คือ เป็นผู้ที่อยู่ในหลัก “ไตรสิกขา”³

อานาปานสติสมาธิ⁴ เป็นวิธีเจริญภาวนาในพระพุทธศาสนาวิธีหนึ่งโดยเป็นวิธีที่ปฏิบัติได้สะดวก ใช้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ เพราะใช้ลมหายใจและใช้สติกำหนดลมหายใจซึ่งมีประโยชน์ต่อสุขภาพจิต คือ จะทำให้เป็นผู้ที่มีจิตใจและมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น สุขภาพดีมีมวล สดชื่น กระฉับกระเฉง สง่างาม มีเมตตา กรุณา มองดูรู้จักตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง นอกจากนี้ยังช่วยให้จิตใจอ่อนคลายหายเครียด หายกระวนกระวาย เกิดความสงบสบายใจ และมีความสุข และเป็นอารมณ์สมถะ กัมมัฏฐานเพียงอย่างเดียวที่สามารถปฏิบัติต่อเนื่องผสมผสานกันได้ในขณะที่เดียวกันระหว่างสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา และยังเป็นกระบวนการพัฒนาจิตอย่างหนึ่งที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะการควบคุมอารมณ์ของมนุษย์ เป็นกัมมัฏฐานที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติมากที่สุด อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า เป็นกัมมัฏฐานที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำตลอดเวลา แม้ในคืนตรัสรู้พระองค์ก็ได้ทรงใช้กัมมัฏฐานนี้เป็นทางให้ได้บรรลุซึ่งญาณต่าง ๆ ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐาน ดังนี้ สัพพสมากิภาวนาสู จ สัพพสพฺพญญุโพธิสฺสุตฺตํ โปธิมุเล อิมินา วสฺมาธินา สมหิตฺตจิตฺตํ ยถาภูตาวโพโต อยเมว สมากิภาวนา ปธานา.⁵ แปลว่า ในบรรดาสมาธิภาวนาทั้งหมด สมาธิภาวนานี้แหละ เป็นหลักใหญ่แห่งการปฏิบัติของพระสัพพัญญุโพธิสัตว์ทุกพระองค์ เพราะพระสัพพัญญุโพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์มีจิตตั้งมั่นด้วยสมาธิอันนี้แหละจึงได้ทรงรู้แจ้งตามความเป็นจริงที่โคณฑันโพธิ์

อานาปานสติสมาธิมีความสำคัญและลักษณะเด่น ดังนี้ คือ (1) อานาปานสติสมาธิ เป็นวิธีเจริญสมาธิที่ปฏิบัติได้สะดวกยิ่ง เพราะใช้ลมหายใจซึ่งเนื่องอยู่กับตัวของทุกคนใช้ได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ในทันทีที่ต้องการ ไม่ต้องเตรียมวัตถุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้วุ่นวายเหมือนกับการเจริญกสิณเป็นต้น ไม่ต้องคิดแยกแยะพิจารณาภาวนาธรรมอย่างพวกราธุมนสิการเป็นต้น ผู้ที่ใช้ลมหายใจน้อยมาแล้วก็ปฏิบัติได้สบาย (2) พอเริ่มลงมือปฏิบัติ ก็ได้รับผลเป็นประโยชน์ทันทีตั้งแต่ต้นเรื่อยไป ไม่ต้องรอจนเกิดสมาธิที่เป็นขั้นตอนชัดเจน กล่าวคือ ใจเฝื่อนคลายได้พัก⁶ (3) ไม่กระทบกระเทือนต่อสุขภาพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงประสบการณ์ของพระองค์เองว่า “เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้ (คืออานาปานสติสมาธิ) มาก กายก็ไม่เมื่อย ตาก็ไม่เมื่อย”⁷ (4) เป็นกัมมัฏฐานข้อหนึ่งในจำนวนเพียง 12 อย่างที่สามารถให้สำเร็จผลในด้านสมถะได้จนถึงขั้นสูงสุด คือ จตุตถฌาน และส่งผลให้ถึงอรุณานิคม⁸ กระทั่งนิโรธสมาบัติก็ได้ จึงจับเอาเป็นข้อปฏิบัติหลักได้ตั้งแต่ต้นจนตลอด ไม่ต้องพะวงที่จะหากัมมัฏฐานอื่นมาสลับเปลี่ยนหรือต่อเติมอีก มีพุทธพจน์เสริมว่า “เพราะฉะนั้น หากภิกษุหวังว่าเราพึงบรรลุจตุตถฌานก็พึงมนสิการ อานาปานสติสมาธินี้ให้ดี หากภิกษุหวังว่าเราพึงก้าวล่วง

³ ที.ปา. (ไทย) 11/305/272.

⁴ ส.ม. (ไทย) 19/984/460.

⁵ ชุ.ป.อ. (บาลี) 2/80.

⁶ ส.ม. (ไทย) 19/247/194.

⁷ ส.ม. (ไทย) 19/1329/401.

⁸ วิสุทฺธิ. (บาลี) 1/120.

อาภิญญาญาณตนะโดยประการทั้งปวงแล้วเข้าถึงแนวสัญญาหาสัญญาตนะเกิด เราพึงก้าวล่วงแนวสัญญาหาสัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงสัญญาเวทิตนโรธเกิด ก็พึงมนสิการอานาปานสติสมาธินี้แล”⁹ (5) ใช้ได้ทั้งในทางสมถะและวิปัสสนา คือ จะปฏิบัติเพื่อบ่มผลฝ่ายสมาธิไปอย่างเดียวก็น่าจะได้ จะใช้เป็นฐานปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐานจนครบทั้ง 4 อย่างก็ได้ เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่เอื้ออำนวยให้สามารถใช้สมาธิจิตเป็นสนามปฏิบัติการของปัญญาได้เต็มที่ ผู้ที่เจริญอานาปานสติครบทั้ง 16 หัวข้อได้อย่างบริบูรณ์นั้นได้ชื่อว่าบำเพ็ญสติปัฏฐาน 4 บริบูรณ์ บำเพ็ญโพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ซึ่งในที่สุดก็สามารถที่จะได้บรรลุวิชชาและวิมุตติ¹⁰ (6) เป็นวิธีเจริญสมาธิที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญมากทรงสนับสนุนบ่อยครั้งให้พระ ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติ และพระพุทธองค์เองก็ได้ทรงใช้เป็นวิถีสอนธรรมมาทั้งก่อนและหลังตรัสรู้ (7) เป็นอนุสสติก็มี 3 อย่าง คือ อานาปานสติ มรณัสสติ กายคตาสติ ที่เป็นประโยชน์แก่การเจริญวิปัสสนา¹¹ จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติอานาปานสติภาวนาในพระพุทธศาสนาเน้นปฏิบัติเพื่อช่วยให้บุคคลที่มีภาวะจิตที่ปกติอยู่แล้วได้พัฒนาจิตตนเองให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ จากระดับปุถุชนไปสู่อริยชนจนถึงหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงเป็นพระอรหันต์ในที่สุด นอกจากนั้นยังสามารถทำให้รู้จักตนเองมากขึ้น มนุษย์รู้จักตนมากเท่าใดก็ช่วยให้เข้าถึงความเป็นมนุษย์มากขึ้นเท่านั้น

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้เขียนอธิบายไว้ในหนังสือคู่มือมนุษย์ว่า โดยที่แท้แล้วสมาธิอาจจะทำได้โดยทางตรงตามธรรมชาติ ซึ่งปราศจากเทคนิคใด ๆ ที่มนุษย์กำหนดขึ้นอีกส่วนหนึ่ง และสมาธิที่เกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญตามวิธีที่เป็นเทคนิคโดยเฉพาะเท่านั้นอีกอย่างหนึ่ง ในกรณีนี้ที่ประสงค์นั้น มันมีผลอย่างเดียวกัน คือ เมื่อเป็นสมาธิแล้ว ก็นำไปพิจารณา หรือว่าการพิจารณาจะดำเนินไปได้โดยง่าย โดยตัวของมันเอง ดังนี้ก็ได้ แต่มีข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งว่า สมาธิที่เกิดตามธรรมชาตินั้นมักจะพอเหมาะพอสมแก่กำลังของปัญญาที่จะทำการพิจารณา ส่วนสมาธิที่เกิดตามวิธีของการบำเพ็ญเป็นเทคนิคโดยเฉพาะนั้น มักจะเป็นสมาธิที่มากเกินไป หมายความว่าเหลือใช้ และยังเป็นเหตุให้คนหลงติดชะงัก พอใจแต่เพียงแค่นั้นก็ได้ เพราะว่าในขณะที่จิตเป็นสมาธิเต็มที่แล้ว ย่อมเป็นความสุขชนิดหนึ่ง เป็นความสบายชนิดหนึ่ง ซึ่งให้เกิดความพอใจจนถึงกับหลงติด หรือหลงเหมาเป็นมรรคผลไปเสียก็ได้ โดยเหตุนี้สมาธิที่เป็นไปตามธรรมชาติ ที่เหมาะสมกับการพิจารณานั้น จึงไม่เสียหาย ไม่เสียเปรียบอะไรกับสมาธิตามแบบวิธีเทคนิคนัก ถ้ารู้จักประดับประดาตกแต่งให้เกิดให้มีและให้เป็นไปด้วยดี¹²

คำว่า สมาธิของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ การระลึกรู้หรือกระทำสิ่งหนึ่ง ทุกกลมหายใจเข้าออก¹³ (อานาปานสติ) มูลเหตุการสอนเริ่มต้นที่ท่านบวช และเป็นนักเทศน์ที่มีความสามารถ ต่อมา

⁹ ส.ม. (ไทย) 19/984/462.

¹⁰ ม.อ. (ไทย) 14/287/193-194.

¹¹ อ.ท.อ. (บาลี) 1/562/420.

¹² พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *คู่มือมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, 2553), หน้า 81.

¹³ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), *อภิญญาสมาธิ*, (กรุงเทพมหานคร:การพิมพ์พระนคร, 2529), หน้า 1.

ได้ศึกษาภาษาบาลี และวิชาการสมัยใหม่ในยุคนั้น ตั้งใจจะค้นคว้าพระไตรปิฎกปฏิบัติตาม และเผยแผ่ จึงปลื้มความอยู่ดีว่า ศึกษาระบบฐานใหม่มหาสติปัฏฐานสูตรก่อน ต่อมาได้ศึกษาอานาปานสติสูตรจึงได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติ เพราะเห็นว่ากรรมฐานที่สงบละเอียดอ่อนเป็นสุขตั้งแต่เริ่มฝึก เพิ่มสติสัมปชัญญะ ทำได้ง่าย และสามารถเจริญได้อย่างต่อเนื่องจนสิ้นอาสวะ ในอานาปานสติเชิงประยุกต์ ท่านได้ให้รวบรัดให้เหลือเพียงทำสมาธิด้วยลมหายใจแล้วพิจารณาธรรมมีความไม่เที่ยงเป็นต้น หรือรู้สึกถึงลมหายใจพร้อมกับพิจารณาธรรม และทำในทุกอิริยาบถ ส่วนการประยุกต์เพื่อใช้ประโยชน์มีการควบคุมลมหายใจให้ช้า ละเอียด สงบ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สุขภาพใจ และสุขภาพกาย และเสนอให้นำไปประยุกต์เป็นระบบพัฒนาจิตใจของบุคคลในสังคม ทำให้เกิดความสุขในสังคม

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง “กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูล และเป็นปัจจัยที่สำคัญ อันจะเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในการฝึกอานาปานสติสมาธิ ของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสมาธิในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนาเถรवाद
- 2) เพื่อศึกษาสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
- 3) เพื่อเสนอกระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย “กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์แก่การวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์นิเทศ วิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

5) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ปฏิบัติธรรม

6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบดุขกฤษฎีกา และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการวิจัย

1) **สมาธิในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท** สมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นด้วยดีแห่งจิต¹⁴ ความตั้งใจดีแห่งจิตในอารมณ์เดียว ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่น ภาวะมีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต การดำรงจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียว อย่างเรียบสม่ำเสมอ และด้วยดี การดำรงจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียว การมีจิตกำหนดแน่วแน่มุ่งอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรียกว่า อธิจิตตสิกขา ส่วนอานาปานสติสมาธิ คือ ความมีใจตั้งมั่นระลึกรู้ตัวในลมหายใจเข้า-ออก การทำสติกำหนดอยู่ที่ลมหายใจเข้า-ออกให้เกิดมีขึ้น การทำสติกำหนดอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้า-ออกให้เกิดมีขึ้น ซึ่งเป็นสมาธิเกี่ยวเนื่องด้วยการตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ความสำคัญของสมาธิ แยกออกเป็น 5 แบบ คือ (1) ย่อมเป็นไปเพื่อที่ภุชกรรมสุขวิหาร คือ กามสุข สุขในรูปฌาน 4 ชั้น สุขในอรูปฌาน 4 ชั้น และสุขในนิโรธสมาบัติ (2) ย่อมเป็นไปเพื่อการได้ญาณทัสสนะ (3) ย่อมเป็นไปเพื่อสติและสัมปชัญญะ คือ การตามรู้ทันความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นดับไป (4) ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย คือ การใช้สมาธิเพื่อประโยชน์ทางปัญญา เป็นอุปกรณ์ในการเจริญวิปัสสนา¹⁵ และ (5) ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นกำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้า-ออก แบ่งออกเป็น 8 ชั้น คือ 4 ชั้นแรกเป็นระยะเนื่องด้วยสมาธิ หรือสมถะ โดยตรง 4 ชั้นหลังเป็นระยะแห่งวิปัสสนาและมรรคผล¹⁶

ประเภทของสมาธิ สามารถจำแนกได้หลายอย่าง คือ (1) สมาธิอย่างเดียว คือ มีลักษณะไม่ฟุ้ง (2) สมาธิ 2 อย่าง คือ โลกียสมาธิ โลกุตตรสมาธิ¹⁷ (3) สมาธิ 3 อย่าง คือ หีนสมาธิ มัชฌิมสมาธิ และปณิธสมาธิ (4) สมาธิ 4 อย่าง คือ ทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฺณสมาธิ ทุกขาปฏิบัติทันทธาภิณฺณสมาธิ สุขาปฏิบัติทันทธาภิณฺณสมาธิ และสุขาปฏิบัติทันทธาภิณฺณสมาธิ (5) สมาธิ 5 อย่าง คือ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข และเอกัคคตา¹⁸ ในระดับของสมาธิ สามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับ คือ (1) ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วขณะ เป็นสมาธิที่มีความตั้งมั่นหรือความสงบเพียงเล็กน้อยเป็นขณะ ๆ และใช้เป็นจุดตั้งต้นในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แต่มีกำลังเทียบเท่าอุปจารสมาธิของสมถภาวนาเพราะข่มนิรณได้

¹⁴ อภิ.วิ. (ไทย) 35/206/175.

¹⁵ อง.จตุกก. (ไทย) 21/41/68.

¹⁶ ชุ.ป.อ. (บาลี) 2/62/108.

¹⁷ อภิ.ป. (ไทย) 41/61/45.

¹⁸ วิสุทฺธิ. (ไทย) 139/143.

เหมือนอุปจารสมาธิ¹⁹ (2) อุปจารสมาธิ คือ สมาธิเฉียด ๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิเมื่อจิตตั้งมั่นโดยละนิวรณ์ทั้ง 5 ได้ ก่อนที่จะเข้าสู่ภาวะแห่งฌาน (3) อัปนาสมาธิ คือ สมาธิแน่วแน่ หรือสมาธิแนบสนิท เป็นสมาธิระดับสูงสุด ซึ่งมีในฌานทั้งหลาย ถือว่าเป็นผลสำเร็จที่ต้องการของการเจริญสมาธิ เป็นสมาธิในสมถภาวนาเป็นวิธีปฏิบัติที่มุ่งให้เกิดสมาธิ และองค์ธรรมของสมาธิ คือ เอกัคคตาเจตสิก²⁰ เป็นเจตสิกที่ตั้งมั่นในอารมณ์ ไม่ว่าจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ใด เอกัคคตาเจตสิกก็ตั้งมั่นในอารมณ์นั้น แต่เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดขึ้นกับอกุศลจิต ไม่มีกำลังตั้งมั่นคงในอารมณ์เท่ากับเอกัคคตาเจตสิกที่เกิดขึ้นกับกุศลจิต ขณะที่จิตเกิดดับรู้อารมณ์เดียวสลับต่อกันนาน ๆ ลักษณะของเอกัคคตาเจตสิกที่ตั้งมั่นในอารมณ์แต่ละขณะจิตนั้น ก็ปรากฏเป็นสมาธิขึ้นต่าง ๆ ขณะที่กุศลเอกัคคตาตั้งมั่นในอารมณ์ ขณะนั้นจึงเป็นสัมมาสมาธิ ตามลำดับขั้นกุศลนั้น ๆ มีจิตเป็นอารมณ์เดียว

หลักธรรมสำคัญที่เกื้อหนุนการเจริญสมาธิ คือ เป็นองค์ประกอบแห่งการตรัสรู้ ซึ่งเป็นตัวเอกัคคตาจนกระทั่งวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นตามลำดับ จนถึงมรรคญาณ ผลญาณ และพระนิพพาน ได้แก่ (1) หลักธรรมที่เป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิ คือ สมาธิสัมโพชฌังคอุปาทนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิสัมโพชฌังค ได้แก่ การทำวัตรให้สละสลวย การปรับอินทรีย์ 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ให้เป็นไปโดยสม่ำเสมอไม่ให้ยิ่งหรือหย่อนกว่ากัน ความเป็นผู้ฉลาดในนิมิต การรู้จักประกอบจิตที่ควรประกอบ การรู้จักข่มจิตในสมัยที่ควรข่ม การทำจิตให้ร่าเริงในสมัยที่ควรร่าเริง การปล่อยวางจิตในสมัยที่ควรปล่อยวาง หลีกเว้นไม่คบหาสมาคมกับบุคคล ผู้ไม่มีสมาธิจิต การคบหาสมาคมเฉพาะบุคคลผู้มีสมาธิ การพิจารณาณานวิโมกข์ และการน้อมจิตไปในสมาธิสัมโพชฌังค²¹ (2) หลักธรรมที่เกื้อหนุนสมาธิ คือ หมวดธรรมที่มีความเกี่ยวข้อง และเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสมาธินั้น คือ โภธิปักขิยธรรม 37 ประการ เป็นธรรมอันเป็นฝ่ายแห่งความตรัสรู้ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค แบ่งออกเป็น 7 หมวด ได้แก่ 1. สติปัฏฐาน 4 คือ ที่ตั้งของสติ การตั้งสติพิจารณากำหนดสิ่งทั้งหลายใน กาย เวทนา จิต ธรรม 2. สัมมปปธาน 4 คือ ความเพียรยับยั้งบาปอกุศล เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้น เพียรทำกุศลธรรมให้เกิดมี และเพียรรักษากุศลธรรมให้เจริญยิ่งขึ้น²² 3. อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 4. อินทรีย์ 5 คือ ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน ความเชื่อ ความเพียร ความระลึกได้ ความตั้งใจมั่น ความรู้ตัวพร้อม 5. พละ 5 เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง 6. โพชฌังค 7 ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ และ 7. มรรคมรรค 8 คือ ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกา

¹⁹ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, 2550), หน้า 672.

²⁰ ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), **ลักษณะที่จิตเกาะแห่งปรมัตถธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, 2559), หน้า 12.

²¹ พระมหาชินวัฒน์ จุกกวโร, **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบุ๊ค ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556), หน้า 153-157.

²² อง.จตุกก. (ไทย) 21/14/26.

นุโยค และอรรถกถาญานุโยค เรียกเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค (3) กิเลสที่ขวางกั้นไม่ให้เกิดสมาธิ คือ นิวรณ์ 6 หมายถึง กิเลสที่เป็นเครื่องขัดขวางมิให้บรรลุคุณความดี มีฉาน เป็นต้น ได้แก่ กามฉันทนิวรณ์ ความยินดีติดใจในกามคุณอารมณ์ พยาบาทนิวรณ์ ความคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น ถีนมิทธนิวรณ์ ความเชื่องซึมจากคุณความดี อุทธัจจกุกกุกนิวรณ์ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจในคุณความดีที่ยังไม่ได้ทำ วิจิกิจฉานิวรณ์ ความลังเลสงสัยในคุณพระพุทธรเจ้า เป็นต้น และอวิชชานิวรณ์ ความไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ทั้งเป็นเครื่องกั้นสมณะโดยตรง แต่เป็นเครื่องกั้นวิปัสสนาโดยอ้อม และเป็นเครื่องกั้นสมณะโดยอ้อม แต่เป็นเครื่องกั้นวิปัสสนาโดยตรง²³ และ(4) สมาธิในการเจริญวิปัสสนาภาวนา สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมอาจใช้สมาธิเพียงขั้นต้น ที่เรียกว่า ขณิกสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิชั่วขณะ สมาธิขั้นต้น พอสำหรับใช้ในการเล่าเรียนทำการงานให้ได้ผลดี ให้จิตใจสงบสบายได้พักชั่วคราว และใช้เริ่มปฏิบัติวิปัสสนาได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับใช้ปัญญาพิจารณาสภาพธรรมตามหลักวิปัสสนา และสมาธินั้นก็จะเจริญขึ้นไปกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา เป็นการฝึกอบรมปัญญาโดยพิจารณาสังขาร คือ รูปธรรมและนามธรรมทั้งหมดแยกออกเป็นชั้นๆ กำหนดด้วยไตรลักษณ์ว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาตามลำดับ²⁴

อานิสงส์ของการเจริญสมาธิ เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอุปปนา คือ ระดับฉาน สำหรับพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผู้ทำกิจเพื่อความหลุดพ้นเสร็จสิ้นแล้ว ไม่ต้องใช้ฉานเพื่อบรรลุภูมิธรรมใด ๆ ต่อไปอีก เป็นบาท หรือเป็นปทัฏฐาน แห่งวิปัสสนา คือ เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอุปปนา ก็ได้ หรือขั้นอุปจาระก็พอได้ แต่ไม่โปรดนัก ประโยชน์ข้อนี้ใช้สำหรับพระเสขะและปุณฺณ เป็นบาทหรือเป็นปทัฏฐานแห่งอภิญญา คือ เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอุปปนา สำหรับผู้ได้สมบัติ 8 แล้ว เมื่อต้องการอภิญญา ก็อาจทำให้เกิดขึ้นได้ ทำให้ได้ภวิเศษ คือ การเกิดในภพที่ดีที่สูง เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอุปปนา สำหรับปุณฺณผู้ได้ฉานแล้ว และฉานมิได้เสื่อมไปเสีย ทำให้ได้เกิดในพรหมโลก และทำให้เข้านิโรธสมบัติได้ คือ เป็นอานิสงส์ของสมาธิขั้นอุปปนา สำหรับพระอรหันต์ หรือพระอนาคามี ผู้ได้สมบัติ 8 แล้ว ทำให้เสวยความสุขอยู่ได้โดยไม่มีจิต ตลอดเวลา 7 วัน²⁵

2) สมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) พระธรรมโกศาจารย์ นามเดิม “เงื่อม พานิช” ฉายา อินฺทปญฺโญ หรือรู้จักกันในนาม “พุทธทาสภิกขุ” เป็นชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดเมื่อ ปี พ.ศ. 2,449 เริ่มบวชเรียนเมื่ออายุได้ 20 ปี ที่วัดบ้านเกิด จากนั้นได้เข้าได้มาศึกษาพระธรรมวินัยต่อที่กรุงเทพมหานคร จนสอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยค แต่แล้วท่านพุทธทาสภิกขุก็พบว่าสังคมพระพุทธศาสนาแบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้นแปดเปื้อนเปื้อนบิดไปมาก และไม่อาจทำให้เข้าถึงหัวใจของศาสนาพุทธได้เลย ท่านจึงตัดสินใจหันหลังกลับมาปฏิบัติธรรมที่อำเภอไชยา ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของท่านอีกครั้ง พร้อมปวารณาตนเองเป็น พุทธทาส เนื่องจากต้องการถวายตัวรับใช้พระพุทธศาสนาให้ถึงที่สุด²⁶

²³ อภ.สตตก. (ไทย) 23/4/7.

²⁴ วิสุทธิ. (บาลี) 1/165.

²⁵ อภ.วิ. (ไทย) 35/1107/570.

²⁶ สอนโมกขพลาราม, พุทธทาส สอนโมกขพลาราม กำลังแห่งการหลุดพ้น, พิมพ์ครั้งที่ 3, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2541), หน้า 5.

สมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) โดยภาพรวม ตั้งแต่ขั้นที่ 1 ถึง 12 รวม 12 นัยนั้นกล่าวรวมทั้งสมถะและวิปัสสนา ขั้นที่ 13 ถึง 16 กล่าวเฉพาะวิปัสสนาอย่างเดียว ขั้นที่ 1 ถึง 4 สงเคราะห์ด้วยปฐมฌาน และสงเคราะห์ในกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน ขั้นที่ 5 ถึง 8 สงเคราะห์ด้วยปฐมฌานถึง จตุตถฌาน และสงเคราะห์ในเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขั้นที่ 9 ถึง 12 สงเคราะห์ด้วยฌานทั้ง 5 และ สงเคราะห์ในจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ขั้นที่ 13 ถึง 16 กล่าวเฉพาะวิปัสสนา และสงเคราะห์ในธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักการในคัมภีร์ และแสดงแนวปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาไว้ ว่า สมถภาวนา คือการกำหนดโดยอารมณ์หรือนิमित เพื่อความตั้งมั่นแห่งจิต มีผลถึงที่สุดเป็นฌาน ส่วน วิปัสสนาภาวนานั้น กำหนดโดยลักษณะคือความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทำจิตให้รู้แจ้งเห็นแจ้งในสิ่งทั้ง ปวงมีผลถึงที่สุดเป็นญาณ เป็นอันว่าอานาปานสติสมาธิทั้ง 16 วัตถุนี้ ตั้งต้นขึ้นมาด้วยการอบรมจิตให้มีกำลัง แห่งฌานด้วยจตุกกะที่หนึ่ง แล้วอบรมกำลังแห่งญาณให้เกิดขึ้นผสมกำลังแห่งฌานในจตุกกะที่สอง ที่สาม โดยตัดเทียมกัน และกำลังแห่งญาณเดินออกหน้ากำลังแห่งฌาน ทวียิ่งขึ้นไปจนถึงที่สุดในจตุกกะที่สี่ จน สามารถทำลายอวิชชาได้จริงในลำดับนั้น²⁷

ผลที่ปรากฏขึ้นของญาณจากการเจริญอานาปานสติสมาธิ คือ ความรู้ซึ่งตรงข้ามต่ออวิชชา เมื่อ ญาณเกิดขึ้น อวิชชาก็ดับไปในตัวเอง นามรูปกล่าวคือสังขารทั้งปวง ที่มีมูลมาจากอวิชชาก็ย่อมดับไป เรียกว่า ดับไปเพราะการเกิดขึ้นของญาณ และญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณแท้ ๆ จะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการ พิจารณาเห็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาที่เป็นไปเพื่อตัดละอวิชชาเท่านั้น ส่วนญาณนอกนั้น เป็นเพียงความรู้สึกระดับสัมผัสปัญญะ ยังไม่จัดเป็นวิปัสสนาญาณ ผลที่ปรากฏขึ้นของมรรคจากการเจริญอานาปานสติสมาธิ จำแนกจัดเป็นหมวดหมู่ตามสังโยชน์ และอนุสัยที่อริยมรรคทั้ง 4 จะพึงตัด คือ สักกายทิฏฐิ และสีลัพพตปรามาส คือ ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉา คือ วิจิกิจฉานุสัย กามราคะ คือ กามราคานุสัย รูปราคะ และ อรูปราคะ คือ ภวราคานุสัย ปฏิฆะ คือ ปฏิฆานุสัย มานะ และอุทธัจจะ คือ มานานุสัย และ อวิชชา คือ อวิชชานุสัย ดังนั้น สังโยชน์ 10 และอนุสัย 7 ต่างกันเพียงจำนวน เพราะเล็งถึงกิริยาอาการที่ทำหน้าที่เป็น กิเลสต่างกัน คือ สัญโญชน์ หมายถึง เครื่องผูกพัน และอนุสัย หมายถึง เครื่องนอนเนื่องอยู่ในสันดาน แต่โดย เนื้อแท้แล้วทั้ง 2 อย่าง เป็นของอย่างเดียวกัน²⁸ และอานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติสมาธิ คือ ได้ผลทันที เมื่อเริ่มปฏิบัติ ให้ผลดีแก่สุขภาพ ช่วยให้ร่างกายได้รับ การพักผ่อนอย่างดี เป็นสติปัฏฐานที่แท้จริง เรียกว่า สติปัฏฐาน 4 คือ เมื่อทำ อานาปานสติครบทั้ง 16 ขั้นแล้ว โพชฌงค์ก็สมบูรณ์ วิชชาและวิมุตติก็สมบูรณ์²⁹

²⁷ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **อานาปานสติ สมบูรณ์แบบ**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2563), หน้า 191.

²⁸ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **อานาปานสติภาวนา**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, 2533), หน้า 73.

²⁹ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **อานาปานสติบรรยาย-อภิปราย-สัมมนา-สาธิต**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2544), หน้า 10.

และเป็นสัญญาที่ดีที่สุด คือเป็นเครื่องกำหนดหมายที่ดีที่สุด ทำให้ก้าวหน้าบรรลุนิพพานได้อันเป็นความสงบของชีวิตระดับสูงสุด

3) กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) วิธีการเจริญอานาปานสติสมาธิแบบสมถภาวนาตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ วิธีนั่งตาม กำหนดตามคุณมหายใจเป็นหลักสำคัญ เผ้าดูอยู่ที่จุดหนึ่ง คือ ให้เผ้าอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่งที่เหมาะสม สร้างมโนภาพขึ้นที่จุดนั้น คือ การสร้างมโนภาพขึ้นในลักษณะอุคคหิมิต คือลักษณะภาพนิ่ง การกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก สร้างปฏิภาณนิมิต³⁰ คือ การสร้างภาพขึ้นทำให้มันเคลื่อนไหว ให้เปลี่ยนรูป ให้เปลี่ยนสี ให้เป็นอะไรได้ตามต้องการ หนึ่งองค์มานขึ้นมาจนครบ คือ การทำให้ชำนาญ การได้มานที่แรก คือ การได้ปฐมมาน มีความรู้สึกของจิตที่ประกอบอยู่ด้วยองค์มานทั้ง 5 นี้อย่างสม่ำเสมอแน่วแน่ การทำให้ชำนาญ คือ การทำให้อยู่ในอำนาจ หรือในกำมืออย่างแน่นแฟ้น อย่างไม่หลุดหนีไปได้ และได้มานในอันดับต่อไป³¹

วิธีการเจริญอานาปานสติสมาธิแบบวิปัสสนาภาวนาตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ การพิจารณาความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้กำหนดพิจารณาในการทำ ความจางคลายจากความยึดถือต่อสิ่งเหล่านั้นเพราะเกลียดกลัวโทษ³² กล่าวคือ ความทุกข์อันเกิดมาจากความยึดถือขึ้นต่อมา กำหนดพิจารณาไปในทางที่จะทำให้เห็นว่า มันมิได้มีตัวตนอยู่จริงไปทั้งหมดทั้งสิ้น หรือทุกสิ่งทุกอย่าง การยึดถือเป็นยึดถือลม ๆ แล้ง ๆ เพราะว่าตัวผู้ยึดถือก็ไม่ได้มีตัวจริง สิ่งที่ถูกยึดถือก็ไม่ได้มีตัวจริงแล้วการยึดถือมันจะมีตัวจริงได้อย่างไร พิจารณาไปในทางที่จะดับตัวตนของสิ่งทั้งปวงเสียโดยสิ้นเชิง ส่วนขั้นสุดท้าย กำหนดพิจารณาไปในทางที่สมมติเรียกได้ว่า บัดนี้ได้สลัดทิ้งสิ่งเหล่านั้นออกไปหมดแล้ว ด้วยการทำให้มันว่างลงไปได้จริง ๆ³³

ผลที่ปรากฏขึ้นจากการเจริญอานาปานสติสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ ความรู้ซึ่งตรงข้ามต่ออวิชชา เมื่อญาณเกิดขึ้น อวิชชาก็ดับไปในตัวเอง นามรูปกล่าวคือสังขารทั้งปวง³⁴ ที่มีมูลมาจากอวิชชาก็ยอมดับไป เรียกว่าดับไปเพราะการเกิดขึ้นของญาณ และญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณแท้ ๆ จะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาเห็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาที่เป็นไปเพื่อตัดละอวิชชาเท่านั้น ส่วนญาณนอกนั้นเป็นเพียงความรู้สึกระดับสัมปชัญญะ ยังไม่จัดเป็นวิปัสสนาญาณ ผลที่ปรากฏขึ้นของมรรคจากการเจริญอานาปานสติสมาธิ จำแนกจัดเป็นหมวดหมู่ตามสังโยชน์ และอนุสัยที่อริยมรรคทั้ง 4 จะพึงตัด คือ สักกายทิฏฐิ และสีลัพพตปรามาส คือ ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉา คือ วิจิกิจฉานุสัย กามราคะ คือ กามราคานุสัย รูปราคะ และอรุปราคะ คือ ภวราคานุสัย ปฏิฆะ คือ ปฏิฆานุสัย มานะ และอุทธัจจะ คือ มานานุสัย และ อวิชชา คือ อวิชชานุสัย ดังนั้น สังโยชน์ 10 และอนุสัย 7 ต่างกันเพียงจำนวน เพราะเล็งถึง

³⁰ วิสุทฺธิ. (บาลี) 1/121.

³¹ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), อานาปานสติ สมบูรณ์แบบ, หน้า 117.

³² พ.ป. (ไทย) 31/172/271.

³³ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), อานาปานสติ สมบูรณ์แบบ, หน้า 191.

³⁴ วิสุทฺธิ. (บาลี) 1/298.

กิริยาอาการที่ทำหน้าที่เป็นกิเลสต่างกัน คือ สัญโญชน์ หมายถึง เครื่องผูกพัน และอนุสัย หมายถึง เครื่องนอนเนื่องอยู่ในสันดาน แต่โดยเนื้อแท้แล้วทั้ง 2 อย่าง เป็นของอย่างเดียวกัน และอานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติสมาธิ คือ ได้ผลทันทีเมื่อเริ่มปฏิบัติ ให้ผลดีแก่สุขภาพ ช่วยให้ร่างกายได้รับการพักผ่อนอย่างดี เป็นสติปัญญาที่แท้จริง เรียกว่า สติปัญญาฐาน 4 คือ เมื่อทำ อานาปานสติครบทั้ง 16 ขั้นแล้ว โพชฌงค์ก็สมบูรณ์ วิชชาและวิมุตติก็สมบูรณ์ และเป็นสัญญาที่ดีที่สุด คือเป็นเครื่องกำหนดหมายที่ดีที่สุด ทำให้ก้าวหน้าบรรลุนิพพานได้อันเป็นความสงบของชีวิตระดับสูงสุด³⁵

อภิปรายผลการวิจัย

1) **วิธีการเจริญอานาปานสติสมาธิแบบสมถภาวนาตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)** คือ วิธีเรียงตาม กำหนดตามคูลมหายใจเป็นหลักสำคัญ เผ้าดูอยู่ที่จุดหนึ่ง คือ ให้เผ้าอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่งที่เหมาะสม สร้างมโนภาพขึ้นที่จุดนั้น คือ การสร้างมโนภาพขึ้นในลักษณะอุคคหิมิต คือ ลักษณะภาพนิ่ง การกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก สร้างปฏิภาณนิมิต คือ การสร้างภาพขึ้นทำให้มันเคลื่อนไหวให้เปลี่ยนรูป ให้เปลี่ยนสี ให้เป็นอะไรได้ตามต้องการ หน่วงองค์ฌานขึ้นมาจนครบ คือ การทำให้ชำนาญ การได้ฌานที่แรก คือ การได้ปฐมฌาน มีความรู้สึกของจิตที่ประกอบอยู่ด้วยองค์ฌานทั้ง 5 นี้อย่างสม่ำเสมอแน่ว การทำให้ชำนาญ คือ การทำให้อยู่ในอำนาจ หรือในกำมืออย่างแน่นแฟ้น อย่างไม่หลุดหนีไปได้ และได้ฌานในอันดับต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับวิธีเจริญอานาปานสติภาวนาแบบสมถะของ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “มหาสติปัฏฐานสูตร” อธิบายว่า สมถยานิก ผู้มีสมถะเป็นยานคือผู้เจริญสมถะแล้วอาศัยสมถะ บุคคลนี้เจริญอานาปานสติภาวนาแบบสมถะ คือ เป็นบาทของวิปัสสนากำหนดรู้ลักษณะยาวสั้นของลมหายใจเข้าออกซึ่งจัดเป็นบัญญัติ (สังขารเป็นบัญญัติ) เมื่อลมหายใจปรากฏชัดเป็นปฏิภาณนิมิต คือ อารมณ์บัญญัติ ใหม่ที่ปรากฏทางใจอันเหมือนอารมณ์เดิม มีลักษณะเป็นลำแสงเข้าออก นักปฏิบัติย่อมบรรลุอุปปจารสมาธิ คือ สมาธิใกล้จะแนบแน่น และอัปปนาสมาธิ คือ สมาธิแนบแน่น อันได้แก่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน หรือ จตุตถฌาน ตามลำดับ หลังจากนั้นจึงออกจากฌานแล้วกำหนดรู้สภาวะสัมผัสของลมหายใจเข้าออก (โณฏฐัพพารมณัมเป็นปรมัตถ์) หรือกำหนด รู้องค์ฌานอย่างใดอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดในปัจจุบันขณะ ก็จะประสบความสำเร็จก้าวหน้าในการปฏิบัติต่อไปตามลำดับวิปัสสนาญาณ

2) **วิธีการเจริญอานาปานสติสมาธิแบบวิปัสสนาภาวนาตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)** คือ การพิจารณาความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้กำหนดพิจารณาในการทำ ความจางคลายจากความยึดถือต่อสิ่งเหล่านั้นเพราะเกลียดกลัวโทษ กล่าวคือ ความทุกข์อันเกิดมาจากความยึดถือ ขึ้นต่อมา กำหนดพิจารณาไปในทางที่จะทำให้เห็นว่า มันมิได้มีตัวตนอยู่จริงไปทั้งหมดทั้งสิ้น หรือทุกสิ่งทุกอย่าง การยึดถือเป็นยึดถือลม ๆ แล้ง ๆ เพราะว่าตัวผู้ยึดถือก็ไม่ได้มีตัวจริง สิ่งที่ถูกยึดถือก็ไม่ได้มีตัวจริงแล้วการยึดถือมันจะมีตัวจริงได้อย่างไร พิจารณาไปในทางที่จะดับตัวตนของสิ่งทั้งปวงเสียโดยสิ้นเชิง ส่วนขั้นสุดท้าย กำหนดพิจารณาไปในทางที่สมมุติเรียกว่า บัดนี้ได้สลัดทิ้งสิ่งเหล่านั้นออกไปหมดแล้ว ด้วย

³⁵ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), อานาปานสติภาวนา, หน้า 446-450.

การทำให้มันว่างลงไปได้จริง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับอานาปานสติของ สุภีร์ ทุมทอง ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “สติปัฏฐาน 4 เส้นทางตรงสู่พระนิพพาน” อธิบายว่า หากเราใช้เทคนิควิธีอย่างอานาปานสติที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงไว้ในอานาปานสติสูตรนี้ เราก็ทำกรรมฐาน ผีกลืนตามรู้ อยู่ในกาย เวทนา จิต และธรรมอยู่ในวงนี้แหละ เราทำกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา ทำบ่อย ๆ ให้มีสติบ่อย ๆ ให้จิตมีความตั้งมั่น เป็นสมาธิแนบแน่นระดับใดก็ได้ เมื่อมีความรู้สึกเกิดขึ้น มีปิติ สุข จิตตสังขาร เกิดขึ้นก็ให้รู้ว่า มันเป็นสภาวะอย่างหนึ่ง ไม่มีตัวตน เกิดแล้วดับ มาแล้วไป อย่าไปหลงอย่าไปสงสัย อย่าไปหยุดอยู่ จนระงับจิตตสังขารหยาบ ๆ ได้ ความคิดปรุงแต่งหยาบ ๆ หมดไป ต่อมาก็รู้จักจิต ทำจิตให้เบิกบานด้วยการเข้าสมาธิ หรือทำความรู้ให้เกิดขึ้น ทำจิตให้ตั้งมั่นหมดนิวรณ์ มีความพร้อม ช่วงนี้ก็ทำทั้งแบบสมถะและแบบวิปัสสนาปนกันไปเมื่อจิตมีความพร้อมดีแล้ว พิจารณาสังขารให้เห็นว่า มีแต่สิ่งไม่เที่ยง คลายไปดับไป เป็นไปเพื่อปล่อยวาง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เป็นวิปัสสนาขั้นสูง แบบนี้ใช้ได้กับทุกกรรมฐาน

3) ผลที่ปรากฏขึ้นจากการเจริญอานาปานสติสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ ความรู้ซึ่งตรงข้ามต่ออวิชชา เมื่อญาณเกิดขึ้น อวิชชาก็ดับไปในตัวเอง นามรูปกล่าวคือสังขารทั้งปวง ที่มีมูลมาจากอวิชชาก็ย่อมดับไป เรียกว่าดับไปเพราะการเกิดขึ้นของญาณ และญาณที่เป็นวิปัสสนาญาณแท้ ๆ จะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการพิจารณาเห็นพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาที่เป็นไปเพื่อตัดละอวิชชาเท่านั้น ส่วนญาณนอกนั้นเป็นเพียงความรู้สึกระดับสัมปชัญญะ ยังไม่จัดเป็นวิปัสสนาญาณ ผลที่ปรากฏขึ้นของมรรคจากการเจริญอานาปานสติสมาธิ จำแนกจัดเป็นหมวดหมู่ตามสังโยชน์ และอนุสัยที่อริยมรรคทั้ง 4 จะพึงตัด คือ สักกายทิฏฐิ และสัสสัพพตปราคาส คือ ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉา คือ วิจิกิจฉานุสัย กามราคะ คือ กามราคานุสัย รูปราคะ และอรุปราคะ คือ ภวราคานุสัย ปฏิฆะ คือ ปฏิฆานุสัย มานะ และอุทธัจจะ คือ มานานุสัย และ อวิชชา คือ อวิชชานุสัย ดังนั้น สังโยชน์ 10 และอนุสัย 7 ต่างกันเพียงจำนวน เพราะเล็งถึงกิริยาอาการที่ทำหน้าที่เป็นกิเลสต่างกัน คือ สัญโญชน์ หมายถึง เครื่องผูกพัน และอนุสัย หมายถึง เครื่องนอนเนื่องอยู่ในสันดาน แต่โดยเนื้อแท้แล้วทั้ง 2 อย่าง เป็นของอย่างเดียวกัน และอานิสงส์ที่ปรากฏขึ้นจากการเจริญอานาปานสติสมาธิ คือ ได้ผลทันทีเมื่อเริ่มปฏิบัติ ให้ผลดีแก่สุขภาพ ช่วยให้ร่างกายได้รับ การพักผ่อนอย่างดี เป็นสติปัฏฐานที่แท้จริง เรียกว่า สติปัฏฐาน 4 คือ เมื่อทำอานาปานสติครบทั้ง 16 ขั้นแล้ว โพชฌงค์ก็สมบูรณ์ วิชชาและวิมุตติก็สมบูรณ์ และเป็นสัญญาที่ดีที่สุด คือเป็นเครื่องกำหนดหมายที่ดีที่สุด ทำให้ก้าวหน้าบรรลุนิพพานได้อันเป็นความสงบของชีวิตระดับสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับผลที่ปรากฏขึ้นจากการเจริญอานาปานสติของ กานต์สินี จันทรวิภาติติก ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของหลักการและวิธีปฏิบัติอานาปานสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า หลักการและวิธีปฏิบัติอานาปานสติในทิศทางเดียวกัน มีการแบ่งเป็น 16 ขั้น เริ่มจากการตามรู้ลมหายใจเข้า-ออก ต่อด้วยการตามรู้ปิติ ตามรู้จิต และตามรู้ความไม่เที่ยงด้วยความเพียร สติและสัมปชัญญะ จนกระทั่งเกิดความสงบ เกิดสมาธิ เพื่อกำจัดอวิชชาและโทมนัส และการปฏิบัติที่มุ่งทางด้านสมถกรรมฐานจนได้ฌาน แล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา และการปฏิบัติที่มุ่งทางวิปัสสนา โดยอาศัยสมาธิเบื้องต้นจนเกิดความสงบแล้วพิจารณาความไม่เที่ยง เพื่อกำจัดอวิชชาและกิเลส

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน มี 8 นัย ดังนี้

1) อานาปานสติสมาธิแบบคณนายนัย คือ การคำนวณหรือการนับ เพื่อทราบความสั้นยาวของลมหายใจ หรือเพื่อควบคุมการหายใจอย่างมีระยะ ได้แก่ เบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด

2) อานาปานสติสมาธิแบบอนุพัทธนายนัย คือ การติดตามลมหายใจอย่างละเอียด ด้วยสติที่ไม่ทิ้งช่วงระยะห่าง โดยไม่ต้องนับ ไม่ต้องกำหนดเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด

3) อานาปานสติสมาธิแบบมุสนนายนัย คือ ฐานที่ลมถูกต้อง การกำหนดรู้ที่ลมกระทบแต่เพียงแห่งใดแห่งหนึ่งเพียงจุดเดียว ขณะกำหนดรู้ เพื่อการเกิดขึ้นแห่งอุคคหนิมิต ฌ ที่นั่น

4) อานาปานสติสมาธิแบบรูปนายนัย คือ ความแน่วแน่นการกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก โดยอนุพัทธนายนัยกับมุสนนายนัย เพื่อเป็นที่หน่วงให้เกิดอัปนาสมาธิ หรือฌานต่อไป

ส่วนที่ 1 มี 4 นัย เป็นระยะเนื่องด้วยฌานสมาธิ หรือเพื่อให้ได้สมถภาวนาโดยตรง

5) อานาปานสติสมาธิแบบสัลลक्षणนายนัย คือ ความเห็นแจ้งได้ชัดทันปัจจุบันอารมณ์ พิจารณารูป-นาม ตามความเป็นจริง เพื่อความเห็นแจ้งลักษณะแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน

6) อานาปานสติสมาธิแบบวิวิฏฐนายนัย คือ วิธีปฏิบัติด้วยการตัดกิเลสของมรรค ได้แก่ มรรค 4 มีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น ย่อมมีในจุดทุกะที่สี่ ขึ้นใดชั้นหนึ่ง

7) อานาปานสติสมาธิแบบปาริสุทธนัย คือ วิธีปฏิบัติต่อจากมรรค การบรรลุผลของการตัดกิเลส ได้แก่ ผล 4 มีโสดาปัตติผล เป็นต้น วิธีปฏิบัติหลังจากผลเกิดแล้ว ได้แก่ ปัจจเวกขณญาณ

8) อานาปานสติสมาธิแบบเตสฺสญฺญ ปฏิปัสสนนายนัย คือ ญาณเป็นเครื่องพิจารณาในความสิ้นไปแห่งกิเลส และผลแห่งความสิ้นไปแห่งกิเลส เป็นการพิจารณาผลอยู่ทุกลมหายใจเข้า-ออก

ส่วนที่ 2 มี 4 นัย เป็นระยะแห่งวิปัสสนาภาวนาเพื่อมรรค ผล และพระนิพพาน

บทสรุป

กระบวนการส่งเสริมสมาธิตามแนวคำสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) คือ วิธีฝึกอานาปานสติสมาธิ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เพื่อให้ได้สมถภาวนาโดยตรง คือ การติดตามเพ้าดูลมหายใจเข้า-ออก อย่างละเอียดด้วยสติ หรือการกำหนดรู้ที่ลมกระทบเพียงแห่งใดแห่งหนึ่งเพียงจุดเดียว เพื่อเป็นที่หน่วงให้เกิดฌานสมาธิ หรือสมถภาวนาต่อไป ในส่วนที่ 2 เพื่อยกขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนา โดยการพิจารณารูป-นาม ตามความเป็นจริง คือ การพิจารณาให้เห็นพระไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติด้วยการตัดกิเลสของมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 โดยการพิจารณารู้อารมณ์อยู่ทุกลมหายใจเข้า-ออก

เอกสารอ้างอิง

- ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร). **ลักษณะที่จุดกะแห่งปมัตถธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, 2559.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2553.
- _____. **อสังขัตติยธรรมสาร**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร, 2529.
- _____. **อานาปานสติบรรยาย-อภิปราย-สัมมนา-สาธิต**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2544.
- _____. **อานาปานสติภาวนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, 2533.
- _____. **อานาปานสติ สมบูรณ์แบบ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2563.
- พระมหาชินวัฒน์ จุกกรวิ. **พระอภิธรรม เจตสิกปมัตถ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบุ๊ค ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, 2550.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- _____. **ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.
- สวนโมกขพลาราม. **พุทธทาส สวนโมกขพลาราม กำลังแห่งการหลุดพ้น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, 2541.

ศึกษาประเพณีการทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน
: กรณีศึกษาศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Study of the Tradition of Throwing Baskets of Chinese Buddhists; A Case Study of the
Chinese Shrine, Chang Moi Subdistrict, Mueang District, Chiangmai Province

ธเนศ ชัยชนะกิจการ, Thanet chaichanakitjakarn¹

พูนชัย ปันธิยะ, Poonchai Panthiya²

วิโรจน์ วิชัย, Wirot Wichai³

E-mail: dr.thanet@hotmail.com

Received: December 18, 2022 Revised: June 22, 2024

Accepted: June 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) ศึกษาประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนในประเทศไทย 2) ศึกษาประเพณีทิ้งกระจาดของศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) แนวทางการอนุรักษ์และคุณค่าประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และการลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก หลังจากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

จากการวิจัย พบว่า ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนในประเทศไทย เป็นประเพณีพิธีกรรมจีนอย่างหนึ่งของชาวจีน เรียกกันว่า โฟวโตวหรือซีโกว แปลว่าการให้ทานแก่วิญญาณไร้ญาติ ด้วยชาวจีนเชื่อว่าช่วงเดือน 7 ของจีน เป็นช่วงที่ประตูยมโลกเปิดจึงเหมาะแก่การทำบุญทำทานให้แก่บรรดาผีไม่มีญาติ ทว่าในเวลาเดียวกันนั้นข้าวของในประเพณีทิ้งกระจาดหาได้ตกแก่ญาติฝ่ายเดียวหากเป็นของบรรดาผู้

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ , Student in Master of Arts (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus.

² อาจารย์ที่ปรึกษา, คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ , Thesis Advisor, Faculty of Buddhist , Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus.

³ อาจารย์ที่ปรึกษา, คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ , Assistant Professor, Faculty of Buddhist , Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus.

ยากจนที่ไปคอยรับการแจกทาน ประเพณีทิ้งกระจาดของศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ เป็นการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ เจ้ากรรมนายเวร สัมพะเวสี และเปรตอสุรกาย ที่อยู่ใน สถานที่ที่จัดงาน จะมีการลอยกระทงปล่อยนกปล่อยปลาและทำพิธีกรรมทางศาสนาในศาลเจ้าจีน ในการ ประกอบพิธีจะต้องจัดมณฑลพิธีและที่บูชาเป็นสามส่วนคือ ที่บูชาแรกเป็นที่ประดิษฐานเครื่องบูชาพระ รัตนตรัย มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธาน พร้อมด้วยเหล่าพระโพธิสัตว์และพระธรรมบาล ที่บูชาที่สองเป็นที่บูชา มหาโพธิสัตว์ (ได้อี้อะ) นิยมทำรูปพระมหาโพธิสัตว์ด้วยกระดาษมีขนาดใหญ่มาก บางแห่งสูงเท่าตึกสามชั้น พระมหาโพธิสัตว์หรือได้อี้อะ คือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ และส่วนที่สามที่บูชาวิญญาณผู้ล่วงลับ เป็นที่ เซ่นไหว้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับ ทั้งที่มีญาติและไร้ญาติซึ่งบุตรหลาน ญาติมิตรหรือประชาชนทั่วไปมาวาง เครื่องเซ่นไหว้บูชาให้ คุณค่าและแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน ชาวพุทธ เชื้อสายจีนยังคงมีการไหว้เจ้าในวันพระจีนทั้งที่ศาลเจ้าและที่บ้าน การไปไหว้บรรพบุรุษในวันเทศกาลที่ สำคัญๆ การบอกเล่าประวัติความเป็นมาของครอบครัวและความสำคัญของการไหว้เจ้าการประกอบ ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ให้ลูกหลานได้รับรู้ว่าเป็นคนจีนควรต้องรู้ถึงคุณค่าการอนุรักษ์ประเพณีพิธีกรรมตาม เทศกาลที่บรรพบุรุษปฏิบัติมา สิ่งสำคัญคือศาลเจ้าจีนได้มีการจัดงานประเพณีทิ้งการจาด และ ประชาสัมพันธ์ขึ้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

คำสำคัญ: ประเพณี , การทิ้งกระจาด, ศาลเจ้าจีน, ชาวพุทธเชื้อสายจีน

Abstract

The research contains 3 objectives : 1) study of Throwing Basket tradition among Chinese Buddhists in Thailand, 2) study the Throwing Basket tradition of the Buddhists Chinese shrines, Chang Moi Sub-district, Mueang District, Chiang Mai Province, and 3) guidelines of preserving the value of Throwing Basket traditions of Chinese Buddhists, it was qualitative research and field work, data collection was conducted with target groups, In-depth Interview, after that, the content was analyzed and a descriptive lecture was written.

From the study, it was found that Throwing Basket tradition of Chinese Buddhists in Thailand is one of the Chinese ceremonial traditions of Chinese people, known as *Phudou* or *Zi Kou*. It means giving alms to the souls without relatives. Chinese people believe that during the 7th month of China is the period when the Hell's Gate is open, it is suitable for making merit for the spirits without relatives. But at the same time, the traditional belongings in the baskets did not fall solely on the spirits if they belonged to the poor who waited to receive alms. The Throwing Basket tradition of Chinese Shrines, Chang Moi Subdistrict, Mueang District, ChiangMai Province showed that it is an offering to sacred spirit, ancestors, gods, *Sambvesi*, and demons gathering in the ceremony, there will be floating krathongs, birds, fish

releasing and performing Chinese religious ceremonies at Chinese Shrines. In performing the ceremony, the ceremonial region and the place of worship must be divided into 3 parts: The first altar is enshrined the offerings of the Triple Gems, the Buddha as the president, Bodhisattvas and Dharmapala. The second place is the worship of the Great Bodhisattva called Tai Su le popularly made a picture of the Great Bodhisattva with very large paper, some as high as a three-storey building. The Great Bodhisattva or Tai Su le is Avalokitesvara Bodhisattva and the third part that worships the deceased spirits, it is a place of worship for the souls of the deceased. Both with relatives and without relatives whose children, relatives or the general public come to lay offerings to pay homage. Values and guidelines for preserving the Throwing Basket tradition of Chinese Buddhists showed that Chinese Buddhists still worship God on Chinese Buddha Day both at shrines and at home. Paying respects to ancestors on important festivals, telling the history of the family and the importance of worshipping and performing various rituals, teaching children to know their Chinese and the value of preserving the traditions and rituals according to the festivals practiced by ancestors are all activities Chinese Buddhists have done. The important thing is that Chinese shrines have arranged Throwing Basket tradition and publicize continuously and regularly.

Keywords: The Tradition, Throwing Baskets, The Chinese Shrine

บทนำ

ประเพณีสารทจีนเป็นประเพณีถึงปีของชาวจีน ประเพณีนี้จัดขึ้นเพื่อทำบุญทำทานอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณที่ไร้ญาติ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมที่ว่าทุก 6 เดือน นรกในโลกจะเปิดให้วิญญาณได้ออกมารับส่วนบุญส่วนกุศลของมนุษย์เป็นเวลา 1 เดือน วันสารทจีนจึงเป็นวันที่ชาวจีนรำลึกถึงชาวจีนที่เสียชีวิตแล้วไม่มีญาติมากราบไหว้ สารทจีนตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ตามปฏิทินของจีนเทศกาลสงกรานต์มีที่มาจากประเพณีจีนโบราณกับวันอุลลัมพุนบูชาของพระพุทธศาสนาและความเชื่อของศาสนาเต๋าอย่างกลมกลืน วัฒนธรรมประเพณีจีนโบราณเป็นที่มาของลัทธิขงจื้อและคตินิยมพื้นฐานของคนจีนตลอดมา ลัทธิขงจื้อจึงเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดของจีน⁴ ลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อ รวมไปถึงพระพุทธศาสนา ทั้งสามนิกายนี้ได้ผนวกเข้าด้วยกัน จึงเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมที่เราได้พบเจอมากมายจนถึงปัจจุบัน⁵ ตามความเชื่อจีนโบราณเดือนเจ็ดเป็นทั้งเดือนดีและเดือนร้าย พอถึงฤดูสารทจึงต้องเซ่นไหว้ทั้งบรรพชนและผีไม่มีญาติ วัน

⁴ ถาวร ลิกโกศล, เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2557), หน้า 368 – 389

⁵ ลัญจกร นิลาญจน์, “วัฒนธรรมความเชื่อกับการจัดการศรัทธาของชุมชน”, วารสารนาครบุตปริทรรศน์. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, (ปีที่ 10 .ฉบับที่ 2. 2561) หน้า 13.

สารทจีนจึงเป็นวันที่ชาวจีนรำลึกถึงชาวจีนที่เสียชีวิตแล้วไม่มีญาติมากราบไหว้ ซึ่งตามหลักความเชื่อของคนจีนเป็นเรื่องที่ใหญ่มากเพราะทุกคนรอบตัวจีนจะต้องมีบุตรชายไว้สืบสกุล เพื่อจะได้เซ่นไหว้บรรพบุรุษได้ วิทยุญาณที่ไร้ญาติจึงเป็นวิทยุญาณที่น่าเห็นใจสำหรับชาวจีนอย่างมาก

ประเพณีสารทจีนที่เต็มรูปแบบมีประเพณีสำคัญและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหลายประการ คือ ไหว้เทพเจหงวน ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้ผีไม่มีญาติลอยโคม ไหว้เทพารักษ์ประจำเมือง (เจ้าพ่อหลักเมือง) ประเพณีทั้งกระจาด ในอดีตบางแห่งมีการไหว้เทพแห่งนา ไหว้เทพเจหงวน เทพเจหงวนเป็นเทพเจ้าประจำเทศกาลสารทจีน ชื่อเต็มว่า “เจหงวนต้าตี้” ในวัน 15 ค่ำ เดือน 7 ท่านจะลงมาตรวจบัญชีชีวิตของมนุษย์และประทานอภัยให้ นอกจากนี้ท่านยังต้องมาเป็นประธานดูแลการไหว้ผีไม่มีญาติ ฉะนั้น ผู้คนจึงกินเจ ทำพิธีบวงสรวงบูชาท่าน เช่น ไหว้บรรพชน เพื่อให้ท่านอภัยโทษให้ทั้งแก่ตนเองและวิญญาณบรรพชน ส่วนในไทยไม่มีพิธีไหว้เทพเจหงวน แต่อาจจะไหว้ตุ๋นเจี้ยแทน⁶ คติความเชื่ออยู่ทั่วไปในชุมชนชาวจีนดังจะพบจากคำกล่าวซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า มีชุมชนชาวจีนที่ใดมักปรากฏศาลเจ้าที่นั่น และจากการที่ชาวจีนมีการอพยพเข้ามาอยู่ในสังคมไทยมากขึ้น ทำให้พบศาลเจ้าถูกสร้างขึ้นกระจุกกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดอย่างแพร่หลาย โดยมีการก่อสร้างเพื่อใช้เป็นที่พักพิงฐานของเทพเจ้า เป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งใช้ประโยชน์เพื่อการอย่างอื่น ศาลเจ้าเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญ เป็นเอกลักษณ์อยู่ควบคู่กับชาวจีนตลอดมา นับตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา⁷ ด้านพิธีกรรมในชุมชนชาวจีน จึงกล่าวได้ว่าพิธีกรรมมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาหรือที่เรียกว่า ศาสนาพิธี การเผยแผ่ของคณะสงฆ์จีนนิกาย ได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในหมู่ชาวจีน โดยเฉพาะในด้านพิธีกรรม ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทศกาลต่าง ๆ ของชาวจีน ดังนั้น คำสอนที่อยู่ในรูปแบบของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมทางศาสนา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งทำให้สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้⁸ ด้านประเพณี มักกระทำในหลายรูปแบบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิ การอธิบายพูดถึงความสำคัญของประเพณี สาเหตุในการจัดไหว้ แนะนำเครื่องเซ่นไหว้ การให้ลูกหลานเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง การทำให้อายุยืนยาว การฝากฝังให้สืบทอดอนุรักษอย่างเป็นทางการในรุ่นต่อ ๆ ไป โดยมีศาสนสถานจีนสมาคมจีนเป็นแกนหลักในการส่งเสริมด้านการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี กระตุ้นและผลักดันให้เกิดจิตสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ต่อลูกหลานชาวจีนแต่ละรุ่น ก่อให้เกิดความสำนึกที่จะปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งประเพณีที่ดั่งามของบรรพบุรุษสืบต่อไป ซึ่งชาวพุทธเชื้อสายจีนตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติตามประเพณีของบรรพบุรุษชาวจีน ได้แก่ ตรุษจีน หยวนเซียว เซ็งเม้ง

⁶ ถาวร ลิกขโกศล, เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2557), หน้า 368 – 389

⁷ พรพรรณ จันทโรนานนท์, ศาลเจ้าในกรุงเทพ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า. 6248 – 6257

⁸ กนกวรรณ โกมลิตพิงค์, “การบริการกิจการคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า. 278

ขนมจ้าง วันเกิดเทพเจ้า สารทจีน ไหว้พระจันทร์และกินเจ โดยแต่ละรุ่นจะมีวิถีการปฏิบัติที่ต่างกันไปและปรับตัวไปตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคมรวมถึงปัจจัยต่าง ๆ อย่างการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมและภาวะความทันสมัยที่มีผลทางความเชื่อค่านิยมและการปฏิบัติ ด้านวิถีการปลูกฝัง การสืบทอดการอนุรักษ์ จากรุ่นสู่รุ่น ในรอบหนึ่งปีทางศาลเจ้าจีน มีกิจกรรมประเพณีประจำปี อาทิ ประเพณีบูชาฟ้าฝนดวงชะตา ประเพณีทิ้งกระจาด ประเพณีบูชาบรรพบุรุษ ประเพณีถือศีลกินเจ ประเพณีบูชาเทพเจ้า เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเพณีการทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน : กรณีศึกษาศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประวัติความเป็นมา ข้อมูลทั่วไปในด้านประเพณีการทิ้งกระจาดเกี่ยวกับการทำบุญให้กับเหล่าดวงวิญญาณ โดยจะมุ่งศึกษาประเพณีทิ้งกระจาดที่ได้ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาที่มาจากพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานผสมผสานกับลัทธิเต๋า ทั้งนี้ เพื่อจะนำหลักธรรมคำสอนที่ได้ ไปเผยแพร่และอนุรักษ์ประเพณีให้อยู่กับสังคมได้อย่างเหมาะสมและยังเป็นแนวทางให้การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน เพื่อให้สังคมเกิดความดีงาม และต้องการที่จะศึกษาคุณค่าความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมความเชื่อดังกล่าว โดยจะศึกษาจากศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาประเพณีทิ้งกระจาดของศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาคุณค่าและแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนของศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 เอกสารปฐมภูมิ การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลขอบเขตด้านเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลัทธิกา.กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

1.2 เอกสารทุติยภูมิ ศึกษาเอกสารรวบรวมข้อมูล คือ หนังสือทั่วไป เอกสารสิ่งตีพิมพ์ หนังสือประวัติประเพณีพิธีกรรมจีน วารสาร หนังสือพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ขอบเขตด้านประชากร

โดยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีการทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 12 คน ดังนี้

2.1 นายกสมาคม กรรมการ ศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 ท่าน

2.2 ผู้ประกอบพิธีกรรมทิ้งกระจาด ศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 ท่าน

2.3 คณะศรัทธา ศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 ท่าน

3 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ ศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนั้นแล้ว วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 ตลอดจนจดัมภ์ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา

2. ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาค้นคว้าจาก หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบและวิธีการใช้สมาธิในการรักษาโรค

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In – Depth Interview) ในการศึกษาวิจัย ได้ทำการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยการหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาคณะนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อให้เครื่องมือมีความเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น

4. ลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้ บุคลากรภายในวัดพระวิปัสสนาจารย์ ผู้ให้การอุปถัมภ์และสนับสนุนวัดสันกำแพงปลาดั้งแต่เริ่มต้น ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเป็นประจำไม่ต่ำกว่า 3-5 ปี (โดยการคัดเลือกจากพระวิปัสสนาจารย์และผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม) เจ้าอาวาสจากสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่

5. นำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ตลอดจนจดัมภ์ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ ชักถาม ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาสังเคราะห์วิพากษ์ แยกแยะ จัดเป็นหมวดหมู่ความรู้

6. สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนในประเทศไทย การศึกษา พบว่า ประเพณีทิ้งกระจาดเป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและเป็นประเพณีเก่าแก่สมัยโบราณของจีน ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า นรก สวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับบុญฐาน วิญญาณ กฎแห่งกรรม นั้นสืบเนื่องมาจากการที่ศาสนาลัทธิเต๋าซึ่งเป็นศาสนาพื้นถิ่นของประเทศจีน มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตชาวจีน มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับประเพณีของชาวจีน สำหรับเทศกาลประเพณีทิ้งกระจาดนั้น ตามความเชื่อของศาสนาลัทธิเต๋ามาในช่วงเดือน 7 ของทุกปี เทพเจ้าผู้ทรงมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบโลกมนุษย์จะลงมาจากสวรรค์เพื่อตรวจดูความดีความชั่วของมนุษย์ และในช่วงเดียวกันนรกภูมิก็มีการปล่อยวิญญาณพวกภูตผีไร้ญาติให้ออกมารับส่วนบุญในโลกมนุษย์โดยมีกำหนดเป็นเวลา 1 เดือน เมื่อครบกำหนดสิ้นเดือน 7 แล้ว วิญญาณทั้งหลายต้องกลับสู่นรกภูมิ ชาวจีนจึงมีการเรียกเดือนนี้ว่าเดือน ประตู่ผีเปิด-ปิด จากความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวจีนต่างประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีหรือพยายามทำความดีให้เทพเจ้าเห็น ขณะเดียวกันก็ต้องการจะอุทิศบุญกุศลให้ผีไร้ญาติ ปัจจุบันประเพณีทิ้งกระจาด ซิโกวหรือโผวโตว โดยมีจุดหมายเพื่ออุทิศส่วนบุญให้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วและสิ่งสิ่งของเครื่องใช้ ข้าวปลาอาหารแก่วิญญาณไร้ญาติ รวมทั้งบริจาคสิ่งของแก่คนยากจน

อิทธิพลที่ศาสนาลัทธิเต๋ามีต่อวิถีชีวิตชาวจีนนั้น ไม่เพียงแต่เห็นได้จากวิถีชีวิตของชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศจีน และยังสามารถเห็นได้จากวิถีชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลรวมทั้งลูกหลานของพวกเขาที่เป็นชาวพุทธเชื้อสายจีนอีกด้วย ซึ่งประเพณีทิ้งกระจาดจะจัดขึ้นในเทศกาลสารทจีน ซึ่งเป็นเทศกาลทำบุญกลางปีของชาวจีนที่มีความสำคัญรองมาจากเทศกาลตรุษจีน การจัดเทศกาลสารทจีนและประเพณีทิ้งกระจาด ตามความเชื่อนี้ ชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นแรก ๆ มีความเชื่อมากเพราะชาวจีนโพ้นทะเลในเมืองไทยรุ่นแรก ๆ ต้องถึงแก่กรรมไปอย่างเดิยวตายด้วยเหตุญาติของตนเองอยู่ที่เมืองจีน ชาวจีนรุ่นหลัง ๆ จึงเน้นการจัดเทศกาลสารทจีนเป็นพิเศษด้วยการทำบุญทำทานที่เรียกว่าประเพณีทิ้งกระจาด ถ้าพิจารณาถึงอุปายของการจัดเทศกาลสารทจีน ประเพณีทิ้งกระจาดมิใช่เพียงเพื่อการทำบุญทำทาน อุทิศส่วนบุญกุศล เป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วของตนเองเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของการได้พบปะพี่น้องและญาติของครอบครัวอีกด้วย

ศาสนาพุทธที่เผยแพร่ในประเทศจีนมาแต่โบราณเป็นศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่มีอยู่ของชาวจีนเป็นอย่างมาก ได้เข้าผสมผสานกับลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ช่วยเสริมลักษณะลัทธิขงจื้อที่มุ่งแก้ปัญหาสังคมและ เน้นประโยชน์ในปัจจุบัน กับช่วยเสริมลัทธิเต๋าที่มุ่งให้ความสำคัญกับธรรมชาติ จนทำให้ลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋าและศาสนาพุทธนิกายมหายานรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อิทธิพลทางความเชื่อทำให้การเซ่นไหว้เดือน 7 ของจีน ซึ่งในสมัยราชวงศ์จิ้น มีผู้แปลอุลลัมพสูตร ของนิกายโยคจาร เรื่องพระโมคคัลลานะอรหันต์เถระเจ้าจัดอุลลัมพสังฆทานโปรดมารดาในนรก ในพระสูตรนี้มีอิทธิพลต่อเทศกาลสารทจีน ประเพณีทิ้งกระจาดการไหว้บรรพบุรุษ ดวงวิญญาณไร้ญาติในเดือน 7 ของจีนมาก ทำให้งานอุลลัมพสังฆทานได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายมากในจีน เริ่มจากการแพร่เข้าสู่วังก่อนแล้วแพร่สู่หมู่ประชาชนทั่วไป สมัยราชวงศ์เหนือ-ใต้ ศาสนาพุทธนิกายมหายานรุ่งเรืองทั่วจีน พิธีอุลลัม

พนังขทานจึงได้รับความนิยมทั่วประเทศจีน เป็นประเพณีที่สำคัญของพระพุทธศาสนิกายมหายาน ลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ในจีนเรียกว่า อวี่หลันเฟินเจีย แปลว่า วันอุลัมพนบูชา

2. ประเพณีทิ้งกระดาษของศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม่วย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษา ยังพบว่า ศาลเจ้าจีนเป็นศาสนสถานของชาวจีน เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏขึ้นพร้อมกับชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพมายังประเทศไทย จุดประสงค์ของการสร้างศาลเจ้า คือ เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจหรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวจีนที่ห่างไกลบ้านเกิดเมืองนอน เป็นศูนย์กลางการพบปะทำกิจกรรมร่วมกันของผู้คนที่มาจากถิ่นเดียวกัน ศาลเจ้าจีนจึงเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชนชาวจีนและ ความศรัทธาจากผู้คนทั่วไปที่มีความเชื่อมั่นเคารพนับถือเลื่อมใสต่อองค์เทพเจ้า จึงเป็นจุดเริ่มต้นของงานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวจีนร่วมกันจัดขึ้นมาได้อย่างยิ่งใหญ่และสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานนับร้อยปี

ประเพณีทิ้งกระดาษตามความเชื่อของชาวจีนมีความสำคัญต่อครอบครัวเป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของครอบครัว เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ และอุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญาณไร้ญาติ พร้อมกับแบ่งปันให้กับคนยากไร้ เป็นการทำบุญกุศลให้กับคนตายและคนเป็น ถือเป็น การทำบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ชาวจีนเชื้อสายจีนยังมีความเชื่อสืบทอดกันมาว่า วิญญาณเร่ร่อนต่าง ๆ ที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากเวรกรรมที่ตนเองได้เคยกระทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจึงต้องไปรับกรรมเหล่านั้นในปรโลก และเป็นการช่วยดวงวิญญาณเร่ร่อนได้บรรเทาจากความทุกข์ทั้งปวง ชาวจีนเชื้อสายจีนจึงประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่เป็นต้นตระกูล และเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้วิญญาณเหล่านั้น การทำบุญครั้งใหญ่ในประเพณีนี้จึงกระทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตนเป็นสำคัญ แม้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แบบดั้งเดิม แต่ก็ยังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จากจุดนี้เองทำให้ศาลเจ้าจีนได้มีการประกอบประเพณีทิ้งกระดาษตามรูปแบบดั้งเดิมโดยจัดให้มีการไหว้เจ้า การสวดมนต์จีนถึงองค์พุทธะ การสวดมนต์โปรดดวงวิญญาณถึงบรรพบุรุษ โปรดดวงวิญญาณไร้ญาติ และการแจกทานแก่ผู้ยากไร้ เปรียบเสมือนการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชนชาวจีนเชื้อสายจีนและความศรัทธาจากผู้คนทั่วไป ที่มีความเชื่อมั่นเคารพนับถือเลื่อมใสต่อองค์เทพเจ้า จึงเป็นจุดเริ่มต้นของงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวจีนเชื้อสายจีนร่วมกันจัดขึ้นตามประเพณีที่สำคัญของจีน

ประเพณีทิ้งกระดาษ นับว่าเป็นประเพณีที่สำคัญซึ่งชาวจีนเชื้อสายจีนได้ถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษของชาวจีน จะเห็นได้ว่าการจัดงานประเพณีทิ้งกระดาษขึ้นในประเทศไทยที่ยิ่งใหญ่ในกรุงเทพมหานคร และภาคอื่นๆ ของประเทศ ที่มีชาวจีนและลูกหลานชาวจีนเชื้อสายจีนอาศัยอยู่โดยสถานที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่รวมกันของชุมชนชาวจีนเชื้อสายจีนได้แก่ ศาลเจ้าจีน สมาคม มูลนิธิซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดให้มีประเพณีที่สำคัญต่าง ๆ ของชาวจีน

3. คุณค่าและแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีทิ้งกระดาษของชาวจีนเชื้อสายจีน ผลการศึกษา ยังพบว่า ประเพณีทิ้งกระดาษของชาวจีนเชื้อสายจีนที่ได้ปฏิบัติต่อกันมานั้น ตามความเชื่อที่ว่าความ

กตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะทำให้เกิดความรู้สึกจากภูมิลำเนา ศาสนาได้เอาคุณธรรมเรื่อง
เชียว คือ กตัญญูต่อพ่อแม่และบรรพชน เทริน คือ เมตตากฎหมายของลัทธิขงจื้อเป็นหลัก เอาเรื่องการจัด
ประเพณีพิธีกรรมที่กระจัดเพื่อให้บรรพบุรุษพ้นจากบาปและทุกข์ทั้งปวงมาประกอบสร้างวันเทศกาลง
หยวน ให้ตรงกับวันอุลัมพนบูชา ยังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานกลมกลืนระหว่างศาสนาพุทธและ
ความคิดดั้งเดิมที่มีอยู่ของชาวจีน

ประเพณีที่กระจัดของชาวจีนที่ถือปฏิบัติมาโดยชาวพุทธเชื้อสายจีนในสังคมไทย ถือเป็นประเพณี
จีนทางศาสนาพุทธนิกายมหายานที่มีมาแต่โบราณ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ที่แฝงไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับ
เรื่องภูตผีวิญญาณ เปเรตสุรกาย โดยเป็นประเพณีที่ผสมผสานระหว่างลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และศาสนาพุทธ
นิกายมหายาน 3 นิกายเข้าด้วยกัน ศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ถือเป็นสถานที่ที่
คอยเผยแพร่วัฒนธรรมจีน รักษาประเพณีจีนไว้เป็นอย่างดี โดยในทุกปีช่วงเดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน
ทางศาลเจ้า ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะประกอบพิธีกรรมดังกล่าวเป็นประจำ เพื่อ
อนุรักษ์และเห็นคุณค่าความสำคัญของประเพณีที่กระจัดของชาวพุทธเชื้อสายจีน

ความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายของชาวจีน เชื่อกันว่าถ้าวิญญาณตนได้มีลูกหลานญาติพี่น้อง
ทำบุญเช่นไหว้ให้ดวงวิญญาณตนนั้นจะได้ไปสู่ดินแดนสุขาวดี และถ้าดวงวิญญาณตนใดตอนยังมีชีวิตอยู่ได้
ทำบาปมากจะต้องลงนรกเพื่อรับความผิด ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณไร้ญาติของชาวจีนนั้นเชื่อกันว่า ดวง
วิญญาณที่ไม่มีลูกหลานญาติพี่น้องอุทิศส่วนกุศลให้ จะยังเร่ร่อนอยู่ตามท้องถนน ไม่มีบ้านไม่มีที่อยู่อาศัย
และของกิน ชาวจีนมักเรียกวิญญาณที่ไม่มีญาติเหล่านี้ว่าห่อเฮียตีมีความหมายว่า พี่น้องที่ตี ความเชื่อ
เกี่ยวกับการทำบุญให้บรรพบุรุษและวิญญาณไร้ญาตินั้นเชื่อกันว่านอกเหนือจากการทำบุญให้บรรพบุรุษใน
ทุก ๆ เทศกาลของชาวจีนหรือวันครบรอบการเสียชีวิต

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าศาลเจ้าจีน สมาคม มูลนิธิ ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ เห็นคุณค่าประเพณีที่กระจัด ซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับและ
ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ด้วยความศรัทธาและความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษโดยการยึดมั่นในการ
ปฏิบัติตามแบบแผนจากบรรพบุรุษต้นตระกูลที่เป็นชาวจีน โดยการปฏิบัติของชาวพุทธเชื้อสายจีน จะมี
ขั้นตอนในการปฏิบัติคือการเตรียมงานก่อนวันประเพณีที่กระจัดและในวันประเพณีที่กระจัด จากความ
พิถีพิถันในขั้นตอนการปฏิบัติประเพณีที่กระจัดของชาวพุทธเชื้อสายจีนสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องเทพ
เจ้า วิญญาณและชีวิตหลังความตาย การทำบุญด้วยอาหารมงคล การเผาเครื่องเซ่นไหว้ซึ่งเป็นวัฒนธรรมวิถี
ชีวิตส่วนหนึ่งของชาวจีนรุ่นเก่าได้ค่อนข้างชัดเจน

ศาลเจ้ายังเป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่ออนุรักษ์สืบทอดประเพณีโบราณ อย่างประเพณีที่กระจัดอัน
เป็นธรรมเนียมประเพณีที่ลูกหลานจีนปฏิบัติกันมา ตามความเชื่อแต่ดั้งเดิมของชาวจีน ที่จะต้องไหว้เจ้าและ
ไหว้บรรพบุรุษ เพื่อให้เป็นสิริมงคล และนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่ครอบครัว ศาลเจ้าจึงมีบทบาท
ความสำคัญเพื่ออนุรักษ์สืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติและพิธีกรรมดั้งเดิมให้อยู่คู่สังคมไทยอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้พบว่า ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนในประเทศไทย ประเพณีทิ้งกระจาดเป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและเป็นประเพณีเก่าแก่สมัยโบราณของจีน ความเชื่อเรื่องเทพเจ้านรก สวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับสุสาน วิญญาณ กฎแห่งกรรม นั้นสืบเนื่องมาจากการที่ศาสนาลัทธิเต๋าซึ่งเป็นศาสนาพื้นถิ่นของประเทศไทย สอดคล้องกับงานวิจัยของนฤมล ลีปิยะชาติ ซึ่งสรุปได้ว่า ประเพณีสารทจีนสืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมและประเพณีเช่นสรวงบูชาในสมัยโบราณของจีนความเชื่อทางศาสนาเต๋าและความเชื่อทางพุทธศาสนาหายาน คือ การนับถือวิญญาณ การบูชาบรรพบุรุษ ความเชื่อในสวรรค์และเทพเจ้า⁹ เรียกกันว่า ไผ่โต้วหรือซีโกว แปลว่า การให้ทานแก่วิญญาณไร้ญาติ ทำช่วงเดือน 7 ของจีน ข้าวของในประเพณีทิ้งกระจาดไม่ได้ตกแก่ญาติฝ่ายเดียว หากเป็นของบรรดาผู้ยากจนที่ไปคอยรับทาน สอดคล้องกับจิตรา กอนันทเกียรติ ได้กล่าวไว้ว่า ในเดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีนคนจีนถือว่า เป็นเดือนผี เรียกว่า “ก๊วยโจ้ย” เพราะวากันว่าทางนรกภูมิจะมีการปล่อยดวงวิญญาณให้ออกมารับส่วนบุญในโลกมนุษย์อย่างเป็นทางการกำหนดเวลาให้ 1 เดือน เมื่อครบกำหนดสิ้นเดือน 7 บรรดาดวงวิญญาณเหล่านี้ ต้องกลับมาสู่ที่เดิม มีบางท่านเรียกว่า “เปิดและปิดประตูผี”ตามวัดจีนและศาลเจ้าจีนต่าง ๆ ก็จะมีการทำพิธี “ซีโกว” อาจแปลเป็นไทยได้ว่า “ทิ้งกระจาดวิญญาณ” ของที่ให้เป็นทาน ก็คือของที่ผู้คนมาบริจาคหรือนำมาไหว้ในงานซีโกว¹⁰

ส่วนคุณค่าประเพณีทิ้งกระจาดสัมพันธ์กับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชาวจีนเชื่อกันว่าประเพณีทิ้งกระจาดนั้น เป็นการทำบุญทำทานให้แก่บรรพบุรุษและบรรดาญาติที่มิได้มีญาติทั้งหลาย ซึ่งจะถูกละเลยจากยมโลกมารับส่วนบุญบนโลกมนุษย์ปีละครั้ง ก่อนกลับไปรับผลกรรมที่เคยสร้างไว้เมื่อคราวเป็นมนุษย์ ระยะเวลาที่จัดงานเชื่อกันว่าเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ประตูนรกเปิด สอดคล้องกับจิตรา กอนันทเกียรติ ได้กล่าวไว้ว่า ทางนรกภูมิจะมีการปล่อยดวงวิญญาณให้ออกมารับส่วนบุญในโลกมนุษย์อย่างเป็นทางการกำหนดเวลาให้ 1 เดือน เมื่อครบกำหนดสิ้นเดือน 7 บรรดาดวงวิญญาณเหล่านี้ ต้องกลับมาสู่ที่เดิม¹¹ ในพระไตรปิฎกยังได้กล่าวไว้ชื่อว่า บุญถือว่าเป็นหลักคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา “เนื่องจากบุญนั้นเป็นที่ตั้งแห่งความสุข” “เป็นสิ่งที่สามารถอำนวยความสุขทั้งในชีวิตปัจจุบัน และปรโลก” ¹²นอกจากนี้ “บุญยังทำให้ผู้ที่กระทำให้อิ่มเอิบใจ รื่นเริงเพลิดเพลินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”¹³ ดังนั้น หลักคำสอนเรื่องบุญจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชาวพุทธทุกคนบุญในพุทธศาสนานั้นสามารถเกิดขึ้นได้หลายทางด้วยกัน สอดคล้อง

⁹ นฤมล ลีปิยะชาติ, “การศึกษาประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี”, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, (มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ 24 ฉบับที่ 45, พฤษภาคม-สิงหาคม), 2559.

¹⁰ จิตรา กอนันทเกียรติ, ดั่งหนึ่งเกี้ยว, พิมพ์ครั้งที่ 28, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทแสงเจริญพรินแอนด์เพรส จำกัด, 2552) หน้า 63

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

¹² ชุ.ธ. (ไทย) 40/11/4.

¹³ ชุ.ธ. (ไทย) 40/13/4.

กับงานวิจัยของวีระพงษ์ แสงทอง กล่าวว่า การให้ทานทั่วไป คือ การเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว มุ่งประโยชน์ของผู้อื่น ช่วยเหลือสังคมตามโอกาส สำหรับทานในพระพุทธศาสนา คือ การให้ ในสิ่งที่ควรให้ ให้แก่บุคคลที่ควรให้แบ่งปันความสุขให้สังคมส่วนรวม¹⁴

สำหรับคุณค่าและแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน ศาลเจ้าเป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่ออนุรักษ์สืบทอดประเพณีโบราณ เช่น ประเพณีทิ้งกระจาด ซึ่งอันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ลูกหลานจีนปฏิบัติสืบทอดกันมา ตามความเชื่อของชาวจีนจะต้องไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษ เพื่อให้เป็นสิริมงคล และนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่ครอบครัว ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีนที่ได้ปฏิบัติต่อ ๆ กันมานั้น ตามความเชื่อที่ว่าความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะทำให้เกิดความสุขสามัคคีจากรุ่นสู่รุ่น ประเพณีทิ้งกระจาดของชาวจีนที่ถือปฏิบัติมาโดยชาวพุทธเชื้อสายจีนในสังคมไทย ถือเป็นประเพณีจีนทางศาสนาพุทธนิกายมหายานที่มีมาแต่โบราณ สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ที่แฝงไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูติผีวิญญาณ เปเรตอสุรกาย โดยเป็นประเพณีที่ผสมผสานระหว่างลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ และศาสนาพุทธนิกายมหายาน 3 นิกายเข้าด้วยกัน ศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ถือเป็นสถานที่ที่คอยเผยแผ่วัฒนธรรมจีน รักษาประเพณีจีนไว้เป็นอย่างดี โดยในทุกปีช่วงเดือน 7 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ทางศาลเจ้า ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะประกอบพิธีกรรมดังกล่าวเป็นประจำ เพื่ออนุรักษ์และเห็นคุณค่าความสำคัญของประเพณีทิ้งกระจาดของชาวพุทธเชื้อสายจีน

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการศึกษาดังกล่าวมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้

1.1 หน่วยงานของภาครัฐควรให้การสนับสนุนการจัดเทศกาลที่สำคัญของจีนหรือการจัดนิทรรศการ เพราะศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนให้มีการจัดงานเกี่ยวกับเทศกาลต่าง ๆ เป็นการกระตุ้นให้ชาวพุทธเชื้อสายจีน และชาวต่างชาติที่มีความสนใจในเทศกาลของจีนได้เข้ามาศึกษา เรียนรู้เพื่อไม่ให้เทศกาลเหล่านี้หายไป

1.2 ฝ่ายผู้บริหารศาลเจ้าจีน ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ควรต้องมีการจัดกิจกรรมประเพณีอย่างสม่ำเสมอ และมีการประชาสัมพันธ์ให้คณะศรัทธาและประชาชนได้รับทราบถึงการจัดประเพณีที่สำคัญของชาวจีนให้มากยิ่งขึ้น

1.3 การปฏิบัติในประเพณีทิ้งกระจาด โดยเฉพาะผู้ที่ เป็นพ่อแม่ควรมีการปลูกฝังให้ลูกหลานของตนได้รับรู้ถึงความสำคัญของประเพณีซึ่งแสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และมีการเอื้อเฟื้อโดยการทำทานให้แก่ผู้ยากไร้ด้อยโอกาส อีกทั้งยังเป็นประเพณีที่ทำให้คนในครอบครัวได้ร่วมกันทำ

¹⁴ วีระพงษ์ แสงทอง, “ศึกษาการบริจาททานของศาสนิกชน กรณีศึกษา : ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี”, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556.

กิจกรรมอย่างพร้อมหน้าและมีความสุข เป็นการอนุรักษ์ให้คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาประเพณีจีนต่าง ๆ เพื่อเป็นการเรียนรู้ถึงความสำคัญต่อการปฏิบัติของชาวพุทธเชื้อสายจีน

2.2 ศึกษาประเพณีที่กระจายตัวของชาวพุทธเชื้อสายจีน ให้เป็นที่รู้จักในชุมชนต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

2.3 ศึกษาปัจจัยเสี่ยงต่อการสูญหายของประเพณีที่กระจายตัวของชาวพุทธเชื้อสายจีนในศาลเจ้าจีนเพื่อการสืบทอด

เอกสารอ้างอิง

ไกรวิสุทธิ วัฒนศัพท์ทอสกุล. “อัตลักษณ์ของชาวจีนตรอกเหล้าโจ้ว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2563.

จิตรา กอนันทเกียรติ. **ตี่งหนั่งเกี้ย**. พิมพ์ครั้งที่ 28. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทแสงเจริญพรินแอนด์เพรส จำกัด, 2551.

ชนาภา เมธีเกรียงไกร. “กระบวนการสืบทอดประเพณีทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาไทยศึกษา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559.

ถาวร ลิกขโกศล. **เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้**. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2557.

_____. **สารทจีน : เทศกาลสำคัญที่กำลังเลือน**. ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 27 ฉบับที่ 10, 2552.

นฤมล ลีปิยะชาติ. “การศึกษาประเพณีสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 24 ฉบับที่ 45. พฤษภาคม-สิงหาคม, 2559.

ปัญญา เทพสิงห์. “รูปแบบศาลเจ้าและวัดจีนในเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. **รายงานการวิจัย**. ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2542.

พรพรรณ จันทโรนานนท์. **ศาลเจ้าในกรุงเทพ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.(2542)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ยุทธนา วรณปิตกุล. พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้: กรณีศึกษาชาวจีนใน อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต**. สาขาวิชามานุษยวิทยา. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

ลัญจกร นิลกาญจน์. “วัฒนธรรมความเชื่อกับการจัดการศรัทธาของชุมชน”. **วารสารนาครบุตรปริทรรศน์**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปีที่ 45 ฉบับที่ 10, 2561.

ศุภการ สิริไพศาลและอภิเชษฐ กาญจนดิฐ. “พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากอดีตถึงปัจจุบัน”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2550.

การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตร

Application of Anattalakkhana Sutta for Vipassana Meditation

นางอนัตตาจินต์ ธรรมขลิบ¹

Mrs. Anattajin Thammakhob

E-mail : jin2o24956@gmail.com

วิโรจน์ คุ่มครอง²

Viroj Koomkrong

E-mail : koom-krong9@hotmail.com

Received: February 13, 2024 Revised: January 5, 2025

Accepted: January 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักคำสอนสำคัญในอนัตตลักขณสูตร 2) เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อเสนอการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยมีการสัมภาษณ์ พระวิปัสสนาจารย์/วิปัสสนาจารย์ 6 รูป/คน ผู้ปฏิบัติธรรม 5 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตรเป็นการเจริญภาวนาแบบวิปัสสนายานิก คือการเจริญวิปัสสนากำหนดรู้สภาวะปรมาณที่กำลังปรากฏโดยตรง เป็นการถามตอบแบบสอบถามอารมณ์กรรมฐาน ในขณะที่พระปัญญาวัคคีย์กำลังเจริญวิปัสสนากำหนดรู้ขั้น ๕ มี รูป เวทนา สัญญา เป็นต้นที่กำลังปรากฏเฉพาะหน้าอยู่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสถามว่าขั้น ๕ เที่ยงหรือไม่ พระปัญญาวัคคีย์ตอบว่าไม่เที่ยง สิ่งไม่เที่ยงหากต้องการให้เที่ยงจิตเป็นทุกข์หรือสุข พระปัญญาวัคคีย์ตอบว่า เป็นทุกข์ และทรงตรัสสรุปต่อว่า สิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ควรหรือที่จะยึดถือว่า เป็นตัวตน เรา เขา จิตของพระปัญญาวัคคีย์ปล่อยวางอุปาทานในขั้น ๕ นี้เป็นการเจริญภาวนามยปัญญาโดยการฝึกปฏิบัติทุกขณะ องค์ความรู้ใหม่คือ การเจริญวิปัสสนาภาวนามีความเพียร สัมปชัญญะและสติในขณะพึงธรรม หรือการถามตอบสอบถามอารมณ์อยู่ทุกขณะ โดย

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตราชภัฏศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตราชภัฏศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

กำหนดรู้อารมณ์ปรมาตม์ที่กำลังเกิด-ดับทุกขณะปัจจุบันย่อมนำไปสู่การบรรลุธรรมได้ ซึ่งทำให้การศึกษารวมและการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งไม่ยาก ความนิยมและถือเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันมา

คำสำคัญ: การเจริญ, วิปัสสนาภาวนา, อนัตตลักษณะสูตร

Abstract

This research article has three objectives 3 objectives: 1) to study important doctrines in *Anattalakkhana Sutta*, 2) to study of Vipassana meditation practice in Theravada Buddhist scriptures, and 3) to propose the vipassana meditation practice found in *Anattalakkhana Sutta*. It was qualitative research done by documentary type, with in-depth interviewing 6 Vipassana experts and 5 meditators.

The results of the research found that Vipassana practice found in *Anattalakkhana Sutta* is a of *Vipassanāyānika* type, a cultivation of insight by observing the ultimate states of all just happening things directly. It is a question and answer or insight examination. While the *Pancavaggiya* or five sages were meditating and observing the appearing five aggregates, i.e., forms, feelings, perceptions, etc., the Buddha asked whether the five aggregates were permanent, they replied that impermanent, whatever are impermanent, if one wants it to be impermanent, his mind will experience suffering or happiness? They replied that suffering and he concluded by insisting that all impermanent and suffering things should not attach it as oneself, I and others. In the end of discourse, their minds broke up the five-aggregate attachment. This also was called *Bhāvanāmayapaññā* or practicing every moment. The new knowledge is that Vipassana practice with great diligence, awareness and mindfulness while listening to Dhamma or question-answer can achieve full enlightenment in every moment through observing the ultimate state of whatever, form and name, is arising and passing away. This practical teaching was not difficult to understand and follow. It then becomes popular and considered a culture practiced and passed down from Buddha's time.

Keywords: Application, Vipassana Meditation, *Anattalakkhana Sutta*

บทนำ

สาเหตุที่เจ้าชายสิทธัตถะราชกุมารทรงทำการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง เรื่องความพ้นทุกข์ด้วยพระองค์เอง เพื่อต้องการให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ไม่ต้องเวียนตายเกิด ๆ อีกต่อไป ได้ทรงค้นพบความจริงอันประเสริฐที่มีมาอยู่ก่อนแล้วตามธรรมชาติ เรียกว่า “อริยสัจ 4” นั่นก็คือ “อนัตตา หรือพระนิพพาน” แล้วทรงโปรดสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลายให้รู้ตามเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงรู้แจ้งใน 1) ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก เช่น ชนธ 5 มีการตายเกิด 2) สมุทัย คือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ อีกนัยว่า เหตุแห่งทุกข์คือตัณหาซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำให้เกิดอตัวาทุพาทาน 3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ อีกนัยว่า ดับทุกข์คือไม่มีการตายเกิด ๆ อีกต่อไป และ 4) มรรค คือ แนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ อีกนัยว่า เหตุแห่งดับทุกข์คือมรรคปัญญาเพราะเห็นความเป็นอนัตตาเพื่อสลากความยึดมั่นถือมั่นในอุพาทาน ประการนี้ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกพระพุทธองค์ว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”³

คำสอนเรื่องไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่ไม่มีปรากฏในคำสอนของพระศาสนาอื่น โดยเฉพาะหลักอนัตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีอยู่แต่เพียงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น เป็นหลักธรรมที่ทำให้เข้าใจในเรื่องของ “เบญจขันธ์”⁴ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละส่วนเป็นมายา ไร้ตัวตน แต่ที่คนส่วนมากมองไม่เห็นกฎของไตรลักษณ์ก็เพราะมีเหยื่อล่อ ทำให้เกิดอุพาทาน คือ การยึดมั่นถือมั่น จนเป็นที่ตั้งแห่งความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ซึ่งล้วนแต่จะทำให้เกิดทุกข์ การที่จะละทุกข์ได้นั้น จะต้องอาศัยข้อปฏิบัติที่เรียกว่า ไตรสิกขา⁵ ทำการถอนอุพาทานในเบญจขันธ์เสียให้ได้โดยสิ้นเชิง ก็จะไม่ทุกข์อีกต่อไป

อนัตตลักษณะสูตร⁶ เป็นพระสูตรที่ทรงตรัสสอนต่อจากพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อนัตตา หมายถึงความมิใช่ตน บังคับไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน เป็นของมิใช่ตัวตน และทรงปรารภขันธ์ 5 ว่าด้วยแห่งลักษณะโดยอรรถต่าง ๆ ว่า “ปริ ริตติ ตุจฺฉิ สฺสญฺญํ อนตฺตา ปริ” แปลว่า เป็นอื่น เพราะไม่อยู่ในอำนาจของผู้ใด ไม่เชื่อฟังผู้ใด ย่อมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามธรรมดาแห่งขันธ์ 5 แม้ผู้ที่มีอำนาจวาสนามากสักเท่าใด ก็มีอาจห้ามปรามได้ ไม่อาจกล่าวให้ขันธ์ 5 เชื่อฟังได้ และไม่ไปด้วยอำนาจของความปรารถนาเพื่อจะให้ขันธ์ 5 นั้นอยู่ในสภาพคงทนยั่งยืน ไม่มีความเสื่อมและความอันตรายไป “ริตติ” แปลว่า เล็กน้อย เพราะว่าเป็นของมีความสวยงาม เล็กน้อย มีความสุขเล็กน้อย ไม่สวยงามอยู่ได้นาน เมื่อว่าตามความจริงแล้ว ไม่สวยงาม ไม่สุขเลย มีแต่น่าเกลียดและเป็นทุกข์อยู่เป็นนิจ และคำว่า “ตุจฺฉิ” แปลว่า เปลา เพราะขันธ์ 5 นั้นเป็นของเปลาจากความสวยงาม หรือไม่มีความสวยงามสุขอยู่ในขันธ์ 5 นั้นเลย คำว่า “สฺสญฺญํ” แปลว่า ว้าง เพราะขันธ์ 5 ว้างจากความเป็นตัวตน คน สัตว์ เมื่อว่าตามความจริงแล้ว ไม่มีอะไรเรียกว่าตัวตน เมื่อชี้ลงไปว่านี่หรือคือ ตัวตน คน สัตว์ ก็จะตอบว่าไม่ใช่ ส่วนคำว่า “อนตฺตา” แปลว่า ความมิใช่ตัวตน เพราะไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของผู้ใด เพราะไม่มีผู้ใดเป็นนาย ไม่มีผู้ใดเป็นใหญ่

³ ส.ม. (ไทย) 19/1093/607.

⁴ ม.ม. (ไทย) 13/361/398.

⁵ อจ.เอกก. (ไทย) 20/83/309.

⁶ ส.ช. (ไทย) 17/59/94.

การเจริญวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในคัมภีร์มหาสติปัฏฐานสูตร อธิบายว่า สติปัฏฐาน 4 เป็นทางเดียวที่จะนำเหล่าเวไนยสัตว์ให้เข้าถึงความบริสุทธิ์ ล่วงพ้นความเศร้าโศก และความรำพันคร่ำครวญได้ ด้วยความทุกข์และโทมนัสได้ บรรลุอุริยมรรคและเห็นแจ้งพระนิพพานได้ พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนาว่ามีอยู่ 4 ประการ คือเมื่อใกล้ตายจะได้สติระลึกถึงบุญกุศลคุณงามความดีที่ตนได้ทำไว้ ไม่หวั่นกลัวต่อความตาย เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สุคติ คือการเกิดในโลกสวรรค์หรือกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ที่เป็นบัณฑิตชน ถ้ายังไม่บรรลุในชาตินี้จะเป็นเชื้อ พื้นฐาน อุปนิสัยส่งเสริมให้บรรลุผลนิพพานในชาติหน้าต่อไป ถ้าได้เจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 นี้เป็นเวลา 7 ปีต่อเนื่องกันจะได้ผล 2 ประการ คือจะได้เป็นพระอนาคามี และจะได้เป็นพระอรหันต์ในปัจจุบันชาตินี้⁷

จากประเด็นสำคัญที่กล่าวมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงการพิจารณาภาวะของรูปกับนาม โดยการวิเคราะห์หลักธรรมในอนัตตลักขณสูตรกับหลักธรรมอื่น ๆ ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญที่ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ได้สดับพระธรรมเทศนาแล้วจิตหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสสำเร็จเป็นพระอรหันต์ โดยมีใจความว่า “รูปเป็นอนัตตา ถ้ารูปนี้จะเป็นอัตตา รูปนี้ก็ไม่เป็นไปเพื่อความเจ็บไข้ บุคคลต้องใดในรูปนี้ว่า รูปของเราจึงเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนี้ แล้วพระองค์ทรงยกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ขึ้นแสดงให้เห็นว่าเป็นอนัตตา และถ้ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จักเป็นอัตตาแล้ว ย่อมไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ บุคคลย่อมใดในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอย่างนี้ว่า จงเป็นอย่างนี้เถิดอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย ดังนั้น สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ควรตามเห็นว่า นั่นเรา นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา เมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ไกลหรือใกล้ ล้วนแต่ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา เมื่อพระอริยสาวกผู้ได้สดับ พิจารณาเห็นอยู่ซึ่งความเป็นไปแห่งปัจจัยประการนี้ เป็นเหตุยึดมั่น ละความเห็นอันเป็นความยึดมั่นนั้นแล้ว พิจารณาเห็นอยู่เนื่อง ๆ ซึ่งความเป็นธรรมดา ย่อมเบื่อหน่าย เพราะเบื่อหน่ายจึงคลายกำหนด เมื่อคลายกำหนดย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นย่อมมีญาณรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก⁸

จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหาและต้องการแสวงหาคำตอบ เกี่ยวกับหลักคำสอนสำคัญในอนัตตลักขณสูตรและการเจริญวิปัสสนาภาวนาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจทำการวิจัยเรื่อง “การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตร” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้ที่กำลังศึกษา และกำลังประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป

⁷ ที.ม. (ไทย) 10/334-340/404-405.

⁸ ส.ข. (ไทย) 17/59/94-96.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักคำสอนสำคัญในอนัตตลักขณสูตร
2. เพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อเสนอการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย “การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตร” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย
- 5) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ปฏิบัติธรรม
- 6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ
- 7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบคุญีนิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการวิจัย

- 1) หลักคำสอนสำคัญในอนัตตลักขณสูตร พบว่า เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ซึ่งแสดงต่อพระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ว่าด้วยลักษณะแห่งอนัตตาธรรม ธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน หรือธรรมที่ไม่มีตัวตน ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดหมายว่าในชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ

วิญญูณ เป็นอนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีตัวตน) ซึ่งเป็นผลให้ปัจจุวัคคีย์ทั้ง 5 หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง⁹

ความสำคัญของอนัตตลักษณะสูตร พระพุทธเจ้าตรัสแสดงว่าด้วยชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ ตามกฎแห่งพระไตรลักษณ์ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง (อนิจจัง) มีความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และไม่มีตัวตน (อนัตตา) ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ทั้งภายใน ภายนอก ส่วนหยาบ ส่วนละเอียดส่วนเลว ส่วนประณีต อยู่ในที่ไกล และอยู่ในที่ใกล้ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา และผู้ที่เบื่อหน่ายในชั้น 5 ย่อมสิ้นราคะ คือ ความติด ความยินดี ความกำหนัด เมื่อสิ้นราคะ ย่อมเข้าถึงวิมุตติ คือ ความหลุดพ้น และย่อมรู้ว่า ชาติ คือ ความเกิดขึ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นเช่นนี้อีกต่อไป¹⁰

หลักคำสอนสำคัญในอนัตตลักษณะสูตร พระพุทธเจ้าตรัสแสดงถึงวิธีการพิจารณาชั้น 5 ให้เห็นถึงความไม่เที่ยง แปรเปลี่ยนตามกฎแห่งพระไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เป็นทุกข์) อนัตตา (ไม่มีตัวตน)¹¹ และพระพุทธเจ้าตรัสแสดงถึงธรรมทั้งหลายอันเป็นไปในความจริงอันประเสริฐว่า ในชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญูณ ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ในญาณทัสสนะ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ กตญาณ เกิดขึ้นเวียนไปในอริยสัจ 4 ข้อม ขอละ 3 รอบ ($4 \times 3 = 12$) รวมเป็น 12 รอบ คือ (1) นี้ทุกข์ ทุกข์นี้ควรกำหนดรู้ ทุกข์นี้กำหนดรู้แล้ว (2) นี้สมุทัย สมุทัยนี้ควรละ สมุทัยนี้ละแล้ว (3) นี้นิโรธ นิโรธ นี้ควรทำให้แจ้ง นิโรธนี้ทำให้แจ้งแล้ว และ (4) นี้มรรค มรรคนี้ควรทำให้เจริญ มรรคนี้ทำให้เจริญแล้ว¹²

การบรรลุธรรมของพระปัจจุวัคคีย์ในอนัตตลักษณะสูตร คือ (1) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ เป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา เป็นเอตทัคคะในด้านรัตตัญญู คือ เป็นผู้รู้ธรรมก่อนใครในทางพระพุทธศาสนา และบรรลุธรรมในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8¹³ (2) พระวปภเถระ เป็นพระอสีติมหาสาวก บรรลุธรรมในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 (3) พระภัททิยเถระ เป็นพระอสีติมหาสาวก บรรลุธรรมในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 8 (4) พระมหานามเถระ เป็นพระอสีติมหาสาวก บรรลุธรรมในวันแรม 3 ค่ำ เดือน 8 และ (5) พระอัสสชิเถระ เป็นพระอสีติมหาสาวก บรรลุธรรมในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 8 ด้วยเป็นผู้ที่มีความน่าเลื่อมใส จึงทำให้ท่านเป็นภิกษุรูปแรกที่ทำให้ อุบัติสสมานพ ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน ซึ่งต่อมา คือ พระสารีบุตร เอตทัคคะในทางผู้มีปัญญา¹⁴

⁹ ส.ช. (ไทย) 17/59/94.

¹⁰ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 24.

¹¹ ชุ.ธ.อ. (ไทย) 7/61.

¹² ส.ม.อ. (ไทย) 3/1081/380.

¹³ วิ.ม. (ไทย) 4/24/31.

¹⁴ วิ.ม. (ไทย) 4/19/26.

2) การเจริญวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พบว่า วิปัสสนาภาวนา¹⁵ คือ การฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงตรงตามสภาวะของสิ่งทั้งหลาย โดยการกำหนดรู้ในความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ปรากฏอยู่ ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เห็นไปตามที่เรานึกวาดภาพให้มันเป็น โดยไม่มีการดัดแปลงแก้ไขใด ๆ ทั้งสิ้น ด้วยความเพียรพยายามจนกระทั่งวิปัสสนาญาณเกิดขึ้น เห็นความเกิดขึ้นและดับไปของอาการนั้น ๆ¹⁶ ความรู้แจ้งเห็นจริงเช่นนี้ คือการเห็นตามความเป็นจริงของสภาวะธรรมต่าง ๆ โดยความเป็นไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจังความไม่เที่ยง ทุกขังความเป็นทุกข์ และอนัตตาความไม่ใช่ตัวตน¹⁷ อันเป็นเหตุให้สิ้นกิเลสทั้งหลายจนถึงความพ้นทุกข์คือพระนิพพาน ความสำคัญของวิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระพุทธานุภาพ เป็นการเจริญภาวนาเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน เพื่อทำลายธรรมเครื่องขวางกั้นไตรลักษณ์ทั้ง 3 ประการ คือ สันตติ อริยาบถ สมณสัญญา และเพื่อละหรือทำลายวิปลาสธรรมทั้ง 4 ประการ คือ สุขาวิปลาส สุขวิปลาส นิจจวิปลาส และอัตตวิปลาส แล้วทำให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นสามารถเห็นความจริงของรูปนามได้ และอานิสงส์ของการเจริญสติปัฏฐาน 4 คือ ย่อมสามารถบรรลุสมรรถผลและนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลผู้ละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง องค์ธรรมของการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ ปัญญาเจตสิก เป็นธรรมชาติที่เป็นใหญ่เป็นอุปการะหรือเป็นประธานในการ รู้เหตุผลของสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง ได้แก่ สภาวะธรรมที่รู้เหตุผลของกรรม ตลอดถึงรู้เรื่องของอริยสัจ โดยนัยเป็นต้นว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้ทุกข์เกิด นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติ ให้ถึงความดับแห่งทุกข์ หรือที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะรู้ไตรลักษณ์ มีอนิจจัง เป็นต้น ตามความเป็นจริง¹⁸

อารมณ์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนา หรือเรียกอีกอย่างว่า วิปัสสนาภูมิ 6 ได้แก่ ชั้น 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 และปัจจุสมุปบาท 12 ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สิ่งหนึ่งซึ่งเหนี่ยวจิตใจไว้ โดยกำหนดอารมณ์ต่าง ๆ ในภายในใจของตน ส่วนหลักธรรมที่สนับสนุนการเจริญวิปัสสนาภาวนา คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มธรรม 7 หมวด คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8¹⁹

การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน คือ (1) กายา

¹⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/352/369.

¹⁶ พันตรี ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคอ ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: อาทการพิมพ์, 2540), หน้า 472.

¹⁷ อุบลิกาแนบ มหานิราชนนท์, **แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทิพยวิสุทธิ, 2557), หน้า 13.

¹⁸ พระมหาชินวัฒน์ จุกกรวิโร, **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบุ๊ค ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556), หน้า 754-755.

¹⁹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 39, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2560), หน้า 162.

นุสสนาสติปัฏฐาน แบ่งเป็น 6 หมวด ได้แก่ อานาปานปัพพะ คือ การกำหนดคลุมหายใจเข้าออก อิริยา
 ปถปัพพะ คือ การเอาสติกำหนดรู้อิริยาบถใหญ่ทั้ง 4 คือ เดิน ยืน นั่ง นอน สัมปชัญญะ คือ การเอาสติ
 กำหนดรู้อิริยาบถต่าง ๆ ปฏิกุสมนสิการปัพพะ คือ การพิจารณาร่างกายของตนตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน
 ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง ธาตุมนสิการปัพพะ คือ การกำหนดธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม²⁰ และ นวสีวิ
 กาปัพพะ คือ การพิจารณาซากศพ 9 ระยะ เริ่มตั้งแต่ซากศพที่ตายใหม่ ๆ ไปจนถึงกระดูกแล้วให้ย้อนนึก
 เปรียบเทียบกับร่างกายตน ว่าจะต้องเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน (2) เวทนานุสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพิจารณา
 เห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง หรือพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา
 ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง เป็นต้น (3) จิตตานุสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง
 พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกบ้าง หรือพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นทั้ง
 ธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในจิตบ้าง เป็นต้น (4) ธัมมานุสสนาสติปัฏฐาน การที่ผู้การเจริญ
 วิปัสสนาภาวนาพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง หรือพิจารณา
 เห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรม
 เป็นเหตุดับในธรรมบ้าง หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมบ้าง หรือว่า มีสติ
 ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงเพื่อบำเพ็ญเจริญญาณ เจริญสติเท่านั้น ไม่อาศัยค้นหาและทูล
 และไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ๆ ในโลก²¹

3) การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักขณสูตร พบว่า การพิจารณารูปชั้นธตามแนว
 อนัตตลักขณสูตร รูป เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ว่าผู้ใดจะได้รูปกายอันงดงามก็
 ย่อมเจ็บป่วยโทรมทรุดด้วยประการต่าง ๆ เป็นธรรมดา (ทุกขัง) เมื่อรูปไม่อาจยั่งยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการ
 แล้วไซ้ ควรหรือที่จะยึดถือว่ารูปเป็นอัตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในรูปอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่า
 เป็นอัตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้
 จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในรูปชั้น²² การพิจารณาเวทนา
 ชั้นธตามแนวอนัตตลักขณสูตร เวทนา เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารถนา
 ความสุขทั้งหลายให้ยั่งยืน ทุกข์ให้หมดสิ้นไป (ทุกขัง) เมื่อเวทนาไม่อาจยั่งยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้วไซ้
 ควรหรือที่จะยึดถือว่าเวทนาเป็นอัตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในเวทนาอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่า

²⁰ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2, แปลโดย
 พระคันธสารวิวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2549), หน้า 187.

²¹ ที.ม. (ไทย) 10/403/337-338.

²² พระธรรมธีรราชกุมาร (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. 9), **เพชรในดวงใจ**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2539), หน้า 3-4.

เป็นอิตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาชั้น²³

การพิจารณาสัญญาชั้นธตามแนวอนัตตลักษณะสูตร สัญญา เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารภนาให้จำเอาไว้แต่เรื่องราวอันเป็นสุข สัมเรื่องทุกข์ทั้งหลายให้หมดสิ้น (ทุกขัง) เมื่อสัญญาไม่อาจยังยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้วไซ้ ควรหรือที่จะยึดถือว่าสัญญาเป็นอิตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในสัญญาอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอิตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในสัญญาชั้น²⁴

การพิจารณาสังขารชั้นธตามแนวอนัตตลักษณะสูตร สังขาร เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารภนาจะให้เฉพาะเจตนาอันประกอบด้วยปัญญาและความเพียร ไม่ประกอบด้วยเจตนาอันจะก่อโทษให้เดือดร้อนใด ๆ (ทุกขัง) เมื่อสังขารไม่อาจยังยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้วไซ้ ควรหรือที่จะยึดถือว่าสังขารเป็นอิตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในสังขารอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอิตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในสังขารชั้น²⁵

การพิจารณาวิญญาณชั้นธตามแนวอนัตตลักษณะสูตร วิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารภนาจะรับรู้เฉพาะสิ่งที่ต้องการ ไม่รับรู้สิ่งที่ไม่ต้องการ (ทุกขัง) เมื่อวิญญาณไม่อาจยังยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้วไซ้ ควรหรือที่จะยึดถือว่าวิญญาณเป็นอิตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในวิญญาณอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอิตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในวิญญาณชั้น²⁶

อภิปรายผลการวิจัย

1) การพิจารณารูปชั้นธตามแนวอนัตตลักษณะสูตร รูป เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ว่าผู้ใดจะได้รูปรูปกายอันงดงามก็ย่อมเจ็บป่วยโทรมทรุดด้วยประการต่าง ๆ เป็นธรรมดา (ทุกขัง) เมื่อรูปไม่อาจยังยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้ว ควรหรือที่จะยึดถือว่ารูปเป็นอิตตาตัวตน (อนัตตา) ความ

²³ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **วิปัสสนานัย เล่ม 1**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย ซีเอไอ เซ็นเตอร์, 2548), หน้า 194-195.

²⁴ พระอาจารย์ภักทันตะอาสภเถระ, **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 25.

²⁵ พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554), หน้า 783.

²⁶ ม.ม. (ไทย) 12/358/394.

ยึดติดถือมั่นในรูปอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอัตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในรูปขันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเจริญวิปัสสนาภาวนาของ พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “วิปัสสนาระบบลัดสั้น” อธิบายว่า การกำหนดอนัตตา คือว่าไม่มีตัวตนอะไร กำหนดหายใจเข้า-หายใจออก, หายใจเข้า-หายใจออกมาเห็นว่า มันเกิด-ดับของลมหายใจ คนที่เป็นเจ้าของลมหายใจ เจ้าของชีวิตก็ไม่มี มันมีแต่อาการของการหายใจเข้า การหายใจออก การหยาบการละเอียด รู้สึกเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณได้ แต่ไม่มีคน ไม่มีตัวคนที่เป็นผู้กระทำอย่างนั้น มีแต่อาการของธรรมชาติเท่านั้น รู้สึกว่าเป็นอนัตตาอย่างนี้ อนัตตาที่ลม อนัตตาที่ลักษณะของลม อนัตตาของจิตที่กำหนดลม อนัตตาของรูปขันธ์ที่แสดงอยู่

2) การพิจารณาเวทนาขั้นธตามแนวนัตตลักษณะสูตร เวทนา เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารถนาความสุขทั้งหลายให้ยั่งยืน ทุกข์ให้หมดสิ้นไป (ทุกขัง) เมื่อเวทนาไม่อาจยั่งยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้ว ควรหรือที่จะยึดถือว่าเวทนาเป็นอัตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในเวทนาอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอัตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในเวทนาขันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเจริญวิปัสสนาภาวนาของ หลวงพ่อธี วิจิตตมโณ ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “อนัตตาสุตตยอ” อธิบายว่า สภาวะแห่งใจเวทนาที่รับเจ็บ ปวด หนาว ร้อน และสภาวะแห่งใจวิญญาณที่รู้เจ็บ ปวด หนาว ร้อน สภาวะที่ปรากฏได้ผลเป็นไปอยู่อย่างนี้ไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจของใคร เป็นไปเองเกิดดับเองได้ บังคับไม่ได้เป็นอนัตตา จะต้องใช้อัตตารธรรม หา เห็น ตัด ถึง ให้ได้มาเหมือนดังพระอรหันต์สมัยพุทธกาล เช่น พระสารีบุตร เป็นต้น

3) การพิจารณาสัญญาขั้นธตามแนวนัตตลักษณะสูตร สัญญา เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารถนาให้จำเอาไว้แต่เรื่องราวอันเป็นสุข สัมผัสเรื่องทุกข์ทั้งหลายให้หมดสิ้น (ทุกขัง) เมื่อสัญญาไม่อาจยั่งยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้ว ควรหรือที่จะยึดถือว่าสัญญาเป็นอัตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในสัญญาอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอัตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในสัญญาขันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเจริญวิปัสสนาภาวนาของ พระคันธสาราภิกขุ (พระมหาสมลักษณ์ คนธสารี ป.ธ. 9) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “การเจริญสติปัฏฐาน” อธิบายว่า การรู้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์ได้โดยละเอียดไม่ขาดช่วง ไม่ลืมกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อมีรูปกระทบที่ตา มีเสียงกระทบที่หู มีกลิ่นกระทบที่จมูก มีรสกระทบที่ลิ้น มีสัมผัสกระทบที่กาย มีความคิดเกิดที่ใจก็สามารถตามรู้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์นั้น ๆ ได้เพื่อก่อให้เกิดวิปัสสนาญาณที่รู้แจ้งไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

4) การพิจารณาสังขารขั้นธตามแนวนัตตลักษณะสูตร สังขาร เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารถนาจะให้มีความเจตนาอันประกอบด้วยปัญญาและความเพียร ไม่ประกอบด้วยเจตนาอันจะก่อโทษให้เดือดร้อนใด ๆ (ทุกขัง) เมื่อสังขารไม่อาจยั่งยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้ว ควรหรือ

ที่จะยึดถือว่าสังขารเป็นอัตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในสังขารอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอัตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย ในสังขารทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต โกลหรือใกล้เคียง ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าสังขาร เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในสังขารชั้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเจริญวิปัสสนาภาวนาของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์” อธิบายว่า อนัตตลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นอนัตตา ลักษณะที่ให้เห็นว่าเป็นของมิใช่ตัวตน โดยอรรถต่าง ๆ ได้แก่ (1) เป็นของสูญ คือ เป็นเพียงการประชุมเข้าขององค์ประกอบที่เป็นส่วนย่อย ๆ ทั้งหมด วางเปล่าจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา หรือการสมมติเป็นต่าง ๆ (2) เป็นสภาพหาเจ้าของมิได้ ไม่เป็นของใครจริง (3) ไม่อยู่ในอำนาจ ไม่เป็นไปตามความปรารถนา ไม่ขึ้นต่อการบังคับบัญชาของใคร ๆ (4) เป็นสภาวะธรรมที่ดำรงอยู่หรือเป็นตามธรรมดาของมัน เช่น ธรรมที่เป็นสังขตะคือสังขาร ก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย ขึ้นต่อเหตุปัจจัย ไม่มีอยู่โดยลำพังตัว แต่เป็นไปโดยสัมพันธ์ อิงอาศัยกันอยู่กับสิ่งอื่น ๆ และ(5) โดยสภาวะของมันเอง ก็แย้งหรือค้านต่อความเป็นอัตตา มีแต่ภาวะที่ตรงข้ามกับความเป็นอัตตา

5) การพิจารณาวิญญานชั้นตามแนวอนัตตลักษณะสูตร วิญญาน เป็นของไม่เที่ยง เกิดดับแปรเปลี่ยนเรื่อยไป (อนิจจัง) แม้ปรารถนาจะรับรู้เฉพาะสิ่งที่ต้องการ ไม่รับรู้สิ่งที่ไม่ต้องการ (ทุกข์) เมื่อวิญญานไม่อาจยั่งยืนสมบูรณ์แบบตามต้องการแล้ว ควรหรือที่จะยึดถือว่าวิญญานเป็นอัตตาตัวตน (อนัตตา) ความยึดติดถือมั่นในวิญญานอัน ไม่เที่ยง แปรปรวน ว่าเป็นอัตตาตัวตนย่อมเป็นเหตุแห่งทุกข์ ควรละเสีย เมื่อผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาได้พิจารณาอยู่ในลักษณะอย่างนี้ จิตของผู้ปฏิบัติก็ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นในวิญญานชั้น ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการเจริญวิปัสสนาภาวนาของ พระครูเกษมธรรมทัต (สุรศักดิ์ เขมรังสี) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “วิปัสสนาภูมิ” อธิบายว่า ความรู้เห็นของจริงตามความเป็นจริง ของจริงก็คือรูปนาม ตามความเป็นจริงก็คือ รูปนามมีสภาพ อนิจจัง คือไม่เที่ยง ทุกข์ คือเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ อนัตตา คือบังคับบัญชาไม่ได้ ดังนั้น การเจริญวิปัสสนา ก็ต้องกำหนดรู้อยู่ที่รูปนาม ตามเป็นจริงว่า มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และบังคับบัญชาไม่ได้

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร เป็นการเจริญภาวนาที่เรียกว่า วิปัสสนาญาณิก หรือเรียกชื่อเต็มว่า “สุทฺธวิปัสสนาญาณิก” เป็นการเจริญวิปัสสนาภาวนาล้วน ๆ คือ พิจารณาชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน เป็นอนัตตา ไม่ใช่อัตตาตัวตน แบ่งออกเป็นปัญญา 3 คือ (1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนว่าชั้น 5 เป็นอนัตตา ไม่ใช่อัตตาตัวตน (2) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการพิจารณาหาเหตุผล ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าชั้น 5 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน (3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ ซึ่งทำให้พระปัญญาวิมุตติบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เมื่อสิ้นสุดพระธรรมเทศนา

บทสรุป

การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร เป็นการพิจารณาในชั้น 5 คือ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น โดยความเป็นไตรลักษณ์ และเป็นการกำหนดรู้เห็นความเป็นจริงของรูป-นาม ในความเป็นไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ลักษณะที่ไม่เที่ยง มีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับลง เรียกว่า อนิจจลักษณะ เพ่งที่ความเป็นทุกข์ ตั้งอยู่คงที่ไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป เรียกว่า ทุกขลักษณะ เพ่งที่ความไม่ใช่อัตตาตัวตน บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นไปตามเหตุปัจจัย เรียกว่า อนัตตลักษณะ การเพ่งทั้ง 3 ลักษณะนี้ เป็นการเพ่งรูป-นามอันเป็นตัววิปัสสนาภาวนา ในขณะที่เพ่งวิปัสสนาภาวนาเป็นตัวดำเนินไปสู่มรรค ในขณะที่เพ่งมรรคเป็นหนทางดำเนินไปสู่ผล และในขณะที่เพ่งผลก็จะดำเนินไปสู่ พระนิพพาน ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อความพ้นจากทุกข์
- 2) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรในสังคมทุกระดับ
- 3) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรกำหนดให้การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร เสนอสภาวิชาการและสภามหาวิทยาลัย เพื่อนำไปบรรจุในแผนกลยุทธ์ หรือแผนปฏิบัติการประจำปี โดยให้รายงานความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1) การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการต่าง ๆ โดยปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา
- 2) การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร สามารถนำไปใช้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนา เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือมหาเถรสมาคม
- 3) การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร ควรมีการเผยแพร่ในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความมั่นคง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร
- 2) ควรวิจัยกับผู้ที่ขาดความรู้เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร
- 3) ควรวิจัยในเชิงปริมาณเกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวอนัตตลักษณะสูตร

เอกสารอ้างอิง

- พันตรี ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, 2540.
- พระธรรมธีรราชฆาโมณี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. 9). **เพชรในดวงใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, 2539.
- พระมหาชินวัฒน์ จุกกวโร. **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบุ๊ค ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556.
- พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2549.
- _____. **วิปัสสนาญ เล่ม 1**. แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. กรุงเทพมหานคร: จัดพิมพ์โดย ซีเอไอ เซ็นเตอร์, 2548.
- พระอาจารย์ภักทันตะอาสภเถระ. **วิปัสสนาที่ปณีฎีกา**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **45 พรรษาของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2560.
- อุบาสิกาแนบ มหานีรานนท์. **แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ทิพย์วิสุทธิ, 2557.

ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1

THE MULTICULTURAL LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER
KANCHANABURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

บัณณัฐดี ทัพซัย¹

Bunnattawadee Tupsai

สารโจนน์ เผ่าวงศากุล²

Saroj Phaowongsakul

E-mail : bai.frame1998@gmail.com

Received: January 24, 2025; Revised: February 18, 2025;

Accepted: February 27, 2025;

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 และ 2) เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงานและขนาดสถานศึกษา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเพ

ผลการวิจัย พบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และ ด้านการสร้างภาพลักษณ์และความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา 2) การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม

¹ หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี/ Master of Education Program in Educational Administration, Faculty of Education, Kanchanaburi Rajabhat University

² อาจารย์สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี/ Professor Educational Administration, Faculty of Education, Kanchanaburi Rajabhat University

ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน 3) การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูในสถานศึกษาขนาดกลาง มีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ สำหรับด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, พฤติกรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1

Abstract

This research article has 2 objectives : 1) study the multicultural leadership of school administrators under the jurisdiction of the Office of Kanchanaburi Primary Educational Service Area 1, and 2) compare the multicultural leadership of school administrators under the same office, classified by work experience and school size. This quantitative research collected data using questionnaires and analyzed it through comparison and paired mean difference testing using the Scheffé method.

The findings revealed that: 1) The multicultural leadership of school administrators under the Office of Kanchanaburi Primary Educational Service Area 1, in overall, was rated at a high level. When analyzed by specific aspects, all dimensions were rated at a high level, ranked by average scores as follows: building relationships with the community, followed by self-professional development, development of teachers and educational personnel, promoting participation in collaboration with all stakeholders, providing education aligned with the local context, and fostering awareness and sensitivity towards multicultural education. 2) A comparison of the multicultural leadership of school administrators classified by work experience showed no significant differences overall or in specific aspects. 3) A comparison of the multicultural leadership of school administrators classified by school size showed statistically significant differences overall and in specific aspects at the 0.05 level. Teachers in medium-sized schools had higher opinions than those in large and extra-large schools. Regarding building relationships with the community, statistically significant differences were found at the 0.01 level, while in promoting participation in collaboration with stakeholders, statistically significant differences were found at the 0.05 level.

Keywords: Leadership, Multicultural, School administrators, Office of Kanchanaburi Primary Educational Service Area 1

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนการส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาภาคบังคับ จัดการศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศอย่างเท่าเทียมโดยปราศจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม ภูมิประเทศ เชื้อชาติ รวมถึงความบกพร่องทางร่างกาย จะทำให้เกิดการจัดการศึกษาที่กว้างไกลในเชิงการศึกษา ข้ามวัฒนธรรม (cross culture) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เปิดเสรีการศึกษาในอาเซียน ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับตัวและมีทักษะในการเป็นผู้นำพหุวัฒนธรรม การจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการยอมรับความแตกต่าง ทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของแต่ละบุคคล โดยให้ออกมาชนกลุ่มน้อยซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันได้รับการพัฒนาทุกด้าน เพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของทุกคนในสังคม ซึ่งในท้ายที่สุดการศึกษาพหุวัฒนธรรมจะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์พร้อมมีคุณภาพ มีคุณค่าและความสวยงามบนความแตกต่างที่หลากหลาย มีศักยภาพและสามารถนำความแตกต่างมาสร้างความเจริญก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืนแน่นอน³ ตลอดจนมีทักษะในการปฏิบัติต่อผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากตน มีความรู้ความเข้าใจและสำนึกข้ามวัฒนธรรม ผู้เรียนมีความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรมผู้สอนจึงไม่ควรบังคับให้ผู้เรียนที่มีอัตลักษณ์ของตน⁴

จังหวัดกาญจนบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันตกของประเทศไทย มีกลุ่มทางชาติพันธุ์ที่หลากหลาย สืบเนื่องมาจากเป็นจังหวัดที่มีความเก่าแก่มาแต่โบราณและมีความเจริญ ในทุกๆ ด้าน เนื่องจากทางตอนเหนือของจังหวัดเป็นป่าทึบและภูเขาสูง ประกอบกับมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า ทำให้มีคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงและชาวมอญอาศัยอยู่มาก จึงทำให้คนไทยได้รับการสืบทอดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี จากกลุ่มคนไทยพื้นเมือง คนเชื้อสายพม่า มอญ กระเหรี่ยง ลาว ฯลฯ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีชาวพม่า และกลุ่มแรงงานต่างชาติ เข้ามารทำงานทั้งภาคอุตสาหกรรม เกษตรและรับจ้างทั่วไปเป็นจำนวนมากทำให้เกิดเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับพันธกิจของจังหวัดกาญจนบุรี ข้อที่ 1 พัฒนาทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม และคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง รวมถึงพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม ส่งเสริมอาชีพชุมชน ประชาชนทุกช่วงวัยมีรายได้ที่เหมาะสม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ⁵ เป็นประเด็นที่ท้าทายสำหรับโดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา

³ สุชาติ ศรีหานารถ. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2565). หน้า 366.

⁴ สุชาติ นิ บุญญาพิทักษ์, สุชาติ นิ บุญญาพิทักษ์, จริญญา ธรรมโชติ, กรรณมา แดงสุวรรณ. โครงการนวัตกรรมพัฒนานักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2560). หน้า 3.

⁵ สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี. (2566). พันธกิจของจังหวัดกาญจนบุรี. ออนไลน์ : <https://www2.kanchanaburi.go.th/content/vision>.

หรือผู้อำนวยการโรงเรียน ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมความต้องการและวิถีชีวิตของผู้คนที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ภาษา ศาสนาและระดับของศักยภาพทางการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้บริหารสถานศึกษา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม ในการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพที่ สอดรับและสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม บริบท ศักยภาพของผู้เรียนรวมถึงบุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มีพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

สถานศึกษาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำเชิงนโยบายและการบริหารจัดการ ต้องเผชิญกับความท้าทายที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน ซึ่งหากไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม อาจนำไปสู่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทั้งนักเรียน ครู และชุมชนโดยรอบผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและศักยภาพของผู้เรียน รวมถึงบุคคลในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่มาจากพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันและจัดปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นประเด็นสำคัญและมีความท้าทายโดยเฉพาะผู้บริหาร สถานศึกษาทั้งสถานศึกษาของรัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม ความต้องการและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และระดับ ศักยภาพทางการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน⁶ สถานศึกษาจึงเปรียบเสมือนสถานที่จำลองสังคมขนาดเล็กให้แก่เด็กได้เรียนรู้และปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอกบริเวณบ้าน และครอบครัวของตนเอง ช่วยหล่อหลอมให้เด็ก และเยาวชนได้เรียนรู้หน้าที่ บทบาทในสังคมของตนเองอย่างเหมาะสมและสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมเนียมของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ รวมทั้งพหุวัฒนธรรมภายในองค์กรและภายนอกองค์กรให้มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความสามารถอย่างเพียงพอต่อการบริหารสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ⁷

สำหรับนักเรียนแล้ว ความหลากหลายนี้อาจมาพร้อมกับปัญหาและอุปสรรคที่ต้องเผชิญ โรงเรียนและครูจึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและสร้างสภาพแวดล้อมที่ช่วยให้นักเรียนสามารถปรับตัว เรียนรู้ และเติบโตในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุข เพื่อให้การศึกษามีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาจึงจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการประยุกต์ใช้นวัตกรรมใน

⁶ ดอเทระละ ดอละ. ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. (2565). หน้า 2.

⁷ นนกร มังคละศิริ. ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัย. (2560). หน้า 12

ระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษามีส่วนช่วยให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ⁸ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีทักษะเชิงนวัตกรรม เพื่อสร้างหรือส่งเสริมการเกิดนวัตกรรมทางการศึกษาใหม่และวิธีการดำเนินงานใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมให้เป็นผู้นำทางนวัตกรรมและ เพื่อพัฒนาองค์กรในการบริหารจัดการสถานศึกษาสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะเป็นบุคคลหนึ่งที่มียุทธศาสตร์สำคัญและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในจังหวัดกาญจนบุรี จึงมีความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 พหุวัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญ สถานศึกษาจึงต้องช่วยสร้างความเข้าใจในปัญหาและความต้องการเฉพาะของนักเรียนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เท่าเทียมและครอบคลุม นอกจากนี้ยังช่วยลดอคติและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในห้องเรียน พร้อมทั้งสนับสนุนครูในการออกแบบการสอนที่เหมาะสมและสะท้อนถึงความหลากหลายของผู้เรียน อีกทั้งยังช่วยพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ในระดับโรงเรียนและระบบการศึกษาเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ทุกคนรู้สึกมีคุณค่าและได้รับการยอมรับ และผู้บริหารนั้นควรมีภาวะผู้นำที่แสดงมุมมองที่กว้างเกี่ยวกับ พหุวัฒนธรรมที่หลากหลายและแตกต่าง การบริหารจัดการองค์เพื่อขับเคลื่อนองค์กรอย่าง มีคุณภาพ ซึ่งการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้บริหาร ครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม การทำความเข้าใจถึงความแตกต่างและการจัดการความหลากหลายไม่เพียงช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ยังช่วยวางรากฐานสำหรับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงานและขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่องภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 มีขอบเขตครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 ซึ่งผู้วิจัยอาศัยกรอบแนวคิดภาวะผู้นำเชิงพหุ

⁸ จีราภา ประพันธ์พัฒน์. การศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2560). หน้า 13.

วัฒนธรรมในงานวิจัย เรื่องภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหาร โรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ เอกรินทร์ สังข์ทอง (2551, หน้า 73) ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ด้านการสร้างควมสัมพันธ์กับชุมชน ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน และด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

2.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากาญจนบุรี เขต 1 จำนวน 1,395 คน จากสถานศึกษา 133 แห่ง

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากาญจนบุรี เขต 1 จำนวน 301 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้ตารางเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970, pp. 607–610) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 สุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ตามขนาดสถานศึกษา

3. ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย

3.1 ตัวแปรต้น คือ

3.1.1 ประสบการณ์การทำงาน ประกอบด้วย

3.1.1.1 ประสบการณ์น้อยกว่า 10 ปี

3.1.1.2 ประสบการณ์ 10 – 20 ปี

3.1.1.3 ประสบการณ์ 21 ปีขึ้นไป

3.2.1 ขนาดสถานศึกษา ประกอบด้วย

3.1.2.1 สถานศึกษาขนาดเล็ก

3.1.2.2 สถานศึกษาขนาดกลาง

3.1.2.3 สถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ

3.2 ตัวแปรตาม คือ ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย

3.2.1 ด้านการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา

3.2.2 ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

3.2.3 ด้านการสร้างควมสัมพันธ์กับชุมชน

3.2.4 ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน

3.2.5 ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1

ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 โดยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยพิจารณาเป็นรายข้อ รายด้าน และภาพรวม

ตารางที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 ในภาพรวม

ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ ความคิดเห็น
1. ด้านการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา	3.71	0.81	มาก
2. ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่	3.73	0.78	มาก
3. ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน	3.80	0.77	มาก
4. ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน	3.77	0.76	มาก
5. ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา	3.79	0.78	มาก
รวมเฉลี่ย	3.76	0.73	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.76$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ($\bar{x} = 3.80$) รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา ($\bar{x} = 3.79$) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน ($\bar{x} = 3.77$) ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ($\bar{x} = 3.73$) และ ด้านการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา ($\bar{x} = 3.71$)

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน และขนาดสถานศึกษา

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน ในภาพรวม

ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม ของผู้บริหารสถานศึกษา	ประสบการณ์การทำงาน						F	Sig.
	น้อยกว่า 10 ปี		10-20 ปี		21 ปีขึ้นไป			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. ด้านการสร้างความตระหนัก และความอ่อนไหวต่อพหุ วัฒนธรรมศึกษา	3.84	0.88	3.53	0.73	3.62	0.58	5.07	0.007
2. ด้านการจัดการศึกษาที่ สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่	3.86	0.79	3.56	0.78	3.59	0.60	5.18	0.006
3. ด้านการสร้างความสัมพันธ์ กับชุมชน	3.92	0.79	3.65	0.75	3.65	0.64	4.59	0.011
4. ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการทำงานกับภาคีทุก ภาคส่วน	3.87	0.81	3.61	0.69	3.71	0.64	3.82	0.023
5. ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา	3.91	0.82	3.64	0.74	3.65	0.59	4.62	0.011
รวมเฉลี่ย	3.88	0.78	3.60	0.67	3.64	0.54	5.33	0.005

จากตารางที่ 2 พบว่า การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ในภาพรวม

ภาวะผู้นำเชิง พุทธวัฒนธรรมของ ผู้บริหารสถานศึกษา	ขนาดสถานศึกษา						F	Sig.
	สถานศึกษา ขนาดเล็ก		สถานศึกษา ขนาดกลาง		สถานศึกษา ขนาดใหญ่และ ใหญ่พิเศษ			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. ด้านการสร้าง ตระหนักและความอ่อนไหว ต่อพุทธวัฒนธรรมศึกษา	3.71	0.84	3.79	0.80	3.43	0.62	1.94	0.145
2. ด้านการจัดการศึกษาที่ สอดคล้องกับบริบทของ พื้นที่	3.72	0.80	3.82	0.77	3.42	0.65	2.55	0.080
3. ด้านการสร้าง ความสัมพันธ์กับชุมชน	3.75	0.79	3.97	0.73	3.49	0.55	4.81**	0.009
4. ด้านการส่งเสริมการมี ส่วนร่วมในการทำงานกับ ภาคีทุกภาคส่วน	3.75	0.79	3.88	0.75	3.42	0.51	3.73*	0.025
5. ด้านการพัฒนาวิชาชีพ ตนเอง ครู และบุคลากร ทางการศึกษา	3.79	0.79	3.87	0.81	3.51	0.58	2.16	0.117
รวมเฉลี่ย	3.74	0.76	3.87	0.71	3.46	0.48	3.30*	0.038

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 3 พบว่า การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพุทธวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงทำการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ โดยวิธีการของเชฟเฟ่ ดังตารางที่ 3-4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 ในภาพรวม

ขนาดสถานศึกษา	$\bar{x}$	สถานศึกษา ขนาดเล็ก (Sig.)	สถานศึกษา ขนาดกลาง (Sig.)	สถานศึกษาขนาด ใหญ่และใหญ่พิเศษ (Sig.)
		3.74	3.87	3.46
สถานศึกษาขนาดเล็ก	3.74	–	–0.12 (0.409)	0.29 (0.179)
สถานศึกษาขนาด กลาง	3.87	–	–	0.41* (0.043)
สถานศึกษาขนาดใหญ่ และใหญ่พิเศษ	3.46	–	–	–

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4 พบว่า การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ของภาวะผู้นำเชิง พฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 ในภาพรวมพบว่า ระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นั่นคือครูในสถานศึกษาขนาดกลาง มีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ

ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และ ด้านการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพฤติกรรมศึกษา เมื่อพิจารณารายข้อของแต่ละด้าน พบว่า

1. ด้านการสร้างความตระหนักและความอ่อนไหวต่อพฤติกรรมศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารเข้าใจวัฒนธรรมของตนเอง รองลงมาคือ ผู้บริหารสร้างองค์กรที่เอื้อต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารมีการปรับตัวให้เข้ากับ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารเข้าใจวัฒนธรรมทางวิชาชีพ และผู้บริหารเข้าใจวัฒนธรรมทางเชื้อชาติที่มีความแตกต่างกัน

2. ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารมีแนวทางการจัดการศึกษาโดยให้ความสำคัญและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และผู้บริหารพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ รองลงมาคือ ผู้บริหารของท่านให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของผู้เรียน และผู้บริหารส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนเชิงบูรณาการ ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาวางแผน ประสานงานให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน

3. ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายในองค์กร รองลงมาคือ ผู้บริหารร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนาให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และผู้บริหารเข้าใจในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารตระหนักถึงความต้องการและการทำงานร่วมกับชุมชนและผู้บริหารให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง

4. ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานระหว่างครูและบุคลากรของสถานศึกษา รองลงมาคือ ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน และผู้บริหารประสานงานกับฝ่ายต่างๆของหน่วยงานทุกภาคส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหาร มีความสามารถในการชักชวน ปลุกกระตมให้ ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม และผู้บริหารสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานทางการศึกษา

5. ด้านการพัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารพัฒนาตนเองโดยศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมธรรม รองลงมาคือ ผู้บริหารเสริมสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นให้ครูและบุคลากรพัฒนาตนเองในทุกๆด้านอย่างต่อเนื่อง และ ผู้บริหารให้โอกาสครูและบุคลากรในการศึกษาต่ออย่างเท่าเทียม ส่วนการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมธรรมและผู้บริหารส่งเสริมและกระตุ้นให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาเห็นความสำคัญและ เข้าใจความแตกต่างทางพฤติกรรมธรรม

การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน

การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูในสถานศึกษาขนาดกลาง มีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ สำหรับด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งพิจารณาเป็นรายด้านดังนี้

1. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากมณฑลเขต 1 ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือครูในสถานศึกษาขนาดกลางมีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากมณฑลเขต 1 ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน ระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นั่นคือครูในสถานศึกษาขนาดกลางมีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากมณฑลเขต 1 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารสร้างความมั่นใจในการสื่อสารกับชุมชน โดยการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและชัดเจน รวมถึงจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ไม่เพียงส่งเสริมพัฒนาการทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในพื้นที่และเตรียมนักเรียนให้สามารถอยู่ร่วมในสังคมที่หลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรพรรณ เทียนคันฉัตร ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของ ดอเลาะ ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดยะลา ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับ อาณา ลอแม, ตรีภูมิพันธ์ ตรีศิริศวร, วรชัย ปานนิยตพงศ์ ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำเชิง พหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

2. การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตากมณฑลเขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามประสบการณ์ การทำงาน อาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ประสบการณ์การทำงานอาจไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ เช่น การอบรมพัฒนาภาวะผู้นำ, สภาพแวดล้อมการทำงาน, หรือการสนับสนุนจากองค์กรที่อาจมีผลต่อการปรับตัวให้เหมาะสมกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้

ดีกว่า นอกจากนี้อาจเป็นไปได้ว่าผู้บริหารในกลุ่มตัวอย่างมีแนวทางการบริหารหรือแนวคิดในการทำงานที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่าจะมีประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกันก็ตาม ส่งผลให้ความแตกต่างในการวิเคราะห์ไม่ชัดเจนหรือไม่มีความสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซอพี ราเซ ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนในอำเภอทุ่งยางแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบภาวะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนในอำเภอทุ่งยางแดง ในภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามประสบการณ์การทำงานไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นนกร มังคละศิริ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่าภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับยามิละห์ เจ๊ะซอ ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำแนกตามตัวแปรประสบการณ์ทำงาน ภาพรวมไม่แตกต่างกัน

3. ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับขนาดของสถานศึกษามีผลต่อภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม โดยสถานศึกษาขนาดใหญ่ มีความซับซ้อนในการจัดการและต้องดูแลบุคลากรหลากหลายกลุ่ม รวมถึงต้องรับมือกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น ทำให้ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะในการจัดการที่หลากหลายและปรับตัวได้ดี ส่วนสถานศึกษาขนาดเล็กอาจมีการจัดการที่ไม่ซับซ้อนและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่น้อยกว่า ทำให้ผู้บริหารไม่จำเป็นต้องใช้ทักษะการบริหารที่ซับซ้อนเท่ากับสถานศึกษาขนาดใหญ่ นอกจากนี้ ขนาดสถานศึกษายังอาจเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่สามารถจัดสรร เพื่อพัฒนาผู้นำและสร้างวัฒนธรรมที่หลากหลายได้มากขึ้น ส่งผลให้ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารแตกต่างกันตามขนาดสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริวัฒน์ บริพิศ ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนของ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า เปรียบเทียบภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 จังหวัด สุราษฎร์ธานี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ผู้บริหารที่อยู่ในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนแตกต่างกัน สอดคล้องกับกับผลงานวิจัยของ ศราวุฒิ ผดุงชาติ ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาสระบุรี จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ต่างกัน เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นแตกต่างกัน และสอดคล้องกับ สิริวิ พูลสวัสดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาของ โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน มีภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมโดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ที่มีขนาดสถานศึกษาแตกต่างกัน มีความแตกต่างกัน 2 ด้าน คือด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน

บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ใน ระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รองลงมาคือ ด้านการ พัฒนาวิชาชีพตนเอง ครู และบุคลากรทางการศึกษา ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุก ภาคส่วน ด้านการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และ ด้านการสร้างภาพลักษณ์และความ อ่อนไหวต่อพหุวัฒนธรรมศึกษา การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน โดย ภาพรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 จำแนกตามขนาดของ สถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยครูใน สถานศึกษาขนาดกลาง มีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ สำหรับด้าน การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และด้านการส่งเสริม การมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีทุกภาคส่วน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่ง พิจารณาเป็นรายด้านดังนี้ การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 ด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ระหว่าง สถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือครูในสถานศึกษาขนาดกลางมีความคิดเห็นมากกว่าครูในสถานศึกษา ขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา กาญจนบุรี เขต 1 ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการทำงานกับ ภาคีทุกภาคส่วน ระหว่างสถานศึกษาขนาดกลางและสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ มีความ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นั่นคือครูในสถานศึกษาขนาดกลางมีความคิดเห็น มากกว่าครูในสถานศึกษาขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลวิจัย

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาและเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทาง วัฒนธรรมในโรงเรียน เพื่อสามารถบริหารจัดการความแตกต่างระหว่างนักเรียนและบุคลากรได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งเสริมการเข้าใจและ ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโรงเรียน เช่น กิจกรรมสร้างทีมที่เน้นการเข้าใจความแตกต่างของ บุคคล

1.3 ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจและร่วมมือในการพัฒนาสถานศึกษาเพื่อให้การเรียนการสอนมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จะช่วยให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความสามารถในการจัดการความหลากหลายทางด้านพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1

2.1 ควรศึกษาเรื่องภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในสังคมพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1

เอกสารอ้างอิง

- ศตาวุฒิ ผดุงชาติ. ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา
มัธยมศึกษาสระบุรี. การศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2563).
- จีราภา ประพันธ์พัฒน์. การศึกษาภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็น
ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. (2560).
- ซอพิ ราชะ. ภาวะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนในอำเภอทุ่งยางแดง สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาจังหวัดปัตตานี เขต 3. การค้นคว้าอิสระ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. (2560).
- ตอเหระะ ดอละ. ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดยะลา. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. (2565).
- นนกร มังคละศิริ. ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (2560).
- ยามีละห์ เจ๊ะซอ. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาปัตตานีเขต 3. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. (2559).

- สิริวัฒน์ บริพิศ. **ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอนของ ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 จังหวัดสุราษฎร์ธานี. การศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2562).**
- สิริวิวิ พูลสวัสดิ์. **ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครศรีธรรมราช. การศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2564).**
- สุชาติ ศรีหานารณ. **การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2565).**
- สุธาสินี บุญญาพิทักษ์, สุธาสินี บุญญาพิทักษ์, จริญญา ธรรมโชติ, กรุณา แดงสุวรรณ. **โครงการ นวัตกรรมพัฒนานักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เพื่อการอยู่ ร่วมกัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2560).**
- อรพรรณ เทียนคันฉัตร. **ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการ ปฏิบัติงานของครูผลการศึกษา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. (2560).**
- อานูวา ลอแม, ตรีญมินทร์ ตรีตรีศวร, วรชัย ปานนิตยพงศ์. **ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหาร สถานศึกษาในอำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานราธิวาส เขต 2. วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร, 7(2), (2567).**

วิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร
AN ANALYSIS OF THE ENLIGHTENMENT OF BIMBISARA KING
IN JANAVASABHA SUTTA

พระครูชัยจันทรังสี (ธงชัย จนฺทสุตฺโต)¹

Phrakhru Chayachantharangsi (Tongchai Candasuddho)

รศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง²

Assoc. Prof. Dr. Viroj Koomkrong

E-mail: koom-krong9@hotmail.com

Received: March 19, 2024 Revised: June 22, 2024

Accepted: June 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติและการบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า วิเคราะห์การบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร กล่าวคือ พระเจ้าพิมพิสารทราบข่าวการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าถึงกรุงราชคฤห์โดยทรงประทับอยู่ที่ต้นไทรชื่อสุประติษฐเจตีย์ เขตราชอุทยานลัฏฐิวัน พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสนา มหาอำมาตย์พราหมณ์และคหบดีประมาณ 120,000 คนเป็นราชบริวาร เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสแสดงอนุปพพิกขา และอริยสัจ 4 เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยราชบริพารละสังโยชน์เบื้องต้นได้ 3 ประการกล่าวคือ ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมมัตตปริมาสา ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล และวิเคราะห์การบรรลุพระสกทาคามีของชนวนสกุตร โดยสนังกุมารพรหมแสดงธรรมตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนรวม 4 เรื่อง คือ 1) เรื่องการเจริญอิทธิบาท 4 ประการ 2) เรื่องวิธีการบรรลุ

^๑ นักศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

โอกาส 3 ประการ 3) เรื่องสติปัฏฐาน 4 ประการ 4) บริหารแห่งสมาธิ 7 ประการ ในตอนท้าย สันงุมมาร พรหมทรงสรุปว่า มีชาวมคธผู้มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จำนวน 2,300,000 คน ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นพระโสดาบันก็มี เป็นพระสกทาคามีก็มี และที่เป็นพระอนาคามี ก็คงมี อนึ่ง ในชนจำนวนนั้น ผู้ที่เป็นพระสกทาคามีก็มีอยู่เช่น ชนวลชัยกษัตริย์คือ พระเจ้าพิมพิสารในอดีต นั่นเอง

คำสำคัญ: การบรรลุธรรม, พระเจ้าพิมพิสาร, ชนวลชัยกษัตริย์

ABSTRACT

The research investigated on 3 objectives; 1) study the history and merit accumulation of Bimbisara king in Janavasabhasutta, 2) study the enlightenment in Pali Canon, and 3) analysis of the enlightenment of Pimphisara king in Janavasabhasutta. This was documentary research conducted by document survey.

The results showed that analyzing the Sotapanna attainment of King Bimbisara found in Janavasabhasutta showed that having herd the Buddha's arriving at Rajagariha capital, residing beneath the banyan tree, named Supatitthacetiya inside Laddhavana park, King Bimbisara was accompanied by the royal household and an assembly of 120,000 royal attendants visited the Buddha. After the Buddha delivered *Anupubbikathā* teaching and Four Noble Truth discourse, he and the royal attendants abandoned three lower fetters: Self wrong views, doubts and wrong deeds and practice, attaining the *Sotāpattiphala*. For the *Sakadāgāmī* attainment of Janavasabha Yakkha or giant, *Sunangkumara Brhama* repeated the Buddha's teachings, concluded in 4 topics: 1) great effort cultivation, 2) 3 opportunities attainment, 3) 4 Foundations of Mindfulness, and 7 meditative supporters. In the end, he concluded that there were 2,300,000 individuals in the Magadha capital who held firm faith in the Triple Gem—the Buddha, Dhamma, and Sangha and passed away, including those who had achieved *Sotāpanna*, *Sakadāgāmī*, *Anāgāmī*. Additionally, within this group, those who are S *Sakadāgāmī* include King Bimbisara or Janavasabha Yakkha in previous life.

Keywords: Enlightenment, Bimbisara King, Janavasabha Sutta

บทนำ

ในช่วงปฐมโพธิกาล เมื่อยังไม่มีวิหารหรือวัดอันเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับพระสงฆ์อย่างแน่นอน พระพุทธเจ้าเสด็จประกาศพระศาสนา ทรงประทับที่เทวสถานเป็นส่วนใหญ่³ เพราะยังไม่มีวิหารที่มีสิ่งปลูกสร้างเป็นที่พักอาศัยรองรับแน่นอน จนพระเจ้าพิมพิสารทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มอบถวายสวนป่าไผ่เป็นที่พักอาศัย⁴ ชื่อว่าเวฬุวันมหาวิหาร ถือได้ว่าพระสงฆ์มีที่อยู่อาศัยอย่างแน่นอน และถือว่าเป็นวัดแรกในพระพุทธศาสนาที่ประดิษฐานตั้งมั่นในกรุงราชคฤห์ท่ามกลางเจ้าลัทธิมากมาย พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกจึงมีที่พำนักอาศัย แต่ยังไม่มีการสร้างที่เป็นโรงเรือน ภิกษุสงฆ์สาวกก็ยังพำนักอาศัยอยู่ในบริเวณ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง และลอมฟาง⁵ จนมีราชคฤห์เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ขออนุญาตสร้างวิหารที่พำนักอาศัยถวาย ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์พำนักอาศัยในเสนาสนะ 5 ชนิด คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น และถ้ำ⁶

ในระหว่างแคว้นมคธกับแคว้นโกศล แคว้นมคธมีความสำคัญยิ่งกว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นกษัตริย์ทรงอำนาจมากกว่ากษัตริย์องค์อื่น ถ้าพระพุทธองค์ทรงดำเนินการประกาศศาสนาในแคว้นอื่น อาจไม่ได้ผลรวดเร็วเท่าที่ควร เมื่อพระองค์ได้นักบวชชฎิลผู้มีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวมคธเป็นสาวกแล้ว ก็เท่ากับชนะใจชาวมคธไปตั้งครึ่งแล้วพระองค์ก็เสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์⁷ เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งบริวาร

พระเจ้าพิมพิสาร เป็นคนแรกที่ทำพิธีกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย⁸ ในมงคลทิพนิติโรกฤษฏสูตรกล่าวว่า หลังจากถวายวัดเวฬุวันมหาวิหารเสร็จแล้ว คิณนัชนพระองค์ทรงพระสุบินร้าย เห็นพวกเปรตมาร่ำร้องอยู่ตรงหน้า น่าเกลียดน่ากลัวมาก รุ่งเช้าพระองค์จึงเสด็จมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อทรงทราบว่าเปรตเหล่านั้นเคยเป็นพระประยูรญาติของพระองค์ที่มาขอส่วนบุญ และได้รับคำแนะนำจากพระพุทธเจ้าให้ทำบุญ กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลไปให้พวกเขาเหล่านั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสาวกไปเสวยภัตตาหารในพระราชวัง แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่เปรตเหล่านั้น ตกคิณคิณนั้นพวกเปรตมาปรากฏ แต่คราวนี้หน้าตาอิ่มแยมแจ่มใส ขอบคูนที่แบ่งส่วนบุญส่วนกุศลให้แล้วก็อันตรธานหายไป⁹ เมื่อพระองค์หันมามองรับนับถือ

³ อจ.ติก.อ. (บาลี) 2/126/265.

⁴ วิ.ม. (ไทย) 4/59/71.

⁵ วิ.จ. (ไทย) 7/294/89.

⁶ วิ.จ. (ไทย) 7/294/90.

⁷ ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต, แผนการกู้ยืมสภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2547), หน้า 45.

⁸ มงฺค. (ไทย) 1/250-259.

⁹ มงฺค. (ไทย) 1/250-259.

พระพุทธศาสนาแล้ว ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง จนแคว้นมคธของพระองค์มีชื่อเสียงจร
ขยายไปทั่วว่า เป็นดินแดนแห่งพระธรรม

ชนวสภสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยชนวสภยักษ์¹⁰ กล่าวถึง เช้าวันรุ่งขึ้น หลังจากที่พระพุทธเจ้า
เสด็จกลับจากปิตินทปตในนาทิกคาม และเสวยพระกระยาหารเสด็จเข้าไปในตำหนักอิฐ ประทับนั่งบนพุทธ
อาสน์ ทรงตั้งพระทัยเพ่งพิจารณากำหนดจะทรงทราบคติและอภิธรรมปราชญ์ของพุทธบริษัทชาวมคธผู้
ล่วงลับไปแล้ว ก็ทรงทราบชัดตามที่ทรงปรารถนา ต่อมา ในเวลาเย็น เสด็จไปประทับบนพุทธอาสน์ในร่ม
เงาพระวิหาร ท่านพระอานนท์เข้าเฝ้า จึงตรัสเล่าเรื่องที่ทรงทราบให้พระเถระฟัง มีใจความว่า

ชนวสภยักษ์¹¹ คือ อดีตพระเจ้าพิมพิสารมาเฝ้าพระองค์ กราบทูลให้ทรงทราบว่า ท่านไปเกิด
เป็นยักษ์ชื่อชนวสภะในชั้นจาตุมหาราช เป็นบริวารของท้าวเวสวัณมหาราช ท่านบรรลุโสดาบันแล้วและ
ปรารถนาจะบรรลุเป็นพระสกทาคามีต่อไป¹² การมาเฝ้าครั้งนี้มาด้วยเหตุ 2 ประการ คือ

1) มาด้วยความเลื่อมใสและปรารถนาจะเข้าเฝ้า

2) มีเรื่องจะกราบทูลให้ทรงทราบ คือเรื่องการประชุมของพวกเทพชั้นดาวดึงส์

ชนวสภยักษ์กราบทูลเรื่องการประชุมของเทพชั้นดาวดึงส์มีท้าวสักกะเป็นประธาน และมีท้าว
จาตุมหาราชพร้อมด้วยบริษัทยักษ์ชนวสภยักษ์รวมอยู่ด้วยเข้าเฝ้าอยู่ด้านนอก ทั้ง 4 ทิศว่า มีขึ้นในวันอุโบสถ
ขึ้น 15 ค่ำ อันเป็นวันเข้าพรรษา ในที่ประชุมนั้น พวกเทพผู้เคยประพฤติพรหมจรรย์ใน
พระผู้มีพระภาครู้เรื่องกว่าเทพพวกอื่น ทำให้ท้าวสักกะทรงอนุโมทนาต่อเทพเหล่านั้นและทรงสรรเสริญ
พระรัตนตรัย¹³ ทำให้ไมเทวดาทั้งหลายจึงทำอย่างนั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การบรรลุธรรมของ
พระเจ้าพิมพิสารในชนวสภสูตร” เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติและ
การบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวสภสูตร 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์
พระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวสภสูตร อันจะ
เป็นข้อมูลนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุป
ไว้เป็นงานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและนำเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

¹⁰ ที.ม. (ไทย) 10/273/205.

¹¹ ชนวสภะ หมายถึง ผู้เจริญที่สุดในหมู่ชน เพราะเป็นผู้นำประชาชนพึงธรรมเทศนาของพระผู้มี
พระภาคแล้วบรรลุพระโสดาบันจำนวน 110,000 คน ยักษ์นี้คือ พระเจ้าพิมพิสาร, ที.ม.อ. (บาลี) 280/249.

¹² คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10, หน้า (40).

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า (40).

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติและการบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร
- 2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) เพื่อวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

- 1) ศึกษาประวัติและการบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตรในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนถึงทัศนะของนักวิชาการศาสนา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความ ทางวิชาการ และบทความต่าง ๆ
- 2) รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร
- 3) ทำการศึกษาข้อมูลชั้นต่าง ๆ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ในตำราอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย
- 4) ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาด้วยการวิเคราะห์ มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องสอดคล้องกับเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อตอบปัญหาวิจัย
- 5) สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1) ประวัติและการบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร พบว่า ประวัติและการบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตร กล่าวคือ โครงสร้างของชนวนสกุตรอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 คือ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรคเรื่องที่ 5 เป็นพระสูตรว่าด้วยชนวนสกุตร คือ พระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ท่านพระอานนท์ ขณะประทับอยู่ ณ ตำบลกัฐลินีในนาทิกคาม เขตแคว้นวัชชี เมื่อครั้งเสด็จจาริกแสดงธรรมครั้งสุดท้าย โดยทรงปรารภคำกราบทูลเลียบเคียงของพระอานนท์ พระสูตรนี้นับเป็นส่วนขยายอีกส่วนหนึ่งของมหาปริณิพพานสูตร คือส่วนขยายของตอนที่ทรงพยากรณ์คติและอภิสังขารของชาวบ้านนาทิกคาม เป็นต้น แบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ 1) ภาคอุทเทส 2) ภาคนิทเทส¹⁴

¹⁴ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10, หน้า (7).

ในตอนท้าย สันถัมภ์พรหมทรงสรุปว่า มีชาวมคธผู้มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์ จำนวน 2,300,000 คน ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นพระโสดาบันก็มี เป็นพระสกทาคามีก็มี และที่เป็นพระอนาคามีก็มี ส่วนบุคคลสำคัญในชนวนสกุตรกล่าวคือ

1) บุคคลสำคัญในชนวนสกุตรคนที่ 1 คือ พระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ที่ตำหนักอิฐ ในนาทิกคาม ได้ทรงพยากรณ์เหล่าชนผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัย อุบาสกอุบาสิกาที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว ในแคว้นรอบ ๆ เช่น แคว้นกาสิ แคว้นโกศล แคว้นวัชชี เป็นต้น¹⁵ เหตุฉะนั้น ชาวบ้านนาทิกคามผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยจึงมีเจียนดีเปิกบานใจ เกิดปิติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค

2) บุคคลสำคัญในชนวนสกุตรคนที่ 2 กล่าวคือ พระอานนทเถระ เป็นพระราชาโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้เป็นพระกนิษฐาของพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชมารดาพระนามว่า พระนางกิสาคีมี พระอานนท์มีความคิดว่า มีชาวมคธเหล่านี้จำนวนมากเป็นผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยและเป็นรัตัญญูซึ่งล่วงลับดับชีพไปแล้ว แต่เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ชาวอังคะและชาวมคธ ผู้รักษาศีลให้บริบูรณ์ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้วเหล่านั้น การพยากรณ์คนเหล่านั้นพึงให้สำเร็จประโยชน์ได้คือคนจำนวนมากพึงเลื่อมใส จากนั้นจะไปสู่สุคติภูมิแต่ไม่ทรงพยากรณ์พระเจ้าพิมพิสาร¹⁶จอมทัพแห่งแคว้นมคธ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรมว่า ไปเกิดในที่ไหน

3) บุคคลสำคัญในชนวนสกุตรคนที่ 3 กล่าวคือ ชนวนสกุตรก็คือน พระเจ้าพิมพิสาร เป็นกษัตริย์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ณ เขตพระราชฐานอุทยานลัฏฐิวัน พระองค์พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสนามหาอำมาตย์พราหมณ์และคหบดีประมาณ 120,000 คนเป็นราชบริวาร เมื่อพระพุทธองค์ตรัสแสดงหลักธรรมคือ

1. ทรงแสดงหลักธรรมเรื่องมหานารทชาดกซึ่งเป็นเรื่องในอดีตของพระพุทธองค์¹⁷
2. ทรงแสดงหลักธรรมเรื่องอนุปปฟกัถา 5 คือ กถาที่เป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ 5 ประการ คือ ทานกถา ศีลกถา สัจจกถา กามาทินวกถา เนกขัมมานิงสงสกถา¹⁸
3. ทรงแสดงหลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4 ได้แก่ ความจริง 4 ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค¹⁹

พอจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยข้าราชการบริวารดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล เมื่อสรวรรคแล้วไปเกิดเป็นชนวนสกุตรในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช

4) บุคคลสำคัญในชนวนสกุตรคนที่ 4 กล่าวคือ สันถัมภ์พรหม แปลว่า เด็กโบราณ คือเป็นเด็กในศาสนาฮินดูก็มีโอรสของพระพรหม 3 องค์ ที่เป็นเด็กโบราณคือ 1. สันถัมภ์พรหม 2. สันถัมภ์

¹⁵ ที.ม. (ไทย) 10/273/205.

¹⁶ ที.ม. (ไทย) 10/276/207.

¹⁷ ชุ.ชา. (ไทย) 28/1153/363.

¹⁸ วิ.ม. (ไทย) 4/27/68.

¹⁹ วิ.ม. (ไทย) 4/14/68.

มารพรม 3. สนาทมกุมารพรม

เมื่อเป็นมนุษย์ สนังกุมารพรมได้บำเพ็ญทานตั้งแต่เป็นเด็กไว้ผมจุกห้าหมื่น ด้วยอำนาจแห่งทานนั้น จึงได้ไปเกิดในพรหมโลก มีผมจุกห้าหมื่นตลอดมาจึงมีชื่อว่า สนังกุมารพรม²⁰

ส่วนประวัติความเป็นมาของพระเจ้าพิมพิสาร ท่านทรงเป็นพระราชานุกรุงราชคฤห์ แห่งแคว้นมคธได้ครองราชสมบัติต่อจากพระเจ้ากาติกะผู้เป็นพระราชบิดาทรงเป็นกษัตริย์ในราชวงศ์หรรยาคะพระองค์มีพระอัครมเหสี ทรงพระนามว่า พระนางเวเทหิ ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหาโกศลแห่งแคว้นโกศล ผู้เป็นพระกนิษฐภคินีในพระเจ้าปเสนทิโกศล และมีพระมเหสีอีกองค์ทรงพระนามว่า พระนางเขมา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสาครราชแห่งสาครนคร ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นพระโสดาบัน เป็นพระราชูปครองโดยธรรม ทรงเกื้อกูลแก่พราหมณ์คหบดี ชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย²¹ ได้ทรงครองราชย์อยู่เป็นเวลานาน ถึง 52 ปี จึงสิ้นพระชนม์ ด้วยถูกพระราชโอรสอันประสูติจากพระนางเวเทหิ นามว่าอชาตศัตรูราชกุมารจับขังทรมานในคุก

พระพุทธเจ้าโปรดพระเจ้าพิมพิสารและเผยแผ่พระศาสนาในกรุงราชคฤห์ เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสารให้หันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์สามารถกุมจิตใจของพระเจ้าพิมพิสาร และบริวารของพระองค์ตลอดจนประชาชนชาวมคธแล้ว ก็เท่ากับว่าพระองค์กุมจิตใจประชาชนชาวชมพูทวีปทั้งปวง และทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการเสด็จไปเพื่อทรงโปรดชฎิล 3 พี่น้องซึ่งมีอรุเวลกัสสปะเป็นหัวหน้า²² และเสด็จไปเพื่อทรงโปรดพระอัครสาวกคือ 1) พระสารีบุตร 2) พระมหาโมคคัลลานะ²³ ท่านทั้งสองถือว่าเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนการบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสาร ได้แก่

1) การบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในอดีต ท่านเคยเป็นเสมียนในสมัยพระพุทธเจ้าปุสสะได้ช่วยกัน 1. ถวายทาน 2. พังธรรม 3. ปฏิบัติธรรมโดยเคารพ²⁴

กับพระราชกุมารทั้ง 3 พระองค์ และนายภัณฑาคาริกผู้จัดการทรัพย์สินของเจ้าชายทั้ง 3 และภรรยาเป็นผู้มีศรัทธาร่วมกันอุปัฏฐากภิกษุสงฆ์ ต่อมา นายเสมียนผู้จัดเก็บรายได้ในชนบทส่งเข้าคลังหลวงได้เชิญชวนให้ชาวชนบทประมาณ 11,000 คน ร่วมกันทำบุญพังธรรมตลอด 3 เดือน ซึ่งคนเหล่านั้นก็ชวนชวนบุญโดยเคารพ พระราชกุมาร 3 พระองค์สิ้นพระชนม์แล้วอุบัติในสวรรค์ นายภัณฑาคาริกกับ

²⁰ ส.ส.อ. (บาลี) 1/82/258.

²¹ พระศรีกิตติโสภณ, มหาชนบท 16 แคว้นในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล และจดหมายเหตุเรื่องอนาคาริกธัมมปาละ, (กรุงเทพมหานคร: วัดจักรวรรดิราชาวาส, 2539), หน้า 13.

²² วิ.ม. (ไทย) 4/51/61.

²³ วิ.ม. (ไทย) 4/61/74.

²⁴ มงฺค.ล. (ไทย) 1/338/338.

ภรรยา นายเสมียน²⁵ และชาวชนบทผู้ถวายทานโดยเคารพ ก็บังเกิดในสวรรค์ ต่อมาในสมัยของ พระพุทธเจ้ามีพระนามว่า สมณโคตม ท่านเกิดมาเป็นพระเจ้าพิมพิสาร

2) การบำเพ็ญบารมีของพระเจ้าพิมพิสารในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ หลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วประมาณ 9 เดือน พระองค์ได้เสด็จเข้าเขตกรุงราชคฤห์เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารและหมู่ประชาชน รวบรวม 11,000 คน จนบรรลุโสดาปัตติผล²⁶ เป็นพระอริยโสดาบันแล้วได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าและ ภิกษุสงฆ์ให้เสด็จไปทรงรับมหาทานที่พระราชนิเวศน์ ในวันรุ่งขึ้นทรงถวายสวนไฟให้เป็นวัดใน พระพุทธศาสนาชื่อว่า เวฬุวัน ทรงกวาดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่เปรตเหล่านั้น เมื่อพระองค์หันมา ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเข้มแข็ง จนแคว้นมคธของพระองค์ มีชื่อเสียงขจรขยายไปทั่วว่า เป็นดินแดนแห่งพระธรรม

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระพุทธเจ้ากล่าวคือ พระเจ้าพิมพิสาร เป็น กษัตริย์ครองกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ เป็นผู้ทรงธรรมอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทรงถวายมหา วิหาร 2 แห่ง คือ 1) เวฬุวันมหาวิหาร²⁷ 2) มัททกัจจิมิตทายมหาวิหาร

ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฐานลงในกรุงราชคฤห์ และเจริญเติบโตแพร่หลายในระยะเวลา อันรวดเร็ว และพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลสำคัญเช่น พระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งเป็นพระโอรสของ พระเจ้าพิมพิสารเป็นเหตุให้พระองค์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำสังคายนา ครั้งที่ 1 เป็นเวลาถึง 7 เดือน²⁸

2) การบรรลุนิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การบรรลุนิพพานในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเข้าถึงสภาวะอันประเสริฐหรือการทำให้แจ้ง²⁹ซึ่งเป็นเป้าหมาย สูงสุดของการพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นสภาวะที่สิ้นไปแห่งกองทุกข์ทั้งปวง ผู้ที่บรรลุใน ขั้นใดขั้นหนึ่งจะได้รับการยกย่องว่าเป็น อริยบุคคล หรือ การเข้าถึง หรือการทำให้แจ้งธรรม คือสภาวะของ จิตที่เข้าถึงมรรคญาณ 4 ได้แก่ 1) โสดาปัตติมรรคญาณ 2) สกทาคามีมรรคญาณ 3) อนาคามีมรรคญาณ 4) อรหัตมรรคญาณ³⁰

ซึ่งปัญญาในมรรคจิตเหล่านี้ จะพิจารณาความเกิดและความเสื่อมแห่งรูปและนามตามความ เป็นจริงในอริยสัจ มรรคญาณจะทำหน้าที่กำหนดรู้รูปและนามว่า เป็นทุกข์ เป็นเหตุแห่งทุกข์ การทำให้แจ้ง

²⁵ มงฺค.ล. (ไทย) 1/338/339.

²⁶ มงฺค.ล. (ไทย) 1/338/340.

²⁷ วิ.ม. (ไทย) 4/59/71.

²⁸ วิ.อ. (บาลี) 1/10-11.

²⁹ พระมหาโมกข์ ธาวัโร (ไชยอุดม), “ศึกษาการบรรลุนิพพานของพระวังคีสเถระ”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558), หน้า ก.

³⁰ ชุ.จุ. (ไทย) 30/6/61.

ในการดับทุกข์ และการทำภาวนาเพื่อออกจากทุกข์ ความระงับจากสังขารทั้งปวง ความสลัดทิ้งอุปนิสัยทั้งหมด ความสิ้นต้นเหตุ ความคลายกำหนด ความดับกิเลส ความเย็นสนิท

ส่วนความสำคัญของการบรรลุนิพพาน คือ การรู้แจ้งอริยสัจ 4 นี้ อันประกอบไปด้วยอริยมรรคมีองค์ 8³¹ นี้เป็นหนทางก่อให้เกิดปัญญา หมดจดจากกิเลส เป็นธรรมของผู้ทวนกระแสของโลก เป็นธรรมที่ละเอียด ลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ประณีต คือ พระนิพพานไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก ส่วนระดับของการบรรลุนิพพาน กล่าวคือ

1) พระโสดาบันคือ เป็นผู้เกิดธรรมจักขุ คือ ดวงตาเห็นธรรมพร้อม ๆ กันกับละสังโยชน์ 3 ได้³² แต่ยังมีกามฉันทะและโทสะในสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ข้อหรือโอรัมภาคิยสังโยชน์

2) พระสกทาคามีสามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 3 ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปราคาส และบรรเทากามราคะกับปฏิฆะได้³³ แต่ยังมีสังโยชน์เบื้องสูง 5 ประการไม่ได้

3) พระสกทาคามีเมื่อตายแล้วจะกลับมาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว พระอนาคามีสามารถตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ 5 ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปราคาส กามราคะ ปฏิฆะได้ และตัดสังโยชน์เบื้องสูงได้ 3 ประการ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะได้³⁴ เมื่อตายแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก

4) พระอรหันต์สามารถตัดสังโยชน์ 10 ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปราคาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชาทั้งหมด³⁵ แล้วเมื่อนิพพานแล้วไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก เป็นการสิ้นสุดดวงจรของสังสารวัฏได้ในที่สุด

การบรรลุโลกุตตรธรรม 9 ประการได้แก่

1) มรรค 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค เป็นธรรมที่นำข้ามพ้นจากสังสารวัฏ ข้ามพ้นจากปุถุชนสู่ความเป็นอริยบุคคล และจากอริยบุคคลเบื้องต่ำสู่อริยบุคคลเบื้องสูง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมดทั้ง 10³⁶

2) ผล 4 คือ ผลจิตทำหน้าที่เสพอารมณ์โดยความเป็นชวันะ คือ รับพระนิพพานเป็นอารมณ์หลังจากที่มรรคได้ประหาณอนุสัยกิเลสเสร็จแล้ว เป็นอภาลิทธิธรรม คือ ธรรมที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องรอกาลเวลา เป็นผลแห่งมรรค มี 4 ชั้น คือ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผล

3) นิพพาน คือ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลส ไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์มี 2 อย่าง คือ

³¹ วิ.ม. (ไทย) 4/13/27-21.

³² ม.ม.อ. (บาลี) 1/139/323-324.

³³ ม.ม.อ. (บาลี) 1/139/323-324.

³⁴ ม.ม.อ. (บาลี) 1/139/323-324.

³⁵ ม.ม.อ. (บาลี) 1/8/47.

³⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 164.

1. สอุปาทิเสสนิพพาน นิพพานที่เป็นไปกับด้วยขั้น 5 คือ วิบากและกัมมชรูปที่เหลือจากกิเลสทั้งหลาย ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่

2. อนุปาทิเสสนิพพาน คือ นิพพานที่ไม่มีขั้น 5 คือ วิบากและกัมมชรูปเหลืออยู่ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ปรินิพพานแล้ว³⁷

ความสามารถพิเศษหลังจากการบรรลุธรรม แบ่งออกเป็น

1) การได้อิทธิวิธี หมายถึงความสามารถที่จะแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้หลายอย่างเช่น การล่องหน การหายตัวได้เป็นต้น³⁸

2) การได้ทิพยโสต หมายถึง หูทิพย์ คือความสามารถในการฟังที่พิเศษยิ่งกว่าความสามารถในการฟังปกติ อันเกิดด้วยอำนาจของฌานสมาบัติเช่น สามารถที่จะฟังได้ทั้งเสียงมนุษย์ และเสียงทิพย์ ไม่ว่าจะอยู่ไกลหรือใกล้ตัว

3) การได้เจโตปริยญาณ หมายถึง ความสามารถในการรู้วาระจิตของบุคคลอื่นด้วยใจตน กล่าวคือ สามารถที่จะรู้วาระจิตของบุคคลมีความคิดหรือความรู้สึกอย่างไร

4) การได้บุพเพนิวาสานุสสติญาณ หมายถึง ปัญญาในการกำหนดธรรมทั้งหลายที่เป็นไปตามปัจจัยด้วยอำนาจการแผ่ไปแห่งกรรมที่มีสภาวะต่าง ๆ และสภาวะเดียว โดยความสามารถที่จะระลึกชาติที่ผ่านมาได้เป็นร้อยชาติ พันชาติ หรือแสนชาติได้

5) การได้จุตูปปาตญาณ หมายถึง ความสามารถที่จะเห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ด้วยตาทิพย์ ความสามารถในการเห็นนี้เป็นสิ่งที่พิเศษและยิ่งไปกว่าวิสัยของตาเนื้อปกติของมนุษย์

6) การได้อาสวักขยญาณ หมายถึง ญาณที่สามารถที่กำจัดกิเลส อาสวะออกไปจากใจ คือ การบรรลุเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ กล่าวคือเป็นการรู้ชัดตามความเป็นจริง

เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วย่อมจะเกิดความรู้ชัดด้วยปัญญาอันยิ่งว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีแล้ว³⁹

3) วิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุสูตร พบว่า วิเคราะห์การบรรลุพระโสดาบันของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุสูตรกล่าวคือชนวนสกุฏย ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสารในอดีต พระองค์ทรงทราบข่าวสารของพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปตามลำดับถึงกรุงราชคฤห์ประทับอยู่ที่ต้นไทรชื่อสุประติษฐเจติย เขตพระราชฐานอุทยานลัฏฐิวัน⁴⁰ พระองค์พร้อมด้วยพระบรมวงศ์วงศ์เสนามหาอำมาตย์พราหมณ์และคหบดีประมาณ 120,000 คนเป็นราชบริวาร เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสแสดง

³⁷ ชุ.อิตติ. (ไทย) 25/44/392.

³⁸ ม.ม. (ไทย) 13/198/235.

³⁹ วิ.มหา. (ไทย) 1/3/8-9.

⁴⁰ ที.ม.อ. (ไทย) 281/362.

1) อนุพุทธานุภาพ หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังธรรมชั้นสูง คือ อริยสัจ มี 5 ประการ คือ

1. ทานกถา กล่าวคือทาน หมายถึง การพรรณนาคุณเรื่องการให้ทานและอานิสงส์ของการให้ทาน ว่าเป็นเหตุให้ได้รับความสุข เพราะผู้รู้จักให้เป็นที่รักใคร่ของคนหมู่มาก เป็นบ่อเกิดแห่งโภคทรัพย์ทั้งปวง เป็นหลักประกันของชีวิตในเวลาจะสิ้นใจเป็นต้น

2. สีลกถา กล่าวคือศีล หมายถึง การพรรณนาคุณเรื่องการรักษาศีลและอานิสงส์ของการรักษาศีลว่า ผู้มีศีล ย่อมไม่ประสบความเดือดร้อนเนื้อร้อนใจจากที่ไหน ๆ เพราะมีศีลเป็นเหมือนอาวุธอย่างประเสริฐ เป็นหลักประกันในการได้สมบัติทั้งในโลกนี้และโลกหน้าเป็นต้น

3. สัตตกถา กล่าวคือสวรรค์ หมายถึง การพรรณนาคุณเรื่องสวรรค์ว่า เป็นที่อันเปรียบพร้อมด้วยกามสุขอันเป็นทิพย์มีแต่สิ่งที่น่ารื่นเริงบันเทิงใจ เป็นผลที่ได้รับจากการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น

4. กามาทินวกถา กล่าวถึงโทษแห่งกาม หมายถึง การพรรณนาโทษเรื่องของกามว่า แม้จะเป็นความสุข แต่ก็มีทุกข์เจือปน ไม่มีความจริงยั่งยืน มีโทษมากแต่คุณน้อย เพราะเป็นเหตุให้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เป็นต้น

5. เนกขัมมานิสังสกถา กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการออกจากกาม⁴¹ หมายถึง การพรรณนาถึงการออกจากกามและอานิสงส์ว่าเป็นความปลอดภัยจากสิ่งล่อเร้าเย้ายวน เพื่อให้เกิดความพอใจที่จะคิดค้นหาวิธีการทำใจไม่ให้หมกมุ่นในกามนั้น วิธีการออกจากกามให้ได้ผลดีก็คือการออกบวชบำเพ็ญเพียร

2) อริยสัจ 4 ประกอบด้วย

1. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ความโศกเศร้าเป็นภาวะที่จะต้องกำหนดรู้ เราจึงต้องรู้ความทุกข์ของเราว่า เราไม่สบายใจเรื่องอะไร

2. สมุทัย คือ ธรรมที่ควรละมีความหมายว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ได้แก่ปัญหา ซึ่งมีอยู่ 3 ประการคือ กามตัณหา คือ ความอยากได้อะไรก็มี กามตัณหา คือ ความอยากเป็น วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากเป็นเป็นสภาวะที่ต้องรู้เพราะว่ายิ่งทำมันก็ยิ่งทุกข์

3. นิโรธ คือการดับทุกข์ คือสภาวะที่ความทุกข์ให้หมดสิ้นไปแล้วเกิดจากการปฏิบัติตามมรรค 8 ประการเป็นสภาวะที่ต้องบรรลุ คือ ธรรมที่ควรบรรลุ

4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติหรือแนวทางที่เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ซึ่งมีอยู่ 8 ประการ⁴² เป็นสภาวะที่ต้องเจริญหรือทำให้มีขึ้นมาก็คือเป็นหลักธรรมที่เราควรเจริญ

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสแสดงอนุพุทธานุภาพ และอริยสัจ 4 พอจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยข้าราชการบริพารสามารถละสังขโยชน์เบื้องต้นได้ 3 ประการกล่าวคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา

⁴¹ วิ.ม. (ไทย) 5/242/4.

⁴² ม.อ. (ไทย) 14/375/421-422.

สีลัพพตปรามาส ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล⁴³ และตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ แสดงตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์การบรรลุพระสัทพหุคามีของพระเจ้าพิมพิสารในชนวนสกุตรกล่าวคือ

1) หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุพระสัทพหุคามีของชนสวญักษ์ดังกล่าวของ สนั่นกุมารพรหมตรัสว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติอิทธิบาท เพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จเพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลักแพลงให้เกิดความสำเร็จ อิทธิบาท 4 ประการ กล่าวคือ

1. นันทะ ได้แก่ ความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม

2. วิริยะ ได้แก่ การปรารภความเพียรทางใจ สัมมาวายามะเรียกว่า วิริยะ

3. จิตตะ ได้แก่ จิต มโน มานัส มโนวิญญูณธาตุที่สมกันเรียกว่า จิต

4. วิมังสา ได้แก่ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจยธรรม สัมมาทิฐิเรียกว่า วิมังสา

พระพุทธองค์ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงบัญญัติอิทธิบาท 4 ประการนี้⁴⁴ เพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลักแพลงให้เกิดความสำเร็จ

2) โอกาส 3 ประการเพื่อการบรรลุพระสัทพหุคามีของชนสวญักษ์ดังกล่าวของ สนั่นกุมารพรหมที่ตรัสว่า พระผู้มีพระภาคทรงรู้วิธีการบรรลุโอกาส คือ ช่องว่าง 3 ประการ ก็เพียงเพื่อให้ถึงความสุขวิธีการบรรลุโอกาส⁴⁵ 3 ประการ คือ

1. วิธีการบรรลุโอกาสที่ 1 ทานกำหนดทุกข์ตยนิทานแต่ตยนิทานในฐานะ 13 ประการ และจตุตถนิทานในฐานะ 15 ประการ ให้ถึงนิโรธสมาบัติ

2. วิธีการบรรลุโอกาสที่ 2 ส่วนอุปจารนิทาน 10 ประการเป็นปฏิกูลฐานแห่งมรรค

3. วิธีการบรรลุโอกาสที่ 3 กล่าวด้วยอำนาจแห่งสิกขาอย่างนี้

ในสิกขา 3 ประการกล่าวคือ อธิศีลสิกขา รวมเข้ากับวิธีการบรรลุโอกาสที่ 1 อธิจิตตสิกขา รวมเข้ากับวิธีการบรรลุโอกาสที่ 2 อธิปัญญาสิกขา รวมเข้ากับวิธีการบรรลุโอกาสที่ 3 เพื่อให้ถึงความสุขและอธิธรรมปฏิภาณจัดเป็นตยนิทานโอกาสาคิมะ⁴⁶

⁴³ วิ.ม. (ไทย) 4/56/68, ที.ม.อ. (ไทย) 280/249.

⁴⁴ ที.ม. (ไทย) 10/287/219.

⁴⁵ โอกาส ในที่นี้หมายถึง ภาวะที่ปลอดจากกิเลสต่าง ๆ ได้แก่ รูปนิทาน 4 อรูปนิทาน 4 สัญญาเวทียตนิโรธ 1 และอรหัตตมรรค แต่ละภาวะก็ปลอดจากกิเลสต่างกัน เช่น ปฐมนิทานปลอดจากนิวรณ์ 5 จตุตถนิทาน ปลอดจากสุขและทุกข์ วิธีการบรรลุโอกาสที่ 1 หมายถึง การบรรลุปฐมนิทาน วิธีการบรรลุโอกาสที่ 2 หมายถึง การบรรลุจตุตถนิทาน วิธีการบรรลุโอกาสที่ 3 หมายถึง การบรรลุอรหัตตมรรค, ที.ม.อ. (บาลี) 288/255, อัง.นวก.ฎีกา (บาลี) 3/37/369.

3) สติปัฏฐาน 4 เพื่อการบรรลุพระสัทพหุคามีของชนสวภักษ์ดังคำของสังฆมการพหุคามีที่ตรัสว่า พระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติสติปัฏฐาน 4 ประการเพื่อให้บรรลุคุณธรรม สติปัฏฐาน 4 ประการ กล่าวคือ

1. พิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้⁴⁶

2. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายในอยู่

3. พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่

4. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้⁴⁷

ภิกษุเหล่านั้นเมื่อพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตมั่นโดยชอบ ย่อมผ่องใสโดยชอบในธัมมานุปัสสนานั้น พระพุทธองค์ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติสติปัฏฐาน 4 ประการเพื่อให้บรรลุคุณธรรม

4) บริหารแห่งสมาธิ 7 เพื่อการบรรลุพระสัทพหุคามีของชนสวภักษ์ดังคำของ สังฆมการพหุคามีที่ตรัสว่า พระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติบริหารแห่งสมาธิ 7 ประการเพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งสัมมาสมาธิ บริหารแห่งสมาธิ 7 ประการ คือ

1. สัมมาทิฏฐิ คือ เห็นชอบ

2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ

3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ

4. สัมมากัมมันตะ คือ กระทำชอบ

5. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ

6. สัมมาวายามะ คือ พยายามชอบ

7. สัมมาสติ คือ ระลึกรู้ชอบ

ชนเหล่านี้เป็นโอปปาติกะ เป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้ตั้งอยู่ในธรรมแล้ว เป็นชาวมคธประมาณ 2,400,000 คน ผู้เคยบำรุงพระรัตนตรัยล่วงลับดับชีพไปแล้วเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ 3 ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า อนึ่ง ในชนจำนวนนั้น ผู้ที่เป็นพระสัทพหุคามีก็มีอยู่เช่น ชนสวภักษ์คือ พระเจ้าพิมพิสารในอดีตนั่นเอง⁴⁸

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระเจ้าพิมพิสารในชนสว

⁴⁶ ที.ม.อ. (ไทย) 288/373.

⁴⁷ ที.ม. (ไทย) 10/372/301.

⁴⁸ ที.ม.อ. (ไทย) 276-277/362.

สูตรกล่าวคือ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบข่าวสารของพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปตามลำดับถึงกรุงราชคฤห์ประทับอยู่ที่ต้นไทรชื่อสุประติษฐเจตีย์ เขตพระราชฐานอุทยานลัฏฐิวัน พระองค์พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เสนามหาอำมาตย์พราหมณ์และคหบดีประมาณ 120,000 คน เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ตรัสแสดงอนุปพุทติกขา และอริยสัจ 4 เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารสามารถละสังโยชน์เบื้องต้นได้ 3 ประการคือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัสสพตปรามาส ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล และวิเคราะห์การบรรลุพระสัทธาคามีของชนวสภักข์ โดยสังฆมการพหุมทรงแสดงธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงสอนรวม 4 เรื่อง คือ 1. อิทธิบาท 4 ประการ 2. โอกาส 3 ประการ 3. สติปัฏฐาน 4 ประการ 4.สมาธิ 7 ประการ ในตอนท้าย สังฆมการพหุมทรงสรุปว่า มีชาวมคธผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จำนวน 2,300,000 คน ที่ล่วงลับดับชีพไปแล้ว เป็นพระโสดาบันก็มี เป็นพระสัทธาคามีก็มี และที่เป็นพระอนาคามีก็มี อนึ่ง ในชนจำนวนนั้น ผู้ที่เป็นพระสัทธาคามีก็อยู่เช่น ชนวสภักข์คือ พระเจ้าพิมพิสารในอดีตนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัย**

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต, **แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ**, กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2547.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร:

บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554.

พระมหาเมธี ธารทอง (ไชยคุต), **ศึกษาการบรรลุธรรมของพระวัชชีสเถระ, วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พระศรีกิตติโสภณ, **มหาชนบท 16 แคว้นในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล และจดหมายเหตุเรื่อง**

อนาคาริกัมมปาละ, กรุงเทพมหานคร: วัดจักรวรรดิราชาวาส, 2539.

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน
The Process of Promoting the Mental Development according to Principle of
Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna

พระจักริน กนตลีโล (ถิรธีรธรรม)¹

Phra Chakkarin Kantasīlo (Thirathiratham)

E-mail : thirathiratham@gmail.com

วีโรจน์ คุ่มครอง²

Viroj Koomkrong

E-mail : koom-krong9@hotmail.com

Received: February 13, 2024; Revised: September 30, 2024;

Accepted: October 10, 2024;

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากายานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยมีการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ/พระวิปัสสนาจารย์/วิปัสสนาจารย์ 11 รูป/คน ผู้ปฏิบัติธรรม 4 รูป/คน

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพัฒนาจิตโดยการมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาภายในกายว่าเป็นเพียงร่างกายไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตนเราเขา โดยเริ่มจากการพิจารณาดูลมหายใจเข้า-ออกของตน พิจารณารู้นั้นในอิริยาบถต่าง ๆ ด้วยสติสัมปชัญญะ หรือมีความรู้ตัวทั่วพร้อมทุกขณะ ๆ พิจารณาสวนประกอบต่าง ๆ หรือพิจารณาล้างปฏิภูมิตั้งหลายในร่างกายของตน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น พิจารณาอาการต่าง ๆ ในร่างกายของตนโดยรู้ว่าเป็นธาตุต่าง ๆ และพิจารณารู้อถึงความไม่สวຍงามในกาย-ใจของตน ให้เปรียบประดุจดั่งซากศพในสภาพต่าง ๆ จิตก็จะพัฒนาขึ้นตามลำดับเกิดเป็นปัญญญาณ สามารถบรรลุมรรค ผล และพระ

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

² อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

นิพพาน ได้ในที่สุด องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ การพัฒนาจิตโดยการมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาภายในกายว่าเป็นเพียงร่างกายไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา โดยเริ่มจากการพิจารณาดูลมหายใจ เข้า-ออกของตน พิจารณารู้นั้นในอิริยาบถต่าง ๆ ด้วยสติสัมปชัญญะ

คำสำคัญ: กระบวนการส่งเสริม, การพัฒนาจิต, กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

Abstract

The research paper contains 3 objectives: (1) to study *Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna* in *Mahāsatipaṭṭhāna Sutta*, (2) to study mental development in Theravada Buddhist scriptures, and (3) to study the process of promoting the mental development according to the teaching of *Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna*. It was qualitative research conducted by document survey and additional key informants for research strength-in-depth interviews of 11 experts/*Vipassanā* master, 11 Bhikkhus/*Vipassanā* teachers and 4 *Vipassana* meditator in total.

The process of promoting the mental development according to the teaching of *Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna* is the following the mentioned method of mind progress by using its tools—diligence, awareness, and mindfulness, observing the true nature of body in the body as just the physical conditions, without beings, person, or self, I and others. The process starts from observing in-out breathing, being mindful of various postures with awareness, being conscious in every moment, clarifying the bodies' components of all waste in flesh body, such as hair, nails, teeth, skin, flesh, tendons, bones, etc., considering many diseases in one's flesh body as just elements and contemplating on the unbeauty of one's body and mind as the corpse in various conditions, the practitioners' mind will enter into the true knowledge and wisdom realizing Three Common Manners—rise and falls, consequently attain the Noble Path, Fruits, and Nibbana in the end. The knowledge gained from the research is the development of the mind by having diligence, awareness, and mindfulness, considering the body in the body as just a body, not an animal, a person, a self, considering own breathing in and out in all various postures with awareness.

Keywords: The Process of Promoting, Mental Development, *Kāyānupassanāsatipaṭṭhāna*

บทนำ

ในสังคมยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ จึงทำให้วิถีชีวิตและจิตใจของผู้คนไวต่อการสัมผัสกับความทุกข์ และยากที่จะได้สัมผัสกับสันติสุขอย่างแท้จริง เพราะแม้ว่าวิทยาการจะสาธิตส่องโลกให้สว่างไสว มีวัตถุเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากเพียงใดก็ตาม หากว่าจิตใจของคนเราไม่ได้รับการอบรมพัฒนาควบคู่ไปด้วย ก็ยิ่งจะทำให้สังคมของเราปะปนไปด้วยความ

ทุกข์ และมีปัญหานานัปการตามมาในภายหลัง ดังนั้น การพัฒนาจิต หรือ “จิตภาวนา”³ จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งแก่ทุกคนในทุกสังคม

การพัฒนาจิต หรือจิตภาวนา หมายถึง มรรคจิต จิตในขณะแห่งมรรค เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย⁴ เช่น มีความเพียร (อาตปี) มีสัมปชัญญะ (สัมปชาโน) และมีสติ (สติมา) ซึ่งเป็นเรื่องภายในส่วนลึกของแต่ละบุคคลที่จะต้องทำด้วยตนเอง คนอื่นจะไปพัฒนาให้ไม่ได้ แต่ก็ช่วยได้บ้าง เช่น การสร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูล หรือช่วยแนะนำอะไรต่าง ๆ แต่ทั่วถึงตัวแท้จริงแล้ว ทุกคนจะต้องพัฒนาด้วยตนเอง การพัฒนาจิตจะต้องฝึกฝนด้วยสติ หรือเรียกว่า การเจริญสติเป็นต้นว่า โดยทั่วไปในทางพระพุทธศาสนา คือ การเจริญสติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ซึ่งถือว่าเป็นทางสายตรง และเป็นทางสายเอก ที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่จุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงได้⁵

สติปัฏฐาน 4 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ⁶ ได้แก่ กาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งเป็นการมีสติเข้าไประลึกรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง โดยมีสติเป็นประธาน หรือการตั้งสติเข้าไปพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลายให้รู้เท่าทันตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส การเจริญสติโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 นี้เป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ทำให้เราทั้งหลายเข้าใจคำว่า รูปนาม และไตรลักษณ์ได้ดียิ่งขึ้น รู้จักวิธีดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่หลง ไม่มัวเมา และเป็นคนมีเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียน หรือเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นคนว่าง่าย สอนง่าย ไม่มีมานะทิฐิ ไม่ถือตัว มีกายวาจาใจบริสุทธิ์ สามารถควบคุมตัวเองได้ในทุกสถานการณ์ และยังทำให้เราอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข เมื่อบุคคลได้ทำการศึกษาและทดลองฝึกปฏิบัติดู ก็จะได้รับผล ภายในวินาทีที่ลงมือฝึกปฏิบัติ คือ จะมีความเบาสบาย สงบ ไม่มีความทุกข์ภายในจิตใจและจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส เพราะเป็นเรื่องของการใช้สติของตนเองในการพิจารณา⁷

การพัฒนาจิตตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นวิธีการการพัฒนาจิตด้วยสติที่อาศัยการตั้งอยู่บนฐานของร่างกายและจิตใจอยู่ 4 อย่าง คือ การตั้งสติที่ปรากฏอยู่บนร่างกายตลอดจนอาการของร่างกาย การตั้งสติอยู่บนความรู้สึกของร่างกายและจิตใจ การตั้งสติอยู่บนความคิดต่าง ๆ ที่เกิดในจิตใจ สุดท้ายการตั้งสติอยู่บนความคิดที่จิตปรุงแต่งขึ้นมา ซึ่งหลักการนี้ควรจะนำมาใช้ในการปฏิบัติสำหรับคนทั่วไปในสังคมได้

³ อจ.ปัญญก. (ไทย) 22/79/121.

⁴ อจ.จตุกก. (ไทย) 21/41/57.

⁵ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

⁶ ที.ม.อ. (ไทย) 2/373/368.

⁷ พระมหาพล นาควโร (ถ้ำกลาง), “การพัฒนาจิตตามแนววิปัสสนากรรมฐานในสังคมยุค 4.0”, วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563): 166.

เพราะในทางพระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลกทรงสอนเรื่องการพิจารณาร่างกายให้เป็นของไม่สวยไม่งาม โดยใช้หลักของกายคตาสติก็มีฐาน และหลักสติปัฏฐาน 4 ทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อให้ปฏิบัติอบรมจิตให้เป็นสมาธิด้วยการมีสติพิจารณาอาการต่าง ๆ เช่น การพิจารณากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน⁸ ยกตัวอย่าง ให้พิจารณาเป็นของไม่สวยไม่งามความเป็นสิ่งปฏิญและแปรผันของสังขารทำให้เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนดละความสำคัญว่าเป็นของสวยงาม ซึ่งมีผู้ปฏิบัติธรรมปฏิบัติจนได้บรรลุมรรคผลนิพพานเป็นจำนวนมาก

กายานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร⁹ คือ การพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ และมีสติ จำแนกวิธีปฏิบัติออกเป็น 6 หมวด ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม ได้แก่ ได้แก่ (1) อานาปานบรรพ คือ การเรียนรู้ในการทำสมาธิความเข้าใจลมหายใจเข้าออก เข้ายาวมีสติรู้ เข้าสั้นมีสติรู้ (2) อิริยาบทบรรพ คือ การมีสติระลึกรู้ในอิริยาบท ยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถย่อยอื่น ๆ (3) สัมปชัญญะบรรพ คือ การตั้งสติพิจารณาเห็นกายภายใน หมายถึงพิจารณาเห็นอิริยาบถย่อยในกายด้วยสัมปชัญญะ คือ สดุดกลสัมปชัญญะ รู้ชัดว่ามีประโยชน์, สปปายสัมปชัญญะ รู้ชัดว่าเป็นสปปายะ, โคจรสัมปชัญญะ รู้ชัดว่าเป็นโคจร และอสมัมโหสัมปชัญญะ รู้ชัดโดยไม่หลง (4) ปฏิญมณสิการบรรพ คือ การพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่าในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลว มัน น้ำลาย น้ำมูกไขข้อ มูตร (5) ธาตุมนสิการบรรพ คือ การพิจารณาความเป็นธาตุของร่างกาย และ (6) นวสีวิธการบรรพ คือ การเพ่งพิจารณาร่างกายโดยเทียบกับศพในลักษณะต่าง ๆ เช่น ศพที่ถูกทิ้งขึ้นอืด บางที่เรียกหมวดป่าช้าทั้ง 9 เพื่อคลายมานะ ละทิฐิไม่ยึดมั่นถือมั่น เกิดเบื่อหน่ายคลายกำหนดไม่รักหลง ก็ไม่เกิดทุกข์ องค์ธรรมของกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติเจตสิก¹⁰

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพิจารณาสภาวะอย่างเป็นขณะ ๆ เป็นการฝึกจิตให้มีกำลังมากขึ้น โดยอาศัยหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นตัวกำหนด เพื่อให้เกิดปัญญาญาณ เพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย หลักการปฏิบัติ คือ การใช้สติเข้าไปรู้เห็นกายทั้งหลายอย่างต่อเนื่อง เป็นแนวทางกระบวนการที่ผู้สนใจปฏิบัติสามารถปฏิบัติได้ทันที โดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่ เพราะอุปกรณ์การปฏิบัติอยู่กับตัวของผู้ปฏิบัติ การกำหนดรู้พิจารณาเห็นกายรูปร่างว่าเป็นเพียงกายรูปด้วยความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ¹¹ และเกิดปัญญาความรู้เห็นถึงความเป็นจริงของกาย และคลายความยึดมั่นไม่ให้ลุ่มหลง ตามหลักการปฏิบัติที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร และกลวิธีของวิปัสสนา

⁸ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

⁹ ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/253.

¹⁰ วรณสิทธิ ไททยะเสวี, **คู่มือการศึกษา พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 2 เจตสิกสังคหวิภาค**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (นครปฐม: มูลนิธิแนบมทานิราชนันท์, 2553), หน้า 20.

¹¹ ที.ม. (ไทย) 10/160/105.

จารย์ที่สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในแต่ละสำนักที่สั่งสอนตามจริตของผู้ปฏิบัติแต่ละคนอย่างเอาใจใส่ เป็นชั้นเป็นตอนที่เหมาะสม และปรากฏผลจริง ตามรูปแบบการพัฒนาคติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งปัจจุบันนี้ในหลาย ๆ สำนักจะเป็นการประพจน์ปฏิบัติด้วยการกำหนดพิจารณาอาการท้องพองท้องยุบ ด้วยการมีความเพียรกำหนดภายในกายของตนในทุก ๆ อิริยาบถ มีสัมปชัญญะพิจารณาปัจจุบันภายในกายของตน และมีสติกำหนดรู้ภายในกายของตนเองตามความเป็นจริง

ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาในเรื่อง “กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาคติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน” เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูล และเป็นปัจจัยที่สำคัญ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษา และผู้ที่ต้องการประพฤติปฏิบัติ สืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากายานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร
- 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาคติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3) เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมการพัฒนาคติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัย “กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาคติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนของการวิจัยต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3) กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง
- 4) วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย
- 5) สัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ปฏิบัติ

ธรรม

6) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

7) ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบคุุณิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

ผลการวิจัย

1) **กายานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร** กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน¹² คือ การมีสติสัมปชัญญะพิจารณากายในกาย วิธีปฏิบัติที่มีสติเป็นประธานพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริง องค์ธรรมของกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ สติเจตสิก¹³ ความสำคัญของกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ อริยาบถบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ธาตุมนสิการบรรพ เป็นการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานล้วน ๆ (วิปัสสนายานิก) อานาปานบรรพ ปฏิกุลมณสิการบรรพ นวสีวิทิกาบรรพ เป็นการเจริญสมถกัมมัฏฐานก่อนแล้วจึงยกขึ้นสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน (สมถยานิก) ประเภทของกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน แบ่งออกเป็น 6 หมวด ได้แก่ (1) อานาปานบรรพ คือ หมวดพิจารณาลมหายใจเข้า-ออก (2) อริยาบถบรรพ คือ หมวดพิจารณาอริยาบถต่าง ๆ ในร่างกาย (3) สัมปชัญญะบรรพ คือ หมวดการมีสติสัมปชัญญะพิจารณาการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในร่างกาย (4) ปฏิกุลมณสิการบรรพ คือ หมวดพิจารณาสังปฏิกุลในร่างกาย เช่น มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น (5) ธาตุมนสิการบรรพ คือ หมวดพิจารณาอาการของธาตุต่าง ๆ (6) นวสีวิทิกาบรรพ คือ หมวดพิจารณาสภาพศพในสภาพต่าง ๆ 9 ระยะเวลา

หลักธรรมที่เกี่ยวพันกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ (1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นเพียงกาย (2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา (3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา การมีสติตั้งมั่นกำหนดจิตที่มีอารมณ์ต่าง ๆ เป็นทุกขสังขาร เป็นต้น ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติออกจากทุกข์ ของผู้กำหนดจิตเป็นอารมณ์ (4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ให้รู้เห็นตามเป็นจริงว่า ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา คือ การมีสติรู้ธรรมทั้งหลาย ได้แก่ นิเวรณ 5 ขั้น 5 อายตนะ 12 โพชฌงค์ 7 และอริยสัจ 4 มาเป็นอารมณ์¹⁴

การเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร ได้จำแนกไว้เป็น 6 หมวดดังนี้ คือ (1) พิจารณาลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ให้เห็นการไหลเข้า ไหลออกติดต่อกัน (2) พิจารณาอริยาบถ คือ พิจารณาให้รู้ความเป็นไปของ การเดิน ยืน นั่ง นอน (3) พิจารณาสัมปชัญญะ คือ พิจารณาความรู้สึกตัวในการ

¹² ม.ม.อ. (ไทย) 1/106/253.

¹³ พระมหาชินวัฒน์ จุกกวโร (กุญรัมย์ ป.ธ. 8), **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบีดี ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556), หน้า 523-526.

¹⁴ ที.ม. (ไทย) 10/379/308.

เคลื่อนไหวทางกาย (4) พิจารณาลิงปฏิภูม คือ พิจารณาอาการ 32 ในกายของตนมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น ให้เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด (5) พิจารณาธาตุ คือ พิจารณาดิน น้ำ ไฟ ลม ในกายของตน ให้เห็นโดยความเป็นธาตุ เหมือนคนฆ่าโคแบ่งอวัยวะของโคที่ฆ่าแล้ว ออกเป็นส่วน ๆ อย่างชำนาญ และ (6) พิจารณาซากศพ ซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ กันถึง 9 ลักษณะ และอานิสงส์ของการเจริญกายนุสสนาสติปัฏฐาน แบ่งออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ (1) แบบทั่วไป คือ เป็นผู้บรรลุอรรถประโยชน์อย่างแท้จริง เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ การใส่ใจในศีลธรรม ในเรื่องบุญเรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม รักคุณภาพของชีวิต (2) แบบเฉพาะ คือ บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 ตลอด 7 วัน จนถึง 7 ปี พึงหวังผล 2 อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามี สามารถบรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน เป็นผู้ละกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง¹⁵

2) การพัฒนาจิตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จิต¹⁶ เป็นธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ ธรรมชาติที่นุ่มนวลไปหาอารมณ์ ธรรมชาติที่รวบรวมอารมณ์ ธรรมชาติที่ผ่องใส ธรรมชาติที่เป็นอินทรีย์ ธรรมชาติที่เป็นปรมาตมธรรม มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ สามัญญลักษณะ หรือไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ และวิเสสลักษณะ คือ ลักษณะพิเศษของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่แตกต่างกันออกไป ความสำคัญของจิต คือ จิต เมื่อถูกพัฒนาแล้ว ย่อมสามารถสร้างคุณธรรมไว้ในจิต ย่อมสามารถฝึกจิตให้เป็นสมาธิ ย่อมสามารถรู้เท่าทันสภาพอารมณ์ของตนเอง ย่อมสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และย่อมสามารถป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในกาลข้างหน้า อีกทั้งยังสามารถสร้างเสริมเพิ่มพูนศักยภาพความสามารถของจิตใจให้มีแรงต้านทานต่อสภาพการณ์ต่าง ๆ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้¹⁷ องค์ธรรมของจิต คือ เจตสิก หรือ เจตยุตตลักษณะ แปลว่า ลักษณะแห่งการประกอบร่วมกับจิตของเจตสิกธรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นสภาวะธรรมที่ปรากฏขึ้นพร้อมกับจิตใจ ของสัตว์ทั้งหลาย สภาวะธรรมที่เกิดในจิตเป็นประจำ เจตสิกทั้งหลาย มีความเป็นไปเคียงคู่กับจิตโดยแยกออกจากกันไม่ได้ คือ เกิดพร้อมกับจิต รับรู้สิ่งต่าง ๆ พร้อมกับจิต อาศัยสถานที่เกิดอันเดียวกับจิต และเวลาดับก็ดับไปพร้อมกับจิตด้วย

หลักธรรมที่เกื้อหนุนการพัฒนาจิต ได้แก่ (1) อาตปปี¹⁸ การมีความเพียรด้วยวิริยะ ความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการกำหนด กล่าวคือความเพียรทางกายและทางใจ คำว่า มีความเพียร มีหมายความว่า สภาพใด ย่อมแผดเผากิเลสทั้งหลายในภพทั้ง 3 องค์ธรรม คือ วิริยเจตสิก (2) สัมปะชาโน¹⁹ การมีความรู้ทั่วพร้อมว่าทำอะไรรู้ในปัจจุบัน คือ สัมปชัญญะ (ปัญญา) ความรอบรู้ความรู้ทั่ว หรือสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ นี้เรียกว่า สัมปชัญญะ บุคคลใดประกอบแล้ว มาตามพร้อมแล้ว ด้วยสัมปชัญญะนี้ บุคคลนั้นจึงเรียกว่า สัมปชาโน องค์

¹⁵ ม.มู. (ไทย) 12/137/129.

¹⁶ วิ.มหา. (บาลี) 1/184/138.

¹⁷ ประกาศิต ประกอบผล, “การพัฒนาคุณภาพจิตตามแนววิปัสสนากรรมฐาน”, วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2560): 88.

¹⁸ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

¹⁹ พระมหาชินวัฒน์ จุกกวโร (กุญรัมย์ ป.ธ. 8), พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์, หน้า 755.

ธรรม คือ ปัญญาหรือเจตสิก และ(3) สติมา²⁰ การมีสติระลึกได้ การมีสติความระลึกถึง การมีสติความระลึกรู้ชอบ การมีสติระลึกถึงทุกขณะเวลาในการเจริญกัมมัฏฐาน บุคคลใดประกอบแล้ว มาตามพร้อมแล้วด้วยสติ บุคคลนั้นจึงเรียกว่า สติมา องค์ธรรม คือ สติเจตสิก

การพัฒนาจิตด้วยการเจริญกัมมัฏฐาน ได้แก่ (1) การพัฒนาจิตด้วยสมถกัมมัฏฐาน คือ การอบรมจิตให้สงบระงับจากกิเลส เครื่องเศร้าหมอง จนกระทั่งจิตไม่มีการซัดส่าย ไม่ฟุ้งซ่าน ผู้ที่เจริญสมถกัมมัฏฐาน ต้องทำจิตให้สงบด้วยอำนาจแห่งฌานโดยนำเอากัมมัฏฐาน 40 กอง อย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นอารมณ์²¹ (2) การพัฒนาจิตด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การอบรมปัญญาให้เกิด อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ ผู้ที่เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานมีอารมณ์หลักในการตามรู้ 2 ประการ คือ ตามรู้รูปเป็นหลัก คือ ตามรู้อาการของธาตุ 4 ธาตุใดธาตุหนึ่ง ที่ปรากฏชัดเจนในขณะจิตปัจจุบัน²² ตามรู้นามเป็นหลัก คือ ตามรู้เวทนา จิต หรือสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะจิต ปัจจุบัน และอานิสสของการพัฒนาจิต คือ ทำให้เป็นผู้มีสมาธิ มีความอดทน ทำให้เกิดปัญญาสามารถดับทุกข์ทางใจได้ ทำให้เกิดความสุขเกิดความสุขอิสระ เมื่อสภาพจิตที่บริสุทธิ์เกิดขึ้นไม่มีกิเลส เมื่ออยู่ในกระบวนการทำงานของจิต ทำให้เกิดความหลุดพ้น เมื่อจิตอยู่ในสภาวะตื่นตัวเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และทำให้การเข้าถึงวิมุตติ ความหลุดพ้นจากอวิชชาและสมุทัย²³

3) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักอานาปานบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีโมหจริตและวิตกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดที่ลมหายใจเข้า-ออก ซึ่งเป็นวชิระธาตุ เป็นที่ตั้งของการเจริญปัญญา เพื่อให้เห็นถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน²⁴ ของธาตุสมในกายนี้ ซึ่งเชื่อมไปสู่การรู้ชัดในกายคือที่ประชุมของรูปขันธ์ เชื่อมไปสู่จิตที่รู้ลมคือวิญญาณขันธ์ และสภาวะที่เกิดประกอบกับจิต คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ จนมีปัญญาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดเฉพาะหน้า มีปัญญาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักอิริยาปถบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติทุกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดอิริยาปถต่าง ๆ ของร่างกาย ได้แก่ เดิน ยืน นั่ง นอน²⁵ หรือกายตั้งอยู่ในอาการใด ๆ ก็ให้สติรู้กายตั้งอยู่ในอาการนั้น ๆ ซึ่งเป็นการเจริญปัญญา เพื่อให้เห็นถึงความ

²⁰ อง.พูก. (บาลี) 20/424/119.

²¹ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ 47, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดริส จำกัด, 2559), หน้า 807.

²² อภ.สง. (ไทย) 34/1526-1529/372.

²³ ชุ.ป.อ. (ไทย) 7/1/248.

²⁴ สุภีร์ ทุมทอง, สติปัฏฐาน 4 ชุดโพธิปักขิยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฟองทองเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด, 2558), หน้า 60.

²⁵ สยาดอภักทันทวิโรจนะ (มหาคันทนจากกบฏกบฏ-มหากรรมกัมมัฏฐานนาจริยะ), วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน เล่ม 1 แนวทางแห่งการปฏิบัติ, แปลโดย เมฆวดี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ดี เอ็ม จี, 2556), หน้า 41.

ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน จนมีปัญญาแก้แกล้งเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดเฉพาะหน้า มีปัญญาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักสัมปชัญญะบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติทุกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ²⁶ มีสติ พิจารณาความรู้สึก ในการก้าวไปข้างหน้า ถอยมา ข้างหลัง แลดู เหลียวดู คู้เข้า เขี่ยดออก การใช้สอยบริวาร การบริโภคอาหาร การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พุด หรือนิ่ง เป็นต้น เพื่อไม่ให้ไปเป็นไปตามอำนาจของตัณหา แต่ให้ไปเป็นไปตามอำนาจของปัญญา ให้รู้จักประโยชน์ รู้จักความเหมาะสม รู้จักรักษาคิดให้เป็นกุศล โดยเฉพาะให้รู้ว่าในกิริยาทั้งหลายเหล่านั้น เป็นเพียงรูปธรรมและนามธรรมอิงอาศัยกันและกัน ไม่ให้หลงไปถือว่าเป็นเราเป็นของเรา คือ ให้ประกอบอสมิหมสสัมปชัญญะเข้าไปด้วย ว่าทุกสภาวะที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตน จนมีปัญญาแก้แกล้งเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดเฉพาะหน้า มีปัญญาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักปฏิกุศลมนสิการบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติที่มีพุทธิจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาสังปฏิกุศล ในกายซึ่งเป็นส่วนประกอบของสิ่งไม่สวयงามมีประการต่าง ๆ ได้แก่ ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลว มัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ทำเหมือนกับสิ่งของออกจากถุงแล้วมองดูให้ชัด ทำให้เข้าใจกายอันที่เกิดของสิ่งไม่สวयงาม ไม่ใช่ที่เกิดของสิ่งสวयงาม เน้นไปที่ปฐวีธาตุและอาโปธาตุเป็นเบื้องต้น เชื่อมไปสู่การรู้ชัดในกาย คือที่ประชุมของรูปขันธ์ เชื่อมไปสู่จิตที่รู้กายคือวิญญาณขันธ์ และสภาวะที่เกิดประกอบกับจิต คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ทุกสภาวะล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน จนมีปัญญาแก้แกล้งเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดเฉพาะหน้า มีปัญญาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา²⁷

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักธาตุมนสิการบรรพ²⁸ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติทุกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาอาการของธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แบ่งออกเป็น ดิน 20 น้ำ 12 ลม 6 ไฟ 4 รวมเป็น 32 ลักษณะ โดยเชื่อมไปสู่การรู้ชัดในกาย คือ ที่ประชุมของรูปขันธ์ เชื่อมไปสู่จิตที่รู้กาย คือ วิญญาณขันธ์ และสภาวะที่เกิดประกอบกับจิต คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ทุกสภาวะล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน เห็นว่าขันธ์ 5 เป็นสิ่งไม่เที่ยงด้วยปัญญา และเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา

²⁶ ที.ม.อ. (ไทย) 2/376/383.

²⁷ สุภีร์ ทุมทอง, สติปัญญา 4 ชุดโพธิปักขิยธรรม, หน้า 73.

²⁸ ที.ม. (ไทย) 10/378/307.

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักทวิวิธการ²⁹ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีพุทธานุสสติ คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดพิจารณาสภาพให้เห็นความจริงของกายที่ประกอบไปด้วยโทษมากมาย เห็นได้ชัดเมื่อกายนี้หมดลมหายใจแล้ว เหลือแต่ดินและน้ำเท่านั้น โดยการนำกายนี้เข้าเปรียบเทียบกับศพคนตาย 9 ระยะ ตั้งแต่ตายใหม่ ๆ ขึ้นอืด พอง น้ำเหลืองไหล น้ำคั่งออกมานอกกาย เป็นโครงกระดูกที่มีเนื้อและเลือด กระดูกส่วนต่าง ๆ กระจัดกระจายออกไปคนละทิศ จนกระทั่งเป็นผุยผงสลายไปกับดินภายนอก กายแบบนี้ ก็ต้องเป็นเช่นศพในระยะต่าง ๆ นั้นเช่นเดียวกัน ต้องเป็นอย่างนั้นแน่นอน ไม่พ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้ จนมีปัญหาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า มีปัญหาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา

อภิปรายผลการวิจัย

1) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักอานาปานบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติที่มีโมหจริตและวิตกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดที่ลมหายใจเข้า-ออก ซึ่งเป็นวชิราวุธ เป็นที่ตั้งของการเจริญปัญญา เพื่อให้เห็นถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ของธาตุสมในกายนี้ ซึ่งเชื่อมไปสู่การรู้ชัดในกายคือที่ประชุมของรูปขันธ์ เชื่อมไปสู่จิตที่รู้ลมคือวิญญาณขันธ์ และสภาวะที่เกิดประกอบกับจิต คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ จนมีปัญหาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า มีปัญหาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “วิปัสสนาญ เล่ม 1” อธิบายว่า คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเมื่อหายใจเข้า ลมหายใจจะผ่านปลายจมูกเข้าไปในปอด แล้วเคลื่อนลงไปในห้อง ส่งผลให้ท้องพอง แต่ความจริงไม่ใช่เช่นนั้น การหายใจเป็น กระบวนการที่เกิดจากการทำงานของกล้ามเนื้อกะบังลม ทรวงอก และกระดูกซี่โครง กะบังลมกั้นอยู่ระหว่างช่องอกและช่องท้อง โดยอยู่ด้านล่างของปอด ตามปกติ เมื่อเรา หายใจเข้า กะบังลมจะหดตัวกดอวัยวะในช่องท้อง ส่งผลให้ลมในท้องพองออกมา และเมื่อหายใจออก กะบังลมจะยืดขึ้น ส่งผลให้ลมในท้องยุบลง พร้อมกับดันลมออกจากปอด การเจริญสติตามแบบพองยุบนี้ เน้นการกำหนดรู้ธาตุทั้ง 4 โดยมีธาตุลมเป็นหลัก จัดเป็นสติปัฏฐานประเภท กายานุปัสสนา สภาวะการพองยุบนั้นเป็นลมที่เกิดขึ้นภายในท้อง เรียกว่า กุจจิสยวาโย (ลมในท้อง) ซึ่งเป็นหนึ่งในลม 6 ประเภท คือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมหายใจ และลมแล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่

2) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักอิริยาปบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติทุกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดอิริยาบถต่าง ๆ ของร่างกาย ได้แก่ เดิน ยืน นั่ง นอน หรือกายตั้งอยู่ในอาการใด ๆ ก็ให้มีสติรู้กายตั้งอยู่ในอาการนั้น ๆ ซึ่งเป็นการเจริญปัญญา เพื่อให้เห็นถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน จนมีปัญหาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า มีปัญหาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ สยาตอ

²⁹ ที.ม. (ไทย) 10/378/307.

ภัททันตวิโรจนะ (มหาคันถวาจากบัณฑิต มหากัมมัฏฐานนาจริยะ) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน เล่ม 1 แนวทางแห่งการปฏิบัติ” อธิบายว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การมีสติ ตามจดจ่อกำหนดรู้สภาพธรรมชาติที่เคลื่อนไหว ความเป็นไปทั้งหมดของ “รูปกาย” ตามธรรมชาติที่เป็นอยู่ กำหนดรู้ให้ทัน ทุกอาการของกาย ที่เคลื่อนไหว ที่ดำเนินไป กำหนดรู้ตามอาการ ที่ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหว จดจ่อต่อเนื่องไป ให้ละเอียดถ่องถี่ เมื่อกำหนดเดินมาถึงที่หนึ่งปฏิบัติธรรมของตนแล้ว ให้หยุดยืนนิ่ง กำหนดรู้อาการของรูปกายที่ยืน ตั้งตรงอยู่ว่า “ยืนหนอ ฯ” เมื่อจะนั่งให้กำหนดรู้สภาวะของจิตที่อยากนั่ง หรือต้นจิตก่อนว่า “อยากนั่งหนอ ฯ” แล้วค่อย ๆ เคลื่อนไหวคู้กายนั่งลงอย่างช้า ๆ พร้อมกับกำหนดรู้ “นั่งหนอ ฯ” จนกระทั่งเมื่อกายส่วนใดถูกสัมผัสกับพื้น หรือเบาะรองนั่ง กำหนดรู้ “ถูกหนอ ฯ” มีสติกำหนดรู้ตามอาการที่เคลื่อนไหว ทุกอาการในขณะที่นั่งลง

3) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักสัมปชัญญะบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติทุกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาความรู้สึก ในการก้าวไปข้างหน้า ถอยมา ข้างหลัง แลดู เหลียวดู คู้เข้า เขยียดออก การใช้สอยบริหาร การบริโภคอาหาร การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน ยืน นั่ง หลับ ตื่น พุด หรือนิ่ง เป็นต้น เพื่อไม่ให้เป็นไปตามอำนาจของตัณหา แต่ให้เป็นไปด้วยอำนาจของปัญญา ให้รู้จักประโยชน์ รู้จักความเหมาะสม รู้จักรักษาคิดให้เป็นกุศล โดยเฉพาะให้รู้ว่าในกิริยาทั้งหลายเหล่านั้น เป็นเพียงรูปธรรมและนามธรรมอิงอาศัยกันและกัน ไม่ให้หลงไปถือว่าเราเป็นของเรา คือ ให้ประกอบสัมโมหสัมปชัญญะเข้าไปด้วย ว่าทุกสภาวะที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตน จนมีปัญญาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดเฉพาะหน้า มีปัญญาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ พระภิกษุภิกษุณี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสรี ป.ธ. 8) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “อานาปานสติภาวนา” อธิบายว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การใช้สติกำหนดรู้ลมหายใจเข้า-ออก คือ พิจารณาลมหายใจเข้า-ออก โดยการติดตามพิจารณาลักษณะของลมหายใจเข้า-ออกอย่างใกล้ชิด คือ เมื่อหายใจเข้าหรือออกสั้น-ยาวอย่างไรก็ให้รู้อย่างแน่ชัด เปรียบเหมือนนายช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ชำนาญ เมื่อเขาชักเชือกกลึงยาวก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงสั้น การเจริญกายานุปัสสนาในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น รวมไปถึงการกำหนดอิริยาบถใหญ่ และอิริยาบถย่อย นอกจากกำหนดลมหายใจเข้า-ออกแล้ว ผู้ปฏิบัติยังจะต้องกำหนดรู้ อาการที่ปรากฏทั้งหลายอื่นอีกด้วย เช่น อาการเคลื่อนไหวของอิริยาบถต่าง ๆ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน การเหลียวดู การคู้ตัวระ ฯลฯ ในทุกขณะที่เคลื่อนไหว

4) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักปฏิกุศลมนสิการบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติที่มีพุทธิจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาสังปฏิกุศล ในกายซึ่งเป็นส่วนประกอบของสิ่งไม่สวยงามมีประการต่าง ๆ ได้แก่ ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลว มัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ทำเหมือนกับสิ่งของออกจากถุงแล้วมองดูให้ชัด ทำให้เข้าใจกายอันที่เกิดของสิ่งไม่สวยงาม ไม่ใช้ที่เกิดของสิ่งสวยงาม เน้นไปที่ปฐวีธาตุและอาโปธาตุเป็นเบื้องต้น เชื่อมไปสู่การรู้ชัดในกาย คือที่ประชุมของรูปขันธ์ เชื่อมไปสู่จิตที่รู้กายคือวิญญาณขันธ์ และสภาวะที่เกิดประกอบกับจิต คือ เวทนาขันธ์

สัญญาชั้น สัญชาตชั้น ทุกสภาวะล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน จนมีปัญญาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลายที่เกิดเฉพาะหน้า มีปัญญาเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไปเป็นธรรมดา ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถร) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “อริยวังสปฏิบัติ ปฏิจาอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า” อธิบายว่า สภาวะธรรม (รูปนาม) ปัจจุบันเป็นสิ่งที่กำลังเกิดภายในร่างกาย และปรากฏทางทวารทั้ง 6 การเจริญสติกำหนดรู้รูปนามปัจจุบันจึงทำให้ ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเห็นลักษณะพิเศษ และลักษณะทั่วไปได้อย่างชัดเจน เปรียบเสมือนคนที่แหงนดูท้องฟ้า เมื่อเกิดฟ้าแลบ เขาย่อมเห็นสถานที่เกิดฟ้าแลบ และรูปร่างสัญญาณของฟ้าแลบได้อย่างชัดเจน ในกรณีตรงข้าม ถ้าแหงนดูท้องฟ้า เมื่อฟ้าแลบหายไปแล้ว หรือดูเมื่อยังไม่เกิดฟ้าแลบ เขาย่อมไม่เกิดการเกิดขึ้นจริงของฟ้าแลบได้ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงไม่ควรใส่ใจต่ออดีตหรืออนาคต ควรเจริญสติกำหนดรู้สภาวะธรรมปัจจุบันตามความเป็นจริง

5) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักธาตุมนสิการบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติทุกจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาอาการของธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แบ่งออกเป็น ดิน 20 น้ำ 12 ลม 6 ไฟ 4 รวมเป็น 32 ลักษณะ โดยเชื่อมโยงไปสู่การรู้ชัดในกาย คือ ที่ประชุมของรูปขันธ์ เชื่อมไปสู่จิตที่รู้กาย คือ วิญญาณขันธ์ และสภาวะที่เกิดประกอบกับจิต คือ เวทนาขันธ์ สัญญาชั้น สัญชาตชั้น ทุกสภาวะล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน เห็นว่าขันธ์ 5 เป็นสิ่งไม่เที่ยงด้วยปัญญา และเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วล้วนต้องหมดสิ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ พระคันธสาราภิวงศ์ (พระมหาสมลักขณ์ คนธสารี ป.ธ. 9) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “โพธิปักขิยธรรม” อธิบายว่า การเจริญกายานุสสนาสติปัฏฐาน ในอิริยาบถยืน เดิน นั่ง นอน ตาม ที่ท่านทั้งหลายเจริญอยู่นี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ทรงเน้นให้นักปฏิบัติ พยายามกำหนดรู้ อย่างไรก็ตาม ในขณะที่รูปคือธาตุทั้ง 4 ปรากฏชัดเจนแล้ว นามคือ เวทนา จิต และสภาวะธรรมการเห็น เป็นต้น ย่อมจะปรากฏชัดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ เมื่อนักปฏิบัติสามารถรู้ว่ามีเพียงกองลมเท่านั้นในร่างกาย ในเวลานั่งกัมมัฏฐาน ไม่มีสัญญาณของร่างกาย หรือสัญญาณของท้อง เวลาเดินจงกรมรู้สึกว่าเป็นเพียงกองลม ถึงไม่มีสัญญาณของเท้า หรือรู้สึกว่าเป็นสายน้ำที่ไหลอยู่ใต้ฝ่าเท้า ความรู้สึกเช่นนี้คือภาวะที่รูปได้ปรากฏชัดขึ้น

6) กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักทวารวชิการบรรพ เป็นกัมมัฏฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติที่มีพุทธิจริต คือ การมีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำหนดพิจารณาสภาพให้เห็นความจริงของกายที่ประกอบไปด้วยโทษมากมาย เห็นได้ชัดเมื่อกายนี้หมดลมหายใจแล้ว เหลือแต่ดินและน้ำเท่านั้น โดยการนำกายนี้เข้าเปรียบเทียบกับศพคนตาย 9 ระยะ ตั้งแต่ตายใหม่ ๆ ขึ้นอืด พอง น้ำเหลืองไหล น้ำตันทอดออกมาอกกาย เป็นโครงกระดูกที่มีเนื้อและเลือด กระดูกส่วนต่าง ๆ กระจายกระจายออกไปคนละทิศ จนกระทั่งเป็นผุยผงสลายไปกับดินภายนอก กายแบบนี้ ก็ต้องเป็นเช่นศพในระยะต่าง ๆ นั้นเช่นเดียวกัน ต้องเป็นอย่างนั้นแน่นอน ไม่พ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้ จนมีปัญญาแก่กล้าเห็นความเกิดและความดับของสังขารทั้งหลาย ซึ่งสอดคล้องกับวิธีการพัฒนาจิตของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์” อธิบายว่า กายานุสสนา การมีสติตามดูพร้อม ด้วยปัญญาเห็นสภาวะของร่างกาย เท้าท่อนอก การเคลื่อนไหว สภาพองค์ประกอบ และความผันแปรเป็นไป ตลอดจน

แตกสลายของกาย ตามที่มันมีอยู่เป็นไปอย่างไร ๆ มองเห็นความก่อ เกิดขึ้นมา และความเสื่อมสลายไปในกาย ตระหนักต่อสภาวะที่มีอยู่ แคร้วเท่า สติทัน ไม่ติดอิง ไม่ยึดเอา; (ตามแบบเรียนว่า: สติพิจารณาภายในกาย อารมณ์ว่า กายนี้ก็สักว่ากาย ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา) กายานุปัสสนา แยกเป็น อานาปานบรรพ อิริยาปกบรรพ สัมปชัญญะบรรพ ปฏิภูมณสิการบรรพ ธาตุมนสิการบรรพ และนวสิวธิกาบรรพ (9 สิวธิกาบรรพ) ที่แยกย่อยเป็น 9 จึงเป็น 14 บรรพ

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพัฒนาจิตโดยการใช้ความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาภายในกายว่าเป็นเพียงร่างกายไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา โดยเริ่มจากการพิจารณาอุลมหายใจเข้า-ออกของตน พิจารณารู้นั้นในอิริยาบถต่าง ๆ ด้วยสติสัมปชัญญะ หรือมีความรู้ตัวทั่วพร้อมทุกขณะ ๆ พิจารณาสวนประกอบต่าง ๆ หรือพิจารณาสิ่งปฏิภูลทั้งหลายในร่างกายของตน เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น พิจารณาอาการต่าง ๆ ในร่างกายของตนโดยสักว่าเป็นธาตุต่าง ๆ และพิจารณารู้อถึงความไม่สวยงามในกาย-ใจของตน ให้เปรียบประดุจดั่งซากศพในสภาพต่าง ๆ จิตก็จะพัฒนาขึ้นตามลำดับเกิดเป็นปัญญาญาณ สามารถบรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน ได้อย่างรวดเร็ว

บทสรุป

กระบวนการส่งเสริมการพัฒนาจิตตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพัฒนาจิตตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยเริ่มจากการพิจารณาภายในกาย โดยการใช้ความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาภายในกาย ได้แก่ (1) อานาปานบรรพ พิจารณาลมหายใจเข้า-ออก (2) อิริยาบถบรรพ พิจารณาในอิริยาบถต่าง ๆ ในร่างกาย (3) สัมปชัญญะบรรพ การใช้สติสัมปชัญญะพิจารณาการเคลื่อนไหวต่าง ๆ (4) ปฏิภูมณสิการบรรพ พิจารณาของไม่สะอาดในร่างกาย (5) ธาตุมนสิการบรรพ พิจารณาร่างกายว่าเป็นธาตุต่าง ๆ และ (6) นวสิวธิกาบรรพ พิจารณาซากศพในสภาพต่าง ๆ 9 เวลา ให้เห็นถึงความเกิด-ดับของสภาวะธรรมต่าง ๆ อย่างเป็นขณะ ๆ ตามกฎแห่งไตรลักษณ์ ว่าเป็นสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) มีความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) ไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา) จนสามารถบรรลุมรรค ผล และพระนิพพาน ได้อย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- ประกาศิต ประกอบผล. “การพัฒนาคุณภาพจิตตามแนววิปัสสนากรรมฐาน”. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2560)
- พระมหาชินวัฒน์ จุกกรวิโร (กุญรัมย์ ป.ธ. 8). **พระอภิธรรม เจตสิกปรมัตถ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอบู๊ค ดิสทริบิวชั่น จำกัด, 2556.
- พระมหาผล นาควโร (ถ้ำกลาง). “การพัฒนาจิตตามแนววิปัสสนากรรมฐานในสังคมยุค 4.0”. **วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

วรรณสิทธิ ไวยะเสวี. **คู่มือการศึกษา พระอริยมรรคต้นฉัตร ประจําปีที่ 2 เจดีย์สังคหวิภาค**. พิมพ์ครั้งที่ 10. นครปฐม: มูลนิธิแนบมหานิรณนท, 2553.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 47. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, 2559.

สยาดอภทันทวิโรจนะ (มหาคณฤวจากบัณฑิต มหาคัมภีร์ฐานนาจริยะ). **วิธีเจริญมหาสติปัฏฐาน เล่ม 1 แนวทางแห่งการปฏิบัติ**. แปลโดย เมฆวดี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ดี เอ็ม จี, 2556.

สุภีร์ ทุมทอง. **สติปัฏฐาน 4 ชุดโพธิปักขิยธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฟองทองเอนเตอร์ไพรส์ จำกัด, 2558.

ผลการใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้
แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา เพื่อส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษ
ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2

The Effects of Using Simulation-Based Learning with Content and Language
Integrated Learning to Enhance English Speaking Skills
of Second Year Vocational Certificate Students

สุวภัทร ขำทวี, Suwapat Khamtawee¹

สรณบดินทร์ ประสารทรัพย์, Soranabordin Prasansaph²

สุนีตา โขมิตชัยวัฒน์, Suneeta Kositchaivat³

อรรวรรณ ชูแก้ว, Orawan Chukaeo⁴

E-mail: suwapat@bpvc.ac.th

Received: April 9, 2025; Revised: May 1, 2025;

Accepted: May 8, 2025;

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่กำลังศึกษาชั้นปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม ที่ใช้แผนกวิชาเป็นหน่วยสุ่ม ได้แก่นักเรียนแผนกวิชาอาหารและโภชนาการ จำนวน 24 คน ที่กำลังเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับศิลปะการประกอบอาหาร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา 2) แบบทดสอบวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษ 3)

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ที่ปรึกษา ภาควิชาการสอนภาษานานาชาติ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ อาจารย์ที่ปรึกษา ภาควิชาการสอนภาษานานาชาติ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

⁴ อาจารย์ที่ปรึกษา ภาควิชาการสอนภาษานานาชาติ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบ t แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 ที่เรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาอยู่ที่ระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: สถานการณ์จำลอง, การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา, ทักษะการพูดภาษาอังกฤษ

Abstract

The purposes of this research were to: 1) compare the English-speaking skills of second-year vocational certificate students before and after learning through simulation-based learning combined with Content and Language Integrated Learning (CLIL), and 2) study students' satisfaction toward learning through simulation-based learning combined with Content and Language Integrated Learning. The sample, selected by a cluster random sampling technique, comprised 24 second-year vocational certificate students majoring in Industrial and Handicraft Arts during the second semester of the academic year 2022. The instruments used for this research consisted of 1) lesson plans of integrating simulation-based learning with Content and Language Integrated Learning, 2) pre-test and post-test of English speaking skills, and 3) a questionnaire to investigate students' satisfaction toward learning through simulation-based learning combined with Content and Language Integrated Learning. The mean, standard deviation, and dependent t-test were used to analyze the data.

The results of the study were as follows: 1) The English speaking skills of students after learning through simulation-based learning combined with Content and Language Integrated Learning were significantly higher than before at the .05 level, 2) The satisfaction toward learning through simulation-based learning combined with Content and Language Integrated Learning was at the highest level.

Keywords: Simulation-Based Learning, Content and Language Integrated Learning (CLIL), Speaking Skills

บทนำ

ภาษาอังกฤษมีบทบาทสำคัญและได้รับการขยายขอบเขตการใช้งานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นภาษาหลักที่ใช้ในการสื่อสารทั้งในชีวิตประจำวัน การศึกษา และการทำงาน อีกทั้งยังทำหน้าที่

เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ โดยภาษาอังกฤษได้รับการยอมรับและเป็นภาษาที่ผู้คนใช้สื่อสารมากที่สุดในโลก โดยมีผู้ใช้ภาษาอังกฤษรวมทั้งสิ้น 1.35 พันล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้มี 898 ล้านคนเป็นผู้ใช้ภาษาที่มีเจ้าของภาษา⁵ ด้วยเหตุนี้ ภาษาอังกฤษจึงได้รับการยกระดับให้เป็นภาษาสากลที่มีบทบาทสำคัญในระดับโลกและมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับทุกวิทยาการและองค์ความรู้ที่เป็นสากล หากผู้เรียนขาดทักษะด้านภาษาอังกฤษจะส่งผลกระทบต่อการศึกษา ข้อมูลทางการศึกษา สังคมและวัฒนธรรม รวมถึงแหล่งความรู้ระดับสากล ดังนั้น การพัฒนาระบบการศึกษาและประเทศชาติจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมทักษะภาษาอังกฤษ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการค้นคว้า การสื่อสาร และโอกาสทางอาชีพของผู้เรียนในอนาคต โดยนโยบายด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการในปีงบประมาณ 2565 มุ่งเน้นการพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 ผ่านเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ 1) การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยปรับปรุงหลักสูตรและพัฒนาครู 2) การสร้างโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมเพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาอย่างทั่วถึง 3) การพัฒนาทักษะอาชีพและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันผ่านการส่งเสริมอาชีวศึกษาและทักษะดิจิทัล 4) การส่งเสริมวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษาโดยพัฒนาสวัสดิการและสร้างแรงจูงใจให้ครู และ 5) การพัฒนาระบบราชการและการบริการภาครัฐยุคดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในระบบการศึกษา⁶ เป้าหมายดังกล่าวเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน ทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยยกระดับการสื่อสารในระดับสากล นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนการศึกษาสายอาชีพเพื่อผลิตกำลังคนที่สามารถแข่งขันในตลาดแรงงานโลก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของภาษาอังกฤษในการพัฒนาการศึกษาและเศรษฐกิจของประเทศ เหตุนี้ รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการผลิตและพัฒนาากำลังคนเพื่อรองรับความต้องการของตลาดแรงงานในอนาคต นโยบายดังกล่าวส่งเสริมการศึกษาสายอาชีพผ่านการยกระดับสถาบันอาชีวศึกษาให้มุ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาชีพ ตลอดจนการบูรณาการการเรียนการสอนสายสามัญควบคู่ไปกับสายวิชาชีพ ทั้งนี้ เนื่องจากบุคลากรสายอาชีพ โดยเฉพาะแรงงานฝีมือ จำเป็นต้องมีทักษะด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและโอกาสในการเลื่อนตำแหน่งเป็นแรงงานระดับสูง

ในระดับการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษามีนโยบายยกระดับคุณภาพของกำลังคนสายอาชีพให้ได้มาตรฐานระดับสากล โดยแบ่งกลุ่มหลักสูตรออกเป็น 9 สาขาหลัก ได้แก่ อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม คหกรรม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เกษตรกรรม การประมง ศิลปกรรม

⁵ Statista Research Department. “The Most Spoken Languages Worldwide.” Statista. 2022. [online]. source: <https://www.statista.com/statistics/266808/the-most-spoken-languages-worldwide/>. [June 12, 2024]

⁶ กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551** (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2557). กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สพฐ., 2557. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf (24 พฤษภาคม 2566).

อุตสาหกรรมสิ่งทอ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร นอกจากวิชาชีพเฉพาะแล้ว ผู้เรียนยังต้องศึกษาวิชามัธยม อาทิ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา และวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเรียนการสอนยังคงมุ่งเน้นวิชาชีพเป็นหลัก โดยมีการจัดสรรเวลาเรียนวิชามัธยมเพียง 2-3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เท่านั้น

เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน จึงมีการปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระดับอาชีวศึกษา โดยกำหนดให้มีการเรียนวิชาภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในวิชาชีพ เพิ่มชั่วโมงเรียน จัดหาครูชาวต่างชาติ และใช้กรอบมาตรฐานสากล อาทิ The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) และ Vocational English in ESL/ESL Competencies เป็นแนวทางในการพัฒนา นอกจากนี้ รัฐบาลยังให้ความสำคัญกับการยืดหยุ่นโครงสร้างเวลาเรียนและกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยกำหนดระดับความสามารถทางภาษาอังกฤษของผู้เรียน ปวช.1-3 ตามระดับทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานจริง ทั้งในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน พร้อมทั้งสนับสนุนกิจกรรมเสริมหลักสูตร อาทิ การสนทนากับเจ้าของภาษา ค่ายภาษาอังกฤษ และการพัฒนาศักยภาพของครูผู้สอน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในสายอาชีพเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ทักษะการพูดภาษาอังกฤษยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญของผู้เรียน เนื่องจากการเรียนการสอนในสถานศึกษามักเน้นด้านทฤษฎีมากกว่าการฝึกฝนการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง ส่งผลให้นักเรียนขาดความมั่นใจและไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทการทำงาน ชัยมงคล พุกสุวรรณ ระบุว่า การสอนภาษาอังกฤษในสถาบันอาชีวศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเรียนรู้ไวยากรณ์และการทำแบบฝึกหัดมากกว่าการฝึกทักษะการพูด ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสนำไปใช้ภาษาน้อย อีกทั้งยังมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับความถูกต้องของไวยากรณ์ จนส่งผลให้ไม่กล้าใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร งานวิจัยดังกล่าวเสนอแนะให้มีการปรับปรุงหลักสูตรและเพิ่มกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการพูดในสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริง เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ⁷

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจในการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนอาชีวศึกษา โดยใช้การเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง (Simulation-Based Learning) ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (Content and Language Integrated Learning: CLIL) ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิภาพในการส่งเสริมทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ งานวิจัยหลายฉบับสนับสนุนรูปแบบการจัดการเรียนรู้นี้ เช่น งานวิจัยของ กาญจนา ณ ศรีสุข ที่พบว่า การใช้สถานการณ์จำลองช่วยเพิ่มความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา⁸ นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาเป็นกลยุทธ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ภาษาอังกฤษควบคู่กับเนื้อหาวิชาชีพของตน

⁷ ชัยมงคล พุกสุวรรณ. “แนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในสถาบันอาชีวศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.” *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 (2560): 71-80.

⁸ กาญจนา ณ ศรีสุข. ผลของการใช้สถานการณ์จำลองเพื่อเสริมสร้างความสามารถการสนทนาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดภูเก็ต. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561: 64-68.

ส่งเสริมให้เกิดการใช้ภาษาในบริบทที่แท้จริง และพัฒนาทักษะการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น งานวิจัยของกฤตพิภัก แก้วกำเหนิด และคณะ พบว่า การใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา ช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้อย่างมั่นใจและเป็นธรรมชาติ⁹ ในทำนองเดียวกัน อาทิตย์ ศรีจันทร์ตร และคณะ ได้ระบุว่า ผู้เรียนที่ได้รับการสอนตามแนวทางนี้มีทักษะการฟังและการพูดภาษาอังกฤษดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ¹⁰

ดังนั้น การบูรณาการสถานการณ์จำลองเข้ากับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการใช้ภาษา แต่ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารได้อย่างคล่องแคล่ว และมีความพร้อมสำหรับการทำงานในบริบทที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม นอกจากนี้ งานวิจัยที่ผ่านมา ยังไม่พบการบูรณาการการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลอง (Simulation-Based Learning) และการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา (Content and Language Integrated Learning: CLIL) เพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของผู้เรียนอาชีวศึกษา ซึ่งทั้งสองแนวทางมีศักยภาพสูงในการเสริมสร้างความสามารถทางภาษาและความพร้อมในสายอาชีพ โดยสถานการณ์จำลองช่วยให้ผู้เรียนฝึกภาษาอังกฤษในบริบทเสมือนจริง เช่น การสื่อสารในที่ทำงานหรือการให้บริการลูกค้า ลดความกังวล เพิ่มความมั่นใจ และส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง (learning by doing) และการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะภาษาไปพร้อมกับเนื้อหาวิชาชีพ ทำให้การใช้ภาษาเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับบริบทการทำงาน การผสมผสานสองแนวทางนี้สร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยสถานการณ์จำลองมอบสภาพแวดล้อมการฝึกฝนที่สมจริง ส่วนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาช่วยส่งเสริมผู้เรียนในด้านการเชื่อมโยงภาษาอังกฤษกับเนื้อหาวิชาชีพ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างมั่นใจและเหมาะสมกับการทำงาน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 ในรายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับศิลปะการประกอบอาหาร ผ่านการบูรณาการสองแนวทางนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนทักษะการพูดในสถานการณ์เสมือนจริง และเสริมสร้างความมั่นใจในการใช้ภาษาอังกฤษในบริบทอาชีพ

⁹ กฤตพิภัก แก้วกำเหนิด, จารุณี ทิพยมณฑล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง. “การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาและภาษาเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความภาษาอังกฤษในบริบทป้อนคัลเจอร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา.” **วารสารปัญญาภิวัฒน์**, ปีที่ 15, ฉบับที่ 1 (2566): 371-389.

¹⁰ อาทิตย์ ศรีจันทร์ตร, อัญชลี จันทร์เสม และ เสาวลักษณ์ รัตนวิชัย. “ผลของการสอนตามแนวทฤษฎีบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) ที่มีต่อความสามารถในการฟัง-พูด และความสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.” **วารสารศาสตร์การศึกษาและการพัฒนามนุษย์**, ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (2560): 174-186.

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ที่ใช้รูปแบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลัง (One Group Pretest-Posttest Design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 278 คน ซึ่งศึกษาอยู่ในแผนกวิชาการบัญชี แผนกวิชาการจัดการสำนักงาน แผนกวิชาการตลาด แผนกวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ แผนกวิชาคอมพิวเตอร์กราฟิก แผนกวิชาวิจิตรศิลป์ แผนกวิชาแฟชั่นและสิ่งทอ แผนกวิชาคหกรรม แผนกวิชาการโรงแรม แผนกวิชาการท่องเที่ยว และแผนกวิชาอาหารและโภชนาการ

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพที่กำลังศึกษาชั้นปีที่ 2 แผนกวิชาอาหารและโภชนาการ ที่เรียนรายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับศิลปะการประกอบอาหาร ปีการศึกษา 2565 จำนวน 24 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) ที่ใช้แผนกวิชาเป็นหน่วยสุ่ม

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา ตัวแปรตาม ได้แก่ ทักษะการพูดภาษาอังกฤษและความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาในการทำวิจัยครั้งนี้คือ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2565 ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลองจำนวน 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 วัน วันละ 2 ชั่วโมง รวมระยะเวลาในการทดลอง 6 ชั่วโมง โดยไม่รวมการทดสอบก่อนและหลังเรียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

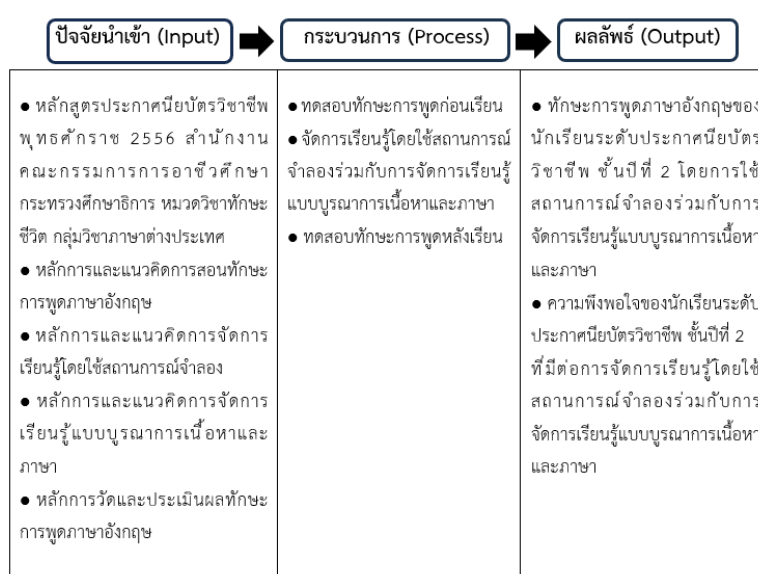
สถานการณ์จำลอง คือ การเรียนรู้ที่ใช้การปฏิบัติที่เหมือนกับการใช้ในสถานการณ์จริง มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้โดยการจูงใจผู้เรียนและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นบริบทและนำความรู้ไปใช้มากกว่าการจดจำ ผู้เรียนจะได้ลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ที่คล้ายกับสถานการณ์จริง¹¹

¹¹ Crookle, C. M., & Oxford, R. L., "Simulation, games, and role-play", in J. C. Richards & T. S. Rodgers (Eds.), Approaches and methods in language teaching (p. 19–30), (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา คือ แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานการเรียนรู้เนื้อหาวิชาเข้ากับการเรียนรู้ภาษา โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความรู้ในเนื้อหาสาระและทักษะทางภาษาควบคู่กันไป แนวคิดหลักในการบูรณาการเนื้อหาและภาษาประกอบด้วย 4Cs คือ เนื้อหา (Content) การสื่อสาร (Communication) ความรู้และกระบวนการคิด (Cognition) และวัฒนธรรม (Culture)¹²

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองรวมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษที่จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา และใช้กิจกรรมสถานการณ์จำลองในการฝึกทักษะการพูดภาษาอังกฤษ โดยมีขั้นตอนประกอบด้วย 1) ขั้นเตรียมพร้อมเข้าสู่บทเรียน กิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนและสำรวจความรู้เดิมของผู้เรียนที่มีต่อหัวข้อการเรียนรู้ 2) ขั้นนำเสนอเนื้อหา ผู้เรียนเรียนรู้คำศัพท์ ส่วนวน หรือรูปประโยคที่จำเป็นต้องทราบผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ที่ใช้ภาษาอังกฤษ โดยมีเนื้อหาอยู่ในระดับที่นักเรียนสามารถเข้าใจได้ 3) ขั้นลงมือปฏิบัติในการวิจัยนี้เป็นการฝึกปฏิบัติการพูดแนะนำอุปกรณ์งานครัวและวิธีใช้งาน แนะนำวัตถุดิบและบอกปริมาณวัตถุดิบในการประกอบอาหาร และการบอกขั้นตอนการประกอบอาหารโดยใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร และ 4) ขั้นอภิปราย ใช้สถานการณ์จำลองสำหรับฝึกทักษะการพูดในสถานการณ์และข้อมูลที่กำหนดให้ โดยกระบวนการเป็นไปตามกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วยเครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองรวมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2556 ของสำนักงานคณะกรรมการ

¹² Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D., CLIL: Content and language integrated learning, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010): 84–103.

การอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ หมวดวิชาชีพชะชีวิด กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) และวิเคราะห์เนื้อหาจากคำอธิบายรายวิชา 2000-1223 ภาษาอังกฤษศิลปะการประกอบอาหาร และได้คัดเลือกเนื้อหาโดยยึดจุดประสงค์รายวิชา สมรรถนะรายวิชา และคำอธิบายรายวิชา ซึ่งได้ทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ Kitchen Utensils and Equipment, All Ingredients, และ Steps for Cooking เพื่อนำมาใช้ในการจัดทำแผนการเรียนรู้จำนวน 3 แผน

2. แบบทดสอบวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษ จำนวน 1 ฉบับ ใช้ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาซึ่งเป็นแบบทดสอบแบบปากเปล่า (Oral Test) คะแนนเต็ม 24 คะแนน

3. แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา โดยแบบประเมินความพึงพอใจแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา มีลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 5 ระดับ ซึ่งแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาสาระ ด้านกิจกรรม ด้านทักษะการพูดภาษาอังกฤษ และด้านผู้เรียน และส่วนที่ 2 เป็นข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งมีการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจถึงจุดประสงค์และบทบาทหน้าที่ของนักเรียนในระหว่างการจัดกิจกรรม
2. ทดสอบก่อนเรียน (Pre-Test) โดยนำแบบทดสอบวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนเรียนไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นปีที่ 2 แผนกอาหารและโภชนาการ จำนวน 24 คนและบันทึกผล
3. ดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษากับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง โดยใช้ระยะเวลาในการสอน 3 สัปดาห์
4. ให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบหลังเรียน (Post-Test) ซึ่งเป็นข้อสอบชุดเดียวกันกับแบบทดสอบวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนเรียน โดยเป็นแบบทดสอบแบบปากเปล่า (Oral Test) มีคะแนนเต็ม 24 คะแนนและมีผู้ประเมินคะแนนจำนวน 3 ท่าน
5. ให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาหลังจากทดสอบหลังเรียนเสร็จสิ้น
6. นำคะแนนที่เก็บรวบรวมได้จากการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนมาวิเคราะห์ตามวิธีการทางสถิติ
7. นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์โดยแปลความหมายระดับความพึงพอใจ
8. สรุปและอภิปรายผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. การเปรียบเทียบทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา โดยใช้สูตรการหาค่า t-test แบบ Dependent Samples

2. การศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการเปรียบเทียบทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา พบว่า ผู้วิจัยได้ให้นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 2 จำนวน 24 คนทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาอังกฤษสำหรับศิลปะการประกอบอาหาร โดยใช้การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา กับนักเรียนจำนวน 3 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง โดยใช้ระยะเวลาในการสอน 3 สัปดาห์ ซึ่งเมื่อสอนครบจบทั้ง 3 แผนการจัดการเรียนรู้แล้ว ผู้วิจัยจึงได้ให้นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน (Post-test) เพื่อวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษอีกครั้ง เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์จากการใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา เพื่อส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษ ของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการทดสอบก่อนเรียน (pre-test) และหลังเรียน (post-test) โดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการพูดภาษาอังกฤษจำนวน 1 ฉบับ ซึ่งเป็นแบบทดสอบปากเปล่า (Oral Test) และมีผู้ประเมินจำนวน 3 คนซึ่งประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาอังกฤษจำนวน 2 คนและผู้วิจัยเอง หลังจากนั้นนำผลคะแนนจากผู้ประเมินทั้ง 3 คนมาหาค่าเฉลี่ยคะแนนทักษะการพูดของนักเรียนแต่ละคนทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนและวิเคราะห์ผลต่างของคะแนน (D) ก่อนเรียนและหลังเรียน ซึ่งผลการเปรียบเทียบคะแนนทักษะการพูดของนักเรียนปรากฏดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) คะแนนผลต่างเฉลี่ย (D)

และค่าทดสอบ (t-test) ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษหลังเรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา เท่ากับ 14.14 คะแนน (S.D. = 3.73) ในขณะที่

การทดสอบ	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	d	t	df	p-value
ก่อนเรียน	24	8.83	2.55	5.30	*14.99	23	.000
หลังเรียน	24	14.14	3.73				

ค่าเฉลี่ย ของคะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษก่อนเรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้

แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา เท่ากับ 8.83 คะแนน (S.D. = 2.55) ผลต่างเฉลี่ยของคะแนนเฉลี่ย (d) มีค่าเท่ากับ 5.30 คะแนน ค่าทดสอบ t เท่ากับ 14.99 แสดงให้เห็นว่าคะแนนทักษะการพูดภาษาอังกฤษหลังเรียนด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา

จากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ที่กำหนดว่า เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ หลังจากที่ได้ผู้วิจัยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาเสร็จสิ้นทั้ง 3 บทเรียนแล้ว ผู้วิจัยให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 24 คน ทำแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา จากนั้นนำค่าระดับที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปแปลความหมายค่าระดับตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งจากการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา ปรากฏผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา

รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย	ลำดับ
ด้านเนื้อหาสาระ	4.62	0.50	พึงพอใจมากที่สุด	1
ด้านกิจกรรม	4.47	0.73	พึงพอใจมาก	4
ด้านทักษะการพูดภาษาอังกฤษ	4.53	0.60	พึงพอใจมากที่สุด	3
ด้านผู้เรียน	4.55	0.57	พึงพอใจมากที่สุด	2
รวม	4.54	0.60	พึงพอใจมากที่สุด	

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อบทเรียนและกิจกรรมในภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.54, S.D. = 0.60) โดยมีรายละเอียดเรียงลำดับตามคะแนนเฉลี่ยมากไปน้อยดังนี้ ด้านเนื้อหาสาระ ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.62, S.D. = 0.50) ด้านผู้เรียน ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.57) ด้านทักษะการพูดภาษาอังกฤษ ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.53, S.D. = 0.60) และด้านกิจกรรม ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับพึงพอใจมาก (Mean = 4.47, S.D. = 0.73)

สรุปผลการวิจัย

1. ทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยที่พบว่าทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองในการวิจัยครั้งนี้ ใช้สถานการณ์จำลองที่สอดคล้องกับวิชาชีพของนักเรียน ได้แก่ การแนะนำอุปกรณ์งานครัวให้กับเชฟคนใหม่ การซื้อวัตถุดิบปรุงอาหาร และการสาธิตการทำอาหาร ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นกิจกรรมที่มีความหมาย สอดคล้องกับวิชาชีพของนักเรียน จากกิจกรรมนี้ ทำให้นักเรียนได้ฝึกพูดคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพของตน สามารถเลือกใช้รูปประโยคที่เหมาะสม ในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงที่นักเรียนต้องพบเจอในสายอาชีพ เป็นการสร้างความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษในรูปแบบที่ไม่ตึงเครียดจนเกินไป เสมือนการเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้ภาษาอังกฤษในบริบทการทำงานจริง การเรียนทักษะการพูดด้วยการได้ฝึกพูดจริง นอกจากจะทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังมีความคล่องแคล่วในการพูดภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น มีคลังคำศัพท์มากขึ้นทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถพูดให้ผู้ฟังเข้าใจได้ตามความหมายที่ตนเองต้องการ สอดคล้องกับ วิกาวิ ไชยทองศรี ที่ได้กล่าวไว้ว่า การใช้สถานการณ์จำลองในการเรียนการสอนทักษะการฟังและพูดภาษาอังกฤษช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านการสื่อสารและมีความมั่นใจมากขึ้น โดยผู้เรียนที่ได้รับการฝึกผ่านสถานการณ์จำลองสามารถโต้ตอบและใช้ภาษาได้อย่างคล่องแคล่วขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับผู้เรียนที่ใช้วิธีการเรียนแบบเดิม¹³ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Richards ที่ได้เสนอว่า การพัฒนาทักษะการพูดอย่างมีประสิทธิภาพต้องอยู่บนพื้นฐานของการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารมากกว่าการเรียนรู้โครงสร้างภาษาเพียงอย่างเดียว และเสนอว่าควรจัดกิจกรรมที่ผู้เรียนจำเป็นต้องใช้ภาษาเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่าง เช่น การถามข้อมูล การเจรจา หรือการทำงานกลุ่มร่วมกัน จุดสำคัญคือ ผู้เรียนควรพูดเพื่อให้ได้ความหมาย ไม่ใช่เพื่อให้ได้โครงสร้างที่ถูกต้องเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังเน้นการใช้สถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองที่มีความหมายต่อผู้เรียน เช่น บทบาทสมมติการสั่งอาหาร การถามทาง หรือการ

¹³ วิกาวิ ไชยทองศรี. “การพัฒนาความสามารถด้านการฟัง-พูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้สถานการณ์จำลองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1 (2563): 130-135.

สัมภาษณงาน ซึ่งล้วนเป็นบริบทที่ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนเองได้ ช่วยให้การพูดไม่เพียงเป็นการฝึกซ้อมในชั้นเรียน แต่เป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้ภาษาในชีวิตจริง¹⁴

1.2 การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญทั้งด้านความเข้มข้นของเนื้อหาและการพัฒนาทักษะทางภาษา ด้วยเนื้อหาวิชาที่สอดคล้องกับสาขาวิชาชีพของนักเรียน ทำให้นักเรียนพยายามใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารเพื่อแสดงความต้องการของตนเอง สามารถเชื่อมโยงความรู้ทางภาษาเข้ากับความรู้ส่วนเนื้อหาได้ ทำให้เข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ความพยายามในการฝึกฝนการพูดภาษาอังกฤษในชั้นเรียน นอกจากนี้ ครูผู้สอนมีการใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นคู่หรือกลุ่มเสมอและใช้ภาษาอังกฤษในการสอนแทบจะตลอดเวลา ทำให้นักเรียนซึมซับคำศัพท์ รูปแบบประโยค ทำให้มั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษมากขึ้น สอดคล้องกับ Harmer ที่ได้เสนอแนวคิดว่า การฝึกพูดที่ดีต้องเริ่มจากการให้ข้อมูลภาษาที่เพียงพอแก่ผู้เรียนก่อน ทั้งในด้านคำศัพท์ สำนวน และรูปประโยคที่เกี่ยวข้องกับบริบทที่จะฝึกใช้ ผู้สอนควรจัดกิจกรรมที่มีเป้าหมายชัดเจน เช่น การอภิปราย การจับคู่สนทนา หรือการแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนโต้ตอบกันจริง ๆ มากกว่าการพูดตามบทที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งยังเสนอว่าผู้เรียนควรมีโอกาสพูดในลักษณะการโต้ตอบไม่ใช่เพียงแค่พูดออกมาเป็นรายบุคคล การทำงานเป็นคู่หรือกลุ่มจึงเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการฝึกความคล่องแคล่ว (fluency) และความมั่นใจระหว่างการจัดการเรียนรู้¹⁵ ในการวิจัยครั้งนี้ นักเรียนบางรายพยายามใช้คำทดแทน (Circumlocution) เพื่ออธิบายลักษณะของสิ่งของที่ตนต้องการ เมื่อนักเรียนใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของสิ่งนั้นไม่ออก ซึ่งแสดงถึงพัฒนาการทักษะการพูดภาษาอังกฤษของผู้เรียนที่เพิ่มปริมาณการสื่อสาร (Amount of Communication) ได้มากขึ้น โดย Van de Craen, Mondt, Allain, และ Gao ได้เสนอไว้ว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์เนื้อหาวิชาต่างๆ พร้อมกับการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารความคิดของตนเอง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดความคิดเห็นได้อย่างเป็นระบบและพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารแนวคิดที่ซับซ้อนได้¹⁶

1.3 การจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาที่มีการปรับประยุกต์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้จากนักวิชาการ ได้เป็น ขั้นตอนเตรียม ขั้นนำเสนอเนื้อหา ขั้นลงมือปฏิบัติ และขั้นอภิปราย เป็นขั้นตอนที่สนับสนุนให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางทักษะการพูดภาษาอังกฤษที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยในขั้นเตรียม ขั้นนำเสนอเนื้อหา และขั้นลงมือปฏิบัติ ผู้วิจัยได้ใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณา

¹⁴ Richards, J. C., *Communicative language teaching today*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 12–21.

¹⁵ Harmer, J., *The practice of English language teaching* (4th ed.), (Pearson Education Limited, 2007): 123.

¹⁶ Van de Craen, P., Mondt, K., Allain, L., & Gao, Y., "Why and How CLIL Works: An Outline for a CLIL Theory," Vienna English Working Papers, vol. 16, no. 3, 2007, p. 70–78. source: <https://www.kennisdellingtaalbeleid.org/wp-content/uploads/2018/04/Why-and-How-CLIL-Works-2007.pdf> (2024).

การเนื้อหาและภาษาในการจัดการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างเป็นธรรมชาติ โดยนักเรียนได้สำรวจความรู้เดิมของตนเองในเรื่องที่จะเรียนในชั้นเตรียม และทราบว่าตนเองมีความสนใจหรือจะต้องเติมเต็มความรู้ในส่วนใดบ้าง นำไปสู่ความสนใจใคร่รู้ในขั้นนำเสนอเนื้อหา นักเรียนได้ทราบคำศัพท์เทคนิค ได้เรียนรู้ตัวอย่างการใช้รูปประโยค และสำนวนการพูดต่างๆ รวมถึงบริบทในการใช้ภาษา จากนั้น ในขั้นลงมือปฏิบัติ นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มหรือเพื่อนร่วมชั้น เป็นการทดลองใช้ภาษาที่ได้เรียนรู้จากขั้นนำเสนอเนื้อหาผ่านกิจกรรมในชั้นเรียน จากนั้น เมื่อนักเรียนคุ้นเคยกับคำศัพท์ รูปประโยค ได้ฝึกพูดภาษาอังกฤษจากกิจกรรมแล้ว ในขั้นการอภิปราย ผู้วิจัยได้ใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองในการกำหนดสถานการณ์และบทบาทของนักเรียนให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์ที่นักเรียนจะได้ใช้ภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพได้จริงในอนาคต รวมถึงมีปริมาณการสื่อสารและความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเป็นไปตามที่สมรรถนะรายวิชาได้ระบุไว้ เช่น การสอบถามและขอซื้อวัตถุดิบในการทำเค้กช็อกโกแลต การรับบทบาทเป็นหัวหน้าเซฟกำลังอธิบายขั้นตอนการทำอาหารแก่พนักงานฝึกหัด เป็นต้น และให้นักเรียนได้สร้างบทสนทนาด้วยตนเอง สอดคล้องกับ Thornbury ที่ได้เสนอกรอบแนวคิดสำหรับพัฒนาการพูดภาษาอังกฤษไว้ 3 ขั้นตอนต่อเนื่องคือ การสร้างความตระหนักรู้ การฝึกใช้ และการพูดอย่างอิสระ โดยได้ระบุว่าแต่ละขั้นตอนมีเป้าหมายและลักษณะกิจกรรมที่แตกต่างกันไปเพื่อหล่อหลอมผู้เรียนให้สามารถสื่อสารได้อย่างคล่องแคล่ว¹⁷ นี่จึงอาจเป็นเหตุผลให้คะแนนการทดสอบหลังเรียนของผู้เรียน มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดในด้านความคล่องแคล่ว รองลงมาคือด้านปริมาณการสื่อสาร

2. จากผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองรวมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

2.1 การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองและการจัดการเรียนรู้บูรณาการเนื้อหาและภาษาเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับการเรียนการสอนและได้ลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) ทักษะที่ใช้ในกิจกรรมสถานการณ์จำลองในห้องเรียนสามารถนำไปใช้ได้จริงกับสถานการณ์จริง ทำให้นักเรียนมีความคุ้นเคยกับการใช้ภาษาอังกฤษในสถานการณ์นั้นๆ สนุกกับการได้รับบทบาทหรือกิจกรรมที่เปลี่ยนไปในแต่ละครั้ง ได้ฝึกพูดภาษาอังกฤษจริงสามารถปรับใช้ในสถานการณ์การใช้ภาษาจริงได้อย่างมั่นใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์ กล่าวว่า วิธีการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลองนั้น เป็นการสมมติสถานการณ์ให้คล้ายกับเหตุการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ทั้งสภาพแวดล้อมและปฏิสัมพันธ์ ในการดำเนินกิจกรรมตามสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดและมีความกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนสามารถเลือกใช้ภาษาในสถานการณ์ต่างๆ และมีแรงจูงใจในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษมากขึ้น¹⁸

¹⁷ Thornbury, S., *How to Teach Speaking*, Pearson Education, 2005: 112–131.

¹⁸ ปรีชา ศรีเรืองฤทธิ์. การเปรียบเทียบความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษทักษะการฟังการพูดเพื่อการสื่อสารและแรงจูงใจในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (วิทยานิพนธ์ กศ.ม.), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.

2.2 การประยุกต์ใช้การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาเข้ากับการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับศิลปประกอบการประกอบอาหาร ซึ่งมีเนื้อหาวิชาสอดคล้องกับแผนกวิชาอาหารและโภชนาการ ซึ่งเป็นแผนกวิชาของนักเรียนโดยตรง และสอดคล้องกับสายอาชีพของนักเรียนในอนาคต เป็นเนื้อหาที่นักเรียนคุ้นเคยและมีความสำคัญต่อนักเรียน ทำให้นักเรียนกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ศัพท์เทคนิค รูปประโยค และวัฒนธรรมสากลในสถานประกอบการ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นไปที่เนื้อหา ไม่ใช่การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นไปที่โครงสร้างทางภาษาหรือไวยากรณ์เหมือนห้องเรียนทั่วไป ทำให้นักเรียนรู้สึกอิสระที่จะพูดภาษาอังกฤษระหว่างการจัดการเรียนรู้หรือการทำกิจกรรมในชั้นเรียน ไม่กลัวพูดผิด เมื่อนักเรียนสามารถฟังและพูดได้มากขึ้นและมีโอกาสฝึกประสบการณ์เป็นประจำ จึงส่งผลให้นักเรียนเกิดความมั่นใจในการสื่อสารภาษาอังกฤษมากขึ้น

2.3 รูปแบบการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนที่เน้นกิจกรรมคู่หรือกิจกรรมกลุ่มเป็นหลักอาจเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองและการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาที่ส่งผลต่อการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนภาษาอังกฤษ เพิ่มความสนใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและมีความมั่นใจในการฝึกพูดภาษาอังกฤษ เนื่องจากการจัดกิจกรรมแบบคู่หรือกลุ่มจะลดความกดดัน ความตึงเครียด และความเขินอายของนักเรียน และยังทำให้บรรยากาศการฝึกพูดภาษาอังกฤษในการจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างอิสระ สนุกสนาน เนื่องจากได้ฝึกพูดภาษาอังกฤษกับเพื่อนร่วมชั้นด้วยกัน มีข้อผิดพลาดคล้ายๆ กัน และปรับปรุงพัฒนาไปด้วยกัน นอกจากนี้ยังขึ้นการนำเสนอเนื้อหาโดยครูผู้สอน ผู้วิจัยบรรยากาศการเรียนแบบเพื่อนช่วยเพื่อน นักเรียนมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับวิดีโอที่ครูผู้สอนนำเสนอ รวมถึงเมื่อคุ้นเคยกับรูปแบบการเรียนรูปแบบนี้แล้ว ก็เริ่มมีการช่วยกันจดบันทึกสั้นๆ และชักชวนกันพูดเลียนแบบประโยคในวิดีโอ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Harmer ที่เสนอการทำงานเป็นคู่และกลุ่ม (Pair and Group Work) เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หนึ่งของแนวทางการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (The Communicative Approach) โดยระบุว่า การทำงานเป็นคู่หรือกลุ่มช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ภาษามากขึ้นและลดความกดดันจากการพูดต่อหน้าชั้นเรียนทั้งหมด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนฝึกฝนการฟังและการโต้ตอบกับคู่สนทนา ช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาในบริบทที่เป็นธรรมชาติ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนทักษะการพูดและพัฒนาความสามารถในการสื่อสาร นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนการฟังและการพูดผ่านการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น ลดความกลัวในการพูด เพราะกิจกรรมที่ใช้ในแนวทางนี้มักจะช่วยสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย และยังพัฒนาทักษะการคิดและการแก้ปัญหาผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการอภิปรายอีกด้วย¹⁹

¹⁹ Harmer, The Practice of English Language Teaching (London: Longman, 1983): 43–45.

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้

1.1 การเตรียมความพร้อมก่อนการจัดการเรียนรู้ โดยการสร้างความคุ้นเคยและสร้างความเข้าใจในรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองและการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษาให้กับนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อทำความเข้าใจให้ตรงกันระหว่างครูกับนักเรียน ทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

1.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยสถานการณ์จำลองรวมกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา ต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะความสนใจ ความถนัด และความต้องการของนักเรียน ดังนั้น เพื่อที่จะส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาด้วยการซึมซับภาษาอย่างเป็นธรรมชาติ จึงต้องนำเนื้อหาเป็นตัวนำ แล้วปรับภาษาที่ใช้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและระดับของความรู้หรือทักษะของนักเรียน อีกทั้ง ไม่ใช้การนำเนื้อหาเดิมมาเปลี่ยนภาษาที่ใช้ในการสอน

1.3 ครูผู้สอนควรเลือกสื่อการสอนที่น่าสนใจและเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างเป็นธรรมชาติตามบริบทของเจ้าของภาษา ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเรียบเรียงประโยคในการพูดของนักเรียน

1.4 รูปแบบการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนมีผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองและการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา เนื่องจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้อาจเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับนักเรียน ดังนั้น การจัดกิจกรรมแบบคู่หรือแบบกลุ่ม จะช่วยลดความกังวลในการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียนได้

1.5 ควรมีการร่วมมือกันระหว่างครูผู้สอนภาษาและครูผู้สอนเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ กล่าวคือ ความร่วมมือระหว่างครูผู้สอนภาษาและครูผู้สอนเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอน การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดวิธีการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนด้วยความเชี่ยวชาญที่ต่างกันของผู้สอน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเพิ่มรูปแบบการเก็บข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อให้ทราบข้อมูลในเชิงลึกที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้จนนำไปสู่การพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียน

2.2 ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเพิ่มระยะเวลาการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองและการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาและภาษา เพื่อศึกษาผลลัพธ์ในระยะยาวของการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้ที่มีต่อการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2557).

กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สพฐ., 2557. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

https://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf (24 พฤษภาคม 2566).

กฤตพิภัก แก้วกำเนิด, จารุณี ทิพยมณฑล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง. “การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหาและภาษาเพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความภาษาอังกฤษในบริบทอปัลเจอร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา.” **วารสารปัญญาภิวัฒน์**, ปีที่ 15, ฉบับที่ 1 (2566): 371–389.

กาญจนา ณ ศรีสุข. ผลของการใช้สถานการณ์จำลองเพื่อเสริมสร้างความสามารถการสนทนาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ในจังหวัดภูเก็ต. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2561: 64–68.

ชัยมงคล พุกสุวรรณ. “แนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในสถาบันอาชีวศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.” **วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์**, ปีที่ 35, ฉบับที่ 1 (2560).

วิภาวี ไชยทองศรี. “การพัฒนาความสามารถด้านการฟัง-พูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารโดยใช้สถานการณ์จำลองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี**, ปีที่ 8, ฉบับที่ 1 (2563): 130–135.

อาทิตย์ ศรีจันทร์ตร, อัญชลี จันทร์เสม และ เสาวลักษณ์ รัตนวิชัย. “ผลของการสอนตามแนวทฤษฎีบูรณาการเนื้อหาและภาษา (CLIL) ที่มีต่อความสามารถในการฟัง-พูด และความสนใจในการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2.” **วารสารศาสตร์การศึกษาและการพัฒนามนุษย์**, ปีที่ 1, ฉบับที่ 2 (2560): 174–186.

Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D., CLIL: **Content and language integrated learning**, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010): 84–103.

Crookle, C. M., & Oxford, R. L., “**Simulation, games, and role-play**”, in J. C. Richards & T. S. Rodgers (Eds.), *Approaches and methods in language teaching* (p. 19–30), (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).

Harmer, J., **The practice of English language teaching (4th ed.)**, (Pearson Education Limited, 2007): 123.

Harmer, **The Practice of English Language Teaching** (London: Longman, 1983): 43–45.

Richards, J. C., *Communicative language teaching today*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 12–21.

Statista Research Department. “**The Most Spoken Languages Worldwide.**” Statista. 2022. [online]. Source: <https://www.statista.com/statistics/266808/the-most-spoken-languages-worldwide/>. [June 12, 2024]

การเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย

ตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม

Enhancing Qualifications of Womenfolk in Thai Society according to
the Five Precepts and the Five Ennobling Virtues

อัญญาวดี แก้วศรี¹

Anyawadee Kaeosri

E-mail : kaeosria@gmail.com

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม²

Maechi Kritsana Raksachom

E-mail : kritsana.rak@mcu.ac.th

นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร³

Nuarhnwan Poonwasuponchat

Email: nuanwan.phun@mcu.ac.th

Received: April 21, 2025; Revised: May 30, 2025;

Accepted: June 22, 2025;

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 24 ราย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรม ครูสอนวิชาศีลธรรม ผู้ปกครอง และเด็กและเยาวชนหญิง

¹ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย มีรากฐานจากค่านิยมของสังคมไทยและพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นให้หญิงไทยเป็นผู้มีศีลธรรม เรียบร้อย อ่อนโยน รับผิดชอบ และรู้จักบทบาทของตนในฐานะภรรยา มารดา และสมาชิกในชุมชน 2) การเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม โดยหลักเบญจศีลมีบทบาทในการป้องกันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขณะที่เบญจธรรมมีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมเชิงบวก เช่น ความเมตตา ความสัตย์ และสติ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนสตรีให้มีจริยธรรมและวินัยในตน และ 3) แนวทางการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งแนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะของกุลสตรีไทยอย่างยั่งยืนควรอยู่บนความร่วมมือของ 3 สถาบันหลัก คือ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยบูรณาการหลักธรรมในกิจกรรมการเรียนรู้ การอบรม และการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย คือแนวทางในการเสริมสร้างกุลสตรีในสังคมไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนคือ 1) หลักการเสริมสร้างกุลสตรีในสังคมไทย 2) วิธีการโดยใช้หลักเบญจศีล-เบญจธรรม และ 3) แนวทางโดยความร่วมมือของสถาบัน “บวร” คือบ้าน วัด โรงเรียน ให้ความเอาใจใส่ สอดส่องดูแล อบรมบ่มนิสัยเด็กให้มีความรู้คู่คุณธรรม

คำหลัก : กุลสตรี, เบญจศีล, เบญจธรรม, คุณสมบัติหญิงไทย

Abstract

This research aims; 1) to study the concept of the qualifications of womenfolk in Thai society, 2) to study the enhancement of the qualifications of womenfolk according to the principles of the Five Precepts and Five Ennobling Virtues, and 3) to present guidelines for the enhancement of the qualifications of Thai womenfolk according to the principles of the Five Precepts and Five Ennobling Virtues. This was qualitative using documentary survey and in-depth interviews with 24 key informants, including Buddhist experts, Buddhist morality teachers, morality teachers, parents, and female children and youth.

The research results found that 1) the concept of the qualifications of womenfolk in Thai society is based on the values of Thai tradition and Buddhism, emphasizing that Thai women should be moral, gentle, hospitable, responsible, and know their roles as wives, mothers, and community members. 2) Strengthening the qualifications of a womenfolk according to the principles of the Five Precepts and Five Ennobling Virtues showed that Five Precepts play a role for preventing inappropriate behaviors, while the Five Ennobling Virtues play a role for promoting positive virtues such as kindness, honesty, and mindfulness, applied to develop young women to have ethics and self-discipline. 3) Guidelines for strengthening the qualifications of a Thai womenfolk according to the principles of the Five Precepts and Five Ennobling Virtues. The guidelines for sustainably strengthening the qualifications of Thai womenfolk

should be based on the cooperation of three main institutions: home, temple, and school, by integrating the principles of Dhamma into learning activities, training, and daily behavior. The knowledge gained from the research is a guideline for strengthening womenfolk in Thai society according to the principles of the Five Precepts and Five Virtues, consisting of a 3-step process: 1) Principles for strengthening womenfolk in Thai society, 2) Methods using the principles of the Five Precepts and Five Virtues, and 3) Guidelines through cooperation of the 'BWR' institutions, namely home (Baan), temple (Wat), and school (Rongrian), to provide attention, all look after, and train children to gain knowledge and morality.

Keywords: Womenfolk, Five Precepts, Five Ennobling Virtues, Thai women's qualifications

บทนำ

ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน บทบาทของสตรีได้ขยายตัวและมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น สตรีมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การศึกษา การบริหารจัดการ และแม้กระทั่งในภาคการเมืองอย่างกว้างขวาง โดยสถิติแรงงานในประเทศไทยพบว่า สตรีมีอัตราการจ้างงานทำอยู่ในระดับสูง มีบทบาทเป็นทั้งผู้นำ ครู อาจารย์ นักธุรกิจ ตลอดจนผู้นำครอบครัว ขณะเดียวกันสตรีไทยยังมีระดับการศึกษาที่สูงกว่าบุรุษในบางช่วงวัย อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รวดเร็ว โดยเฉพาะผลกระทบจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกและโลกาภิวัตน์ ได้สร้างความท้าทายต่อค่านิยมดั้งเดิมที่เคยหล่อหลอมบทบาทและคุณลักษณะของหญิงไทย โดยเฉพาะ “ความเป็นกุลสตรีไทย” ที่เคยได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีคุณธรรม เรียบร้อย อ่อนน้อม และมีบทบาทสำคัญในฐานะแม่ศรีเรือน

ในอดีต แนวคิดเรื่อง “กุลสตรีไทย” ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ลักษณะทางกายภาพ หากแต่ครอบคลุมถึงคุณลักษณะทางศีลธรรม จริยธรรม และการดำรงตนอยู่ในกรอบแห่งวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย โดยเฉพาะในบริบทของพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นบทบาทของสตรีในฐานะผู้ดูแลครอบครัว ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม และเป็นผู้ส่งเสริมคุณธรรมให้แก่อนุชนตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก ทว่าในสังคมร่วมสมัย แนวคิดเหล่านี้เริ่มถูกกลดทอนลง ส่งผลให้เกิดปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในกลุ่มเยาวชนสตรี เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว การประพฤติผิดทางเพศ การเกี่ยวข้องกับอบายมุข สื่อออนไลน์ที่ไม่เหมาะสม และปัญหายาเสพติด ซึ่งล้วนเป็นสาเหตุสำคัญของความเสื่อมทางศีลธรรม

รายงานของมูลนิธิปวีณาหงสกุลเพื่อเด็กและสตรี ระบุว่า ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการล่วงละเมิด ความรุนแรงทางเพศ และยาเสพติดในหมู่เยาวชนสตรีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงปีที่ผ่านมา⁴ ทั้งนี้

⁴ มูลนิธิปวีณาหงสกุลเพื่อเด็กและสตรี, ปวีณา แลงขาวผลการดำเนินงานปี 2567 และสถิติรับรอง ทุกข์ 5,647 ราย พบอาชญากรรมออนไลน์พุ่ง, <https://www.pavenafoundation.or.th/post/ftnrfysoqvol> [10 มกราคม 2568].

สะท้อนถึงช่องว่างของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในระดับครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ที่ยังไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และไม่สามารถเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้แก่เยาวชนได้อย่างเพียงพอ

เมื่อพิจารณาจากมิติทางพระพุทธศาสนา จะพบว่า หลักเบญจศีล (ศีล 5) และเบญจธรรม (ธรรม 5 ประการอันเป็นคู่กับศีล) ถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานในการประพฤติปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน และได้รับการยอมรับว่าเป็น “มาตรฐานจริยธรรมร่วม” สำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เบียดเบียนกัน หลักธรรมทั้งสองชุดนี้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่เยาวชนสตรี เพื่อพัฒนาความเป็น “กุลสตรีไทย” ให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบันโดยไม่ละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาประเด็นการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทยโดยใช้หลักเบญจศีล-เบญจธรรมเป็นกรอบแนวทาง เพื่อเป็นแนวทางให้กับครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสถาบันทางพระพุทธศาสนา ในการร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนหญิงให้เติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความมั่นคงทางจิตใจ และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

บทความนี้นำเสนอ คุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย รวมถึงพฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ จากกระแสสังคมที่เปลี่ยนไปส่งผลกระทบต่อเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่โดยทั่วไป โดยเฉพาะสตรีเพศในทุกวัย คือทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ ซึ่งถือเป็นเพศที่อ่อนแอ ได้รับผลกระทบทางสังคมมากกว่าเพศชายเป็นอย่างมาก จึงมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีไทยให้กลับคืนมาด้วยการยึดแนวปฏิบัติตามเบญจศีล-เบญจธรรม มาเป็นกระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมนิสัยที่ไม่พึงประสงค์ พร้อมนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกันของสถาบันหลักที่ชื่อว่า “บวร” เป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แนวคิด.. หลักการ.. วิธีการ... ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา/เอกสาร/แนวคิดทฤษฎี/กฎระเบียบ โดยศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเช่นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส รวมถึงเอกสารตำราทางวิชาการ, งานวิจัยและข่าวสารต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นสตรี ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ในสังคมไทย โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นกับสตรีไทย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร, วัดต้นตาล จังหวัดปราจีนบุรี และจัดประชุมกลุ่มย่อยที่โรงเรียนมัธยมวัดใหม่กรทองในพระราชูปถัมภ์ จังหวัดปราจีนบุรี

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 24 ราย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ ศีลธรรม ครูสอนวิชาศีลธรรม ผู้ปกครอง และเด็กและเยาวชนหญิง

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่ม (17 ท่าน)

2) การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (7 คน)

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล/การตรวจสอบข้อมูล/บันทึก/ถอดเทป/ภาพ/วิดีโอ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล/จัดกลุ่ม/หมวดหมู่/เปรียบเทียบ/จัดระบบ/เรียงลำดับเชื่อมโยง

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ รูปแบบการนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ด้วยการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย พบว่า คุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทย คำว่า “กุลสตรี” สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า “หญิงมีตระกูลมีความประพฤติดี, สตรีที่มีคุณธรรมสมควรแก่ตระกูล, สตรีเจ้าบ้าน”⁵ อนึ่ง คำว่า “กุลสตรี” แยกเป็น 2 ศัพท์คือ “กุล” และ “สตรี” คำว่า “กุล” ให้ความหมายไว้ว่า “ตระกูล, ครอบครัว, วงศ์, หมู่ชนที่ร่วมพงศ์พันธุ์เดียวกัน, เผ่าชน”⁶ อนึ่ง คำว่า “ตระกูล” ยังแลงความหมายถึงครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง เช่น ตระกูลอันมั่งคั่ง จะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะเหตุ 4 อย่างคือ 1. ไม่แสวงหาพัสตุที่หายแล้ว 2. ไม่บูรณะพัสตุที่คร่ำคร่า 3. รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ 4. ตั้งสตรีหรือบุรุษตุลให้เป็นแม่บ้านพ่อเรือน⁷ ซึ่งข้อนี้ให้น้ำหนักไปที่การมอบหมายให้สตรีหรือบุรุษตุลเป็นแม่บ้านหรือพ่อเรือน กล่าวคือจัดแจงทรัพย์สมบัติ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน กุลสูตร จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย⁸

⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2561), หน้า 28.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

⁸ อภ.จตุกก. (ไทย) 21/258/375-376.

อนึ่ง ในทางพระพุทธศาสนา หญิงที่จะเป็นที่พึงพอใจของชาย จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการคือ (1) รูปสวย (2) มีโภคทรัพย์ (3) มีศีล (4) ชยัน ไม่เกียจคร้าน และ (5) ให้บุตรแก่เขาได้⁹

ว่าในส่วนของสังคมไทย ซึ่งถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรมของชนชาวตะวันตก ซึ่งให้ความเคารพนบถนอบเชื่อฟังและยำเกรงต่อผู้หลักผู้ใหญ่ในครอบครัว มีปู่ย่าตายายและปิตามารดาเป็นต้น จนฝังอยู่ในสายเลือด ในขณะเดียวกัน ก็ได้รับอิทธิพลของคำสอนทั้งของศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา ที่ให้หญิงเป็นผู้มีมารยาทงาม เสี่ยงมเจียมตน รู้จักปรนนิบัติสามี และดูแลบ้านในฐานะแม่ศรีเรือน ในฐานะของเพศหญิงต้องฝึกหัดที่จะปฏิบัติตนตั้งแต่เยาว์วัยให้รู้จักหน้าที่ในฐานะเป็นบุตรของปิตามารดา เป็นศิษย์ของครูอาจารย์ เป็นมารดาของลูกๆ เป็นภรรยาของสามี รวมถึงเป็นนายของบ่าวไพร่ ฯลฯ ทั้งนี้ตามหน้าที่ของบุคคลในสังคมที่อยู่รวมกันและมีหน้าที่ต่อกันตามหลักทศ 6 ในสังคาลกสูตร โดยเฉพาะหน้าที่ของภรรยาในฐานะทิศเบื้องหลังย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ 5 ประการคือ (1) จัดการงานดี (2) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี (3) ไม่ประพฤตินอกใจ (4) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และ (5) ชยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง¹⁰

อย่างไรก็ดี เมื่อว่าโดยลำดับของวัยก่อนที่สตรีจะได้แต่งงานเพื่อทำหน้าที่ที่ดี ในฐานะภรรยาและมารดาของบุตรธิดาต่อไปนั้น จะต้องผ่านการอบรมเลี้ยงดูของมารดาบิดาของตนให้เป็นกุลสตรีสมบูรณ์มาก่อน ไม่ว่าจะในเรื่องความรู้ในการฝึกอาชีพ กิริยามารยาท ความรู้ในการครองรักครองเรือน¹¹ ดังจะเห็นตัวอย่างได้ในกรณีของนางวิสาขาซึ่งเป็นกุลสตรีที่มารดาบิดาพร่ำสอนก่อนที่จะออกเรือนไปอยู่ร่วมในบ้านของสามี¹² และกรณีของนางสุชาดา สะใภ้ของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ซึ่งมีกิริยาจาต๋ามทราหม ผิดวิสัยของกุลสตรี จนท่านเศรษฐีต้องออกอุบายให้พระพุทธเจ้าทรงอบรมสั่งสอน จนเป็นภรรยาที่ดีของบุตรชายท่านเศรษฐีได้ในที่สุด¹³

ในสังคมไทยปัจจุบันที่ถูกระแสวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามาท่วมท้น ทำให้คนรุ่นใหม่เรียกร้องเสรีภาพและความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษเพศกับสตรีเพศ และการเรียกร้องส่วนหนึ่งที่แสดงออกคือความก้าวร้าวรุนแรง มีการลบหลู่ดูหมิ่นผู้หลักผู้ใหญ่ แม้แต่ครูบาอาจารย์และปิตามารดาผู้มีพระคุณของตัวเอง สัมผัสดีสัมผัสกำเนิดของตนเอง สัมชนบธรรมนิยมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของไทย สัมผัสคำสอนทางศาสนาที่บรรพบุรุษของตนเคารพนับถือมาหลายชั่วอายุคน แม้แต่ตัวเองก็ยังไม่มีวุฒิภาวะและแยกแยะว่าอะไรคือดีชั่ว อะไรถูกผิด เพราะอะไรควรไม่ควร

ปัญหาพฤติกรรมของคนในสังคม เนื่องจากการหลังไหลเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้กระแสสังคมเปลี่ยนไป เกิดเป็นปัญหาพฤติกรรมของคนในสังคม เป็นปัญหาที่พบเห็นโดยทั่วไปในสังคมไทยในทุกเพศทุกวัย ทำให้ความเป็นกุลสตรีไทยเริ่มบิดเบี้ยวเบี่ยงเบนไม่ในทางไม่พึงประสงค์และจำเป็นต้องหา

⁹ ส.สพ. (ไทย) 18/280/313.

¹⁰ ที.ป. (ไทย) 11/269/214.

¹¹ หลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ), **วิชาการครองรักครองเรือน**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทมีเดียโฟกัสจำกัด, 2563), หน้า 63 – 90.

¹² ช.ธ.อ. (ไทย) 1/40/372.

¹³ อ.ส.ต.ก. (ไทย) 23/63/123.

ทางแก้ไขโดยเร็ว 1. ปัญหาพฤติกรรมความรุนแรง ปัญหาพฤติกรรมความรุนแรงไม่จำเป็นที่จะเป็นการทะเลาะวิวาท ตบตี ประทุษร้ายจนบาดเจ็บหรือฆ่าฟันกันถึงแก่ชีวิต ส่งผลเสียให้แก่ทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ดังนั้นเพื่อเป็นการป้องกัน และแก้ไขปัญหาดังกล่าว หน่วยงานสำคัญทั้งระดับครอบครัว องค์กร ชุมชนที่เกี่ยวข้องต้องให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติปรองดอง ไม่ใช้ความรุนแรง มีทักษะการใช้ชีวิต ซึ่งสามารถอบรมสั่งสอนได้ตั้งแต่วัยเด็กที่อยู่ในครอบครัว ในเวลาต่อมาเมื่อเข้าสู่สถานศึกษา ครูต้องจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งชุมชนและหน่วยงานสังคมอื่นก็ต้องร่วมมือกันอบรมขัดเกลาให้เป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยนอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างปกติสุข¹⁴ 2. ปัญหาพฤติกรรมการเล่น ปัญหาพฤติกรรมเกี่ยวกับการพนันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยมาช้านาน การพนัน เป็นการเล่นชนิดหนึ่งเพื่อเอาเงินหรือสิ่งอื่นใดด้วยการเสี่ยงโชค โดยการทำนายหรือคาดเดาผลที่เกิดขึ้นในอนาคต เช่น การพนันในการแข่งขัน ตัวอย่างเช่น เกมไพ่ เกมลูกเต๋า การพนันโดยการทำนายผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เช่น การพนันบอล การพนันม้าแข่ง และการพนันที่ไม่มีการแข่งขันโดยขึ้นกับความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่เกิด เช่น การซื้อหวย หรือ ลอตเตอรี่ เป็นต้น¹⁵ 3. ปัญหาพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม ปัญหาพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม เป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ในปัจจุบันมีปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาเรื่อง "แม่่วยไล" ซึ่งหมายถึงวัยรุ่นหญิงที่มีการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์อยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายต่างยังคงขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับการมีพฤติกรรมทางเพศที่เหมาะสม 4. ปัญหาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ไม่เหมาะสม พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ไม่เหมาะสมในปัจจุบันกำลังเป็นปัญหามาก ซึ่งหากไม่มีการป้องกัน และแก้ไขแล้ว ปัญหาเหล่านี้จะยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นกับผู้คนทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชน ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ต่อการเรียนรู้ เช่น ครอบงำเวลาเรียน กล่าวคือ ดิดสื่อออนไลน์จนลืมการเรียน ละความสนใจจากการเรียนได้ง่าย¹⁶ 5. ปัญหาพฤติกรรมเกี่ยวกับยาเสพติด พฤติกรรมเกี่ยวกับยาเสพติด ถือว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อบรรทัดฐานของสังคมในระดับที่รุนแรง มีแนวโน้มรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาบ้า ไอซ์ และเฮโรอีน มีการแพร่ระบาดเพิ่มขึ้น การลักลอบจำหน่ายไอซ์ และกัญชาในโลกออนไลน์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทั้งนี้สำนักงาน ป.ป.ส และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เร่งหามาตรการการเชิงรุกในการสร้างการรับรู้เพื่อให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงโทษพิษภัยไม่เข้าไป

¹⁴ อธิวัฒน์ เนียมมีศรี เครือข่ายนักกฎหมายเพื่อเด็กและเยาวชน, 'บูลลี่' ไม่ใช่เรื่องเด็กๆ ความรุนแรงที่รอวันปะทุ!!!, **กรุงเทพธุรกิจ** [ข่าวออนไลน์], 10 มกราคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/social/861456> [8 มกราคม 2565].

¹⁵ ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เยาวชนติดพนันพนัน, (**กรุงเทพธุรกิจ** [ข่าวออนไลน์], 20 กันยายน 2563), แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/898515> [8 มกราคม 2565].

¹⁶ เมธาวี จำเนียร และกรกฎ จำเนียร, “ประโยชน์ ปัญหา และแนวทางแก้ไขการใช้สื่อออนไลน์ในการเรียนอย่างมีประสิทธิภาพของโรงเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช” **วารสารราชพฤกษ์**, 16 (3) 2561, หน้า 113-121.

ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด โดยส่งเสริมให้ชุมชนและครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเสพติดในรูปแบบที่เหมาะสม¹⁷

โดยสรุปคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทยมีรากฐานจากค่านิยมวัฒนธรรมของชนชาวตะวันตกออกและพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นให้หญิงไทยเป็นผู้มีศีลธรรม เรียบร้อย อ่อนโยน รับผิดชอบ และรู้จักบทบาทของตนในฐานะภรรยา มารดา และสมาชิกในชุมชน แต่เนื่องจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามาก่อให้เกิดเป็นปัญหาสังคมอย่างรุนแรงขึ้นมาใหม่ ส่งผลกระทบต่อความเป็นกุลสตรีที่พึงประสงค์ในสังคมไทย

2. การเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม พบว่า หลักธรรมในการเสริมสร้างกุลสตรีให้แก่สังคม 1) เบญจศีล เบญจศีล หรือศีล 5 มีมาในหลายพระสูตร เช่นสังคีตสูตร สังคีตนิพพานสูตร 5 แห่งพระสูตรตันตปิฎก ที่สัททปิฎก ปาฏิหาริยวรรค ซึ่งเรียกว่า “สิกขาบท 5”¹⁸ มีดังนี้

สิกขาบท 5

1. ปาณาติปาตา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
2. อทินนาทานา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้
3. กาเมสุมิจฉารวา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการประพฤติดูผิดในกาม
4. มุสาวาทา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ
5. สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี	เจตนางดเว้นจากการเสพของมีเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ¹⁹

ศีล 5 หรือ เบญจศีล ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

ศีล 5 ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท 5 (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บ้าง ธรรม 5 บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎกปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล (ศีลที่ควรหัดสวดรักษาเป็นประจำ บ้าง) ว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง²⁰

¹⁷ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์ (23 พฤศจิกายน 2567), การแก้ไขปัญหาเสพติด : แนวทางสู่สังคมปลอดภัยและยั่งยืน, แหล่งที่มา: <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/341286> [12 มีนาคม 2567].

¹⁸ ที.ปา. (ไทย) 11/315/302-303.

¹⁹ ดูเทียบ อภ.วิ. (ไทย) 35/707/447.

²⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 19, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2553), หน้า 175.

สรุปความว่า เบญจศีลหรือศีล 5 หรือในพระไตรปิฎกเรียกว่าสิกขาบท 5 ถือว่าเป็น “มนุษยธรรม” หรือ “มนุษยธรรม” คือธรรมสำหรับสังคมมนุษย์ และเป็นหลักประกันความสงบสุขของสังคม พระพุทธองค์ตรัสถึงคุณค่าของศีลไว้ว่า

ได้ยินว่า ศีลเป็นสิ่งที่ตั้งงาม
 ศีลเป็นสิ่งที่ยอดเยี่ยมในโลก
 ตูเกิด นาคที่พิษร้ายแรงยังไม่เบียดเบียนใคร ๆ
 เพราะสำนึกอยู่ว่าตนมีศีล
 เราจักสมทานศีลที่บัณฑิตรับรองว่า
 เป็นสิ่งที่ปลอดภัยในโลก
 ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้มีศีลได้รับการขนานนามว่า
 เป็นผู้ประพฤติชอบปฏิบัติของพระอริยะ
 ผู้มีศีลเป็นที่รักของหมู่ญาติ
 และรุ่งเรืองในหมู่มิตร
 หลังจากตายแล้วจะไปสู่สุคติ²¹

2) เบญจธรรม เบญจธรรม ธรรม 5 ประการ ความดี 5 อย่าง ที่ควรประพฤติคู่ไปกับการรักษาเบญจศีล ตามลำดับข้อดังนี้

- (1) เมตตากรุณา – ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคือช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กันกับศีลข้อที่ 1
- (2) สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กันกับศีลข้อที่ 2
- (3) กามสังวร ความสำรวมในกาม ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ มิให้หลงใหลใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กันกับศีลข้อที่ 3
- (4) สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กันกับศีลข้อที่ 4
- (5) สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้ลึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กันกับศีลข้อที่ 5

เบญจธรรมนี้ ท่านผู้เป็นหมวดธรรมขึ้นภายหลัง จึงมีแปลกันไปบ้าง เช่นข้อที่ 2 เป็นทาน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ข้อที่ 3 เป็นสทธานโศช ความพอใจด้วยภรรยาของตน ข้อที่ 5 เป็นอัปมาท ความไม่ประมาท ทั้งนี้ เมื่อว่าโดยที่มา หัวข้อเหล่านี้ส่วนใหญ่มวลได้จากความท่อนท่ายของกุศลกรรมบถข้อต้นๆ²² อนึ่ง เนื่องจากเบญจธรรมเป็นธรรมเกี่ยวพันเบญจศีล จึงขออธิบายเพิ่มเติมดังนี้

²¹ ขุ.ชา. (ไทย) 27/118-120/147.

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 19, หน้า 175-176.

(1) เมตตา กรุณา คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข คำนี้ตรงกับคำว่า “ไมตรี” คือความเป็นมิตร ไม่เป็นศัตรูคู่อริ คำว่า “ไมตรีจิต” คือมีจิตใจซื่อสัตย์เป็นมิตรต่อกันมีความปรารถนาดีต่อกัน คำว่า “กรุณา” ได้แก่ความสงสารคิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์และมีความสุข เมื่อรวมคำ “เมตตา กรุณา” จึงหมายถึงความรักความปรารถนาดีต่อกัน คิดช่วยเหลือกันให้มีความสุข²³ ธรรมดาคำว่าคนที่ไม่มีไมตรีจิตต่อกัน ไม่มีเวรภัยต่อกัน ไม่คิดร้ายหรือประทุษร้ายต่อใครๆ ไปไหนๆ ก็มีแต่ความปลอดภัย อกุศลธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเมตตา กรุณา คือความโกรธ ผู้มีเมตตา กรุณา คือผู้ไม่มักโกรธ ไม่อาฆาตมาดร้ายต่อผู้อื่น ผู้เจริญเมตตาและกรุณาจิตย่อมอยู่เป็นสุข ดังนั้น การมีเมตตา กรุณาจึงเป็นธรรมเครื่องขัดเกลากุศลกรรมที่รุนแรง ก่อการทะเลาะวิวาทถึงขั้นเบียดเบียนเช่นฆ่ากัน จึงเป็นคุณธรรมที่มีสมุฏฐานมาจากกุศลมนโกรรม ช่วยกำกับกายกรรมและวจีกรรมซึ่งเป็นหน้าที่ของเบญจศีลข้อแรก ซึ่งถือเป็นหลักธรรมคู่ขนานกับศีลข้อดเว้นจากปาณาติบาต

(2) สัมมาอาชีวะ – เลี้ยงชีพชอบ สัมมาอาชีวะ – เลี้ยงชีพชอบ เป็นข้อ 1 ในอริยมรรค มีองค์ 8 หมายถึงการประกอบอาชีพโดยสุจริต มีกสิกรรมคือเป็นเกษตรกร ทำไร่ ทำนา เป็นต้น หรืออาชีพใดก็ตามที่ทำได้แก่การเลี้ยงปศุสัตว์ เช่นเลี้ยงโคนม หรือควายสวยงาม ไม่ใช่เพื่อการขายให้เขาไปฆ่าเพื่อบริโภค โดยความสุจริต คือเป็นอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ทำใครเดือดร้อน

การเลี้ยงชีพที่ไม่ชอบหรือไม่สุจริต มีมูลเหตุมาจากโลภะคือความโลภ โดยตรงคือการอยากได้ของผู้อื่นแล้วไปลักขโมยหรือปล้นของเขามา เป็นการละเมิดศีลข้อ 2 คืออทินนาทาน – การถือเอาสิ่งของที่เขามีได้ให้ แม้การได้มาเพราะความโลภในกรณีอื่นๆ โดยเฉพาะการพนัน ซึ่งเป็นอบายมุข ทั้งอบายมุข 4²⁴ และอบายมุข 6²⁵ ก็เกิดเพราะความโลภเช่นเดียวกัน แท้จริงแล้ว เพียงการประกอบสัมมาชีพ ยังไม่มีหลักประกันว่าจะทำให้บุคคลมีความมั่งคั่งหรือมั่นคงทางเศรษฐกิจได้ แต่ต้องประกอบด้วยหัวใจเศรษฐกิจ คือ อุ. อา. ก. ส. ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในทิมชาณสูตรแก่โกฬิณบุตร ชื่อทิมชาณ ว่า ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้แก่กุลบุตรคือ

1. อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น
2. อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา
3. กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี
4. สมชีวิตตา ความเป็นอยู่เหมาะสม²⁶

(3) กามสังวร – ความสำรวมในกาม ในทางพระพุทธศาสนา ผู้เป็นฆราวาสหรือคฤหัสถ์ เป็นผู้เสพกามได้ แต่ก็มีข้อจำกัด เช่นผู้แต่งงานแล้วก็ให้สันโดษยินดีเฉพาะคู่ครองของตนเท่านั้น ไม่ประพฤตินอกใจกัน

²³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2561), หน้า 351-352.

²⁴ อ.อ.อ. (ไทย) 23/54/342-343.

²⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/251/204.

²⁶ อ.อ.อ. (ไทย) 23/54/340.

แม้ผู้ยังไม่แต่งงานก็ต้องสำรวมระวัง จะไปล่วงละเมิดภรรยาหรือติดคนอื่นมิได้ เพราะหญิงทุกจำพวกล้วนมีผู้คุ้มครองหรืออารักขา ในกรณีเด็กและเยาวชน ถือเป็นช่วงที่กำลังเจริญวัยและมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน หรือช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพ จึงไม่สมควรที่จะประพฤติผิดทางเพศ เพราะผิดทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นชายหญิงต้องยับยั้งชั่งใจ อย่าปล่อยตัวปล่อยใจไปตามอารมณ์ของวัยรุ่นหรือหนุ่มสาว หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว และทั้งหญิงชายต้องเชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ เมื่อถึงวัยสมควร จบการศึกษาและมีภาระงานอาชีพมั่นคง จึงค่อยคิดหาคู่ครองตามข้อแนะนำปรีกษาของผู้ใหญ่ต่อไป

(4) พุทธคำสั่งตย์คำจริง คีลข้อที่ 4 ให้เว้นจากมุสาวาท คือการกล่าวเท็จ คำว่ามุสาวาทหมายรวมเอาวจีทุจริตทั้ง 4 ประการคือ พุตเท็จ พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ และพุตเพื่อเจ้อเลวโหลไร้ประโยชน์ ทุกวันนี้เด็กและเยาวชนใช้สื่อออนไลน์ในทางที่ผิด โดยเฉพาะการนิพนธ์ว่าร้าย หรือยุยงส่อเสียด ที่เรียกว่า บูลลี่ (Bully) นั่นคือปิสฺณาวาจา ซึ่งมีทั้ง เท็จ หยาบคาย และขีปนาคมเท็จ พฤติกรรมเหล่านี้ไม่น่ารัก ไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง เป็นมารยาทของคนไพร่สฤล หยาบช้า และต่ำทราม ที่เป็นวาจาลามกก็มี การพูดคำสั่งตย์คำจริง ซึ่งหมายถึงคำสุภาพ คำสุภาพ คำไพเราะอ่อนหวาน เสนาะโสต ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของผู้ฟังทุกเพศทุกวัย แม้เป็นคำสั่งตย์คำจริงก็ต้องนึกถึงกาลเทศะในการพูด รู้กาลควรไม่ควร และพูดต่อเมื่อเห็นว่าจะเกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายเท่านั้น

(5) ความมีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาทเลินเล่อ หากจะพูดถึงมูลเหตุของกิเลส คือโลภ โกรธ หลง จัดได้ว่า ความหลงก็คือความขาดสติสัมปชัญญะ ขาดสติและไม่รู้ตัว ในการที่จะคิด จะพูด จะทำ ความไม่ประมาทก็คือความมีสติที่เรียกว่า “อัปปมาทธรรม” ความประมาทท่านเรียกว่า “มทะ” คือความเมา การที่ห้ามเสพสุราเมรัย ซึ่งหมายรวมถึงเสพติดทุกชนิด ก็เพราะเป็นเหตุให้ส่มองเลื่อม ถึงกับผู้เสพติดเกิดประสาทหลอน ขาดความรู้ผิดชอบชั่วดี ทำอันตรายแก่คนอื่น หรือแม้แต่คนใกล้ชิดและผู้มีพระคุณอย่างมารดาบิดา ปู่ย่าตายายก็มี โทษของสิ่งเสพติดมีมากมายยิ่งนัก อนึ่ง พึงสังเกตว่า การเจริญสติปัฏฐาน 4 ซึ่งก็คือการเจริญสติหรือความไม่ประมาทนั่นเอง เป็นการฝึกให้บุคคลมีสติอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน ที่เรียกว่า “เอกัคคตาจิต” ย่อมนำไปคิดใคร่ครวญปัญหาที่ลึกซึ้งได้ เป็นจิตสงบ และอาจบรรลุอุรยธรรมได้ในที่สุด

3. แนวทางการเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม มีวิธีการแยกเป็น 2 ขั้นตอนคือ (1) ในขั้นตอนความร่วมมือประสานงานร่วมกันของ 3 สถาบัน “บวร” คือ บ้าน ได้แก่สถาบันครอบครัวคือบิดามารดาผู้ปกครอง – วัด ได้แก่สถาบันศาสนาคือพระสงฆ์ – โรงเรียน ได้แก่สถาบันการศึกษาคือครูอาจารย์ ทั้ง 3 หน่วยงานนี้ต้องช่วยกันสอดส่องดูแลความประพฤติของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเยาวชนสตรีให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม ตามจารีตประเพณีและแบบอย่างของบรรพบุรุษที่ถือปฏิบัติกันมา ยิ่งอายุน้อยเท่าไร ทางครอบครัวก็ต้องดูแลให้มากขึ้นเท่านั้น เพราะแม่เด็กอาจไม่ได้ก่ออาชญากรรมหรือทำผิดใดๆ แต่เด็กอาจตกเป็นเหยื่อถูกระทำได้ แม้แต่คนใกล้ชิดภายในครอบครัว เมื่อเด็กเจริญวัยเข้าสู่วัยรุ่นและวัยหนุ่มสาว โรงเรียนมีหน้าที่มากขึ้นในการอบรมสั่งสอน ทั้งเพาะปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ทั้งการป้องกันมิให้เกิดเหตุเภทภัยแก่เด็กในโรงเรียน และในการแนะนำ ชักจูง ปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนหญิงรู้คุณค่าของความเป็นกุลสตรีไทย อนึ่ง เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แข็งแกร่งเพิ่มเติมจากทางบ้านและโรงเรียนกระทำอยู่แล้ว ทางวัดคือพระสงฆ์ ต้องเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือด้วย ทั้งการอบรม

สั่งสอน ให้รู้ดีรู้ชั่ว รู้บาปบุญคุณโทษ แนะนำทางดำเนินชีวิตที่เที่ยงและมีความเจริญก้าวหน้าแก่ชีวิต วิธีการควรเน้นกิจกรรม การเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โครงการจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรม โดยยึดเบญจศีล-เบญจธรรมเป็นแกนกลาง ประกอบด้วยการแนะนำสั่งสอน อบรมบ่มเพาะนิสัย การเรียนรู้และเสริมสร้างประสบการณ์ตรง เช่นการพาเข้าวัดทำบุญ ฟังเทศน์ฟังธรรม ไหว้พระสวดมนต์ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาตามเทศกาลสำคัญ และการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา เป็นต้น และการมีแบบอย่างที่ดี โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่วัยเยาว์ อันจะส่งผลให้หญิงไทยมีความเข้มแข็งทั้งด้านจิตใจและสังคม สามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

โดยสรุปคุณสมบัติของกุลสตรีไทยสามารถส่งเสริมได้ผ่านการนำหลักเบญจศีล ได้แก่ การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ และเสพของมึนเมา และหลักเบญจธรรม ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ ความสำรวมในกาม ความสัตย์ และสติสัมปชัญญะ มาใช้ในการขัดเกลาพฤติกรรมและคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนหญิง โดยหลักเบญจศีลมีบทบาทในการป้องกันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขณะที่เบญจธรรมมีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมเชิงบวก เช่น ความเมตตา ความสัตย์ และสติ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนสตรีให้มีจริยธรรมและวินัยในตน

อภิปรายผลการวิจัย

1. **คุณสมบัติของกุลสตรีไทยในบริบทวัฒนธรรมดั้งเดิม** พบว่า คุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามแนวคิดดั้งเดิมในเอกสารฉบับนี้ เน้นย้ำถึงความอ่อนน้อม เรียบร้อย มีศีลธรรม และรู้บทบาทหน้าที่ของตนในฐานะลูก ภรรยา มารดา และสมาชิกในครอบครัว ตามหลักทศ 6 จากสังคาลกสูตร โดยเฉพาะในบริบทของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมตะวันออก กุลสตรีจะต้องฝึกฝนตนตั้งแต่วัยเยาว์ผ่านการอบรมของครอบครัว เพื่อเติบโตเป็นผู้หญิงที่มีคุณสมบัติพร้อมในทุกด้าน ทั้งด้านจิตใจ การครองเรือน และมารยาทสังคม แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพร จันทน์บุตร ซึ่งศึกษาวรรณกรรมไทยและพบว่าสตรีในวรรณกรรมมักสะท้อนถึงแบบแผนของกุลสตรีไทยที่ต้องมีความกตัญญู อดทน และซื่อสัตย์ต่อครอบครัว ขณะเดียวกัน ผศ.ดร. มนัสนันท์ โชติวรรณ ก็ได้ชี้ว่า แนวทางการอบรมเด็กหญิงไทยในอดีตนั้น มุ่งสู่การปลูกฝังพฤติกรรมแม่ศรีเรือน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน นอกจากนี้ วรรณภาชาติประเสริฐ ยังเสนอว่าความเป็น “กุลสตรี” ถูกสังคมกำหนดขึ้นเพื่อรักษাজริยธรรมและคุณค่าทางสังคมของเพศหญิง ซึ่งทำให้บทบาทนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติไทย

2. **ปัญหาสังคมสมัยใหม่ที่กระทบต่อภาพลักษณ์กุลสตรี** พบว่า สังคมไทยในยุคปัจจุบันกำลังเผชิญกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลังไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชน โดยเฉพาะผู้หญิงในด้านต่าง ๆ เช่น ความรุนแรง การมีพฤติกรรมทางเพศไม่เหมาะสม การใช้สื่อออนไลน์อย่างไร้ขอบเขต และการข้องเกี่ยวกับยาเสพติด ปัญหาเหล่านี้ทำให้ภาพลักษณ์ของกุลสตรีที่ควรจะเป็นตามแนวทางศีลธรรมดั้งเดิมเริ่มเลือนหาย และถูกแทนที่ด้วยพฤติกรรมเบี่ยงเบนที่ขาดกรอบจริยธรรมประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดร.สิริกาญจน์ ภักดีชู ที่ศึกษาเรื่องการใช้โซเชียลมีเดียของวัยรุ่นหญิง ซึ่งพบว่าการใช้สื่ออย่างไม่เหมาะสมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางเพศ และพฤติกรรมการสื่อสารที่

ไม่เหมาะสมในที่สาธารณะ ในทำนองเดียวกัน สุทธิดา ยิ้มละไม ชี้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมจากตะวันตกทำให้เยาวชนหญิงไทยเกิดความสับสนในบทบาททางสังคมและละเลยมารยาทตามแบบแผนดั้งเดิม ส่วน สถาบันวิจัยพฤติกรรมวิทยาแห่งชาติ รายงานว่าปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชนหญิงทั้งในเรื่องยาเสพติดและเพศสัมพันธ์ เป็นผลจากการเลี้ยงดูที่ขาดความเข้มแข็งและบริบททางสังคมที่เปิดกว้างโดยไร้การควบคุม

3. การใช้หลักเบญจศีล-เบญจธรรมเพื่อพัฒนากุลสตรี พบว่า การนำหลักเบญจศีลและเบญจธรรมมาเป็นแนวทางในการอบรมเยาวชนหญิง เป็นวิธีการที่เอกลักษณะเด่นชัดว่าเป็นหนทางที่สามารถป้องกันพฤติกรรมเบี่ยงเบน และปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เยาวชนสตรีไทยได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเมื่อบูรณาการผ่าน 3 สถาบันหลัก “บวร” ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ที่จะช่วยกันส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรมให้เด็กหญิงเติบโตเป็นกุลสตรีที่มีคุณลักษณะตามครรลองของสังคมไทย แนวทางนี้ได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยของ พระครูวิมลภาวนานานุศาสตร์ ซึ่งพบว่า การอบรมเยาวชนหญิงด้วยการฝึกสมาธิและการรักษาศีล 5 ช่วยลดพฤติกรรมที่รุนแรงและเพิ่มความเคารพในผู้ใหญ่ได้อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้ง พัทธวินทร์ ธรรมโกศล ยังแสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมคุณธรรมตามหลักเบญจธรรมในโรงเรียนสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนหญิงให้ดีขึ้นได้อย่างเห็นผล สุดท้าย โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ซึ่งดำเนินการโดยมหาเถรสมาคมตั้งแต่ปี 2559 ก็แสดงให้เห็นว่าการฝึกอบรมเยาวชนหญิงในชุมชนตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรมสามารถลดปัญหาทางสังคมและเพิ่มความมั่นคงทางจิตใจให้แก่เยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างคุณสมบัติของกุลสตรีในสังคมไทยตามหลักเบญจศีล-เบญจธรรม” จะมีรูปแบบดังนี้

หลักการเสริมสร้างความเป็นกุลสตรี : เบญจศีล-เบญจธรรม

สถาบันทางสังคมที่อบรมเฉพาะ : บวร – บ้าน (ครอบครัว) / – วัด (ศาสนา) /
– โรงเรียน (การศึกษา)

วิธีการ : – สอดส่องดูแล / อบรมสั่งสอน
– เข้าค่ายคุณธรรม / ปฏิบัติธรรม
– เข้าวัดทำบุญ / สวดมนต์ไหว้พระ
– เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5
– โครงการจิตอาสา ฯลฯ

บทสรุป

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของกุลสตรีไทยมีรากฐานจากค่านิยมของสังคมไทยและพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นให้หญิงไทยเป็นผู้มีศีลธรรม เรียบร้อย อ่อนโยน รับผิดชอบ และรู้จักบทบาทของตน ในฐานะภรรยา มารดา และสมาชิกในชุมชน หลักเบญจศีลมีบทบาทในการป้องกันพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขณะที่เบญจธรรมมีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรมเชิงบวก เช่น ความเมตตา ความสัตย์ และสติ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเยาวชนสตรีให้มีจริยธรรมและวินัยในตน แนวทางการเสริมสร้างคุณลักษณะของกุลสตรีไทยอย่างยั่งยืนควรอยู่บนความร่วมมือของ 3 สถาบันหลัก คือ บ้าน วัด และโรงเรียน โดยบูรณาการหลักธรรมในกิจกรรมการเรียนรู้ การอบรม และการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำวิจัยไปใช้

- 1) ผู้ปกครองควรเป็นต้นแบบในการปฏิบัติศีล 5 อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างแบบอย่างทางพฤติกรรมให้แก่บุตรหลาน
- 2) โรงเรียนควรพัฒนาโครงการ “พิสัยคุณธรรม” โดยให้รุ่นพี่ที่มีความประพฤติดีช่วยเหลือ แนะนำ และเป็นเพื่อนทางธรรมแก่รุ่นน้อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ศึกษาคุณค่าของสตรีตามหลักพระพุทธศาสนา
- 2) บทบาทของพระพุทธเจ้าในการอนุศาสน์และคุ้มครองภิกษุณีสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
- 3) ศึกษาบทบาทของกุลสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน
- 4) การศึกษาแบบอย่างของนางวิสาขามหาอุบาสิกาในฐานะภริยาที่ดีของสามี
- 5) วิเคราะห์เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสถานะของมารดามากกว่าบิดา

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

เมธาวิ จำเริญ และกรกฎ จำเริญ. “ประโยชน์ ปัญหา และแนวทางแก้ไขการใช้สื่อออนไลน์ในการเรียนอย่างมีประสิทธิภาพของโรงเรียนในจังหวัดนครราชสีมา”. **วารสารราชพฤกษ์** 16 (3) 2561.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 19.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์ จำกัด, 2553.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มูลนิธิปวีณาหงสกุลเพื่อเด็กและสตรี. **ปวีณา แถลงข่าวผลการดำเนินงานปี 2567 และสถิติรับรองทุกซ์ 5,647 ราย พบ บ อ า ช ญ า ก ร ร ม อ อ น ไ ล น์ พู่ ง .**

<https://www.pavenafoundation.or.th/post/ftnrfysoqvol> {10 มกราคม 2568}.

วิจิตรวาทการ, หลวง (วิจิตร วิจิตรวาทการ). **วิชาการครองรักครองเรือน**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: บริษัทมีเดียโฟกัสจำกัด, 2563.

ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **เยาวชนติดหนี้พนัน. กรุงเทพธุรกิจ** [ข่าวออนไลน์]. 20 กันยายน 2563. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/898515>. [8 มกราคม 2565].

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2561.

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. 23 พฤศจิกายน 2567. **การแก้ไขปัญหายาเสพติด : แนวทางสู่สังคมปลอดภัย และ ยั่งยืน .** แหล่งที่มา : <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/341286>. [12 มีนาคม 2567].

อชิวัฒน์ เนียมมีศรี. **เครือข่ายนักกฎหมายเพื่อเด็กและเยาวชน. 'บูลลี่' ไม่ใช่เรื่องเด็กๆ ความรุนแรงที่รอวันปะทุ! กรุงเทพธุรกิจ** [ข่าวออนไลน์]. 10 มกราคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/social/861456>. [8 มกราคม 2565].

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของ
ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2

The Relationship Between Digital Leadership and Academic Administration
of the School Directors under Suphanburi Primary Education
Service Area Office 2

จิรพันธ์ ชาวขอนแก่น¹

Jeeraphan Chaakhonkaen

ปรเมตร์ กลิ่นหอม²

Poramet Klinhom

E-mail : jeeraphan.ckk@gmail.com

Received: April 6, 2025; Revised: April 25, 2025;

Accepted: May 22, 2025;

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 2) เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า 1) โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการสร้างภาพลักษณ์ รองลงมา คือ ด้านการสร้างโอกาส ด้านการประชาสัมพันธ์ด้านการสื่อสาร ด้านการเติบโต

¹ หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี/ Master of Education Program in Educational Administration, Faculty of Education, Kanchanaburi Rajabhat University

² อาจารย์สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี/ Professor Educational Administration, Faculty of Education, Kanchanaburi Rajabhat University

และการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ ด้านสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน 2) การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน และด้านการพัฒนาหลักสูตร 3) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 ในภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวก อยู่ในเกณฑ์ระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ, ดิจิทัล, การบริหารงานวิชาการ, ผู้บริหารสถานศึกษา, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2

Abstract

This quantitative research aimed to: 1) Study the digital leadership of school administrators under the Office of Suphanburi Primary Educational Service Area 2; 2) Examine the academic administration of these school administrators; and 3) Investigate the relationship between digital leadership and academic administration among school administrators under the same office. Data were collected using a questionnaire and analyzed through statistical methods including comparison, summarization, and discussion.

The research findings were as follows: 1) Overall, the level of digital leadership practice among school administrators was rated high. When considering each aspect, all were at a high level. The aspects, ranked from highest to lowest average score, were: image building, opportunity creation, communication and public relations, professional growth and learning, learning environments and spaces, and participation, learning, and student's outcomes, 2) The level of academic administration practices among school administrators was also found to be high overall. Each aspect was rated at a high level, in the following order: development and use of educational technology media, research for educational quality improvement, development of learning processes, educational supervision, assessment and evaluation including learning outcomes accreditation, and curriculum development. 3) There was a positive and high correlation between digital leadership and academic administration among school administrators, with statistical significance at the 0.01 level. When

examined by specific aspects, the results also showed statistically significant positive correlations at the 0.01 level.

Keywords: Leadership, Digital, Academic Administration, School Administrators, Suphanburi Primary Educational Service Area Office 2

บทนำ

ในปัจจุบันโลกของเรานั้นมีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่เป็นยุคอนาล็อกไปสู่ยุคดิจิทัล จึงส่งผลให้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อพฤติกรรมในการใช้ชีวิตประจำวันรวมถึงการเรียนรู้ โลกแห่งการเรียนรู้นั้นได้พัฒนาไปอย่างมากจากการเข้ามาของระบบอินเทอร์เน็ตและการพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัล ทุกคนสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ง่ายขึ้น และทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร รวมถึงการส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ องค์ความรู้ต่าง ๆ ในสังคม ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากได้อย่างรวดเร็วทุกที่ ทุกเวลา³

การเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลนั้นก่อให้เกิดทั้งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ดังปรากฏผลกระทบทางบวก มีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่เข้ามาเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการบริหารองค์กร ทำให้ผู้นำได้มีการพัฒนาภาวะผู้นำและมีการเรียนรู้การบริหารรูปแบบใหม่ให้ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลง มีการปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารด้วยการนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่เข้ามาใช้ในกระบวนการทำงานในองค์กร เช่น การทำธุรกรรมการเงินผ่าน แอปพลิเคชันธนาคาร (mobile banking) การซื้อของออนไลน์ การสั่งอาหารผ่านแอปพลิเคชัน ทำให้ผู้นำสามารถตัดสินใจได้ง่ายและมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น เกิดความสะดวกสบาย รวดเร็ว ในการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการให้บริการมากยิ่งขึ้น ในผลกระทบทางลบ พบว่า การบริหารในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยการขับเคลื่อนด้วยข้อมูล เทคโนโลยีและนวัตกรรม ดังนั้นข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์และกำหนดกลยุทธ์ต้องเป็นข้อมูลที่มีความแม่นยำ เชื่อถือได้และต้องทันทั่วถึง ผู้นำควรตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีในองค์กรให้มีความเหมาะสม หากเลือกใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับงานหรือทักษะความสามารถของบุคลากรก็อาจเกิดปัญหาในการทำงานและข้อมูลรั่วไหลได้⁴

จากสภาพปัญหาของผู้บริหารในยุคดิจิทัลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัย พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาบางส่วนยังอาจจะไม่ให้ความสำคัญในด้านวิชาการและการจัดการเรียนรู้และความสำคัญด้าน

³ สุภัทญา แซ่มซ้อย. (2561). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 216

⁴ รุ่งรัตน์ พลชัย. (2559). ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มจร. วิทยาเขตอีสาน, 1(3), 53-62.

การถ่ายทอดให้กับบุคลากรในสถานศึกษาของตนให้รับทราบถึงเป้าหมายและแผนกลยุทธ์ในการบริหารวิชาการที่ครอบคลุมตามขอบข่ายงานวิชาการส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ยังไม่บรรลุเป้าหมาย การช่วยเหลือ ระบบดูแลนักเรียนยังปรับไม่ทันกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมยุคดิจิทัลทำให้เกิดช่องว่าง ระหว่างครูและนักเรียนอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ความร่วมมือบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนยังมีน้อย กระบวนการจัดการเรียนรู้อยู่ยั้งยืนยงเป็นศูนย์กลาง ขาดสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีที่ทันสมัย ขาดงานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน⁵

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญของการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่เกิดจากการบริหารสถานศึกษา⁶ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ผู้บริหารสถานศึกษาที่ตั้นจะต้องมีภาวะผู้นำที่สามารถนำองค์การให้ดำรงอยู่และสามารถแข่งขันกับองค์การอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำดิจิทัลนั้นจึงต้องตระหนักรู้เท่าทันเทคโนโลยี สามารถนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาสร้างความโดดเด่นและแตกต่าง มีวิสัยทัศน์ในการใช้ข้อมูล สารสนเทศให้เกิดประโยชน์ในการบริหารให้มีประสิทธิภาพสูงสุด การจัดการเรียนรู้โดยการนำนวัตกรรม เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ห้องเรียนและนอกสถานศึกษา เข้าใจเรื่องระบบดิจิทัล การใช้แอปพลิเคชันและโปรแกรมและต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพด้วยภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา⁷

การศึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยประเทศไทยได้ให้ความสำคัญด้านการศึกษานานาชาติในฐานะกลไกหลักในการพัฒนาประเทศ ได้กำหนดกรอบการพัฒนาการศึกษาไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) โดยวางกรอบเป้าหมายและทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมุ่งจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคในการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดงานและการพัฒนาประเทศ⁸ ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีงานวิชาการเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะงานวิชาการถือเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา ซึ่งทั้งผู้บริหารโรงเรียน คณะครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ต้องมีความรู้ความเข้าใจ ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดแนวทางปฏิบัติ การประเมินผล และการ

⁵ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2. (2566). **ข้อมูลพื้นฐาน วิสัยทัศน์**. ค้นจาก http://www.sp2.go.th/new/?page_id=397

⁶ จินฉัตร ปะโคทัง. (2561). **ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ**. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.

⁷ ต้องลักษณะ บุญธรรม. (2559). **การเป็นผู้นำยุคเศรษฐกิจดิจิทัลกับการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรทางการศึกษา**. วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ

⁸ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด. หน้า ก.

ปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง⁹ ภายในสถานศึกษาการบริหารงานวิชาการผู้บริหารต้องดำเนินการร่วมกับบุคลากรในสถานศึกษา งานวิชาการเป็นงานที่บ่งบอกถึงศักยภาพของผู้บริหารในการบริหารจัดการสถานศึกษา ซึ่งเป็นภารกิจหลักตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มุ่งกระจายอำนาจในการบริหารจัดการให้สถานศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาดำเนินการได้โดยอิสระ คล่องตัว และรวดเร็ว การดำเนินงานวิชาการจึงเป็นหัวใจ เป็นส่วนสำคัญที่สุดในสถานศึกษา ผู้บริหารต้องใส่ใจ และตระหนักในภารกิจ รู้จักปรับปรุงตนเอง รู้ และเข้าใจงานวิชาการอย่างถ่องแท้ รวมทั้งพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้า ท้นต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังจะได้รับความไว้วางใจ การยอมรับนับถือจากชุมชน สังคม¹⁰

การดำเนินงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในสถานศึกษา ผู้บริหารต้องใส่ใจ และตระหนักในภารกิจ รู้จักปรับปรุงตนเอง รู้ และเข้าใจงานวิชาการอย่างถ่องแท้ รวมทั้งพัฒนางานวิชาการให้ก้าวหน้า ท้นต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันนอกจากนี้ ยังจะได้รับความไว้วางใจ การยอมรับนับถือจากชุมชน สังคม

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 เป็นองค์กรเป็นองค์กรคุณภาพ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 บนพื้นฐานความเป็นไทย ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง¹¹

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้บริหารพัฒนาการบริหารงานวิชาการ ให้เกิดประโยชน์ต่อสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2
2. เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2

⁹ กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **คู่มือการปฏิบัติงานข้าราชการครู**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. หน้า 9.

¹⁰ จรุงณี แก้วเขียน. (2557). **เทคนิคบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา กลยุทธ์และแนวทางการ ปฏิบัติสำหรับผู้บริหารมืออาชีพ**. สงขลา: ชานเมืองการพิมพ์. หน้า 6

¹¹ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2. (2566). **ข้อมูลพื้นฐาน วิสัยทัศน์**. ค้นจาก http://www.sp2.go.th/new/?page_id=397

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 มีขอบเขตครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

2. วิเคราะห์ข้อมูลในการสร้างเครื่องมือเกี่ยวกับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมของนักเรียน ด้านสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาสู่ความเป็นมืออาชีพ ด้านการสื่อสาร ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการสร้างภาพลักษณ์ และด้านการสร้างโอกาส และวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาประกอบด้วย 6 ด้าน ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้อันการวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน ด้านวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาสร้างเครื่องมือ ตามคำนิยามของกระทรวงศึกษาธิการ และวัตถุประสงค์เป็นหลัก จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วย 3 ตอน

4. นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของคำถาม ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขในข้อบกพร่อง

5. นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) เพื่อหาความสอดคล้องในด้านความเที่ยงตรงในด้านเนื้อหา ความเหมาะสม ความชัดเจน และความถูกต้องของการใช้ภาษาแล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือ (index of item objectives congruence: IOC) โดยพิจารณาความเที่ยงตรงจากดัชนีความสอดคล้อง คือ เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าเท่ากับหรือมากกว่า 0.50 ขึ้นไปจึงถือว่าข้อคำถามนั้นมีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา โดยได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.67 จำนวน 2 ข้อ ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 จำนวน 14 ข้อ

6. นำเครื่องมือที่ได้ปรับปรุงจากคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิและอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ แล้วไปทดลองใช้ (tryout) กับครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 1 จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (reliability) วิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -coefficient) ของ (ครอนบัค) การพิจารณาความเชื่อมั่นดูจากค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นที่ต้องมีค่าเท่ากับหรือมากกว่า 0.75 ขึ้นไป โดยได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.99

7. นำผลที่ได้มาพิจารณาปรับปรุง ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ และจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการสร้าง ภาพลักษณ์ รองลงมา คือ ด้านการสร้างโอกาส ด้านการประชาสัมพันธ์ด้านการสื่อสาร ด้านการเติบโต และการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ ด้านสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน สามารถสรุปเป็นรายด้านได้ดังนี้

1.1 ด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียน และผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้ครูออกแบบกิจกรรมการ เรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาประเมินผล การเรียนรู้ของนักเรียนเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษา มีการกำหนดแนวทางการ เรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงาน ร่วมกัน

1.2 ด้านสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของ นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เครือข่ายไร้สายและอุปกรณ์ดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ปรับเปลี่ยนพื้นที่การจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับทักษะและโลกแห่งความเป็นจริง และผู้บริหาร สถานศึกษา สนับสนุนพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริม ก่อเกิดการเรียนรู้ตลอด ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จัดให้มีพื้นที่การเรียนรู้ที่ ทันสมัย และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล

1.3 ด้านการเติบโตและการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปาน กลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรเข้าร่วมการอบรมและสัมมนาเพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาชีพ อย่างต่อเนื่อง รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการเข้าถึงความรู้โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อ เสริมสร้างการเรียนรู้ที่หลากหลายและรวดเร็ว ผู้บริหารสถานศึกษาสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่าง

บุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเชิงกลยุทธ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและการเรียนรู้ ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เชี่ยวชาญเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถอยู่เสมอ

1.4 ด้านการสื่อสาร ภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้ข้อมูลด้านต่างๆ กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านสื่ออุปกรณ์ที่หลากหลายรองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการสื่อสารที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพของสถานศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างครู นักเรียน และชุมชนตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่หลากหลายเพื่อแจ้งข่าวสารหรือรายงานการดำเนินงานต่าง ๆ และผู้บริหารสถานศึกษามีการถ่ายทอดข้อมูลและข่าวสารไปยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้องผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ

1.5 ด้านการประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้ครู นักเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องประชาสัมพันธ์ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษามีความเข้าใจและให้ความสำคัญด้านการประชาสัมพันธ์ รองลงมา คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการใช้เครื่องมือสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่เรื่องราวในเชิงบวกเกี่ยวกับโรงเรียน และผู้บริหารสถานศึกษามีกระบวนการในการป้องกันและรักษาชื่อเสียงของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูใช้สื่อสังคมออนไลน์ประชาสัมพันธ์ข่าวสาร แก่นักเรียนและผู้ปกครอง

1.6 ด้านการสร้างภาพลักษณ์ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษาใช้สื่อสังคมออนไลน์ สร้างภาพลักษณ์คุณภาพสถานศึกษาที่ดีเพื่อจูงใจให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และเทคโนโลยี เพื่อนำเสนอผลงานที่โดดเด่น ของสถานศึกษารองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาใช้สื่อสังคมออนไลน์นำเสนอ กิจกรรมรางวัล ผลงานและความสำเร็จของ นักเรียนตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีกระบวนการสร้างความประทับใจที่ดีให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษามีกระบวนการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสถานศึกษา

1.7 ด้านการสร้างโอกาส โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรได้รับการอบรมและพัฒนาศักยภาพเพื่อรองรับการศึกษาและการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนการพัฒนาทักษะใหม่ๆ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับบุคลากรในสถานศึกษาและ ผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นให้การศึกษาของบุคคลทุกคนมีความเท่า

เทียบกันและไม่มีทางเลือกปฏิบัติ ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษานำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการทำงานในสถานศึกษา

2. การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน และด้านการพัฒนาหลักสูตร สามารถสรุปเป็นรายด้านได้ดังนี้

2.1 ด้านการพัฒนาหลักสูตร โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษารองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษา มีการตรวจสอบและประเมินผลการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้ตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นให้หลักสูตรการศึกษาได้รับการออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคม ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมายของสถานศึกษา

2.2 ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างสมดุลทั้งในด้านกาย สมอ อารมณ์ และสังคม รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษามุ่งมั่นที่จะทำใหกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในรูปแบบที่มีคุณภาพและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ และ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการใช้วิธีการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับศักยภาพและความต้องการของผู้เรียน ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ค้นคว้า ทดลอง

2.3 ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นการประเมินผลตามสภาพจริงของผู้เรียนเพื่อให้มีความเป็นธรรม และสะท้อนถึงความสามารถที่แท้จริง รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นการกำหนดเกณฑ์และวิธีการในการวัดและประเมินผลการเรียนรูของผู้เรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา มีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานที่กำหนด ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้มีการจัดระบบสารสนเทศด้านการวัดผล ประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียนเพื่อใช้ในการอ้างอิงตรวจสอบและใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอน

2.4 ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูเผยแพร่ผลงานทางวิชาการให้แก่โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนการใช้วิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการสอนของครู ผู้บริหารสถานศึกษามีกระบวนการในการค้นหาและนำแนวทางนวัตกรรมต่าง ๆ มาพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษามีการติดตามและประเมินผลการนำผลงานวิจัยมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูค้นคว้าและศึกษาความรู้หรือแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน

2.5 ด้านการนิเทศการศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการวิเคราะห์ปัญหาของการสอนและร่วมกับครูผู้สอนในการแก้ไข รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาสถานศึกษามีการกำกับ ติดตาม แลประเมินผลการนิเทศภายในสถานศึกษาเพื่อนำผลมาปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง และ ผู้บริหารสถานศึกษามีการกำหนดวิธีการและระยะเวลาในการนิเทศการศึกษาที่สม่าเสมอ ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีกระบวนการวางแผนและแนวทางในการนิเทศการศึกษาอย่างเป็นระบบ

2.6 ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกข้อเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย 3 ลำดับ คือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน รองลงมาคือ ผู้บริหารสถานศึกษามีการส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาสามารถใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และ ผู้บริหารสถานศึกษามีการประเมินผลการใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ตามลำดับ สำหรับการปฏิบัติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมและสื่อเทคโนโลยีสำหรับการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 ในภาพรวม พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวก อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทุกด้าน เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อยคือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการเติบโตและการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ ด้านการสร้างภาพลักษณ์ ด้านการสื่อสาร ด้านการสร้างโอกาส ด้านสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ ด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน

3.1 ด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และด้านการพัฒนาหลักสูตร

3.2 ด้านสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และด้านการพัฒนาหลักสูตร

3.3 ด้านการเติบโตและการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และด้านการพัฒนาหลักสูตร

3.4 ด้านการสื่อสาร พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษา และด้านการพัฒนาหลักสูตร

3.5 ด้านการประชาสัมพันธ์ พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียนด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และด้านการพัฒนาหลักสูตร

3.6 ด้านการสร้างภาพลักษณ์ พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษา และด้านการพัฒนาหลักสูตร

3.7 ด้านการสร้างโอกาส พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าความสัมพันธ์จากมากไปน้อย คือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา และ ด้านการพัฒนาหลักสูตร

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการสร้างภาพลักษณ์ รองลงมาคือ ด้านการสร้างโอกาส ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการสื่อสาร ด้านการเติบโต และการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ ด้านสภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของสถานศึกษา โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์และสื่อสารกับชุมชน ส่งผลให้เกิดโอกาสใหม่ๆ ในการพัฒนาสถานศึกษา การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความร่วมมือจากทุกภาค นอกจากนี้การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะดิจิทัลของบุคลากรยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และเพิ่มผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรรัตน์ รอดพัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัล ของผู้บริหารโรงเรียนพระราชรัฐ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1 ผลการวิจัยพบว่าระดับภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนพระราชรัฐสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1 โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุจาภรณ์ ลักษณะดี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในสหวิทยาเขตบ้านปึง 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

2. การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 โดยภาพรวม มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน และด้านการพัฒนาหลักสูตร ที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทาง

และนโยบายด้านวิชาการของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการ พัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการเรียน การสอน และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา รองลงมาคือด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษา เพราะผู้บริหารเห็นถึงความสำคัญของการใช้ผลการวิจัยเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและ กระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน นอกจากนี้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ก็ได้รับความสำคัญ เนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการนิเทศการศึกษา ถูกจัดลำดับรองลงมา เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมให้ครูพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ ด้านการวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน มีความสำคัญในแง่ของการตรวจสอบและ ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา แต่ยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น เครื่องมือและเกณฑ์การวัดผลที่ต้อง พัฒนาให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และสุดท้ายด้านการพัฒนาหลักสูตรที่อยู่ในลำดับท้ายสุด อาจ เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านโครงสร้างหลักสูตรที่ต้องเป็นไปตามแนวทางของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในทุกด้านที่อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีความ มุ่งมั่นในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้อง กับงานวิจัยของ จรัส รักษ์อารยะธรรม ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการ บริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ญาณิ ภรณ์ ศรีชมภู ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารกับการบริหารวิชาการ โรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมากเช่นกัน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 ในภาพรวม พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวก อยู่ในเกณฑ์ระบปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตาม สมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องมาจากภาวะผู้นำดิจิทัลมีความสำคัญต่อผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำดิจิทัล มี ความสามารถในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้ในทุกด้านของการบริหารงานวิชาการ ทำให้การ ดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น ใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ให้กับสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิมพิลา อำนาจได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหาร สถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาบึงกาฬ ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์กันทางบวกอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลางอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของไอรดา นรสาร ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำ

ดิจิทัลของผู้บริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์กันทางบวกอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และสอดคล้องกับงานวิจัยของสิรินาถ คงแก้ว ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์กันทางบวกอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

บทสรุป

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 โดยภาพรวมพบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านการประชาสัมพันธ์ การเติบโตและการเรียนรู้อย่างมืออาชีพ การสร้างภาพลักษณ์ การสื่อสาร การสร้างโอกาส สภาพแวดล้อมและพื้นที่ในการเรียนรู้ และด้านการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ และผลลัพธ์ของผู้เรียน ในแต่ละด้านยังพบว่าองค์ประกอบย่อยที่มีความสัมพันธ์สูงที่สุดกับการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา รองลงมาคือ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศการศึกษา การวัด ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารวิชาการในสถานศึกษาอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลวิจัย

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล โดยจัดสรรงบประมาณหรือแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกในการจัดหาเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่จำเป็น รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เครือข่ายอินเทอร์เน็ตไร้สาย ความพร้อมของอุปกรณ์ดิจิทัล และการออกแบบพื้นที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียนและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนอย่างแท้จริง โดยจัดกิจกรรมที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับบริบทของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นความสนใจและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งส่งเสริมการประเมินผลที่เน้นพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้สามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างเหมาะสมและเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี โดยบูรณาการทักษะใหม่ ๆ เช่น การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการเรียนรู้ออนไลน์ พร้อมทั้งสนับสนุนครูพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง นอกจากนี้ ควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และความต้องการของผู้เรียน พร้อมระบบติดตามและประเมินผลเพื่อพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลที่ส่งผลกับประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2.2 ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานบุคคลสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2.3 ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารงานงบประมาณ นโยบายและแผนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). **คู่มือการปฏิบัติงานข้าราชการครู**. กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสมรรถนะ การเกษตรแห่งประเทศไทย.

จรัส รัชการยธรรม. (2563). **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุทัยธานี เขต 2**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

จรรณี แก้วเขียน. (2557). **เทคนิคบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา กลยุทธ์และแนวทางการ ปฏิบัติสำหรับผู้บริหารมืออาชีพ**. สงขลา: ชานเมืองการพิมพ์

จิณณวัตร ปะโคทั้ง. (2561). **ภาวะผู้นำยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ**. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.

ญาณิภรณ์ ศรีชมภู. (2566). **ทักษะในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารกับการบริหารวิชาการ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ณัฐพงษ์ ปรีชานนทกุล. (2563). **ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ต้องลักษณ์ บุญธรรม. (2559). **การเป็นผู้นำยุคเศรษฐกิจดิจิทัลกับการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรทางการศึกษา**. วารสารวิชาการครุศาสตร์อุตสาหกรรม พระจอมเกล้าพระนครเหนือ **ผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**, 9(35).
- รุ่งรัตน์ พลชัย. (2559). **ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ **มจร. วิทยาเขตอีสาน**, 1(3).
- รุจากรณ์ ลักษณะดี. (2565). **ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในสหวิทยาเขตบ้านบึง 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1**. การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกริก.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2. (2566). **ข้อมูลพื้นฐาน วิสัยทัศน์**. ค้นจาก http://www.sp2.go.th/new/?page_id=397
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙**. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สุกัญญา แซ่มซ้อย. (2561). **การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรรัตน์ รอดพัน. (2564). **การศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนพระราชรัฐ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1**. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะ

ประวัติศาสตร์อุปัชฌาระ

History of Upacāra

พระมหาไวยักษ์นรินทร์ อาวุธปัญโญ (มีสุวรรณ)¹

Phramaha Waichanin Arwudhapanyo (Meesuwan)

E-mail : waichanin007@gmail.com

พระมหาเอกอนันต์ จานวิโร (เชียวชาญยิ่ง)²

Phramaha Ekanan Thanawiro (Chiaochanying)

E-mail : Phramahaekanan@gmail.com

Received: January 12, 2025; Revised: February 6, 2025;

Accepted: February 6, 2025;

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ เรื่อง “ประวัติศาสตร์อุปัชฌาระ” เป็นบทความที่ศึกษาโดยค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์ อรรถกถา ฎีกาและโยชนาแล้วนำข้อมูลมาเรียบเรียงจัดหมวดหมู่โดยอาศัยช่วงเวลาในการปรากฏของอุปัชฌาระ ต่างๆ นำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า อุปัชฌาระเป็นวิธีการตีความคำสอนใน พระพุทธศาสนาที่คาดว่าพัฒนาขึ้นโดยพระเถระกลุ่มมหาวิหารในช่วงแรก เพื่ออธิบายคำสอนในลักษณะโดย อ้อมหรือเนยยัดทะ อันมีจุดมุ่งหมายป้องกันการวิจารณ์ว่าคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่สมเหตุสมผล ต่อมา พระเถระยุคหลังได้พัฒนาอุปัชฌาระในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้หลักการ “พูดถึงสิ่งหนึ่งแต่หมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง” ปัจจุบันมีการจัดแบ่งอุปัชฌาระออกเป็น 13 รูปแบบ ได้แก่ การณอุปัชฌาระ (กล่าวถึงเหตุแต่หมายถึงผล), ผลอุปัชฌาระ (กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุ), ฐานอุปัชฌาระ (กล่าวถึงที่อาศัยแต่หมายถึงผู้อาศัย), อเกโทปจฺจระ (กล่าวถึงสิ่ง ไม่ต่างให้เหมือนต่างกัน), สทิสอุปัชฌาระ (กล่าวถึงอุปมานะแต่หมายถึงอุปเมื่อยะ), คุณอุปัชฌาระ (กล่าวถึงคุณแต่ หมายถึงผู้มีคุณ), เอกเทศอุปัชฌาระ (กล่าวถึงบางส่วนแต่หมายถึงทั้งหมด), สมิปฺปอุปัชฌาระ (กล่าวถึงที่ใกล้เคียงแต่ หมายถึงสิ่งที่อยู่ใกล้), ตัทธัมมอุปัชฌาระ (กล่าวถึงสิ่งไม่มีจริงให้เหมือนมีจริง), เกหุอุปัชฌาระ (กล่าวถึงสิ่งต่างกันให้ เหมือนสิ่งไม่ต่างกัน), เอกเทศอุปัชฌาระ (กล่าวถึงทั้งหมดแต่หมายถึงบางส่วน), สมิปฺปอุปัชฌาระ (กล่าวถึงสิ่งใกล้เคียงแต่หมายถึงสถานที่ใกล้เคียง), และคุณอุปัชฌาระ (กล่าวถึงผู้มีคุณแต่หมายถึงคุณ) การศึกษาอุปัชฌาระช่วยให้ผู้สนใจ ในพระพุทธศาสนาเข้าใจธรรมะได้ลึกซึ้งครบถ้วน และนำไปสู่การปฏิบัติตามคำสอนเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย สูงสุดคือนิพพานอย่างสมบูรณ์

¹ นักวิชาการอิสระ/Independent Scholar

² นักวิชาการอิสระ/Independent Scholar

คำสำคัญ: เนยยัตถะ, ประวัติศาสตร์, อุปจาระ

Abstract

The academic article titled “The History of *Upacāra*” examines and organizes data from the commentaries, sub-commentaries, and Yojana texts, categorizing the development of *Upacāra* over time and presenting it in a descriptive and analytical format. The study showed that *Upacāra* is a method of interpreting Buddhist teachings, likely developed by the *Mahāvihāra* elder Bhikkhus in its initial stages. It aimed to explain indirect teachings or *Neyyattha* and address criticisms that Buddhist doctrines were irrational. Over time, later elder monks expanded *Upacāra* into various forms based on the principle of ‘referring to one thing while intending another.’ Currently, *Upacāra* is categorized into 13 forms: *Kāraṇūpacāra* or referring to the cause but meaning the effect, *Phalūpacāra* or referring to the effect but meaning the cause, *Thānūpacāra* or referring to the base but meaning the residents, *Abhedūpacāra* or referring to indistinguishable things as if they are different, *Sadisūpacāra* or referring to the simile but meaning the object of comparison, *Guṇūpacāra* or referring to qualities but meaning the one possessing them, *Ekadesūpacāra* or referring to a part but meaning the whole, *Samīpūpacāra* or referring to proximity but meaning what is nearby, *Taddhamūpacāra* or referring to the non-existent as if it exists, *Bhedūpacāra* or referring to different things as if they are identical, *Ekadesayūpacāra* or referring to the whole but meaning only a part, *Samīpayūpacāra* or referring to something near but meaning the nearby location, *Guṇayūpacāra* or referring to a person possessing qualities but meaning the qualities themselves. Understanding *Upacāra* enhances one’s comprehension of Buddhist teachings in a profound and comprehensive manner, ultimately facilitating the practice of the Dhamma to attain the ultimate goal of Nibbāna.

Keywords: Neyyattha, History, Upacāra

บทนำ

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ปิฎกคือ 1) พระวินัยปิฎกคือคำสอนที่เกี่ยวกับกฎระเบียบและอาจารย์ของพระภิกษุ 2) พระสุตตันตปิฎก คือคำสอนซึ่งพระองค์สอนให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาสตลอดจนถึงเรื่องเล่าที่เรียกว่าชาดก 3) พระอภิธรรมปิฎก คือคำสอนที่เกี่ยวกับจิตเจตสิก รูป นิพพาน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติให้ใช้ภาษามคธเป็นภาษาในการบันทึกคำสอน

ของพระองค์³ เหตุผลที่พระองค์เลือกน่าจะมาจากการที่ภาษามคธนั้นเป็นภาษาที่ชาวบ้านทั่วไปสามารถเข้าใจได้ ไม่เหมือนภาษาสันสกฤตที่มีเฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้นที่ศึกษาและเข้าใจ และคำสอนตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ⁴ ได้แก่ 1) เนยยัตถะ คือ คำสอนที่กล่าวโดยอ้อมซึ่งต้องอาศัยการตีความจึงจะเข้าใจได้ เช่น “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวก 1 บุคคล 2 จำพวก บุคคล 3 จำพวก บุคคล 4 จำพวก” คำว่า บุคคลในพุทธพจน์นี้ไม่ได้บ่งบอกว่า พระพุทธเจ้ายอมรับแนวคิด “บุคคล” เพราะว่าโดยปรมาตม บุคคลนั้นไม่มีอยู่ พระดำรัสนี้เป็นกรกล่าวโดยระดับสมมุติสัจจะ⁵ จะเห็นได้ว่าพุทธพจน์นี้ถ้ายึดถือเอาตามศัพท์ก็อาจทำให้เข้าใจผิดได้ 2) นิตัตถะ คำสอนที่กล่าวโดยตรง ส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงปรมาตมธรรม เช่น (ขันธ 5) ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ภาษามคธเหมือนกับภาษาในโลกนี้อย่างหนึ่ง คือเป็นภาษาที่มีสำนวนหรือการกล่าวโดยอ้อม อย่างเช่นในภาษาไทยก็มีคือ ศาลตัดสินจำคุก นาย ก. ตลอดชีวิต ที่จริงแล้วศาลเป็นสถานที่ไม่สามารถทำการตัดสินโทษได้ แต่ผู้ตัดสินโทษคือผู้พิพากษาที่อยู่ในศาล การพูดลักษณะนี้ถือว่าเป็นสำนวนที่กล่าวถึงที่อยู่อาศัย แต่หมายถึงผู้อยู่อาศัย ซึ่งพระเถระในยุคหลังพุทธปรินิพพานได้ใช้วิธีการอธิบายความถ้อยคำลักษณะนี้ออกมา โดยเรียกว่า อุปจาระ คือวิธีการอธิบายพุทธพจน์ที่เป็นเนยยัตถะที่พระอรธกถาจารย์นิยมใช้ มีอยู่ 12 ประการ ได้แก่ 1) การอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงเหตุ แต่หมายถึงผล 2) ผลอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุ 3) ฐานอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงที่อาศัยแต่หมายถึงผู้อาศัย 4) อเนโกปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ต่างกันให้เหมือนต่างกัน 5) สหิอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงอุปมานะแต่หมายถึงอุปเมยยะ 6) คุณอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงคุณแต่หมายถึงผู้มีคุณ 7) เอกเทศอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงบางส่วนแต่หมายถึงทั้งหมด 8) สมิปุปจาร คือ สำนวนที่กล่าวถึงที่ใกล้แต่หมายถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ 9) ตัทธัมมุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่มีจริงให้เหมือนมีจริง 10) เกหอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ต่างกันให้เหมือนสิ่งที่ไม่ต่างกัน 11) เอกเทศอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวส่วนทั้งหมดแต่หมายถึงบางส่วน 12) สมิปุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่อยู่ใกล้แต่หมายถึงสถานที่ใกล้⁶ อุปจาระจึงถือเป็นวิธีการอธิบายพุทธพจน์ที่เป็นเนยยัตถะ (คำที่ต้องอธิบาย) ซึ่งพระโบราณาจารย์ยุคหลังนิยมใช้กันมาก ปรากฏในคัมภีร์อรธกถา ฎีกาอนุฎีกาและคัมภีร์สัททาวิเสสมากมาย เช่น

วตฺถิโนติ มุตฺตสฺส. จานุปจาเรน ปเนตฺ “วตฺถิ”ติ วุตฺต.⁷

บทว่า วตฺถิโน ได้แก่ ปัสสวระ ฯ ก็คำว่า มุตฺตสฺส (ปัสสวระ) นี้ ท่านกล่าวว่า วตฺถิ (กระเพาะปัสสวระ) โดยฐานอุปจาระ (สำนวนที่กล่าวถึงที่อยู่อาศัยแต่หมายถึงสิ่งที่อาศัย)

ประโยคที่พระอรธกถาจารย์ได้อธิบายนี้มาจากคาถาในสุตตนิบาต ซึ่งเป็นบาทขวาที่จะต้องเป็นช คณะ ไม่สามารถใช้คำว่า ส มุตฺตสฺส ส (ย คณะ) ได้ พระพุทธเจ้าจึงใช้ ส วตฺถิ โน ซึ่งเป็น ช คณะ แต่คำว่า

³ วิ.จ. (ไทย) 7/180/65.

⁴ ทุก.อ. (ไทย) 20/25/47.

⁵ ทุก.อ. (ไทย) 2/25/24.

⁶ อัมมานันทเถระ, ทอง หงส์ดารมภ์, อภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้และสำนวนภาษาในพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อภิธรรมโชติกวิทยาลัย, 2523) หน้า 31 – 54.

⁷ ชุ.ส.อ. (บาลี) 1/197/279.

วตฺถิ แปลว่ากระเพาะปัสสาวะ ไม่ใช่ปัสสาวะตามที่พระองค์ประสงค์จะกล่าวถึง ดังนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงอธิบายเป็นโวหาร ซึ่งพุทธพจน์ในลักษณะที่เป็นโวหารโดยอ้อมนี้เราพบมากมายหลายที่ในพระไตรปิฎก

ในทางกลับกัน ถ้าเราตีความพุทธพจน์เนยยัตถะโดยไม่ใช้วิธีการของอุปการะนั้น ก็อาจจะทำให้เราเข้าใจพระพุทฺพพจน์คลาดเคลื่อนจากพุทธประสงค์ เช่น คาถาในธรรมบทที่ว่า

ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ กุสฺเลน ปหียติ

โลมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺตฺมาติ.

ผู้ใดทำความชั่วแล้ว ละได้ด้วยกุศลธรรม ผู้นั้นย่อมส่องโลกนี้ให้สว่าง เหมือนพระจันทร์ที่พ้นจากเมฆ⁸

คาถานี้กล่าวถึงผู้ละความชั่วด้วยกุศลธรรม ชาวพุทธที่มีความรู้ด้านอักษรธรรมเมื่อเห็นคำว่า กุศล ก็คงนึกถึง กุศลจิต 21 แต่อันที่จริงจิตที่ละความชั่วได้อย่างเด็ดขาดมีเพียงดวงเดียวเท่านั้น คือ อรหัตตมรรคจิต จะเห็นได้ว่าถ้าเราไม่ใช้หลักการอุปการะมาช่วยตีความคำสอนก็อาจทำให้เราเข้าใจไปว่าหมายถึงกุศลจิตทั้งหมด แต่ถ้าเราถือว่าคำว่า กุศล ในคาถานี้เป็นคำสอนแบบเนยยัตถะที่ต้องอาศัยการตีความโดยอ้อมเราก็จะสามารถเข้าใจได้ตรงกับอรรถกถาของคัมภีร์นี้ที่อธิบายไว้ว่า

กุสฺเลนาคิ อรหตฺตมคฺคํ สนุชานฺย วุตฺตํ.

บทว่า กุสเลน พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาอรหัตตมรรค⁹

อย่างไรก็ดีการอธิบายพุทธพจน์ที่ชื่อว่า อุปการะ นั้น ไม่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถายุคต้นเช่น มหานิทเทส จุฬนิทเทส ซึ่งเป็นผลงานของพระสารีบุตร และไม่ปรากฏในคัมภีร์ที่อธิบายวิธีการอธิบายพุทธพจน์ซึ่งเชื่อว่าพระมหากัจจายนเถระแต่ง ชื่อว่า เนตติปกรณ อีกด้วย ดังนั้นผู้เขียนจึงมีประวัติอุปการะที่จะศึกษาประวัติอุปการะ 12 ใน 2 ประเด็น 1) กำเนิดและพัฒนาการของอุปการะ 2) อิทธิพลของอุปการะที่มีต่อคัมภีร์ยุคหลัง

กำเนิดและพัฒนาการ

ยุคอรรถกถา-ฎีกา พุทธโฆสจารย์ (พุทธศตวรรษที่ 10 – 11)

วิธีการแบบอุปการะนั้นปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์มหาวรรคอรรถกถา ชื่อว่า สุมังคลวิลาสินี ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่พระพุทฺโฆสจารย์แต่งราว พ.ศ. 1000 ซึ่งอุปการะที่ปรากฏมีอยู่ประการเดียวคือ ผลอุปการะ หมายถึงสำนวนที่กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุ โดยมีข้อความในคัมภีร์ดังกล่าวว่า

ยเถว หิ อุทกสฺส วา วาตสฺส วา อคฺคิโน วา ตินฺนรฺกฺขาทีนํ สํกคฺคปฺลิกคฺคตฺตาย วา ฌามตฺตาย วา คตมคฺคโค ปากฺกฺโก โหติ, น จ โส คตมคฺคโค ตาเนว อุทกาทีนํ, เอวเมว ชราย หนฺตาทีนํ ขณฺธิจฺจาทีว เสน คตมคฺคโค ปากฺกฺโก, จกฺขุ อุมฺมิเลตฺตวาปี คยฺหติ, น จ ขณฺธิจฺจาทีเนว ชรา. น หิ ชรา จกฺขุวิญญู เณยฺยา โหติ. น หิ ชรา จกฺขุวิญญูเณยฺยา โหติ. ยสฺมา ปน ชรํ ปตฺตสฺส อายุ หายติ, ตสฺมา ชรา “อายุโน สํหานิ”ติ ผลูปจาเรน วุตฺตา.

ทางที่น้ำ ลม หรือไฟไปแล้วย่อมปรากฏเพราะพัดพาหยาและต้นไม้เป็นต้นให้ล้มราบไป หรือ

⁸ พ.ธ. (ไทย) 25/173/87.

⁹ พ.ธ.ธ. (ไทย) 2/173/161.

เพราะเผาไหม้หญ้าและต้นไม้เป็นต้น แต่ทางไปนั้นนั่นแลที่ปรากฏแล้วก็ใช้น้ำเป็นต้นเหล่านั้นเลย ฉนใด ทางไปของความแก่ ก็ฉนนั่นเหมือนกัน ปรากฏได้ ด้วยอำนาจแห่งอาการ 32 มีพื้นเป็นต้น หลุดไปแล้วเป็นต้น บุคคลแม่หลับตาแล้วก็จับต้องได้ แต่ความมีพื้นหลุดเป็นต้นนั้นแล ไม่ใช่ความ แก่ เพราะว่า ความแก่ไม่ใช่สิ่งทีใครๆจะพึงรู้ได้ด้วยตา แต่เพราะเหตุที่อายุของผู้ถึงความแก่ ย่อม เสื่อมไป ฉะนั้น ความแก่พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้โดยผลูปจาระว่า “ความเสื่อมอายุ”¹⁰

ความเสื่อมของอายุนั้นเป็นผลของชราหรือชรตารูป ฉะนั้นสำนวนว่าความเสื่อมของอายุจึงเป็น สำนวนที่กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุคือความชรา เพราะชรานั้นสังเกตเห็นทางตาได้ยาก แต่เราสังเกตความ ชราได้จากความผมหงอก ฟันหลุดเป็นต้น พระองค์จึงตรัสถึงความเสื่อมแห่งอายุ ข้อความนี้เป็นการปรากฏ ครั้งแรกของอุปจาระในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

อีก 3 คัมภีร์ที่พระพุทโธศาจารย์แต่งคือ อรรถกถานิทานวรรค ชื่อ สารัตถปกาสินี อรรถ กถาธัมมสังคณี ชื่อ อัญญุสสาสินี อรรถกถาวิภังค์ ชื่อ สัมโมหวิโนทนี ปรากฏอุปจาระหนึ่งประการอย่างเดียวกัน คือ ผลูปจาระ ส่วนอรรถกถาสุตตนิบาต ชื่อ ปรมัตถโชติกา ซึ่งพระพุทโธศาจารย์เป็นผู้แต่งกลับปรากฏอุป จาระถึง 3 ประการคือ ผลูปจาระ การณูปจาระ และฐานูปจาระ โดย 2 ประการหลังเพิ่มขึ้นมาใหม่โดยมี ข้อความในคัมภีร์ดังกล่าวว่า

วตฺถิโนติ มุตฺตสฺส. จาณูปจาเรน ปเนตฺ “วตฺถิ”ติ วุตฺตํ.

บทว่า วตฺถิโน (กระเพาะปัสสาวะ) ได้แก่ ปัสสาวะ. กับบทว่า วตฺถิโน นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส โดยฐานูปจาระ¹¹

บทว่า วตฺถิโน นี้ พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่าเป็น ปัสสาวะ แทนที่จะเป็นกระเพาะปัสสาวะตาม ศัพท์ที่ปรากฏ วิธีการนี้เป็นวิธีการอธิบายที่เรียกว่า ฐานูปจาระ คือสำนวนที่กล่าวถึงสถานที่แต่หมายถึงผู้ อาศัยคือกล่าวถึงกระเพาะปัสสาวะอันเป็นที่อาศัยแต่หมายถึงปัสสาวะซึ่งเป็นผู้อาศัย ส่วนตัวอย่างของการณู ปจาระปรากฏในคัมภีร์ดังนี้

อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ เอตเมว จ อญฺญาวิมอกฺโข อวิชฺชายปเภทนสงฺขาตํ นิพฺพานํ นิสฺสาย ชาตตฺตา การณูปจาเรน “อวิชฺชาย ปเภทนนฺติ ปพฺรุมิตฺติ.

ข้อว่า อวิชฺชาย ปเภทน์ ความว่า ก็เรากล่าวอญฺญาวิมอกฺขนีว่า “เป็นเครื่องทำลายอวิชชา” โดย การณูปจาระ เพราะอาศัยนิพพานกล่าวคือเครื่องทำลายอวิชชาเกิดขึ้น.¹²

คานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในอุททยสูตร ซึ่งพูดถึงอุททยมาณพที่เป็น 1 ใน 16 มาณพผู้มาทูล ถามปัญหากับพระพุทธเจ้า โดยอุททยมาณพได้ถามถึงอญฺญาวิมอกฺข พระพุทธเจ้าจึงทรงตอบโดยตรัสถึงการ ทำลายอวิชชาที่เป็นเหตุของอญฺญาวิมอกฺข ฉะนั้นพระอรรถกถาจารย์จึงอธิบายคานีว่า เป็นการพูดถึงเหตุคือ การทำลายอวิชชาแต่หมายถึงผลคืออญฺญาวิมอกฺขหรือนิพพาน ซึ่งการอธิบายลักษณะนี้ได้รับการตั้งชื่อว่า การณูปจาระ

¹⁰ ที.มหา.อ. (ไทย) 1/389/394.

¹¹ ชุ.สุ.อ. (ไทย) 1/197/279.

¹² ชุ.สุ.อ. (ไทย) 2/1114/450.

ส่วนคัมภีร์อื่นๆในช่วงนี้ก็แสดงอุปจาระ 2 ประการหลักๆก็คือ ผลูปจาระและการณูปจาระ คัมภีร์ที่แสดง 2 อุปจาระนี้ก็ได้อีก อุทานอรรคกถา ชื่อ ปรมัตถทีปนี วิมานวัตตอรรคกถา ชื่อ ปรมัตถทีปนี และเถรีคาถาอรรคกถา ชื่อ ปรมัตถทีปนี ทั้งหมดนี้แต่งโดยพระธรรมपालเถระ รว. พ.ศ. 1071 – 1103 แต่มี 1 คัมภีร์ที่แต่งโดยพระธรรมपालเถระปรากฏอุปจาระรูปแบบใหม่เรียกว่า อภยูปจาระ คือสำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ต่างกันให้เหมือนต่างกัน คัมภีร์ดังกล่าวคือ เนตติอรรคกถา ปรากฏข้อความว่า

ตตุล ทุทุณฺหิตี ธีรํ. ทติ ภวตฺตีติ เอกตฺตนเยน อเสโทปจาเรน วา วุตตํ, น อญฺญถา. น หิ ธีรํ ทติ
โหติ. เตเนวหา – “น จตฺติ เอกกาลสมวชาเน ทฺทสฺส จ ทฺติสฺส จา”ติ.¹⁵

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทูตธิดา ได้แก่ นมสฺส. บทว่า ทธิ ภวติ (กลายเป็นนมสํ) ท่านกล่าวโดย
เอกัตตนิย หรือโดยอนาโกปจาระ ไม่ได้กล่าวโดยประการอื่น. เพราะนมสฺสกับนมเปรี้ยวไม่
เหมือนกัน. เพราะเหตุนี้แลท่านจึงกล่าวว่า ความปรากฏในเวลาเดียวกันระหว่างนมสฺสกับนม
เปรี้ยวไม่มี ดังนี้

ตัวอย่างของอภิปรายเรื่องนี้ท่านเริ่มต้นด้วยการอธิบายคำว่า เหตุ และ ปัจจย ให้ต่างกัน โดยอธิบายว่า คำว่า เหตุ มีลักษณะไม่ทั่วไป แต่คำว่า ปัจจย มีลักษณะทั่วไป¹⁴ ทั้งๆที่คำว่า เหตุ และ ปัจจย เป็นคำไวพจน์ซึ่งกันและกันดังคำมกริทธิฐานนัปปทีปิกากล่าวไว้ว่า

นิมิตต์ การณ์ จานน์ ปทํ พิชํ นิพนธน์

นิทาน ปภโว เหตุ สมภโว เสตุ ปัจจโย.¹⁵

เหตุมี 12 คำได้แก่ นิमित्त, การณ, ญาณ, ปท, พีช, นิพฺพณ, นิทาน, ปภว, เหตุ, สมภว, เสตุ, ปจฺจย

ดังนั้นท่านอาจารย์ธรรมपालะจึงอธิบายคำอธิบายนี้ว่าเป็นอเนโกทปการะ เพราะอธิบายคำว่า เหตุ และ ปัจจย ซึ่งมีความหมายไม่ต่างกันให้มีความหมายต่างกัน ส่วนเอกัตตณัณั้นหมายถึง คำว่า เหตุ และ ปัจจย นั้นมีสภาพอย่างเดียวกันคือทำให้ปัจจุပ္ปันนธรรมเกิดขึ้น และการที่ท่านอาจารย์ธรรมपालะอธิบาย ด้วยนมสดและนมส้มเพราะนมสดและนมสมนั้นเป็นสิ่งเดียวกันแต่เกิดขึ้นไม่พร้อมกัน มีระยะเวลาไม่เหมือนกัน เหมือนเด็กที่โตไปเป็นผู้ใหญ่ เราอาจพูดได้ว่าเหมือนเป็นคนละคนกัน แต่จริงๆ แล้วต่างกันแค่ช่วงวัย ซึ่งอาศัย ความสืบต่อของรูปนามเกิดขึ้นเท่านั้นเอง

ยังมีคัมภีร์จุฬินิทเทศอรรถกถา ที่แต่งโดยพระเทพเถระ รวบรวม พ.ศ. 1100 ปฏิสัมพันธ์มารคอรรรถกถา ที่แต่งโดยพระมหานามเถระ รวบรวม พ.ศ. 1100 เช่นกัน ที่ใช้ลูปจาระและการอุปจาระเป็นวิธีอธิบายคำสอนโดย อ้อมหรือที่เรียกว่า เนยยัดตะ หรือ อมฺพยะ ส่วนคัมภีร์อรรถกถาในยุคเดียวกันเช่น สลักขันธวรรคอรรรถกถา ที่สมณิกาย กังขาวิตรณอรรถกถา มาติกาวิชัย เป็นต้น ไม่ปรากฏการใช้วิธีการอุปจาระ ผู้เขียนจึงไม่กล่าวถึง คัมภีร์เหล่านั้นในบทความนี้

ในช่วงนี้ยังมีพระอรทธกถาจารย์รูปหนึ่งที่เป็นพระภิกษุอาจารย์ด้วยคือ พระธรรมपालเถระ ท่านแต่งคัมภีร์สี่ลักษณ์ธรรมคัมภีร์ มหาธรรมคัมภีร์ ปาติธรรมคัมภีร์ มลปณณาสกคัมภีร์ มัชฌิมปณณาสกคัมภีร์ อปริ

¹³ เนตติ.อ.(บาลี) 1/49/14.

¹⁴ เนตติ.อ.(บาลี) 1/49/148..

¹⁵ อภิธาน.(บาลี) คาถา 91.

ปณณาสกัฎฐิกา สคาถวรรคกัฎฐิกา นิทานวรรคกัฎฐิกา มหาวรรคกัฎฐิกา เอกกนิบาตกัฎฐิกา เป็นต้น¹⁶ ซึ่งบรรดากัฎฐิกาเหล่านี้มีอุปจาระเพิ่มมาอีก 1 ได้แก่ ฐานูปจาระ คือสำนวนที่กล่าวถึงที่อาศัยแต่หมายถึงผู้อยู่อาศัย ดังมีข้อความในคัมภีร์นั้นว่า

อคารโตติ อคารวาสโต, อุตฺตรปทโลเปน นิสฺสยฺอุปจาเรน วา อยํ นิทฺเทโสติ.¹⁷

บทว่า อคารโต (จากเรือน) ได้แก่ ได้แก่ จากผู้อยู่ในเรือน นิเทศนี้ท่านแสดงโดยการลบพทหลังหรือโดยสำนวนที่กล่าวถึงที่อาศัย (ฐานูปจาระ)

ประโยคในคัมภีร์กัฎฐิกานี้อธิบายคำว่า อคารสุม่า จากประโยคเต็มว่า สทฺธา อคารสุม่า อนคาริยํ ปพฺพชิตา กุลบุตรศรัทธาแล้วออกบวชไม่มีเรือนจากผู้ครองเรือน¹⁸ โดยในอรรถกถาอธิบายว่า อคารโต แล้วกัฎฐิกาก็มาอธิบายต่อว่า อคารวาสโต ในพระไตรปิฎกภาษาไทยส่วนใหญ่แปล อคารสุม่า ว่า จากเรือน แต่เมื่อดูคำอธิบายในกัฎฐิกาแล้วควรจะแปลว่า จากผู้ครองเรือน มากกว่า เพราะท่านอธิบายโดยเป็นฐานูปจาระซึ่งกล่าวถึงที่อาศัยแต่หมายถึงผู้อยู่อาศัย

สรุปแล้วยุคพุทธศตวรรษที่ 10 – 11 ปรากฏการใช้อุปจาระ 4 ประเภทด้วยกันคือ การอุปจาระผลูปจาระ อเภทไปจาระและ ฐานูปจาระ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15¹⁹ ยังมีพระกัฎฐิกจารย์ผู้ยิ่งใหญ่อีกท่านหนึ่งคือ พระอานันทเถระ ได้ประพันธ์คัมภีร์อธิบายอรรถกถาอภิธรรมช่อ มูลกัฎฐิกา ขึ้นมา แต่คัมภีร์นี้ก็ไม่ปรากฏอุปจาระประเภทใหม่แต่อย่างใด กลับปรากฏ 2 อุปจาระที่ใช้กันในยุคก่อนคือ การอุปจาระและผลูปจาระ ท่านอานันทเถระนั้นท่านพำนักอยู่ที่มหาวิหาร ได้มีลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งชื่อว่า พระพุทธปิยะ ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์คัมภีร์ปทฺฐปสฺสิติไวยากรณ์และปชฺชมณฺฑ

ยุคกัฎฐิกาพุทธศตวรรษที่ 16 – 20

ยุคนี้เป็นยุคที่การศึกษาพระพุทธานุศาสนารุ่งเรืองเป็นอย่างมากสังเกตได้จากการเกิดคัมภีร์กัฎฐิกาและไวยากรณ์ที่มีชื่อเสียงขึ้นมากมายทั้งในลังกาและพม่า คัมภีร์แรกๆ ในยุคนี้เกิดขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16²⁰ คือ คัมภีร์ปทฺฐปสฺสิติ แต่งโดยพระพุทธปิยะ คัมภีร์นี้ปรากฏเพียงอุปจาระเดียวคือ ฐานูปจาระ ดังข้อความในคัมภีร์นั้นว่า

ธาดฺวาเทสสฺสาปิ จาโนปจาเรน ธาตุโวหารโต “อัสโยคนตสฺส วุฑฺธิ การิตะ”ติ วุฑฺธิ, สงฺขาริ. เอวํ ปริกฺขาริ, ปุเรกฺขาริ.²¹

พฤทธิด้วยสูตรว่า เพราะแม่อาเทสของธาตุก็เรียกว่า ธาตุได้ โดยฐานูปจาระ อุทาหรณ์ สงฺขาริ. ปริกฺขาริ ปุเรกฺขาริ ก็เหมือนกัน

¹⁶ มินจิมหาสิริเชยะตฺถ, ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, 2558), หน้า 42.

¹⁷ ม.ม.ฐ. (บาลี) 1/34/260.

¹⁸ ม.ม. (ไทย) 12/33/34.

¹⁹ Dictionary of Pali Proper Names. P.271

²⁰ พระคันธสราภิวังศ, ปทฺฐปสฺสิติมฺญชรี คัมภีร์อธิบายปทฺฐปสฺสิติ เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2547), หน้า 11.

²¹ ปทฺฐปสฺสิติ. สูตร 582.

ประโยคนี้อธิบายการประกอบรูปศัพท์ของคำว่า สงฺขารो ซึ่งมาจาก สัมภวณํ กร ธาตุ ณ ปัจจัย คำอธิบายนี้พูดถึงการอาเทศของธาตุ คือ เราต้องแปลง กร เป็น ขร ก่อน เพราะ สัม อุปสรรคอยู่ข้างหน้า (ส ขร) แล้วจึงพหุวิธีด้วยสูตรว่า อสโยคนุตสฺส เป็นต้น (ส ขาร) แต่สูตรนี้ใช้พหุวิธีธาตุ ท่านพหุวิธีปิยะจึงอธิบายว่า ธาตุ กับ อาเทศของธาตุนั้นไม่ต่างกัน อาเทศของธาตุนั้นอาศัยธาตุจึงเกิดขึ้นมาได้ ดังนั้นจึงสามารถพหุวิธีได้ด้วยสูตรดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าแนวคิดอุปจาระแม้จะผ่านมหายุคเรื่อยมาแต่ก็ยังมีวิธีการเหมือนเดิม แสดงว่ามีการสอนสืบทอดมาอย่างไม่ขาดสายในสำนักมหายุค แต่เป็นเรื่องที่รู้ได้ยากกว่ามีการสอนอุปจาระในสมัยนั้นก็ประเภท เพราะไม่มีคัมภีร์ไหนระบุหรือบรรจุหลักการอุปจาระอย่างเป็นทางการเลย

ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 นี้ เป็นช่วงที่มีอุปจาระปรากฏเพิ่มขึ้นไปอีก 5 อุปจาระ ได้แก่ ฐานอุปจาระ คือ จำนวนที่กล่าวถึงผู้อาศัยแต่หมายถึงที่อาศัย โดยอุปจาระนี้ปรากฏขึ้นในคัมภีร์สุโฆธาลังการฎีกา แต่งโดย พระสังฆรักขิตมหาเถระ มีข้อความในคัมภีร์นั้นว่า

กวีณํ อธิปายสงฺขาทภาวปกาสโก อุตฺตวิเสโส ตทตฺเถน ภาโว นาม, ตสฺส นิสฺสยภูตํ นามาธิปท-
สนฺตานํ อิห นิสฺสโรปจาเรน ภาโว นามาติ อีริตฺ.²²

ประเภทของอสังการที่แสดงภาวะคือจุดมุ่งหมายของกวีทั้งหลาย ชื่อว่า ภาวะ โดยอรรถนั้น แม้กลุ่มบทนามเป็นต้นอันเป็นที่อาศัยของภาวาลังการนั้น ท่านก็เรียกว่า ภาวะ ในที่นี้โดยฐานอุปจาระ

อสังการเป็นหลักการตกแต่งคำพูดให้งดงาม แต่อสังการนั้นจะเกิดขึ้นมาไม่ได้หากไม่มีบทนามเป็นต้น ดังนั้น บทนามเป็นต้นจึงเป็นที่อาศัยของอสังการ คำอธิบายนี้กล่าวถึงภาวาลังการอันเป็นส่วนประกอบหรือผู้อาศัยของบทนามแต่ก็หมายถึงบทนามอันเป็นที่อาศัยได้ด้วย ดังตัวอย่างว่า กุณฺดา ปจฺรณฺติ หอกโยม เทียวโป ที่จริงแล้วหอกเคลื่อนไหวเองไม่ได้แต่ต้องอาศัยแรงของคนหอกจึงจะเคลื่อนไหวได้ ดังนั้นประโยคนี้อธิบายถึงหอกแต่ก็หมายถึงคนที่ถือหอกนั่นเอง

อีก 4 อุปจาระที่เหลือนั้นปรากฏในคัมภีร์นยาสะ ได้แก่ 1) เอกเทศอุปจาระ คือจำนวนที่กล่าวถึงทั้งหมดแต่หมายถึงบางส่วน 2) สทิสอุปจาระ คือ จำนวนที่กล่าวถึงอุปมานะแต่หมายถึงอุปเมื่อยะ 3) คุณูปจาระ คือจำนวนที่กล่าวถึงคุณของสิ่งของหรือบุคคลแต่หมายถึงบุคคลหรือสิ่งของที่มีคุณ 4) ตัทธัมมอุปจาระ คือ จำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่จริงให้เหมือนมีจริง ดังข้อความในคัมภีร์นั้นว่า

สมฺมทาเยหิ ปวตฺโต สทฺโท อวฺยเวปิ ทิสฺสติ. รุกฺโข ฉินฺหติ, ปญฺเญ ททฺโฆติ ยถา. โกจิ สณฺจนาทึหิ ตสฺสทิสฺสตฺตา สึโหโย ปุริสฺสทฺยาทิสฺ. โกจิ คุณวเสน นิลโย ปญฺเญตฺยาทิสฺ. โกจิ ตทฺธมฺมวเสน สลฺวิสาณนฺติ อาทิสฺ.²³

ศัพท์ที่เป็นไปโดยหมู่แต่ปรากฏแม้ในส่วน อุทาหรณ์ รุกฺโข ฉินฺหติ (ตัดต้นไม้) ปญฺเญ ททฺโฆ (ผ่าถูกลูกเตา). ศัพท์บางศัพท์ ถูกเรียกเช่นนั้นเพราะลักษณะเป็นต้น เนื่องจากมีส่วนคล้ายกับสิ่งนั้น ดังในอุทาหรณ์เป็นต้นว่า บุรุษผู้นี้ดังราชสีห์. บางศัพท์ ถูกเรียกเช่นนั้นโดยคุณลักษณะดังในอุทาหรณ์

²² สุโพธ.ฐี. (บาลี) 1/329/294.

²³ นยาส. (บาลี) -/-/310.

เป็นต้นว่า นิโลย ปญฺ (ผ้าสีเขียว). บางศัพท์ถูกเรียกเช่นนั้นโดยดัดแปลงตามคำในอุททาหรณ์ว่า สลฺกิสาณํ (เขากระต่าย).

ตัวอย่างแรกของประโยคนี้แสดงตัวอย่างของเอกเทศูปการะ เพราะว่าคำว่า ตัดต้นไม้ นั้นเราไม่ได้ตัดต้นไม้ทั้งต้น แต่เราตัดบางส่วนของมันเช่นลำต้น หรือกิ่งของมัน แต่กล่าวว่า “ต้นไม้” ซึ่งเป็นทั้งหมด ดังนั้นคำนี้จึงเป็นอุททาหรณ์ของการที่กล่าวถึงทั้งหมดคือต้นไม้แต่หมายถึงบางส่วนคือลำต้นหรือกิ่ง ในกรณีผ้าถูกไฟไหม้เหมือนกัน ไฟนั้นไหม้เพียงบางส่วนแต่เรากล่าวถึงผ้าทั้งผืน

อีกตัวอย่างกล่าวถึงสัทูปการะ โดยตัวอย่างกล่าวว่า บุรุษผู้นี้ตั้งราชสีห์ ทั้งที่ไม่มีอุปมาโชตกะให้เราเห็นแต่เราก็อธิษฐานได้ว่าบุรุษไม่มีทางเป็นราชสีห์ไปได้ เป็นได้เพียงคล้ายราชสีห์เนื่องจากมีรูปร่างคล้ายราชสีห์หรือมีความกลมกล่าวดูคล้ายราชสีห์ แต่ที่ท่านไม่ใส่อุปมาโชตกะคือ วีย หรือ อิว ไว้ เพราะเป็นสำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นเครื่องเปรียบเทียบคือราชสีห์จริงๆ โดยหมายถึงบุรุษที่ถูกเปรียบเทียบ

อีกตัวอย่างกล่าวถึงคณูปการะ โดยตัวอย่างกล่าวถึงผ้าสีเขียว แต่ตัวอย่างอาจจะไม่ค่อยชัดเจนเท่าไรนัก ซึ่งท่านอาจารย์กล่าวว่า นิโล ปญฺ ผ้าสีเขียว ทั้งที่ท่านน่าจะกล่าวเพียงว่า นิล อหฺร จงนำ (ผ้า) สีเขียวมา ก็จะเป็นการกล่าวถึงคุณลักษณะคือสีเขียวแต่หมายถึงเจ้าของคุณลักษณะคือผ้าที่บุคคลต้องนำมาตามคำสั่ง แต่ท่านกลับกล่าวทั้งสีเขียวอันเป็นคุณะ ทั้งผ้าอันเป็นคุณี ทำให้ตัวอย่างไม่ชัดเจนเท่าไรนัก

อีกตัวอย่างกล่าวถึงดัทธมฺอุปการะ โดยกล่าวถึงเขากระต่าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีจริง แต่ท่านบัญญัติขึ้นมาให้เหมือนมีจริง ดัทธมฺอุปการะนั้นพบได้น้อยในพระไตรปิฎก แต่ก็มีอยู่บ้าง สรุปแล้วในช่วงศตวรรษที่ 17 มีอุปการะเพิ่มมาอีก 5 รวมกับยุคอรุณกถาอีก 4 เป็น 9 คัมภีร์ในช่วงศตวรรษนี้ยังมีอีกหลายคัมภีร์เช่น สารัตถทีปนี แต่งโดยพระสารีบุตร วชิรพุทธวิภูคา แต่งโดยพระวชิรพุทธ แต่ก็ยังไม่มีอุปการะที่เกินไปกว่าอุปการะทั้ง 9 นี้

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 อุจิปัญญ หรือหลวงตาสากได้แต่งคัมภีร์ไวยากรณ์ที่มีเนื้อหาหลักซึ่งคัมภีร์หนึ่งชื่อว่า คัมภีร์รัตตะ เป็นคัมภีร์วินิจฉัยประเด็นต่างๆในไวยากรณ์และรวมถึงอุปการะทั้ง 10 ในคัมภีร์นี้มีที่เพิ่มมาจากศตวรรษที่ 17 อยู่ 2 อุปการะคือ สมิปปุการะและเอกเทศูปการะ ซึ่งท่านยกตัวอย่าง คงคาย สลฺลํ ติวฺจติ ข้าวกล้าตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำคงคา²⁴ ตัวอย่างนี้พูดถึงสมิปปุการะ ที่จริงแล้วตัวอย่างว่า คงคาย เป็นต้นนั้นเป็นตัวอย่างของสมิปปุการะ แต่อุจิปัญญยกตัวอย่างไม่ถูก เพราะว่าคำว่า คงคาย เป็นสมิปี หรือสิ่งที่ใกล้เคียง ไม่ใช่ผืนซึ่งเป็นสมิปะ การพูดถึงสมิปีแต่หมายถึงสมิปะตามหลักการจึงเรียกว่า สมิปปุการะ ดังนั้นอุปการะที่เกิดขึ้นใหม่ในคัมภีร์นี้ต้องเป็นสมิปปุการะไม่ใช่สมิปปุการะตามที่แสดงไว้ในคัมภีร์ อีกทั้งตัวอย่างที่ท่านยกมาในส่วนของเอกเทศูปการะนั้นคือ สมุทฺโท มยา ติฏฺโฐ เราเห็นมหาสมุทรแล้ว²⁵ ตัวอย่างนี้ก็เป็นการพูดถึงมหาสมุทรซึ่งคือทั้งหมด (เอกเทศ) แต่หมายถึงเฉพาะส่วนที่เห็นได้ (เอกเทศะ) ตัวอย่างนี้จึงเป็นตัวอย่างของเอกเทศูปการะ ดังนั้นผู้เขียนจะนับเฉพาะอุปการะที่ได้รับการกล่าวถึงในคัมภีร์นี้เท่านั้นคือ สมิปปุการะและเอกเทศูปการะ เมื่อรวมกับของเดิมจึงมีอุปการะทั้งสิ้น 11 อุปการะ

²⁴ ประมวลกฎหมายแพ่ง 31 คัมภีร์, (นครปฐม: โรงพิมพ์ซีไอโอเซ็นเตอร์, 2551), หน้า 41.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 486.

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ได้มีคัมภีร์หนึ่งชื่อว่า สัทธสารัตถชาลินี เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีล้วน แต่งราว พ.ศ.1899 โดยพระนาคิดเถระ ชาวพม่า ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยพระเจ้ากิตติสิหสุระ (ราว พ.ศ. 1855) ประพันธ์เป็นคาถา 516 คาถา แสดงเรื่องการเชื่อมคำ (สนธิ) จนถึงกิตกัจจาย ในช่วงต้นของคัมภีร์นี้มีกัณฑ์พิเศษ ซึ่งแสดงเรื่องอุปจาระ 10 และ นยะ 40 พร้อมกับตัวอย่างไว้ด้วย โดยอุปจาระทั้ง 10 ที่แสดงในคัมภีร์นี้ก็เหมือนกับคัมภีร์ตะละ

อิทธิพลต่อคัมภีร์ยุคหลังพุทธศตวรรษที่ 20

คัมภีร์ยุคหลังศตวรรษที่ 20 นั้นได้ปรากฏผู้ประพันธ์นอกจากชาวสิงหลและอินเดียคือ ปรากฏในพม่าและไทย เพราะประเทศเหล่านี้ส่งพระสงฆ์ไปเรียนที่ลังกาเป็นจำนวนมากหรือนิมนต์พระชาวสิงหลมาเป็นเจ้าอาวาสบ้างก็มี ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศเหล่านี้ได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมากโดยเฉพาะพม่าที่มีผลงานคัมภีร์พุทธศาสนาจำนวนมาก ในบรรดาคัมภีร์เหล่านี้ผู้เขียนพบการใช้อุปจาระและการพัฒนาโดยเพิ่มรูปแบบอุปจาระขึ้นไปอีกดังจะแสดงเรียงตามปีที่ประพันธ์ดังต่อไปนี้

คัมภีร์ในประเทศพม่า

นิรุตติสารมัญจุสา เป็นคัมภีร์อธิบายน्याสปรกณ์ แต่งโดยพระท้าวฐานาคะ ราวพุทธศตวรรษที่ 22²⁶ มีการแสดงอุปจาระ 10 ประการเหมือนสัทธสารัตถชาลินี ไม่มีอุปจาระใหม่เพิ่มขึ้นมา ส่วนหลักการของอุปจาระก็ยังเหมือนกับยุคเดิม

ปทวิจาร เป็นคัมภีร์อธิบายไวยากรณ์สายกัจจายนะ แต่งขึ้นเมื่อราวต้นพุทธศตวรรษที่ 23 โดยท่านญาณสัทธัมมเถระ ชาวพม่า คัมภีร์ได้แสดงอุปจาระ 10 ประการเหมือนกับที่แสดงในคัมภีร์นิรุตติสารมัญจุสา ไม่มีอุปจาระใหม่เพิ่มขึ้นมา

ปทวิจารคณฐี เป็นคัมภีร์ไขศัพท์ยากของปทวิจาร แต่งเมื่อ พ.ศ. 2454 โดยพระโกศลลาภวงศ์เถระ ในคัมภีร์นี้ได้แสดงอุปจาระประเภทใหม่เข้าไป 1 อุปจาระ คือสมมุติอุปจาระ รวมกับของเดิม 11 เป็น 12 อุปจาระ

อนุทีปนี เป็นคัมภีร์อธิบายปรมัตถทีปนีของท่านอาจารย์แลตีสยาตอ ท่านแต่งคัมภีร์นี้เองหลังจากแต่งปรมัตถทีปนี 19 ปี คือ พ.ศ. 2459²⁷ โดยคัมภีร์นี้ได้แสดงอุปจาระประเภทใหม่ชื่อว่า คุณูปจาระ ได้แก้สำนวนที่กล่าวถึงผู้มีคุณแต่หมายถึงคุณ ดังตัวอย่างในคัมภีร์นี้ว่า

“พุทธานุสฺสตี”ติ เอตถ พุทฺธสฺสทฺโถ คุณูปจารวจนฺ โหติ คุณฺโน ทพฺพสฺส นามเน คุณานํ คเหตพฺพตฺตาติ วุตฺตํ “พุทฺธคุณสฺส อนุสฺสตี พุทฺธานุสฺสตี”ติ.²⁸

พุทฺธ คัพพโนบทว่า พุทฺธานุสฺสตี นี้ เป็นการกล่าวคุณูปจาระ เพราะท่านถือเอาคุณทั้งหลายโดยชื่อของทัฬหะที่มีคุณ เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า พุทฺธคุณสฺส อนุสฺสตี พุทฺธานุสฺสตี

เมื่อรวมกับของเดิมที่มีอยู่ 12 อุปจาระ ดังนั้น ณ บัดนี้ อุปจาระควรจะมาถึง 13 อุปจาระด้วยกันแต่ท่านอาจารย์ธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ รวบรวมแสดงอุปจาระไว้เพียง

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

²⁷ ญาณธชเถระ, อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรสารไทยการพิมพ์, 2552), หน้า 35.

²⁸ อนุทีปนี, เข้าถึงจาก Tipitaka App /แลตีสยาตอ/อนุทีปนี/กมมฏฐานสงคหอนุทีปนา.

12 ในหนังสือชื่อ อภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้และสำนวนภาษาทางพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. 2523²⁹ โดยไม่ได้แสดงคุณูปการที่ท่านอาจารย์แลตีสยาตอเสนอไว้ ผู้เขียนคาดว่าคุณเนื่องมาจากการที่ท่านอาจารย์แลตีสยาตอถูกพระสงฆ์พม่าจำนวนมากคว่ำบาตร (ปัตตนิกฺขชนกรรม) เนื่องจากแต่งคัมภีร์คัดค้านอภิธัมมัตถวิภาวินี เพราะคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินีนั้นเป็นหลักสูตรเรียนของพม่ามาหลายร้อยปี แต่พระสิงหลผู้เชี่ยวชาญอภิธรรมมักเรียกภิกษุภิกษุณีว่า “ภิกษุไส้รว” เหตุที่มีข้อผิดพลาดจำนวนมาก³⁰

อย่างไรก็ตาม อุปจาระแบบใหม่ที่ท่านอาจารย์แลตีสยาตอนั้นเข้ากันกับหลักการของอุปจาระคือ “กล่าวถึงสิ่งหนึ่งแต่หมายถึงอีกสิ่งหนึ่งโดยอ้อม” ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นด้วยที่จะนำอุปจาระรูปแบบนี้เข้าไปในอุปจาระคัมภีร์ในประเทศไทย

รัตนพิมพวงศ์ เป็นคัมภีร์แสดงประวัติพระแก้วมรกตแต่งโดยพระพรหมราชปัญญา แห่งวัดภูเขาหลวง ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21³¹ ในคัมภีร์นี้ไม่มีการแสดงอุปจาระไว้เลย

สิงหคันทาน เป็นคัมภีร์แสดงประวัติของพระพุทธสิงห์ประพันธ์โดยพระโพธิรังสีแห่งล้านนา เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 เนื่องจากคัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์แสดงประวัติจึงไม่มีการใช้อุปจาระเช่นกัน

สมันตปาสาทิกาอรรถโยชนา เป็นคัมภีร์โยชนาของอรรถกถาสมันตปาสาทิกา แต่งโดยพระญาณกิตติแห่งล้านนา เมื่อประมาณ พ.ศ. 2028 – 2043³² คัมภีร์ไม่ปรากฏการใช้อุปจาระทั้ง 11 ดังที่กล่าวมาแล้ว

อภิธัมมัตถวิภาวินีอรรถโยชนา เป็นคัมภีร์โยชนาของอภิธัมมัตถวิภาวินีที่ใช้เป็นหลักสูตรแปลมคธเป็นไทยของเปรียญธรรม 9 ประโยค ประพันธ์โดยพระญาณกิตติ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2028 – 2043³³ คัมภีร์นี้ปรากฏการใช้อุปจาระอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ ผลอุปจาระ ฐานอุปจาระและฐานอุปจาระ ไม่มีอุปจาระประเภทใหม่เกิดขึ้นในคัมภีร์นี้แต่อย่างใด

มูลกัจจายน์อรรถโยชนา เป็นคัมภีร์โยชนาของกัจจายน์ไวยากรณ์แต่งโดยพระญาณกิตติเถระแห่งล้านนา เมื่อประมาณ พ.ศ. 2028 – 2043³⁴ คัมภีร์นี้ไม่ปรากฏการใช้อุปจาระแต่อย่างใด

สังฆยาปกาสะ เป็นคัมภีร์แสดงมาตราซึ่ง ดวง วัดของอินเดียโบราณ แต่งโดยพระญาณกิตติเถระเมื่อ พ.ศ. 2058 คัมภีร์นี้ไม่ปรากฏการใช้อุปจาระเช่นกัน

มังคลัตถิยปิณี เป็นคัมภีร์อธิบายมงคล 38 ประการแต่งโดยพระสิริมงคลจารย์แห่งล้านนา พ.ศ. 2067³⁵ คัมภีร์นี้มีการใช้อุปจาระประการเดียวคือ ฐานอุปจาระ ไม่มีการเพิ่มรูปแบบของอุปจาระขึ้นมาแต่อย่างใด

²⁹ อัมมานันทเถระ, ทอง หงส์ดารมภ์, **อภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้และสำนวนภาษาในพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อภิธรรมโชติกวิทยาลัย, 2523), หน้า 31 – 54.

³⁰ ญาณธชเถระ, **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทิปิณี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรสารไทยการพิมพ์, 2552), หน้า 33.

³¹ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วรรณคดีบาลี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พีปกรณ, 2555), หน้า 134.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

สังคิตยวงศ์ เป็นคัมภีร์พงศาวดารไทยที่แต่งเป็นภาษาบาลี ประพันธ์โดยสมเด็จพระวันรัตน์ เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรม พ.ศ.2332³⁵ คัมภีร์นี้ก็ไม่ได้มีการใช้อุปจาระประเภทไหนเลย

คัมภีร์ที่ไม่ได้นำมาแสดงในที่นี้ส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์ที่ไม่มีอุปจาระปรากฏอยู่และไม่ใช้คัมภีร์ที่มีชื่อเสียง บางคัมภีร์ก็มีอุปจาระแบบเดิม ไม่มีรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้นมา อีกทั้งหลักการใช้ก็ไม่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมด้วย ดังนั้น ผู้เขียนจึงไม่นำคัมภีร์เหล่านั้นมาแสดง ณ ที่นี้

สรุป

ในช่วงแรก พระเถระกลุ่มมหาวิหารได้พัฒนาอุปจาระขึ้นมาเพื่ออธิบายคำสอนแบบโดยอ้อมหรือเนยยะตะ เพื่อป้องกันการโจมตีจากศาสนาอื่นว่าศาสนาพุทธมีคำสอนที่ไม่สมเหตุสมผล จากนั้นพระเถระยุคต่อมาก็อาศัยหลักการ “พูดถึงสิ่งหนึ่งแต่หมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง” นี้ สังเกตเห็นรูปแบบใหม่ๆ จึงสร้างอุปจาระแบบใหม่มาเรื่อยๆ จนมาถึงทุกวันนี้ก็มีถึง 13 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ 1) การอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงเหตุ แต่หมายถึงผล 2) ผลอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงผลแต่หมายถึงเหตุ 3) ฐานอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงที่อาศัยแต่หมายถึงผู้อาศัย 4) อเนโกปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ต่างกันให้เหมือนต่างกัน 5) สติอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงอุปมานะแต่หมายถึงอุปเมยยะ 6) คุณอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงคุณแต่หมายถึงผู้มีคุณ 7) เอกเทศอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงบางส่วนแต่หมายถึงทั้งหมด 8) สมীปอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงที่ใกล้เคียงแต่หมายถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ 9) ตัทธัมมอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่จริงให้เหมือนมีจริง 10) เกตุอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ต่างกันให้เหมือนสิ่งที่ไม่ต่างกัน 11) เอกเทศอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวส่วนทั้งหมดแต่หมายถึงบางส่วน 12) สมীปอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงสิ่งที่อยู่ใกล้แต่หมายถึงสถานที่ใกล้ 13) คุณอุปจาระ คือ สำนวนที่กล่าวถึงผู้มีคุณแต่หมายถึงคุณ อุปจาระเป็นเครื่องมือตีความที่มีประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาศาสนาพุทธมาก ทำให้เข้าใจธรรมได้ลึกซึ้งครบถ้วนยิ่งขึ้น อันจะส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพานต่อไป

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วรรณคดีบาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รพีปกรณ์, 2555.

ญาณธเถระ. **อนุทีปนี**. เข้าถึงจาก Tipitaka App / แลตีสยาดอ/อนุทีปนี/กมมฐานสงคหอนุทีปนา.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

ญาณชณะ. **อภิธัมมัตถสังคหะและปรหมัตถทีปนี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรสารไทยการพิมพ์, 2552.

ธัมมपालเถระ. **เนตติอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

ธัมมपालเถระ. **มูลปณณาสกัฎฐิกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

ธัมมานันทเถระ,ทอง หงส์ลดาธมภ์. **อภิธรรมเป็นพุทธพจน์แท้และสำนวนภาษาในพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อภิธรรมโชติกวิทยาลัย, 2523.

ประมวลจุฬาสัททศาสตร์ 31 คัมภีร์. นครปฐม: โรงพิมพ์ซีไอเซ็นเตอร์, 2551.

พระคันธสาราภังค์. **ปทฐปฐิธิมัญชรี คัมภีร์อธิบายปทฐปฐิธิ เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์, 2547.

พระพุทธรูปปิยะ. **ปทฐปฐิธิ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2543.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **ปัญจมูลคั่นถะ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2544.

พระสิริธัมมกิตติเถระ. **สุโพธาลังการะ อภินวฎฐิกา**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสารไทยการพิมพ์, 2560.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 วินัยปิฎก จูฬวรรค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 1 สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 2 สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 2 สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

มินจิมหาสิริเชยะตุ. **ประวัติคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก, 2558.

วชิรพุทธิเถระ. **นยาสนปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรสารไทยการพิมพ์, 2566.

G.P. Malalasekera. **Dictionary of Pali Proper Names**. 1st Indian Edition. Motilal Banarsidass, 1974.

Hermann Kulke, K. Kesavapany, Vijay Sakhuja . **Nagapattinam to Suvarnadwipa Reflections on the Chola Naval Expeditions to Southeast Asia**. Manohar Publications, 2010.

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวอริยสัจ 4

Quality of life by the Four noble Truths

โสภา ชื่นชูจิตต์¹

Sopa Chuenchoojit

E-mail : schuenchoojit@gmail.com

Received: March 4, 2025 Revised: April 10, 2025

Accepted: April 28, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวอริยสัจ 4 เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามองค์การอนามัยโลก ซึ่งให้ความสำคัญ กับสุขภาพ กาย ใจ หรือจิตและสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ ในยุควิทยาการสมัยใหม่การนำเอาหลักอริยสัจ 4 มาพัฒนาคุณภาพชีวิตจะเริ่มตั้งแต่การมองเห็นปัญหาของบุคคลไปจนถึงการแก้ปัญหาต่างๆตั้งแต่ทุกข์กำหนดรู้ว่าจะอะไรเป็นทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ ก็ ควรจะละทิ้งเสียหรือเลิกทำเพราะจะไม่เกิดทุกข์ ส่วนการดับทุกข์ควรทำให้แจ้งและการปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นควรทำให้เจริญยิ่งขึ้น หลักธรรมของอริยสัจ 4 พระพุทธองค์ได้วางแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาชีวิตไว้ให้กับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดี ซึ่งแนวทางดังกล่าว นอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาและยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างดีอีกด้วย เพราะเมื่อเกิดปัญหาขึ้น บุคคลที่สามารถเข้าใจ หลักอริยสัจ 4 ดีและนำไปเทียบเคียงแล้ว แก้ปัญหาตรงนั้น ได้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้ปัญหาคลีคลายลงได้ ชีวิตก็จะสบายขึ้น คุณภาพชีวิตก็จะดีขึ้นด้วย เพราะในชีวิตของคนนั้นปัญหาของแต่ละบุคคลมีไม่เหมือนกัน ต่างคนต่างสาเหตุและต่างปัญหา ดังนั้นการแก้ปัญหาโดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 จึงเป็นการแก้ปัญหาย่างครบวงจร และเป็นการพัฒนาคุณภาพของชีวิตได้อย่างดี อีกด้วยนอกจากนี้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกยุคใหม่เพื่อจะได้อยู่ในสังคมยุคใหม่ได้อย่างมีเมตตา มีความเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา

คำสำคัญ : การพัฒนาคุณภาพชีวิต, อริยสัจ 4

Abstract

¹ นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ PhD student,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Academic article entitled “Quality of Life Development Based on the Four Noble Truths” is a type of life quality development based on the Four Noble Truths aligning with the World Health Organization’s (WHO) concept of well-being, which emphasizes physical health, mental or spiritual health, and the social and economic environment. In the modern science and technology, applying the Four Noble Truths to quality-of-life development begins with recognizing an individual’s problems and progresses toward resolving them. This process follows the structure of the Four Noble Truths: understanding suffering (Dukkha), identifying its cause (Samudaya) and eliminating it (Nirodha), and ultimately following the path (Magga) to liberation. The Buddha established the Four Noble Truths as a practical guide for Buddhists to overcome life’s challenges. This approach not only serves as a means of problem-solving but also significantly enhances quality of life. When individuals comprehend and apply the Four Noble Truths correctly, they can address their difficulties effectively, leading to personal well-being and overall life improvement. Since each individual faces unique problems arising from different causes, the application of the Four Noble Truths provides a comprehensive and systematic approach to problem-solving. Furthermore, in adapting to modern society and its evolving environment, individuals should cultivate kindness, compassion, and mutual support. These qualities foster peaceful coexistence, which is a fundamental aspiration of all humanity.

Keywords: Life Quality Development, Four Noble Truths

บทนำ

การสร้างความสุขของคนในอดีตไม่ได้แสวงหาความสุขเหมือนปัจจุบัน แต่อยู่แบบสังคมาภัย ๆ ไม่มีการแข่งขันและเอาเปรียบกัน ต่างอาศัยธรรมชาติเป็นตัวสร้างความสุขของคนในสังคมด้วยการไปวัดให้ทาน ไม่ว่าจะการเป็นอยู่อาศัยธรรมชาติสร้างความสุขในใจโดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทนเพราะว่าความสุขที่แท้จริงของคนไม่ได้สร้างขึ้นที่วัตถุ แต่สร้างขึ้นที่จิตใจจึงทำให้คนสมัยก่อนอยู่แบบมีความสุขและมีความรักสามัคคีกว่าในยุคปัจจุบัน เพราะเหตุปัจจัยหลายอย่างที่เกิดขึ้นค่านิยมหรือวัฒนธรรมการทำงานของคนรุ่นก่อนผู้ที่เป็นคนก่อตั้งองค์กรต่าง ๆ คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายต้องการโดยเฉพาะมนุษย์ และพยายามที่จะไขว่คว้าหาสิ่งที่เรียกว่าความสุขหรือการมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่เมื่อถามถึงคุณภาพชีวิตคืออะไรก็จะมีคำตอบไปมากมายต่าง ๆ นา ๆ ขึ้นกับบุคคล เวลา สถานที่ ฐานะ การครอบครองปัจจัยในขณะนั้น ๆ สถานการณ์ กิเลส หรือปัจจัยอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น เราถามเศรษฐีที่กำลังพักผ่อนในบ้านว่าความสุขของเขาคืออะไร เขาอาจตอบว่าถ้าเขาได้มีน้ำหวานเย็น ๆ สักแก้วเขาก็มีความสุขแล้ว หรืออาจตอบว่าต้องการมีเงินทองเพิ่มขึ้นอีกมาก ๆ หรือต้องให้งานที่คาดหวังไว้สำเร็จจึงจะมีความสุข การพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการภาวนาทั้งภายในและภายนอก ได้แก่ ด้านจิตใจ สติปัญญา

ความรู้ความสามารถ อารมณ์และความรู้สึกด้านร่างกายคือ สุขภาพกายที่ดีสภาพความเป็นอยู่ และสภาพการดำรงชีวิตที่ดีในสังคม ดังนั้น คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นชีวิตที่มีความสุขกาย สุขใจและสามารถ ดำรงชีวิตด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และบริบทของสังคมได้ตามสภาวะกาลเวลาจะเห็นได้ว่าการพัฒนาชีวิตประกอบด้วย คือ การพัฒนากายภาวนา หมายถึง การทำกายให้เจริญเติบโต แข็งแรง หรือ การมีสุขภาพกายที่ดี การพัฒนาศีลภาวนา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตนพึงปฏิบัติกับตัวเอง เรียกว่า ศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในด้านการมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นและสังคม โดยมีระเบียบระบบในการ ดำเนินชีวิต โดยที่ไม่ให้มีการเบียดเบียนกันในทางชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน คู่ครอง วาจา ตลอดจนไม่ เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนเอง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การฝึกฝนควบคุมตนในทางกายวาจา เพื่อ เป็นพื้นฐานของการฝึกจิตใจ การพัฒนาจิตภาวนา หมายถึง การทำจิตให้เจริญองาม โดยมีความเมตตา ตากرณา มีศรัทธา มีความกตัญญูกตเวที ฝึกจิตใจของตนเองให้มีความเข้มแข็ง มีสมาธิ มีสติ มีวิริยะ มีความเพียรพยายาม มีความกล้าที่จะสู้กับปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ การพัฒนาปัญญาภาวนา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรินิพพานรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่วคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตาม เป็นจริงการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวอริยสัจ 4 เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิต เมื่อใช้แนวทางอริยสัจ 4 มาพิจารณา ความหมายของคุณภาพชีวิต ตามองค์การอนามัยโลก หมายถึง การมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ที่เหมาะสมและเพียงพอ อยู่ใน สังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีปลอดภัยมีความเสี่ยงน้อย มีความสามารถเผชิญปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถใช้ศักยภาพของตนเองในทางสร้างสรรค์ สามารถพัฒนาตนเองและสังคมให้อยู่ ร่วมกันได้อย่างสันติสุข รวมทั้งความพึงพอใจในวิถีชีวิตของตนเอง แต่หลายชีวิตมิได้อยู่ในสภาพ เพียงพร้อมดังกล่าว ขาดความสมบูรณ์ ขาดปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงชีวิตให้ปกติสุข หลายชีวิตเผชิญ ปัญหาหนักหนาสาหัสในบางช่วงเวลาของชีวิตคุณภาพชีวิตที่ดีในแต่ละสถานการณ์ สถานการณ์ที่ส่งผล กระทบต่อคุณภาพชีวิต คือ 1) สุขภาพกายไม่สมบูรณ์ 2) ปัญหาด้านสุขภาพจิต 3) ความขาดแคลน ปัจจัย 4 และ 4) สุขภาพกายสมบูรณ์ ความวิตกกังวล ความเครียด ความเศร้าหมอง ความหมดหวัง ความทุกข์ เสี่ยงร้องไห้ เกิดขึ้นได้กับทุกคน และส่งผลลบต่อคุณภาพชีวิตความผ่อนคลาย ความรื่นเริง ความมีชีวิตชีวา มีความหวัง ความสุข เสี่ยงหัวเราะ เกิดขึ้นได้กับทุกคน ส่งผลบวกต่อคุณภาพชีวิตใน สถานการณ์เดียวกัน คนหนึ่งมีความทุกข์ อีกคนมีความสุขข้าราชการเกษียณได้รับเงินบำนาญ เป็นจำนวน น้อยลง เมื่อเทียบกับก่อนเกษียณซึ่งได้รับเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง และค่าตอบแทนต่างๆ รวมกันเป็นเงินจำนวน มากกว่าคนหนึ่ง ...คิดว่าเงินจำนวนน้อยนี้ต้องปรับชีวิตความเป็นอยู่ ใช้จ่ายน้อยลง ความสะดวกสบาย น้อยลง เงินออมน้อยลง ชีวิตข้างหน้าดูท่าจะลำบากอีกคนหนึ่ง ...คิดว่าหลังเกษียณ งานสังคมลดลง รายจ่ายน้อยลง อยู่บ้านสบายๆ จะทำอะไรก็ได้ไม่มีการรับผิดชอบ ไม่ต้องทำตามคำสั่งเจ้านาย ไม่ต้อง ติดตามกวดขันงานลูกน้อง เพียงแค่หายใจเข้า ออก ก็ได้เงินใช้แล้วคนหนึ่ง ...พ่ายแพ้ในการแข่งขัน เสียหายร่างกายและแรงใจที่ได้ทุ่มเทฝึกซ้อมอย่างเต็มที่ แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จ หหมดความเชื่อมั่น ในตัวเอง ความพ่ายแพ้ตัดเส้นทางอนาคตอีกคนหนึ่ง ...ยินดีกับคู่ต่อสู้ ยึดถือเป็นแบบอย่าง กลับไปตั้งใจ

ฝึกซ้อม ให้โอกาสตัวเองในการที่จะกลับมาใหม่ ใช้ความพ่ายแพ้สร้างแรงบันดาลใจไม่มีสถานการณ์ใดจะมีอิทธิพลในด้านดีหรือร้ายต่อคุณภาพชีวิตคนเรา มากไปกว่าทัศนคติของคนเราที่มีต่อสถานการณ์นั้นความขาดแคลนปัจจัย 4 คนที่ขาดแคลนจนไม่มีอาหารประทังชีวิต มีเสื้อผ้าสวมใส่เพียงชุดเดียว ไร้บ้าน อยู่อาศัยตามที่สาธารณะ ยามเจ็บไข้ไม่มีโอกาสเข้าถึงการรักษาพยาบาล คนเหล่านี้อยู่ในภาวะพึ่งพิง ต้องได้รับการช่วยเหลือเยียวยา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนที่ไม่ขาดแคลนปัจจัย 4 แต่มีความรู้สึกไม่เพียงพอ ย่อมไม่มีความสุข

ความหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ความหมายของคุณภาพชีวิต ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตในการทำงานไว้ว่าเป็นลักษณะการทำงานที่ตอบสนองความต้องการและความปรารถนาของบุคคล โดยพิจารณาคุณลักษณะแนวทางการทำงานเป็น บุคคล สถานภาพตัวบุคคลหรือสังคม เรื่องสังคมขององค์การที่ทำงานประสบความสำเร็จ ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตในการทำงานไว้ว่า เป็นการสร้างสรรค์บรรยากาศที่จะทำให้ผู้ใช้แรงงานได้รับความพึงพอใจในการทำงานสูงขึ้น โดยผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาสำคัญขององค์การ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อชีวิตการทำงานของพวกเขา นั่นคือได้หมายรวมถึงการปรับปรุงการบริหารเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ โดยทำให้มีประชาธิปไตย ในสถานที่ทำงานเพิ่มมากขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์การ ทั้งนี้เพราะเป็นการเปิดโอกาสใหม่ๆ ให้สมาชิกขององค์การในทุกระดับได้นำเอาสติปัญญา ความ เชี่ยวชาญ ทักษะและความสามารถอื่นๆ มาใช้ในการทำงานในองค์การ ย่อมทำให้สมาชิกหรือกำลังแรงงานได้รับความพึงพอใจสูงขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและพฤติกรรม ภายในกลุ่มและองค์การขึ้น เช่น การขาดงานลดลง คุณภาพของผลิตภัณฑ์ดีขึ้นชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ สุขุม รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกาย และความต้องการทางอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี สามารถใช้ความรู้ สติปัญญาความรู้สึกนึกคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนหรือให้โทษแก่บุคคลอื่นในขณะเดียวกันบุคคลจะต้องมีการศึกษาสูงมีความขยันอดทนประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นพลเมืองดีมีศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจมีระเบียบวินัยมีกฎเกณฑ์ทางสังคมแสวงหาความรู้เพิ่มเติมรู้จักใช้ความคิดและสติปัญญาแก้ไขปัญหาสุขภาพและการดำรงชีวิตของตนเองซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคลในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนา ดังต่อไปนี้²

1. **พัฒนากาย** เพื่อย่อมให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และความพิการใด ๆ

² พระครูปลัดธณูชัย อริญฺชโย, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เถรวาทกับแนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื้อ” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559), หน้า 7.

2. **พัฒนาทางอารมณ์** เพื่อมุ่งให้อารมณ์มีความสนุกสนานร่าเริง ไม่มีความเครียดหรือวิตกกังวลต่อการเรียน หรือต่อการปฏิบัติงาน ในหน้าที่รับผิดชอบ มีแต่ความเจริญหู เจริญตา เจริญใจ มองโลกในแง่ดีตลอดไป

3. **พัฒนาทางสังคม** เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีเกียรติ ได้รับการยกย่อง เคารพนับถือการยอมรับความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. **พัฒนาทางความคิด** เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการคิดค้นหาวิธีการป้องกันแก้ไขปัญหาทั้งหลาย ให้ตัวเองได้ดำรงชีพอยู่อย่างสุขสบาย

5. **พัฒนาทางจิตใจ** เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีความมั่นใจว่าชีวิตนี้มีคุณค่ามีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ได้รับความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย

6. **พัฒนาทางปัญญา** เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีความเฉลียวฉลาด สามารถคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งปัญญาจะแตกฉานในบุคคลได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาเล่าเรียนมีความสนใจเอาใจใส่ต่อวิชาความรู้ที่ครูอาจารย์อบรมสั่งสอนเพื่อเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและนำไปพัฒนาชีวิตที่มีคุณค่าต่อไปภายภาคหน้า

7. **พัฒนาทางวินัย** เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง สามารถเคารพและปฏิบัติตามภาระหน้าที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้อยู่ในกรอบของข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้น ไม่ประพฤติตนออกนอกกรอบนอกทางการมีวินัยที่ดีนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงมีพระกระแสว่า “คนที่มีระเบียบวินัยนั้นเป็นผู้ที่เข้มแข็ง เป็นผู้หวังดีต่อตัวเอง เป็นผู้จะมีความสำเร็จในอนาคต” เพียงให้ความสำคัญกับคำว่า “สมถะ” “พอเพียง” “มีสติ” “ละกิเลส” “ไม่เปรียบเทียบ” “เชื่อมั่น” และ “ศรัทธาตนเอง” เป็นฐานสำคัญในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากจะทำให้จิตใจสบายแล้ว ยังเกิดพลังในการสร้างสรรค์งานและได้รับผลตอบแทนเป็นการเพิ่มพูนปัจจัย 4 ให้สมบูรณ์เพิ่มขึ้น

หลักอริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งมีประโยชน์ต่อการดับทุกข์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นคำสอนที่เป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติตามหลักพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความสงบระงับจากกิเลสทั้งปวงและเป็นไปเพื่อพระนิพพานความวิตกกังวล ความเครียด ความเศร้าหมอง ความหมดหวัง ความทุกข์ เสียสร้อยให้ เกิดขึ้นได้กับทุกคน และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตความผ่อนคลาย ความรื่นเริง ความมีชีวิตชีวา มีความหวัง ความสุข เสียสร้อยให้ เกิดขึ้นได้กับทุกคน ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในสถานการณ์เดียวกัน คนหนึ่งมีความสุข อีกคนมีความสุขซ้ำราชการเกษียณได้รับเงินบำนาญ เป็น

จำนวนน้อยลง เมื่อเทียบกับก่อนเกษียณซึ่งได้รับเงินเดือน เบี้ยเลี้ยง และค่าตอบแทนต่างๆ รวมกันเป็นเงินจำนวนมากกว่าคนหนึ่ง ...คิดว่าเงินจำนวนน้อยนี้ต้องปรับชีวิตความเป็นอยู่ ใช้จ่ายน้อยลง ความสะดวกสบายน้อยลง เงินออมน้อยลง ชีวิตข้างหน้าดูท่าจะลำบากอีกคนหนึ่ง ...คิดว่าหลังเกษียณ งานสังคมลดลง ใช้จ่ายน้อยลง อยู่บ้านสบายๆ จะทำอะไรก็ได้ไม่มีการะับผิดชอบ ไม่ต้องทำตามคำสั่งเจ้านาย ไม่ต้องติดตามกวดขันงานลูกน้อง เพียงแค่หายใจเข้า ออก ก็ได้เงินใช้แล้วคนหนึ่ง ...พ่ายแพ้ในการแข่งขัน เสียหายแรงกายและแรงใจที่ได้ทุ่มเทฝึกซ้อมอย่างเต็มที่ แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จ หมดความเชื่อมั่นในตัวเอง ความพ่ายแพ้ตัดเส้นทางอนาคตอีกคนหนึ่ง ...ยินดีกับคู่ต่อสู้ ยึดถือเป็นแบบอย่าง กลับไปตั้งใจฝึกซ้อม ให้โอกาสตัวเองในการที่จะกลับมาใหม่ ใช้จ่ายความพ่ายแพ้สร้างแรงบันดาลใจไม่มีสถานการณ์ใดจะมีอิทธิพลในด้านดีหรือร้ายต่อคุณภาพชีวิตคนเรา มากไปกว่าทัศนคติของคนเราที่มีต่อสถานการณ์นั้นความขาดแคลนปัจจัย 4 คนที่ขาดแคลนจนไม่มีอาหารประทังชีวิต มีเสื้อผ้าสวมใส่เพียงชุดเดียว ไร้บ้านอยู่อาศัยตามที่สาธารณะ ยามเจ็บไข้ไม่มีโอกาสเข้าถึงการรักษาพยาบาล คนเหล่านี้อยู่ในภาวะพึ่งพิง ต้องได้รับการช่วยเหลือเยียวยา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตคนที่ไม่ขาดแคลนปัจจัย 4 แต่มีความรู้สึกมีไม่เพียงพอ ย่อมไม่มีความสุข

จะเห็นได้ว่าอริยสัจสี่เป็นแนวคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ทุกข์ หรือ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วสืบสาวไปหาสมุทัยที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เมื่อรู้ถึงทุกข์และสมุทัยแล้วก็จะเข้าสู่กระบวนการกำหนดเป้าหมายในการพ้นจากทุกข์ซึ่งก็คือนิโรธ และสืบสาวไปถึงหนทางหรือวิธีการที่ทำให้พ้นทุกข์ที่เรียกว่ามรรค หลักอริยสัจสี่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเพิ่ม ทักษะ ในการเรียนรู้อย่างมีวิจารณญาณ โดยการฝึกให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีสาเหตุมาจากอะไร มีวิธีการแก้ อย่างไร และผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถสรุปเนื้อหาสาระ ที่เรียนได้ การที่ผู้เรียนสามารถสรุปสาระสำคัญได้นั้นเป็นกระบวนการที่เกิดจากการใช้ ความคิดอย่าง มีวิจารณญาณ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้เรียนได้แสดงออกด้านความคิดอย่างสร้างสรรค์และมีเหตุผล การแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ต้องเริ่มที่สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา (สมุทัย) แล้วหาทางแก้ (มรรค) ด้วยวิธีการที่หลากหลาย การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบอริยสัจสี่ เป็นแนวทางให้ผู้เรียนได้คิดค้นและ พยายามหา แนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง เป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบรมครูเอกของโลกทรง ใช้สอนพระ สาวกให้ปฏิบัติตาม พระพุทธองค์ทรงใช้ทักษะในการสอนที่หลากหลายและมีเหตุผล เป็นแบบอย่างที่เราควรนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ แนวคิดวิธีการแห่งปัญญาซึ่งเป็นทฤษฎีของปราชญ์ตะวันตก มีลักษณะใกล้เคียงกับหลักอริยสัจสี่ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา³

³ ชลธิชา หอมพั่ง, “การพัฒนาแบบการสนทนาวรรณคดีไทยโดยประยุกต์ใช้อริยสัจสี่เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ของนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558).

ในอัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงอริยสัจไว้ว่า “ภิกขุทั้งหลาย ข้อนี้เป็น ทุกขอริยสัจ คือ แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์ ภิกขุทั้งหลาย ข้อนี้เป็น ทุกขสมุทยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพิลิตเพิลินและความกำหนด มีปกติ ให้เพิลิตเพิลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ภิกขุทั้งหลาย ข้อนี้เป็น ทุกขนิโรธ อริยสัจ คือ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้น ความไม่อาลัยใน ตัณหา⁴

1. ทุกข์ (Dukkha) ในติดถายตนสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ทุกขอริยสัจ เป็นอย่างไร คือ แม่ชาติ (ความเกิด) ก็ เป็นทุกข์ แม่ชรา (ความแก่) ก็ เป็นทุกข์ แม่ภรรษา (ความตาย) ก็ เป็นทุกข์ แม่โสกะ (ความโศก) แม่ ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) ก็ เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์ นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ⁵ ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ปีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ไม่ให้ ความพึงพอใจที่แท้จริง 12 กล่าวดโดยทั่วไปได้แก่สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความขุ่นหมองใจจนทำให้ขาดความอดทนอดกลั้น หรือสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มวลมนุษยและสรรพสัตว์ทนได้ยาก ทุกข์ คือ ความจริงที่พระพุทธเจ้าค้นพบว่า สิ่งที่สรรพสัตว์ทั้งหลายจะต้องประสบ ไม่ว่าจะเป็น ใครก็ตาม ล้วนมีทุกข์ทั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงจำแนกทุกข์เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) สภาวะทุกข์คือ ทุกข์ประจำ หมายถึง ความทุกข์ที่สรรพสัตว์ต้องประสบโดย หลีกเลี่ยง ไม่ได้ มี 3 ประการ ได้แก่

- ชาติ คือ ความเกิดเป็นทุกข์
- ชรา คือ ความแก่เป็นทุกข์
- มรณะ คือ ความตายเป็นทุกข์

2) ปกิณณกทุกข์คือ ทุกข์จร หมายถึง การที่จิตใจไม่สามารถทนต่อสภาวะภายนอกที่มา กระแทบผู้ที่มีปัญญาเท่านั้นถึงจะพ้นจากทุกข์ชนิดนี้ได้ มี 8 ประการ ได้แก่ - โสกะ ความเศร้าโศกเสียใจ - ปริเทวะ ความคร่ำครวญ - ทุกขะ ความไม่สบายกาย - โทมนัสสะ ความน้อยใจ - อุปายาสะ ความท้อแท้ - สัมปิโยคะ ความเบื่อหน่ายต่อสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ - วิปปโยคะ ความพลัดพรากจากสิ่งที่พึงพอใจ - อาลภะ ความไม่ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา¹³

2. สมุทัย (Samudaya) พระพุทธเจ้าตรัสถึงสมุทัย ไว้ดังนี้ ในชั้นสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ทุกขสมุทยอริยสัจเป็นอย่างไร คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพิลิตเพิลินและความกำหนด มีปกติให้เพิลิตเพิลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้เรียกว่า ทุกขสมุทย

⁴ ดูรายละเอียดใน, ส . ม. (ไทย) 19/1081/543.

⁵ ดูรายละเอียดใน, อ . ตก. (ไทย) 20/62/242

ริยสัจ⁶ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์เพราะอาศัยธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยเกิดโดยเกี่ยวพันกัน (ปฏิจจสมุปบาท) ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในติดถายตนสูตรว่า “ทุกข์สมุทัยอริยสัจ เป็นอย่างไร คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัยวิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัยสฬายตนะจึงมี เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยผัสสะจึงมี เพราะ ผัสสะเป็นปัจจัยเวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัยตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีความเกิดขึ้นด้วยอาการ อย่างนี้” นี้เรียกว่า ทุกข์สมุทัยอริยสัจ⁷

3. นิโรธ (Nirodha) นิโรธ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า ทุกขนิโรธ ดังปรากฏในคัมภีร์วิมุตติมรรควา ความสํารอกดับไม่ เหลือแห่งตัณหา ความสละ การสลัดออก ความหลุดพ้น ความไม่มีเยื่อใย บัณฑิตพึงทราบว่าเป็น ทุกขนิโรธอริยสัจ 4 นิโรธ คือ ความสํารอก ความดับไม่เหลือ ความปล่อยวาง ความสงบ ความพ้น “การไม่ ท่องเที่ยวไปในทุกข์ การไม่ท่องเที่ยวไปในสังสาร เพราะเป็นสัจจะที่ว่างจากคติทั้งปวง”⁸ นิโรธ คือ การดับทุกข์สิ่งที่จะต้องทำให้ประจักษ์แจ้ง ทำให้เป็นจริง ทำให้สำเร็จ หรือ บรรลุ ถึง (สัจฉิกิริยา) สิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรกคือ การตั้งคำถามแก่ตนเองว่า เราทำเพื่อจุดมุ่งหมายอะไร เมื่อทราบเหตุผลแล้วต้องทำให้สำเร็จ การดับกิเลสหรือกองทุกข์ทั้งปวงในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า นิพพาน หมายถึง การดับ อวิชชา (ความไม่รู้) ตัณหา (ความทะยานอยาก) และอุปาทาน (ความยึดมั่นถือมั่น) ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ การที่จะเข้าถึงนิพพานได้จะต้องดับที่ตัวสมุทัยที่เป็นสาเหตุให้เกิดความทุกข์ ดังพุทธพจน์ ที่ว่า “เมื่อโคนต้นไม้อยู่และไม่มีอุปัทวะ แม้ถูกตัดส่วนบนแล้วกิ่งอกได้อีก เมื่อตัณหาสูญสิ้น มิได้ถูกทอดทิ้ง ทุกข์นี้ก็เกิดได้รำไป” นิโรธ คือ ความดับสนิทโดยไม่เหลือแห่งตัณหา ความไม่เกี่ยวข้องด้วยสิ่งทั้งปวงที่เป็นบ่อเกิด แห่งทุกข์ ความหมดความอยากและความเพิลิตเพิลิน เรียกว่า ทุกขนิโรธ⁹

4. มรรค (Magga) มรรค คือ หนทางแห่งการดับทุกข์หรือวิธีแก้ปัญา อันได้แก่ การวางแผน การกำหนด กลยุทธ์ แล้วลงมือปฏิบัติตามที่ได้วางแผนเอาไว้ เพื่อที่จะกำจัดเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ สิ่งที่จะต้อง ให้เกิดขึ้น คือ การลงมือปฏิบัติตามแผนหรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ (ภาวนา) เพื่อยังกิเลสตัณหาให้ดับ สิ้น เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง มรรค มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” หมายถึง หลักธรรมที่เป็น ปฏิปทาหรือเป็นหนทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ หนทางที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรค 8 ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ เป็นอย่างไร คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นั้นแน่แล ได้แก่ สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ

⁶ ให้อุราลละเอียดใน, ส . ม. (ไทย) 14/1680/554

⁷ ให้อุราลละเอียดใน, อ. ต. ก. (ไทย) 20/62/242.

⁸ วรรณสิทธิ ไทยะเสวี, คู่มือการศึกษา พระอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธิ, 2555), หน้า 38.

⁹ สุภีร์ ทุมทอง, อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2556),

(ตำราชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

1. สัมมาทิฏฐิ เป็นอย่างไร คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกข์สมุทัย ความรู้ในทุกข์นิโรธ ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

2. สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไร คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่ พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

3. สัมมาวาจา เป็นอย่างไร คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากการพูด ส่อเสียด เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

4. สัมมากัมมันตะ เป็นอย่างไร คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนางดเว้นจากการ ลักทรัพย์ เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

5. สัมมาอาชีวะ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จ การเลี้ยงชีพ ด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

6. สัมมาวายามะ เป็นอย่างไร คือ ภิภุในธรรมวินัยนี้สร้างฉันทะ พยายามปรารภ ความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ ไม่เสื่อมหาย ภิภุญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

7. สัมมาสติ เป็นอย่างไร คือ ภิภุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็น จิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นธรรม ใน ธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ

8. สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไร คือ ภิภุในธรรมวินัยนี้สังตจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร์สงบระงับ บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิติและสุข อันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุ ตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข” เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโลมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ เอาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ¹⁰

¹⁰ ม.ม. (ไทย) 12/135/126 – 128.

สรุปความว่า การภาวนาในมรรค เป็นการอบรมอริยมรรค อันประกอบไปด้วยองค์ 8 มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น ทำให้เจริญ งามงาม สมบูรณ์พร้อม เป็นธรรมสามัคคีเกิดประกอบรวมกันเพื่อให้เกิดญาณปัญญา 3 รอบในอริยสัจ 4 รวมเป็นญาณ 12 ดังนี้

1. ญาณว่า “นี่ทุกข์อริยสัจ”
2. ญาณว่า “ทุกข์อริยสัจนี้ควรกำหนดรู้”
3. ญาณว่า “ทุกข์อริยสัจนี้เราได้กำหนดรู้แล้ว”
4. ญาณว่า “นี่ทุกข์สมุทัยอริยสัจ”
5. ญาณว่า “ทุกข์สมุทัยอริยสัจนี้ควรละ”
6. ญาณว่า “ทุกข์สมุทัยอริยสัจนี้เราได้ละแล้ว”
7. ญาณว่า “นี่ทุกข์นิโรธอริยสัจ”
8. ญาณว่า “ทุกข์นิโรธอริยสัจนี้ควรทำให้แจ้ง”
9. ญาณว่า “ทุกข์นิโรธอริยสัจนี้เราได้ทำให้แจ้งแล้ว”
10. ญาณว่า “นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ”
11. ญาณว่า “ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ควรเจริญ”
12. ญาณว่า “ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้เราได้เจริญแล้ว”

หลักการปฏิบัติเพื่อให้คุณภาพชีวิตดีตามหลักอริยสัจ 4

การพัฒนาคุณภาพชีวิตจะเริ่มตั้งแต่การมองเห็นปัญหาของบุคคลไปจนถึงการแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ทุกข์ เป็นปัญหาที่บุคคลประสบโดยอาจจะไม่พอใจหรือเกิดอะไรขึ้นมาแล้วทำให้ไม่สบายใจ แสดงว่าบุคคลนั้นเกิดเป็นทุกข์ขึ้นมาตามหลักศาสนา เมื่อบุคคลมีทุกข์จะต้องพยายามหาทางดับทุกข์ และการดับทุกข์จะต้องรู้สาเหตุของทุกข์นั้นเสียก่อน ว่าเกิดจากอะไร ซึ่งนำไปสู่กระบวนการที่ 2 ในหลักอริยสัจ 4 คือ **สมุทัย**

2. สมุทัย คือสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เมื่อมีทุกข์ ก็ต้องหาสาเหตุของทุกข์ว่าเกิดจากอะไร เพื่อจะได้แก้ปัญหาได้ตรงจุด เหมือนหมอเมื่อเจอโรค ก็ต้องรู้ว่าโรคเกิดจากอะไรก่อน จึงจะแก้โรคนั้นได้ และเมื่อรู้ว่าทุกข์เกิดจากอะไร ก็นำไปสู่กระบวนการที่ 3 คือการดับทุกข์ หรือ **นิโรธ**

3. นิโรธ ทางดับทุกข์หรือทางแก้ปัญหา ให้ทุกข์หายไปเลยในขั้นที่ 3 นี้เป็นการแก้ทุกข์ที่เกิดขึ้นหรือแก้ปัญหาหลังจากที่รู้สาเหตุแล้ว

4. มรรค หรือทางแก้ทุกข์ ในระยะยาวเป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นมาได้อีก หลังจากขั้นที่ 3 ได้ดับทุกข์หรือแก้ปัญหาไปได้แล้ว ซึ่งวิธีการป้องกันไม่ให้เกิดทุกข์มีหลายวิธี เช่น เลี่ยงชีวิตชอบ มีวาจาชอบ ทำการงานที่สุจริต ฯลฯ

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ได้วางแนวทางปฏิบัติในการแก้ ปัญหาชีวิตไว้ให้กับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดียิ่ง ซึ่งแนวทางดังกล่าว นอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาและยังเป็น

การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างดีอีกด้วย เพราะเมื่อเกิดปัญหาขึ้น บุคคลที่สามารถเข้าใจ หลักอริยสัจ 4 ดี และนำไปเทียบเคียงแล้วแก้ปัญหาตรงนั้น ได้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้ปัญหาลึกลับคลายลงได้ ชีวิตก็จะสบายขึ้น คุณภาพชีวิตก็จะดีขึ้นด้วย เพราะในชีวิตของคนเรานั้นปัญหาของแต่ละบุคคลมี ไม่เหมือนกัน ต่างคนต่างสาเหตุและต่างปัญหา ดังนั้นการแก้ปัญหาโดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 จึงเป็นการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร และเป็นการพัฒนาคุณภาพของชีวิตได้อย่างดี อีกด้วย นอกจากนี้การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกยุคใหม่นี้ ควรมืองค์ธรรมพรหมวิหาร 4 ประยุกต์เพิ่มด้วย เพื่อจะได้อยู่ในสังคมยุคใหม่นี้ได้อย่างมีเมตตา มีความเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา เพราะพรหมวิหาร 4 คือธรรม เครื่องอยู่อย่างประเสริฐมี 1. เมตตา คือ ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข 2. กรุณา คือ ความ สงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ 3. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข และ 4. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็น กลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรม ตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา

สรุป

การนำเอาหลักอริยสัจ 4 มาพัฒนาคุณภาพชีวิต จะเริ่มตั้งแต่การมองเห็นปัญหาของบุคคลไปจนถึงการแก้ปัญหาต่างๆตั้งแต่ทุกข์กำหนดรู้ว่าจะอะไรเป็นทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ก็ ควรจะละทิ้งเสียหรือเลิกทำเพราะจะไม่เกิดทุกข์ ส่วนการดับทุกข์ควรทำให้แจ้งและการปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นควรทำให้เจริญยิ่งขึ้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ ได้วางแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาชีวิตไว้ให้กับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างดี ซึ่งแนวทางดังกล่าว นอกจากจะเป็นการแก้ปัญหาและยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างดีอีกด้วย เพราะเมื่อเกิดปัญหาขึ้น บุคคลที่สามารถเข้าใจ หลักอริยสัจ 4 ดีและนำไปเทียบเคียงแล้ว. แก้ปัญหาตรงนั้น ได้อย่างถูกต้อง ก็จะทำให้ปัญหาลึกลับคลายลงได้ ชีวิตก็จะสบายขึ้น คุณภาพชีวิตก็จะดีขึ้นด้วย เพราะในชีวิตของคนเรานั้นปัญหาของแต่ละบุคคลมี ไม่เหมือนกัน ต่างคนต่างสาเหตุและต่างปัญหา ดังนั้นการแก้ปัญหาโดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 จึงเป็นการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร และเป็นการพัฒนาคุณภาพของชีวิตได้อย่างดี อีกด้วย

บรรณานุกรม

ชลธิชา หอมพั่ง, “การพัฒนารูปแบบการสอนวรรณคดีไทยโดยประยุกต์ใช้อริยสัจสี่เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการอ่านอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ของนักศึกษา ระดับปริญญาบัณฑิต” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, ปี ที่ 8 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558).

วรรณลลิตี ไวยยะเสวี, คู่มือการศึกษา พระอภิมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 7 สมุจจยสังคหวิภาค , พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: ทิพยวิสุทธ, 2555).

สุกัรื้ ทุมทอง, **อริยสัจในปฏิจจสมุปบาท**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2556).

พระครูปลัดธณญชัย อริญชัย, “ศึกษาเปรียบเทียบหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เถรวาทกับ
แนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื้อ” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559).

วงจรชีวิตที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันตามหลักปัจจุสมุปบาท

A life Cycle Depending on Each Other

According to the Principle of Paticcasamuppada

กรณรรวี คັນธนะ¹

Kornrawee Santhana

E-mail: Kavithapornjar@cpall.co.th

สรวิชญ์ วงษ์สอาด²

Sorawit Wongsraad

E-mail: wongsaaadsorawit@gmail.com

Received: January 22, 2024 Revised: July 9, 2024

Accepted: September 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “วงจรชีวิตที่อิงอาศัยซึ่งกันและกันตามหลักปัจจุสมุปบาท” ที่เป็นองค์ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นตัณหาหรืออกุศลของธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันลูกโซ่ทั้งสายเกิดและสายดับ แสดงถึงสภาวะของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายในเรื่องโลกและชีวิต นรก สวรรค์ บุญ บาป ชาตินี้ชาติหน้า และนิพพานว่าเป็นของจริงรู้แจ้งชัดสภาวะธรรมของนามรูปตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในการกำหนดรู้ทางกาย เวทนา จิต และธรรม ของการเจริญวิปัสสนา ซึ่งจะช่วยให้รู้แจ้งพระนิพพาน โดยผ่านอริยสัจ 4 กับหลักปัจจุสมุปบาทในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในฐานะกาย เวทนา จิต และธรรม การเข้าใจปัจจุสมุปบาท ที่เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต สุดจะ คาคคเนได้ เป็นองค์ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในฐานะเป็นตัณหาหรืออกุศลของธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่มีอยู่แสดงถึงสภาวะของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ชีวิตทุกชีวิต เป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งประกอบด้วยขั้น 5 มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ หรือนามรูป อันเป็นทุกข์ มีการเวียนว่ายตายเกิด ในเรื่องของโลกและชีวิต นรก สวรรค์ บุญ บาป ชาตินี้ ชาติหน้า และนิพพานว่าเป็นของจริง

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสำคัญ : วงจรชีวิต, ที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน, ปฏิจจสมุปบาท

Abstracts

The purpose of this article is to analyze the topic entitled “A life Cycle Depending on Each Other According to the Principle of Patīccasamuppāda” which is a teaching which the Buddha has expressed as a law of nature. This principle involves with the relationship of causes and factors that are connected in a chain of both rebirth and death, showing the state of life from birth to death regarding the world and life, hell, heaven, merit, sin, this life, the next life, and Nirvana as belonging. Truly knowing the nature of name-form according to the Four Foundation of Mindfulness in determining the true condition of body, sensations, mind, and thought while practicing Vipassana will make practitioner to realize Nibbana through the Four Noble Truths and the Patīccasamuppāda in the practice of vipassana meditation observing on the body, feelings, mind, and thought. Understanding the Patīccasamuppāda which is profound, difficult to see, difficult to understand, peaceful, exquisite, extremely predictable as the Buddha has expressed as the embodiment of the state or law of nature is required. It is an existing principle of truth that expresses the state of life from birth to death, every life, it is a state of dhamma consisting of 5 aggregates including form, feeling, perception, body, consciousness, or name-form, which is suffering and involves rebirth and death appearing in the world and life, hell, heaven, merit, sin, this life, the next life, and nirvana that are real.

Key words: Life Cycle, Interdependence, Paṭīccasamuppāda

บทนำ

ปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเกิดและการดับแห่งทุกข์ ซึ่งเป็นลักษณะแห่งความสัมพันธ์กันเป็นห่วงโซ่ เป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันและกันในรูปของ วงจร คือ กระบวนการแห่งความสัมพันธ์กันเป็นห่วงโซ่ แห่งปฏิจจสมุปบาทนั้นไม่มีส่วนไหนเป็นปฐมกรหรือปฐมเหตุของชีวิตเป็นวัฏฏะแห่งกิเลส กรรม วิบาก ซึ่งกลายเป็นวัฏสงสาร ที่พยายามอธิบายกระบวนการแห่งชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปบาทนี้ จำเป็นจะต้องหาจุดเริ่มต้นอธิบายให้เห็นว่า เป็นเหตุเป็นปัจจัยกันอย่างไรก่อน ดังนั้นท่านจึงสมมติเริ่มจากอวิชชา โดยอธิบายอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสิ่งอื่นๆตามมาเป็นวัฏจักรนำไปสู่ทุกข์ในทำนองเดียวกัน ถ้าอวิชชาดับไปไม่เหลือก็จะเป็นเหตุนำไปสู่การดับทุกข์ได้ในที่สุด เพราะความเป็นไปของชีวิตที่มีสถานะเป็นวงจรที่เรียกว่า “สังสารวัฏ” เบื้องต้น ในท่ามกลางและที่ สุดของสังสารวัฏ จึงไม่ปรากฏ ดังนั้นปฏิจจสมุปบาทนี้ทำให้มองเห็นว่า ชีวิตที่ไม่รู้ความเป็นจริง (อวิชชา) ในสถานะที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งความเป็นตัวตนของตนขึ้นมา จากนั้น ก็สร้างอารมณ์ต่าง ๆ ขึ้นมาปรุงแต่งโลกของตน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ นับได้ว่าเป็นชีวิตที่อยู่

ในกองทุกข์และชีวิต จึงกลายเป็นตัวทุกข์ไปด้วย ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสวงหาความจริงที่ไม่สามารถนำมาอธิบายได้ด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท ได้แก่ อภัยกตปัญหา คือ ปัญหาที่ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ของมนุษย์ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้วมีอยู่หรือไม่มีอยู่ ฯลฯ เป็นต้น

ความเข้าใจเกี่ยวกับห่วงโซ่ชีวิต : ปฏิจจสมุปบาท

1. ความหมายของปฏิจจสมุปบาท

คำว่า “ปฏิจจสมุปบาท” มาจากภาษาบาลีว่า “ปฏิจจสมุปบาท” แยกศัพท์เป็น “ปฏิจจ” แปลว่า “อาศัย” + “ส” แปลว่า “พร้อม”³ + “อุปบาท” แปลว่า “ความเกิดขึ้น”⁴ เมื่อนำมารวมคำทำกันว่า “ปฏิจจสมุปบาท” หมายถึง “ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อม, ภาวะที่อาศัยกันเกิดขึ้น, การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้นของ อริชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชรามรณะ” ดังที่ปรากฏในทีฆนิกาย มหาวรรค คำว่า “ปฏิจจสมุปบาท” หมายถึง สภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยและสภาวะธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น อันเป็นกระบวนการทาง ปัจจัยภาพ ซึ่งเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่อย่างนั้น⁵ และในพระอภิธัมมัตถวินิยัติ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปฏิจจสมุปบาท” ไว้ว่า เป็นปัจจัยการหมายถึง อาการที่เป็นปัจจัยแก่กันและกัน สิ่งใดก็ตามในจักรวาลนี้จะเกิดขึ้นเองโดยไม่มีปัจจัยที่ทำให้เกิดหรือองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกิดร่วมด้วยนั้นย่อมมีไม่ได้⁶

กล่าวสรุปได้ว่า คำว่า “ปฏิจจสมุปบาท” คือ เป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยทั้งหลาย ความเป็นปัจจัยแห่งธรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นกระบวนการของสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและผลต่อเนื่องกัน ในสภาวะธรรมที่เป็นปัจจัยอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายสืบต่อกันมาตามกระบวนการระหว่างเหตุและผลอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปโดยตัวมันเอง สิ่งต่าง ๆ จึงต่างเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน

2. องค์ประกอบของปฏิจจสมุปบาท

องค์ประกอบของปฏิจจสมุปบาท มี 12 ประการ ซึ่งเป็นปัจจัยแก่กันและกันจนที่เกี่ยวเนื่องกัน มีดังนี้

1) อริชชา คือ คือ ความไม่รู้ในสภาวะธรรมและหลักสัจธรรมมีอยู่ 8 อย่าง ได้แก่ (1) ไม่รู้จักทุกข์ (2) ไม่รู้จักเหตุแห่งทุกข์ (3) ไม่รู้จักความดับทุกข์ (2.1.4) ไม่รู้ทางแห่งความดับทุกข์นั้นๆ (5) ไม่รู้อดีต (6) ไม่รู้อนาคต (7) ไม่รู้จักทั้งอดีตและอนาคต (8) ไม่รู้ปฏิจจสมุปบาท⁷ อริชชาทั้ง 8 นี้ ตราบใดที่ยังไม่รู้สัจธรรมเหล่านี้ ก็จะทำให้

³ พันตรี ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ - ไทย. (กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์. 2540), หน้า 427, และ หน้า 687.

⁴ พระอุตร ฌณานิการ (ชวินทร์ สละคำ) และ รศ. ดร. จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530), หน้า 221.

⁵ ที.ม. (ไทย) 10/64/36., ที.ม. (บาลี) 10/64/31., ส.นิ. (ไทย) 16/21/38., ส.นิ.อ. (บาลี) 2/20/46-47.

⁶ วิภาวินี. (บาลี) 305.

⁷ ส.นิ. (ไทย) 16/17/5.

ให้เกิดความหลงผิดเข้าใจผิดต่างๆ นานา ที่เรียกว่า “โมหะ” เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้จักตัวเองว่าคืออะไร เกิดมาเพราะอะไรทำไมจึงต้องเกิดดั่งนั้น อวิชชาจึงเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นได้เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย

2) **สังขาร** คือ อารมณ์ทั้งปวงที่ปรุงแต่งจิตใจ สังขารที่ไม่ก่อหรือปรุงแต่งจิตใจหรือวิญญาณ ที่เรียกว่า “อนุภาทินสังขาร” หมายถึง อารมณ์ของโลก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ส่วนสังขาร ที่ปรุงแต่งจิตใจหรือวิญญาณ เรียกว่า “อุภาทินกสังขาร” เมื่อใดเห็นสังขารทั้งอนุภาทินกสังขารและอุภาทินกสังขารอย่างแจ่มแจ้งแล้วก็จะรู้เห็น “วิสังขาร” คือ จิตหรือวิญญาณเดิมที่เป็นผู้รู้เห็นและเป็นใหญ่กว่าสังขารทั้งปวง ทำให้ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นเสมอ⁸ ดังนั้นสังขารจึงเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณขึ้น

3) **วิญญาณ** กล่าวคือ คำว่า “วิญญาณ” แปลว่า “ความรู้ได้ต่าง ๆ หรือความรู้แจ้ง” ในปัจจุสมุปบาทนี้ หมายถึง “ปฏิสนธิวิญญาณ” คือ วิญญาณที่เกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่สืบต่อจากวิญญาณ อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นจากสังขาร (เจตนา) และอวิชชา (ความไม่รู้) เป็นต้นเหตุมาก่อน กล่าวคือ เมื่อถึงแก่ความตายคือจิตจุติเคลื่อนออกไปด้วยอำนาจของกรรมและเจตนารมณ์ (สังขาร) ทำให้เกิดมีปฏิสนธิวิญญาณขึ้นและจะก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้นมาใหม่คือการเกิด ดังนั้นวิญญาณจึงเป็นปัจจัยในการเกิดนามรูป

4) **นามรูป** ในขั้นนี้เมื่อปฏิสนธิวิญญาณได้เกิดขึ้นแล้ว วิญญาณอื่น คือ วิญญาณในขั้นที่ 5 ได้แก่ จักขุ วิญญาณ โสทวิญาณ สานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ และมนวิญาณก็เกิดขึ้นตามทันทีทันใด วิญญาณที่จะเกิดขึ้นมาได้ต้องอาศัยร่างกายหรือรูปร่างที่มีจิตใจอยู่ด้วย ดังนั้น นาม คือ จิตหรือวิญญาณซึ่งมีเจตสิกเกิดร่วมกัน เจตสิก ได้แก่ เวทนา สัญญา และสังขาร ส่วนรูป ได้แก่ ร่างกาย อวัยวะต่าง ๆ ตลอดจนอณูวัตถุสิ่งของที่มีรูปร่าง ด้วยเหตุนี้ นามรูปจึงเป็นปัจจัยก่อให้เกิดสฬายต

5) **สฬายตนะ** เมื่อนามรูปเกิดขึ้นย่อมต้องมีทวารสำหรับรับรู้อารมณ์ต่างๆ คือ สฬายตนะหรืออายตนะทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นอายตนะภายนอกก็มีเช่นเดียวกัน ที่เรียกว่า อารมณ์ภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ดังนั้น นามรูปจึงเป็นปัจจัยก่อให้เกิดสฬายตนะ ดังนั้นความหมายของสฬายตนะในที่นี้จึงหมายถึง นามรูป

6) **ผัสสะ** คือ การกระทบของอารมณ์ภายในและภายนอก ทำให้เกิดความรู้สึกสัมผัสที่ทวารทั้ง 6 เป็นอารมณ์ขึ้นทวารทั้ง 6 คือ อายตนะทั้ง 6 นั่นเอง ความรู้สึกที่เป็นอารมณ์นี้ถ้าเป็นสิ่งที่ชอบใจก็เป็นสุขไม่ชอบใจก็เป็นทุกข์หรือเฉย ๆ เป็นอุเบกขา เรียกความรู้สึก ที่เรียกว่า “เวทนา” ที่ทำให้เกิดผัสสะจึงเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา

7) **เวทนา** คือ ความรู้สึกทางใจที่เกิดจากอารมณ์ทั้ง 6 ว่า เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉยๆ ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา ความสุข ความทุกข์ หรือเฉย ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะผัสสะคือการกระทบ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่พอใจก็เป็นสุข ไม่พอใจก็เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ตามธรรมดาคนเรามันดิ้นรนแสวงหาทั้งความสุขและความทุกข์ แต่บางทีก็เฉย ๆ เมื่อมีการดิ้นรนแสวงหาให้เกิดความต้องการ อยากมีอยากได้อยากเป็นอะไรต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า ตัณหา ดังนั้น เวทนา จึงเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา

⁸ ม.ม. (ไทย) 12/127/99. และ ช.ปฎิ. (ไทย) 31/280/181.

8) **ตัณหา** คือ ความทะยานอยากไม่มีที่สิ้นสุด เพราะจึงเปรียบตัณหาเหมือนยางเหนียวในพืช ตัณหา มี 3 อย่าง ได้แก่ (1) กามตัณหา คือ ความต้องการทางกาม ได้แก่ อารมณ์ 6 คือ ตัณหาในรูป ตัณหาในเสียง ตัณหาในกลิ่น ตัณหาในสัมผัสทางกาย ตัณหาในธรรม ที่เรียกว่า “ธรรมตัณหา” ความอยากที่เป็นในภพภูมิของสัตว์มนุษย์เทวดา ย่อมถือว่าเป็นกามตัณหาได้ด้วย (2) ภวตัณหา คือ ความอยากมี ความเป็นนี้ เป็นนั้น ความอยากที่เป็นไปในรูปภพ คือ ความอยากของรูปพรหม ก็เป็นตัณหาเช่นเดียวกัน และ (3) วิภวตัณหา คือ ความอยากไม่เป็นนั้นอยากไม่เป็นนี้ อยากให้สิ่งหรือภาวะที่ไม่ชอบใจหมดไป ความอยากที่เป็นไปในอรูปภพ คือ ความอยากของอรูปพรหม เชื่อว่าเป็นวิภวตัณหาเช่นกัน⁹

9) **อุปาทาน** คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัณหานั้น ๆ อย่างแรงถอนความรู้สึกได้ยากจนติดอยู่ในสันดาน มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ (1) กามุปาทานความยึดมั่น หรือยึดเหนี่ยวเอาภพภูมิมาเป็นอารมณ์ ได้แก่ อารมณ์ 6 คือ ความยินดี พอใจ ติดใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ และธรรมารมณ์ (2) ทิฏฐุปาทาน การยึดมั่นถือมั่นในความคิดเห็นผิดไปจากสภาวธรรมแห่งความเป็นจริง (3) สิลัพพตูปาทาน การยึดถือเอาศีลวัตรข้อปฏิบัติ ผิดจากสภาวธรรมแห่งความเป็นจริง (4) อัตตวาตูปาทาน การยึดถือเอาสัตว์ บุคคลตัวตนเรา เขาว่ามีอยู่เป็นอยู่ดังนั้น เป็นต้น ซึ่งตามหลักแห่งสภาวธรรมแล้ว ไม่มีตัวตน สัตว์ บุคคล เรา เขา เพราะสรรพสิ่งที่มีสภาวะเป็นอนัตตาหาอัตตายืนยงไม่ได้ แต่โดยธรรมดาแล้ว คนเรามักยึดถือเอาร่างกายและจิตเป็น “ตัวเรา” อยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่า อุปาทานทั้ง 4 นี้ กามุปาทาน เป็นกิเลสที่เหนียวแน่นมากที่สุด แม้แต่พระอริยบุคคลชั้นโสดาปัตติมรรคก็ยังละไม่ได้ พระอรหันต์เท่านั้นจึงจะได้อย่างเด็ดขาด เมื่อมีอุปาทานเกิดขึ้น บุคคลย่อมประกอบกรรมทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้สำเร็จตามพระประสงค์ คือ เจตนา กรรม เหล่านี้เป็นปัจจัยให้จุติจิตไปสู่ภพภูมิต่างๆ¹⁰

10) **ภพ** คือ กรรมที่กระทำด้วยกาย วาจา ใจ โดยเจตนาให้เกิดขึ้นการกระทำนี้ย่อมประทับอยู่ในจิตใจ ตลอด ในขณะนั้นสัตว์จะถึงแก่ความตาย มีกรรมนิमितและอารมณ์นิमितเกิดขึ้น ซึ่งเป็นนิमितที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ที่ยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น ทำให้มีปฏิสนธิวิญญานเกิดขึ้นนำไปสู่ภพใดภพหนึ่งตามผลแห่งกรรมในขณะมีชีวิต ดังนั้น ภพจึงแบ่งเป็น 3 ภพ คือ (1) กามภพ คือ ภพที่เป็นกรรมเกิดจากกามคุณทั้ง 6 ได้แก่ ความใคร่ หรือติดใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ซึ่งอารมณ์เหล่านี้ ย่อมมีประจำอยู่ในภพภูมิต่างๆ ของโลก คือ โลกนรก โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ (2) รูปภพ คือ ภพที่เป็นกรรมเกิดจากการยึดเอารูปฌานมาเป็นอารมณ์ ได้แก่ รูปพรหม และ (3) อรูปภพ คือ ภพที่เป็นกรรมเกิดจากการยึดเอาอรูปฌานมาเป็นอารมณ์ ได้แก่ อรูปพรหม¹¹

11) **ชาติ** คือ การเกิดขึ้นหรือปฏิสนธิในกำเนิด 4 อย่าง ขณะที่บุคคลจะถึงแก่ความตาย มีอารมณ์เกิดขึ้นเป็นวาระสุดท้ายของชีวิตเรียกว่า “นิमित” ได้แก่ กรรมมารมณ์ กรรมนิमितอารมณ์ และคตินิमितอารมณ์ ตามลำดับ หรืออารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น อารมณ์เหล่านี้เป็นปัจจัยนำไปเกิด (ชาติ) ในกำเนิด 4 อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ (1) ชลาพุชะ เกิดจากน้ำเชื้อ (2) อัณฑะ เกิดจากไข่ (3) สันเสทชะ เกิดจากสิ่งโสโครกบูดเน่า

⁹ อภ. วิ. (ไทย) 35/933/494.

¹⁰ ที. ปา. (ไทย) 11/262/242.

¹¹ ที. ปา. (ไทย) 11/228/228.

และ (4) โอปปาติกะ เกิดโดยผุดขึ้นทันทีทันใดโดยไม่ต้องผสมพันธุ์และเมื่อปฏิสนธิเกิดเป็นชาติแล้วก็มีชีวิตอยู่ต่อไปเป็นเหตุให้มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ทานทุกข์ทรมานในสภาวะเช่นนี้

12) **ขรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะโทมนัส อุปายาสะ** เมื่อมีชีวิตเกิดขึ้นมา ย่อมต้องพจญกับความทุกข์เดือดร้อนนานาประการ ทั้งร่างกายและจิตใจ วุ่นวายเร่าร้อน หาความสุขที่แท้จริงได้ยาก ชีวิตกลายเป็นก้อนทุกข์ที่ต้องแก่เจ็บ ตาย ในที่สุด และยังก่อให้เกิดทุกข์อย่างอื่น ขึ้นอีกไม่ยุติ แม้สุขที่ยึดถือก็เป็นเพียงมายาคือสุขที่มีทุกข์เป็นพื้นฐาน สุขเกิดจากทุกข์โดยแท้ ชีวิตจึงจมอยู่ในกองทุกข์ตลอดชาติ

กล่าวสรุปได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 12 ซึ่งองค์ธรรมของปฏิจจสมุปบาทจะนับตั้งแต่อวิชชาจนถึงขรามรณะเท่านั้น ส่วนโสกะ (ความโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ โทมนัส อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นเพียงตัวพลอยผสม หรือ เป็นเพียงตัวการที่คอยหมักหมมกิเลส ที่เรียกว่า “อาสวะ” จะเกิดกับผู้ที่ขรามรณะแล้ว ซึ่งอาสวะกิเลสนี้จะเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชาที่หมุนเป็นวงจรต่อไป

3. การแบ่งปฏิจจสมุปบาทออกเป็นหลักใหญ่ ๆ

การที่สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัยและสิ่งต่าง ๆ นั้นจะไม่เกิดหากไม่มีเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่ มีอยู่ เป็นอยู่และดำเนินไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัยอย่างไม่มีวันสิ้นสุด ดังนั้นปฏิจจสมุปบาทจึงได้แบ่งเป็น 2 สาย ได้แก่ 1) สายเกิด เรียกว่า สมุทยวาร คือ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มิจฉาปฏิบัติหรือทางปฏิบัติผิด และ 2) สายดับ เรียกว่า นิโรธวาร คือ ความดับไปแห่งกองทุกข์ทั้งมวล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัมมาปฏิบัติหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงปฏิจจสมุปบาททั้ง 2 สายนี้ว่า...

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมิจฉาปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติผิด) และสัมมาปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง) แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเรา จักกล่าว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิจฉาปฏิบัติ เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ฯลฯ

ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มิได้ด้วยประการฉะนี้

นี้เรียกว่า มิจฉาปฏิบัติ¹²

ภิกษุทั้งหลาย สัมมาปฏิบัติ เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ เพราะสังขาร ดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ

ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้

มิได้ด้วยประการฉะนี้

นี้เรียกว่า สัมมาปฏิบัติ¹³

¹² ส.นิ.อ. (บาลี) 2/3/22.

¹³ ส.นิ. (ไทย) 16/3/9., ส.นิ. (บาลี) 16/3/5.

จะเห็นได้ว่า ปฏิจจนูปบาทฝ่ายที่ทำให้เกิดทุกข์ ที่เรียกว่า สมุทยวาร เมื่อกำลังเป็นไปอยู่นี้เป็นมิจฉา ปฏิปทา ส่วนที่เรียกว่า นิโรธวาร เมื่อต้องเป็นอยู่อย่างนี้เป็น สัมมาปฏิบัติ อธิบายอย่างง่ายปฏิจจนูปบาทส่วนที่ทำให้เกิดทุกข์นั้นเป็น มิจฉาปฏิบัติ ปฏิจจนูปบาทส่วนที่ทำให้ทุกข์ดับลงไปนี้เป็น สัมมาปฏิปทานั่นเอง การอธิบายถึงหลักปฏิจจนูปบาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มี 2 หลัก คือ หลักสากลหรือหลักทั่วไป และหลักประยุกต์ มีรายละเอียด ดังนี้

1) หลักสากลหรือหลักทั่วไป เป็นการอธิบายกระบวนการเกิดดับของทุกข์และสรรพสิ่งในโลกที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยไม่ระบุหัวข้อธรรมเป็นกฎความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผล ได้แก่ (1) สมุทยวาร เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น และ (2) นิโรธวาร เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับ¹⁴ การพิจารณาหลักสากลหรือทั่วไป¹⁵ ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ซึ่งจะกล่าวไว้ในแนวกว้าง ๆ ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น สามารถพิจารณาได้เป็น 2 ช่วง ช่วงแรก แสดงความมีหรือความเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง ส่วนช่วงที่ 2 แสดงความไม่มีหรือความดับของสรรพสิ่ง ข้อความทั้งสองมีลักษณะความเป็นเหตุและผลเหมือนกันและ บ่งบอกให้เห็นว่าสรรพสิ่งมิได้ดำเนินไปโดยลำพังตัวเอง แต่ทุกสิ่งดำเนินไปในลักษณะอิงอาศัยกัน ในแง่ที่หนึ่งเป็นเหตุ และอีกหนึ่งเป็นผล ยิ่งไปกว่านั้นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในเชิงเหตุและผล ยังเป็นความสัมพันธ์ในเชิงเงื่อนไขที่จำเป็น มีความเป็นระเบียบสม่ำเสมอและแน่นอน ซึ่งขบวนการของเหตุปัจจัยนั้น “ไม่มีสิ่งใดในโลกเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ (Absolute) ทุกอย่างเป็นสภาพอาศัยซึ่งกันและกันสัมพันธ์กันและกัน”¹⁶ ตัวบทที่เป็นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยพอสรุปด้วยประโยคที่ว่า ก) สมุทยวาร เมื่อมี ก ก็มี ข เมื่อ ก เกิดขึ้น ข จึงเกิดขึ้น และ ข) นิโรธวาร เมื่อไม่มี ก ก็ไม่มี ข เมื่อ ก ดับ ข ก็ดับ ประโยคที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของหลักปฏิจจนูปบาทว่า สรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอิงอาศัยกันและกันในฐานะที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและสิ่งหนึ่งเป็นผล

2) หลักประยุกต์ คือ การนำเอาหลักสากลหรือหลักทั่วไปมาอธิบายการเกิดดับของทุกข์และชีวิตมนุษย์ แต่หลักประยุกต์นี้ไม่อาจอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งไม่มีชีวิต เพราะสิ่งไม่มีชีวิตไม่มีวิญญาณ หัวข้อของหลักประยุกต์ มีดังต่อไปนี้

2.1) สมุทยวาร คือ การแสดงกระบวนการเกิดขึ้นของทุกข์และชีวิตมนุษย์ ดังนี้¹⁷

เพราะอริชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญาณจึงมี
เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี

¹⁴ ส.นิ. (ไทย) 16/37/79., ส.นิ. (บาลี) 16/37/62-63.

¹⁵ วิสุทธิปฏิภา. (บาลี) 3/246., ส.นิ. (ไทย) 16/237/117.

¹⁶ สนิท ศรีสำแดง, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : นิลนารการพิมพ์, 2535), หน้า 8.

¹⁷ วิสุทธิ (บาลี) 2/658/285-286., วิสุทธิ. (ไทย) 3/1/395-396.

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส ความคับแค้นใจ) จึงมีความเกิดขึ้นแห่ง

กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้¹⁸

2.2) นิโรธวาร คือ การแสดงกระบวนการดับของทุกข์และชีวิตมนุษย์ ดังนี้

เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะ สังขารจึงดับ	
เพราะสังขารดับ	วิญญาณดับจึงดับ
เพราะวิญญาณดับ	นามรูปจึงดับ
เพราะนามรูปดับ	สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส จึงดับ ความดับแห่ง

กองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้¹⁹

จะเห็นได้ว่า พุทธพจน์ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามี 2 ช่วง ช่วงที่ 1 เป็นฝ่าย สมุทยวาร ส่วนช่วงหลังเป็นฝ่ายนิโรธวาร ทั้ง 2 ช่วงต่างกล่าวเป็นหลักการเดียวกัน คือ หลักการอิงอาศัยกันและกันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่าการที่ทุกข์และชีวิตของมนุษย์จะเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับไปนั้นต้องมีปัจจัยต่างๆ สนับสนุนเสมอไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างอิสระโดยไม่อาศัยสิ่งอื่นเป็นปัจจัยแม้เพียงชั่วขณะเดียว

¹⁸ ส.นิ. (ไทย) 16/1/2., วิ.ม. (ไทย) 4/1/2., ส.นิ. (บาลี) 16/1/1-2., วิ.ม. (บาลี) 4/1/1-2.

¹⁹ ส.นิ. (ไทย) 16/1/2-3., วิ.ม. (ไทย) 4/1/2-3., ส.นิ. (บาลี) 16/1/2., วิ.ม. (บาลี) 4/1/1-2.

ห้วงชีวิตที่เป็นรากฐานความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ห้วงชีวิตที่เป็นรากฐานความสำคัญของพระพุทธศาสนาตามหลักคำสอนเรื่องปัจจุสมุปปาทกับมวลมนุษยชาตินับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน²⁰ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ คือ

1) **ห้วงชีวิตเป็นหัวใจสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญและเป็นวงจรการเกิดและดับตามหลักปัจจุสมุปปาทเท่ากับการเห็นความจริง ทำให้ประจักษ์แจ้งจนเกิดความหลุดพ้นจากกระบวนการของทุกข์ แต่ปัจจุสมุปปาทก็ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะทำความเข้าใจหรือการคาดคะเนได้ ในการเข้าถึงปัจจุสมุปปาทหรือหลักธรรมโดยไม่ผ่านขั้นตอนกระบวนการฝึกฝน อบรมพึงธรรมเพียงพระสูตรเดียวแล้วพิจารณาตามก็สามารถจะตรัสรู้ตามได้ เรียกว่า การบรรลุธรรมแบบฉับพลันหรือแบบลัด²¹ ปัจจุสมุปปาทมีความหมายเท่ากับธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วทั้งหมด เรื่องนี้จะถือว่าตรัสผ่านทางพระสารีบุตรก็ได้ จะถือได้ว่าเป็นพุทธพจน์โดยตรงก็ได้ ซึ่งพระสารีบุตรยืนยันว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นพุทธพจน์รับรองว่า “ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปปาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปัจจุสมุปปาท” การเห็นธรรมนั้น คือ การเห็นปัจจุสมุปปาท การเห็นปัจจุสมุปปาท นั่นก็คือ การเห็นธรรม นัยแฝงของหลักปัจจุสมุปปาทเท่าที่ได้แสดงแล้วข้างต้น หากพิจารณาโดยผิวเผิน อาจมีผู้เห็นว่าเป็นเพียงข้อความที่แสดงเหตุผลธรรมดาดูๆ ข้อความประเภทนี้มีอยู่ทั่วไปในเนื้อหาแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังที่ พระธรรมปิฎก ได้กล่าวยืนยันไว้ว่า “ปัจจุสมุปปาทนั้น ถือว่าเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมธรรมได้ทั้งหมด”²² เราสามารถมองปัจจุสมุปปาทในแง่ที่กว้าง คือ ปัจจุสมุปปาทเป็นกฎที่ครอบคลุมโลกและจักรวาลทั้งหมด หลักปัจจุสมุปปาทสามารถอธิบายปรากฏการณ์ในเอกภพได้ทุกปรากฏการณ์ ถ้ามองในแง่ที่แคบลงมาอีกคือ หลักปัจจุสมุปปาทครอบคลุมเฉพาะสภาพชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการเกิดทุกข์และดับทุกข์ของมนุษย์ ปัจจุสมุปปาทจึงเป็นธรรมสากล สมณะหรือพราหมณ์หรือนักพรตในศาสนาใด ๆ ก็ตาม เมื่อรู้แจ้งในธรรม คือ ปัจจุสมุปปาทนี้ จึงจะยอมรับได้ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์และได้ชื่อว่าได้บรรลุประโยชน์ของความ เป็นสมณะและความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเอง เพราะเป็นความจริงในธรรมชาติของมนุษย์ ไม่ว่าศาสนาใด ชนเผ่าใดก็ตามควรศึกษา ธรรมที่เราได้บรรลุ คือ อิทัปปัจจยตา ปัจจุสมุปปาท และนิพพาน ถ้าเราจับตรงนี้ก็บอกได้ว่า นี่ก็หัวใจพระพุทธศาสนา²³ และพากันยกย่องเป็นเสียงเดียวกันว่า “ปัจจุสมุปปาทเป็นศูนย์กลางแห่งคำสอนทางพระพุทธศาสนา (Control Philosophy of Buddhism)”²⁴ โดยให้

²⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร : มหาคุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 15.

²¹ Daisetz Teitaro Suzuki, **Introduction to Zen Buddhism 1**, London: Rider. 1949), PP. 97–98.

²² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **มองวันวิสาขบูชาอย่างยิ่งอารยธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 151.

²³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2544), หน้า 14.

²⁴ วุฒิน อินทสระ, **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2544), หน้า 59–62.

เหตุผลว่า “หลักคำสอนอันมีเหตุผลต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา นั้นออกไปจากศูนย์กลาง คือ ปฏิจจสมุปบาทนี้ทั้งสิ้น” และอีกประการหนึ่ง “ปฏิจจสมุปบาทมีความหมายเท่ากับธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วทั้งหมด”

2) **ห่วงโซ่ชีวิตเป็นรากฐานของการปฏิวัติทางความคิดของศาสนา** การค้นพบปฏิจจสมุปบาทเป็นการปฏิวัติทางความคิดและปฏิวัติความเชื่อหรือการปฏิวัติทางปัญญา เชื่อว่ากฎธรรมชาติเป็นกฎที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อควบคุมสิ่งทั้งปวงที่พระองค์ทรงสร้างให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ พระเจ้าจึงทรงเป็นผู้ควบคุมกฎธรรมชาติทั้งหมดที่มีขึ้น ซึ่งความเชื่อเช่นนี้มีอยู่ในศาสนาประเภทเทวนิยมเป็นส่วนมาก หลักปฏิจจสมุปบาทเชื่อว่าความเป็นระเบียบที่ปรากฏในสิ่งต่าง ๆ นั้นไม่ได้เกิดจากอำนาจการบังการหรือจัดสรรของพระเจ้า ไม่ว่าจะเป็นพระเจ้าในความหมายลักษณะใด ๆ ก็ตาม เช่น ในลักษณะเป็นบุคคลหรือพระเจ้าในลักษณะนามธรรม หลักปฏิจจสมุปบาทปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้าผู้สร้างโลก ดังคำกล่าวว่า “แท้ที่จริงในประวัติศาสตร์แห่งสงสาร (โลก) นี้ไม่มีใครสร้างสงสาร ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าหรือพระพรหมก็ตาม ธรรมล้วน ๆ ดำเนินไป เพราะการประชุมเข้าของเหตุเป็น ปัจจัย” ความจริงที่ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ทางวัตถุและจิตใจเกิดจากเหตุและผลเป็นเรื่องของโลก โดยเฉพาะย่อมหมายความว่าไม่มีเทพหรือพระเจ้าเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะหากบุคคลเชื่อเรื่องนี้ก็อาจทำให้หลงในพิธีกรรม จนไม่สามารถใช้ความเพียรของตนเพื่อแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้องได้ ในทางตรงกันข้ามหลักปฏิจจสมุปบาทนั้นเชื่อว่าที่สิ่งต่าง ๆ เป็นระเบียบก็เพราะอำนาจบางสิ่ง ที่เรียกว่า กฎธรรมชาติ กฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่เองตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการสร้างหรือเนรมิตของพระเจ้า ปฏิจจสมุปบาทจึงถือได้ว่า เป็นรากฐานของการปฏิวัติทางความคิดของศาสนา นำเอาหลักความจริงที่ถูกต้องมาปฏิรูปใช้ให้เหมาะสมกับบุคคลและสังคม เพราะหลักปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นการมองทุกด้าน โดยถือว่าทุกส่วนมีการเชื่อมโยงต่อกันเป็นองค์ธรรม แม้แต่ระบบของชีวิตทั้งหมดก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกสิ่งอิงอาศัยกันและกันส่งผลต่อกัน ระบบชีวิตทั้งหมดจึงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงตามกระบวนการของเหตุปัจจัย และการมองโลกอย่างถูกต้องควรมองเป็นลักษณะกลาง ๆ หลักปฏิจจสมุปบาทเปิดเผยให้เห็นถึงกฎธรรมชาติทำให้เราเข้าใจและหยั่งเห็นความเป็นเหตุเป็นปัจจัยผลจากที่กล่าวมาแล้วจึงพอสรุปได้ว่าหลักปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นรากฐานในการปฏิวัติทางความคิดทางศาสนา

3) **ห่วงโซ่ชีวิตเป็นทฤษฎีที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ** คำว่า “ภาวนา” แปลว่า ทำให้เกิดมีขึ้น ทำให้เป็นขึ้น สิ่งที่ยังไม่เป็นก็ทำให้มันเป็น สิ่งที่ยังไม่มีก็ทำให้มันมีขึ้น นอกจากนี้คำว่า “ภาวนา” ตรงกับคำว่า “พัฒนา” แปลว่า “เจริญ”²⁵ จะเห็นได้ว่า การพัฒนามี 4 ประการ²⁶ ได้แก่ (1) การพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) เป็นการพัฒนากายพร้อมกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางร่างกาย (2) การพัฒนาสังคม (ศีลภาวนา) เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นมิตรกับคนอื่น เพื่อที่จะได้ก่อตั้งสังคมที่น่าปรารถนาโดยมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีในโลกนี้ (3) การพัฒนาทางจิต (จิตภาวนา) เป็นการพัฒนาสภาวะทางจิต เช่น เมตตา

²⁵ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 95.

²⁶ Nyanatiloka, **Buddhist dictionary**, (Kandy : Buddhist Publication Society. 1980), P. 36.

กรุณา มุทิตา อุเบกขา สติและสมาธิ และ (4) การพัฒนาทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการพัฒนา ความรู้รอบ จะเห็นได้ว่า คำว่า “ภาวนาหรือการพัฒนา” ทั้ง 4 ประการนี้ เป็นเครื่องชี้ว่า มนุษย์ต้องได้รับการพัฒนาทางกาย สังคม จิตและปัญญา และมนุษย์ จะต้องมีการพัฒนาทางกายและจิตให้สมดุลกันตามหลักหลักปฏิจจนสมุปปาตที่สนับสนุนหลักเหตุและผล ซึ่งเป็นการพัฒนาทางกายและจิตใจควบคู่กัน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้นและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวแบบไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งใด ส่วนย่อยก็เป็นส่วนหนึ่งของภาพรวม เมื่อเรารับเอาโลกทัศน์แบบองค์รวมดังกล่าวมาก็จะมองดูมนุษย์ในฐานะที่เป็นองค์รวมซึ่งประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบทางกายและจิตทั้งสองส่วนนี้จะต้องพัฒนาไปควบคู่กัน มนุษย์ต้องได้รับการพัฒนาทางกายและจิตให้เกิดความสมดุลกันนั่นเอง

ห้วงใช้ชีวิตในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ

ห้วงใช้ชีวิตในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ หมายถึง สรรพสิ่งทั้งปวงในโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ที่²⁷ คือ การแปรเปลี่ยนไปและสูญสลายตามธรรมชาติ ได้แก่

1) **ห้วงใช้ชีวิตในรูปของกฎธรรมชาติ** คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติอาจเป็นสิ่งที่ชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้และเป็นกฎเกณฑ์ที่ควบคุมระเบียบของสรรพสิ่งในโลกและจักรวาล โดยดำเนินไปในลักษณะที่เป็นระเบียบสม่ำเสมอ มีเหตุผล และ กฎเกณฑ์ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่ได้เกิดขึ้นโดยอำนาจเหนือธรรมชาติแต่เกิดขึ้นตามวิสัยของโลกโดยไม่ได้ปรุงแต่ง มีการแปรเปลี่ยนไปและสูญสลายหายไปของมันเองตามธรรมชาติมีหลักธรรมใหญ่อยู่ 2 หมวด ที่ถือได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์และปฏิจจนสมุปปาต²⁸ ที่การแสดงให้เห็นว่า ปฏิจจนสมุปปาตเป็นหลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ เป็นกฎธรรมชาติในแง่ที่ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว ถึงแม้ไม่มีมนุษย์สร้างขึ้น กฎดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งเป็นความจริงที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่เกี่ยวกับการอุบัติของพระศาสดาทั้งหลาย พุทธพจน์นี้เป็นคำแสดงฐานะของพระศาสดา ให้ความรู้ความจริงมีอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่ได้ขึ้นตรงต่อองค์พระศาสดาพระศาสดามีฐานะเป็นเพียงผู้ค้นพบความจริงด้วยปัญญาแล้วก็นำมาเปิดเผยความจริงนั้นแก่ชาวโลก ทั้งหลายได้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ ด้วยท่าทีพื้นฐานนี้แสดงให้เห็นว่า ความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายดำเนินไปตามกฎธรรมชาติไม่มีใครเป็นผู้บัญญัติ มนุษย์จึงต้องรู้เข้าใจความจริงนั้น เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง การรู้และเข้าใจในกฎธรรมชาติตามความเป็นจริงนั้น ก็คือ การรู้หลักปฏิจจนสมุปปาตนั่นเอง เป็นการนำสิ่งที่ค้นพบ คือ กฎธรรมชาติมาเผยแผ่เพื่อให้เข้าใจความจริงของโลกและชีวิตอันเป็นประโยชน์ต่อการดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการศึกษาหลักปฏิจจนสมุปปาตในพระพุทธศาสนา

²⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์. 2546), หน้า 554.

²⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, 2538), หน้า 67.

2) **ห่วงโซ่ชีวิตในรูปของนิยาม 5** หมายถึง ข้อกำหนดที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติความเป็นไป อันมีระเบียบแน่นอนของธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ ซึ่งท่านจำแนกไว้เป็นกฎเกณฑ์ย่อย ๆ ได้ 5 กฎเกณฑ์ กฎเกณฑ์ย่อย ๆ หรือกฎธรรมชาตินี้ในภาษาบาลีใช้คำว่านิยามแปลว่า กำหนดอันแน่นอนหรือแนวทางที่แน่นอนหรือความเป็นไปอันเป็นระเบียบแน่นอน นิยาม 5 จึงครอบคลุมปรากฏการณ์ทุกอย่างในโลกและจักรวาล ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการแห่งโลกและปรากฏการณ์ที่ว่าสิ่งทั้งปวงย่อมเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย กฎธรรมชาตินี้เป็นธาตุ คือ ภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมฐิติ คือ ภาวะที่ดำรงอยู่แน่นอนโดยธรรมดาเป็นธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติหรือกำหนดแน่นอนแห่งธรรมดาไม่มีผู้สร้างหรือบันดาล ปฏิจจสมุปบาท คือ กฎธรรมฐิติ ธรรมนิยามในฐานะเป็นกฎสูงสุดของธรรมชาติ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งนิยามออกเป็น 5 ประการ²⁹ ได้แก่ (1) อุตุนิยาม (Physical Laws) หมายถึง ธรรมชาติที่เกี่ยวกับอุณหภูมิจุดเวลาเป็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับ ดิน น้ำ ลม ไฟอากาศ อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์ (2) พืชนิยาม (Biological Laws) หมายถึง กฎเกี่ยวกับกฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ เมล็ดพืช รวมทั้งพันธุกรรม (3) จิตนิยาม (Psychological Laws) หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกลไกการทำงานของจิต กฎที่กำหนดว่าองค์ประกอบของจิตแบบนี้จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมทางจิตและการทำงานของจิต (4) กรรมนิยาม (Moral Laws) หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของกรรม (การกระทำ) ระบบจริยธรรม เป็นการให้ผลของกรรมที่ประกอบด้วยความตั้งใจ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายกรรมดีและฝ่ายกรรมชั่ว ได้แก่ กระบวนการให้ผลของกรรมระบบจริยธรรม และ (5) คัมมนิยาม (Causal Laws) หมายถึง กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นปัจจัยแก่กันของสิ่งทั้งหลาย จะเห็นได้ว่า กฎธรรมชาติทั้ง 5 ประการ นี้มีความสัมพันธ์กัน เช่น มนุษย์ที่ประเสริฐตามหลักจริยธรรม³⁰ จะต้องมีศีลธรรม คือ การนำความรู้ที่มีอยู่ในธรรมชาติและกฎธรรมดาประยุกต์ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ (กรรมนิยาม) มีอิทธิพลไม่แต่เพียงการทำงานของจิตมนุษย์ (จิตนิยาม) เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการสืบพันธุ์ของพืชและสัตว์ (พืชนิยาม) ตลอดจนจนถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (อุตุนิยาม) โดยเป็นไปตามกฎเกี่ยวกับความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย (ธรรมนิยาม)³¹

ห่วงโซ่ชีวิตที่เป็นวงจรของชีวิต

1) ห่วงโซ่ชีวิตในฐานะที่เป็นกัณฑ์ชีวิต

ห่วงโซ่ชีวิตในฐานะที่เป็นกัณฑ์ชีวิตตามหลักปฏิจจสมุปบาทสอนให้เห็นว่า ทุกข์นี้มีต้นเหตุ เมื่อจะดับทุกข์ก็ต้องดับที่ ต้นเหตุและให้มองเห็นว่า สังสารวัฏนี้เป็นเรื่องที่น่ากลัวเป็นอย่างยิ่งหนทางที่เป็นเหตุให้

²⁹ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า 70-72.

³⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คติธรรมแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก. 2542, หน้า 14.

³¹ จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย. ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์ 2540, หน้า 35.

หลุดพ้นจากสังสารวัฏมีแน่นอนโดยพิจารณาตามความจริงด้วยความเห็นที่ถูกต้องชนิดที่เป็นไปอย่างกลางๆ ไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง ที่เรียกว่า สังสารวัฏ นั่นคือ กิเลสเกิดขึ้น เป็นเหตุให้ทำกรรมแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดผลของกรรม ผลของกรรมเกิดแล้ว ก็ย่อมทำให้เกิดกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งอีก แล้วทำกรรมอีก ได้รับผลของกรรมอีก เกิดกิเลสและเกิดกรรมอีก วนเวียนอยู่อย่างนี้ โดยเริ่มจาก อวิชชา ความไม่รู้แจ้งและตัดหาความทะยานอยาก เป็นตัวการที่ทำให้บุคคลต้องเวียนว่ายตายเกิดท่องเที่ยวเร่รอนไปในสังสารวัฏ³² อวิชชาเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ก่อให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนวิชชาเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความหลุดพ้นจากทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด ความสัมพันธ์ของการเกิดใหม่ในเชิงข้ามภพข้ามชาติหรือวงล้อแห่งสังสารวัฏกับปัจจุสมุปบาทนั้นมีกล่าวอธิบายไว้ตามหน้าที่ของปัจจุสมุปบาทสามารถแยกองค์ธรรม 12 ของหลักปัจจุสมุปบาท ได้เป็น 3 พวก เรียกว่า วัฏฏะ³³ หรือ ไตรวัฏฏ์ คือ สภาพที่วนเวียนในปัจจุสมุปบาท เพราะมีความสัมพันธ์ทั้งในแง่เกิดและดับเป็นวงจร วัฏฏะ หรือ วงจรแห่ง ปัจจุสมุปบาท นิยมเรียกว่า “ภวัจกร” (วงล้อแห่งภพ) คือ วงล้อแห่งสังสารวัฏ มี 3 วง แยกจากเหตุปัจจัย 12 องค์ธรรม ตามหน้าที่ คือ กิเลส วัฏฏ กรรมวัฏฏ และวิปากวัฏฏ จะเห็นได้ว่า วงจรหรือวัฏฏะ 3 นี้ เมื่อกิเลสวัฏฏยังไม่ขาดลงตราบใด ก็หมุนไปรอบแล้วรอบเล่า ชื่อว่าไม่หยุดเพราะไม่ขาดลงตราบนั่นอยู่นั่นเอง หมุนเวียนสืบเนื่องติดต่อกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนแก่กันและกัน ทำให้วงจรชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย

2) ห่วงโซ่ชีวิตในฐานะที่เป็นชีวิตประจำวัน

การศึกษาหลักปัจจุสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติหรือสังสารวัฏนั้น อาจทำให้เกิดความสับสน และมีข้อรายละเอียดปลีกย่อยที่มากมายในการตั้งคำถาม แต่นอกจากในพระไตรปิฎกที่มีข้อความกล่าวถึงพระพุทธรองค์ในการตรัสสอนเรื่องปัจจุสมุปบาทในฐานะเป็นสังสารวัฏและเข้าใจปัจจุสมุปบาทแบบขณะจิตเดียวหรือในขณะปัจจุบัน ในแง่ชีวิตประจำวันในขณะจิตเดียวนั้นเอง ปัจจุสมุปบาทเป็นเรื่องของขณิกวาท ไม่ใช่สัสตวาท คำว่า “เกิด” หมายถึง การเกิด ในขณะที่ปัจจุสมุปบาทสายหนึ่ง ๆ ในชีวิตประจำวันของคนธรรมดา คือ เพลิดเพลินเมื่อมีการกระทบ ทางอายตนะครั้งหนึ่ง เช่น ถ้าโลก หรือ โกรธ หลง ครั้งหนึ่ง ๆ ก็เกิดแห่งตัวตนขึ้นมาชาติหนึ่ง ซึ่งตามปกติแล้วมนุษย์ย่อมประสบสิ่งหนึ่งหรืออยู่ในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวัน ปัจจุสมุปบาทในชีวิตประจำวันที่ทุกคนต้องประสบและรับรู้สัมผัสอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้เกิดความทุกข์ในชีวิตและจะเกิดในรูปแบบต่าง ๆ กัน คือ มีเรา มีเขา (ภพ) แล้วก็มีความรู้สึกที่ยึดมั่น ถือมั่นอย่างเต็มที่ (ชาติ) จากนั้นก็ไปสู่ความเสื่อม (ชรา) แล้วสลายไปในที่สุด (มรณะ)

3) ห่วงโซ่ชีวิตในฐานะที่เป็นหลักปฏิบัติ

ห่วงโซ่ชีวิตในฐานะที่เป็นหลักปฏิบัติถึงความสัมพันธ์ของนามรูปนั้น หมายถึง การปฏิบัติวิปัสสนาตนเอง ซึ่งปัจจุสมุปบาทนั้นเป็นวิปัสสนาภูมิ คือ เป็นพื้นฐานหรืออารมณ์ของวิปัสสนา ซึ่งมีขั้นตอนในการปฏิบัติ ได้แก่ (1) อุทยัพพยานุปัสสนาญาณ การพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความดับไปแห่งเบญจขันธ์

³² Paul Dreussen, *The Philosophy of the Upanishads*. (Delhi : Oriental Publishers, 1972), P. 180.

³³ วิสุทธิ. (ไทย) 3/1/391-392.

จากการเห็นการเกิดดับของเบญจขันธ์ ก็สามารถมองเห็นการเกิดดับสรรพสิ่งขยายออกไปในวงกว้าง (2) ภัยคานุปัสสนาญาณ พิจารณานั่นหนักไปที่ดับสลายของสรรพสิ่ง เป็นการมองเห็นจุดดับของสรรพสิ่ง (3) ภัยคูปัญฐานญาณ เมื่อเห็นแจ้งในจุดดับของสรรพสิ่ง ความรู้ที่ว่าสังขารทั้งหลายปรากฏเป็นของน่ากลัวก็เกิดขึ้น คือกลัวภัยในสังขารธรรมทั้งปวง (4) อาทันทวนุปัสสนาญาณ เมื่อรู้ว่าสังขารธรรมทั้งหลายมีความแตกสลาย ไปเป็น ธรรมตามองเห็นภัยในสังขารแล้ว ก็เกิดความรู้ไปว่าสังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่มิโทษ เป็นสิ่งบกพร่อง คลุกเคล้าด้วยทุกข์ (5) นิพพิทานุปัสสนาญาณ เมื่อเห็นว่าสังขารเป็นสิ่งที่โทษ เป็นทุกข์ ก็เกิดความเบื่อหน่าย เกิดความไม่พอใจ ไม่เพลิดเพลินใจในสังขารธรรม (6) มุญจิจตุกัมมญาณ เมื่อเกิดความเบื่อหน่าย ก็ใคร่ที่จะพ้นไปเสียจากสังขาร ทั้งปวง (7) ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ เมื่อใคร่จะพ้นไป ก็ย้อนกลับไปยกเอาสังขารทั้งปวง ขึ้นมาพิจารณาตามกฎไตรลักษณ์ เห็นว่าสังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ความรู้อันนี้จะเป็นพื้นฐานของการที่จะหาอุบายปลดปล่อยตนให้พ้นทุกข์ (8) สังขารุปเพกชาญาณ เมื่อรู้ว่าสังขารเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ ความรู้ในการวางเฉยในสังขารทั้งปวงก็เกิดขึ้น ไม่นิยมยินดีในสังขารธรรม พร้อมกันนั้นก็มองเห็นว่านิพพานเป็นความสงบที่แท้จริง ความรู้จึงแล่นตรงไปยังนิพพาน และ (9) สัจจานุโลมิกญาณ เมื่อวางใจเป็นกลางในสังขารธรรม มีญาณมุ่งตรงสู่นิพพาน ญาณอัน คล้อยตามการหยั่งรู้ร้อยสัจ 4 ก็เกิดขึ้น หลังจากญาณที่หยั่งรู้ร้อยสัจ 4 เกิดขึ้น ก็เกิดโคตรภูญาณ โคตรภูญาณ คือ ญาณที่หยั่งรู้รากเหง้าของปุถุชนและอริยชน ญาณอันเป็นเครื่อง³⁴ ถอนตนออกจากเทือกเถาเหล่ากอของปุถุชน ยกตนขึ้นสู่ความเป็นอริยบุคคล ถัดจาก โคตรภูญาณ มัคคญาณ (ญาณทัศนวิสุทธิ) ก็เกิดขึ้น ทำให้สำเร็จความเป็นอริยบุคคลต่อไป จะเห็นได้ว่า การพัฒนาจิต การฝึกอบรมพัฒนาจิต จนเกิดวิปัสสนาญาณ 9 นี้ ขึ้นในจิตมองเห็นสังขารทั้งหลายมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จนคลายความกำหนัด หมดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตใจบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง ในปัจจุบันนี้ มีการนำเอาหลักการของปฏิจจสมุปบาทไปใช้ประโยชน์ในสองด้านคือ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและด้านวิชาการ ในด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตมีเรื่องการบริหารจิตใจเช่นการฝึกให้มีสติพิจารณาพฤติกรรมของตนเองทั้งทางกายและจิตใจเพื่อเข้าใจและก้าวพ้นจากความทุกข์ได้ ส่วนด้านวิชาการ ดังนั้นจึง มีการศึกษาหลักปฏิจจสมุปบาทในลักษณะต่างๆเพื่อใช้ประโยชน์ได้จริง เช่นงานวิจัย ของสุรลักษณ์ วิรัชชา ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของปฏิจจสมุปบาทกับทฤษฎีพัฒนาภาพพิเศษสรุปได้ว่า หลักปฏิจจสมุปบาทมีเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของชีวิตที่มีโครงสร้างขององค์ธรรมและกิจกรรมขององค์ธรรมแต่ละองค์ธรรมซึ่งมีลักษณะเคลื่อนไหวเสริมสร้างอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ความทุกข์ของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นเพราะความยึดมั่นถือมั่น เนื่องจากขาดปัญญาในการเข้าไปจัดการรากเหง้าของความทุกข์ นั่นคืออวิชชา ดังนั้นการรู้แจ้งหลักปฏิจจสมุปบาทจะทำให้เกิดปัญญา จนสามารถทำให้เข้าถึงกระบวนการแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งได้ ส่วนทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ เป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งในทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม และเป็นทฤษฎีสำหรับแสดงผลจากการสังเกตที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของกรอบอ้างอิงที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วสัมพัทธ์คงที่ซึ่งกันและกันมีผลสำคัญคือ ขนาดช่วงเวลาและมวลของวัตถุหรือของเหตุการณ์ใดๆ จะมีค่าไม่

³⁴ ขุ.ปฏี. (บาลี) 31/1.

คงที่ ขึ้นอยู่กับความเร็วสัมพัทธ์หรือความเร็วเปรียบเทียบ ของวัตถุหรือเหตุการณ์กับกรอบอ้างอิง ผลคือ วัตถุที่เคลื่อนที่เร็วขึ้น จะมีขนาดเล็กลง ช่วงเวลายืดยาวขึ้นหรือนาฬิกาเดินช้าลง และมวลสารเพิ่มขึ้น องค์ความรู้ที่เข้าถึงได้นี้ ถูกนำไปปรับใช้เป็นพลังงานในกิจกรรมของการพัฒนาสังคมมนุษย์เช่นใช้เป็นพลังงานขับเคลื่อนเครื่องจักร อุปกรณ์ทางการแพทย์ หรือด้านเกษตร เป็นต้น

บทสรุป

หลักปฏิจจสมุปบาทมีเนื้อความที่บ่งบอกถึงกระบวนการของธรรมชาติที่เป็นภาวะอิงอาศัยกัน เมื่อเหตุและปัจจัยในหลักปฏิจจสมุปบาทเกิดขึ้นได้สร้างสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์ ความทุกข์ของมนุษย์นั้นเกิดขึ้น เพราะความยึดมั่นถือมั่น เพราะขาดปัญญา สาเหตุพื้นฐานคือ อวิชชา (ความไม่รู้) ดังนั้น การรู้แจ้งหลักปฏิจจสมุปบาทจะทำให้เกิดปัญญา จนทำให้เข้าถึงกระบวนการแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลของชีวิตได้ ซึ่งทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษ แสดงว่า โลกแห่งปรากฏการณ์เป็นความจริงเกี่ยวกับอนุภาคทั้งหลายที่มีอยู่ เชื่อมต่อสัมพันธ์กันอย่างเป็นธรรมชาติ เพราะกฎทุกกฎในธรรมชาติ จะเหมือนกันหมดในทุกระบบที่เคลื่อนที่อย่างสม่ำเสมอและสัมพัทธ์กัน ซึ่งไอน์สไตน์ได้ใช้ สมการทางคณิตศาสตร์ในการเข้าถึงธรรมชาติที่ละเอียดละออ เพื่อเข้าใจปรากฏการณ์ของโลกและจักรวาล เพราะว่าหลักปฏิจจสมุปบาทและทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษทั้งสองมีความคล้ายคลึงกันในการกล่าวถึงปรากฏการณ์หรือภาวะที่มีการอิงอาศัยกันเกิดขึ้น สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เกี่ยวโยงกัน โดยไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งสองต่างมีสารัตถะในความเป็นธรรมชาติที่คล้ายคลึงกันคือ มุ่งศึกษาธรรมชาติ โดยไม่ยอมรับทัศนะที่ว่า พระเจ้าสร้างโลก ส่วนความแตกต่างกันนั้นได้แก่ หลักปฏิจจสมุปบาท เข้าถึงความจริงทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เป็นการแก้ปัญหาชีวิตได้ ส่วนทฤษฎีสัมพัทธภาพพิเศษเป็นการเข้าถึงความจริงทางด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว

เอกสารอ้างอิง

จำนง อติวัฒน์สิทธิ. (2540). **บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดีย**. ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน

จำกัดอรุณการพิมพ์.

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต. (2535). **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. (2542). **คติธรรมแห่งชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต. (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต. (2544). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต. (2543). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต. (2543). **มองวันวิสาขบูชาอย่างยิ่งถึงอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

พระอุตร คณาธิการ ชวินทร์ สละคำ และ รศ. ดร. จำลอง สารพัดนึก. (2530). **พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พันธุ์รี ป. หลงสมบุญ. (2540). **พจนานุกรม มคอ - ไทย**. กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วคิน อินทสระ. (2544). **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

สนิท ศรีล้ำแดง. (2535). **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : นิลนารการพิมพ์.

สมภาร พรหมทา. (2540). **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Daisetz Teitaro Suzuki. **Introduction to Zen Buddhism 1**. London: Rider. 1949.

H. M. king Bhumibol Adulyadej. (1988). **The Story of Mahajanaka**. Bangkok : Amarin Printing.

Nyanatiloka. (1980). **Buddhist dictionary**. Kandy : Buddhist Publication Society.

Paul Dreussen. (1972). **The Philosophy of the Upanishads**. Delhi : Oriental Publishers.

หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

Practical Principles of Valuating Human Beings for Qualified Life

According to Buddhist Principle

พระครูปลัดบุญสร้าง ปญฺญาวโร (คัมภุญ)¹

Phakrupalad Bunsang (Khumbun)

พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ²

Phra Maha Supawat Thanawuttho

สรวิชญ์ วงษ์สะอาด³

Sorawit Wongsraad

E-mail : wongsraadsorawit@gmail.com

Received: January 9, 2024 Revised: July 2, 2024

Accepted: April 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาวิเคราะห์ “หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรมต่อการในการในการดำเนินชีวิต คือ ศีล 5 เพื่อมีชีวิตที่ดี สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี และมีความสุขในการมีคุณธรรมจริยธรรมต่อการเป็นเบื้องต้น ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทางศีลธรรมเบื้องต้นจนถึงระดับขั้นสูงสุด ซึ่งอาศัยการกระทำใน 2 ลักษณะ คือ (1) การกระทำดีที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า และ (2) การกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควร โดยมีหลักพิจารณา ก็คือ เจตนาของการกระทำ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ ที่ต้องลงมือปฏิบัติเอง และพิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเอง ทำให้เกิดคุณค่าต่อชีวิตอย่างถูกต้องและดีงามไปตลอดนั่นเอง

¹ พระครูปลัดบุญสร้าง ปญฺญาวโร คัมภุญ, นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำสำคัญ : หลักปฏิบัติ, มนุษย์, คุณค่า, ชีวิต, พระพุทธศาสนา

Abstracts

This article has the objective of analyzing the topic entitled “Principles of practice to make human beings have value in life according to Buddhist principles” found that the lifestyle of Buddhist people must contain morality and ethics towards each other for living, namely the 5 precepts in order to continue a good life, able to live together as a society and to be happy. Performing of moral or 5 precepts is the basic moral code to the highest level. This depends on actions of two types: (1) any action rooted in the wholesome root is considered to be a good, useful, and valuable action and (2) any action rooted in the unwholesome consciousness, both principles are considered and justify what is wrong, what is right, what is appropriate, inappropriate. The main consideration is the intention of the action, mental behavior results of actions that must be done by oneself and prove it to oneself, enriching the good value of living, and peace sustainably.

Key words: principles, human beings, values, life, Buddhism.

บทนำ

ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ คือ ความสุขสบาย ความอึดหน้าสำราญ ความรื่นเริงบันเทิงใจ ทรัพย์สินเงินทอง และผลประโยชน์ทุกรูปแบบที่สามารถดักดวงได้⁴ ซึ่งเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับความคิดของแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวของโปรตาโกรัส (Protagoras) ที่ว่า “มนุษย์เป็นมาตรการวัดทุกสิ่ง”⁵ เหมือนกับ อาริสโตเติล ที่เห็นว่า “ความสุข คือ จุดหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์” เพราะ “ความสุข” เป็นเรื่องเกี่ยวกับความสุขของมนุษย์ที่กระทำความดีที่เราปรารถนาที่สุด⁶ และค่าทางจริยธรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องความจริงสูงสุดทางพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ “กามสุข” (สุขอันเนื่องด้วย

⁴ วิทย์ วิศเวทย์, **พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา. 2526), หน้า 58.

⁵ Stumpf, Samuel Enoch, **Socrates to Sartre: a History of Philosophy**, (2nd ed, 1975), P. 34.

⁶ Aristotle, **Nicomachean Ethics**, (First published by Oxford New York. Oxford University Press. 1925), P. 340. และ ส.ศิริรักษ์, **ก้าวแรกของปรัชญาฝรั่ง**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด. 2526), หน้า 82.

การ)⁷ “ฉานสุข” และ “นิพพานสุข”⁸ ซึ่งเป็นความสุขที่อยู่ในขั้นที่จิตเป็นอิสรภาพหรือขั้นวิมุตติ ที่มีปัญญาเห็นแจ้งจริงในสิ่งทั้งหลาย

เพราะว่าพระพุทธศาสนาถือว่า “กรรม” คือ การกระทำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเจตนา ไม่ว่าจะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว มีการแบ่งออกเป็นระดับ คือ ระดับแรกพื้นฐาน ได้แก่ หลักเบญจศีลและเบญจธรรม ระดับที่สองที่ต้องปฏิบัติกันขึ้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 หรือทางแห่งกรรมดี ซึ่งมี 10 ประการ แบ่งออกตามวิธีของกรรม และระดับสุดท้ายขั้นสูงสุด พิจารณาจากมรรค 8 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักศีลธรรมอันเป็นแม่บทจริยธรรมระดับสูง ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติหลักศีลธรรมขั้นสูงสุด⁹ ที่ทำหน้าที่สนองความต้องการด้านจิตใจแก่มนุษย์ได้ เพราะศาสนาเป็นจุดรวมของระบบศีลธรรมที่มุ่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี สอนวิธีปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ เพราะว่าศาสนามีกฎเกณฑ์ที่จะสอนให้ทุกคนทำความดีโดยออกมาในรูปแบบของศีลธรรม พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่มุ่งสอนไม่ห้ามมนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกัน หัวใจของจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธสุภาษิตที่ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”¹⁰

ความหมายของคำว่า “ชีวิต”

คำว่า “ชีวิต”¹¹ หมายถึง “ความเป็นอยู่ตรงข้ามกับความตาย” ซึ่งคำว่า “ชีวิต” รากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า “ชีวะ แปลว่า อยู่หรือเป็นอยู่” หมายถึง ความเป็นไป ดำเนินไป เคลื่อนไหว นอกจากนี้ คำว่า “ชีวิต” ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า Life หมายถึง กลุ่ม สิ่งมีชีวิต คือ พืช สัตว์ คน นอกจากนี้ คำว่า “ชีวิต” ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ หมายถึง สัตว์หรือสิ่งมีชีวิต ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ เพราะว่าจิตสำคัญกว่ากาย ตามลักษณะของความหยาบและความละเอียดของกาย ตามเหตุปัจจัย ตราบใดที่ยังมีเหตุปัจจัย กระบวนการชีวิตก็ดำเนินต่อไป เมื่อใดเหตุปัจจัยหมดสิ้นลง กระบวนการชีวิตก็ดับลง เปรียบเหมือนไฟที่ดับลงเพราะหมดเชื้อ” ที่ทำให้เห็นว่า ชีวิตเป็นกระบวนการทางกายและกระบวนการทางจิตซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต

⁷ พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต, **ยิ่งก้าวถึงสุขยิ่งใกล้ถึงธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2536), หน้า 39-41.

⁸ พระราชวรเมธี ประยุทธ์ ธรรมจิตโต, **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 6. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 556.

⁹ บุญมี แท่นแก้ว, **ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ**, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.2527), หน้า 147-148.

¹⁰ ชู. ธ. (ไทย). 25/24/33.

¹¹ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2542), หน้า 383.

เพราะว่าพุทธศาสนายอมรับว่า มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับสัตว์โลกชนิดอื่น ๆ ตามกฎแห่งเหตุปัจจัยในการเกิดขึ้นของชีวิตมนุษย์ 3 ประการคือ (1) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (มีเพศสัมพันธ์) (2) มารดามีประจำเดือน (อยู่ในวัยที่มีประจำเดือนและมีประจำเดือนเป็นปกติ) และ (3) มีสัตว์มาเกิด (คำว่าสัตว์ได้แก่สิ่งมีชีวิตที่มีจิต)¹² ที่มีส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์ 5 ส่วนเรียกว่า ขันธ์ 5 คือ รูปขันธ์ คือ กองแห่งรูป ที่ประกอบกันเป็นร่างกายของมนุษย์ที่เรียกว่า “ธาตุ 4” (ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ) เกิดเป็นอวัยวะต่าง ๆ (2) เวทนาขันธ์ คือ กองแห่งเวทนา ที่มีความรู้สึกรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ผ่านอายตนะภายใน 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) (3) สัญญาขันธ์ คือ กองแห่งสัญญา หมายถึง ความจำและแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ (4) สังขารขันธ์ คือ กองแห่งสังขาร หมายถึง การปรุงแต่งจิตให้คิดดี คิดไม่ดี หรือคิดเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว และ (5) วิญญาณขันธ์ คือ กองแห่งวิญญาณ หมายถึง ส่วนที่เป็นความรู้แจ้งสิ่งต่าง ๆ ที่จิตรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ กายและจิต ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เพราะจิตเป็นสิ่งที่ควบคุมกาย ที่เรียกว่า จิตเป็นนายกายเป็นบ่าว ในการแยกแยะชีวิตมนุษย์ออกเป็นส่วนประกอบ 5 ส่วนที่เรียกว่าขันธ์ 5 นั้นก็เพื่อให้มนุษย์คลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวเราของเรา อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ หากรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริงแล้วไม่มีสิ่งใดที่จะยึดถือว่าเป็นตัวเราของเราได้เลย สรรพสิ่งไม่มีตัวตนที่แท้จริงรวมทั้งชีวิตของมนุษย์ด้วยเพราะสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันขององค์ประกอบต่าง ๆ และองค์ประกอบแต่ละส่วนก็เกิดขึ้นจากส่วนประกอบอื่น ๆ อีกเช่นกัน

หลักปฏิบัติของมนุษย์ที่ทำให้เกิดคุณค่าต่อชีวิต

1. หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นพื้นฐาน

หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นพื้นฐานนี้ทำให้คนมีใจสูงขึ้น ก็คือ ศีล 5 ซึ่งเป็นจริยธรรมที่มีเหตุผลแบบสากล เพราะมนุษย์ทุกคนถือปฏิบัติแล้วจะนำไปสู่ความสงบสุขต่อตนเองและสังคมตามหลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าและเป็นข้อห้ามของชีวิต ก็คือ

- 1) ไม่ทำลายชีวิต โดยประพฤติดังหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตและร่างกาย ที่เรียกว่า เว้นจากปาณาติบาต
- 2) ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ หรือไม่ลักขโมยโดยประพฤติดังหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ ที่เรียกว่า เว้นจากโกสินาทาน
- 3) ไม่ประพฤติดุคในกามทั้งหลายโดยประพฤติดังหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ที่เรียกว่า เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร
- 4) ไม่พูดเท็จ โดยประพฤติดังหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหก หลอกลวง ตัทรอนผลประโยชน์ หรือแกล้งทำลายผู้อื่นด้วยถ้อยคำไม่จริง ที่เรียกว่า เว้นจากมุสาวาท

¹² ม.ม. (ไทย) 12/252/478.

5) สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทคือ ไม่เสพของมีนเมา โดยประพฤติดังหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทหลังพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ ที่เรียกว่า เว้นจากของเมา¹³

หลักปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นพื้นฐานทั้ง 5 ข้อนี้ ซึ่งเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความประพฤติของคน เพื่อที่จะได้อยู่ด้วยกันเป็นปกติสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อให้คนมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบทางด้านกาย วาจา และใจ เพื่อสำหรับบุคคลทั่วไป ซึ่งเป็นข้อบัญญัติที่จำเป็นทางด้านมนุษยธรรมโดยแท้ ชื่อว่าที่เป็นมนุษย์ที่แท้ ที่ผิดไปจากสัตว์เดรัจฉานก็ตามที่ต้องมีศีล จึงเชื่อว่ามนุษยธรรม หมายถึง ธรรมที่จำเป็นสำหรับมนุษย์นั่นเอง

2. หลักปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นกลาง

หลักปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นพื้นฐานขั้นกลาง ถือว่า เป็นการพัฒนาใจคนสูงขึ้นในระดับของกุศลกรรมบถ 10 โดยการละเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย”¹⁴ ดังต่อไปนี้

1. การกระทำที่แสดงออก 3 ทาง ที่เรียกว่า กุศลกรรมบถ¹⁵ ได้แก่

1.1) การกระทำความดีทางกาย (กายกรรม) มี 3 อย่าง ที่เรียกว่า “กายสุจริต” ได้แก่ (1) จดเว้นจากการฆ่า และการเบียดเบียนสัตว์ และมีเมตตากรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลสัตว์อื่นหรือบุคคลอื่น (2) จดเว้นจากอาทินาทาน หรือการถือเอาสิ่งของผู้อื่นที่มีเจ้าของมิได้ยกให้ โดยเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น และ (3) จดเว้นจากการประพฤติดีในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ

1.2) ได้แก่ การกระทำความดีทางวาจา (วจีกรรม) มี 4 อย่าง ที่เรียกว่า “วจีสุจริต” ได้แก่ (1) จดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเองหรือผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ (2) จดเว้นจากการพูดจาส่อเสียด หรือกล่าวร้ายให้คนอื่นแตกสามัคคีกัน กล่าวแต่ถ้อยคำที่สร้างความสามัคคี (4) จดเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพ อ่อนหวาน และ (5) จดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ถูกกาลเทศะ

1.3) การกระทำความดีทางใจ (มโนกรรม) มี 3 อย่าง ที่เรียกว่า “มโนสุจริต” ได้แก่ (1) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น (2) ไม่มีจิตคิดร้ายผู้อื่นและสัตว์อื่น คิดปรารถนาแต่ว่าขอให้สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ครองตนอยู่เป็นสุขเถิด และ (3) มีความเห็นชอบ เช่น เห็นว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดีกรรมชั่วมีจริง เป็นต้น

2. การกระทำที่บุคคลต้องเว้น ต้องละ ที่ตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น 10 ประการ ที่เรียกว่า อกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์¹⁶ โดยย่อมี 3 ประการ¹⁷ ได้แก่

¹³ ที. ปา. (ไทย) 11/286/247., อญ. ปญจก. (ไทย) 22/172/227., 264/307. และ ,อภิ. วิ. (ไทย) 35/767/388.

¹⁴ บุญมี แท่นแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา, (Buddhism and Philosophy), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด, 2540), หน้า 91

¹⁵ ที. ปา. (ไทย). 11/305/260.

2.1) ความประพฤติชั่วทางกาย (กายกรรม) มี 3 อย่าง ที่เรียกว่า “กายทุจริต” ได้แก่ (1) การทำชีวิตให้ตกลงลง ปลงชีวิต รวมทั้งเบียดเบียนให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นประสบทุกข์ภัย (2) การถือเอาสิ่งของที่เขามาได้ให้ โดยการขโมย และ (3) การประพฤติดินในกาม

2.2) ความประพฤติชั่วทางวาจา (วจีกรรม) มี 4 อย่าง ที่เรียกว่า “วจีทุจริต” ได้แก่ (1) การพูดเท็จ (2) การพูดส่อเสียด (3) การพูดคำหยาบ และ (4) การพูดเพ้อเจ้อ

2.3) ความประพฤติชั่วทางใจ (มโนกรรม) 3 อย่าง ที่เรียกว่า “วชิทุจริต” ได้แก่ (1) การโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น (2) การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น และ (3) การเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มีผลของบุญบาปไม่มี ฯลฯ

3. หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นสูงสุด

หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นสูงสุด จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เรียกว่า อริยมรรค 8¹⁶ ซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ขั้นสูงสุดตามหลักของพระพุทธศาสนา¹⁹ ซึ่งอธิบายได้ ดังนี้ คือ

1. องค์คุณก่อนมรรค หมายถึง ก่อนที่บุคคลจะปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ จะต้องมีส่วนประกอบ 2 ประการคือ (1) การมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตต) ²⁰ หมายถึง การมีผู้นำชักจูงในทางที่ดี อาจตีความได้ว่าได้รับการอบรม สั่งสอนแนะนำมาจากบิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมถึงตลอดถึงมิตรสหายที่ดี การอ่านตำราที่ดี และ (2) การทำในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ²¹ หมายถึง การรู้จักคิดไตร่ตรองด้วยตนเองอย่างมีสติและใช้เหตุผล จัดว่าเป็นการพัฒนาตนเองให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้มีวิจาร์ญาณได้

2. มรรค 8 เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณของมรรค เมื่อได้รับคำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับอาชีพการฝึกตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแยบคายทั้ง 3 ระดับ ได้แก่

2.1) ระดับศีล ได้แก่ วาจาชอบ (สัมมาวาจา) ความประพฤติชอบ (สัมมากัมมันตะ) การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)

2.2) ระดับสมาธิ ได้แก่ ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) ความมีสติชอบ (สัมมาสติ) ความมีสมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ)

2.3) ระดับปัญญา ได้แก่ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) ความคิดชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

¹⁶ พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 8, ฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 358.

¹⁷ ที.ปา. ไทย 11/305/260.

¹⁸ บุญมี แท่นแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา, (Buddhism and Philosophy), หน้า 147-148.

¹⁹ ส. ม. (ไทย). 19/55/23.

²⁰ ส. ม. (ไทย). 19/48/22.

²¹ ส. ม. (ไทย). 19/55/23.

หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากการรู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลโดยตนเอง ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ย่อหย่อนและไม่ถึงจนเกินไป อันจะนำไปสู่การพ้นทุกข์ในทางพระพุทธศาสนา ตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ที่เป็นเครื่องประกอบ โดยอยู่ระหว่างการปฏิบัติที่ย่อหย่อนเกินไป คือ “กามสุขัลลิกานุโยค” หมายถึง การทำตนให้พัวพันหมกหมุ่นอยู่ในกามสุขหรือมีความสุขทางวัตถุกับการปฏิบัติที่ถึงเกินไป คือ อตตกิลมณานุโยค หมายถึง การทรมานตนให้ลำบากหรือบำเพ็ญทุกรกิริยาโดยเรียกมัชฌิมาปฏิปทานี้ว่าทางสายกลางที่อยู่ระหว่างกึ่งกลางทางที่สุดโต่ง (Extreme) ทั้ง 2 ข้าง คือ การสุขัลลิกานุโยคและอตตกิลมณานุโยค²² เพราะเป็นทางสายกลางหรืออริยมรรคมีองค์ 8 นี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การเจรจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ภิกษุทั้งหลาย ทางสายกลางนี้นั่นแล....ย่อมเป็นไปเพื่อนิพพาน....เป็นต้น จากข้อความเชิงยืนยันจากพระสูตรนี้ชี้ให้เราเห็นว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ทางสายกลาง นี่เป็นจริยธรรมพื้นฐานขั้นสูงที่จะเป็นวิถีทางในการปฏิบัติให้มนุษย์เราเข้าถึงนิพพานตามอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ด้วยตัวปัญญารอบรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎธรรมชาติแห่งชีวิตมนุษย์พร้อมทั้งโลกและสรรพสิ่งในจักรวาล ได้แก่ “ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตถูกต้องตามความเป็นจริงหรือรู้เข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติ”²³

หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีความสุขต่อชีวิต

1. ความหมายและประเภทของความทุกข์

คำว่า “นิพพาน” ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต และเป็นจุดหมายปลายทางที่แท้จริงที่มนุษย์ หมายถึง ประโยชน์อย่างยิ่งหรือจุดหมายสูงสุด หรือเป็นจุดหมายของชีวิตอันเป็นประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม (ปรมาตมะ) หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต เป็นที่หมายขั้นสุดท้าย ซึ่งเป็นความสุขอันประณีตและสะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิงอันประกอบด้วยความสงบ เยือกเย็น สว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ ที่เรียกว่า “วิมุตติและนิพพาน”²⁴ ที่แสดงถึง ภาวะทางจิตใจ หมายถึง เย็นใจ สดชื่น ชุ่มชื่นใจ ด้บความร่าเริง หายร้อนรน ไม่มีความกระวนกระวาย²⁵ ซึ่งเป็นเครื่องดับกิเลส ที่ทำให้ราคะ โทสะ โมหะ หดล้นไป โดยการแบ่งนิพพานเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1) สอุปาทิเลสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุมีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานยังมีเชื้อเพลิง
- 2) อนุปาทิเลสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุไม่มีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานไม่มีเชื้อเหลือ

²² ส.ม. (บาลี). 19/1081/367.

²³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546). หน้า 734.

²⁴ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2532) หน้า 594–593.

²⁵ อง.ตัก. (ไทย). 20/45/144/158, และ อง. จตุกก (ไทย) 21/198/230–236.

คำว่า “อุปาติ” ซึ่งอรรถาธิบายว่า สภาพที่ถูกกรรมกิเลสถือครอง หรือสภาพที่ถูกอุปทานยึดมั่นไว้ หมายถึง เบญจขันธ์ (ขันธ์ 5)

เมื่อถือความตามคำอธิบายนี้ จึงได้ความหมายได้แก่

- 1) สอุปากิเลสนิพพานธาตุ ได้แก่ นิพพานยังมีเบญจขันธ์เหลือ หรือนิพพานที่ยังเกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์
- 2) อนุปากิเลสนิพพานธาตุ ได้แก่ นิพพานไม่มีเบญจขันธ์เหลือ หรือนิพพานที่ไม่เกี่ยวข้องกับเบญจขันธ์

นอกจากนี้ นิพพาน ยังหมายถึง การดับกิเลสแต่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ผู้มีชีวิตอยู่ ตรงกับคำที่คิดขึ้นใช้รื้อนอรรถกถาว่า กิเลสปรินิพพาน (ดับกิเลสสิ้นเชิง) ส่วนนิพพานอีกอย่างหนึ่งก็แปลกันต่อไปว่า การดับกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์เมื่อสิ้นชีวิต ตรงกับคำว่า “ขันธปรินิพพาน” (ดับขันธ 5 สิ้นเชิง) นั่นเอง

2. ความเข้าใจความสุขเกี่ยวกับภาวะแห่งนิพพาน

คำว่า “นิพพาน” หมายถึง ภาวะแห่งนิพพาน 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) ภาวะทางปัญญา กล่าวคือ เป็นลักษณะสำคัญที่เป็นพื้นฐานทางปัญญาของผู้บรรลุนิพพาน ที่เรียกว่า “อัสสัทธะ” เพราะรู้เห็นสิ่งนั้นโดยไม่ต้องอาศัยความรู้ของคนอื่น²⁶
- 2) ภาวะทางจิต กล่าวคือ ภาวะทางจิตที่สำคัญเป็นขั้นพื้นฐาน คือ ความเป็นอิสระ หลุดพ้น สืบเนื่องมาจากปัญญา เห็นตามเป็นจริง รู้เท่าทันสังขาร เป็นต้น²⁷ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุมองเห็นนิพพานโดยความเป็นสุข จักเป็นผู้ประกอบด้วยข้อพินิจที่เกี่ยวกับการบรรลุสัจจะ ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ข้อที่ภิกษุผู้ประกอบด้วยข้อพินิจที่เกี่ยวกับการบรรลุสัจจะ จักก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้, ข้อที่ภิกษุผู้ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยามจักบรรลุโสดาปัตติผล หรือสกทาคามีผล หรืออนาคามีผล หรืออรหัตตผล ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้”²⁸

3) ภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ในการดำเนินชีวิตที่ดีของผู้เข้าถึงนิพพาน เช่น พระอรหันต์ว่าท่านดำเนินชีวิตอย่างไร ทำกิจกรรมหรือประกอบกิจการงานอะไรในรูปลักษณะอย่างไร ซึ่งพระเทพเวที²⁹ ได้กล่าวไว้ในพุทธธรรมว่า “พระอรหันต์เป็นผู้ดับแรม หรือสิ้นกรรม การกระทำของท่านไม่เป็นกรรมอีกต่อไป

ในคัมภีร์ฝ่ายอภิธรรม มีคำเรียกการกระทำของท่านว่าเป็นกิริยา ที่ว่าดับกรรมนั้น หมายถึง ในการกระทำการต่างๆ โดยมีอริชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำหรือชักจูงใจ แต่ทำด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ มีปัญญารู้จักขัดตามเหตุผล เลิกทำการอย่างปฏิกูล เปลี่ยนเป็นทำอย่างอริยชน คือ ไม่ทำการด้วยยึดมั่นในความดี

²⁶ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 242-244.

²⁷ อ. จตุกก (บาลี) 21/117/136.

²⁸ อ. ฐก. (บาลี) 22/101/420-421.

²⁹ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 250-253.

ความชั่ว ที่เกี่ยวข้องกับตัวฉันของฉัน ผลประโยชน์ของฉันที่จะให้ฉันได้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีความปรารถนา เพื่อตัวตนเคลือบแฝงอยู่ ไม่ว่าในรูปที่หยาบหรือละเอียด แม้แต่ความภูมิพองอยู่ภายในใจนั้นเป็นความดีของฉัน ได้ทำความดีเป็นต้นทำไปตามวัตถุประสงค์ของกิจนั้นๆ ตามเหตุผลของเรื่องนั้นๆ ตามที่มันควรจะเป็นของมัน ล้วน ๆ จึงเป็นการกระทำขั้นที่ล่อยพ้นเหนือกรรมดีขึ้นไปอีก ส่วนกรรมชั่วเป็นอันไม่ต้องพูดถึง เพราะหมดโอกาส โทสะ โมหะ ที่จะเป็เหตุปัจจัยให้ทำความชั่วเสียเลย...เมื่อผู้บรรลุนิพพานและค้นหาเสียแล้ว ชีวิตเป็นอยู่ได้ด้วยอาศัยพลังที่ทำให้มันเป็นชีวิต มีการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระตามทางของปัญญา คือ ภาวะที่มีปัญญาเป็นแรงจูงใจ และมีกรุณาเป็นผลสืบเนื่องจากปัญญา ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ (วิมุตติ) ผู้บรรลุนิพพานและอวิชา ค้นหา อุปทาน แล้วจึงมีปัญญาและกรุณาเป็นแรงจูงใจในการกระทำกิจสืบต่อไป”

3. หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์เข้าถึงความสุข

ความสุขซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างหากจากความสุข³⁰ จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ก็เป็นความสุขและเป็นบรมสุขสูงสุดด้วย³¹

นอกจากนี้ จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ก็คือ บรมสุขหรือโพธิ์ ก็พึงบรรลุได้ด้วยความสุข หรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์หรือด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์³² ความสุขแห่งนิพพานนี้เป็นสุขโดยการไม่มีการเสวยอารมณ์หรือสุขไม่เป็นเวทนาแห่งสัญญาเวทียัตนโรธ เรื่องนี้ พระสารีบุตรก็เคยอธิบายไว้ในนิพพานสูตร ความย่อว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นิพพานนี้เป็นสุข นิพพานนี้เป็นสุข”³³ และพระอุทเทย ได้ถามท่านว่า จะมีสุขอย่างไรในภาวะที่ไม่มีการเสวยอารมณ์พระสารีบุตร ตอบว่า นิพพานที่ไม่มีการเสวยอารมณ์ (ไม่มีเวทนา) นี้แหละเป็นสุข สรุปได้ว่า นิพพานเป็นทั้งความสุขเอง และเป็นทั้งภาวะที่ทำให้พร้อมที่จะเสวยความสุข³⁴ อีกทั้งเมื่อได้นิพพานสุขก็กลับได้สุขหมดทุกอย่าง และในสังยุตตินิกาย สฬายตนวรรค ก็เรียกว่า นิรามิสตรสุข สุขเหนือกว่านิรามิสสุข เพราะเกิดแต่จิตซึ่งหลุดพ้นจากราคะ โทสะ และโมหะ

เพราะว่า พระพุทธศาสนาไม่สอนให้บุคคลทำ เพื่อเห็นแก่ความสุขก็จริงแต่ก็ยอมรับความจริงอยู่เสมอว่า ความสุขเป็นส่วนสาระสำคัญที่จำเป็นของจริยธรรม เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่การประพฤติธรรม จะเป็นหลักยึดหรือฐานค้ำชูของการประพฤติธรรมก็ว่าได้ความสุขที่พุทธศาสนาพูดถึงหมายถึงความสุขที่เป็นพื้นฐานอยู่ภายในจิตใจ จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พึงบรรลุได้ด้วยความสุข ผู้ปฏิบัติจะต้องไม่ติดใจหลงใหลในความสุขที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครองใจจิตใจตน ยังมีจิตใจเป็นอิสระ สามารถ

³⁰ ม. มุ. (บาลี). 13/215/190-191.

³¹ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 529.

³² ม.มุ. (บาลี) 12/381-383/342-343.

³³ อง.นวก. (บาลี) 23/34/340-343.

³⁴ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 505-441.

ก้าวหน้าไปในธรรมเบื้องสูงต่อไป จนบรรลุความเป็นอิสระหลุดพ้นโดยสมบูรณ์ ซึ่งเมื่อบรรลุจุดหมายนั้นแล้ว ก็สามารถเสวยความสุขที่เคยเสวยมาแล้วโดยที่ความสุขนั้นไม่มีโอกาสครองงำจิตใจให้ติดพันหลงใหลได้เลย³⁵

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิต

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับที่ทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิต 2 ประการ ได้แก่

1. คุณค่าเชิงวัตถุวิสัยกับอัตวิสัย

สำหรับคุณค่าเชิงวัตถุวิสัยกับอัตวิสัย หมายถึง ดีและชั่ว ที่เป็นสภาวะบางอย่างของบุคคล (สมภาร พรหมทา, 2535 : 31) ที่เป็นมุมมองพระพุทธศาสนามองแบบวัตถุวิสัย (Objective) ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงจากความจริงเป็นวัตถุวิสัยได้ คุณค่าในการดำเนินชีวิตที่ดีในจริยธรรม ผู้เขียนเห็นว่า คุณค่าทางจริยธรรม ความดีหรือความชั่ว นอกจากเป็นวัตถุวิสัยแล้วยังเป็นอัตวิสัยได้ด้วย เช่น จากหลักสัพปุริสธรรม 7³⁶ ซึ่งเป็นธรรมของคนดี และจากหลักคุณธรรมทั้ง 3 ทั้งระดับ คือ คุณธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ศีล 5 คุณธรรมขั้นกลาง คือ กุศลกรรมบถ 10 และคุณธรรมขั้นสูงสุด คือ มรรคมีองค์ 8 ประการ

เพราะว่าสิ่งที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่ง ก็คือ พระพุทธองค์ทรงแสดงความหมายของคำว่า ความดี หรือคุณค่าทางคุณธรรม ในลักษณะที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่มีค่าที่พบได้ในสังคมมนุษย์ และเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของมนุษย์ และไม่ได้มีลักษณะเป็นมโนคติที่แยกตัวออกจากสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ดังนั้น คนดี คือ คนที่มีคุณธรรมที่อยู่ในตัวและแสดงออกให้เห็นด้วยการปฏิบัติ ส่วนความชั่ว-ผิด-ไม่ดี ก็แสดงออกในทางตรงกันข้ามกับความดี ในแง่ของความดี-ความชั่ว จึงเกิดจากสังคมกำหนด เป็นหลักเกณฑ์ เช่น คนดี คือ รู้จักชุมชน (ปรีชาญาณ) และ คนดี คือ รู้จักเวลา (กาลัญญา) ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลามสูตรว่า “ดูก่อนกาลามะ ท่านทั้งหลายคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องที่เรากล่าวต่อไปนี้ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง เมื่อเกิดขึ้นภายในตัวคน ย่อมเกิดเพื่อประโยชน์หรือว่าเพื่อเป็นโทษ” เพื่อเป็นประโยชน์พระเจ้าข้า “ดูก่อนชาวกาลามะ...คนที่ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ไม่ถูกความโลภ โกรธ หลง ครอบงำและควบคุมจิตใจ ย่อมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ขโมยทรัพย์ที่ผู้อื่นมิได้ให้ไม่ล่วงละเมิดภรรยาของคนอื่น ไม่พูดปด ทั้งยังชักชวนให้ผู้อื่นทำสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้น การกระทำนี้ย่อมอำนวยผลเป็นประโยชน์สุขชั่วกาลยาวนาน ใช่หรือไม่ ?”...ใช่พระเจ้าข้า³⁷

2 คุณค่าทางธรรมชาตินิยม

คุณค่าทางธรรมชาตินิยมที่สามารถกำหนดนิยามได้ เมื่อพิจารณาตามหลักพระพุทธวจนะว่า... “ดูก่อนชาวกาลามะ ! เมื่อใดก็ตามที่ท่านทั้งหลาย ทราบชัดด้วยตัวเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตือน ธรรมเหล่านี้เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อให้เกิดทุกข์โทษ ดูก่อนชาวกาลามะ ! เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละเว้นธรรมเหล่านั้นเสีย” และ “ดูก่อนชาวกาลามะ ! เมื่อใดก็ตามที่ท่านทั้งหลาย

³⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 266-559.

³⁶ ม. อุ. (บาลี) 14/105/89-95.

³⁷ อง. ตก. (บาลี) 20/6/182.

ทราบชัดด้วยตัวเองว่า ธรรมเหล่านี้เห็นกุศล ธรรมเหล่านี้ปราศจากโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้สรรเสริญธรรมเหล่านี้ เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุข ดูก่อนชาวกาลามะ ! เมื่อนั้นท่านทั้งหลายก็ควรเข้าถึงธรรมเหล่านี้อยู่เสมอ³⁸ จากพระพุทธวจนะนี้ เราจะสังเกตเห็นว่า พระพุทธองค์ตรัสถึงธรรมเป็นอกุศล จะทรงขยายความวลีที่ใช้แทนกันได้กับวลีที่ว่า “อกุศล” คือ มีโทษ ผู้รู้ดีเตียน เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อให้เกิดทุกข์โทษ และวลีที่แสดงถึง “กุศล” มีข้อความว่า ปราศจากโทษ ผู้รู้สรรเสริญ เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์

คำว่า ความดี (กุศลกรรม) และความชั่ว (อกุศลกรรม) ทางจริยศาสตร์แบบธรรมชาตินิยมว่าเป็นธรรมชาติที่สามารถใช้ประสาธน์ผสมผสานกันได้ ที่มีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม และถือว่า เป็นคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับค่าที่เป็นความจริงทางความดี (กุศลกรรม) ความชั่ว (อกุศลกรรม) การที่คุณค่าทางคุณธรรม ถือว่า อยู่ในระบบธรรมชาตินิยม เช่น ถ้ากล่าวถึงการฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ดิหรือชั่ว ตอบว่า ชั่ว ทำไมจึงชั่ว ก็เพราะว่า มันเป็นการกระทำที่ชั่วอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว โดยไม่ต้องไปอธิบายขยายความ ลักษณะนี้ ชั่วก็คือชั่ว ดีก็คือดี ส่วนนี้จะมีผลไปยังการกระทำที่ว่า ทำดีได้ดี, ทำชั่วได้ชั่ว³⁹ ในลักษณะดังกล่าว ดังนั้นคุณค่าจริยธรรม คือ ความดี (กุศลกรรม) ความชั่ว (อกุศลกรรม) จึงเป็นค่าคงที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ใครตีมสุราขาดสติ ถือว่า ความชั่ว (อกุศลกรรม) ไม่ว่าคนใดที่กระทำการตีมสุราขาดสติ ดังนั้นพระพุทธศาสนาก็มองเห็นว่า ความชั่ว (อกุศลกรรม) คุณค่าทางจริยธรรม คือ ความชั่ว (อกุศลกรรม) ก็เป็นค่าคงที่แก่ทุกๆ คนไม่เปลี่ยนแปลงเลย ดังนั้น ในแง่ของธรรมชาตินิยมนี้ยังยอมรับคุณค่าทางคุณธรรมที่มีบ่อเกิดมาจากมโนธรรม⁴⁰ เป็นตัวพิจารณาคุณค่าทางคุณธรรมด้วย พร้อมกับใช้ปัญญาหาเหตุผลจากการไตร่ตรองใคร่ครวญ และจัดอยู่ในความสมบูรณ์นัยนั้นเอง

การตัดสินว่ามนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตหรือไม่

1. วิวินิจฉัยการตัดสินโดยดูที่มา

วินิจฉัยการตัดสินโดยดูที่มา พระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งที่เป็นต้นเหตุหรือแรงผลักดันที่ทำให้มนุษย์กระทำความผิด 2 ฝ่าย โดยพิจารณาธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเสื่อมสามประการได้แก่อะไรบ้าง ได้แก่ อกุศลมูลสามประการ คือ อกุศลมูลกล่าวคือ ความโลภ อกุศลมูล กล่าวคือ ความโกรธ อกุศลมูล กล่าวคือ ความหลง ธรรมสามประการที่กล่าวมานี้จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเสื่อม ดังนั้นหลักธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเจริญสามประการได้แก่อะไรบ้าง ได้แก่ กุศลมูลสามประการ คือ กุศลมูล คือ ความไม่โลภ กุศลมูล กล่าวคือความไม่โกรธ กุศลมูลกล่าวคือ ความไม่หลง ธรรมสามประการที่กล่าวมานี้จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความ

³⁸ อง. ติก. (บาลี) 20/6/183-188.

³⁹ ส. ส. (บาลี) 15/156/140-141.

⁴⁰ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า 183

เจริญ⁴¹ เพราะว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงเรียกว่ากุศลมูลทั้ง 3 อย่าง แม้ชื่อจะฟังดูในเชิงปฏิเสธ เช่น อโลภะ ความไม่โลภ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งเหล่านั้นจะต้องแสดงออกมาในเชิงปฏิเสธตลอดไป

นอกจากนี้ ความไม่โลภ ในทัศนะของพระพุทธศาสนาแสดงตัวออกได้ทั้งในแง่ลบ และบวก ตัวอย่าง เช่น นาย ก. เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำงานอยู่ในสถานีตำรวจแห่งหนึ่ง ครั้งหนึ่งเขามีโอกาสทำการทุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ โดยที่เขาเห็นชัดว่าไม่มีใครจะรู้ หรือรับผิดชอบในการกระทำถ้าเขาลงมือทำจริงๆ ได้ เช่น นาย ก. ได้พิจารณาใคร่ครวญอยู่ทุก ๆ คืน ทุก ๆ วัน แต่แล้วเขาก็ตัดสินใจอย่างเด็ดขาดว่า เขาจะไม่ทุจริตต่อหน้าที่เด็ดขาด จะเห็นได้ว่า ในพระพุทธศาสนาถือว่า นาย ก. ถูกชักชวนให้เลิกทุจริตโดยมี อโลภเจตสิก เป็นตัวชักนำ เป็นต้น เหตุการณ์ต่อมา มีวันหนึ่ง นาย ก. กำลังเดินอยู่ริมทางเท้า เขาได้พบเด็กชายคนหนึ่งนั่งขอทานอยู่ เด็กคนนี้น่าสงสารมาก เนื้อตัว น่าตามอมแมมเลอะเทอะสกปรก ผอมดำ ผมยารุงรัง นาย ก. เห็นแล้วเกิดนึกสงสาร เขาจึงหยิบเศษสตางค์ในกระเป๋าเสื้อเช็ดให้เด็ก 10 บาท โดยโยนใส่กระป๋องที่เด็กขอทานถือไว้แล้วเด็กขอทานยกมือไหว้เขา การให้เศษสตางค์ของนาย ก. เกิดจากการผลักดันโดย อโลภะเจตสิก เช่นกัน จากเหตุการณ์ทั้ง 2 นั้น จะพบว่าในเหตุการณ์แรก ความไม่โลภของนาย ก. เป็นการแสดงออกในทางปฏิเสธ ส่วนในเหตุการณ์ที่ 2 เป็นการแสดงออกในทางตอบรับ การแสดงออกถึงเหตุการณ์ที่ 1 นั้น เป็นการยับยั้งความชั่ว ส่วนเหตุการณ์ที่ 2 นั้นเป็นการเสริมความดี ดังนั้นพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์จึงแสดงออกทั้งการกระทำดีอันเป็นเชิงบวก ส่วนการยับยั้งดเว้นการทำชั่ว อันเป็นการกระทำเชิงลบ หมายถึง “การทำความดีในพระศาสนาพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ทำดีโดยการงดเว้นไม่ทำชั่ว กับทำดี โดยการลงมือทำกรรมดี แต่ไม่ว่าจะทำดีในลักษณะใด การทำความดีทั้งหมดนั้นพระพุทธศาสนาอธิบายว่า มีที่มาจากสาเหตุที่เกิดจากกุศลมูลทั้ง 3 คือ ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงทั้งสิ้น⁴²

การพิจารณาถึง อกุศลมูล เช่น โลภะ หรือความโลภ ฟังชื่อของคำนี้ดูแล้วเป็นเชิงบวก (positive) แต่อาจจะแสดงตัวตรงข้ามกับเชิงบวก ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างจากเหตุการณ์แรกของนาย ก. ถ้าเขาดัดสินใจทำการทุจริตสินค้ำ การตัดสินใจของนาย ก. ในทางจริยธรรมแล้ว ถือว่า ถูกชักนำผลักดัน ปลดปล่อยจาก โลภเจตสิก นี่ก็คือการแสดงตัวในแง่บวกของความโลภ เพราะอยากได้ผลประโยชน์ แต่เหตุการณ์ที่สอง นาย ก. เห็นเด็กขอทาน เขาลังเลใจ ใจหนึ่งก็อดสงสารไม่ได้ แต่ใจหนึ่งก็คือเสียตัง 10 บาท อาจเอาไปซื้อของเล็กๆ น้อยๆ ได้ ถ้าเหตุการณ์ดังกล่าวนาย ก. ตัดสินใจเลือกที่จะไม่ให้เงิน 10 บาท แล้วเขาก็เดินเลยผ่านไปโดยไม่สนใจใยดี ในหลักการนี้พระพุทธศาสนาจะตอบว่า เกิดจากแรงผลักดัน โลภเจตสิก นี่คือการแสดงตัวในแง่ลบของความโลภ

2. วิจัยการตัดสินใจโดยดูที่ผล

วิจัยการตัดสินใจเป็นการวิจัยการกระทำ หรือสภาวะธรรมโดยดูผลดังนี้ 2 ประการ คือ

⁴¹ ที.ปา. (บาลี). 11/353/243-244

⁴² สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สารมวลชลจำกัด, 2535),

1. วิจัยการตัดสินใจโดยดูที่ผล ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องตัดสินการกระทำทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยการพิจารณาจากเจตนาเป็นต้นเหตุ โดยอาศัยจิตเป็นตัวดำริในการกระทำตลอดจนกระบวนการกระทำจนสำเร็จ ซึ่งมีปัจจัยที่นำมาเป็นเกณฑ์ได้ ได้แก่

1.1) เจตนาในการกระทำ พิจารณาการกระทำตามมูลเหตุว่า ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นจากกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ พึงเข้าใจว่าเป็นความดี แต่ถ้าเกิดมาจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ พึงรู้นั่นคือ ความชั่ว

1.2) ผลกระทบต่อการกระทำ พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมเจริญงอกงาม หรือกุศลธรรมลดลงหรือไม่ ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพหรือไม่อย่างไร

2. วิจัยการตัดสินใจโดยดูที่ผลรอง ได้แก่

2.1) มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่าการกระทำนั้นตนเองสามารถดีเตือนตนเอง ได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่

2.2) พิจารณายอมรับของวิญญูชน นักปราชญ์หรือบัณฑิตว่า ยอมรับ ชื่นชม สรรเสริญ หรือตำหนิตีเดียมนหรือไม่

2.3) พิจารณาลักษณะผลของการกระทำต่อตนเองและต่อผู้อื่นว่า “เป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่” และ “เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นหรือไม่” เพราะว่า การยอมรับของวิญญูชนดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “อนวิจฺจ วิญญู” วิญญูใคร่ครวญแล้ว จึงมีการติเตียนหรือสรรเสริญ คือ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ⁴³ พฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ สามารถพิจารณา ได้ดังนี้คือ

1) พิจารณาว่าพฤติกรรมนั้นๆ มีคุณและโทษต่อชีวิตอย่างไร หรือมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายขึ้นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

2) พิจารณาว่าพฤติกรรมนั้นๆ มีคุณหรือโทษต่อสังคมอย่างไร คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกให้แก่จริงแก่ตน

3) พิจารณาว่าเป็นคุณหรือโทษต่อสังคมอย่างไร คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวมหรือไม่

⁴³ ม. ม. (ไทย) 13/38/41.

4) พิจารณาด้วยมโนธรรม หรือโดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็นความรู้สึกลึกซึ้งผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5) พิจารณาจากมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัยที่จะมีให้ถือกันโดยมโนการหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้ว ยอมรับหรือไม่ยอมรับของวิญญูชนเหล่านั้นในแต่ละกรณี⁴⁴

องค์ความรู้

หลักปฏิบัติเพื่อทำให้นุญชามีคุณค่าต่อชีวิตในพระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ตามหลักความดีอันควรประพฤติปฏิบัติที่เป็นผลได้มาจากหลาย ๆ ทาง เช่น ทางประเพณี ทางวัฒนธรรม ทางกฎหมาย เป็นต้น ในการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติที่เป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตที่ดีอันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุดในอุดมคติของชีวิตครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่าการกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร โดยพระพุทธศาสนามีจุดหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุขในการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 3 ระดับ ด้วยกัน คือ (1) คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเบื้องต้นของธรรมจริยา ได้แก่ ธรรม 5 ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมเบื้องต้น (2) คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ชั้นกลาง จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ กุศลกรรมบถและเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย (3) คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ชั้นสูง เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่บุคคลประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่จริยธรรมระดับพื้นฐานและระดับกลางนั้นสามารถใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสงบสุขร่มเย็นแก่มนุษย์ได้ในระดับโลกียสุขเท่านั้น แต่ไม่อาจจะเข้าสู่อุดมคติสูงสุดของชีวิตมนุษย์ได้ เหตุฉะนั้น มนุษย์จึงต้องอาศัยวิถีทางที่สูงกว่าจริยธรรมพื้นฐานทั้งสองระดับเพื่อบรรลุถึงอุดมคติสูงสุดที่เรียกว่า จริยธรรมระดับสูง ในการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา ในการที่จะตัดสินว่าอะไรคือจริยธรรมแนวพระพุทธศาสนานั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิง จริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็โดยอาศัยการกระทำใน 2 ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือการกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูลถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูลถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควรโดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนา

⁴⁴ พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 6. (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2525), หน้า 180.

ของการกระทำ บทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทได้นั้นต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั้นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้ โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ “หลักปฏิบัติเพื่อทำให้มนุษย์มีคุณค่าต่อชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า องค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามหลักของการกระทำว่า “อะไรดี” หรือ “อะไรไม่ดี” “อะไรควร” หรือ “อะไรไม่ควร” ซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีที่เราต้องปฏิบัติตาม ได้แก่ ศีล ๕, กุศลกรรมบถ 10, อริยอัฏฐังคิกมรรค ทั้ง 3 ประการนี้ ซึ่งเป็นการตัดสินทางจริยธรรม เพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี และมีความสุข ในการมีคุณธรรมจริยธรรมต่อกัน คือ (1) คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเบื้องต้น ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมเบื้องต้น (2) คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ชั้นกลาง เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้น (3) คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ชั้นสูง ซึ่งเป็นจริยธรรมระดับสูงสุด คุณธรรมทั้ง 3 ประการนี้ ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา อาศัยการกระทำใน 2 ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือ (1) การกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า และ (2) การกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควร โดยมีหลักพิจารณา ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำ บทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ ในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นจะต้องลงมือปฏิบัติเอง และพิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเอง จึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้อง และได้ผลอย่างจริงแท้ โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงนั่นเอง

หนังสืออ้างอิง

- บุญมี แท่นแก้ว. (2527). **ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- _____. (2540). **พระพุทธศาสนากับปรัชญา**. (Buddhism and Philosophy). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). (2536). **ยิ่งก้าวถึงสุขยิ่งใกล้ถึงธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (2532). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- _____. (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8, ฉลองสมโภชพระไตรปิฎก ภาษาบาลี อักษรล้านนา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยูร ธรรมจิตโต). (2525). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสถานจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, 2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- วคิน อินทสระ. (2549). **พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- วิทย์ วิศุทเวทย์. (2526). **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- ศิริรักษ์. ส.. (2526). **ก้าวแรกของปรัชญาฝรั่ง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวิวัฒนาพานิช จำกัด.
- สมภาร พรหมทา. (2535). **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สารมณฑลจำกัด.
- Aristotle, (1925). *Nicomachean Ethics*. First published by Oxford New York. Oxford University Press.
- Stumpf, Samuel Enoch. (1975). *Socrates to Sartre: a History of Philosophy*. 2n ed.

การประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อการพัฒนา
คุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนา
Application of *Sammāvaṃsa* to Develop Quality of Life
in Today-Society according to the Teaching of Buddhism

นพขวัญ นาคนวล¹

Noppakon Naknual

E-mail: Tuijumgem@gmail.com

สรวิษฐ์ วงษ์สะอาด²

Sorawit Wongsard

E-mail: wongsardsorawit@gmail.com

Received: July 14, 2024 Revised: October 7, 2024

Accepted: October 18, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “การประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า สัมมาวายามะ เป็นองค์ธรรมในอริยมรรค 8 หมายถึง เพียรชอบหรือพยายามชอบ 1) พยายามระวังมิให้อกุศลธรรมที่ยังมีได้เกิด เกิดขึ้น 2) พยายามละเสียซึ่งอกุศลธรรมที่ยังเกิดขึ้นแล้ว 3) พยายามทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพียรชอบ 4) เจริญกุศลที่บังเกิดขึ้น แล้วนั้น สัมมาวายามะหรือ ความพยายามชอบตามหลักพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ 3 ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์ ด้านปรารถประโยชน์ และด้านอุภยัตตประโยชน์ สำหรับในการประยุกต์ใช้ สัมมาวายามะ เพื่อการพัฒนาชีวิต จำแนกออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านการศึกษา ต้องหมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้ง ปรัชญา ปฏิบัติ ซึ่งเป้าหมายคือปฏิเวธ 2. ด้านการทำงาน ต้องส่งเสริมให้เกิดศิริโอตตปละและวิริยะในการ ทำงาน มีความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ และไม่ท้อจืดต่อหน้าที่ที่รับมอบหมาย 3) ด้านการพัฒนาตัวเอง การ พัฒนาต้องพัฒนาทั้งกายและจิตใจ ตามหลักภาวนา 4 และ 4) ด้านการปฏิบัติธรรม นำหลักสัมมาวาเย มา เป็นหลักในการการทำความเพียรเพลาผลาญความชั่ว ต้องอาศัยหลักปฏิบัติของการบำเพ็ญตะบะ คือ การฝืน

¹ นพขวัญ นาคนวล, นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความต้องการของกิเลส แบ่งได้ 2 ประเภท คือ 1) สัลลหะ คือ การฝืนกิเลส ด้วยกำจัดกิเลสค่อยเป็นค่อยไป หรือค่อยขัดเกลากันไป และ 2) ตุตังคะ คือ การฝืนกิเลสด้วยการกำจัดกิเลสแบบหักโหมรุนแรงได้ผลทันตาเห็น

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, สัมมาวายามะ, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, สังคมปัจจุบัน, พระพุทธศาสนา.

Abstracts

This article aims to study “Application of *Sammāṇāyama* to Develop Quality of Life in Today-Society according to the Teaching of Buddhism.’ The result showed that *Sammāṇāyama* is one among of the Noble Eightfold Path, signifying a commitment or endeavor towards moral rectitude. It involves: 1) the effort to prevent unwholesome mind from arising, 2) the effort to abandon of existing unwholesome mind, 3) the effort to cultivate wholesome mind that have not yet arisen, and 4) the effort to sustain wholesome mind that have arisen. *Sammāṇāyama* aligns with the teachings of Buddhism and comprises 3 objectives: benefits in the present life, in future lives, and benefits for spiritual progress. Regarding the application of *Sammāṇāyama* for personal development, it can be categorized into 4 dimensions: 1) Educational dimension which emphasizes consistent learning and teaching of precepts and practices with the goal of self-discipline, 2) Occupational dimension which promotes diligence, conscientiousness, and non-deception in work while maintaining ethical attitudes, 3) Self-development dimension involving physical and mental growth following the principles of discipline, and 4) Ethical dimension fostering *Sammāṇāyama* to suppress unwholesomeness and instigate virtue through the practice of abstaining from desires, divided into 2 categories: 1) *Sallekha* or gradual suppression of desires, and 2) *Tuttān̄gha* or forceful suppression with immediate effects.

Keywords: Application, *Sammāṇāyama*, Quality of Life Development, Current Society, Buddhism.

บทนำ

มนุษย์ทั้งหลายล้วนแสวงหาหนทางแห่งการพ้นทุกข์ หรือไม่ก็พยายามแสวงหาความสุขด้วยความไม่เข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นคนในพุทธศาสนาและบุคคลในศาสนาอื่นๆ ไม่มีใครอยากอยู่กับทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นเพียงขณะสั้นๆ ก็ตาม ข้อปฏิบัติที่จะเดินทางไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์นั้น มีมหาบุรุษผู้สั่งสมบารมีมาอย่างมากมายคือ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งทรงตรัสรู้อรุณวิสัย 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มรรคจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพ้นทุกข์ของบุคคล เพราะหากไม่มีมรรค มนุษย์จะหาทางออกจากทุกข์ไม่ได้เลย ทุกวันนี้ที่ทุก

คนแก่ทุกข์กันอยู่นั้น ก็ทำได้แต่กลบเกลื่อน เสมือนการกวาดฝุ่นไปไว้ใต้พรมเท่านั้น ทุกคนพูดกันได้เพียง คนดี ความดี คนชั่ว ความชั่ว การมีศีลมีธรรมล้วนทำให้คนเป็นคนดีทุกศาสนา การเป็นคนดีนั้นพ้นทุกข์หรือไม่ เมื่อพลัดพรากไม่ว่าสิ่งรักหรือคนรัก ก็ไม่สามารถพ้นทุกข์ได้ อย่างมากก็อดทนระทมขมขื่นไว้ภายใน ดังนั้น ความจริง คือ ไม่มีใครดับทุกข์ถาวรได้หากไม่เดินตามมรรค (มัคคาณคคา)

มรรคมองค์ 8 หรือที่เรียกว่า อัฐังคิกมรรค หรืออริยอัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางอันประเสริฐ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ พยายามชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ³ ในพระอภิธรรมปิฎก ได้กล่าวถึง สัมมาวายามะว่า สัมมาวายามะ เป็นไฉน? การระดมความเพียรทางใจ ความก้าวหน้า ความบากบั่น ความขะมักเขม้น ความพยายาม ความอุตสาหะ ความอดสู ความเข้มแข็ง ความมั่นคง ความก้าวหน้าไม่ลดละ ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ การแบกพูนเอาธุระไป วิริยะ วิริยนทริย วิริยพละสัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ ที่เป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ⁴

การบำเพ็ญความพากเพียร เป็นเรื่องยืนยันว่า การตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า เป็นเรื่องของผู้มี ความพากเพียรอย่างยิ่ง ไม่ใช่เรื่องของผู้มี ความพากเพียรน้อยหย่อน แต่เป็นเรื่องของผู้มีกำลังเข้มแข็งไม่ย่อท้อเสีย ง่ายๆ ทางพระพุทธศาสนาเล่าเรื่อง มหาชนกชาดก ว่าเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญ วิริยบารมี โดยเล่า เป็นเรื่องราว มหาชนกได้เดินทางไปทางทะเล เรือได้ถูกพายุแตกลงในมหาสมุทร ผู้คนในเรือจมน้ำตายไปบ้าง เป็นเหยื่อของปลาร้ายไปบ้าง ที่หมดกำลังใจอมืออมเท้าจมน้ำตายเสียก็มาก ส่วนมหาชนกไม่ยอมลดละ อุตสาหะวิริยะ พยายามแหวกว่ายไป โดยคิดว่าเมื่อเรี่ยวแรงยังมีอยู่ การยอมจมน้ำตายโดยไม่พยายามนั้น เป็นเรื่องที่น่าละอายอย่างยิ่ง เทวดาฟ้าดินจะตำหนิได้ว่าผู้นั้นไร้ความเพียร ได้พยายามแหวกว่ายไปทางเมือง มิถิลาในที่สุดก็ถึงฝั่งและรอดชีวิต มีโอกาสได้ครองเมืองมิถิลา ดังนั้น ปัจจัยสำคัญที่สร้างความปรารถนาให้ สำเร็จคือความเพียร⁵

หากประมวลพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งการแนะนำสาธยาย สู่ความเข้าใจจะทำให้เกิดความศรัทธาต่อการปฏิบัติ จนถึง การเข้าใจในธรรม จักเป็นประโยชน์ และทำให้พุทธ ศาสนาเจริญรุ่งเรืองเพื่อเป็นที่พึ่งของบุคคล ผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ที่แท้จริง ทั้งในกาลปัจจุบันและในกาล อนาคต การทำความเข้าใจมรรคมองค์ 8 จนถึงขั้นการปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลกันจริงๆ โดยเน้นคำสอนที่ พระองค์ตรัสรู้ที่ทรงประทานไว้กับเหล่าสาวกทั้งหลายมาประมวลเพื่อให้เห็นภาพอย่างชัดเจน เพื่อประโยชน์ ต่อการเดินทางของทุกๆ คนอย่างถูกต้อง อาจทำให้ชาวพุทธทั้งหลายได้เห็นภาพรวมของเส้นทางเดินจนหมด

³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรม, 2558), หน้า 215.

⁴ อภ.วิ. (ไทย) 35/181/140,586/320.

⁵ สุวรรณ เพชรนิล, พุทธปรัชญาเบื้องต้น, (ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539), หน้า 80.

ข้อสงสัย หากเราเข้าใจแก่นแท้แล้ว เราจะเลือกใช้อุบายต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ของแต่ละบุคคล⁶ ในการนำหลักธรรมไปปฏิบัติ หรือการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล

นิยามและความหมายของสัมมาวายามะ

คำว่า “สัมมาวายามะ” แปลว่า ความพยายามชอบ⁷ ซึ่งสอดคล้องกับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า สัมมาวายามะ หมายถึง ความพยายามชอบ⁸ ได้แก่ ปธาน หรือ สัมมัปปธาน 4⁹ และ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) ได้ให้ความหมาย สัมมาวายามะ แปลว่า เพียรจตุสภาวะธรรมปัจจุบัน นอกจากนี้ ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก ยังให้ความหมายของคำว่า สัมมาวายามะ หมายถึง เพียรชอบ¹⁰ และในวิภังคสูตร คำว่า สัมมาวายามะ แปลว่า เพียรชอบหรือพยายามชอบ ดังมีใจความว่า “สัมมาวายามะเป็นไฉน? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น พยายาม ปราศจากความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อความตั้งมั่น ไม่พัวพันเพิ่มพูน โปญสฺส เจริญบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ”¹¹

กล่าวสรุปได้ว่า คำว่า วายามะ นั้นก็เป็นรูปบาลี ถ้าเป็นสันสกฤต มันเป็น ยายามะ ที่มาเป็นคำว่า พยายาม ในภาษาไทย จงถือเอาความหมายของคำว่าพยายามในภาษาไทยก็แล้วกัน แต่ในภาษาไทยมักจะเรียกสั้น ๆ ว่าความเพียร ในเมื่อในที่นี้เรียกว่า วายามะ ในภาษาไทยเราก็มักจะเรียกกันว่า ความเพียร ที่นี้ความเพียรนี้ ท่านให้ไวพจน์ คือคำแทนกันได้เยอะแยะไปหมดเลย ลัทธิ ความมั่นคง ยืนหยัด สู้อยู่ได้ เรียกว่า ลัทธิ นี่ก็เป็นแทนชื่อของความเพียร เพราะว่า ความเพียรมันต้องยืนหยัด สู้อยู่ได้ ประการนี้ ปรากรม ปรักมะ นี่คือการไปข้างหน้า ก้าวไปข้างหน้า ก้าวไปข้างหน้า แล้วก็ อธิปปฏิวาณี, อธิปปฏิวาณี ไม่ยอมถอยหลังกลับ ไม่ยอมถอยหลังกลับ ชื่อแทนกันได้อย่างนี้มีมาก ซึ่งเราอาจจะมองดูตัวเอง เก็บขึ้นมาได้เองจากภาษาไทยเรา ความพยายาม คือการกระทำอย่างเข้มแข็งทรหดอดทน เรื่อยไปเรื่อยไป จนกว่าจะประสบความสำเร็จ นี่เรียก วายามะ

⁶ ประเสริฐ อุทัยเฉลิม, *กลัวเกิดไม่กลัวตาย*, (สมุทรปราการ: ชมรมกัลป์ยานธรรม, 2554), หน้า 11-12.

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด, 2556), หน้า 1170

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546), หน้า 843

⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 26, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, 2556), หน้า 216.

¹⁰ อภิ.วิ. (ไทย) 35/492/374.

¹¹ ที.ม. (ไทย) 14/299/348

สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการศึกษา

คำว่า การศึกษา มาจาก คำว่า “สิกขา” ในภาษาบาลีซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่าเอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็นการเห็น เมื่อรวมความกันแล้วแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเองเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้อง ได้แก่ การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จักการดับทุกข์และความรู้จักทางให้ถึงความดับทุกข์และยังได้ให้ความหมายของการศึกษาในพระพุทธศาสนา¹² การศึกษาในพระพุทธศาสนา หมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้เข้าใจจดจำได้เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วย จนเกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูงเพื่อทำลายอัสวกิเลส ดังที่ พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, ดร. วิเคราะห์ศัพท์ ดังนี้ คำว่าการศึกษา หากแปลตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะได้ว่า¹³ 1) การเห็นด้วยปัญญา 2) การเห็นด้วยตนเอง 3) การเห็นตนเอง 4) การเห็นเท่าทัน และ 5) การเห็นตามความเป็นจริง

นอกจากนี้ คำว่า การศึกษา ตรงกับคำว่า สิกขา ที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา และความหมายของคำว่า สิกขา กล่าวไว้ดังนี้ว่า¹⁴ บุคคลย่อมศึกษาอริสัจ คือศึกษาเรื่องความประทุติติทางกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้างเมื่อเห็นวงจิตคำนึงถึงการศึกษา 3 อย่างนี้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็นคือเข้าใจก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อตั้งจิตกำหนดแน่วแน่ว่า ศึกษา เมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาก็เรียกว่า ศึกษา เมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อละสิ่งที่พึงละก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่ควรประจักษ์แจ้งก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อฝึกอบรมเจริญสิ่งที่ควรปฏิบัติควรฝึกอบรมก็ชื่อว่าศึกษาอีกตอนหนึ่งว่า¹⁵ ภิกษุเล่าเรียนพระสูตร เล่าเรียนพระวินัย เล่าเรียนพระอภิธรรม ถือปฏิบัติเป็นผู้อยู่ป่าเป็นประจำ ถือปฏิบัติเป็นผู้ฉันอาหารบิณฑบาตเป็นประจำ ถือผ้าบังสุกุล คือผ้าที่เขาทิ้งแล้วเอามาซักเอามาย้อมทำเองเป็นประจำถือมีจีวรแค่ 3 ผืนเป็นประจำ เป็นต้น โดยเฉพาะการศึกษาในพระพุทธศาสนาว่าเป็นการศึกษาที่ยอดเยียมกว่าการศึกษาทั่วไปว่า¹⁶ บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมศึกษาศิลปะเกี่ยวกับช้างบ้าง ม้าบ้างรถบ้างธนูบ้าง ดาบบ้าง หรือศึกษา ศิลปะชั้นสูงชั้นต่ำ ย่อมศึกษาต่อสมณะหรือพราหมณ์ผู้เห็นผิดผู้ปฏิบัติผิด เพราะว่าการศึกษานี้มีอยู่ เราไม่กล่าวว่าไม่มี ก็แต่ว่าการศึกษานั้นเป็นการศึกษาที่เลว ส่วนผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่น มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมศึกษาอริสัจบ้าง อริจิตบ้าง อธิปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่พระ

¹² พุทธทาสภิกขุ, ความกลัว: พุทธศาสนา ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2530), หน้า 42.

¹³ พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, ธรรมทรรศน์ปฏิวัติการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ประชาธรรม, 2544), หน้า 3-4.

¹⁴ ชุ.ม. (ไทย) 29/960/608.

¹⁵ ชุ.ม. (ไทย) 29/409/285.

¹⁶ อญ.ปญจก. (ไทย) 22/235/287.

ตถาคตประกาศแล้ว การศึกษานี้ยอดเยี่ยมกว่าการศึกษาทั้งหลาย ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อให้แจ้งซึ่งนิพพานคุณาริกะทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้มีศรัทธาตั้งมั่น มีความรักตั้งมั่นมีศรัทธาไม่หวั่นไหวมีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมศึกษาอริยสัจบ้าง อริยจิตบ้าง อริยปัญญาบ้าง ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วนี้เราเรียกว่า ลิกขานุตตริยะะ

จะเห็นว่าการศึกษา ก็คือมี การเล่าเรียนและการปฏิบัติไปพร้อมกันและความจากพุทธพจน์ยังชี้ให้เห็นว่าการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) การศึกษาแบบธรรมดาสามัญทั่วไป และ 2) การศึกษาในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นการศึกษาที่ยอดเยี่ยม คือ ไตรสิกขา เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์หรือพระนิพพานในพระพุทธศาสนา มีการแบ่งคนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามการศึกษา เรียกว่า เสขะ และอเสขะ คือ ผู้ที่ยังต้องศึกษา และผู้ที่จบการศึกษาแล้ว¹⁷ ก็เพราะว่า พระเสขะ ? เพราะยังต้องศึกษาต่อไป. ศึกษาอะไร? ศึกษาอริยสัจสิกขาบ้าง อริยจิตสิกขาบ้าง อริยปัญญาสิกขาบ้าง... พระเสขะทั้งหลาย คำนึงถึงไตรสิกขานี้ศึกษาอยู่รู้ศึกษาอยู่ อริยฐานจิตศึกษาอยู่ น้อมใจไปด้วยศรัทธาศึกษาอยู่ ประคองความเพียรศึกษาอยู่ตั้งสติไว้ศึกษาอยู่ ตั้งจิตศึกษาอยู่รู้ทั่วด้วยปัญญาศึกษาอยู่ รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้อย่างศึกษาอยู่ กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ศึกษาอยู่ ละธรรมที่ควรละศึกษาอยู่ เจริญธรรมที่ควรเจริญศึกษาอยู่ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งศึกษา อยู่ประพฤติเอื้อเพื่อ ประพฤติเต็มใจ สมาทานประพฤติไป เพราะเหตุนี้ จึงเรียกว่า พระเสขะ พระเสขะเหล่านี้ ได้แก่ พระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อโสดาปัตติผล พระสกทาคามีท่านผู้ปฏิบัติเพื่อสกทาคามีผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่ออนาคามีผลพระอรหันต์ และท่านผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตผลจากความหมายในข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระเสขะคือบุคคลที่ยังต้องศึกษาในไตรสิกขาเป็นคนมีการศึกษา โดยจำกัดความไว้เฉพาะอริยบุคคลขั้นต้น ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไปเท่านั้นจึงนับเข้าเป็นพระเสขะ ส่วนคนทั้งหลายที่มีคุณธรรมด้อยกว่าพระโสดาบัน ย่อมเรียกชื่อต่างๆ กันไป ตามระดับคุณธรรม ความประพฤติและปัญญา กล่าวคือ¹⁸ ผู้ที่ยังอยู่ใต้กระแสครอบงำของโลกธรรม ไม่รู้ไม่เข้าใจสิ่งทั้งหลายด้วยปัญญาที่เท่าทันตามสภาวะและตามเหตุปัจจัย ดำเนินชีวิตเพียงไปทางมัวเมาในกามสุขบ้าง ปิปรัดทรมานตนเองอย่างเข้มงวดบ้าง หรือยึดถือแบบแผนวิธีที่ม่งาย ไม่ดำเนินตรงไปในมัชฌิมาปฏิปทา เรียกว่า ปุณฺณผู้ที่ห่างไกลอารยธรรม มีตบอด ไม่รู้จักดีชั่ว ดำเนินชีวิตตามกระแสแห่งตัณหาชักพาไปไม่ใช่ความคิดและปัญญา พร้อมทั้งจะเบียดเบียนผู้อื่นด้วยความเห็นแก่ตัว เรียกว่า อังฺฆพาล ปุณฺณผู้ที่รู้จักอารยธรรม เมื่อได้สดับเสียงของอริยบุคคลแล้ว เริ่มดำเนินชีวิตดีงาม มีศีลธรรมประกอบด้วยกุศลกรรมมถ 10 ประการ หรืออย่างน้อยดำรงอยู่ในสภาวะแห่งศีล 5 ประการ เรียกว่า กัลยาณปุณฺณ หรือ สุตวันต์อริยสาวก คือ ผู้สดับศาสน์แห่งอารยชน ตั้งต้นที่จะเดินเข้ามาใกล้อริยมรรค อนึ่ง พระอเสขะคือบุคคลที่จบการศึกษาแล้ว ได้แก่ พระอรหันต์ เนื่องทำกิจเกี่ยวกับฝึกฝนอบรมตนบริบูรณ์แล้วในมรรค ไม่มีกิเลส และไม่มีภูมิธรรมที่สูงกว่านี้ที่จะต้องชวนชวนอีก ดังความที่ปรากฏว่า¹⁹ ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มี

¹⁷ ชุ.จ. (ไทย) 30/92/16.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2546), หน้า 912.

¹⁹ อจ.ทสก. (ไทย) 24/111/161.

พระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญที่เรียกว่า อเสขะๆ ดังนี้ ภิกษุเป็นอเสขะด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเห็นชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยความดำริชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยการเจรจาชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยการทำงานชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยการเลี้ยงชีพชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยความพยายามชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยการระลึกรู้ชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยความตั้งใจชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยความรู้ชอบอันเป็นอเสขะ ประกอบด้วยความหลุดพ้นชอบอันเป็นอเสขะ ดูกรภิกษุ ภิกษุย่อมเป็นอเสขะ ด้วยประการอย่างนี้แลฯ ฉะนั้นในเบื้องต้นนี้จะพิจารณาเฉพาะคำว่า สิกขา ก่อน จะเห็นได้ว่า ความหมายของการศึกษาในพระพุทธศาสนาได้มุ่งหมายเพียงแต่การศึกษาในระดับปริยัติเพราะว่า หากพอใจเพียงแค่ปริยัติโดยไม่นำไปสู่การปฏิบัติก็ไม่สามารถบรรลุผลประโยชน์สูงสุดที่พึงได้พึงถึง แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะส่งเสริมให้เล่าเรียนปริยัติเป็นเบื้องต้น แต่ก็ไม่สรรเสริญถ้าบุคคลพึงพอใจและหยุดอยู่เพียงแค่นั้นเล่าเรียนปริยัตินั้นจึงได้อุปมาบุคคลที่พอใจเล่าเรียนเพียงแค่ปริยัติว่าเหมือนกับคนตาบอดถือคบเพลิงทว่าตนเองกลับไม่ได้เห็นแสงสว่างของคบเพลิงที่ตนเองถือหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือไม่อาจได้รับประโยชน์ที่สมบูรณ์แท้จริงจากสิ่งที่ได้เล่าเรียนหรือท่องจำมา²⁰ ดังตัวอย่างเช่น พระพุทธศาสนามุ่งเสนอหลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือความทุกข์ของมนุษย์หากศึกษาถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยมองถึงสภาพสังคมของอินเดียหรือชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล พอที่จะอธิบายถึงสาเหตุดังกล่าวได้ดังจะเห็นได้ว่าสภาพสังคมของอินเดียในยุคนั้นเผชิญกับสภาพปัญหาที่หลากหลาย แต่ปัญหาสำคัญอันเนื่องมาจากการศึกษาก็ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะการศึกษาต่อสมณะและพราหมณ์ผู้เห็นผิดปฏิบัติผิดแล้วก่อให้เกิดความเห็นความเชื่อและการปฏิบัติผิดที่ประกอบด้วยความสุดโต่งทั้ง 2 ทาง เกิดขึ้นและกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมยุคนั้น กลุ่มที่เชื่อในพลังอำนาจพิเศษของพระเจ้าที่สามารถดลบันดาลให้ทุกข์ให้โทษหรือให้สุขให้สมหวังได้ก็เฝ้า แต่วิงวอนปรนเปรอด้วยเครื่องสักการบูชาด้วยวิธีการต่าง ๆ แม้กระทั่งการทรมานร่างกายให้ได้รับความลำบากเพื่อให้พระเจ้าพอใจแล้วบันดาลให้ตนสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา²¹ เป็นต้น

ซึ่งพระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นเลิศทางด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ท่านอาศัยความเพียรชอบ สัมมาพยายามในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรค และยังเป็นแบบอย่างให้กับพระสาวกในพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน สำหรับ พระราहुล เป็นพระโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ กับพระนางยโสธรา (พิมพา) เป็นพระนัดดาของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ เมื่อพระบรมศาสดาได้ตรัสรู้แล้วเสด็จมาเทศนาโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ที่นิโครธาราม วันหนึ่งพระองค์เสด็จไปที่พระราชนิเวศน์ของพระนางยโสธรา พระราชเทวีเฝ้าของพระองค์ พระนางได้ส่งพระราहुลกุมาร ผู้เป็นพระโอรสออกมาทูลขอพระราชสมบัติที่ควรจะได้ ราहुลกุมารออกไปเฝ้าเจรจาปราศรัยแสดงความรักใคร่มีประการต่าง ๆ ครั้นเห็นพระบรมศาสดาจะเสด็จกลับ จึงร้องทูลขอราชสมบัติพลางตามเสด็จพระบรมศาสดาทรงดำริว่า

²⁰ ส.ม. (ไทย) 29/784/162.

²¹ ขุ.วิ. (ไทย) 26/397/249.

ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ที่จะมั่นคงถาวร และประเสริฐยิ่งกว่าอริยทรัพย์นั้นไม่มี ควรที่เราจะให้อริยทรัพย์แก่
 ราชกุมาร เมื่อพระพุทธรูปองค์ทรงดำริอย่างนี้แล้ว จึงตรัสสั่งพระสารีบุตรว่า สารีบุตร ถ้าอย่างนั้น เธอจงให้
 ราชกุมารเกิด ขณะนั้นราชกุมารยังเยาว์อยู่มียายุยังไม่ครบอุปสมบท พระสารีบุตรจึงทูลถามว่า จะโปรดให้
 ข้าพระพุทธเจ้าบวชราชกุมารอย่างไร พระบรมศาสดาทรงปรารภเรื่องนี้ให้เป็นเหตุ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุ
 บวชกุลบุตรที่มีอายุยังไม่ครบอุปสมบทให้เป็นสามเณร ด้วยการให้สรณคมน์ 3 นับได้ว่าราชกุมารเป็นสามเณรรูป
 แรกในพระพุทธศาสนา เมื่อราชกุมารบวชเป็นสามเณรแล้ว ตามเสด็จพระบรมศาสดา และพระอุปัชฌาย์
 ของตนไป ครั้นมีอายุครบแล้วก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ วันหนึ่งในขณะที่พระราหุลพักอยู่ ณ สวนมะม่วงแห่ง
 หนึ่งในกรุงราชคฤห์ พระบรมศาสดาเสด็จไป ณ ที่นั้น ทรงแสดงราหุลวาทีสูตรซึ่งว่าด้วยภาชนะน้ำเปล่า
 บรรยายเปรียบเทียบด้วยคนพุดมฺุสาวาทเป็นต้น ตรัสสอนให้พระราหุลสำเหนียกตามเทศนานั้นแล้วเสด็จ
 กลับไป ต่อมาอีกวันหนึ่งพระราหุลเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาตรัสสอนด้วยมหาราหุลวาที ซึ่งว่าด้วยรูป
 กรรมฐานธาตุ 5 อย่างคือ ปฐวีธาตุ ธาตุดิน, อาโปธาตุ ธาตุน้ำ, เตโชธาตุ ธาตุไฟ, วาโยธาตุ ธาตุลม และ
 อากาสธาตุ ช่องว่าง ให้ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตามสภาพที่เป็นจริงว่า สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา ส่วนนั้นไม่เป็น
 ของเรา ส่วนนั้นไม่ใช่ของเรา เป็นต้น ในที่สุดก็ตรัสสอนในกรรมฐานอื่น ๆ ให้เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา
 อุเบกขา อสุภสังขยา อนิจจังสังขยา ครั้นทรงสอนจบแล้วพระราหุลมีจิตยินดีในคำสอนของพระบรมศาสดา
 ต่อมาพระราหุลได้ฟังพระพุทโธวาทเกี่ยวกับวิปัสสนา คล้ายกับโอวาทที่ตรัสสอนภิกษุปัญจวัคคีย์ เพียงแต่ใน
 ที่นี้ยกกายตนะภายในภายนอก เป็นต้น ขึ้นแสดงแทนขันธ์ 5 ท่านส่งจิตไปตามพระธรรมเทศนาก็ได้บรรลุพระ
 อรหัตตผลเป็นพระอรหันต์เพราะพระราหุลนั้น ท่านเป็นผู้ใคร่ในการศึกษาธรรมวินัย ครั้นท่านลุกขึ้นแต่เช้าก็
 ไปกอบทรายให้เต็มฝ่าพระหัตถ์แล้ว ตั้งความปรารถนาว่า ในเวลานี้ข้าพเจ้าพึงได้รับซึ่งโอวาทคำสอนจาก
 สำนักของพระบรมศาสดา หรือจากสำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ทั้งหลายให้ได้มากประมาณเท่าเม็ดทรายใน
 กำมือแห่งข้าพเจ้านี้ ด้วยเหตุนี้เอง พระราหุลจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุ
 ทั้งหมด ผู้ใคร่ในการศึกษา

กล่าวสรุปได้ว่า การศึกษา ก็คือ เหล่าเรียนต้องอาศัยความเพียร 4 ประการ ได้แก่ ข้อที่ 1 ความ
 ขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ ซึ่งหน้าที่ของผู้บวชใหม่ ต้องหมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้ง ปรีชาติ ปฏิบัติ ซึ่งเป้าหมายคือ
 ปฏิเวธ ตามที่ครูบาอาจารย์ได้แนะนำ ไม่ลบหลู่หรือเทียบเสมอครูบาอาจารย์ ทำหน้าที่เป็นศิษย์ด้วยความ
 วิริยะอุตสาหะ ข้อที่ 2 การพยายามหาครู และทำตามตัวอย่างที่ดี พระราหุล ได้นำแบบอย่างของพระพุทธเจ้า
 และพระสาวกมาเป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญเพียร ตามประวัติ ท่านตื่นแต่เช้าก็ไปกอบทรายให้เต็มฝ่าพระหัตถ์
 แล้ว ตั้งความปรารถนาว่า ในเวลานี้ข้าพเจ้าพึงได้รับซึ่งโอวาทคำสอนจากสำนักของพระบรมศาสดา หรือจาก
 สำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ทั้งหลายให้ได้มากประมาณเท่าเม็ดทรายในกำมือ และ ข้อที่ 3 พยายามในการ
 แกะไขข้อบกพร่อง ที่ควรแก้อยู่ตลอดเวลา ในการเล่าเรียน อะไรเป็นข้อบกพร่อง มันก็ต้องแก้ไขส่วนนั้น ถือ
 หลักมาแต่โบราณดึกดำบรรพ์ว่า สุ จิ ปุ ลิ การฟัง การคิด การถาม การจำ เป็นเสาหลักของการศึกษา ซึ่งจะ
 บกพร่องไม่ได้

สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการทำงาน

การประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อการทำงานหรือการประกอบอาชีพหน้าที่การงานต่าง ๆ ที่สุจริต ถูกต้อง ไม่ผิดศีลธรรมไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น คือ การมีสัมมาวายามะ ซึ่งถือเป็นแนวทางหนึ่งของพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติแบบสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ของมรรคมงคล 8 โดยมีสัมมาทิฐิ เป็นแกนนำ สัมมาวายามะ คือ การประกอบอาชีพในทางที่ไม่ผิดศีลธรรม ได้แก่การเว้นจากอาชีพที่ผิด (มิฉนาวณิชชา) 5 อย่าง คือ ค้าขายอาวุธ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายเนื้อสัตว์ ค้าขายน้ำเมาและค้าขายยาพิษ²²

การนำหลักของสัมมาวายามะ มาเป็นหลักในการประกอบสัมมาอาชีพะทั้งในเรื่อง โลกียสัมมาวายามะ ซึ่งเป็นความเห็นอันถูกต้องสำหรับปุถุชนทั่วไป เกี่ยวกับโลกและชีวิตอันถูกต้องเหมาะสมถูกต้องตามครรลอง เป็นไปตามคลองธรรมที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดี หรือ โลกุตตรสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องในฝ่ายของผู้บรรลุนิพพาน ที่มีความเข้าใจอันถูกต้องเกี่ยวกับโลกและชีวิตตามความเป็นจริงก็ย่อมส่งเสริมให้การทำงาน การปฏิบัติงานในหน้าที่ต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่นทำกิจการใด อาชีพใด ก็ประสบความสำเร็จ มีความเจริญรุ่งเรือง เพราะมีอาชีพการงานที่ดี มีความเข้าใจในวิถีของการทำงานที่ถูกต้องและประกอบกิจการหรือดำเนินกิจการด้วยความถูกต้องเหมาะสมถือเป็นความสัมพันธ์โดยตรงที่สัมมาวายามะมีต่อสัมมาอาชีพะให้มีความเจริญมากขึ้น การใช้สัมมาวายามะในการทำงาน คือ การส่งเสริมให้เกิดหิริโอตตปปะและวิริยะในการทำงาน หิริจะทำให้เกิดความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติกุศลทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน หิริเกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษา ฐานะ ยศศักดิ์ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียกายที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่จะไม่ทำชั่วเช่นนั้น หิริเป็นธรรมรักษาคัมภีร์ครองโลก ทำให้โลกเกิดสันติทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีหิริจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น โอตตปปะ จะทำให้เกิดความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความกุศลที่ทำไว้ โอตตปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติกุศลของตน เช่น ตัวเองต้องเดือดร้อน เกิดความเสียหายเสียทรัพย์สินเงินทรัพย์สิน เสียชื่อเสียง หรือถูกคนอื่นตำหนิติเตียน ถูกสังคมรังเกียจ เป็นต้น การมีหิริโอตตปปะในการทำงาน ย่อมทำให้บุคคลเหล่านั้นงดเว้นจากการประพฤติดังๆ ที่ไม่ดี เช่น การทุจริต การลักทรัพย์ การใส่ร้ายป้ายสี การเห็นแก่ตัว การกลั่นแกล้งมุ่งร้ายคอยคิดทำลายการประพฤติดีศีลธรรมจรรยา ฯลฯ แต่มีพฤติกรรมดี เช่น การให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน มีความปรารถนาดีให้กัน ไม่พูดจาไปปด มีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรมจริยธรรม ฯลฯ อันเป็นเหตุให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เกิดสันติภาพขึ้น หากขาดสัมมาทิฐิแล้วก็ไม่รู้จักบาปซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดทุกข์ ทำให้ไม่รู้หน้าที่ คือ ไม่รู้ว่าเมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วควรดำเนินชีวิตอย่างไร ยังหลงมกมาย ไม่รู้สึกตัว ไม่สะดุ้งกลัว มัวหลงเพลิดเพลินอยู่ เกิดโมหะซึ่งเป็นกิเลสตัวสำคัญที่เป็นหัวหน้าของกิเลสต่างๆ ทั้งที่นอนเนื่องอยู่ในจิต และ

²² ที.ม. (ไทย) 10/299/348.

แสดงออกมามากมายนอก กิเลสชั้นหยาบที่สุดที่เห็นชัดทางกาย วาจาที่แสดงออกมา เนื่องจากควบคุมไม่ได้ทำให้ละเมิดศีล เป็นมูลรากของวิญญะ คือ เป็นกิเลสที่เป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิดไม่มีสิ้นสุด ทำให้ประกอบกรรมชั่วไว้ความละอายไว้ความเกรงกลัวความชั่วต่างๆส่วนการมีวิริยะ จะช่วยส่งเสริมการทำงานมากขึ้น เพราะทำให้เกิดความเพียร ความพยายาม ความกล้าที่จะลงมือทำ มีภาวะของผู้กล้า เป็นแนวทางให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามประสงค์ ทำด้วยความพากเพียรพยายาม ทำด้วยความสนุก กล้าหาญ กล้าเผชิญกับความทุกข์ยาก ปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น หากมีอุปสรรคข้อขัดข้องใดๆ ก็เพียรกำจัดปัดเป่าไปให้หมดสิ้นไปโดยไม่ย่อท้อ ไม่สิ้นหวัง เดินหน้าเรื่อยไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย คือ ความสำเร็จ

สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับพัฒนาตนเอง

การประยุกต์ใช้สัมมาวายามะเพื่อพัฒนาตนเองในพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นศาสนาแห่งปัญญา และการปฏิบัติ ดังนั้นจึงให้ความสำคัญและเพ่งเล็งการปฏิบัติทั้งทางกาย และใจเพื่อการพึ่งตนเองทุกระดับเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้และยืนอยู่บนขาของตนเองได้ เพื่อให้มีความแข็งแรงมั่นคงเพียงพอที่จะ “พัฒนาตน” ไปสู่ระดับที่สูง ขึ้นต่อไป การพัฒนาตนนี้ย่อมหมายถึงการพัฒนาตนทั้งภายนอกและภายใน คือ พึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจ ที่จะสามารถฝึกตนให้พ้นจากห่วงโซ่ของกระแสบริโภคนิยมโดยยึดถือและปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามพื้นฐานของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่แล้ว²³ การพึ่งพาตนเอง หรือพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่หลายประการ เป็นการเฉพาะเช่น นาถกรรมธรรม ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมสำคัญ 10 ข้อ ว่าด้วยธรรมอันเป็นการสร้างที่พึ่งคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนเองได้ ประกอบด้วย ศีล พาหุสัจจะ กัลยาณมิตตตา โสวัสสตา กิงกรณียสุ ทุกขตา ธัมมกามตา วิริยารัมภะ สันตุลลิตติ และ ปัญญา²⁴ องค์ธรรมอันเป็นการ “สร้างที่พึ่ง” นี้ เป็นธรรมมีอุปการะมาก เป็นคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จและเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลาย เมื่อวิเคราะห์เทียบเคียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ข้อนี้แล้ว จะเห็นความประสานสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่มุ่งประสงค์ให้เกษตรกรและในวงกว้างขวางออกไป คือ ประชาชนทั้งชาติได้พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังหมายความคลุมถึงการมีความมั่นคงในการที่จะเป็น “อิสระภาพ” จากการครอบงำของกระแสโลกในเชิงวัตถุนิยมและบริโภคนิยมต่าง ๆ ทั้งประชาชนยังสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองด้วย สติปัญญา ความพากเพียร ความสันโดษ โดยมีองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเกื้อหนุนอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากความในพระราชดำรัส ตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า...คนเราถ้าพอในความต้องการมันก็มีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อยถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้มีความคิดว่า ถ้าทำอะไรต้อง พอเพียง หมายความว่าพอประมาณซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก

²³ พระอาจารย์ชา สุภทฺโท, นอกเหตุเหนือผล, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสภาลาดพร้าว, 2541), หน้า 29.

²⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวัน, 2545), หน้า 324.

เราก็อยู่เป็นสุข“การพึ่งตนเองได้” ในการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไว้ด้วย การพึ่งตนเองได้จึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะ การพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุเท่านั้น แต่หมายความกว้างขวางถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลส และสามารถข่มตน ช่มใจ ให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ารู้จักทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์และมีความสุขตามอัธยาศัยได้ด้วย²⁵

ในการนำกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ การพึ่งตนเองมาสู่กระบวนการพัฒนาในระยะแรกของไทย โดยเน้นที่การช่วยเหลือเพื่อให้ประชาชนช่วยตนเองได้ โดยมีได้ประสงค์ที่จะให้ประชาชนคอย” รับ” แต่ประการเดียว จนเกิดความอ่อนแอ และไม่สามารถช่วยตนเองได้ในที่สุด เหมือนการให้ในระบบเอื้ออาทร ซึ่งเป็นการดำเนินการในลักษณะที่มุ่งหวังผลทางการเมืองในบางยุคสมัย ซึ่งเป็นการเฉพาะหน้าและไม่ยั่งยืนและจะก่อปัญหาอันยิ่งใหญ่ไว้ในภายหน้า นอกเหนือไปจากหลัก “การพึ่งตนเอง” ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งอิงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ว่า ธรรมอันเป็นการสร้างที่พึ่ง (นาถกรณธรรม) นี้แล้ว ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยการพึ่งตนเองซึ่งสามารถหยิบยกมากล่าวถึงได้อีก เช่น ในเรื่องพระพุทธศาสนา สอนให้บุคคลพึงทำตัวเป็นที่พึ่งของตน ให้ช่วยตนเองก่อนที่จะได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เป็นการเตรียม “เหตุ” ประกอบ “เหตุ” ให้ดีที่สุดเพื่อให้ได้รับ “ผลดี” ที่ปรารถนา เป็นการกำหนดการกระทำที่ดีของตนโดยผ่านการควบคุมการกระทำและความประพฤติตามหลักธรรม อันเป็นการสร้างที่พึ่ง เพราะว่าความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดและไม่เพียงพอ ดังคำกล่าวที่ว่า “นตฺถิ ตณฺหาสมานํ” แม้น้ำเสมอด้วยตันทาไม่มี ดังนั้นจึงเร่งระดมสนองความต้องการด้วยการขยายการผลิต เพื่อเร่งให้คนบริโภคอย่างไม่มีประมาณ โดยไม่คำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด และหมดสิ้นไปได้ ทางด้านพระพุทธศาสนานั้น แม้จะรับว่าตันทาและความต้องการของมนุษย์ไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกันนั้น แต่ก็เห็นว่าตันทาและความโลภสามารถแก้ไขลด ละ และเบาบางลงได้ โดยการใช้สติปัญญาตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความเพียรพยายามถูกต้องความเพียรเป็นธรรมที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่สัมมาวายามะเป็นองค์มรรคประจำข้อ 1 ใน 3 ข้อ (สัมมาทสิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ) ซึ่งต้องคอยช่วยหนุนองค์มรรคข้ออื่น ๆ ทุกข้อเสมอไป ดังกล่าวแล้วข้างต้น²⁶ และในหมวดธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติแทบทุกหมวดจะพบความเพียรแทรกอยู่ด้วย ในชื่อใดชื่อหนึ่ง การเน้นความสำคัญของธรรมข้อนี้ อาจพิจารณาได้จากพุทธพจน์ เช่น “ธรรมนี้เป็นของสำหรับผู้ปรารถนาความเพียร มิใช่สำหรับคนเกียจคร้าน”²⁷ เพราะว่าเรารู้ชัดถึงคุณค่าของธรรม 2 ประการ คือ ความเป็นผู้ไม่ล้นโดยในกุศลธรรมทั้งหลาย ความเป็นผู้ไม่ยอมถอยหลังในการบำเพ็ญเพียร เพราะฉะนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาดังนี้ว่า เราจักตั้งความเพียรอันไม่ถอยหลัง ถึงจะเหลือแต่หนังเอ็นและกระดูก เนื้อและเลือดในสรีระจะแห้งเหือดไปก็ตามที ยังไม่บรรลุผลที่บุคคลพึงลุถึงได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ

²⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 324.

²⁶ ม.อ. (ไทย) 14/258-278/146-149.

²⁷ อภ.อภ. (ไทย) 23/120/176.

ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว ที่จะหยุดยั้งความเพียรเสีย เป็นอันไม่มี เธอทั้งหลาย พึงศึกษาฉะนี้แล”²⁸

การที่ต้องเน้นความสำคัญของความเพียรนั้น นอกจากเหตุผลข้างอื่นแล้ว ย่อมสืบเนื่องมาจาก หลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่ว่า สัจธรรมเป็นกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา พระพุทธเจ้าหรือศาสดามีฐานะเป็นผู้ค้นพบหลักความจริงนั้น แล้วนำมาเปิดเผยแก่ผู้อื่น การได้รับผลจากการปฏิบัติ เป็นเรื่องของความเป็นไปอันเที่ยงธรรมตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ศาสดามีใช้ผู้บันดาลเมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนจึงจำเป็นเป็นเพียรพยายามสร้างผลสำเร็จด้วยเรี่ยวแรงของตน ไม่ควรคิดหวังและอ่อนวอนของผลที่ต้องการโดยไม่กระทำ หลักพุทธศาสนาในเรื่องนี้ จึงมีว่า ตุมहेติ กิจจํ อาตปปี อกขาตาริ ตถาคตา แปลว่า ความเพียร ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทางให้”²⁹ อย่างไรก็ตาม การทำความเพียร ก็เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อมและถูกต้องก่อน แล้วจึงขยายออกไป เป็นการกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืนกัน มิใช่คิดอยากทำความเพียร ก็ลักแต่วาระดมใช้กำลังกาย เอาแรงเข้าทุ่ม ซึ่งอาจกลายเป็นการทรมานตนเองทำให้เกิดผลเสียได้มาก โดยนัยนี้ การทำความเพียรจึงต้อง สอดคล้องกลมกลืนกันไปกับธรรมข้ออื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะสติสัมปชัญญะ มีความรู้ความเข้าใจ ใช้ปัญญา ดำเนินความเพียรให้พอเหมาะ อย่างเรียกว่าไม่ตั้ง และไม่หย่อนเกินไป

สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติธรรม

คำ “การปฏิบัติธรรม” ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย ไว้ว่าในส่วน of คำว่า “ปฏิบัติ” เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี เดิมแปลว่า “เดินทาง” มีรากศัพท์เดียวกับ คำว่า “ปฏิปทา” ซึ่งแปลว่า “ทาง” ถ้าเป็นกริยาจะมีรูปเป็น ปฏิปชฺชติ เช่นในคำว่า “มคฺค ปฏิปชฺชติ” แปลว่า เดินทาง เพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรม ก็คือ การนำเอาธรรมมาใช้ในการเดินทางชีวิต หรือเอามาช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างถูกต้อง การปฏิบัติธรรมจึงเป็นเรื่องกว้างๆ ไม่ใช่เฉพาะ การปลีกตัวออกไปจากสังคมไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่ป่าแล้ว นั่ง บำเพ็ญเพียรอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นการปฏิบัติธรรมจึงมีความหมายได้ 2 ประการ คือ 1) การปฏิบัติธรรมในความหมายแบบกว้าง หมายถึง การนำเอาธรรมมาปฏิบัติ หรือการทํากิจทํานหน้าที่ให้ถูกต้อง ทำทุกเรื่องทุกอย่างให้ถูกต้อง ให้ดีให้เกิดผลให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต และ 2) การปฏิบัติธรรมในความหมายแบบแคบ หมายถึง การปลีกตัวไปทำกรรมฐานหรือไปบำเพ็ญสมาธิด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เรียกว่า เจริญจิตตภาวนา³⁰ จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติธรรมในความหมาย 2 ประการข้างต้น สามารถสรุปได้เป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ การเอาธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดผลดีแก่ชีวิตอย่างไม่มีรูปแบบเป็นทางการ และการ

²⁸ อภ.ทก. (ไทย) 20/25/48.

²⁹ ขุ.ธ. (บาลี) 25/30/51.

³⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, พิมพ์ครั้งที่ 86, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, 2553), หน้า 1 – 7.

ปฏิบัติธรรมที่เป็นรูปแบบอย่างเป็นทางการโดยการปลีกวิเวกไปเจริญสมาธิหรือเจริญปัญญาด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เรียกว่าเจริญจิตตภาวนาและปัญญาภาวนา

การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันหรืออย่างไม่เป็นทางการ ก็คือ การใช้ชีวิตปกติเพื่อการดำรงชีวิตในขณะทำงานหรือขณะอื่นๆ และเมื่อมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นมากระทบใจ ก็ฝึกข่มใจ ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์ในเรื่องนั้น พร้อมกับยกตัวอย่างข้อความที่ปรากฏไว้ในวิญญูมสูตรว่า ความพอใจ (ฉันทะ) ความกำหนด (ราคะ) ความขัดเคือง (โทสะ) ความหลง (โมหะ) หรือแม้ความคับแค้นใจ (ปฏิฆะ) ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัส และในธรรมารมณ์ พึงบังเกิดแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ภิกษุหรือภิกษุณีพึงห้ามเสีย จากรูป จากเสียง จากกลิ่น จากรส จากสัมผัส และจากธรรมารมณ์นั้น³¹ และได้แสดงไว้อีกว่า จากข้อความในพระสูตรนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์สารัตถปกาสินีว่า ข้อความนี้ พระพุทธเจ้าทรง พระประสงค์จะตรัสเพื่อให้พุทธบริษัททั้ง 4 ปฏิบัติเพื่อเป็นธรรมบูชาหรือปฏิบัติบูชา และจากพระสูตรนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงหมายถึง การปฏิบัติในชีวิตจริงที่ต้องถูกกระทบจากอารมณ์ต่างๆ อยู่เสมอทั้งดีและร้าย จึงจำเป็นต้องอย่างหนึ่งที่พุทธบริษัททั้ง 4 ต้องฝึกใจให้รู้เท่าทันไม่หลงไปตามอารมณ์ที่มากระทบ ส่วนการปฏิบัติธรรมอย่างมีรูปแบบนั้น คือ การเข้าไปอยู่ในสถานที่เฉพาะ มีการแต่งกายให้เห็นว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม เช่น การเป็นนักรบ หรือการสวมใส่ชุดขาว มีรูปแบบการปฏิบัติเฉพาะ ทุกคนกระทำเหมือนกัน

การปฏิบัติธรรมทั้งแบบมีรูปแบบเป็นทางการและแบบไม่มีรูปแบบในชีวิตประจำวันหรือในวิถีชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวนี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีปรากฏให้เห็นทั้งบุรุษและสตรี ตัวอย่างเช่น วิสาขอุบาสกสามีนางธรรมทินนาหรือพระธรรมทินนาเถรีผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ผู้เป็นธรรมกถึก³² ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้ปรากฏไว้ว่า ท่านบรรลุนิพพานในคราวได้ไปฟังธรรมครั้งแรกจากการชักชวนของพระเจ้าพิมพิสาร และบรรลุนาคามีผลเมื่อได้ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าอีกครั้งในภายหลังต่อมา เมื่อบรรลุนาคามีผลแล้วจึงไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวในกามคุณอีกต่อไปจึงได้อนุญาตให้นางธรรมทินนาภรรยาบวช³³ ส่วนนางธรรมทินนา เมื่อออกบวชแล้ว ได้มีความเพียรในการปฏิบัติในสัณห์ แต่จิตของพระธรรมทินนาภิกษุณีได้น้อมไปในสถานที่ที่เคยไปบ่อยๆ อยู่ไม่นานก็สามารถบรรลุอรหัตตผล³⁴ จึงขออนุญาตอุปัชฌาย์อาจารย์ไปปฏิบัติที่อาวาสใกล้บ้าน เมื่อได้ไปปฏิบัติแล้ว ในเวลาไม่นานก็สามารถบรรลุอรหัตตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายเพราะย่ำยีสังขารในอดีตได้³⁵

จะเห็นได้ว่า การเอาธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อความดีงามในวิถีชีวิตแบบไม่มีรูปแบบเป็นทางการ และการปฏิบัติธรรมอย่างมีรูปแบบเป็นทางการโดยการเจริญสมาธิหรือเจริญปัญญา ด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เรียกว่า การเจริญ

³¹ ส.สพ. (ไทย) 18/246/259.

³² อ.จ.เอกก. (ไทย) 20/239/32, อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) 1/239/369 – 372.

³³ อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) 1/239/370 – 372.

³⁴ ข.อุป. (ไทย) 33/117 – 120/471.

³⁵ อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) 1/239/371.

จิตตภาวนาหรือปัญญาภาวนาจากเรื่องราวดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นได้ว่า นางอุตตราเป็นผู้มีการปฏิบัติธรรม อยู่เสมอในวิถีชีวิตทั้งแบบไม่มีรูปแบบและแบบมีรูปแบบ โดยในการปฏิบัติธรรมแบบไม่มีรูปแบบ จะเห็นได้จากนางสามารถข่มใจไม่ให้โกรธพร้อมทั้งอภัยให้กับผู้ที่กำลังทำร้ายนางด้วยเมตตา ส่วนการปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบ จะเห็นได้จาก ความสามารถในการเจริญภาวนาโดยมีเมตตาเป็นอารมณ์จนสามารถแสดงฤทธิ์ได้อย่างรวดเร็วของนาง ซึ่งการเจริญภาวนา จนสามารถแสดงฤทธิ์ได้เช่นนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า นางจะต้องมีการฝึกการปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบโดยการเจริญภาวนาหรือเจริญสมาธิอยู่เป็นประจำแม้ว่าจะไม่มีโอกาสไปประพฤติปฏิบัติที่สำนักของพระพุทธเจ้า และการที่นางได้ถืออุโบสถศีลอยู่เป็นประจำตั้งแต่เยาว์วัย ก็แสดงให้เห็นได้ว่า นางได้ปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบเป็นประจำเป็นปกติในวิถีชีวิต จากเรื่องราวของวิสาขอุบาสกและนางอุตตรานั้น มาตาคูบาสกขำขัน นอกจากจะแสดง ให้เห็นเป็นตัวอย่างการปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบและไม่มีรูปแบบในวิถีชีวิตของผู้ที่ยังครองเรือนแล้ว จะเห็นได้อีกประการหนึ่งว่า การปฏิบัติธรรมของภราดรที่แท้จริง น่าจะเป็นการปฏิบัติธรรมแบบไม่มีรูปแบบในวิถีชีวิตมากกว่าการปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบด้วยการเจริญภาวนา ซึ่งในบุคคลในสังคมปัจจุบันนี้มักจะเข้าใจกันว่า การปฏิบัติธรรมต้องเป็นการปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบด้วยการนั่ง ขาวหม่นขาวไปปฏิบัติที่วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมเท่านั้น เพราะการปฏิบัติธรรมแบบไม่มีรูปแบบในวิถีชีวิต เช่น การข่มความโกรธเมื่อมีคนมาด่าว่ากล่าว การให้สิ่งของแก่ผู้ยากไร้ เป็นต้น เป็นคุณสมบัติที่ภราดรามีโอกาสกระทำอยู่เสมอในวิถีการดำเนินชีวิตมากกว่าการปลีกวิเวกไปปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบเป็นทางการในสถานที่อันเหมาะสมซึ่งมีโอกาสไปกระทำได้ยาก เพราะติดขัดด้วยภาระหน้าที่ต่าง ๆ ส่วนการปฏิบัติธรรมของพระธรรมทินนาภิกษุณี แสดงให้เห็นได้ว่า ผู้ที่สละเพศภราดรเป็นนักรบชในพระพุทธศาสนาแล้ว นอกจากจะต้องรักษาศีลตามฐานะของตนซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมแบบไม่มีรูปแบบแล้ว สิ่งสำคัญที่ถือว่าเป็นหน้าที่ ๆ ต้องปฏิบัติอันสำคัญยิ่งในฐานะนักรบช คือการปฏิบัติธรรมแบบมีรูปแบบด้วยการเจริญสมาธิและเจริญปัญญา เพื่อความหลุดพ้น และบรรลุพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ การประพฤติความเพียรในการมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธรรมยังมีกล่าวไว้ในมงคลที่ 38 ข้อ 31 คือความเพียรที่เผากิเลส ที่เรียกว่า การบำเพ็ญตบะ หมายถึง การทำความเพียรเพลาญความชั่ว คือ กิเลสทุกชนิดให้ร้อนตัวทนอยู่ไม่ได้ เกาใจไม่ติด ต้องเผ่นหนีไปแล้ว ใจก็จะผ่องใส หมดทุกข์ การที่เราจะขับไล่สิ่งใด เราก็จะต้องทำทุกอย่าง เพื่อฝืนความต้องการของสิ่งนั้น เหมือนการไล่คนออกจากบ้าน เขาอยากได้เงิน เราก็ต้องไม่ให้ อยากกินก็ไม่ต้องให้กิน คือ ฝืนใจของเขา เขาจึงจะไป การไล่กิเลสออกจากใจก็เหมือน

ฉะนั้นหลักปฏิบัติของการบำเพ็ญตบะ คือ การฝืนความต้องการของกิเลส เพื่อไล่กิเลสออกจากใจ แบ่งออกได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ 1) สลละชะ คือ การฝืนกิเลส ด้วยการจำกัดกิเลสค่อยเป็นค่อยไป หรือค่อยขัดเกลากันไป เช่นโลกจำกัดโดยให้ทาน ชอบโกรธผู้อื่น แก้อภัย แม้เมตตา ขี้เกียจ แก้อภัย ขยันทำ เป็นต้น และ 2) ตุตังคะ คือ การฝืนกิเลสด้วยการจำกัดกิเลสแบบหักโหมรุนแรงได้ผลทันตาเห็น ใช้ปฏิวัตินิสัยได้รวดเร็วเฉียบพลัน ผู้ปฏิบัติต้องมีความอดทน มีความเพียรสูงจึงจะทำได้ อย่างไรก็ตาม วิธีปฏิบัติเผากิเลสในชีวิตประจำวัน ทำได้ดังนี้ 1) ฝีกความอดทน 2) อินทริสังวร คือ การสำรวมระวังตน (กาย วาจาและใจ) โดยอาศัยสติเป็นตัวกำกับ เหตุการณ์ที่จะเกิดแล้วผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ แล้วทำความรู้เท่าทันกับเหตุการณ์นั้น ไม่เกิดเป็นความโลภ ความโกรธและความหลง เป็นต้น และ 3) มีความเพียรในการปฏิบัติธรรม เนื่องจากคนเราส่วน

ใหญ่ มักพอจะทราบอยู่ว่าอะไรดี อยากจะได้สิ่งที่เห็นว่าดีนั้นเกิดขึ้นกับตัว แต่ก็มักทำความดีนั้นไปไม่ได้ไม่ตลอดรอดฝั่ง ทั้งนี้เพราะขาดความเพียร จะเห็นได้ว่า ในสมัยพุทธกาลมีพระสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างในการใช้ความเพียรที่เพากิเลสนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ชื่อว่า พระมหาปันถก ดังที่ พระจูฬปันถก เป็นบุตรของธิดาแห่งเศรษฐี ในเมืองราชคฤห์ ชื่อว่า ปันถก เพราะเป็นน้องชายพระมหาปันถก จึงเดิมคำว่า จูฬ ข้างหน้าเป็น จูฬปันถก เมื่อพระท่านมหาปันถกได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว เสวยวิมุตติสุขอยู่ใครจะให้ความสุขเช่นนั้นเกิดแก่จูฬปันถกบ้าง จึงไปขออนุญาตจากตา เพื่อขอให้จูฬปันถกบวช ตาก็นุญาตให้ตามความประสงค์ พระมหาปันถกจึงให้จูฬปันถกบวช ครั้นจูฬปันถกบวชแล้วเป็นคนหัวทึบมาก พระมหาปันถก สอนให้เรียนคาถาพรรณนาพระพุทธรูปเพียงคาถาเดียว เรียนอยู่ถึงสี่เดือนก็ยังจำไม่ได้ ท่านพระมหาปันถก ทราบว่าท่านจูฬปันถกโง่เขลามาก จึงประณามขับไล่ออกจากสำนักของท่าน ในขณะที่ท่านเป็นภิกษุเทศก์ หมอชีวกโกมารภัจจ์มานิมนต์ภิกษุไปฉันในวันรุ่งขึ้น ท่านก็ไม่รับพระจูฬปันถกไปด้วย พระจูฬปันถกเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจคิดจะไปสึกเสีย จึงออกไปแต่เช้าตรู่ ได้พบพระศาสดาเสด็จจรมอยู่ที่ขุมประตู่ พระองค์จึงตรัสถามว่า จูฬปันถก เธอจะไปไหนในเวลานี้ พระจูฬปันถกกราบทูลว่า ข้าพระองค์จะไปสึก เพราะพี่ชายขับไล่ข้าพระองค์ พระศาสดาจึงตรัสเตือนสติท่านว่า จูฬปันถก เธอบวชเพื่อพี่ชายเมื่อไหร่ บวชเพื่อเราต่างหาก เมื่อพี่ชายขับไล่ ทำไมไม่มาหาเรา มาที่นี่ประโยชน์อะไรด้วยฆราวาสมาอยู่กับเราดีกว่า พระจูฬปันถกเข้าไปเฝ้าแล้วพระองค์ทรงอุปติระด้วยผ้าพระหัตถ์แล้วพาไปให้หนึ่งที่หน้ามุขพระคันธกุฎี ประทานผ้าขาวอันบริสุทธิ์ให้หนึ่งลูปคลำทำบริกรรมว่า รัชหรณ รัชหรณ เมื่อท่านลูปคลำทำบริกรรมไม่นาน ผ้านั้นก็เศร้าหมองเหมือนผ้าเช็ดมือ จึงคิดว่าผ้านี้เป็นของชาวบริสุทธีย่างเหลือเกิน พอมาถูกอุกตภาพนี้จึงจะภาวะเดิมเสีย กลายเป็นผ้าที่เศร้าหมองไป สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ เจริญวิปัสสนา พระศาสดาทรงทราบจึงตรัสสั่งสอนด้วยพระคาถา ในเวลาจบพระคาถา พระจูฬปันถกได้บรรลุพระอรหัตตผล ขณะลูปคลำผ้าบริกรรมอยู่นั้น จะเห็นได้ว่า การบำเพ็ญตบะเพื่อเพากิเลสของพระมหาจูฬปันถกนั้นได้ใช้หลัก สลเสชะ คือ การฝืนกิเลส ด้วยกำจัดกิเลสค่อยเป็นค่อยไป หรือค่อยขัดเกลากันไป โดยลูปคลำทำบริกรรมว่า รัชหรณ รัชหรณ ทั้งนี้ต้องอาศัยสัมมาวายามะ ความเพียรชอบ เพื่อเป้าหมาย คือ การหมดสิ้นซึ่งกิเลสตัณหา

จากประวัติของพระมหาจูฬปันถก ท่านใช้สัมมาวายามะ ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ด้วยความเพียรพยายาม ขยันอดทน เข้มแข็ง กล้าต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ อย่างไม่ย่อท้อ และพัฒนาปรับปรุงตัวเองตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ อย่างค่อยเป็น ค่อยไป จนสามารถก้าวไปถึงเป้าหมาย ดังนั้นการทำงานงานทุกอย่าง ต้องมีการกำหนดหลักการ ดังนี้ 1) กำหนดจุดประสงค์ของการมีและใช้สัมมาวายามะ ได้แก่ (1.1) เพื่อก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคกับงานทุกอย่างย่อมมีปัญหาอุปสรรคที่จะต้องแก้ไขเสมอ จำเป็นต้องอาศัยความเพียรพยายาม ความบากบั่น ความกล้าหาญ ความขยันอดทน และความเข้มแข็ง ในการต่อสู้เอาชนะปัญหาอุปสรรคดังกล่าว (1.2) เพื่อการปรับปรุงพัฒนา เพียงแต่การก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ ยังไม่ถือว่าเพียงพอต่อการทำงาน ยังต้องมีการพัฒนาปรับปรุงการทำงานต่าง ๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก และ (1.3) เพื่อก้าวไปให้ถึงเป้าหมาย การปฏิบัติการทำงานต้องมีการพัฒนาปรับปรุงงานให้เจริญก้าวหน้าไปให้ถึงเป้าหมายของงาน 2) หลักปฏิบัติของการมีและใช้สัมมาวายามะ ได้แก่ 1) ลด ละ เลิก กำจัด และทำลายจุดบกพร่อง ข้อเสีย ปัญหาของงานและปัญหาของการปฏิบัติงาน ได้แก่ (1.1) ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องดี

งานของการดำเนินงาน เช่น ไม่มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม วินัย ไม่มีความซื่อสัตย์ ไม่กล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่มีจิตสำนึกที่ดี ไม่มีความรับผิดชอบ ไม่ยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน ไม่ยึดมั่น ในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร การขาดจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบต่อประโยชน์สาธารณะ การทำงานแบบฉาบฉวย ผิดเพี้ยน ไม่คำนึงถึงความคงทนถาวร ความเกียจคร้าน การยึดติดในวัฒนธรรมแบบอุปถัมภ์ เป็นต้น (1.2) ปัญหาวิธีปฏิบัติงานที่ไม่ถูกต้องของแต่ละคน เช่น ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ไม่คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ไม่มุ่งผลสัมฤทธิ์และ ประสิทธิภาพ ไม่ทำงานเชิงรุก เป็นต้น และ (1.3) ปัญหางานไม่บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ เช่น ไม่มีประสิทธิผล ไม่เกิด ผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ไม่มีคุณภาพ ไม่มีผู้รับผิดชอบผลงาน ไม่เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติและประโยชน์สุขของประชาชน อย่างยั่งยืน เป็นต้น และ 2) ป้องกันจุดบกพร่อง ข้อยเสีย ปัญหาของงานและปัญหาของการปฏิบัติงาน พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ในความเพียรนั้น มีความอดทนเจืออยู่อย่างแยกออกไม่ได้ ซึ่งมีคุณลักษณะของความมั่นคง อดทนในการทำ ความดี รักษาความถูกต้องไว้ ถ้าคนถือหลักอันนี้ ในโลกนี้ก็ ไม่มีการทำบาป หรืออาชญากรรมทั้งหลาย รักษาความถูกต้องในการประกอบอาชีพไว้ได้³⁶ พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้อีก ว่า ผู้ใดครุ่นคิดอยู่ด้วยอุทิศสติ 3 ประการ คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก พระพุทธองค์ เรียกว่าผู้เกียจคร้าน ส่วนผู้ที่มีความเพียร เฝ้ากิเลสอยู่เนื่องนิจ เรียกว่า ผู้ขยัน³⁷

สรุปความว่า การปฏิบัติธรรม หมายถึง การเอาธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อความดีงามในวิถีชีวิตแบบไม่มีรูปแบบเป็นทางการ และการปฏิบัติธรรมอย่างมีรูปแบบเป็นทางการโดยการเจริญสมาธิหรือเจริญปัญญา ด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งที่เรียกว่า การเจริญจิตตภาวนาหรือปัญญาภาวนา

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ “การประยุกต์ใช้สัมมาวาชามะเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า ในการวิเคราะห์หลักสัมมาวาชามะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า หลักสัมมาวาชามะ ความเพียรชอบมาประยุกต์ในการพัฒนาชีวิตใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) สัมมาวาชามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการศึกษา การศึกษาเล่าเรียนต้องอาศัยความเพียร 3 ประการ คือ (1.1) ความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ ซึ่งหน้าที่ของผู้บวชใหม่ ต้องหมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้ง ปริยัติ ปฏิบัติ ซึ่งเป้าหมายคือปฏิเวธ ตามที่ครูบาอาจารย์ได้แนะนำ ไม่ลบล้างหรือเทียบเสมอครูบาอาจารย์ ทำหน้าที่เป็นศิษย์ด้วยความวิริยะอุตสาหะ (1.2) การพยายามหาความรู้ และทำตามตัวอย่างที่ดี พระราหูล ได้นำแบบอย่างของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมาเป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญเพียร ตามประวัติ ท่านตื่นแต่เช้าก็ไปกอบทรายให้เต็มฝ่าพระหัตถ์แล้ว ตั้งความปรารถนาว่า ใน

³⁶ พุทธทาสภิกขุ, **โพธิปักขิยธรรมประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด, 2550), หน้า 240 – 241.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 242.

เวลานี้ข้าพเจ้าพึงได้รับซึ่งโอวาทคำสอนจากสำนักของพระบรมศาสดา หรือจากสำนักของอุปัชฌาย์อาจารย์ทั้งหลายให้ได้มากประมาณเท่าเม็ดทรายในกำมือ และ (1.3) พยายามในการแก้ไขข้อบกพร่อง ที่ควรแก้อยู่ตลอดเวลา ในการเล่าเรียน อะไรเป็นข้อบกพร่อง มันก็ต้องแก้ไขส่วนนั้น ถือหลักมาแต่โบราณดึกดำบรรพ์ว่า สุ จี ปุ ลิ การฟัง การคิด การถาม การจำ เป็นเสาหลักของการศึกษา ซึ่งจะบกพร่องไม่ได้ 2) สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการทำงาน สัมมาวายามะ ช่วยส่งเสริมให้เกิดหิริโอตตปปะและวิริยะในการทำงาน หิริจะทำให้เกิดความละอายใจตัวเองต่อการทำความชั่วความผิด ต่อการประพฤติทุจริตทั้งหลายและความละอายใจตัวเองที่จะละเว้นไม่ทำความดีซึ่งควรจะทำให้เกิดมีในตน หิริเกิดขึ้นได้ด้วยการคิดถึงการศึกษา ฐานะ ยศศักดิ์ ชาติตระกูลของตน คิดถึงความเสียกายที่จะเกิดขึ้น รวมกับความกลัวกลัวของจิตใจที่ไม่ทำชั่วเช่นนั้น หิริเป็นธรรมรักษาคุ้มครองโลก ทำให้โลกเกิดสันติทำให้คนเราอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะคนที่มีหิริจะเกลียดความชั่ว และละอายที่จะทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น โอตตปปะ จะทำให้เกิดความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของความทุจริตที่ทำไว้ โอตตปปะ เป็นอาการของจิตที่หวั่นไหวเมื่อจะทำความชั่ว เพราะกลัวความผิดที่จะตามให้ผลในภายหลัง เกิดขึ้นได้เพราะคิดถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นจากการทำชั่ว จากการประพฤติทุจริตของตน 3) สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับพัฒนาตนเอง การพัฒนาตนนี้ย่อมหมายถึงการพัฒนาดนทั้งภายนอกและภายใน คือ พึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจ ที่จะสามารถฝึกตนให้พ้นจากห่วงโซ่ของกระแสบริโภคนิยมโดยยึดถือและปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามพื้นฐานของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่แล้ว และ 4) สัมมาวายามะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญตบะ หมายถึง การทำความเพียรเพลาผลาญความชั่ว คือกิเลสทุกชนิดให้ร้อนตัวทนอยู่ไม่ได้ เกาะใจไม่ติด ต้องเผ่นหนีไปแล้ว ใจก็จะผ่องใสหมดทุกข์ การที่เราจะขับไล่สิ่งใด เราจะต้องทำทุกอย่าง เพื่อผืนความต้องการของสิ่งนั้น เหมือนการไล่คนออกจากบ้าน เขาอยากได้เงิน เราก็ต้องไม่ให้ อยากกินก็ไม่ต้องให้กิน คือ ต้องผืนใจของเขา เขาจึงจะไป การไล่กิเลสออกจากใจก็เหมือน ฉะนั้นหลักปฏิบัติของการบำเพ็ญตบะ คือ การผืนความต้องการของกิเลส เพื่อไล่กิเลสออกจากใจ แบ่งออกได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ 1) สัลลสะระ คือ การผืนกิเลส ด้วยกำจัดกิเลสค่อยเป็นค่อยไป หรือค่อยขัดเกลากันไป เช่น โลกกำจัดโดยให้ทาน ขอบใจผู้อื่น แก่โดยแผ่เมตตา ชี้แจง แก่โดย ขยันทำ เป็นต้น และ 2) ตุตังคะ คือ การผืนกิเลสด้วยการกำจัดกิเลสแบบหักโหมรุนแรงได้ผลทันตาเห็น ใช้ปฏิวัติอุปนิสัยได้รวดเร็วเฉียบพลัน ผู้ปฏิบัติต้องมีความอดทน มีความเพียรสูงจึงจะทำได้

เอกสารอ้างอิง

ประเสริฐ อุทัยเฉลิม. (2554). **กลัวเกิดไม่กลัวตาย**. สมุทรปราการ: ชมรมกัลป์ยาณธรรม.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่

3. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2539). **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

- _____. (2545). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสื่อตะวัน.
พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). (2553). **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. พิมพ์ครั้งที่ 86. กรุงเทพมหานคร :
สหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม.
- _____. (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร :
สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหาจรรยา สุทธิธนาโณ. (2544). **ธรรมทรรศน์ปฏิวัติการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ประชาธรรม.
- พระอาจารย์ชา สุภทโท. (2541). **นอกเหนือผล**. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.
- พุทธทาสภิกขุ. (2530). **ความกลัว: พุทธศาสนา ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนา
พานิช.
- _____. (2550). **โพธิปักขิยธรรมประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500.**
กรุงเทพมหานคร : หาดจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คี
ริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.
- _____. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์.
- สุวรรณ เพชรนิล. (2539). **พุทธปรัชญาเบื้องต้น**. ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

การพัฒนาสังคมตามหลักสาราณียธรรม

Social Development According to Saraniyadhamma Principles

พระปลัดจตุรภัทร ถาวโร (วงศธรณทัต)¹

PhrapaladJaturaphat thāvaro (Wongsathornthanathat)

E-mail : Jnumvongsawad@gmail.com

Received: January 6, 2025 Revised: March 17, 2025

Accepted: April 10, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่เสนอแนะแนวคิด และแนวทางของการพัฒนาสังคมตามหลัก สาราณียธรรม ซึ่งการพัฒนาสังคมนั้น หมายถึง การพัฒนาคุณภาพของคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศชาติให้ก้าวหน้าทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ประชาชนมีความสงบสุข มีความเป็นธรรม กับธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและค่านิยมอันดีงาม มีแนวทางที่สำคัญคือ 1) การให้ความสำคัญกับคนที่เป็นทรัพยากรของชุมชน 2) การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 3) การพึ่งพาตัวเองของคนในชุมชน 4) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชน 5) การมีความคิดริเริ่มของคนในชุมชน และ 6) การร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน และแนวทางการพัฒนาตามหลักสาราณียธรรม 6 คือ 1. เมตตาทายกรรม คือ การจัดการกิจการของกลุ่ม หรือคณะด้วยใจที่เต็มใจ 2) เมตตาจริกรรม คือ การพูดสิ่งที่ประโยชน์ เช่น การสั่งสอน แนะนำ หรือเตือนด้วยความปรารถนาดี โดยใช้คำพูดที่สุภาพ 3) เมตตาโมกรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มองในแง่ดี และมีรอยยิ้มต่อกัน 4) สาธารณโภคิตา คือ การแบ่งปันสิ่งของที่ไดรับมา แม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย ก็ไม่เก็บไว้คนเดียว แต่แบ่งปันให้ผู้อื่นได้ใช้ร่วมกัน 5) สีสสามัญญตา คือ การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามระเบียบและวินัย ไม่ทำให้ตัวเองเป็นที่น่ารังเกียจในหมู่คณะ และ 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ การเห็นด้วยกันในหลักการที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์และการแก้ไขปัญหาด้วยกัน

คำสำคัญ: การพัฒนาสังคม, การพัฒนาชุมชน, สาราณียธรรม

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Mahavajiralongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purpose of this article was to present view and guidelines for social development according to *Saraniyadhamma* teaching. Social development means developing the quality of people in order to be able to develop society, communities, and the nation to advance both material and mental growth. The important guidelines for peace, fair of people and maintaining the identity of the nation, religion, culture and good values include: 1) giving importance to people who are resources of the community, 2) creating participation of people in community, 3) self-reliance of people in the community, 4) utilization of community's resources, 5) Having initiative of people in the community and 6) cooperation between the state and the community. The guidelines for development according to the six principles of *Saraniyadhamma*, namely 1) *Mettākāyakamma*, managing group or community affairs with a willing heart. 2) *Mettāvacīkamma* or speaking beneficial things, such as teaching, advising, or warning with goodwill and using polite language. 3) *Mettāmanokamma* or developing goodwill by thinking and doing beneficial things, having a positive outlook, and smiling for one another. 4) *Sādhāranabhogīta* or sharing any received resources, no matter how small, so they are not kept for oneself but distributed for commune. 5) *Sīlasamaññatā* or acting with good conduct, adhering to proper regulations and discipline, and not becoming a source of dislike within the group. And 6) *Diṭṭhisamaññatā* or agreeing on teaching that lead to the cessation of suffering and solving problems together.

Keywords: Social development, community development, Saraniyadhamma

บทนำ

สถานการณ์ทางสังคมไทยได้สะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวที่สำคัญหลายประการ โดยมีข้อมูลที่ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์แรงงานที่ยังคงทรงตัว หนี้ครัวเรือนที่ขยายตัวชะลอลง และการร้องเรียนของผู้บริโภคที่ลดลง แต่ก็ยังคงมีปัญหามากมายที่ต้องให้ความสนใจ เช่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ยังเป็นปัญหา การเจ็บป่วยจากโรคที่ต้องเฝ้าระวัง และการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และบุหรี่ยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน แม้จะมีความพยายามในการพัฒนาในหลายๆ ด้าน แต่สังคมไทยยังคงต้องการการพัฒนาต่อไป เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้าและสามารถแข่งขันกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลกได้

การพัฒนาสังคมและชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การพัฒนาสังคมไม่ได้เป็นเพียงการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน หรือการพัฒนาวัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งดีงามของ

สังคมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการพัฒนาคนในชุมชนให้มีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งการพัฒนาที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน การที่ประชาชนในชุมชนได้รับการพัฒนา จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับที่ดียิ่งขึ้น เช่น การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยแก้ปัญหาการว่างงานและลดความแตกต่างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคม การใช้เวลาร่วมกันให้เกิดประโยชน์จะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาให้กับคนในชุมชน และทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น จึงสามารถช่วยเสริมสร้างความเสถียรภาพให้กับประเทศ

สังคมยังต้องการพัฒนาอีกมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการพัฒนาประชากรของประเทศเพื่อให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก การพัฒนาสังคม และชุมชนล้วนเป็นวิธีการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน กล่าวคือการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ และการพัฒนาสังคมการพัฒนาในส่วนนี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม โดยมีผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการนำทางสู่เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ อีกทั้งการร่วมมือระหว่างภาครัฐ และประชาชนจะเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างความสำเร็จในการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างเพื่อแก้ไขจุดอ่อนที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายหลักในการเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศเพื่อตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับโลก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปสู่สังคมที่มีความเจริญก้าวหน้า และเศรษฐกิจที่สามารถสร้างมูลค่าได้อย่างยั่งยืน แผนพัฒนามีเป้าหมายหลัก 5 ประการ คือ 1) การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เพื่อยกระดับรายได้ประชาชาติต่อหัวเพิ่มขึ้น 2) การพัฒนาคนในทุกระดับให้มีความพร้อมในการรับมือกับโลกยุคใหม่และความก้าวหน้าทางดิจิทัล 3) การสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยโอกาสและความเป็นธรรม โดยลดความแตกต่างของความเป็นอยู่ระหว่างประชากร 4) การเปลี่ยนผ่านการผลิตและการบริโภคไปสู่ความยั่งยืน โดยมุ่งลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 5) การเสริมสร้างความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น โรคระบาด การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

สารานุกรม 6 คือหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข มี 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านเมตตาทายกรรม เป็นการส่งเสริมคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการลดความขัดแย้งในครอบครัวและชุมชน 2) ด้านเมตตาจริกรรม เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนการใช้วาจาสุภาพต่อกันภายในชุมชน 3) ด้านเมตตาโมกรรม การเสริมสร้างการผูกมิตรภาพที่ดีต่อกันภายในชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชนอันดีด้วยมิตรภาพ 4) ด้านสาธารณโภคี เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยกันดูแลสาธารณูปโภคในชุมชนอย่างดี อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และมีความคุ้มค่า 5) ด้านศีลสามัญญตา ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีศีลธรรมคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม สร้างแบบอย่างที่ดี

ดีแก่คนในชุมชน 6) ด้านทฤษฎีสามัญญตา เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรณรงค์สร้างสามัคคีปรองดองต่อกันภายในชุมชน²

บทความวิชาการเรื่องการพัฒนาสังคมตามหลักสราณียธรรม ผู้เขียนขอเสนอแนวคิดการพัฒนาสังคม และแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สราณียธรรมมาประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม ซึ่งผู้อ่านจะได้เห็นแนวคิดและแนวทางการพัฒนาสังคมตามหลักสราณียธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

แนวคิดการพัฒนาสังคม

ความหมายของการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม หมายถึง การทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกัน เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างเสมอภาคและยุติธรรมมากที่สุดให้เป็นความสุขความพอใจที่จะได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นสังคมที่ผูกพันมั่นคงถาวรตลอดไป³ การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใด นั่นคือ การพัฒนาต้องมีการเปลี่ยนแปลง และเป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการเปลี่ยนแปลงกำหนด สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงคือ โครงสร้างสังคมซึ่งประกอบด้วยคน ระเบียบสังคม และวัตถุสิ่งของ⁴ ขณะที่อดีตคนบัตินะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาสังคม โดยมีการแยกออกเป็น 4 ความหมายย่อยดังนี้คือ 1) เป็นการให้ความหมายจากคำว่า “การพัฒนา” กับคำว่า “สังคม” ในความหมายนี้ การพัฒนาสังคมครอบคลุมการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน โดยจะหมายถึงอะไรก็ตามที่เป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสังคม (Society) ก็ถือว่าเป็นการพัฒนาสังคมทั้งหมด ซึ่งจะรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม 2) เป็นการให้ความหมายที่เน้นเฉพาะด้านของการพัฒนาคน คือ ด้านสังคมเป็นความหมายที่กำหนดขึ้นจากการประชุมองค์การ ECAFE (Economic Commission for Asia and the Far East) ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อ เป็น ESCAP (Economic and Social Commission for Asia and Pacific) เมื่อ ค.ศ. 1970 จากการประชุมดังกล่าวมีข้อสรุปว่า การพัฒนาสังคม เป็นอีกด้านหนึ่งของการพัฒนา มิใช่เป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่เป็นเงื่อนไขของการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาสังคมย่อมต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง และปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ในความหมายนี้เน้นการที่จะทำให้สังคมมีความสุข

² อติศร คงทอง และคณะ. (2564). หลักสราณียธรรม: บทสังเคราะห์เพื่อการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564) : 69–81.

³ พัทยา สายหู. (2544). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁴ สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 4

และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นอยู่ตลอดเวลา มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกลุ่มคนและสถาบันในสังคม 3) เป็นการให้ความหมายโดยแยกการพัฒนาออกเป็น ส่วน ๆ ตามสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วมีการจัดกลุ่มสาขาแต่ละประเภทว่าสาขาใดควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับด้านสังคมของประชาชน เช่น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ ก หนดให้สาขาการศึกษา สาธารณสุขและสวัสดิการสังคม เป็นเรื่องของการพัฒนาสังคม และ 4) เป็นการให้ความหมายจากการกำหนดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสวัสดิการสังคม โดยเป็นการพิจารณาว่าการจัดสวัสดิการทั้งระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชนและสังคม ได้แก่สังคมสงเคราะห์ การประชาสงเคราะห์ รวมถึงการจัดสวัสดิการช่วยเหลือและการกุศลต่าง ๆ ล้วนเป็นการพัฒนาสังคม⁵

เป้าหมายของการพัฒนาสังคม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. สุขภาพ คือมีความสุขทางกาย คือ ความสะดวกสบาย ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน เป็นต้น และความสุขทางใจ คือ ความปลอดภัยโปร่งโล่งใจ ไม่มีทุกข์มีความร่าเริงแจ่มใสสงบเยือกเย็น เป็นต้น

2. คนพัฒนา คือ คนมีคุณภาพ และคุณธรรม ประกอบไปด้วย คนมีคุณภาพ คือ คนที่มีความรู้ความสามารถ ความชำนาญในวิชาชีพ สามารถดูแลตนเอง ครอบครัว ชุมชนให้มีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ เป็นต้น คนมีคุณธรรม คือ เป็นคนดีคิดดีและประพฤติดีไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นในสังคม และมีเมตตากรุณาตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อส่วนรวม มองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม

3. ครอบครัว/ชุมชนพัฒนา ทั้งครอบครัวและชุมชน เป็นองค์การสังคมเหมือนกันซึ่งมีลักษณะการพัฒนา 5 ประการ ดังนี้ 1) สันติภาพ คือ ภาวะความสงบสุข 2) ครอบครัว/ชุมชนเรียนรู้ คือ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ 3) ความสามารถในการจัดการ คือ ต้องรู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมของชุมชน รู้จักวางแผนจัดกระบวนการ และการประเมินผล 4) จิตวิญญาณ คือ อุทิศเวลาและแรงงาน 5) ปัญญาความสามารถทำงานเพื่อส่วนรวม

4. ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม คือการรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติให้คงอยู่รักษาความหลากหลายในชีวิตร และไม่ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของธรรมชาติเสียหายกลายเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ⁶

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสังคม หมายถึง การมุ่งการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข เกิดความเป็นธรรม สรรสร้างและสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อม ๆ กับดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติวัฒนธรรม และค่านิยมอันดี และยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบท และในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

⁵ วิชัย รูปขำดี. (2550). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์.

⁶ สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 118-123.

ความหมายการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาหรือวัฒนา หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ พัฒนาการของมนุษย์ที่เรียกว่า ภาวนา และพัฒนาการอื่น ๆ วัตถุที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น วัตถุสิ่งแวดลอมต่าง ๆ ที่เรียกว่าพัฒนา หรือวัฒนา ซึ่งเป็นเรื่องที่เพิ่มขึ้น ให้มากขึ้นหรือเติบโต และได้แนะนำว่า การพัฒนาไม่ได้หมายถึงการทำให้มากขึ้น เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่มันหมายถึงการตัดหรือทิ้งการพัฒนาเป็นสิ่งที่ทำแล้วเจริญก้าวหน้าจริง ๆ กล่าวคือ ต้องไม่มีปัญหาติดตามผลหรือเสื่อมถอย หากมีปัญหาหรือความเสื่อมย่อมไม่ใช่การพัฒนา แต่เป็นภัยพิบัติ ตรงข้ามกับ การพัฒนาสังคมตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาบุคคลแต่ละคน ซึ่งบุคคลจะประกอบด้วยกาย วาจา (รูปธรรม) และจิตใจ (นามธรรม) โดยจิตใจมีอิทธิพลเหนือกาย⁷ วาจา นั้นหมายความว่า เมื่อจะพัฒนาบุคคลนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จักต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาจิตใจเพราะว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้าสำเร็จแล้วด้วยใจ..” กล่าวคือเมื่อจิตใจของบุคคลแต่ละคนในสังคมนั้น ๆ ได้รับการพัฒนาด้วยการยกระดับจิตใจจากปุถุชนมาสู่กัลยาณชนได้แล้ว เท่ากับว่าสังคมนั้น ๆ จักได้รับการพัฒนาไปโดยปริยายดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงหมายถึงการพัฒนาจิตใจของบุคคลแต่ละคน ด้วยการยกระดับจิตจากความเห็นผิดให้เป็นความเห็นถูกต้องนั่นเอง⁸

เป้าหมายการพัฒนาสังคมของท่านพุทธทาสภิกขุ คือ การพัฒนาจะต้องเป็นไปเพื่อสุขภาพชีวิตที่ดีอุปมาชีวิตที่สมบูรณ์จำต้องมีสุขภาพแห่งชีวิต 4 ต้นได้แก่

1. กายพฤษยา คือการพัฒนาร่างกายให้เจริญถูกต้อง ผาสุกด้วยการเจริญกายภาวนา
2. จิตตพฤษยา คือการพัฒนาจิตให้มีสุขภาพ มีสมรรถภาพ ทำหน้าที่ได้ดีด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน ให้พ้นจากนิวรณ์รบกวนจิตใจด้วยการเจริญจิตตภาวนา
3. โภธิพฤษยา คือการพัฒนาสติปัญญาให้เห็นสิ่งทั้งปวง คือโลกและชีวิตตามเป็นจริงด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานให้พ้นจากอำนาจอวิชชาครอบงำด้วยการเจริญภาวนา
4. เมตตยพฤษยา คือ การสร้างมิตรภาพที่มีรากฐานมั่นคงในเพื่อนมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มีเมตตา อย่างปราศจากความเบียดเบียน และแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นศัตรูกัน หากเกื้อกูลกันได้ถูกต้องด้วยการเจริญศีลภาวนา⁹

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนา มนุษย์หรือพัฒนาจิตใจของบุคคลแต่ละคนด้วยการยกระดับจิตด้วยการภาวนา และการพัฒนาวัตถุสิ่งของ

⁷ พระราชวรเมธี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2530). *ทางสายกลางของการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

⁸ พระครูปริยัติธรรมวงศ์. (2563). *การพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา*. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต 2563**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁹ พระครูเมธี, (2532). *การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ให้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาในมุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายความว่าเฉพาะการเพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการลดลงหรือตัดทิ้งไปด้วย เช่น การลดลงของกิเลส เป็นต้น

ความสำคัญของการพัฒนาสังคม

1. ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมลดน้อย หรือเบาบางลงไป เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจำนวนมาก เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น ล้วนเกิดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ฉะนั้น ในการพัฒนาสังคมจึงควรยึดหลักคุณธรรม และมีความอดทน ตลอดจนกล้าที่จะค้นหาแนวทางในการบรรเทาปัญหาต่าง ๆ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในลักษณะของการลดปัญหา

2. ทำให้เกิดการป้องกันปัญหาที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว เป็นการเรียนรู้จากบทเรียนหมายความว่า สมาชิกในสังคมได้มีการเรียนรู้ มีการคิด มีการวิเคราะห์ปัญหา เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และมีความสามารถ พร้อมทั้งจะเผชิญกับการแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกันในอนาคต

3. ทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า กล่าวคือ มีความร่วมมือจากทุกฝ่ายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง ตลอดจนสื่อมวลชน อีกทั้งหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น และยังหมายรวมถึงประชาชนและชุมชนในท้องถิ่น องค์การพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน โดยแต่ละฝ่ายร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดเอาไว้ในการพัฒนาสังคม

4. ทำให้ประชาชนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การทำให้ประชาชนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนในสังคมมีจิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นสังคมที่สงบสุข ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพภายใต้ขอบเขตทางกฎหมาย ทุกกลุ่มคนในสังคมมีโอกาสและมีความสามารถในการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถเป็นผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีแต่ความอบอุ่นภายในชุมชนที่มีความเข้มแข็งภายใต้สภาพแวดล้อมที่ดีอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขปราศจากความขัดแย้ง

5. ทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น การทำให้สังคมมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น หมายถึง สมาชิกในสังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเอกลักษณ์ร่วมกัน รู้ซึ่งถึงคุณค่าของวัฒนธรรมคุณธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้รับการศึกษาที่เพียงพอ เป็นทั้งคนดีและมีความสามารถในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม¹⁰

¹⁰ อภิขญา อยู่ไธธรรม. (2558). เอกสารการสอนชุดวิชา 15337 การสื่อสารกับการพัฒนา. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 หน่วยที่ 1-8 “การสื่อสารกับการพัฒนาสังคม” หน่วยที่ 8 สาขาวิชานิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

แนวทางการพัฒนาสังคม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) มีแนวทางการพัฒนาสังคมไทย โดยมีเป้าหมายคือ “คนไทยเป็นคนดี มีคุณภาพ มีความสุข อยู่ในสังคมที่เอื้ออาทร สันติ และเป็นธรรม” โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาไว้ ดังนี้

1) ยกระดับคุณภาพคนไทย เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการสร้างศักยภาพการเรียนรู้ ทักษะชีวิต สร้างภูมิคุ้มกัน สร้างจิตสาธารณะ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และให้มีสุขภาพดีทุกมิติ กล่าวคือ ใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งในการเสริมสร้างสุขภาวะ และพฤติกรรมสุขภาพที่ดีในทุกกลุ่มอายุ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างกำลังคนรุ่นใหม่ให้มีสมรรถนะทางวิชาชีพและทักษะ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศ

2) เตรียมความพร้อมสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ จำนวนประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทย มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทุกปี ทั้งนี้เป็นเพราะความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์ ดังนั้น จึงต้องร่วมกันสร้างเสริมความรับผิดชอบ การดูแลสุขภาพ สร้างหลักประกันด้านรายได้ สนับสนุนการใช้ความรู้ประสบการณ์ และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

3) สร้างความมั่นคงทางสังคมแก่คนไทย โดยให้ทุกคนได้รับการคุ้มครองทางสังคม มีที่พักอาศัยที่มั่นคง มีความปลอดภัยในชุมชน และสร้างหลักประกันทางสังคมให้สามารถดำรงชีวิตและทำมาหากินได้อย่างปกติสุข เน้นบทบาทครอบครัวและชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญ

4) รักษาคุณค่าของสังคมไทย โดยการนำทุนทางสังคมหรือสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่แล้วในสังคมมาก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้ทุนทางวัฒนธรรม ด้วยการส่งเสริมให้ภาคเอกชนนำวัฒนธรรมไทยมาเป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าและบริการ¹¹

นอกจากนี้การพัฒนาสังคมและชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

1. การให้ความสำคัญกับคนที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน ปรัชญาหลักของการพัฒนาชุมชนคือการมีความเชื่อมั่นในความสามารถของคน ดังนั้นการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนา หรือเสื่อมถอยของชุมชนจึงขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญ การพัฒนาชุมชนจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถของคนในการพัฒนาตนเองและชุมชน จนมีมาตรฐานในการดำรงชีวิต หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองได้ในที่สุด

2. การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ มีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในทุก ๆ ขั้นตอน ทั้งการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่ง

¹¹ แนวทางการพัฒนาสังคม [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <https://punriboon.wixsite.com/education01/new-page-3> [18 สิงหาคม 2567].

อาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นของประชาชนโดยแท้จริง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นแนวความคิดที่สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาชุมชน

3. การพึ่งพาตัวเองของคนในชุมชน จากความเชื่อในปรัชญาเรื่องศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนให้สามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตัวเอง การขอความช่วยเหลือจากภายนอกชุมชน ต้องเป็นสิ่งที่เกินขีดความสามารถของชุมชนเท่านั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุขภาพของคนในชุมชน

4. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชน การพัฒนาชุมชนได้ผลประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นนอกจากการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้แล้ว ต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน ไม่หวังพึ่งพาจากภายนอกชุมชน เพราะชุมชนอื่น ๆ ก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาชุมชนของตนด้วยเช่นกันในเรื่องของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชนนี้ ชุมชนจึงต้องมีโครงการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง

5. การสร้างความคิดริเริ่มมาจากประชาชนในชุมชน ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนคือการเชื่อในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดทำโครงการ ไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคล หรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ หน่วยงานอื่น ๆ ควรเป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น

6. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งบุคลากร งบประมาณหรือทรัพยากร ระบบการบริหารและดำเนินงานพัฒนา ส่วนประชาชนในชุมชนเองก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของตน และทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้ต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียวเพราะทั้งรัฐบาล และประชาชนในชุมชนต่างก็มีขีดความสามารถที่จำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้ การร่วมมือระหว่างรัฐบาล และประชาชนต้องตั้งอยู่บนปรัชญา และแนวความคิดของการพัฒนาชุมชน คือ การช่วยเหลือตนเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสม¹²

¹² Chiewonpipat, C. et al. (2004). **Administration**. Bangkok: Thammasat University.

การพัฒนาสังคมตามหลักสาราณียธรรม

ความหมายของสาราณียธรรม

สาราณียธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยแนวทางปฏิบัติของผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น ครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศ หรือแม้กระทั่งในระดับโลกมีอยู่ 6 ประการ ซึ่งได้นำมารวบรวม และอธิบายความไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมดังต่อไปนี้

1. เมตตาการุณยธรรม ตั้งเมตตาการุณยธรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้า และลับหลังคือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้า และลับหลัง

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือน ด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือทั้งต่อหน้า และลับหลัง

3. เมตตาโมกขกรรม ตั้งเมตตาโมกขกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4. สาธารณโภคิตา ได้สิ่งของใดมาก็แบ่งปัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมา แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5. สีสลัมมัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ

6. ทิฏฐิสลัมมัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้า และลับหลัง คือ เห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ ขจัดปัญหา¹³

การประยุกต์สาราณียธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม

พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับเป็นหลักในการนำทางการพัฒนาในทุกด้าน โดยการพัฒนาประเทศให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ไม่สามารถทำได้โดยพัฒนาด้านวัตถุเพียงอย่างเดียว ประสพการณ์จากการพัฒนาที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่า การมุ่งเน้นที่การพัฒนาวัตถุภายนอก แม้จะมีการลงทุนจำนวนมาก ก็ไม่ทำให้สังคมมีความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ กลับสร้างปัญหาต่างๆ เช่น ความยากจน ปัญหาสุขภาพ การศึกษา การเมือง คุณธรรมจริยธรรม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ผู้คนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลกระทบจากการพัฒนาโดยตรง จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดในการพัฒนา เพราะฉะนั้นในปัจจุบัน การพัฒนาจึงเริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ รวมถึงการเสริมสร้าง

¹³ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 43 กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

คุณธรรมจริยธรรมและสุขภาพจิตโดยทั่วไปการพัฒนาจิตใจตลอดจนการพัฒนาคนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด¹⁴

สาราณียธรรม 6 เป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม โดยให้คุณค่าและประโยชน์แก่คนในชุมชน ช่วยทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง และปลอดภัย สมาชิกในชุมชนมีเสรีภาพ ภารดรภาพ และมิตรภาพ พร้อมทั้งมีความรักสามัคคี ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังสร้างสภาวะทางศีลธรรมในชุมชน เช่น การรักสามัคคี ซื่อสัตย์ ยุติธรรม และกตัญญู ซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างบรรยากาศที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขตลอดไป

1. ความรักและความสามัคคี คือ การกระทำประกอบด้วยความรักความสามัคคี ความปรารถนาดีต่อทุก ๆ คน

2. พุดจาไฟเราะและอ่อนหวาน คือ การพุดจาด้วยคำไพเราะ พุดจาด้วยสุภาพอ่อนโยน พุดกันด้วยความรักความปรารถนาดี พุดให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

3. คิดดี คิดบวก และสร้างสรรค์ คือ การมีความคิดดี คิดบวก มีความคิดสร้างสรรค์ ร่วมกันคิด และร่วมกันทำ ทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่เป้าหมายตามที่ประชาชนในชุมชนต้องการได้

4. ไม่แบ่งแยกและยุติธรรม คือ การไม่แบ่งแยก มีความยุติธรรม มีความรักความสามัคคี และอยู่ร่วมกัน

5. การรักษากฎและกติกา คือ มีความเป็นระเบียบวินัย มีความมั่นคงปลอดภัย น่าเชื่อถือ มีความเคารพต่อกัน ทำให้ง่ายต่อการพัฒนาชุมชน ประชาชนอยู่กันอย่างมีความสุข

6. ร่วมคิดแผนพัฒนาชุมชน คือ ประชาชนร่วมกันคิดแผนพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีความคิดเห็นเหมือนกัน และปราศจากความขัดแย้ง¹⁵ รายละเอียดดังแผนภาพที่ 1

¹⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

¹⁵ อติสร คงทอง และคณะ. (2564). หลักสาราณียธรรม: บทสังเคราะห์เพื่อการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564) : 69-81.

รูปภาพที่ 1 การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามหลักสาราณียธรรม

แนวทางการพัฒนาชุมชนมีส่วนร่วม และมั่นคงโดยใช้หลักสาราณียธรรมมีดังนี้

1. ด้านเมตตาทายกรรม ชุมชนควรส่งเสริมให้สมาชิกพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัด เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้และมีรายได้เสริม แทนการช่วยเหลือด้วยเงินทอง กิจกรรมในชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ทุกคนร่วมมือกัน อีกทั้งสามารถใช้พิธีกรรมทางศาสนา เช่น การไหว้พระสวดมนต์ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน

2. ด้านเมตตาวจีกรรม การสื่อสารกับสมาชิกในชุมชนควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและไม่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ควรส่งเสริมการพูดจาสุภาพและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ผู้ปกครองควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ภาษาที่สุภาพ การปรึกษาในเรื่องต่างๆ ควรให้ข้อมูลที่ชัดเจนและครบถ้วนเพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้อง

3. ด้านเมตตาภินิหารกรรม ควรส่งเสริมให้ชุมชนช่วยเหลือและพึ่งพากันและกัน โดยการร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความสามัคคี เช่น การฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่นหรือการจัดกิจกรรมร่วมกัน รวมถึงการรักษาความปลอดภัยในชุมชน โดยการตั้งเวรยามและลดปัญหาความไม่ปลอดภัย

4. ด้านสาธารณโกติ ควรสร้างค่านิยมการแบ่งปัน และจิตอาสาในชุมชน ควรสร้างค่านิยมครอบครัว และปลูกฝังพัฒนาการแบ่งปัน ช่วยเหลือ และให้มีจิตที่อาสา แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชน โดยการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ควรมีการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือกันภายในชุมชนและสร้างอาชีพเสริมให้แก่สมาชิก โดยใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ และรักษาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการหมุนเวียนรายได้ในชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็ง และการพัฒนาให้มีจิตสาธารณะโดยการร่วมพัฒนาชุมชนอย่างสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

5. ด้านศีลสามัญญตา สมาชิกในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบของชุมชน เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและสามารถปรับแก้กฎระเบียบได้ตามความเหมาะสม การใช้สันติวิธีในการไกล่เกลี่ยและให้บทลงโทษที่เหมาะสม รวมถึงการให้กำลังใจและรางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนรักษากฎระเบียบอย่างเคร่งครัด

6. ด้านทิวฐิสามัญญตา ควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ การให้ข้อมูลข่าวสาร การรับฟังความคิดเห็นการเกี่ยวข้อง ความร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และควรปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่เคยเป็นอยู่ให้เหมาะสมตามสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นทุกคนในชุมชนจึงต้องทำงานร่วมกันเป็นทีม¹⁶

สรุป

การพัฒนาสังคมตามหลักสาราณียธรรม เป็นการนำเอาหลักธรรมคือสาราณียธรรมมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับการพัฒนาสังคมปัจจุบัน ซึ่งการพัฒนาสังคมนั้น หมายถึง การทำให้สังคมดีขึ้นทั้งทางด้านกายภาพ หรือด้านวัตถุ และด้านจิตใจ การทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกัน เกิดประโยชน์ส่วนบุคคล และส่วนรวมอย่างเสมอภาคและยุติธรรมมากที่สุดให้เป็นความสุขความพอใจที่ได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นสังคมที่มีความผูกพัน ช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน การพัฒนาสังคมนั้นต้องมีเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาร่วมกันระหว่างชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในการจัดทำโครงการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งการพัฒนานั้นต้องเกิดจากความคิดริเริ่มของชุมชนเองก่อนเสมอ หน่วยงานภาครัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุน และใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา อย่างไรก็ตามการประยุกต์หลักธรรมคือ สาราณียธรรมนั้น เป็นการทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข บนพื้นฐานของหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) ด้านเมตตาทายกรรม เป็นการส่งเสริมคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการลดความขัดแย้งในครอบครัวและชุมชน 2) ด้านเมตตาจาริกรรม เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนการใช้วาจาสุภาพต่อกันภายในชุมชน 3) ด้านเมตตาโมกกรรม การเสริมสร้างการผูกมิตรภาพที่ดีต่อกันภายในชุมชน สร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชนอันดีด้วยมิตรภาพ 4) ด้านสาธารณโภคี เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยกันดูแลสาธารณูปโภคในชุมชนอย่างดี อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และมีความคุ้มค่า 5) ด้านศีลสามัญญตา ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีศีลธรรมคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม สร้างแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน และ 6) ด้านทิวฐิสามัญญตา เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนรณรงค์สร้างสามัคคีปรองดองต่อกันภายในชุมชน

¹⁶ ยอดขวัญ มณีฉาย. (2565). การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไสกรุด ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาจุฬานาครธรรม ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2565). หน้า 296-313.

เอกสารอ้างอิง

- พัทธา สายหู. (2544). **กลไกของสังคม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2530). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปริยัติธรรมวงศ์. (2563). การพัฒนาสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต 2563**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดบุญมี คุณากโร (โพธิศรีสม). (2563). การศึกษาวิเคราะห์การใช้หลักสาราณียธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชุมชนเทศบาลเมืองปาดังเบซาร์ จังหวัดสงขลา. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์**, 7(4).
- พระครูฐิติ เมธงกูโร. (2532). **การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยอดขวัญ มณีฉาย. (2565). การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งโดยใช้หลักสาราณียธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านไผ่กูด ตำบลนาไม้ไผ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. **วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์** ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2565).
- วิชัย รูปขำดี. (2550). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สภาพัฒน์ชูแผนฯ 13 ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ดันรายได้เฉลี่ยคนไทย 300,000 บาท/ปี [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://globalcompact-th.com/news/detail/1159> [17 สิงหาคม 2567].
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2546). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 43 กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- อภิขญา อยู่ในธรรม. (2558). **เอกสารการสอนชุดวิชา 15337 การสื่อสารกับการพัฒนา**. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 หน่วยที่ 1-8 “การสื่อสารกับการพัฒนาสังคม” หน่วยที่ 8 สาขาวิชานิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อดิสร คงทอง และคณะ. (2564). หลักสาราณียธรรม: บทสังเคราะห์เพื่อการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม. **วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์** ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564).
- Chiewonpipat, C. et al. (2004). *Administration*. Bangkok: Thammasat University.

กระบวนการการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมในยุคปัจจุบัน
The Contemporary Learning Processing of Buddhadhamma

พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล¹

Phra Maha Paired Nyanakusalo

ดร.ประชา แสงทองสุข²

Pracha Sangthongsuk

Email: maharayong@gmail.com

Received: April 24, 2025 Revised: June 22, 2025

Accepted: June 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์หลักสำคัญเพื่อการพิจารณากระบวนการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลสูงสุดตามที่ผู้ศึกษาตั้งใจ 2) นำเสนอพุทธวิธีที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำเรื่องการเรียนรู้ปริยัติธรรม ทรงนำเสนออานิสงส์แห่งการฟังในโสตานุคตสูตร เป็นหนทางเพื่อความ เป็นพหูสูตร 3) แสดงให้เห็นว่าศาสตร์แห่งการเรียนรู้สมัยใหม่มีความสอดคล้องกับแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะแนวทางให้ การสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องจำเป็นต้องได้รับการอบรมศึกษาเล่าเรียนอย่างถูกต้อง ในทางโลกนั้น นักวิชาการนำเสนอกระบวนการที่นำไปสู่ความทรงจำและเข้าใจในเนื้อหาสาระของ ข้อมูลที่ได้ศึกษา เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลสูงสุดตามที่ผู้ศึกษาตั้งใจ พระพุทธองค์ทรงชี้แนะแนวทางผ่านการ ฟังธรรมอย่างถูกวิธีอันเป็นกระบวนการการเรียนรู้ผ่านพระสูตร คือ โสตานุคตสูตร เมื่อผู้ศึกษาพุทธธรรม มีความวิริยะอุตสาหะ ตั้งสัจจาธิษฐานศึกษาเล่าเรียนพระธรรมอย่างถูกวิธีแล้ว ความสำเร็จคือการบรรลุ ธรรมย่อมบังเกิดขึ้นได้ในที่สุด

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้, ปริยัติธรรม, โสตานุคตสูตร

ABSTRACT

This article presents 1) the manifestation of conceptualized and contemporary learning process in order to the excellence, 2) the suggested learning techniques from Buddha in Sotanugata Sutta,

¹ อภิธรรมโชติภิกขุวิทยาลัย มจร

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง นครปฐม

and 3) the accordance between contemporary learning process and the suggested techniques from Buddha. The learning paradigm is a necessity to assure the fruitful learning process. Buddha suggested the learning through mindfully listening to dhamma talk and study in Sotanigata Sutta. With the strenuous effort in order to search for excellence in studying, the prosperous outcome along with wisdom will prevail. The annihilation of all the grief and sorrow will be made real in this transmigration.

Keywords: Learning Process, Pariyatti Dhamma, Sotanugata Sutta.

บทนำ

ความพยายามในแสวงหาความรู้และกระบวนการจัดการการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาสาระของศาสตร์ต่าง ๆ เป็นที่ปรากฏอย่างแพร่หลายในศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อสร้างโครงสร้างการเรียนรู้สำหรับศาสตร์ปัจจุบันด้วยวิธีการต่าง ๆ อันเป็นกระบวนการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ให้ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าใจเนื้อหาสาระที่มีความสนใจในสหสาขาวิชาต่าง ๆ

การบูรณาการการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงพุทธธรรมเป็นการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักสำคัญ คือ หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมใน 2 ด้าน³ เป็นหลักคือ 1) ทางจิตวิทยา คือ ก) พัฒนาด้านด้านจิตใจ ข) พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม ค) พัฒนาด้านปัญญา และ 2) ทางด้านร่างกาย ก) พัฒนาด้านพฤติกรรม ข) พัฒนาวินัยปฏิบัติตนตามหลักธรรม ค) พัฒนาศักยภาพของผู้ศึกษาและผู้ปฏิบัติ หลักพุทธธรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนกระทำเพราะเป็นหนทางที่นำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง และยังประโยชน์และสัมฤทธิ์ผลเพื่อให้ปฏิเวธธรรมเกิดขึ้นได้⁴

พระพุทธองค์ได้ทรงแนะนำวิธีการที่สำคัญเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาปริยัติธรรมโดยเฉพาะซึ่งเนื้อความแห่งกระบวนการเรียนรู้พุทธธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำปรากฏในหลายหมวดหมู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ทฤษฎีการเรียนรู้

³ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2539). การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, หน้า 12

⁴ พงศกร มงคลหมู่, การจัดการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม, (วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563), หน้า 59

Benjamin S. Bloom นักจิตวิทยาการศึกษาชาวอเมริกัน เกิดที่ Lansford รัฐ เพนซิลเวเนีย จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่ Pennsylvania State College ในปี 1935 และจบปริญญาเอกด้านการศึกษามหาวิทยาลัยชิคาโก⁵ ทำการศึกษาและวิจัยเรื่องการเรียนรู้ การประเมินและอธิบายกระบวนการของการพัฒนาความรู้ของผู้เรียน Bloom เชื่อว่า การเรียนการสอนที่จะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพนั้น ผู้สอน จะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษาให้ชัดเจนซึ่งมีทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวพฤติกรรมนิยม และจิตวิทยาพื้นฐานของมนุษย์เป็นพื้นฐาน Bloom ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิม ไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ วุฒิภาวะ หรือความบังเอิญ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจะต้องเปลี่ยนไปอย่างค่อนข้างถาวร จึงจะถือว่าเกิดการเรียนรู้ขึ้น หากเป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวก็ยังไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ หากบุคคลเกิดการเรียนรู้จะเกิดการ⁶

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเรียนรู้ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจและความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดลอม ต่าง ๆ ได้มากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง 2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ก็ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ 3) ความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจ และเกิดความรู้สึนึกคิด ค่านิยม ความสนใจ ด้วยแล้ว ได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติ จึงทำให้เกิดทักษะและความชำนาญมากขึ้น เช่น การ ใช้มือ การใช้ร่างกาย เป็นต้น⁷

Bloom ได้นำเสนอทฤษฎีการเรียนรู้ตามหลัก Bloom's taxonomy of learning คือกรอบแนวคิดในการจัดหมวดหมู่ทักษะการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยแบ่งออกเป็น 6 ระดับ จากขั้นพื้นฐานที่สุด จนถึงขั้นที่มีรายละเอียดมากที่สุด เพื่อช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถประเมินและพัฒนาความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็น 6 ระดับคือ

⁵ Churches, Andrew. **Bloom's Digital Taxonomy.** (Online) Available: <http://edorigami.wikispaces.com/Bloom%27s+Digital+Taxonomy>.

⁶ Bloom, B.S. (Ed.). Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., Krathwohl, D.R. (1956). **Taxonomy Of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain.** New York: David McKay Co Inc. Page 59.

⁷ Anderson, L.W., Krathwohl, D.R., Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Raths, J., Wittrock, M.C. (2001). **A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives.** New York: Pearson, Allyn & Bacon.

1) ระดับพื้นฐาน คือ การจำ (Remembering) มีเป้าหมายเพื่อจดจำข้อมูลหรือความรู้ที่เคยเรียนมา ด้วยการตั้งคำถาม เป็นต้น กิจกรรมหลักที่ต้องกระทำคือ การท่องจำ สรุปเนื้อหา ทบทวนบทเรียน เป็นต้น

2) ระดับที่สอง คือ การเข้าใจ (Understanding) มีเป้าหมายเพื่อเข้าใจความหมายและสามารถอธิบายเนื้อหาได้อย่างแตกฉานมีความเข้าใจ ด้วยการแสดงเนื้อหาสาระด้วยคำพูดของตนเอง ยกตัวอย่างเปรียบเทียบ เป็นต้น

3) ระดับที่สาม คือ การประยุกต์ (Applying) มีเป้าหมายเพื่อนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัว ด้วยการทดลอง แก้ไขปัญหา เป็นต้น

4) ระดับที่สี่ คือ การวิเคราะห์ (Analyzing) คือการวิเคราะห์ มีเป้าหมายเพื่อแยกแยะและทำความเข้าใจ สร้างความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระที่ได้ศึกษา ด้วยการวิเคราะห์โครงสร้าง สร้างแผนภูมิ ระบุสาเหตุที่มาของเนื้อหาสาระที่ศึกษา เป็นต้น

5) ระดับที่ห้า คือ การประเมิน (Evaluation) คือการประเมิน มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินคุณค่า หรือความเหมาะสมของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ด้วยการวิพากษ์บทความ ตัดสินผลทดลอง เป็นต้น

6) ระดับสูงสุด คือ การสร้างสรรค์ (Creating) คือ การสร้างสรรค์ผลงาน มีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่จากเนื้อหาสาระที่ศึกษา ด้วยการการวิจัย สร้างผลงาน ออกแบบโมเดล เป็นต้น

Bloom's taxonomy of learning

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของ Bloom's taxonomy of learning

การศึกษาพุทธธรรม

การแสวงหาและการจัดการกระบวนการการเรียนรู้ทางพุทธธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้รอบคอบ รอบด้านและครอบคลุมทุกกระบวนการการพัฒนา เป็นแนวทางพัฒนาพัฒนาศักยภาพให้รู้จักปฏิบัติต่อธรรมชาติ ปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้อง เพราะการศึกษาตามแนววิถีพุทธถือว่าการเรียนรู้จริง ได้ผลจริง ต้องปฏิบัติจริง และยังเกิดปฏิเวธธรรมให้บังเกิดขึ้น

พระพุทธองค์ทรงแนะนำแนวทางการบูรณาการการเรียนรู้อันได้แก่การสะสมสูตร หรือ การฟังธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงว่า โสดาวธาน ปัญญา สุตมเย ญาณ⁸ แปลความว่า ปัญญาในการทรงจำธรรมที่ได้ฟังมาแล้วเป็นสุตมยญาณ⁹ ดังนี้ การฟังก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้ 1) เข้าใจความรู้สึกของผู้พูด 2) เพิ่มความรู้และประสบการณ์ 3) มีความสุขและเพลิดเพลิน 4) พัฒนาทักษะทางภาษา 5) พัฒนาสมรรถภาพทางความคิด⁹

พระพุทธองค์ทรงแนะนำอานิสงส์ 4 ประการ แห่งการฟังธรรมไว้ในโสดานุคตสูตรดังนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ 4 ประการแห่ง ธรรมทั้งหลายที่เข้าถึงโสดประสาท คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดดีด้วยทิวฐิ อันบุคคลพึงหวังได้”

อานิสงส์ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ¹⁰

1. โสดานุคตา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเล่าเรียนธรรม คือ สูตรตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္พุตตรมเวทัลละ¹¹ การฟังอย่างตั้งใจเพื่อให้เรียนรู้เนื้อหาสาระที่ยังไม่เคยได้ยินให้เข้าสู่โสดประสาท อันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งโสดญาณ การตั้งใจสดับฟังข้อมูลพุทธธรรมเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างปัญญา การเปิดรับฟังเป็นหนทางทำให้เกิดปัญญา การฟังที่ปราศจากอคติ เปิดรับฟังด้วยเหตุผลตามสมควรแก่ปัญญาของผู้ศึกษาให้เกิดข้อมูลเนื้อหาสาระเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ อื่นการรับฟังข้อมูลของเนื้อหาสาระใหม่ ๆ ที่ผู้ศึกษายังไม่คุ้นเคยอาจก่อให้เกิดปัญหาในการรับฟัง คือผู้ศึกษาอาจจะเกิดความไม่เข้าใจในครั้งแรก ๆ ที่ได้รับฟัง พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้เกิดการเปิดรับฟังอยู่เสมอ กล่าวคือเมื่อไม่ฟังไม่เข้าใจในขั้นต้น ให้เปิดรับฟังซ้ำ ๆ จนเกิดความเข้าใจในหัวข้อและสาระธรรมที่ได้ประสบพบเจอในชีวิตประจำวัน

2. วจซานุเปกฺขิตา ธรรมเหล่านั้นของภิกษุนั้นเป็นภาวะเข้าถึงโสดประสาท คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดดีด้วยทิวฐิ¹² การท่องให้คล่องปากเป็นหนทางลัดสั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เปรียบได้กับการบริการคาถาใดคาถาหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อความทรงจำ การบริการเนื้อหาสาระด้วยการท่องให้คล่องปากยังมีอานิสงส์ที่สำคัญคือสามารถนำกลับมาใช้ได้ทันทีเมื่อต้องการ กล่าวคือเมื่อมีการสังคยานาในคาถาต่าง ๆ เมื่อมีความชำนาญจากการท่องให้คล่องปากเสียก่อน จะสามารถทำให้การนำบทหรือคาถาเหล่านั้นกลับมาใช้ตั้งต้นศึกษาในสาระอันละเอียดลึกซึ้งได้ดีมากขึ้น การบริการจนคล่องปากยังอานิสงส์ข้ามภพข้ามชาติให้เกิดความคุ้นเคยในธรรมได้ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัยได้ด้วย ความสำคัญของการ

⁸ อภ.วิ.(บาลี) 35/100

⁹ อารี พันธมณี. จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 5. (2544). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ. หน้า 12.

¹⁰ อัง.จตุ.(ไทย) 2/473

¹¹ อัง.จตุ.(ไทย) 21/191

¹² อัง.ปัญจ.(ไทย) 22/87

บริการจนคล่องปากที่ชัดเจนที่สุดคือทำให้จิตครองสติอยู่ตลอดเวลา¹³ เป็นการปรับทัศนคติต่อเนื้อหาสาระไปในคราวเดียวกัน การบริการที่สำเร็จนั้นการท่องจำให้คล่องปากจะต้องประกอบด้วยสติเสมอ ในคราวที่เกียจคร้านหรือจิตใจหดหู่แว้งเหวี่ยงหาชวนอน การท่องจำจะไม่สามารถก่อให้เกิดความจำได้เนื่องจากขาดสติในการทบทวน การท่องให้คล่องปากจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญเพื่อยังให้เกิดความเข้าใจได้ในที่สุด

3. *มนสาอนุเปกขิตา* เมื่อตายไปจะไปเกิดในหมู่เทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง บทแห่งธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏแก่เธอผู้มีความสุขในภพนั้น¹⁴ เมื่อสติเกิดขึ้น การบันทึกข้อมูลไว้ในจิตด้วยความจำที่ประกอบด้วยความเข้าใจจะทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จได้ในที่สุด นอกจากนี้ ความทรงจำเพียงลำพังไม่สามารถทำให้เกิดความถูกต้องในการศึกษาได้ วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการศึกษาปริยัติธรรมคือการก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ได้ศึกษา ความเข้าใจในเนื้อหาสาระจะทำให้เกิดการสรุปความหมาย การจัดหมวดหมู่เนื้อหาสาระเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาปฏิบัติในระยะยาว อีกทั้งยังความเข้าใจยังเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุธรรมในที่สุด

4. *ทิวริยา สุปปฏิวาทา* ต่อมา เธอระลึกได้จึงบรรลุคุณวิเศษ เร็วพลัน¹⁵ ภิภุชทั้งหลาย การบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาคือผู้ศึกษาสามารถสร้างคุณค่าให้กับตนเองและสังคมได้ ความเข้าใจแตกฉานในเนื้อหาสาระที่ปรากฏในการศึกษาปริยัติธรรม เป็นเบื้องบาทสำคัญของการเข้าถึงปฏิเวธธรรม คือการบรรลุอนุตตรธรรมได้ในที่สุด ผลการศึกษาที่ถูกต้องคือความสำเร็จของผู้ศึกษาที่สามารถเข้าถึงพุทธประสงค์ของพระพุทธองค์ในการแสวงหาโมกข์เพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้ในที่สุด ความเข้าใจซึ่งเนื้อหาสาระแม้จะยังไม่ก่อให้เกิดการบรรลุธรรมในปัจจุบันภพนี้ ก็ยังมีอานิสงส์ให้เข้าใจหลักการปฏิบัติ และค่านิยมที่เหมาะสม ก่อให้เกิดปัญญาในการท่องเที่ยวไปเวียนวายเป็นสุขในสังสารวัฏ

อานิสงส์ที่เกิดจากการฟังธรรม เป็นกระบวนการการเรียนรู้ที่สำคัญในพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธองค์ทรงแนะนำทางแห่งการดับทุกข์ไว้อย่างครอบคลุม ละเอียดและรอบด้าน ผู้ศึกษาพึงสดับรับฟังธรรมะ บูรณาการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพผ่านการฟังให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

การบูรณาการการเรียนรู้ข้อมูลการศึกษา

ความพยายามในการพัฒนาแนวความคิดรูปแบบและโครงสร้างการจัดการการศึกษาและการแสวงหาแนวทางการเรียนรู้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดในศาสตร์ต่างทางโลกที่มีความสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับแนวทางการบูรณาการการเรียนรู้ที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ¹⁶

¹³ อัง.จตุ.(ไทย) 22/191

¹⁴ อัง.จตุ.(ไทย) 21/277

¹⁵ อัง.จตุ.(ไทย) 22/411

¹⁶ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), *เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา (2539),

Arlin Kuncic นักสังคมจิตวิทยาแห่ง University of Western Ontario ได้นำเสนอบทความเรื่อง Information processing in Psychology¹⁷ โดยแบ่งสาระเนื้อหาของข้อมูลออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) Serial processing theory เนื้อหาที่มีลักษณะแบ่งออกเป็นหมวดหมู่แตกต่างกันต้องอาศัยการเรียนรู้ตามลำดับของเนื้อหา 2) Parallel processing theory เนื้อหาที่มีลักษณะเชิงซ้อนเปรียบเทียบกันระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม 3) Hierarchical processing theory เนื้อหาที่มีลักษณะการจัดลำดับความสำคัญของข้อมูลที่ถูกแบ่งเป็นชั้นๆ จากความสำคัญมาก หรือผู้ศึกษาให้ความสนใจมากไปหาข้อมูลที่สำคัญน้อย หรือผู้ศึกษาให้ความสนใจน้อย Arlin Kuncic ได้กล่าวว่าการเรียนรู้เนื้อหาสาระของข้อมูลทุกประเภทต้องดำเนินเป็นไปตามขั้นตอนของการเปิดรับข้อมูลของสมอง โดยแบ่งหลักสำคัญออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ¹⁸

1) Encoding คือกระบวนการเปิดรับข้อมูลที่เป็นเนื้อหาสาระทั้งหมดที่ปรากฏในการศึกษารวมทั้งบริบทของการสถานที่เรียน ความทรงจำพื้นฐานตั้งแต่รูปแบบห้องเรียน สถานที่นั่ง หนังสือเรียนเพื่อนในชั้นเรียน รวมทั้งเนื้อหาสาระในห้องเรียนจะถูกสมองจดจำ และทำความเข้าใจในเบื้องต้น การทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระของข้อมูลที่ได้รับเป็นไปตามสภาวะทางสังคมและจิตวิทยาของผู้ศึกษา รวมทั้งประสบการณ์และค่านิยมที่สั่งสมมาตั้งแต่พัฒนาการของสมองเกิดขึ้น การศึกษาที่เกิดขึ้นไปไปตามความพอใจและความสนใจของผู้ศึกษา เมื่อมีความยินดีพอใจในเนื้อหาสาระที่ได้รับก็จะเกิดความสนใจเป็นพิเศษ หากข้อมูลได้ไม่ประทับใจหรือไม่สนใจก็จะรับข้อมูลเหล่านั้นประมวลไว้ในความทรงจำ ข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้รับจะถูกบรรจุในหมวดของความจำระยะสั้นที่มีต่อข้อมูลและสิ่งกระตุ้นให้เกิดความทรงจำ เพื่อเป็นข้อมูลรวมของการจดจำของสมอง

2) Storage คือกระบวนการเคลื่อนย้ายจากความจำระยะสั้นของสมองไปสู่ความจำระยะยาวของสมองเพื่อเก็บสะสมเป็นประสบการณ์จากการศึกษา ในขั้นตอนนี้สมองจะคัดสรรจากสถานการณ์เหตุการณ์ เรื่องราว รวมทั้งเนื้อหาสาระที่สะท้อนใจ ทั้งในแง่บวกและแง่ลบที่มีต่อผู้ศึกษา การจดจำย่อมเป็นไปตามความสนใจของผู้ศึกษา ผู้ศึกษาที่สนใจจะขวนขวายศึกษาเพื่อให้เกิดความทรงจำได้ในที่สุด กระบวนการให้ความทรงจำเกิดขึ้นเริ่มตั้งแต่การทบทวน การท่องจำ การทำความเข้าใจ การฟังคำอธิบายซ้ำ การสอบถาม ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในขณะเดียวกันความไม่พอใจในเนื้อหาสาระและบริบทของการศึกษาก็เป็นมูลเหตุสำคัญให้เกิดความทรงจำที่ไม่ดี ข้อมูลทั้งหลายจะถูกประมวลไว้ในความทรงจำระยะสั้นในลำดับแรกและถูกประมวลเป็นความจำถาวรในที่สุด

3) Retrieving คือการที่ระบบจัดการข้อมูลของสมองมุ่งเน้นไปยังเนื้อหาสาระที่ได้เก็บสะสมไว้ทั้งความจำระยะสั้น และความจำระยะยาวเพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับความต้องการในชีวิตประจำวัน การนำข้อมูลจากการศึกษาที่ได้จากการสะสมไว้ในความทรงจำมาใช้ให้

¹⁷ Arlin Kuncic, *The Anxiety Workbook: A 7-Week Plan to Overcome Anxiety, Stop Worrying, and End Panic*, Toronto, Canada, Calisto Publisher. Page D.

¹⁸ Arlin Kuncic, *The Anxiety Workbook: A 7-Week Plan to Overcome Anxiety, Stop Worrying, and End Panic*, Toronto, Canada, Calisto Publisher. Page 74.

เกิดประโยชน์สามารถเกิดขึ้นได้จากกระบวนการทำซ้ำเช่นท่องให้คล่องปาก ทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ ในการจัดการข้อมูลจากความจำระยะสั้นที่นำไปสู่ความจำระยะยาว และความจำถาวรในที่สุดต้องเกิดจาก กระบวนการการซ้ำในข้อมูลที่ผู้ศึกษาสนใจเป็นพิเศษ ในขั้นตอนนี้ผู้ศึกษาจะพัฒนาความจำควบคู่ไปกับ ความพยายามในการทรงจำไปในคราวเดียวกัน ความพยายามในการทรงจำคือการย้ายฐานข้อมูลจาก ความจำระยะสั้นไปยังความจำระยะยาว ที่เรียกว่าทำให้เกิดความชำนาญ ผู้ศึกษาจะเกิดความมั่นใจใน เนื้อหาสาระที่ได้ศึกษา และมีความพร้อมเพื่อเปิดรับข้อมูลพื้นฐานที่มีความเข้าใจอยู่แล้ว เกิดทักษะในการ เปิดรับข้อมูลใหม่ที่ยังไม่เคยได้รับแต่มีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้ศึกษามีความชำนาญในเบื้องต้นนั้น

4) Transformation คือขั้นตอนสุดท้ายที่สมองนำข้อมูลที่บันทึกไว้ในความทรงจำเพื่อพัฒนาสู่ ความเข้าใจ และพร้อมเป็นความรู้อันเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของการตีความ การประเมินสาระ และ การพัฒนากระบวนการตัดสินใจในความคิดและการกระทำทั้งหลายที่ได้จากความเข้าใจเนื้อหาสาระที่ถูก บันทึกไว้ในสมอง สามารถก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อกระบวนการทางความคิดที่นำไปสู่คุณค่าและ ประสิทธิภาพของการกระทำ และก่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาของผู้ศึกษา พัฒนาทักษะในการ แก้ปัญหา การแสวงหาเหตุและผล การสร้างและตีความทฤษฎีทางความคิดใหม่ ๆ เกิดค่านิยมและ ทัศนคติที่ดีต่อการศึกษา อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดของการศึกษา

ทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่กับแนวพุทธธรรม

พระกรุณาธิคุณที่ทรงแนะนำแนวทางบูรณาการการเรียนรู้ผ่านโศตานุคตสูตร มีเนื้อหาสาระที่ ครอบคลุมหลักการและประเด็นสำคัญในกระบวนการการเรียนรู้สมัยใหม่ จากการพิจารณาข้อสรุปที่ได้ จากขั้นตอนการเรียนรู้ข้อมูลของ Arlin Kuncic พบว่าผลการวิจัยเรื่องกระบวนการรับข้อมูลเชิงจิตวิทยาเชิง สมองเป็นไปตามคำแนะนำที่พระพุทธองค์ทรงมีพระราชดำรัสในโศตานุคตสูตร อย่างชัดเจน กล่าวคือ ขั้นตอนของการทรงจำข้อมูลของสมองเพื่อการเรียนรู้ 4 ระดับ

1. Encoding ขั้นตอนการสะสมข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลใหม่ ๆ ที่ได้รับการศึกษาเพื่อส่ง ต่อไปยังสมองให้เกิดความทรงจำเป็นไปตามหลักการของการสะสมสุดตะ คือ โสตานุคตา การเปิดรับฟัง ข่าวสารข้อมูลอย่างตั้งใจ

2. Storage ขั้นตอนการประมวลผลข้อมูลเข้าสู่ความจำระยะสั้นผ่านกระบวนการทำซ้ำ ซึ่งพระ พุทธองค์ทรงแนะนำผ่านการท่องจำให้ติดปาก คือ วจสาณูปะกัชิตา การบริกรรมเป็นการทำซ้ำด้วยจิตที่ ประกอบด้วยสติสามารถทำให้เกิดความทรงจำระยะสั้นที่ส่งต่อไปสู่กระบวนการบันทึกของสมองเป็นความ ทรงจำระยะยาวในที่สุด

3. Retrieving ขั้นตอนการที่มุ่งเน้นการโอนถ่ายข้อมูลจากความทรงจำระยะสั้นไปสู่ความทรง จำระยะยาว ต้องอาศัยการทำความเข้าใจในข้อมูลเนื้อหาสาระที่ได้ศึกษาเป็นอย่างดี คือ มนสาณูปะกัชิตา ความเข้าใจจะทำให้ความทรงจำเกิดขึ้นได้ง่าย สมองสามารถโอนถ่ายข้อมูลที่ทรงจำได้ในระยะสั้นผ่าน ความเข้าใจสู่การบันทึกไว้เป็นความทรงจำระยะยาวในที่สุด

4. Transformation ขั้นตอนสุดท้ายเมื่อข้อมูลเนื้อหาสาระที่ได้ศึกษาถูกบันทึกไว้ในความทรงจำระยะยาว เมื่อมีเหตุอันควรที่สมองต้องนำข้อมูลที่บันทึกไว้เพื่อใช้ในการตัดสินใจ วิเคราะห์ประเด็น ทำการวิจัย วิเคราะห์สถานการณ์และข้อเท็จจริงวิเคราะห์ต่าง ผู้ศึกษาสามารถนำความรู้ความเข้าใจที่มีมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

โสตานุกตา	ฟังอย่างตั้งใจ	Encoding	Acceptance
วจสา ปริจิตา	ท่องให้คล่องปาก	Storage	Short term memory
มนสานุเปกขิตา	ทบทวนให้ขึ้นใจ	Retrieving	Long term memory
ทัญญูญา สุปฏิวิทูธา	นำไปใช้ได้	Transformation	Usage

เปรียบเทียบโสตานุกตสูตร กับ Information Processing

ภาพที่ 2 แสดงความสอดคล้องของ Information processing กับพุทธตำรา

บทสรุป

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่ปรากฏในภาควิชาการเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการศึกษาศาสนปฏิบัติคือการการฝึกฝนอบรมกาย จิตใจและปัญญา ตามหลักพุทธธรรม คือ ไตรสิกขา¹⁹ การอบรมทางกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขาคือเป็นระบบการปฏิบัติในพุทธศาสนาเป็นระบบการศึกษาที่สมบูรณ์ การจัดการเรียนรู้ด้านกาย การอบรมทางกาย (กายภาวนา) การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้เป็นกุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญในเบื้องต้น การจัดการเรียนรู้ด้านสังคัม การจัดการเรียนรู้ทางด้านสังคัม (ศีลภาวนา) การเจริญศีล ความประพฤติฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาสังคัม ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคัม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคัม การจัดการเรียนรู้ด้านจิตใจ การอบรมทางจิต (จิตภาวนา) ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย การจัดการเรียนรู้ด้านปัญญา การฝึกอบรมทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) การเจริญ

¹⁹ ที.ปา.(ไทย) 11/228/231

ปัญญา การฝึกอบรมทางปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง²⁰

พระพุทธองค์ทรงชี้แนะแนวทางการบูรณาการการเรียนรู้พุทธธรรมไว้อย่างสมบูรณ์ เป็นที่น่าอัศจรรย์ใจอย่างยิ่งที่นักวิชาการการศึกษาของประเทศตะวันตกเพิ่งจะค้นหาคำตอบและแนวทางเพื่อการบูรณาการการเรียนรู้ปริยัติธรรมให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ กระบวนการเรียนรู้เกิดจากการลงมือทำอย่างตั้งใจด้วยการเปิดรับฟังข้อมูลเนื้อหาสาระของพระธรรม เมื่อผู้ศึกษาเข้าใจและเข้าถึงพุทธประสงค์ที่อยู่ในหัวข้อธรรมต่าง ๆ และตั้งใจปฏิบัติตามคำชี้แนะแล้ว ปฏิเวธธรรมคือการบรรลุธรรมย่อมบังเกิดแก่บุคคลที่ตั้งใจศึกษาให้บังเกิดผลตามกำลังสติปัญญาและความเพียรในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย**. (2539). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. (2539). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม: แก่นนำการศึกษา (ภาคต้นของหนังสือ ปรัชญาการศึกษาของไทย)**. (2556), กรุงเทพมหานคร: พลิธัมม์.

พงศกร มงคลหนู, **การจัดการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม**, (วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2563).

อารี พันธมณี. **จิตวิทยาการเรียนการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. (2544). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ.

Anderson, L.W., Krathwohl, D.R., Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Rath, J., Wittrock, M.C. (2001). **A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives**. New York: Pearson, Allyn & Bacon.

Arlin Kuncic, **The Anxiety Workbook: A 7-Week Plan to Overcome Anxiety, Stop Worrying, and End Panic**, Toronto, Canada, Calisto Publisher. Page D.

²⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม: แก่นนำการศึกษา (ภาคต้นของหนังสือ ปรัชญาการศึกษาของไทย)**. (2556), กรุงเทพมหานคร: พลิธัมม์. หน้า 9

Bloom, B.S. (Ed.). Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., Krathwohl, D.R. (1956). **Taxonomy Of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain**. New York: David McKay Co Inc.

Churches, Andrew. **Bloom's Digital Taxonomy**. (Online) Available:
<http://edorigami.wikispaces.com/Bloom%27s+Digital+Taxonomy>.

จิตวิทยากับพฤติกรรมนิยม
Psychology and Behaviorism

อัจฉราพร ฉากครบุรี, Artcharaporn chakkornburi¹

E-mail: Natyooddee2012@gmail.com

สรวิชัย วงษ์สะอาด, Sorawit Wongsard²

บรรพต ตันธีรวงศ์, Banpot Tonthirawong³

ประมวลศักดิ์ ดีมี, Pramuan Sak Deemi⁴

E-mail: wongsardsorawit@gmail.com

Received: January 24, 2024 Revised: July 9, 2024

Accepted: September 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “จิตวิทยากับพฤติกรรมนิยม” พบว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลอันเกิดจากการปฏิกริยา โดยอาศัยระบบต่างๆ ทางร่างกาย และจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดสภาวะจิตใจที่รับรู้อารมณ์ที่แสดงออกมาทางกาย วาจา และใจ ที่ตอบสนองต่ออารมณ์ทั้ง ดี และ ไม่ดี ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมามีต่อโลกภายนอกและโลกภายใน ดังนั้นมนุษย์จึงจะต้องมีจริยธรรมเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคมจะต้องไม่ประพฤติผิดในจริยธรรม ไม่ว่าทางกาย วาจา และใจ เพราะเป็นเครื่องตวงวัดพฤติกรรมที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นมาทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้ ลด ละ เลิก พฤติกรรมที่ไม่ดี เป็นพื้นฐานให้เกิดคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา มีหิริ โอตตัปปะ ความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต โดยอาศัยจิตเป็นที่ตั้ง ให้ความประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ ให้มีความสงบเรียบร้อย มีเจตนาตั้งใจไว้ มีเจตสิก มีความสังวรด้วยสติ และมีความไม่กำเริบเลวอย่างหยาบทางกายวาจา ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ มีความสำรวมระวัง ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบสันติในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องนั่นเอง

¹ อัจฉราพร ฉากครบุรี, นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, จิตวิทยา, พฤติกรรมนิยม,

Abstracts

This article aims to study ‘Psychology and Behaviorism’. It revealed that human behavior results from the reaction by relying on various systems of the body and mind, causing feelings, thoughts, and states of mind that recognize the emotions expressed physically, verbally, and mentally that respond to both good and bad emotions, which are behaviors perceived by the outside world and the world. External. Therefore, student and teachers must behave ethically and develop behaviors of individuals in society who misconduct ethics, whether physically, verbally and mentally, because it is a means of refraining from harmful behavior that occurs physically, verbally, and mind to reduce, give up, stop bad behavior It is the basis for virtue such as compassion, kindness, virtue, evil dread, honesty in life. All are relied on the mind as a source of behavior through the body, speech, and mind for peace. With good intention and mindfulness, one has no rough defilements physically and verbally, associated with wholesome consciousness, mindfulness, wisdom, restraining and living together happily and peacefully in the right way.

Keywords: Buddhism, Psychology, Behaviorism.

บทนำ

สังคมปัจจุบันนี้ สังคมมีปัญหาขึ้นรุนแรงเพราะขาดการพัฒนาทางด้านพฤติกรรม ทางด้านร่างกาย และจิตใจ เพราะพฤติกรรมยังเป็นผลของพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่หล่อหลอมมาโดยแต่ละคนไม่อาจจะเลือกสิ่งแวดล้อมของตนได้ จึงมีทั้งที่สังคมยอมรับและไม่ยอมรับ เช่น ปัญหาพิษสุราเรื้อรัง สิ่งเสพติด การฆ่าคน⁵ เป็นต้น นอกจากนี้ ถ้าเราได้อ่านจากหน้าหนังสือพิมพ์หรือฟังจากวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งมักจะพบเรื่องวุ่นวายน่าอัปการ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง การว่างงาน การลักขโมยการฆ่าข่มขืนกระทำชำเรา ประกอบอาชญากรรม การทำร้าย อัตตะวินิบาตตนเอง และการติดสิ่งเสพติด การฉ้อโกง การขายบริการทางเพศในเด็กวัยรุ่นยกพวกตีกัน มนุษย์ยกพวกตีกัน⁶ เป็นต้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งแก้ไขอย่างเร่งด่วน และในโลกปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็น

⁵ สุพัตรา สุภาพ, **ปัญหาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2549), หน้า 13.

⁶ จำลอง ดิษยวณิช, **จิตวิทยาของความดับทุกข์**, (เชียงใหม่ : กลางเวียงการพิมพ์ จำกัด, 2544), หน้า 4.

อย่างมาก พฤติกรรมทางศาสนาเป็นองค์ประกอบภายในโครงสร้างพฤติกรรมที่สามารถกำหนดรูปแบบทางการแสดงออกต่างๆ ของมนุษย์ได้ เช่น ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยมต่างๆ อันเป็นวิถีที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติอยู่ในสังคมเหล่านี้มีบทบาทต่อการแสดงออกที่เป็นปฏิริยาตอบสนองให้เกิดการสร้างสรรค์อื่นๆ การเรียนรู้ ความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจแม้แต่การเสริมสร้างในการเลือกสมาชิกในสังคม นอกจากนี้เรายังพบว่าศาสนามีบทบาทต่อต้านพฤติกรรมที่ขัดต่อสังคมและสามารถบันดาลใจให้มนุษย์เปลี่ยนพฤติกรรมด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมืองสังคมและสิ่งแวดล้อม⁷ เป็นต้น

ประเทศไทยเรานั้น มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน โดยเป็นสถาบันหลัก และเอกลักษณ์ของชนชาติไทย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยมาเป็นเวลาอันช้านาน ซึ่งหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นั้นมุ่งส่งเสริมให้มีการคิดอย่างมีเหตุผล และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข⁸ ดังนั้นความสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมทางด้านร่างกายจิตใจและสังคมจึงมีหลักการที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก สุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้ใดมีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถควบคุมร่างกายและจิตใจได้เป็นอย่างดีจิตจะทำหน้าที่ควบคุมและสั่งการทำงานทุกอย่างของร่างกายให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขพระพุทธศาสนามีหลักศีล 5 ที่เรียกว่า เบญจศีล เป็นแนวทางเบื้องต้นเพื่อมีคุณธรรมจึงจะสามารถขัดเกลานิสังยใจคอให้มนุษย์มีความประณีตยิ่งขึ้นมีความประพฤติ และการกระทำที่พึงามรู้จักยับยั้งชั่งใจ จะกระทำ จะพูด จะคิด ก็ต้องไตร่ตรองให้รอบคอบดีเสียก่อน¹⁰ ถ้าสังคมขาดการควบคุมด้วยศีล ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วยกายบ้าง ทางทรัพย์สินบ้าง มนุษย์จะรู้สึกหวาดหวั่น สะพรึงกลัวไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ถ้าสังคมควบคุมด้วยศีลไม่ประทุษร้ายกันด้วยกาย วาจาสังคมของเราจะน่าอยู่มากทีเดียว¹¹ ดังนั้น ศีล แปลว่า ปกติ เย็น ระเบียบวินัย เป็นต้น กล่าวคือผู้มีศีลต้องมีกายวาจาและใจเย็นสบายไม่เร่าร้อนด้วย ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นผู้มีกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริตศีล 5 จึงเป็นข้อปฏิบัติที่มีประโยชน์ต่อสังคมจึงจำเป็นต้องเข้าใจในศีล 5 เพื่อเป็นประโยชน์แก่คนรักษาเอง และเพื่อความสงบสุขของสังคมนั่นเอง¹²

แนวคิดและความเป็นมาของพฤติกรรมนิยม

⁷ วารัณยา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม, **จิตวิทยาพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (ซีวาทิวัฒน์, 2545), หน้า 1-2.

⁸ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ราชวัน, 2552), หน้า 2.

⁹ รังสรรค์ แสงสุขและคณะ, **ความรู้คู่คุณธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544), หน้า 188.

¹⁰ บุญมี แทนแก้ว, **พระพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอ.พรินติ้ง เฮ้าส์, 2547), หน้า 5-6.

¹¹ วสิน อินทสระ, **พุทธจริยา**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม, 2549), หน้า 37 -38.

¹² พระเทวินทร์ เทวิทุ, **พุทธจริยศาสตร์จริยศาสตร์ และจริยธรรม**, (คุณนงลักษณ์ ครุฑแก้ว, 2544), หน้า

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social animal) ที่จำเป็นต้องดำเนินชีวิตกันเป็นหมู่ เป็นพวกหรือเป็นกลุ่ม ทั้งนี้เพราะมนุษย์ต้องการได้รับการตอบสนองทั้งทางร่างกาย และทางจิตใจจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม ดังนั้นการแสดงปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) ต่อกันของบุคคลในสังคมเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการนั้น จึงเป็นเรื่องที่พบเห็นได้อยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งที่นักจิตวิทยาได้ให้ความสนใจ คือ พฤติกรรมที่บุคคลแสดงปฏิสัมพันธ์ ต่อกันทางสังคมนั้นจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อตนเอง บุคคลรอบข้าง รวมไปถึงสภาพแวดล้อมในสังคมนั้น อย่างไรก็ตาม¹³ ที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่อยู่ร่วมกัน โดยมีการกระทำที่แสดงต่อกันหรือที่เรียก พฤติกรรมนั้นถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุว่าการดำเนินไปของชีวิตทั้งของปัจเจกชนและสังคม โดยส่วนรวมจะเป็นไปในทิศทางใด คือ สงบสุข หรือเกิดปัญหาต่างๆ ย่อมขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของแต่ละคนที่แสดงออกมา ทั้งในแง่พฤติกรรมที่เป็นส่วนตัว และพฤติกรรมที่แสดงออกมาอันเป็นผลกระทบต่อสังคมรอบข้าง

เพราะมนุษย์ชอบรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม เป็นหมู่ เป็นพวก มีการรวมกลุ่มปะทะสังสรรค์ปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) การกระทำหรือกิริยาอาการที่มนุษย์แสดงออกในแต่ละวัน จึงมีรูปแบบต่างๆ และแตกต่างกันออกไป เป็นธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไปที่จะแสดงกิริยาอาการหรือการกระทำต่างๆ ออกมาทั้งในรูปแบบ พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) ที่สามารถสังเกตเห็นได้ และพฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) ได้แก่ ความรู้สึก การรับรู้ การคิด การจำ และอารมณ์ต่างๆ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นมีทั้งพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในจะมีความสัมพันธ์กัน โดยพฤติกรรมภายในจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอกเสียเป็นส่วนใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งส่วนที่เป็นการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็โดยทั่วไปทั้งนักปรัชญาตะวันตกและพุทธปรัชญาเถรวาท นักปรัชญาตะวันตกกลุ่มจิตนิยม (Idealism) มีเพลโต (Plato, 427–347 B–C) เป็นต้น ถือว่า จิตเป็นผู้ใช้ร่างกายให้ดำเนินไปตามเจตจำนงของมัน ร่างกายเป็นสิ่งที่ถูกใช้ จิตเป็นผู้ใช้ร่างกายอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของจิต การกระทำ พฤติกรรมรวมทั้งนิสัยใจคอของมนุษย์ จะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่จิตจะสั่งหรือบันดาลให้เป็นไป¹⁴

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จิตกับร่างกาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวิต มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ร่างกายมีธรรมชาติไม่รู้อารมณ์ ส่วนจิตมีธรรมชาติรับรู้อารมณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน มีผลเสมอกันตามเหตุปัจจัย¹⁵ ดังนั้น พฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์เราแสดงออกมา ทั้งที่เป็นพฤติกรรมในทางบวกทั้งในทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลาและทุกสถานการณ์ และถือว่าเป็นธรรมชาติของการแสดงออกมาทางกาย ทางวาจาโดยมีจิตเป็นผู้คอยกำกับให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปในทางที่จิตปรารถนา เมื่อมนุษย์มีองค์ประกอบคือร่างกายและจิตใจ ย่อมมีการกระทำ การแสดงออก การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง

¹³ เดิมศักดิ์ คทวณิช, **จิตวิทยาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด มหาชน, 2546), หน้า 309.

¹⁴ ร.ศ. ดร. สุจิตรา (อ่อนค้อม) รณรัตน์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, 2540), หน้า 28.

¹⁵ ศ.ดร.วิทย์ วิศุทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป**, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2542), หน้า 56–

อิริยาบถ และอาการเหล่านั้นถือว่าเป็นธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อการทำมาหากินและการเรียนรู้ ในธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น การกระทำใด ๆ ก็ตามซึ่งสามารถสังเกตได้โดยบุคคลอื่น หรือ โดยการใช้เครื่องมือ พฤติกรรมมิได้หมายความว่าเฉพาะแต่เพียงการแสดงออกทางด้านร่างกายภายนอกเท่านั้น ยังรวมไปถึงการกระทำหรือกิจกรรมภายในความรู้สึกของบุคคลด้วย¹⁶ หมายถึง การกระทำหรือกิจวัตรที่ปรากฏออกมาทางร่างกาย ทางกล้ามเนื้อ ทางสมอง ทางอารมณ์ และทางความรู้สึกนึกคิด ซึ่งโดยปกติมนุษย์และสัตว์ย่อมแสดงออกมาให้เป็นที่สังเกตเห็นได้ชัด และเห็นไม่ได้ชัด ซึ่งขึ้นอยู่กับการตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่มากกระตุ้นเป็นสำคัญ¹⁷

กล่าวสรุป คำว่า “พฤติกรรม” (Behavior) นั่นก็คือ การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาทางทวารทั้ง 3 คือ กาย วาจา และใจ อันเกิดจากการปฏิกริยาทางระบบต่างๆ ในร่างกาย คือ สมอง ระบบกล้ามเนื้อ และระบบต่อมต่างๆ รวมทั้งอารมณ์จิตใจที่เกิดจากสิ่งเร้า และสิ่งแวดล้อมต่างๆ จึงทำให้เกิดเป็นพฤติกรรม

แนวคิดและทฤษฎีที่ทำให้เกิดพฤติกรรมนิยม

1. พฤติกรรมนิยมทางชีววิทยา

นักจิตวิทยา ได้กล่าวถึงพื้นฐานของการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในทางชีววิทยาว่า อิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์เป็นกลไกกระบวนการทำงานของระบบอวัยวะต่างๆ เช่น มีทั้งระบบประสาท ระบบกล้ามเนื้อ และระบบต่อมต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ หากการทำงานของระบบต่างๆ ผิดปกติ ย่อมทำให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมแตกต่างไป¹⁸ ซึ่งระบบต่างๆ ย่อมมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ได้แก่

1) ระบบประสาท (The Nervous System) ของมนุษย์ที่สำคัญแบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ (1.1) ระบบประสาทส่วนกลาง (Central Nervous System) ประกอบด้วย สมอง และไขสันหลัง ซึ่งระบบประสาทส่วนกลาง¹⁹ ทำหน้าที่รับกระแสประสาทจากสมองส่งไปยังส่วนต่างๆ ของร่างกาย นอกจากนี้ยังมีไขสันหลังเป็นศูนย์ปฏิกริยาสะท้อน (Reflex Action) และยังเป็นทางขึ้นลงของกระแสประสาททั้งรับรู้ประสาทยนต์ สมองมนุษย์ และแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ สมองส่วนหน้า (Frontal Lobe) มีหน้าที่คอยควบคุมการเคลื่อนไหว และหน้าที่อื่นๆ ที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ สมองส่วนข้างตอน (Parietal Lobe) มีหน้าที่ควบคุมการรับรู้ และสมองส่วนหลัง (Occipital Lobe) มีหน้าที่ควบคุมในด้านการเห็น (1.2) ระบบประสาทภายนอก (Peripheral Nervous

¹⁶ พรหมฉาย ทรัพย์ะประภา, *จิตวิทยาอุตสาหกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2529), หน้า 2.

¹⁷ สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ, *จิตวิทยาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : ชัยศิริการพิมพ์, 2522), หน้า 1.

¹⁸ เดโช สอนานนท์, *จิตวิทยาทั่วไปฉบับแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2502), หน้า 224–225.

¹⁹ ผศ. ดร. ลักขณา สิริวัฒน์, *จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน*, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์, 2544), หน้า 37.

System) เป็นระบบเส้นประสาทที่ควบคุมร่างกาย (Somatic Nervous System) และเป็นระบบประสาทที่อยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจสามารถบังคับให้เกิด หรือไม่ให้เกิดพฤติกรรมตามต้องการได้ ดังนี้ คือ (1.2.1) เส้นประสาทรับความรู้สึก (Sensory nerve) (1.2.2) เส้นประสาทสั่งการ (Motor nerve)²⁰(1.2.3) ระบบประสาทอัตโนมัติ (Automatic Nervous System) เป็นส่วนหนึ่งของระบบประสาทส่วนปลาย (ส่วนนอก) ควบคุมการทำงานของหัวใจ และอวัยวะภายใน มีการทำงานเป็นอิสระ ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมของจิตใจ และระบบประสาทอัตโนมัติควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อหัวใจ กล้ามเนื้อเรียบ และต่อมมีท่อ นอกจากนี้ประสาทอัตโนมัติยังมี 2 ส่วนย่อยในการควบคุมอวัยวะภายในให้สมดุล คือ ส่วนซิมพาเทติก (Sympathetic) ทำงานในภาวะเครียด และส่วนพาราซิมพาเทติก (Parasympathetic) ทำงานในภาวะผ่อนคลาย²¹

2) ระบบต่อม (Glands) จากระบบประสาทแล้ว ต่อมต่างๆ ภายในร่างกายก็นับว่า มีบทบาทสำคัญยิ่งในอันที่จะสร้างพฤติกรรม และเสริมความงอกงามหน้าที่ของต่อมโดยทั่วไปนั้น ก็คือผลิต ส่วนผสมทางเคมีขึ้นมา และด้วยส่วนผสมทางเคมี หรือ ที่เรียกว่า ฮอร์โมน นี้เองที่ก่อให้เกิดผลในด้านต่างๆ ขึ้นแก่ร่างกาย²² ซึ่งระบบต่อมเป็นระบบเป็นการทำงานของร่างกายอีกระบบหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคล เนื่องจากร่างกายจะทำงานเป็นปกติหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับระบบต่อมต่างๆ ทั้งหลายในร่างกายด้วยเป็นสำคัญซึ่งต่อมก็คือกลุ่มเซลล์จำนวนหนึ่งมารวมกันโดยมีเยื่อพังผืดทำหน้าที่เป็นตัวยึดโยง ระบบต่อมในร่างกาย จำแนกได้ 2 ประเภท²³ คือ ต่อมมีท่อ (Duct gland) และต่อมไม่มีท่อ (Ductless glands)

3) ระบบกล้ามเนื้อ (Muscle or Muscular System) ซึ่งนับว่าเป็นระบบการทำงานที่มีความสำคัญมากระบบหนึ่งของร่างกาย ทั้งนี้เนื่องจากเป็นระบบที่ทำให้ร่างกายสามารถที่แสดงพฤติกรรมเคลื่อนไหว ซึ่งจะสังเกตจากอวัยวะส่วนใดของร่างกายที่สามารถเคลื่อนไหวได้ อวัยวะนั้นจะต้องมีกล้ามเนื้อเข้าไปเป็นส่วนประกอบด้วยเสมอ และการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายนั้นเป็นผลมาจากการหดและคลายตัวของกล้ามเนื้อ²⁴ ซึ่งร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยกล้ามเนื้อ 3 ชนิด มีดังนี้ คือ (3.1) กล้ามเนื้อลาย (Striated Muscle) (3.2) กล้ามเนื้อเรียบ (Smooth Muscle) และ (3.3) กล้ามเนื้อหัวใจ (Cardiac Muscle) ²⁵

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การทำงานของระบบต่างๆ ของร่างกาย คือ ระบบกล้ามเนื้อ ระบบประสาท ระบบต่อมไร้ท่อ จะเห็นได้ว่า การทำงานของทั้งสามระบบมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรง อย่างไรก็ตาม ระบบทั้งสามนั้น จะต้องมีการทำงานที่สัมพันธ์กัน คือ การที่ร่างกายแสดงพฤติกรรมใดๆ ได้นั้น จะต้องอาศัยระบบกล้ามเนื้อซึ่งจะเข้าช่วยให้ร่างกายเกิดการเคลื่อนไหว แต่การที่ร่างกายจะรับรู้สิ่งเร้าต่างๆ

²⁰ วิภากร มาพบสุข, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2540), หน้า 183.

²¹ ผศ. ดร. ลักขณา สิริวัฒน์, จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน, หน้า 37.

²² เดโช สวานานนท์, จิตวิทยาทั่วไป ฉบับแก้ไข ปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่, หน้า 247.

²³ ผศ. เต็มศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า 99.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

²⁵ รศ. สงวน สุทธิเลิศอรุณ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, 2543), หน้า 28.

ที่มากระตุ้นแล้วเกิดการสั่งการให้กล่อมเหือดและคลายตัวเพื่อแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบประสาทเป็นตัวสั่งการ นอกจากนี้ฮอร์โมนที่ถูกผลิตจากต่อมไร้ท่อทั้งหลายจะช่วยให้การทำงานของร่างกายเป็นไปตามปกติอีกด้วย ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหลาย จะเป็นเช่นไร ส่วนหนึ่งจึงมาจากความสมบูรณ์หรือความบกพร่องในการทำงานของระบบทั้งหลาย รวมทั้งระบบประสาทดังที่กล่าวมาแล้วนี้²⁶

2. พฤติกรรมนิยมทางสังคมวิทยา

การศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ด้านสังคมวิทยา เป็นการพิจารณาพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่การมีชีวิต และการทำหน้าที่ทั้งส่วนตัว และส่วนรวมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการให้ความสำคัญทางกระบวนการปฏิสัมพันธ์ด้านสังคม โดยมองว่าลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน การรับรู้ความต้องการของผู้อื่น และการรับรู้ความสำคัญของพฤติกรรมในบริบททางสังคม มนุษย์ส่วนใหญ่พยายามที่จะศึกษาและเรียนรู้สังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจสังคมว่า สังคมคืออะไร มีความเป็นมาในอดีต มีการดำรงอยู่ในปัจจุบัน และแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปในอนาคตอย่างไรเป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ลักขณา สิริวัฒน์ ได้กล่าวถึง “ปัจจัยพื้นฐานทางสังคมวิทยา” ไว้ในหนังสือจิตวิทยาในชีวิตประจำวันว่ามุ่งไปยังสิ่งแวดล้อมด้านสังคมของอินทรีย์มนุษย์ สภาพของสังคมแต่ละสังคมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ได้แก่

1) ประชากร คือ สมาชิกของสังคมที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่หนึ่งอาจเริ่มต้นจากเผ่าพันธุ์หรือพวกเดียวกัน ระยะต่อมาจำนวนผู้คนก็เริ่มมากขึ้นเนื่องจากการสืบพันธุ์ของเผ่าพันธุ์ ที่อาจเริ่มด้วยการผสมผสาน เผ่าพันธุ์ มีการอพยพออกไปหรือ การโยกย้ายเข้ามา จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนประชากร เช่น มีคนที่อยู่ในวัยเด็กและวัยชรามากกว่าคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว หรือ คนที่มีลูกผสมมากกว่าเผ่าพันธุ์เดิม เหล่านี้เป็นต้น ด้วยลักษณะที่เกิดขึ้นดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลต่างๆ ที่แตกต่างกันมากกว่าเดิมไปที่ละน้อย โดยสรุปกลุ่มคนเหล่านี้จะมีลักษณะที่สำคัญในเชิงสังคมวิทยา 3 ประการ คือ (1.1) มีลักษณะร่วมของเผ่าพันธุ์มนุษย์ที่เหมือนกันหรือพวกเดียวกัน ซึ่งแตกต่างจากเผ่าพันธุ์ของสัตว์ตระกูลต่างๆในโลก (1.2) มีลักษณะร่วมกันของเชื้อชาติที่ได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรม และ (1.3) มีลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เกิดจากความเป็นเอกลักษณ์

2) วัฒนธรรม มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ตามลักษณะร่วมของเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ แต่มนุษย์แต่ละคนมีลักษณะเฉพาะที่ไม่ซ้ำแบบกันทั้งด้านกายและใจ จึงต้องมีสิ่งต่างๆ ที่คอยประสานให้คนในสังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างเห็นอกเห็นใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันจึงจะเป็นสุขได้ ดังนั้น แต่ละสังคมจึงมีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงมนุษย์รุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไป วัฒนธรรมในสังคมประกอบด้วย (2.1) ระบบสัญลักษณ์ในสังคม ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาท่าทาง และภาษาเขียนเป็นต้น (2.2) ขาวสารทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันในสังคม

²⁶ ผศ. เดิมศักดิ์ คทวณิช, จิตวิทยาทั่วไป, หน้า 111-112.

3) ผลผลิตทางวัตถุของวัฒนธรรมในสังคม ผลผลิตทางวัตถุของวัฒนธรรมในสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมปรับเปลี่ยนทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมในสังคมให้มีการตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในสังคมได้ เริ่มตั้งแต่การใช้เทคโนโลยีตอบสนองความต้องการในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ เช่น การผลิตเครื่องอุปโภค บริโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ช่วยให้การดำเนินชีวิตตลอดจนการสร้างสัญลักษณ์หรือสิ่งประดิษฐ์ตามความเชื่อ และค่านิยม

4) การรวมกันทางสังคม การรวมกันเข้าเป็นกลุ่มหรือองค์กรเป็นการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะอย่างของสมาชิก การรวมตัวเข้าเป็นกลุ่มหรือองค์กรนี้อาจมีการรวมกันโดยทางสายเลือดเป็นกลุ่มเครือญาติ หรือรวมกันโดยวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดจากความใกล้ชิด หรือรวมกันโดยมีจุดประสงค์เดียวกัน เป็นต้น

5) สถาบันต่างๆทางสังคม จากองค์ประกอบในเรื่องประชากร วัฒนธรรม การรวมกันทางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดสถาบันทางสังคมขึ้น เมื่อคนมีกิจกรรมร่วมกันและมีมากขึ้นก็จะสร้างเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อช่วยในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้เสร็จสิ้นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ คนก็สร้างองค์กรหรือหน่วยงานเพื่อให้คนผูกพันและช่วยเหลือเกื้อกูลกันสังคมยิ่งซับซ้อนนอกจากจะมีองค์กรหรือหน่วยงานมากขึ้นแล้วรูปแบบของกิจกรรมในสังคมก็จะมีอย่างหลากหลาย และซับซ้อนไปด้วยตามไปด้วย คนจึงได้จัดกระบวนการทำงานให้มีรูปแบบที่ชัดเจนต่อเนื่อง และกำหนดบทบาทสมาชิกและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกระบวนการที่มีรูปแบบชัดเจนนี้เรียกว่า สถาบัน ซึ่งหมายถึง งาน วัตถุประสงค์ กิจกรรมบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก เครื่องมือเครื่องใช้ หน่วยงาน องค์กรที่ช่วยกันสร้างขึ้นอย่างมีรูปแบบมีระบบงานที่ชัดเจนและยึดถือปฏิบัติอย่างมั่นคง สถาบันที่คนสร้างขึ้นในสังคมหนึ่งๆ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันสุขภาพอนามัย สถาบันการสื่อสารคมนาคม สถาบันการปกครอง และการเมือง และสถาบันนันทนาการ

6) ทรัพยากรและธรรมชาติในพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว เช่น ดิน แร่ภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำ อากาศ แสงแดด อุณหภูมิ ฝน ดิน ไม้ สัตว์ต่างๆ เป็นต้น

7) รูปแบบของการดำเนินชีวิต เป็นการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมหรือในสถาบันซึ่งในการดำรงชีพของมนุษย์ในเบื้องต้นจำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยสี่ในการมีชีวิตอยู่ได้และการดำรงชีวิตต่อไปก็เพื่อสืบพันธุ์มีลูกมีหลานในการดำรงเผ่าพันธุ์ของตน จึงมีการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นในสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ สังคมอย่างง่าย ๆ ในระยะแรกจะค่อยๆ กลั่บกลายเป็นสังคมที่ยุ่งยากซับซ้อนไปเรื่อยๆ จนเกิดกิจกรรมทางสังคมร่วมกันทั้งภายในสังคมของตนและต่างสังคมกันเริ่มพัฒนากฎเกณฑ์แห่งการอยู่ร่วมกันเพื่อความสงบสุข เริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยนกันเพื่อความสะดวกในการดำรงชีวิต มีรูปแบบของการดำเนินชีวิตและวิธีการอยู่ร่วมกันที่แปรเปลี่ยนไป²⁷

3. พฤติกรรมนิยมตามหลักจิตวิทยา

²⁷ ผศ. ดร. ลักขณา สิริวัฒน์, จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน, หน้า 39-42.

จิตวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาพฤติกรรม เมื่อวิเคราะห์ดูปัจจัยพื้นฐานพฤติกรรมของมนุษย์ในด้านจิตวิทยาแล้ว จะเห็นว่า นักจิตวิทยาได้มีแนวคิดเกี่ยวกับแก่นแท้ของมนุษย์ในลักษณะที่แตกต่างกันไป เช่น บางคนเชื่อว่ามนุษย์เลวมาแต่กำเนิด บางคนเชื่อว่ามนุษย์ดีมาแต่กำเนิด บางคนเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้และการฝึกฝนจากประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การกระทำหรือพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมา เป็นลักษณะการทำงานของจิตเป็นใหญ่ การศึกษาปัจจัยพื้นฐานพฤติกรรมของมนุษย์ด้านจิตวิทยามุ่งไปที่การทำงานของจิตอันเป็นส่วนความคิด และความรู้สึกเป็นสำคัญ เพราะกระบวนการทำงานของจิตย่อมส่งผลให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมทั้งภายใน และภายนอก ที่เหมาะสม และไม่เหมาะสมออกมา ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานพฤติกรรมทางจิตวิทยาเนื่องมาจากการทำงานของจิตจึงเป็นสำคัญ และการทำงานของจิตนั้นก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ คือ

1) อวัยวะรับความรู้สึก (Sense Organism) ได้แก่ ประสาทสัมผัส ทั้ง 7 ด้าน คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิว กาย การทรงตัว (ประสาทสัมผัสภายนอก) และความรู้สึกภายใน (จิตสัมผัส, ประสาทสัมผัสภายใน) เมื่อประสาทสัมผัสทั้งภายในและภายนอก สัมผัสกันหรือกระทบกัน จุลรวมประสาทสัมผัสทั้งหมดคือสมอง ก็จะแปลความหมายของการรับรู้แล้วส่งประสาทสัมผัสนั้นผ่านมาทางเส้นประสาทต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดการรับรู้ (Perception) ว่าสิ่งเร้านั้นคืออะไร มีคุณหรือมีโทษ เกิดความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ สมองอันเป็นศูนย์รวมเกี่ยวกับอารมณ์ ได้รับกระแสประสาทกระตุ้นให้อารมณ์โต้ตอบ ทางบวกหรือทางลบ ศูนย์อารมณ์ส่งกระแสประสาทไปเร้าต่อมใต้สมอง (Pituitary) ให้หลั่งน้ำเพื่อกระตุ้นต่อมหมวกไต (Adrenal) ซึ่งจะหลั่งน้ำขับอะดรีนาลิน (Adrenaline) ลงไปในกระแสโลหิต ระบบประสาทอัตโนมัติก็ถูกเร้า เพื่อควบคุมอวัยวะภายในให้มีกิจกรรมเพิ่มขึ้นหรือลดลง

2) สิ่งเร้า (Stimulus) สิ่งเร้านี้อาจเป็นวัตถุหรือนามธรรมก็ได้ เป็นสิ่งเร้าภายนอกหรือภายในร่างกาย อินทรีย์เองก็ได้ สิ่งเร้าจากภายในได้แก่ความต้องการอารมณ์ นิสัยหรือความเคยชินและจิตใต้สำนึกสิ่งเร้าที่มีความรุนแรงและความถี่ต่างๆ กัน มีผลให้การแสดงออกของคนแตกต่างกัน รวมทั้งสิ่งเร้าไปกระตุ้นปมในจิตใต้สำนึก ปฏิกริยาโต้ตอบจะรุนแรงกว่าปกติ

3) ความตั้งใจแน่วแน่ (Attention) คนจะรับรู้รายละเอียดของสิ่งเร้าได้ครบถ้วนถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงได้ต้องมีความตั้งใจแน่วแน่พอสมควร หากรับรู้สิ่งเร้าน้อยไปหรือขาดไป การแสดงออกโต้ตอบก็จะมีคุณภาพด้อยลงไป เช่น เมื่ออยู่ภายใต้ฤทธิ์ยา มีสิ่งแทรกแซงจากภายนอกจิตเจตนาอยู่ในภาวะเร้าร้อน วิดกกังวล หงุดหงิด เปื่อหน่าย ฯลฯ มีผลทำให้ความรู้สึกขาดความแม่นยำ มีผลกระทบต่อการบวนการทำงานของจิตทั้งหมด และลดคุณภาพของพฤติกรรมโต้ตอบด้วย

4) การเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้มีอิทธิพลต่อการนึกคิดหรือการทำงานของจิตใญ่มนุษย์ สิ่งที่ได้เรียนรู้จะบันทึกไว้เป็นความจำ เมื่อสิ่งเร้าที่เคยประสบมาในอดีตปรากฏขึ้นอีก คนก็สามารถเรียกชื่อ บอกคุณค่ามีอารมณ์และแนวคิดในการโต้ตอบได้ถูกต้องเหมาะสม พฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ ฉะนั้นถ้าการเรียนรู้ประกอบด้วยคุณภาพและโอกาส คนนั้น ๆ ก็จะมีการทำงานของจิตใญ่บกพร่องไปมีผลให้การแสดงออกไม่เหมาะสมแต่เราก็สามารถสร้างสถานการณ์ (Conditioning) ให้เขาเรียนรู้เสียใหม่ (Relearn) เพื่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่มาแทนที่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ เป็น

5) การเกี่ยวโยง (Association) ระหว่างศูนย์ต่าง ๆ ในสมอง ทั้งด้านกายวิภาค (Anatomical) และสรีรวิทยา (Physiological) ทุกขั้นตอนในการทำงานของจิตใจจะต้องมีการเกี่ยวโยงระหว่างศูนย์ต่าง ๆ เช่น การรับรู้ว่าสิ่งเร้าคืออะไร มีคุณค่าอย่างไร ต้องมีการเกี่ยวโยงกับเชาวน์ปัญญาและความจำ จึงจะรับรู้สิ่งเร้านั้นได้ถูกต้อง การรับรู้ ไปสู่ศูนย์เกี่ยวกับอารมณ์ศูนย์เกี่ยวกับการพูดและการเคลื่อนไหวด้วย จึงจะเกิดพฤติกรรมได้ตอบสนองสิ่งเร้าได้

6) ระดับความรู้สึกตัวของบุคคล การรู้สึกตัวของบุคคลมี 3 ระดับ คือ (6.1) รู้สึกตัวเต็มที่ (Full consciousness) เป็นการรับรู้สิ่งเร้าและตอบโต้ได้ถูกต้อง (6.2) ครึ่งหลับครึ่งตื่น (Semi consciousness or Semi coma) เป็นการรับรู้สิ่งเร้าแต่ไม่ตอบโต้ (6.3) หมดสติหรือไม่รู้สึกตัวเลย (Unconsciousness or Coma) เป็นสภาพหมดความรู้สึก ความรู้สึกและการตอบโต้ที่บกพร่องอาจเนื่องมาจากการแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหาการที่สมองถูกกระทบกระเทือนการตกอยู่ภายใต้ฤทธิ์ยา หรือสิ่งมีนเมา

องค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนิยม

องค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มีดังนี้ คือ

1) การรับรู้ (Perception) หมายถึง การแปลความหมายจากการสัมผัสการรับรู้จึงต้องกระบวนการสัมผัส โดยเริ่มตั้งแต่การมีสิ่งเร้ามากระทบกับอวัยวะรับสัมผัสทั้งห้า และส่งประสาทไปยังสมองเพื่อการแปลความหมาย เป็นต้น ซึ่งการรับรู้ของมนุษย์ต้องประกอบด้วย คือ (1.1) สิ่งเร้า ได้แก่ วัตถุ แสง เสียง กลิ่น รสต่างๆ (1.2) อวัยวะรับสัมผัส ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้นผิวหนัง ถ้าไม่สมบูรณ์จะทำให้สูญเสียการรับรู้ได้ (1.3) ประสาทในการรับสัมผัส เพื่อเป็นตัวกลางส่งกระแสประสาทจากอวัยวะรับสัมผัสไปยังสมองส่วนกลางเพื่อการแปลความต่อไป (1.4) ประสบการณ์เดิม การรู้จัก การจำได้ ทำให้การรับรู้ได้ดีขึ้น (1.5) ค่านิยม ทศนคติเช่นการวาดรูปเหรียญ เด็กยากจนวาดเหรียญใหญ่กว่าเด็กมีเงิน รับรู้ว่า เหรียญมีค่ามาก (1.6) ความใส่ใจ ความตั้งใจ ข้อมูลที่ส่งกระทบกับอวัยวะรับสัมผัสอาจสูญหายได้ถ้าไม่มีความตั้งใจสนใจรับรู้ (1.7) สภาพจิตใจอารมณ์ เช่นการคาดหวัง ความดีใจ เสียใจ และ (1.8) ความสามารถทางสติปัญญา ทำให้รับรู้ได้เร็ว รวมทั้งความสามารถในการประมวลความรู้เพื่อแปลความได้เร็วขึ้นการจัดระบบการรับรู้²⁸

2) สติปัญญา (Intelligent) หมายถึง ความฉลาด ความสามารถทางด้านปัญญาปฏิภาณไหวพริบ ความถนัด พรสวรรค์ ของคน มีผลมาจากพันธุกรรม ร่วมด้วยบทบาทของสิ่งแวดล้อมประกอบกัน บุคคลที่ได้รับพันธุกรรมทางสติปัญญาที่ไม่ดี แต่ได้สิ่งแวดล้อมที่ดีเหมาะสม เช่น การอบรมเลี้ยงดู อาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคอุดมสมบูรณ์ บรรยายภาคการศึกษาดี มีความอบอุ่น สุขภาพจิตดี เหล่านี้ช่วยส่งเสริมความสามารถทางสติปัญญาได้ส่วนบุคคลที่ได้รับพันธุกรรมทางสติปัญญามาดี แต่สิ่งแวดล้อมไม่ดี เช่น อดๆ อยากๆ ขาดแคลน มีโรคภัย อยู่ในสถานที่ซึ่งไม่ได้พบเห็นอะไรเลย เป็นสิ่งที่บั่นทอนกำลังปัญญาดังนั้นทั้งพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อม ต่างก็มีอิทธิพลร่วมกัน ต่อการพัฒนาการของมนุษย์ ในด้านร่างกาย และ

²⁸ ร.ศ. สถิต วงศ์สวรรค์, การพัฒนาบุคลิกภาพ, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, 2540), หน้า 8.

สติปัญญา ซึ่งสติปัญญาประกอบไปด้วยความสามารถที่แสดงออกในรูปของทักษะ 8 ด้าน²⁹ ดังนี้ คือ (2.1) สติปัญญาทางด้านภาษา Linguistic intelligence (2.2) สติปัญญาทางด้านตรรกะและคณิตศาสตร์ Logical mathematical intelligence (2.3) สติปัญญาทางด้านดนตรี (Musical intelligence) (2.4) สติปัญญาทางด้านสติสัมปันธ์ Spatial intelligence (2.5) สติปัญญาทางด้านร่างกาย และการเคลื่อนไหว Bodily-kinesthetic intelligence (2.6) สติปัญญาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล Interpersonal intelligence (2.7) สติปัญญาที่จะเข้าใจตนเอง Intrapersonal intelligence และ (2.8) สติปัญญาที่จะเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist intelligence)

3) ความคิด (Thought) หมายถึง การคิด เป็นกระบวนการทำงานของสมองในการสร้างสัญลักษณ์ หรือภาพ ให้ปรากฏในสมอง ความสามารถในการคิดนั้น มีความสัมพันธ์กับระดับสติปัญญา ซึ่งรองศาสตราจารย์ วินิช สุวรัตน์ ได้กล่าวว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์³⁰ คือ (3.1) จิตใจ (3.2) คุณลักษณะของบุคคล (3.3) สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า และ (3.4) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิต คุณลักษณะของบุคคล และสิ่งแวดล้อม

4) เจตคติ (Attitude) ความหมายของ เจตคติ เป็นสภาพความพร้อมของความคิดความรู้สึก และแนวโน้มพฤติกรรมของบุคคลอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ สภาพนี้ เป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางของพฤติกรรมของบุคคล ต่อเหตุการณ์ สิ่งของ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งองค์ประกอบของเจตคติ หรือเจตคติของบุคคล ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ซึ่งเฟลด์แมน (Feldman, 1994: 489-490) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติไว้เป็นรูปแบบ ABC (ABC Model) ดังนี้ (4.1) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective component – A) เป็นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ ที่บุคคลมีต่อบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่รับรู้ (4.2) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral component – B) เป็นการเตรียมพร้อมของ บุคคลที่จะแสดง หรือไม่แสดงพฤติกรรม ต่อบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่รับรู้ และ (4.3) องค์ประกอบด้านความคิด (Cognitive component – C) เป็นความรู้ หรือความคิดของบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่รับรู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี ไม่ดีถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เหมาะสม ไม่เหมาะสมให้คุณ ให้โทษ องค์ประกอบทั้ง 3 นี้ จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน หากองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป เจตคติของบุคคลนั้นก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยลักษณะของเจตคติ เจตคติของบุคคลมิได้มีมาแต่กำเนิด แต่เจตคติ มีกระบวนการพื้นฐานมาจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์ที่ได้รับ (Baron, 1996 : 529) การเกิดเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลนั้น เกิดได้จากหลายวิธี (ประภาพัณญ์ สุวรรณ, 2520 : 121-122 เช่น เกิดจากการเลียนแบบบุคคลที่เขาศรัทธา นิยมชมชอบ สืบเนื่องจากการกระทำของบุคคลอื่น และดูผลว่าจะเกิดอะไรขึ้น จากประสบการณ์ที่นำความพอใจ หรือไม่พอใจมาให้ จากการได้รับข้อมูล

²⁹ ร.ศ. วินิช สุวรัตน์, *ความคิดและความคิดสร้างสรรค์*, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2547), หน้า 62-64.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

ความรู้จากแหล่งต่างๆ จากกลุ่มเพื่อน จากการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นเป็นต้น เจตคติสามารถเปลี่ยนแปลง และพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ได้แต่ต้องอาศัยระยะเวลา และกระบวนการหลายอย่าง

5) อารมณ์ คำว่า “อารมณ์” มาจากภาษาอังกฤษว่า (Emotions) ในแง่ของศัพท์บัญญัติบางที่ใช้คำว่า สะเทือนใจ อารมณ์สะเทือนใจหรือ “อาเวศ” ทำให้เกิดอารมณ์และความสะเทือนใจ³¹ แต่ที่เราสัมผัสได้ค่อนข้างชัด เช่น รัก ชอบ กลัว เกลียด น้อยใจ เศร้าใจ ดีใจ เสียใจ ขยะแขยง ตกใจ โกรธ ริษยา และความเครียด³² เป็นต้น อารมณ์นั้นจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ (1) องค์ประกอบด้านสรีระ (2) ด้านการนึกคิดและ (3) องค์ประกอบด้านประสบการณ์ นอกจากนี้ อารมณ์เป็นสิ่งที่เราไม่สามารถสัมผัสและสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน แต่เราสามารถรู้สึกถึงสภาวะทางอารมณ์ของบุคคลที่แวดล้อมเราอยู่ได้ เช่น อาจสังเกตได้จากพฤติกรรมที่มีได้แสดงออกเป็นภาษาหรือคำพูด (Nonverbal language) เช่น การแสดงออกทางสีหน้าท่าทาง แต่อาจเกิดความสับสนในการตีความหมายได้ เพราะสังคมแต่ละแห่งอาจมีการแสดงออกทางอารมณ์ที่ไม่เหมือนกัน เช่น การแลบลิ้นให้ บางกลุ่มคนจะถือว่าเป็นการท้าทายแต่ในสังคมจีน ถือว่าเป็นการแสดงอารมณ์แปลกใจ หรือประหลาดใจ เป็นต้น อารมณ์ของมนุษย์จะเริ่มมีขึ้นนับตั้งแต่เกิด ซึ่งนักจิตวิทยาพบว่าอารมณ์แรกของมนุษย์นั้นคืออารมณ์ตื่นเต้น ทารกอายุ 3 เดือน จะมีเพียง อารมณ์เศร้า และอารมณ์ดีใจ ส่วนอารมณ์ที่มีความสลับซับซ้อนจะปรากฏมากขึ้นตามวุฒิภาวะ อารมณ์ก้าวร้าวและรุนแรงเป็นผลมาจากการที่บุคคลเกิดความคับข้องใจหรือความรู้สึกว่าตนถูกกดขี่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงต้องเรียนรู้วิธีการควบคุมอารมณ์ของตนให้ถูกต้องตามกฎหมายที่สังคมแต่ละแห่งได้กำหนดไว้ ก็จะทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขยิ่งขึ้น ซึ่งการแสดงออกทางอารมณ์ (Emotional Expression) ประกอบด้วยกัน 2 ประการ คือ (1) การแสดงออกทางอารมณ์โดยกำเนิด Innate emotional expression และ (2) การแสดงออกทางอารมณ์โดยการเรียนรู้ Role of learning in emotional expression

นอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมนิยมของมนุษย์นั้นไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เกิดจากสิ่งกระตุ้น ซึ่งสิ่งที่กระตุ้น หรือปัจจัยกำหนดพฤติกรรมขึ้นมานี้มีหลายประการ เช่น การเรียนรู้ การคิด อารมณ์ เจตคติ และค่านิยม เป็นต้น เราจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ รูปแบบ และเหตุแห่งพฤติกรรม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมมนุษย์ให้ก้าวหน้าต่อไป ซึ่งในการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์นั้น มีตัวปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดพื้นฐานที่แสดงออกของมนุษย์ และมีปัจจัยพื้นฐานสำคัญๆ ในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์มีดังนี้ คือ (1) การรับรู้ Perception (2) การเรียนรู้ Learning (3) สติปัญญาและความคิด Intelligence and Thought (4) ความเชื่อและค่านิยม (Belief and Value) (5) เจตคติ Attitude (6) อารมณ์ Emotion (7) แรงจูงใจ Motivation

³¹ จาลอง ดิษยาณิช, **วิปัสสนากัมมัฏฐานและเขาวัวปัญญาเพื่อการพัฒนาสุขภาพจิตและเขาวัวอารมณ์**, พิมพ์ครั้งที่ 2, ฉบับปรับปรุง, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, 2549), หน้า 95.

³² วิทยากร เชียงกุล, **จิตวิทยาความฉลาดและความคิดสร้างสรรค์**, (กรุงเทพมหานคร : สายธารในเครือ บริษัทวิทยุชุมชน จำกัด, 2551), หน้า 59.

กล่าวสรุปได้ว่า “พฤติกรรม” (Behavior) นั่นก็คือ การกระทำต่างๆ ของมนุษย์ ตามหลักจิตวิทยาถือว่า พฤติกรรมหรือกิริยาต่างๆ ที่แสดงออกมาทางร่างกาย วาจา และใจ ต้องอาศัยระบบต่างๆ คือ อาศัยระบบประสาท กล้ามเนื้อ ระบบต่อมและสิ่งเร้า รวมทั้งสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดสภาวะจิตใจที่รับรู้ของอารมณ์จึงแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามลักษณะนั้น ๆ ออกมาเป็นลักษณะของพฤติกรรมของบุคคล

ประเภทพฤติกรรมนิยม

ประเภทของพฤติกรรมแบ่งได้หลายลักษณะตามเหตุผลของแต่ละคน³³ มี 2 ประเภท ได้แก่

1) พฤติกรรมภายนอก หรือพฤติกรรมเปิดเผย (Overt Behavior) หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกที่บุคคลอื่นนอกเหนือจากเจ้าของพฤติกรรมรู้ สำหรับพฤติกรรมภายนอกนี้บุคคลอื่นต้องอาศัยการสังเกต (Observation) ไม่ว่าจะใช้ประสาทสัมผัสโดยตรงหรือใช้เครื่องมือช่วยในการสังเกตเพื่อได้ข้อมูล จึงมีการจำแนกพฤติกรรมภายนอกได้อีก 2 ประเภทย่อย คือ (1.1) พฤติกรรมโมลาร์ (Molar Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลอื่นสามารถสังเกตได้โดยใช้ตาสังเกตเพียงอย่างเดียวก็รับรู้ได้อย่างมีความหมายต่อกระบวนการคิดมากกว่าประสาทสัมผัสอื่น เพราะตาสามารถส่งต่อถึงประสาทสัมผัสอื่นๆ ได้ทั้งหู จมูก เป็นต้น (1.2) พฤติกรรมโมเลกุล (Molecular Behavior) ได้แก่ พฤติกรรมที่บุคคลต้องใช้เครื่องมือเพื่อช่วยในการสังเกตจึงจะเห็นได้และทำให้ได้ข้อมูลที่แม่นยำ เช่น การเต้นของหัวใจ คลื่นสมอง ความดันของโลหิต เป็นต้น

2) พฤติกรรมภายใน หรือพฤติกรรมปกปิด (Covert Behavior) หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่บุคคลอื่นไม่สามารถมองเห็นได้หรืออาจสังเกตเห็นได้ยาก เพราะเป็นการกระทำของอวัยวะที่อยู่ภายในร่างกาย เช่น ความคิด (Idea) อารมณ์ (Emotion) ความรู้สึก (Feeling) เป็นต้น

ในการแบ่งพฤติกรรมลักษณะภายนอกหรือเปิดเผย และพฤติกรรมภายในหรือปกปิดนี้อาจสรุปได้ว่า พฤติกรรมภายนอกหรือเปิดเผย เป็นผลของพฤติกรรมภายในหรือปกปิด ในทำนองเดียวกัน พฤติกรรมเปิดเผยอาจจะเป็นเหตุให้เกิดพฤติกรรมปกปิดได้เช่นเดียวกัน เช่น ในการแสดงพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นได้โดยการไหว้ของบุคคลอาจมีพฤติกรรมปกปิดภายใน

นอกจากนี้ ยังมีการแบ่งพฤติกรรมตามลักษณะที่เกิดขึ้นอีก 2 ลักษณะ คือ (1) พฤติกรรมที่เกิดเองตามธรรมชาติ หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้นเองตั้งแต่เกิดโดยไม่ได้รับการฝึกหรือสั่งสอน เช่น การร้องไห้ การหัวเราะ การดูด การกลืน หรือการไขว่คว้า เป็นต้น อันเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ในวัยแรกเกิด และ (2) พฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ หมายถึง การกระทำที่เกิดขึ้นจากการฝึกหรือได้รับการเรียนรู้ เช่น การพูด การอ่าน การเขียน การยกคิ้วหัวคิ้ว การเล่นเกมดนตรี กีฬา เป็นต้น สำหรับพฤติกรรมชนิดนี้จะเกิดเมื่อมนุษย์เริ่มเลียนแบบ รับรู้ และเรียนรู้ได้พฤติกรรมดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมชนิดใดก็ตามจะเห็นว่าสำคัญต่อมนุษย์มากเพราะสามารถทำให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ต้องการ ทำให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจ และ

³³ ผศ. ดร. ลักษณะ สรวิวัฒน์, จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน, หน้า 17-18.

สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข และในทางตรงกันข้ามพฤติกรรมของมนุษย์ก็สามารถทำให้เขาประสบความทุกข์ หรือไม่สมหวังดังที่ปรารถนาได้ เช่นเดียวกัน ดังที่กล่าวว่า มนุษย์สุขหรือทุกข์ก็อยู่ที่การกระทำของตนเอง

พฤติกรรมนิยมกับการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์

พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาทางกาย วาจาและใจ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ตามสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ และจากสื่อออนไลน์ เป็นต้น เพื่อชี้ให้เห็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจที่ดี และไม่ดีของบุคคลในสังคม ส่งผลถึงอิทธิพลพฤติกรรมของตนเอง และสังคม ซึ่งจะกล่าวถึง 2 ประการ คือ

1) พฤติกรรมที่ไม่ดี หมายถึง ความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาต่อโลกภายนอกทางกาย วาจา แสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ ในทางที่ไม่ดี และมีผลกระทบทางด้านลบทำให้ตนเอง และผู้อื่นในสังคมเดือดร้อน เช่น ปัญหาเสพติดปัญหาติดสุราเรื้อรัง การฆ่ามนุษย์ หรือการฆ่าข้ามชน (อาชญากรรมต่างๆ) การทำแท้ง การประทุพติตประเวณี การฉ้อโกง และขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นการปล้น โจรกรรม หรือสื่อลามกอนาจาร เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรม และส่งผลให้บุคลิกภาพเสื่อมเสีย เป็นผู้ขาดหลักคุณธรรมจริยธรรม ขาดหิริ โอตตปปะ ขาดความซื่อสัตย์สุจริตธรรม ขาดความกตัญญูตเวที เป็นต้น ซึ่งผิดหลักจรรยาบรรณความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในการดำเนินชีวิต จึงเป็นเหตุให้บุคลิกภาพที่แสดงออกมาในทางสังคมเป็นลักษณะที่เสื่อมเสีย มีกายและจิตที่ผิดปรกติ ผิดเพี้ยน ส่อกระทำให้ทางที่ผิดศีลธรรม ทำให้สังคมมีความเดือดร้อนสับสนวุ่นวายอยู่เนืองนิจ ซึ่งมีให้เห็นเป็นประจำในสื่อต่างๆ เช่น ทวี วิทยุ อินเทอร์เน็ต เฟซบุ๊ก ยูทูปหนังสือพิมพ์ รวมทั้งนิตยสารเอกสารต่างๆ ทั้งใน และต่างประเทศ ซึ่งเกิดสาเหตุจากการผิดศีล 5 โดยเจตนา จึงทำให้บุคลิกภาพทางกาย และจิตสูญเสียไปจึงเป็นปัญหาจริยธรรมในระดับสังคม และระดับชาติอีกด้วย ดังตัวอย่างเรื่องราวที่เกิดขึ้นสร้างความเสื่อมเสียให้กับสังคม ชุมชน และประเทศชาติในแง่ลบทางจริยธรรม ซึ่งล้วนแต่เกิดจากการละเมิดศีล 5 หรือข้อปฏิบัติทางคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น การทำแท้ง จับดินแมงวัด ศูนย์เลี้ยงเด็กลักทิว ต้มสุราและเมรัยเหตุให้สาวกรรยา หึงเมียข่มขืนมั่วหวิวศพทั้ง และ ทุบตีแม่บังเกิดเกล้า

จะเห็นได้ว่า “พฤติกรรมที่ไม่ดี” เป็นการแสดงออกของบุคคลที่แสดงออกมาต่อโลกภายนอกทางกาย วาจา และใจ ที่แสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมต่างๆ ในทางที่ไม่ดี หรือเป็นพฤติกรรมที่ประทุพติตในศีล 5 ประการ คือ การทำแท้ง การฆ่าสัตว์ ฆ่ามนุษย์การประทุพติตต่อสามีภรรยา การทุบตีเจตน์ พุดคำหยาบ และการดื่มสุราเมรัย เป็นผลกระทบทางด้านลบทำให้ตนเอง และสังคมเดือดร้อนสับสนวุ่นวาย พฤติกรรมและบุคลิกภาพของตนเองเสื่อมเสียไป เป็นผู้ขาดหลักคุณธรรมจริยธรรม หิริ โอตตปปะ ความซื่อสัตย์สุจริตธรรมความกตัญญูตเวที ซึ่งผิดหลักจรรยาบรรณความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงเป็นปัญหาจริยธรรมในสังคม และระดับชาติดังเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น

2) พฤติกรรมบุคคลที่ดี หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกมาต่อโลกภายนอกทางกาย วาจาและใจ เป็นพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมาในรูปแบบของการกระทำ ที่ประกอบด้วยคุณธรรม และจริยธรรม

เป็นที่ตั้ง เป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณงามความดี มีเมตตา กรุณามีหิริ โอตตปปะ มีความซื่อสัตย์ สุจริต ต่อตนเองและผู้อื่น ไม่กระทำให้ตนเองและผู้อื่นในสังคมต้องเดือดร้อน เป็นผู้ที่ยังรู้จักยับยั้งชั่งใจ ใฝ่ในการทำความดี รู้จักรับผิดชอบชั่วดีรู้จักยังยั้งชั่งใจในความโลภ ความโกรธ ความหลง ครอบงำ จิตใจจนเป็นทุกข์ และรู้จักอดทนอดกลั้นต่อกิเลสอยู่บ้าง รู้จักใช้ปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุผล มากกว่าใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ ซึ่งมีให้เห็นอยู่ในสังคมปัจจุบันมากมาย เช่น การไม่ประพฤติดิฉันในศีลธรรม หรือ การไม่ทานเนื้อสัตว์ การช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์โดยไม่หวังผลตอบแทนความมีกตัญญูทวาที ต่อบิดามารดา เป็นต้น ซึ่งในหมวดนี้จะยกตัวอย่างของบุคคลผู้มีคุณธรรมมาประกอบและส่งผลถึงบุคลิกภาพด้านความประพฤติที่ดีงาม ตัวอย่างเช่น การออกบวช นักเรียนกตัญญูสอนดนตรีแทน เก็บทองคืนเจ้าของ ขอทานกตัญญู

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่ดี เป็นการแสดงออกต่อโลกภายนอกทางกาย วาจา และใจ เป็นพฤติกรรมต่างๆ ที่ประกอบด้วยคุณธรรม และจริยธรรมเป็นที่ตั้ง ประกอบด้วยคุณงามความดี มีเมตตา กรุณา มีหิริ โอตตปปะ มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน และมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น ไม่กระทำให้ตนเอง และผู้อื่นในสังคมเดือดร้อน เป็นผู้ที่ยังรู้จักยับยั้งชั่งใจ ใฝ่ในการกระทำในทางที่ดี รู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้จักยังยั้งชั่งใจในความโลภ ความโกรธ ความหลง เช่น การออกบวช หรือเก็บทองคืนเจ้าของ ขอทานกตัญญู หรือการช่วยเหลือด้าน สังคมสงเคราะห์โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นต้น ส่งผลให้พฤติกรรม และบุคลิกภาพด้านความประพฤติเป็นที่ชื่นชมของบุคคลในสังคม

บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ “การพัฒนาจริยธรรมกับพฤติกรรมของมนุษย์ พบว่า กระทำต่างๆ หรือ กิริยาที่แสดงออกมา โดยอาศัยการทำงานของระบบต่าง ๆ คือ ระบบประสาท กล้ามเนื้อ ระบบต่อม และ สิ่งเร้าต่างๆ มากกระตุ้นทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์โดยอาศัยจิตใจเป็นตัวรับรู้อารมณ์ และแสดง พฤติกรรมต่างๆ ออกมาที่อยู่ภายใต้พื้นฐานจิตทั้ง 6 ประการ ของแต่ละบุคคล ว่ามีพื้นเพ นิสัย อย่างไร และแสดงพฤติกรรมออกมาทางกาย วาจา และใจทางด้านที่ดี และด้านที่ไม่ดีที่เป็นสุจริต และเป็นทุจริต เป็นกุศล และอกุศลในที่สุด คือ พฤติกรรมทางกาย พฤติกรรมทางวาจา และ พฤติกรรมทางความคิด โดยเฉพาะ มีพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นการกระทำออกมาทางกายวาจา และใจ กล่าวคือ การปฏิบัติดำเนินชีวิต ตามหลักของเบญจศีล 5 ประการ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดิฉันในกาม การไม่พูด เท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย และเป็นผู้ความสังวร ระวังสำรวมจิตใจของตนเองเป็นสำคัญ เป็นผู้ที่ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีหิริโอตตปปะ และแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างเหมาะสม รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติ สุข นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมที่ไม่ดี ซึ่งเป็นการแสดงออกมาทางด้านที่ไม่ดี ทางกาย วาจา และใจ ที่เป็น อกุศลไม่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล คือ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติดิฉันในกาม พูดเท็จ ดื่มสุรา เมรัย และไม่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจธรรม ไม่เป็นผู้ความสังวร ระวังสำรวมจิตใจของตนเอง คือ เป็นผู้ที่ ขาดความเมตตา กรุณา ขาดความซื่อสัตย์สุจริตธรรม และหิริ โอตตปปะ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ใช้

อารมณ์มากกว่าเหตุผลในการกระทำสิ่งต่างๆ จนเป็นเหตุให้ตนเอง และสังคมได้รับความสับสนวุ่นวาย และเดือดร้อนในที่สุด เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). **พระไตรปิฎกศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ราชวัน.
- จำลอง ดิษยวณิช. (2544). **จิตวิทยาของความดับทุกข์**. (เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์ จำกัด).
- จำลอง ดิษยวณิช. (2549). **วิปัสสนากัมมัฏฐานและชาวปัญญาเพื่อการพัฒนาสุขภาพจิตและชาวอารมณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ฉบับปรับปรุง. เชียงใหม่ : แสงศิลป์.
- เดโช สอนานนท์.(2502). **จิตวิทยาทั่วไปฉบับแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- เติมศักดิ์ คทวณิช. (2546). **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด มหาชน.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2547). **พระพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอ.พรินติ้ง เฮ้า.
- พรธรรมราย ทพยะประภา.(2529). **จิตวิทยาอุตสาหกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- พระเทวินทร์ เทวินโท. (2544). **พุทธจริยศาสตร์จริยศาสตร์ และจริยธรรม**. คุณนงลักษณ์ คุรุฑแก้ว.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วินิช สุภารัตน์. รศ. (2547). **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น จัดพิมพ์.
- รังสรรค์ แสงสุขและคณะ. (2544). **ความรู้คู่คุณธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ลักขณา สริวัฒน์. ผศ. ดร. (2544). **จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์.
- วินิช สุภารัตน์. ร.ศ. (2547). **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ธรรม.
- วาริญา ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2545). **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ชีวภาวัฒน์.
- วิทย์ วิศทเวทย์. ศ.ดร. (2542). **ปรัชญาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- วิทยากร เชียงกุล. (2551). **จิตวิทยาความฉลาดและความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สายธารในเครือบริษัทวิญญูชน จำกัด.
- วิภาพร มาพบสุข. (2540). **จิตวิทยาทั่วไป**. ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ : กรุงเทพมหานคร

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ. (2522). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : ชัยศิริการพิมพ์.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. รศ. (2543). **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์.

สถิต วงศ์สุวรรณ. ร.ศ.. (2540) **การพัฒนาบุคลิกภาพ**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา.

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : การล้างบาป แก้ไขกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา

ผู้เขียน : พระภิกษุไพศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี)

ผู้วิจารณ์ : นางนพขวัญ นาคนวน¹

Mrs. Noppakon Naknua

อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ. (พิเศษ) ดร. สรวิษฐ์ วงษ์สะอาด²

Asst. Prof. Dr. Sorawit Wongsard

บทนำ

หนังสือเล่มนี้มีชื่อเรื่อง “การล้างบาป แก้ไขกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา” ผู้เขียนโดย “พระภิกษุไพศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี)” ท่านมองว่า “บาป” ย่อมไม่เป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าผู้นั้นจะนับถือศาสนาใดหรือเป็นคนพาลไร้ศาสนา ก็ย่อมรู้สึกไม่ดีทุกครั้งเมื่อถูกตราหน้าว่าเป็นคนบาป หรือถูกตำหนิว่า “ทำบาป” แม้กำลังจะเชือดคอไก่ก็ตามนั้นก็เพราะบาปเป็นชื่อของความชั่ว ความไม่ดี เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ร้อน และความย่อยยับของชีวิตในภายภาคหน้า สำหรับผู้มีศาสนาก็กลัวว่าจะต้องไปตกนรกหมกไหม้ ส่วนผู้ไร้ศาสนาไม่เชื่อในโลกหน้าก็กลัวว่า ความสุขสบาย ความสมหวังที่ตนได้รับอยู่ในปัจจุบัน จะถูกบาปส่งผลทำให้ต้องย่อยยับอันจบไปในที่สุด อาชญากรหลายคนแม้ถูกจับดำเนินคดีด้วยหลักฐานอันชัดแจ้ง ก็ยังพยายามบ่ายเบี่ยงแก้ตัวว่าตนไม่ได้ทำ ตนถูกกลั่นแกล้ง แม้ไม่กลัวต่อโทษภัยที่จะได้รับตามกฎหมาย แต่ก็กลัวที่จะถูกตราหน้าว่าเป็น “คนบาป คนชั่ว” เพราะเหตุนี้พระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงว่า บาปทำให้มวลสรรพสัตว์ต้องตกนรก ไม่ว่าผู้นั้นจะเชื่อหรือไม่ก็ตาม เพราะนี่เป็นกฎธรรมชาติ ไม่ขึ้นกับความเชื่อหรือศาสนาใด ๆ เมื่อมนุษย์ผู้นิยมในเหตุผลน้อยใจเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว ทำให้หวนคิดกังวลถึงการกระทำผิดพลาดอันเป็นบาปในอดีตของตน จึงพากันทุกข์ร้อนเพื่อหาแนวทางแก้ไข หรือปลดปล่อยจิตใจให้ดำรงความเป็นปกติจิตอยู่ได้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการเร่งทำบุญเพื่อหนีบาป และถ้าเป็นไปได้ ลบล้างบาปไป

¹ นพขวัญ นาคนวน, นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / E-mail: Tuijumgem@gmail.com

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / E-mail: wongsardsorawit@gmail.com

เลยดียิ่งดี แต่ในที่สุดก็ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความเสื่อมโทรมของสังขารร่างกายไปได้ นั่นก็คือ “ต้องตาย” จากนั้นก็ต้องประสบทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์ใด ๆ จะเทียบได้ นั่นคือต้องตกนรกหมกไหม้ ตามอำนาจบาปกรรมที่เคยทำไว้ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกบันทึกคำว่า “นรก” ว่าเป็นภพที่มีแต่ความร้อนรุ่มทุกข์ทรมาน หลีกเลี่ยงไม่ได้ ตายก็ไม่ได้ พระเถระท่านหนึ่งกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า “ความรู้สึกทุกข์ทรมานในนรกก็เหมือนกับเราฝันร้ายอย่างสุด ๆ ต่างกันแต่ในนรก เราไม่มีโอกาสผวาตื่นเท่านั้นเอง ถ้าถูกจับทรมานโยนลงในกองไฟ หรือถูกจับกรอกปากด้วยน้ำกรดแล้วตายไป ก็ยังพอทน แต่เมื่อไรในคัมภีร์พระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดเจนว่า หนีไม่ได้ ตายก็ยังไม่ได้อันกว่าจะสิ้นกรรม” แล้วมีใครบ้างที่ไม่เคยทำบาป

ดังนั้นพระพุทธศาสนาสอนให้คนเราเรียนรู้ธรรมชาติของตัวเราเองความเป็นจริงว่า ชีวิตของคนเราทุกคนล้วนเป็นไปเกี่ยวเนื่องกับกฎแห่งกรรมเพราะคนเราสร้างเหตุอันใดไว้ ย่อมต้องได้รับผลของการกระทำนั้น ถาสรางเหตุดีย่อมได้รับผลดี ถาสรางเหตุชั่วย่อมได้ผลร้าย เป็นความทุกข์ยาก ซึ่งธรรมดาแล้วไม่มีมนุษย์คนใดปรารถนาความทุกข์ ความเดือดร้อนกายเดือดร้อนใจ แต่ทุกคนก็ไม่อาจปฏิเสธวิบากกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตได้ ส่งผลให้ไม่มีใครในโลกนี้รอดพ้นจากความทุกข์ไปได้เลยสักคน เด็กก็เป็นทุกข์ตามประสาเด็ก วัยรุ่นก็เป็นทุกข์ตามประสาวัยรุ่น ผู้ใหญ่ก็เป็นทุกข์แบบผู้ใหญ่ คนจนก็เป็นทุกข์ตามแบบคนจน คนมั่งมีก็เป็นทุกข์ตามแบบคนมั่งมี ไม่ว่าใครจะเป็นอะไรก็เป็นทุกข์ได้ทั้งนั้น และในที่สุดก็ไม่มีใครรอดพ้นไปจากความแค้น ความเจ็บ ความตายได้เลยสักคน ดังนั้นเรื่องนี้ “บาปและการล้างบาป” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีลักษณะและความหมายที่แตกต่างไปจากที่หลายๆ คนเข้าใจกัน เพราะคำว่า “บาป” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีความหมายว่า ความชั่วหรือธรรมชาติฝ่ายต่ำทราม อันเป็นสิ่งที่นำสรรพสัตว์ไปสู่ความเสื่อมทรามและความทุกข์ทรมานในอบายภูมิ 4 ยังผู้กระทำบาปนั้นให้ได้รับความเดือดร้อนและทุกข์กายทุกข์ใจในภายหลัง ซึ่งได้แก่บาปกรรมอันเป็นกิเลสฝ่ายต่ำ 7 ประการคือ อวิชชา (ความไม่รู้จริง) อโยนิโสมนสิการ (ความไม่ทำไว้ในใจโดยแยบคาย) อัสมิมานะ (ความถือตัว) อหิริกะ (ความไม่ละอายต่อบาป) อนินตตัปปะ (ความไม่เกรงกลัวต่อวิบากกรรม) และอุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) ในประเด็นนี้ เป็นความเข้าใจที่แตกต่างกันของชาวพุทธทั่วไป ที่เข้าใจกันแค่ว่าคือ “บาป คือ วิบากของกรรมชั่วที่ต้องชดใช้” แต่ในทางศาสนามุ่งหมายถึงสภาวะกิเลสที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองหรือเหตุปัจจัยให้ทำทุจริตทางกาย วาจาใจ เพราะเหตุนี้ การทำบุญบริจาคทานเพื่อล้างบาป ดังที่ชาวพุทธจำนวนมากเข้าใจกันนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่ไม่สอดคล้องกับหลักการที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา เพราะบุญอย่างเดียวล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้แต่ชะลอวิบากของบาปกรรมหรืออกุศลกรรมไว้ชั่วคราวเท่านั้น ส่วนการล้างบาปที่ถูกต้องตามหลักการในพระพุทธศาสนานั้น คือการชำระล้างกิเลสออกจากจิต 3 ระดับ คือ ชำระล้างวิติกมกิเลสให้เบาบางลงได้ด้วยอำนาจของศีลเรียกว่าตบแต่งคปทาน สามารถข่มปรัญฐานกิเลสไว้ได้ด้วยอำนาจของสมาธิ ตรวบเท่าที่สมาธิยังมีกำลัง เรียกว่า “วิกขัมภนปหาน” และสามารถประหาณอนุสัยกิเลสอย่างสิ้นเชิงได้ด้วยวิปัสสนาปัญญาในมรรคญาณทั้ง 4 เรียกว่า สมุจเฉตปหาน การประหาณซ้ำลงไปอีกไม่ให้กิเลสเหล่านั้นกลับมีขึ้นใหม่ได้ เรียกว่า “ปฏิบัติสัทธิปหาน” เมื่อหลุดพ้นไปจากสังขารธรรมทั้งปวงอย่างสิ้นเชิงแล้ว จัดเป็นนิสสรณปหานเป็นนิโรธสัง คือพระนิพพานอย่างสมบูรณ์และถาวร นั่นเอง

เนื้อหา

เนื้อหาของหนังสือเรื่อง “การล้างบาป แก้อไภกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา” เขียนโดย “พระภิกษุ พิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสรี)” โดยมีสาระความสำคัญไว้ทั้งหมด 14 ข้อ ได้แก่ 1) หลักการเรื่องกฎแห่งกรรม ใน 31 ภูมิ 2) ระบบกฎแห่งกรรมมาจากไหนใครเป็นผู้สร้างกฎนี้ 3) กรรมและการให้ผลของกรรม 3 เจนไน 12 รูปแบบ 4) กรรมกับการเกิดในภพชาติใหม่ 5) ความดับแห่งกรรมและความสิ้นกรรม 6) ความหมายและเกณฑ์ตัดสินบาปในพระพุทธศาสนา 7) ผลแห่งบาปคือความทุกข์ทรมานในอบายภูมิ 4 8) ผลแห่งบาปใหญ่ คือ การหมกหมมอยู่ ในนรก 9) การทำบุญให้ทานมากมาย พนทุกขได้หรือไม่ ? 10) การทำบุญเพื่อล้างบาป 11) ศาสนาพุทธล้างบาปได้หรือไม่ ? 12) วิธีล้างบาปในพระพุทธศาสนา 13) เทคนิควิธีแก้อไภปกรรมในพระพุทธศาสนา 14) เจริญสุทธวิปัสสนาภาวนา 7 ขั้นตอน บรรลุธรรมในชาตินี้ จะเห็นได้ว่า ในแต่ละข้อมีความสำคัญดังนี้ คือ

1) หลักการเรื่องกฎแห่งกรรมใน 31 ภูมิ

คำว่า “กรรม” หมายถึง การกระทำอันประกอบไปด้วยเจตนา คือทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจทำ มีความหมายเป็นกลาง ไม่ว่าจะเป็นการทำดี หรือทำชั่ว ก็จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น หากเป็นกรรมดีเรียกว่า “กุศลกรรม” หากเป็นกรรมชั่วเรียกว่า “อกุศลกรรม” สามารถยืนยันได้ถึงความจริงแท้ ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่แตกต่างจากศาสนาอื่นอย่างสิ้นเชิงว่า “สิ่งที่เราประสบอยู่ทุกวันนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของตนเองในอดีตทั้งสิ้น ไม่ใช่ใครที่ไหนมาดลบันดาล หรือลงโทษ” ดังนั้นกรรมและการให้ผลของกรรมเป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสต้นเหตุ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “ต้นเหตุทำคนให้เกิดอีก จิตของคนนั้นย่อมพล่านไปเวียนว่ายในวัฏฏสงสาร เพราะกรรมเป็นที่ไปในเบื้องหน้าของสัตว์” ไม่ว่าศาสนาและลัทธิความเชื่อในโลกนี้ มีมากมายสวนใหญ่จำแนกภพภูมิหลังความตายไว้เพียง 2 ภูมิ คือ นรกและสวรรค์ เช่น ศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาเดียวที่จำแนกภพภูมิของสัตว์ไว้อย่างครบถ้วนถึง 31 ภูมิ และบอกวิธีดำเนินไปสู่ภูมินั้น ๆ ตามอำนาจบุญและบาปที่ตนเองได้ทำไว้อีกเมื่อเขาเบื่อหน่ายการเวียนว่ายตาย เกิด แสวงหาวิธีตัดวงจรนี้เสียด้วยการเจริญวิปัสสนา ตามหลักของมรรคมรรค 8 เพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน จึงจะหลุดพ้นจากทุกข์ และการตกนรกได้อย่างสิ้นเชิงนั่นเอง

2) ระบบกฎแห่งกรรมมาจากไหนใครเป็นผู้สร้างกฎนี้

กฎแห่งกรรม คือ กฎที่แสดงให้เห็นถึง “เหตุและผล” ของการกระทำของมนุษย์ ก็คือ การทำ ดี หรือ ชั่ว ก็ตาม บุคคลผู้กระทำนั้นจักต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นๆ เสมอ มิได้เกิดจากการดลบันดาลจากอำนาจของพระเจ้าองค์ใด และไม่มีใครมารับผลของกรรมแทนได้ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่ง (อิทัปปจฺเจตฺตา) ที่มีเหตุและผล ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ ที่เกิดจากกุศลธรรมและอกุศลธรรม เพราะกฎแห่งกรรมเป็นเรื่องราวความเป็นจริงของชีวิต เช่น ประกอบเหตุอย่างนี้ ต้องไปมีผลอย่างนั้น ประสพผลอย่างนี้ เพราะประกอบเหตุมาอย่างนั้น ซึ่งหมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ จะดีหรือชั่ว เจตนาหรือไม่ จะน้อยหรือมาก ทุกเพศทุกวัย ล้วนมีผลทั้งสิ้นที่ไม่มีผลไม่มีเลย ผลบางอย่างปรากฏในปัจจุบันทันตาเห็น บางอย่างเห็นผลตอนตายไปแล้ว กฎแห่งกรรมนี้ ไร้ความปราณี ไม่มีข้อยกเว้นให้กับใครๆ ไม่จำกัดเชื้อชาติ ภาษา ศาสนาใดก็ตามในโลก จะอยู่บนดิน

บนน้ำ บนอากาศ ดวงจันทร์ ดวงดาว ก็หนีกฎแห่งกรรมไม่พ้น เหมือนกัน กฎหมายหรือกฎเกณฑ์อะไรบางอย่างในโลกที่มนุษย์สมมติกันขึ้นมาเอง ดังนั้นกฎแห่งกรรมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้ ไม่รู้อันตราย ถ้ารู้แล้วเอาตัวรอดปลอดภัยได้ แม้ยังไม่หมดกิเลส แต่ก็จะมีชีวิตอยู่ในสังสารวัฏได้อย่างปลอดภัยไม่พลัดไปสู่อบายภูมิที่มีความทุกข์ทรมานมาก จะท่องเที่ยวสร้างบารมีอยู่เพียงสองภพภูมิ คือ มนุษย์โลกกับเทวโลก ดังนั้นเรื่องกฎแห่งกรรมอย่างถ่องแท้จะทำให้เราดำเนินชีวิตด้วยการสั่งสมบุญบารมีมากกว่า ส่วนที่จะผิดพลาดน้อย ผิดจะไม่ว่าจะมี แต่จะมีอยู่เพียงแค่พลาดพลั้ง เผอเรอ ประมาทเล็กน้อย แม้เวลาตายก็จะตายเป็น พร้อมที่จะตายอย่างถูกหลักวิชาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

3) กรรมและการให้ผลของกรรม 3 เงื่อนไข 12 รูปแบบ

กรรมและการให้ผลของกรรม 3 เงื่อนไข 12 รูปแบบ คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา ที่เรียกว่า กุศลกรรม และ อกุศลกรรม หมายถึง กรรมและการให้ผลของกรรม (วิบาก) หมายถึงการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหา มีผลมากหรือมีผลน้อยก็ขึ้นอยู่กับเจตนาในการกระทำกรรมนั้นๆ ด้วยอำนาจของราคะ โทสะ หรือโมหะ กรรมนั้นก็เป็กรรมหนัก อันก่อให้เกิดวิบากที่รุนแรงหนักหน่วงตามไปด้วย แต่ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน ลึกว่าทำลงไปด้วยความจำเป็นบางอย่างกรรมก็เป็กรรมเบา ดังนั้นสาเหตุของกฎแห่งกรรม เนื่องจากกฎแห่งกรรมมีความซับซ้อนยากต่อการทำความเข้าใจ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้รวบรวมและจัดหมวดหมู่เนื้อหากฎแห่งกรรมขึ้น เพื่อจำแนกลักษณะการให้ผลของกรรมออกเป็น ส่วน ๆ ทำให้ง่ายต่อการศึกษาและทำความเข้าใจมาก เช่น กรรม 12 แบ่งการให้ผลของกรรมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 กรรมให้ผลตามหน้าที่ มี 4 อย่าง คือ 1) กรรมทำหน้าที่นำไปเกิด 2) กรรมทำหน้าที่สนับสนุน 3) กรรมทำหน้าที่บีบคั้น 4) กรรมทำหน้าที่ตัดรอน ประเภทที่ 2 กรรมให้ผลตามลำดับกำลัง มี 4 อย่าง คือ 1) กรรมหนัก 2) กรรมใกล้เคียง 3) กรรมทำบ่อยจนคุ้นเคย 4) กรรมสักแต่ว่าทำ และ ประเภทที่ 3 กรรมให้ผลตามเวลาที่ให้ผล มี 4 อย่าง คือ 1) กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันชาติ 2) กรรมที่ให้ผลชาติหน้า 3) กรรมที่ให้ผลชาติต่อ ๆ ไป 4) กรรมที่เล็กให้ผล หรือไม่ได้โอกาสให้ผล จะเห็นได้ว่า **ลักษณะการให้ผลของกรรมทั้งเรื่องกรรม 12 นั้น** ไม่ได้สูญหายไปไหน แต่กำลังทำงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งกรรมแต่ละหมวดก็มีหน้าที่ มีลำดับ และมีระยะเวลาในการให้ผลที่ชัดเจนเปรียบเหมือนการปลูกต้นไม้ที่กว่าต้นไม้ชนิดนั้น ๆ ที่ได้ปลูกขึ้นมาจะเจริญเติบโตให้ร่มเงา แผ่กิ่งก้านสาขาได้นั้นต้องใช้เวลาในการเจริญเติบโตเป็นเดือนเป็นปี กรรมก็เช่นเดียวกันนั่นเอง

4) กรรมกับการเกิดในภพชาติใหม่

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเดียวในโลก ที่สามารถพาสัตว์โลกให้ข้ามฟากไปสู่ฟากที่ปลอดภัยจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้ไปอยู่ในสวรรค์ แต่ไม่รู้ว่ สวรรค์ที่ไปอยู่นั้นยังไม่ได้เป็นสวรรค์ที่ถาวร เป็นสวรรค์ที่จะต้องเสื่อม แล้วก็ต้องให้ผู้ที่ไปอยู่บนสวรรค์นั้น กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เกิดมาเวียนว่ายตายเกิดใหม่ ถึงแม้จะทำบุญได้มากมายกายกอง ตายไปได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นต่างๆ ก็ตาม แต่บุญที่ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ นั้น ก็ต้องมีวันหมดไป เมื่อหมดไป สัตว์โลกก็จะต้องตกจากสวรรค์ แล้วก็กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ แล้วก็เกิดมาแล้วก็มาทำบุญ ทำอะไรกันใหม่ แต่จะไม่สามารถที่จะหลุดออกจากการเกิดแก่เจ็บตายได้ ไม่สามารถยุติการเวียนว่ายตายเกิดในภพต่างๆ ของสังสารวัฏได้ มีภพอยู่ 3 ภพ ด้วยกัน ที่เรียกว่า “ไตรภพ”

หมายถึง เป็นที่ไปของดวงวิญญาณของสัตว์โลก ของมนุษย์ หลังจากที่เราสร้างกายของมนุษย์ตายไป ดวงวิญญาณของมนุษย์นี้ไม่ได้ตายไปกับร่างกาย ก็จะไปอยู่ตามภพต่างๆ ขึ้นอยู่กับบุญกับบาปที่ได้ทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่อย่างพวกเรา พวกเราถ้าเราตรวจตราดูในการกระทำของพวกเรา เราก็ควรจะเห็นว่าเราทำบาปบ้างหรือไม่ เราทำบุญบ้างหรือไม่ บุญและบาปที่เราทำกันอยู่นี้แหละ เป็นตัวที่จะส่งให้เราไปอยู่ตามภพต่างๆ กัน แล้วก็หลังจากที่เราไปอยู่ตามภพต่างๆ นั้น ได้เวลาหนึ่ง บุญหรือบาปที่ส่งเราไปนั้นก็หมดกำลัง เราก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ใหม่ เราก็มาทำบุญทำบาปกันใหม่ นี่คือ เรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด เรามาเกิดเป็นมนุษย์ เรามาทำบุญทำบาป พอตายไป เราก็ไปรับผลบุญผลบาปในภพทั้ง 3 ภพด้วยกัน ภพที่ 1 เรียกว่า “กามภพ” ภพที่ 2 เรียกว่า “รูปภพ” ภพที่ 3 เรียกว่า “อรูปภพ” นี่คือ สังสารวัฏ สังสารวัฏหรือวัฏสงสาร คือ ไตรภพเป็นที่สัตว์โลกเราสลับกันไปสลับกันมา ตามอำนาจของบุญของบาป ที่เราทำไว้ในขณะที่เราเกิดเป็นมนุษย์ ภพมนุษย์นี้เท่านั้นที่เป็นภพที่สามารถสร้างบุญสร้างบาปได้ ส่วนภพอื่นๆ นี่ เป็นที่ไปรับผลบุญผลบาป ไม่สามารถไปสร้างบุญหรือสร้างบาปในภพอื่นๆ ได้ มีแต่ภพของมนุษย์และของเดรัจฉานเท่านั้น ที่มาสร้างบุญสร้างบาปกัน ภพเดรัจฉานก็สร้างบุญไม่ได้ สร้างได้แต่บาป มีภพของมนุษย์ที่จะสร้างบุญหรือสร้างบาป แล้วก็ต้องไปเกิดในกามภพบ้าง รูปภพบ้าง อรูปภพบ้าง “กามภพ” นี่คือ ภพของสัตว์โลกที่ยังเสพกาม คำว่า “กาม” นี้หมายถึงกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ผู้ที่ยังเสพ เมื่อตายไปแล้วก็ต้องมาเกิดในกามภพ 2 ซีกด้วยกัน 1) ซีกที่มีความสุขเราเรียกว่า “สวรรค์” 2) ซีกที่มีความทุกข์เราเรียกว่า “อบาย”

5) ความดับแห่งกรรมและความสิ้นกรรม

ความสิ้นกรรม หมายถึง ไม่มีกรรม กรรมดับสนิท หมดไป พอสิ้นกรรมก็สิ้นทุกข์ เพราะกรรมนั้นมันเกิดจากกิเลส มีความไม่รู้หรือริษสัจ ก็เกิดความอยากได้เพื่อตนเอง อยากให้ตัวเองเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ไปทำกรรมตามความยึดถือ ทำกรรมแล้วก็ได้รับผลวิบากเป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง พอได้รับผลสุขบ้างทุกข์บ้างก็ยังไม่หมดอวิชชา ก็ไม่หมดตัณหา มันไม่อ้อมก็ทำวนเวียนไปเรื่อย ๆ มี 2 นัย คือ สิ้นอายุกรรมกับ สิ้นกรรม สิ้นอายุเป็นที่เข้าใจได้ง่าย แต่สิ้น กรรมเพราะหมดกิเลสสิ เป็นการสิ้นกรรมที่ถาวร ดังพระอรหันต์บุคคลตั้งแต่ชั้นอนาคามีถึงพระอรหันต์ เหล่านี้สิ้นกิเลสแล้ว ไม่กลับมาเกิดให้เป็นทุกข์อีก พอสิ้นกรรมก็สิ้นทุกข์ เพราะกรรมนั้นมันเกิดจาก กิเลส มีความไม่รู้หรือริษสัจ ก็เกิดความอยากได้เพื่อตนเอง อยากให้ตัวเองเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ไป ทำกรรมตามความยึดถือ ทำกรรมแล้วก็ได้รับผลวิบากเป็นสุขบ้างเป็นทุกข์บ้าง ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง พอ ได้รับผลสุขบ้างทุกข์บ้างก็ยังไม่หมดอวิชชา ก็ไม่หมดตัณหา มันไม่อ้อมก็ทำวนเวียนไปเรื่อย ๆ แต่เมื่อใด เราฝึกฝนจนรู้ความจริง ตัณหาก็กวักได้ ละความอยาก ละความต้องการ ละความคาดหวัง ได้ นั่นแหละจึงจะสิ้นกรรม กรรมสิ้นไป ทุกข์ก็สิ้นไป ดังนั้นการสิ้นกรรมนั้นต้องศึกษาเพื่อฝึกฝนตนเองให้ถูกวิธี ถ้ายิ่งทำผิดอยู่ จะได้แก้ไขให้ถูกต้อง หยุดแล้วก็สำรวมระวัง แล้วก็ชำระล้าง ลดโอกาสที่สิ่งไม่ดีจะมาให้ผล จนกระทั่งปิดไปได้ แล้วก็ถึง ที่สุด คือให้สิ้นกรรมหมดกรรมไป เริ่มต้นก็สิ้นกรรมไม่ดีก่อน ท้ายสุดแม้แต่ดีก็ไม่เอาด้วย หนทางฝึกฝน ก็ตามหลักโพธิปักขิยธรรมมีอริยรรคมีองค์ 8 ประการเป็นกลุ่มสุดท้าย พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สงบ ระงับ กำจัดมิจฉนวนติดได้ หมดทุกข์ หมด

ค้นหา หลุดพ้นแล้ว ปราศจากกิเลสเป็นเหตุเลียบแพ่งไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา ไม่คิด ไม่มีอุปธิ หมดสิ้น กิเลสเป็นเหตุเนิ่นช้า ได้บรรลุวิชา 3 มีความรุ่งเรือง”

6) ความหมายและเกณฑ์ตัดสินบาปในพระพุทธศาสนา

คำว่า บาป หมายถึง การกระทำ ผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนาความชั่ว สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่ น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจสำหรับบัณฑิต บาปนั้นมีคำหลายคำ เช่น อกุศล ทุจริต อกรรมะ วิสมจริยา อธรรมจริยา เป็นต้น มูลเหตุให้เกิดบาปหรือความชั่วมาจากสิ่งที่เรียกรวมๆ ว่า กิเลส ได้แก่ สภาวะธรรม ฝ่ายชั่วที่มีอยู่ในสันดานมนุษย์ปุถุชน มีลักษณะทำให้จิตเสื่อมทรามที่มีอยู่ในจิตใจของผู้นั้น ชักจูงทำให้ ความชั่วต่างๆ กิเลสเหล่านั้นเป็นสภาวะที่มีความสลับซับซ้อนและแฝงลึกอยู่ในจิตของมนุษย์ เป็นตัวคอย บังคับบัญชาพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ให้กันไปต่างๆ ตามอำนาจหน้าที่ของมันทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว กิเลสที่เป็นรากเหง้าของบาปหรือความชั่วที่กระตุ้นชักจูงเป็นสาเหตุให้มนุษย์หรือสรรพสัตว์กระทำความชั่ว ได้แก่ อกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ (หลง, งง) นั่นเอง โดยลักษณะของกรรมชั่วหรือการกระทำที่ ประกอบด้วยอกุศลเจตนา ซึ่งอาจเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็ได้ การที่จะเข้าใจเรื่องกรรมให้ ชัดเจน จะต้องแยกแยะขอบเขตระหว่างนิยามและนิยมให้เข้าใจเสียก่อนเพื่อจะได้ไม่เป็นเหตุให้เกิดความ เข้าใจสับสนเรื่องบาปกับบุญและกรรม ดังนั้นเกณฑ์วินิจฉัยหรือตัดสินเรื่องกรรมดีและกรรมชั่ว (บาป) ใน แ่งของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และกรรมในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้ พิจารณาตามหลักเกณฑ์ ดังนี้ 1) เกณฑ์หลัก คือ ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ได้แก่ 1.1) พิจารณามูลเหตุว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ 1.2) พิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดภัย โปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิตช่วยให้กุศลธรรม (สภาพที่เกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้อกุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร และ 2) เกณฑ์ร่วม คือ การใช้ มโนธรรม นั่นก็คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาการที่กระทำนั้นตนเองดีเตียนตนเองได้ หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่ พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็น สิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน พิจารณาลักษณะ และผลของการกระทำ ต่อ ตนเอง ต่อผู้อื่นได้แก่ 2.1) เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ และ 2.2) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่น

7) ผลแห่งบาป คือ ความทุกข์ทรมานในอบายภูมิ 4

คำว่า อบายภูมิ 4 เรียกอีกอย่างว่า ทุคติภูมิ ได้แก่ นรกภูมิ เปตภูมิ อสุรกายภูมิ หรือ เดรัจฉานภูมิ เป็นภูมิที่ปราศจากความสุข เป็นภูมิที่ขวางต่อนิพพาน คือ ผู้ที่ตกไปในอบายภูมิแล้ว โอกาสที่จะทำคุณงาม ความดีไม่มีเลย เพราะต้องไปชดใช้บาปกรรม ที่เคยได้สร้างไว้ 10 อย่าง เรียกว่า อกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ การ ทำบาปทางกาย ทางวาจา และทางใจ การทำบาปทางกาย เรียกว่า กายทุจริต มี 3 คือ 1) การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้ถึงแก่ความตาย 2) การถือเอาของ ๆ ผู้อื่นมาเป็นของตน โดยที่เจ้าของเขามีได้อนุญาต และ 3) การก้าวก้าว

ประเพณีในหญิงอื่นที่มีใช้ภรรยาของตน นอกจากนี้ การทำบาปทางวาจา เรียกว่า วชิทฺต 4 ได้แก่ 1) การพูดเท็จ การพูดที่โกหกหลอกลวง เป็นการพูดที่ไม่ตรงกับความจริง 2) การพูดส่อเสียด เป็นการพูดยุแหย่ทำให้คนที่เขารักกันเข้าใจผิด โกรธกัน เลิกรักกันไป 3) การพูดคำหยาบ การด่าทอกัน เป็นการพูดที่ไม่สุภาพ และ 4) การพูดเพ้อเจ้อ เป็นการพูดที่ไร้สาระ เมื่อได้ทำบาปทางวาจา คือ การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ ตามองค์ประกอบ ข้างต้นนี้ ถือว่าเป็นบาปที่มีกำลังแรง เป็นชนกรรมรณำเกิดในอบายภูมิ 4 แนนอน ผู้ทำบาปทางใจเข้ากฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นบาปที่มีกำลังแรง สามารถนำเกิดในอบายภูมิทั้ง 4 ได้ เพราะบาปที่ทำ ไม่สูญหายไปไหน เมื่อตายลงก็จะส่งผลให้เกิดในที่ 4 แห่งด้วยกัน คือ นรกภูมิ เปตภูมิ อสุรกายภูมิ และเดรัจฉานภูมิเป็นที่เกิดของคนที่ทำบาป เมื่อตายไปก็ต้องไปเสวยผล ของบาปที่ทำไว้ ได้รับความทุกข์ทรมานแสนสาหัส ท่านได้กล่าว ไว้ว่า มี 8 ขุม เรียกว่า “มหานรก 8 ขุม”

8) ผลแห่งบาปใหญ่ คือ การหมกไหม้อยู่ในนรก

คำว่า “นรก” แปลว่า “เหว” คือ สถานที่ที่ไม่มีความสุข หมายถึง สถานที่ทรมานสัตว์ทำบาป เช่นเดียวกัน มี 8 คือ 1) สัตว์ชีวะ หมายถึง คีณ ชีวิตขึ้นเอง 2) กาฬสัตตตะ หมายถึง เส้นดำ 3) สังฆาฏะ หมายถึง กระทบก้น 4) โรรุวะ หมายถึง ร่องครวญคราง 5) มหาโรรุวะ หมายถึง ร่องครวญครางมาก 6) ตาปนะ หมายถึง ร้อน 7) ปตาปนะ หมายถึง ร้อนสูงมาก 8) อวิจิ หมายถึง ไม่มีระหว่าง จะเห็นได้ว่า นรกใหญ่ทั้ง 8 ขุมนี้ เป็นเครื่องทรมาน เช่น พื้นแผ่นดินเหล็กและเครื่องอาวุธเหล็กต่างๆ มีไฟ คือ เหล็กนั้น แหะลुकเป็นไฟร้อนแรง มีภูเขาเหล็กที่กลิ้งมาบด และมีหมอกควันชนิดเป็นกรด หรือต่าง ในขุมนรกที่ 1 และที่ 2 มีนายนิรยบาล แปลว่า ผู้รักษานรก เรียกว่า ยมบาล เป็นผู้ทำการทรมานสัตว์นรกแต่นรกขุมที่ลึกลงไปกว่านั้น ในอรรถกถาสังคจจชาดกไม่ได้กล่าวถึงนายนิรยบาล กล่าวถึงไฟ เหล็ก เช่น เครื่องอาวุธต่างๆ เป็นต้น บังเกิดขึ้นทรมานสัตว์นรกเอง จะเห็นได้ว่า นรกใหญ่ทั้ง 8 ขุม มีนรกเล็กบริวารใน 4 ด้าน ด้านละ 4 ขุม รวม 16 ขุม รวมนรกบริวารของนรกใหญ่ทั้ง 8 ขุม ได้ 128 ขุม รวมนรกใหญ่อีก 8 ขุมเป็น 136 ขุม จะเห็นได้ว่า นรกบริวาร 16 ขุม ซึ่งอยู่ล้อมรอบสัตว์ชีวนรก ได้แก่ 1) เวตรณีนรก หมายถึง แม่น้ำเวตรณี 2) สุนขนรก หมายถึง นรกสุนัข 3) สัตว์โชตินรก หมายถึง นรกไฟโพล่ง 4) อังคารกาสุนรก หมายถึง นรกหลุมถ่านเพลิง 5) โลหุมภินรก หมายถึง นรกหม้อโลหะ 6) คิวลัญจนรก หมายถึง นรกที่ดิ่งคอให้หลุด 7) กุสพลาสนรก หมายถึง นรกข้าวสาลีและแกลบ 8) สัตติหิตสยนรก หมายถึง นรกที่แทงด้วยหอกจนล้มลง 9) วิสตนรก หมายถึง นรกแล่นเนื้อ 10) ปุราณมิพहनรก หมายถึง นรกมูตรคูหรือนรกอาจเมเก่า 11) โลหิตปุพพนรก หมายถึง นรคน้ำเลือดน้ำหนอง 12) อยพลิสนรก หมายถึง นรกเบ็ดเหล็ก 13) อุทตังปาทนรก หมายถึง นรกที่จับเท้ายกขึ้นเปื้อนบน 14) อวัณลิสนรก หมายถึง นรกที่จับศีรษะห้อยลงเปื้อนต่ำ 15) โลหสิมพลินรก หมายถึง นรกต้นจ้าวเหล็ก และ 16) ปจนนรก หมายถึง นรกหมกไหม้ นรกทั้ง 16 ขุมนี้ ท่านว่ายึดเยียดเปียดเสียดเต็มไปด้วยสัตว์นรก ที่เรียกว่า อูสสนนรก แปลว่า นรกดัดเยียดเปียดเสียด เป็นนรกบริวารซึ่งอยู่ 4 ด้านของสัตว์ชีวนรก ซึ่งเป็นนรกใหญ่ขุมที่ 1 มีนายนิรยบาลเป็นผู้ทำหน้าที่ทรมานประจำอยู่ทุกขุม เป็นจำพวกนรกร้อนเช่นเดียวกัน ส่วนนรกบริวารของนรกใหญ่อีก 7 ขุม ยังไม่พบแสดงไว้ นอกจากนี้ ยังมีนรกอนุบริวารถัด

ออกไปอยู่รอบนอกของนครปรีวารทั้ง 16 นั้นอีกมากมาย และเป็นธรรมดาของสัตว์นรกทั้งปวงที่ถูกทรมานอยู่ในนรกจะไม่ตาย รับการทรมานต่อไปจนกว่าจะสิ้นกรรม

9) การทำบุญให้ทานมากๆ พนทุกขได้หรือไม่ ?

คำว่า บุญ หมายถึง ชำระ พอกล้าง ส่วนคำว่า “ทาน” คือ การให้ การสละกำจัดความโลภ เป็นเหตุให้ทำทุจริตทางกาย วาจา ใจ นั่นก็คือ กิเลสนั่นเอง ฉะนั้น คำถามนี้จึงตอบได้ว่าเฉพาะบุญอย่างเดียวยังล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้เพียงแต่ชะลอวิบากกรรมไว้อชั่วคราวเท่านั้น และไม่มีวิธีการใดที่จะลบล้างวิบากกรรมที่ทำไปแล้วด้วยเจตนาได้แต่พระพุทฺธเจ้า ทรงพบเงื่อนไขว่า วิบากกรรม..ลบล้างไม่ได้ก็จริง! แต่สามารถหลีกเลี่ยงไปให้พ้นจากการต้องรับวิบากกรรมได้ด้วยการกำจัดเชื้อที่ทำให้ต้องเกิดอีกเพราะเมื่อไม่เกิดอีกก็ไม่ต้องรับวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไป ซึ่งเชื้อที่ก่อให้เกิดการเกิดใหม่ก็คือ “กิเลสตัณหา” นั่นเอง สามารถชำระล้างได้อย่างเป็นขั้นตอนด้วยมรรคญาณ ที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาในพระพุทฺธศาสนาเพียงเท่านั้น เพราะว่าศาสนาพุทธล้างบาปให้ใครไม่ได้ แต่บอกวิธีหลีกเลี่ยงจากการต้องเสวยวิบากกรรมทั้งมวลได้ โดยการชำระล้างกิเลสให้หมดสิ้นไป ด้วยการลงมือปฏิบัติวิปัสสนา ทำมรรคญาณให้เกิดขึ้น ซึ่งมรรคญาณนี้แหละเป็นคุณเครื่องชำระล้างบาป ได้อย่างแท้จริง มิใช่เพียงแต่ความเชื่อลมๆ แล้ง ๆ เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติเขาถึงแล้ว ก็จะมีแรงสภาวะจิตของตนเองว่า ล้างบาปได้แล้วหรือยัง ไม่ต้องให้ใครมาบอกหรือบงการเหมือนกับเราล้มรสมะนาวแล้วรู้ว่า เปรี๊ยะ โดยไม่ต้องไปเชื่อใคร หรือให้ใครมาบอก ดังที่ พระพุทฺธเจ้าตรัสถึงผู้มีผู้ล้างบาปว่า “บุคคลผู้เป็นมุนีทางกายเป็นมุนีทางวาจา เป็นมุนีทางใจ ผู้ไม่มีอาสวะแล้ว เป็นมุนีผู้สมบูรณ์ด้วยโมหะยธรรมเป็นผู้ล้างบาปได้” เพราะเป็นผู้ชำระล้างบาปทั้งปวงแล้ว ด้วยมรรคญาณ คือ ญาณที่ทำหน้าที่ประหารกิเลสหรือจะกล่าวว่ล้างกิเลส เป็นญาณลำดับขั้นที่ 14 ในญาณ 16 ที่เกิดแก่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งแบ่งความสามารถในการประหารกิเลสออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้ 1) โสตาปตมรรคญาณ 2) สกทาคามีมรรคญาณ 3) อนาคามีมรรคญาณ และ 4) อรหัตตมรรคญาณ เพราะพระอรหันต์ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เมื่อไม่เกิดอีกก็ต้องไม่แก่ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องรับวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไปนั่นเอง

10) การทำบุญเพื่อล้างบาป

ชาวพุทธหลายคนมีความเชื่อฝังใจว่า การล้างบาปไม่มีในพุทธศาสนา อย่าง แน่นนอน บุญและบาปนำมาลบล้างกันไม่ได้โดยเด็ดขาดโดยยึดแนวคิดว่า การล้างบาปก็คือการสละสภาพความผิดแล้วบาปทั้งหมดก็จะหลุดหายไปอย่างที่ทำกันในบางศาสนา แต่โดยความเป็นจริงแล้ว พระพุทฺธเจ้าหาได้ทรงปฏิเสธการล้างบาปไม่ พระองค์กลับทรงตรัสชี้ถึงวิธีการล้างบาปที่ถูกตอ ที่มีใช้เพียงแคปากพูดหรืออาบน้ำ นั่นคือ ทรงตรัสรับรองว่า บาปสามารถล้างได้โดยการชำระล้างที่กิเลสอัน เป็น เหตุให้เกิดบาปนั้นๆ อีกทีหนึ่งด้วยมรรคญาณ อันเกิดจากการเจริญวิปัสสนาในพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น ซึ่งเป็นการล้างบาปที่แท้จริงพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าตรัสถึงบุคคลผู้ล้างบาปได้แล้วไวว่า บุคคลผู้มีกาย วาจา ใจสะอาด ไม่มีอาสวะ เป็นผู้สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บุคคลนั้นเรียกว่า เป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว และผู้มีสัมมาทิฐิ ยอมล้างมิจฉาทิฐิได้ ล้างบาปอกุศลเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากยอมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย” ส่วนบุคคลผู้ชำระล้างบาปได้ทั้งหมด ไม่กลับมาสู่ตัณหา และทิฐิในภพ

เทวดาและมนุษย์ ผู้นั้นเรียกว่า ผู้ล้างบาปได้แล้ว เช่น พระวักกิลอรหันต์กล่าวไว้ว่า “เราได้เสวยบาปกรรมที่เราได้ทำไว้ในชาติอื่นๆ แต่ ปางก่อน บัดนี้ เราจะลอบบาปนั้นเสียตรงนี้ เราได้มีความเห็นอย่างนี้มาแต่ เดิม เรานั้นครั้นฟังพระวาทาสุภาษิตอันเป็นบทที่ประกอบด้วยเหตุผลแล้ว ก็ได้พิจารณาเห็นเนื้อความตามความเป็นจริงได้อย่างถ่องแท้ โดยแยบคาย ล้างบาปได้หมดแล้ว เป็นผู้ไม่มีมลทินหมดจดสะอาดบริสุทธิ์ เราก้าวลงสู่กระแสน้ำ คือ มรรคมืองค 8 ล้างบาปได้หมดแล้ว บรรลุวิชชา 3 ได้แล้ว” พระภิกษุณีปุณณาเถรีอรหันต์กล่าวว่า “ใครหนอช่างไม่รู้ มาบอกความนี้แก่ท่านซึ่งไม่รู้ ว่า คนจะพ้นจากบาปกรรมได้ก็เพราะการอาบน้ำ ถ้าเช่นนั้นพวกกบ เต่า ปลา ที่เที่ยวหากินอยู่ในน้ำทั้งหมดก็คงพากันไปสววรรคแน่แท้คนฆ่าแกะ คนฆ่าสุกร พรานเนื้อ โจร เพชฌฆาตและคนที่ก่อบาปกรรมอื่นๆ แม้เหล่านั้น ก็คงพ้นจากบาปกรรมได้เพราะการอาบน้ำ เหล่าพรหมณ์ที่มานับถือศาสนาพุทธกล่าวยึดไว้ว่า “ฉันขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ผู้คงที่ วาเป็นสิ่งที่พึงที่ระลึก ขอนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ฉัน เมื่อก่อนฉันเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระพรหม วันนี้ ฉันเป็นพรหมณ์จริงๆ แล้ว ฉันได้วิชชา 3 เป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว”

11) ศาสนาพุทธล้างบาปได้หรือไม่ ?

ศาสนาพุทธล้างบาปได้หรือไม่จะต้องดูคำว่า “บาป” หมายถึง สภาวะที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง เป็นเหตุให้ทำทุจริตทางกาย วาจา ใจ นั่นก็คือ กิเลสนั่นเอง ฉะนั้น คำถามนี้จึงตอบได้ว่าเฉพาะบุญอย่างเดียว ยังล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้เพียงแต่ชะลอวิบากกรรมไว้ชั่วคราวเท่านั้น และไม่มีวิธีการใดที่จะลบล้างวิบากกรรมที่ทำไปแล้วด้วยเจตนาได้แต่พระพุทธเจ้า ทรงพบเงื่อนไขว่า วิบากกรรมลบล้างไม่ได้ก็จริง! แต่สามารถหลีกเลี่ยงไปพ้นจากการต้องรับวิบากกรรมได้ด้วยการกำจัดเชื้อที่ทำให้ต้องเกิดอีกเพราะเมื่อไม่เกิดอีกก็ไม่ต้องรับวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไป ซึ่งเชื้อที่ก่อให้เกิดการเกิดใหม่ก็คือ “กิเลสตัณหา” นั่นเอง สามารถชำระล้างได้อย่างเป็นขั้นตอนด้วยมรรคญาณ ที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาในพระพุทธศาสนาเพียงเท่านั้น เพราะว่าศาสนาพุทธล้างบาปให้ใครไม่ได้ แต่บอกวิธีหลีกเลี่ยงจากการต้องเสวยวิบากกรรมทั้งมวลได้ โดยการชำระล้างกิเลสให้หมดสิ้นไป ด้วยการลงมือปฏิบัติวิปัสสนา ทำมรรคญาณให้เกิดขึ้น ซึ่งมรรคญาณนี้แหละเป็นคุณเครื่องชำระล้างบาป ได้อย่างแท้จริง มิใช่เพียงแคความเชื่อลมๆ แล้ง ๆ เพราะเมื่อผู้ปฏิบัติเขาถึงแล้ว ก็จะรู้แจ้งสภาวะจิตของตนเองว่า ล้างบาปได้แล้วหรือยัง ไม่ต้องให้ใครมาบอกหรือบอกการเหมือนกับเราลืมรสนะแล้วรู้ว่าเปรี้ยว โดยไม่ต้องไปเชื่อใคร หรือให้ใครมาบอก ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงมุนีผู้ล้างบาปว่า “บุคคลผู้เป็นมุนีทางกายเป็นมุนีทางวาจา เป็นมุนีทางใจ ผู้ไม่มีอาสวะแล้ว เป็นมุนีผู้สมบูรณ์ด้วยโมหะนิยธรรมเป็นผู้ล้างบาปได้” เพราะเป็นผู้ชำระล้างบาปทั้งปวงแล้ว ด้วยมรรคญาณ คือ ญาณที่ทำหน้าที่ประหารกิเลส หรือจะกล่าววาล้างกิเลส เป็นญาณลำดับขั้นที่ 14 ในญาณ 16 ที่เกิดแก่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งแบ่งความสามารถในการประหารกิเลสออกเป็น 4 ขั้น ดังนี้ 1) โสตาปัตติมรรคญาณ 2) สกทาคามีมรรคญาณ 3) อนาคามีมรรคญาณ และ 4) อรหัตตมรรคญาณ เพราะพระอรหันต์ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป เมื่อไม่เกิดอีกก็ต้องไม่แก่ ไม่ตองตาย ไม่ต้องรับวิบากกรรมใดๆ อีกต่อไปนั่นเอง

12) วิธีล้างบาปในพระพุทธศาสนา

คำว่า ล้างบาป คือ การชำระล้างกิเลสออกจากจิตนั่นเองแบ่งตามระดับของกิเลสได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้

1) ล้างวิติกมกิเลสด้วยศีล เช่น ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และศีล 227 เป็นต้น แต่สงบระงับได้เพียงครั้งคราว เฉพาะขณะที่ยังมีการรักษาศีลอยู่เท่านั้น เรียกว่า ตักทปหาน จะเห็นได้ว่า การรักษาศีลจึงมี 2 ระบบ คือ 1.1) ศีลเพื่อวิวัฏฐะ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิด ในกามภพ รูปภพและอรูปภพ เพราะวัฏฐะที่เป็นไปในทางจิตมี 3 ประการ คือ 1.1.1) กิเลสวัฏฐะ วงจรกิเลสประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน 1.1.2) กัมมวัฏฐะ วงจรกรรม ประกอบด้วยสังขาร และกรรมภพ และ 1.1.3) วิบากวัฏฐะ วงจรวิบากประกอบด้วยวิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปอุปปฏิภพชาติขรามรณะ และ 1.2) ศีลเพื่อวิวัฏฐะ หมายถึง พระนิพพาน ได้แก่ โลกุตตรธรรม 9 อันพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร กล่าวสรุปก็คือ ศีลเพื่อวิวัฏฐะเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ในมรรคมีองค์ 8 รวมเรียกว่า ศีลวิสุทธิ 2) ล้างปรัญฐานกิเลสด้วยสมาธิ เพราะว่า สมาธิ คือ ภาวะมีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต หมายถึง การดำรงจิตและเจตสิกไว้ในอารมณ์หนึ่งเดียว เพราะว่า สมาธิ เป็นที่ตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความมั่นอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สมาธิในทริยสมาธิพละ ความตั้งใจชอบ ในสมัยนั้นอันใด นี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิ ดังนั้นสภาวะสมาธิที่แน่วแน่ถึงขั้นอัปปนา เรียกว่า ฌาน คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์จนแน่วแน่ ฌานมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ วิตก วิจาร ปติ สุข เอกัคคตา องค์ฌานทั้ง 5 ประการนี้ เป็นคุณเครื่องกำจัดนิวรณ์ 5 โดยตรง แบบขมไวชั่วครวในทุกขณะที่ยังปรากฏองค์ฌานนั้นๆ อยู่ ที่เรียกว่า วิกขัมภนปหาน และ 3) ล้างอนุสัยกิเลสด้วยปัญญา (ในมรรคญาณ) หมายถึง ธรรมชาติเครื่องรู้อารมณที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตามความเป็นจริง ประกอบ 8 นั่นเอง คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ เพื่อการบรรลุมรรค ผล และนิพพาน ตามหลักปัญญาญาณ 3 คือ 1) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ 2) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟังธรรมจากสัตบุรุษ และ 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการเจริญภาวนา จะเห็นได้ว่า หลักพระพุทธศาสนา บาบก็คือภาวะกิเลสภายในใจ จะล้างบาปได้ก็ด้วยการกำจัดกิเลสเท่านั้น ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเจริญวิปัสสนาภาวนา จนก้าวผ่านความเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลขั้นต่างๆ จึงสามารถละกิเลสได้ด้วยมรรคญาณ ตามขั้นของความเป็นพระอริยบุคคลประเภทนั้นๆ ตามลำดับจนกระทั่งหลุดพ้นหมดจดจากกิเลสทั้งปวงในที่สุดนั่นเอง

13) เทคนิควิธีแก้ไขบาปกรรมในพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธเชื่อเรื่องกรรม ชาลัตวทุกชนิดเป็นบาป ในปัจจุบันนี้ การล้างบาป ได้ปรากฏในคนไทยได้รับรู้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งที่เรื่องนี้ไม่ได้ถูกนำมาสอนในศาสนาพุทธมากนัก นั้นเพราะกระแสโลกาภิวัตน์มีการเผยแพร่ข้อมูลทางโลกโซเซียลมากขึ้น ทำให้การเผยแพร่แนวคิดของคนต่างศาสนากะบายไปได้ในวงกว้างกว่าแต่ก่อน และเข้าถึงได้โดยง่ายด้วยระบบอินเทอร์เน็ต จึงก่อให้เกิดความสนใจในเรื่องการล้างบาปกันมากขึ้น และก่อให้เกิดการตีความประเด็นเรื่องนี้ไปต่างๆ นานา เพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ตนเองบ้างเพื่อผลประโยชน์แอบแฝงบ้างจนทำให้เกิดความสับสนในสังคมชาวพุทธและสร้างความบิดเบือนหลักการที่แท้จริง

ของพระพุทธศาสนาไปอย่างมาก ฉะนั้น การได้ศึกษาประเด็นเรื่องบาปและการล้างบาปนี้ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องว่า บุญอย่างเดียวยังล้างบาปไม่ได้ บุญช่วยได้แต่ชะลอวิบากของบาปกรรมไว้ชั่วคราวเท่านั้น ส่วนการล้างบาปที่ถูกต้องนั้น คือการชำระล้างกิเลสออกจากจิต ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เริ่มต้นจากการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อละเวทีกมกกิเลส อันเป็นเหตุให้กระทำผิดทางกาย วาจา เจริญสมาธิเพื่อข่มปริยฐานกิเลส ได้แก่ นิวรณ์ 5 เอาไว้ และเจริญวิปัสสนาเพื่อละอนุสัยกิเลส ได้แก่ กิเลสที่แฝงตัวนอนเนื่องอยู่ในชั้นธัมมทาน เมื่อบรรลุมรรคญาณครั้งแรก (โสดาปัตติมรรค) สามารถละสังขารที่ภูลี วิจิกิจฉา และสัลลพตปราคาสได้อย่างเด็ดขาด จัดเป็นพระอริยบุคคลเบื้องต้นในพุทธศาสนา เมื่อบรรลุมรรคญาณครั้งสุดท้ายคือ การ ละอนุสัยกิเลสได้หมดสิ้น สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ผู้ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง ไม่มีภพใหม่อีกต่อไป

14) เจริญสุทธวิปัสสนาภาวนา 7 ขั้นตอน บรรลุธรรมในชาตินี้

การเจริญวิปัสสนา คือ การเจริญปัญญาเพื่อเพ่งพินิจพิจารณาธรรมและนามธรรมตามเป็นจริง จนเห็นแจ้งพระไตรลักษณ์ แต่ที่เราไม่เห็นรูปไม่เห็นนามตามความเป็นจริงได้โดยง่ายนั้น นั่นก็เพราะว่ามีเหตุ 3 ประการมาขวางกั้น ก็คือ สันตติปัตตบังอนิจจัง อริยาบถตบั้งทุกข สมณัญญาตบั้งอนัตตา ดังนั้นวิธีทำลายเครื่องตบั้งไตรลักษณ์ทั้ง 3 ประการ คือ การสติปัฏฐาน 4 นอกจากนี้ไม่มีทางใดอีกเลสดิปปฐาน 4 นี้เท่านั้นที่สามารถทำลายวิปลาสและทำให้เกิดวิปัสสนาปัญญาเห็นความจริงของรูป-นามได้จากความเป็นจริงก็เพราะวิปลาสธรรม 4 ประการนี้ คือ คือ 1) สุขวิปลาส ความสำคัญผิดว่าสังขารร่างกายเป็นของสวยงาม 2) สุขวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามสังขารเป็นสุข 3) นิจวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามสังขารเป็นของเที่ยง และ 4) อัตตวิปลาส ความสำคัญผิดว่ารูป-นามสังขารเป็นตัวเป็นตน การที่จะละวิปลาสธรรมนี้ได้ก็โดยการกำหนด รูป-นาม ตามแนวทางแห่งการเจริญสติปัฏฐาน 4 เท่านั้น ดังคัมภีร์อรรถกถาอธิบายไว้ว่า สติปัฏฐาน 4 มุ่งแสดงการละหรือทำลายวิปลาสธรรมทั้ง 4 เป็นหลัก คือ 1) สุขวิปลาส กำจัดได้ด้วยการเจริญกายนุสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูปสังขารเป็นของสวยงามเสียได้ 2) สุขวิปลาส กำจัดได้ด้วยการเจริญเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นสุขเสียได้ 3) นิจวิปลาส กำจัดได้ด้วยการเจริญจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นของเที่ยงเสียได้ 4) อัตตวิปลาส กำจัดได้ด้วยการเจริญธรรมานุสสนาสติปัฏฐาน คือ ละความสำคัญผิดว่ารูป-นามเป็นตัวเป็นตนเสียได้ ด้วยเหตุผลนี้ จะเห็นได้ว่า วิปัสสนาภาวนาและการเจริญสติปัฏฐาน 4 จึงเป็นสิ่งเดียวกันโดยความเป็นเหตุเป็นผลกัน คือ วิปัสสนาญาณจะมีขึ้นไม่ได้เลย หากขาดกระบวนการพิจารณาธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันนี้ มีหลายคนคัดค้านการปฏิบัติภาวนาตามแนวนี้ว่า “การปฏิบัติแบบพอง-ยุบไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก” แต่ความจริงแล้วอาการพอง-ยุบนั้นเป็นหนึ่งในธาตุลมห 6 ประเภท คือ ธาตุลมที่อยู่ในช่องท้อง (กุจฉิสยวาโย) ทำให้เกิดอาการพองและอาการยุบของท้อง เรียกว่า กุจฉิสยวาโย ดังนั้น วิธีปฏิบัติโดยการกำหนดอาการท้องพอง-ยุบจึงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่จริง และในการกำหนดครั้งหนึ่งๆ นั้น ประกอบพร้อมด้วยความเพียร ความรู้ชัด สติระลึกรูเท่าทันอารมณ์ปัจจุบันและเป็นการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เพราะจิตที่คอยระมัดระวังในอาการพอง-อาการยุบเป็นศีล จิตที่แนบแน่นอยู่กับอาการพอง-อาการยุบ เป็นสมาธิ การหาไปรู้แจ้งอาการเกิด-ดับของกุจฉิสยวาโยธาตุเป็นปัญญา

บทวิจารณ์

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ เรื่อง การล้างบาป แก้อไภกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา ก็คือ ส่วนใหญ่ชาวพุทธหลายคนมีความเชื่อฝังใจว่า “การล้างบาป” ในพุทธศาสนาอย่างแน่นอน บุญและบาปนำมาลบล้างกันไม่ได้อย่างเด็ดขาด โดยยึดแนวคิดที่ว่า “การล้างบาป” ก็คือ การสารภาพความผิดแล้วบาปทั้งหมดก็จะหลุดหายไปอย่างที่ทำกันในศาสนาคริสต์ แต่โดยความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าหาได้ทรงปฏิเสธการล้างบาปไม่ พระองค์กลับทรงตรัสย้ำถึงวิธีการล้างบาปที่ถูกต้อง มิใช่เพียงแค่ว่าปากพูด หรืออาบ น้ำ นั่นคือ ทรงตรัสรับรองว่า “บาป” สามารถล้างได้โดยการชำระล้างที่กิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดบาปนั้น ๆ ด้วยมรรคญาณ ซึ่งเป็น “การล้างบาป” ที่แท้จริง ก็คือ ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มีใจสะอาด ไม่มีอาสวะเป็นผู้สะอาด เรียกว่า เป็นผู้ล้างบาป หมายถึง ผู้มีสัมมาทิฐิ ย่อมล้างมิจฉาทิฐิได้ ล้างบาปอกุศลธรรมเป็นที่เกิดขึ้นเพราะมิจฉาทิฐิได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากย่อมถึง ความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย เพราะบุคคลผู้ชำระล้างบาปได้ทั้งหมด ทั้งภายในและภายนอก ในอายตนะทั้งหมด ไม่กลับมาสู่ต้นเหตุและทิฐิ ที่ว่า ผู้ล้างบาปได้แล้ว

เพราะเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า บาป -กรรม ที่เราทำไว้ในชาติอื่น ๆ แต่ปางก่อนที่ประกอบด้วยเหตุผล ตามความเป็นจริง ได้อย่างถ่องแท้ ล้างบาปได้หมดแล้ว เป็นผู้ไม่มีมลทิน หมดจดสะอาด บริสุทธิ ด้วยมรรคมงคล 8 ลอยบาปได้หมดแล้ว จึงบรรลุวิชา 3 ได้ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ากล่าวด้วยภาษิตเหล่านี้ว่า ฉันขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก ขอสมათานศีล ข้อนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ฉันเมื่อก่อน ฉันเป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระพรหม วันนี้ ฉันเป็นพราหมณ์จริง ฉันได้วิชา 3 มีความสวัสดิ จบเวท และเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว” บัณฑิตทั้งหลาย เรียกบุคคลผู้เป็นมุนีทางกายเป็นมุนีทางวาจา เป็นมุนีทางใจ ผู้ไม่มีอาสวะว่า เป็นมุนีผู้สมบูรณ์ด้วยโมเนยยธรรม ล้างบาปได้แล้ว

ดังนั้นการกระทำที่เกิดจากเจตนาแล้วแสดงออกทางกาย และทางวาจา และให้ผลตามแต่ปัจจัยและกำลังของกรรมทำให้เราต้องเวียนว่ายตายเกิด ตราบเท่าที่เรายังไม่ “สิ้นกรรม” หรือ “ดับกรรม” ด้วยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จนสิ้นกิเลส ในขณะที่วิธีการแก้กรรมที่ปรากฏในสังคมไทยก็จะเป็นการทำบุญ ด้วยการบริจาคทาน เข้าวัด ปฏิบัติธรรม บูชาเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ สวดมนต์คาถา หรืออาศัยผู้ทำพิธีเป็นคนกลางสื่อสารกับเจ้ากรรมนายเวร แนวคิดแบบนี้ของคนไทยนั้น มีทั้งส่วนที่ขัดแย้งและสอดคล้องกับหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ในส่วนที่ขัดแย้ง คือ มองว่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นผลจากการกรรมเก่า รวมถึงมีการบูชาเทพเจ้าเพื่อแก้กรรม แต่อย่างไรก็ตาม คนไทยก็ยังเชื่อในการทำบุญตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา และการแก้กรรมด้วยการทำบุญหรือทำความดีนั้นไม่ขัดกับหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา โดยอาศัยผลของกรรมดีที่ได้ทำในปัจจุบันแก้ผลของกรรมในอดีตนั่นเอง

จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ เรื่อง การล้างบาป แก้อไภกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา ก็คือ ผู้วิจารณ์เห็นว่า แนวคิดเรื่อง การแก้กรรมที่ปรากฏในสังคมไทย มีความสอดคล้องและประเด็นที่มีความคลาดเคลื่อนไปจากหลักการทางพระพุทธศาสนา มองที่คนไทยว่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นผลจากกรรมเก่าและมีการบูชา

เทพเจ้าเพื่อให้บรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นหรือเพื่อให้ ได้สิ่งที่ดีขึ้นปรารถนานั้น ความเชื่อแบบนี้ ถือเป็นมิจฉา
มิจฉาทิฐิเกี่ยวกับเรื่องกรรม ดังที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ 3 ประการ ดังนี้ 1) การเชื่อว่าชีวิตของเราถูกกำหนด
ด้วยกรรมเก่า 2) การเชื่อว่าชีวิตของคนเราเป็นไปตามลิขิตของเทพเจ้า 3) การเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต
ของเรานั้นหาสาเหตุไม่ได้ ซึ่งแนวคิดเรื่องกรรมและการแก้กรรมในสังคมไทยมีความสอดคล้องกับแนวคิดที่ 1
และ 2 พระพุทธเจ้าทรงแยกคำสอนของพระองค์ออกจากคำสอนเหล่านี้ เนื่องจากคำสอนของลัทธิเหล่านี้เป็น
คำสอนประเภท “อกิริยา” คือ หลักคำสอนหรือทศนะที่ไม่ทำให้เกิดการกระทำ จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่อง
กรรมและการแก้กรรมของคนไทยก็ยังมีส่วนที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ในเรื่องของการทำ
ทานรักษาศีลและการปฏิบัติธรรม แต่จุดมุ่งหมายของคนไทยนั้นไม่ได้ตรงกับจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา
คือ “การดับกรรม” หรือ “การสิ้นกรรม” เพราะต้องการอาศัยบุญ เพื่อแก้ไขผลกรรมชั่ว ทำให้ชีวิตชาติปัจจุบัน
มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีเมื่อตายหรือถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เกิดในตระกูลที่ดีมีฐานะร่ำรวย
ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีสติปัญญาดี เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรมของคนไทยมีความคลาดเคลื่อนไปจากคำสอน เรื่องกรรมทาง
พระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น ในสำนวนไทยที่เราพูดกันบ่อย ๆ เช่น “ชาตินี้มีกรรม” “เราทำมาไม่ได้ก็หันมารับ
กรรมไปเถิด” และ “อะไร ๆ ก็สุดแต่บุญ แต่กรรมแล้วกัน” จะเห็นได้ว่า คำเหล่านี้ เรามักมองกรรมในแง่ของผล
โดยมองว่า เป็นผลของการกระทำ โดยมุ่งเอาแง่ชั่วหรือแง่ไม่ดีหรือเรื่องร้าย ๆ คือ เรื่องทุกข์ เรื่องโศก เรื่องภัย
อันตราย ความวิบัติ เหตุร้ายต่าง ๆ นานา ในแง่ของ เวลา ก็มุ่งไปในอดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติก่อนเป็นสำคัญ
เช่น ความเชื่อว่า ที่ต้องเกิดมายากจนในชาตินี้ ก็เพราะผลกรรมเก่าในชาติอดีตที่เคยทำไว้ จึงต้องมารับผล
กรรม เมื่อเชื่อแบบนี้ จึงปล่อยชีวิตไปตามเรื่องตามราวหรือบางคนเมื่อถูกประทุษร้ายก็ถือเสียว่า ชาติก่อนเคย
ทำร้ายเขา ชาตินี้ เขาจึงมาแก้แค้น เป็นต้น

ในปัจจุบันมีผู้อ้างตัวเป็น “คนกลาง” ในการดำเนินการเรื่องนี้ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ เป็นสื่อกลางในการ
สื่อสารกับเจ้ากรรมนายเวร หรือเป็นผู้ทำพิธีกรรมเพื่อแก้กรรม ซึ่งก็มีความคิดความเชื่อและวิธีการแตกต่างกัน
เช่น การปฏิบัติกรรมฐานเพื่อ แก้กรรม การทำบุญ ถือน้ำศีล การสวดมนต์หรือใช้คาถาบางอย่าง เป็นต้นและมี
การตีพิมพ์เป็นหนังสือออกมานำเสนอในเรื่องเหล่านี้ อยู่มากมายทั้งแบบที่เป็นรูปเล่ม และหนังสือออนไลน์ ซึ่ง
สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ไม่จำกัดเพศ และวัย จึงเกิดปัญหาว่า ความเชื่อและวิธีการเหล่านี้
อะไรเป็นพุทธ อะไรไม่เป็นพุทธ ในพุทธศาสนา ใครจะเป็นผู้แก้กรรมได้ และแก้อย่างไร จึงจะไม่ขัดกับหลักการ
ของพระพุทธศาสนาหรือหลักที่พระพุทธศาสนาสันนิษฐานการล้างบาปและแก้กรรม ในคำสอนของ
พระพุทธศาสนาล้วนเป็นไปเพื่อการพ้นจากบ่วงของกรรม ก็คือ 1) การแก้ไขผลของกรรมชั่วทำได้ด้วยการหยุด
การกระทำที่ไม่ดีแล้ว หันมาทำความดี จนกำลังของกรรมดีมีมากพอที่จะส่งผลและตัดการให้ผลของกรรมชั่ว
และ 2) การตัดกรรม โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ “การดับกรรม” หรือ “การสิ้นกรรม” ซึ่งทำได้ด้วยการหยุดการ
กระทำที่ไม่ดีแล้วหันมาทำความดีเช่นเดียวกับการแก้ผลของกรรม แต่ต่างกันตรงที่จะมีการขัดเกลาจิตใจและ
ความคิดเพื่อลดกิเลสเพิ่มเข้าไปด้วย เมื่อพิจารณาแล้ว การแก้กรรมในสังคมไทยตามกรอบของมรรคองค์ 8
การที่ผู้ร่วมพิธีแก้กรรมกับทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตว่ามาจากกรรมเก่าหรือเจ้ากรรมนายเวรที่ว่า “คนเรา
เกิดมาเพื่อใช้กรรม” ไม่สามารถหนีผลจากกรรมได้ จึงทำให้เกิดความคิดที่ว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

ได้จึงต้องแก้ด้วยการรับคำแนะนำจากผู้ทำพิธีกรรม รวมถึงเกิดความคิดที่ว่า การขัดเกลากิเลสของตนเอง จนถึงขั้นบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลหรือนิพพานนั้น เกินความสามารถของตนเอง มุ่งหวังเพียงให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในปัจจุบัน และเมื่อเกิดชาติต่อไป การให้ทาน ถือศีล และการปฏิบัติธรรม จึงเป็นไปเพื่อเพิ่มบุญ

การแก้กรรมในสังคมไทยมักใช้แนวคิดเรื่อง การทำบุญเป็นฐาน เพื่อสนับสนุนวิธีการแก้กรรมในสำนักของตนทั้ง ๆ ที่บางวิธีเป็นวิธีการที่ไม่มีการสอนในพระพุทธศาสนา เช่น การบูชาเทพเจ้า เป็นต้น ก็มักจะอ้างว่าทำแล้วได้บุญกุศลสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เราบูชาจะคุ้มครอง แต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสปฏิเสธไว้ชัดเจนว่าการบูชาเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นไม่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่ทางแก้กรรม จะเห็นได้จากพุทธพจน์ว่า “บุรุษในโลกเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พดู่เห็บ พดู่ส่อเสียด พดู่คำหยาบ พดู่เพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของเขา มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฐิ หม่อมมหาชนฟังมาประชุมแล้วสวดอ้อนวอนสรรเสริญ ประนมมือเดินเวียนกับบุรุษนั้นว่า ขอบุรุษนี้ หลังจากตายแล้ว จงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เถิด ก็จริง ถึงกระนั้น บุรุษนั้น หลังจากตายไปแล้ว ฟังไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ตามหลักการของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พึ่งตนเองและเชื่อมั่นในตนเอง ในการจะประสบความสำเร็จทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ โดยเริ่มการลด ละ เลิก การกระทำที่ไม่ดีของตนเองเสียก่อน แล้วพยายามทำความดี และขัดเกลากิเลสของตนเองอยู่เสมอ เพราะการที่เราเน้นแก้ไขแค่การกระทำ แต่ไม่ได้แก้ไขที่จิตใจ เราก็อาจจกระทำกรรมซ้ำได้อีกเพราะแรงผลักดันจากกิเลสในจิตใจของเรา

บทสรุป

จากการวิเคราะห์วิจารณ์หนังสือเรื่อง “การล้างบาป แก้ไขกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา” ผู้เขียนโดย “พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี)” ผู้วิจารณ์เห็นว่า เป็นแนวคิด การล้างบาป แก้ไขกรรม คือ การแสดงให้เห็นว่าการแก้กรรมนั้นไม่ขัดต่อหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด และเราทุกคนก็ควรแก้กรรม แต่รูปแบบวิธีการแก้กรรมที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบันนั้น บางวิธีก็ไม่เป็นไปตามหลักของเหตุและผล รวมถึงขัดต่อหลักการของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ เราพึ่งตนเอง หมั่นพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะการแก้กรรมที่ดีที่สุด ก็คือ การใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาทก่อนจะทำอะไร คิดอย่างรอบคอบ เพราะเมื่อเราเลือกที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปในนั้นย่อมมีผลจากการกระทำของเราตามมาเสมอ เวลาที่เกิดปัญหาขึ้นมาในชีวิตเราควรที่จะพิจารณาด้วยเหตุผลว่าปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีสาเหตุมาจากอะไรและหาทาง ซึ่งสามารถแก้ปัญหานั้นได้จริง ไม่ควรไปโทษโชคชะตา กรรมเก่า หรืออำนาจที่มองไม่เห็น ว่าเป็นสาเหตุของปัญหา นอกจากนี้ การทำบุญนั้นเป็นสิ่งที่ดีแต่ก็ควรที่จะคำนึงถึงฐานะของตนเอง คนบางคนมีชีวิตที่ยากลำบาก ด้วยความเชื่อว่าเป็นเพราะกรรมเก่าเป็นสาเหตุทำให้ เกิดมาเป็นอย่างนี้ จึงต้องทำบุญเยอะๆ และทำครั้งละมาก ๆ โดยไม่คำนึงถึงกำลังทรัพย์ของตน หวังสบายชาติหน้าลืมคิดถึงการมีชีวิตในปัจจุบันของตนเอง อย่างนี้ถือว่าเป็นการทรมานตนเอง แทนที่การทำบุญจะได้บุญ กลับกลายเป็นว่า ทำบุญได้บาปแทน เพราะการกระทำที่เกิดจากเจตนา แล้วแสดงออกทางกาย และทางวาจา และให้ผลตามแต่ปัจจัย และกำลังของกรรม ทำให้เราต้องเวียนว่ายตายเกิด ตราบเท่าที่เรายังไม่ “สิ้นกรรม” หรือ “ดับกรรม” ด้วย การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จนสิ้นกิเลส ในขณะที่วิธีการแก้กรรมที่ปรากฏ ในสังคมไทยก็จะเป็นการทำบุญด้วยการบริจาคทาน เข้าวัด ปฏิบัติธรรม บูชา เทพเจ้า อองค์ต่าง ๆ สวดมนต์คาถา หรืออาศัยผู้ ทำพิธี

เป็นคนกลางสื่อสารกับ เจ้ากรรมนายเวร แนวคิดแบบนี้ ของคนไทยนั้นมีทั้งส่วนที่ขัดแย้งและสอดคล้องกับหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนา ในส่วนที่ขัดแย้ง คือ มองว่าความทุกข์ที่เกิดขึ้น กับตนเองเป็นผลจากการกรรมเก่า รวมถึงมีการบูชาเทพเจ้าเพื่อแก้กรรม แต่อย่างไร ก็ตาม คนไทยก็ยังเชื่อในการทำบุญตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท และการแก้กรรมด้วยการทำบุญหรือทำความดีนั้นไม่ขัดกับหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยอาศัยผลของกรรมดีที่ได้ทำในปัจจุบันแก้ผลของกรรมในอดีต

เอกสารอ้างอิง

พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี). การล้างบาป แก้ไขกรรม ตามคัมภีร์พุทธศาสนา.
กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาสนไทย, 2561.

บทวิจารณ์บทความวิจัย

- ชื่อบทความวิจัย : “ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทย กับกฎแห่งกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.”
- ผู้วิจัย : นางกฤติกาวัลย์ หิรัญลี¹
- ผู้วิจารณ์ : ท.พญ.โสภา ชื่นชูจิตต์
- ปริญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พระพุทธศาสนา)
- อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ. ดร. พระมหาทวี มหาปัญญา

บทนำ

บทความวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทย กับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” เป็นบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 มกราคม- เมษายน พ.ศ.2559 จำนวน 16 หน้า ตั้งแต่หน้า 90 ถึงหน้า 105 รวม 16 หน้า ของ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีเนื้อหา จุดมุ่งหมาย 3 ประการคือ

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการพยากรณ์ ตามหลักวิชาโหราศาสตร์ไทย 2. เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3. เพื่อการนำเสนอถึงความสัมพันธ์ของการพยากรณ์ ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีความสอดคล้องกับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยวิเคราะห์จากเอกสารสำหรับการพยากรณ์ ตามหลักวิชาโหราศาสตร์ไทยประกอบกับการสัมภาษณ์

การพยากรณ์โดยหลักการของวิชาโหราศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยมา ตั้งแต่ครั้งโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่การดูแนวโน้มชีวิตในอนาคตเมื่อบุคคลประสบปัญหาใน ชีวิตทางออกไม่ได้ เวลานั้น มักจะมุ่งเข้าหา พิธีกรรมและศาสนา เพื่อช่วยบำบัดรักษาจิตใจให้ เข้มแข็ง ขึ้นๆอยู่กับวิธีการที่แต่ละสังคมแต่ละวัฒนธรรมมีความเชื่อ ศรัทธาและปฏิบัติกันมานาน และ วิชาโหราศาสตร์ก็เป็นศาสตร์แห่งปัญญาที่เกี่ยวกับปรัชญาอันสูงยิ่ง เป็นเครื่องมือสำคัญของวิชาโหราศาสตร์ คือวิชาตรรกศาสตร์ (Logic) โดยเฉพาะ คือการอุปมาอุปมัย (Analogy) เมื่อศึกษาสูงขึ้นจะพบว่า มีธรรมชาติดัดแปลงเป็นศาสนาหนึ่งและที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือเข้ากันได้กับพระพุทธานุศาสน์เป็นอย่างดี นักโหราศาสตร์ ส่วนใหญ่จะอ้างอิงหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็น ตัวหลักในการพยากรณ์ โดยกล่าวถึงหลักกรรมในพุทธศาสนา กับหลักพรหมลิขิตไว้ว่า อันที่จริงหลักพรหมลิขิตหรืออิทธิพล ดวงดาวก็คือกรรมลิขิต

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นั่นเอง ดวงดาว เป็นสถิติสองทางให้รู้ วาระกรรมได้ก่อน ก็มาจาก สถิติ การโคจรของดวงดาว คำสำคัญ การพยากรณ์ในทาง โหราศาสตร์ ผู้วิจารณ์สนใจเลือกวิจารณ์งานวิจัยนี้ เพราะเป็นงานวิจัย ที่บอกถึง แนวคิด ทฤษฎีหลักกรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีผลต่อการกระทำในอนาคต อันนำมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องได้ เป็นแรงจูงใจ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่เกี่ยวข้อง ให้อยู่ใน กรอบศีลธรรมที่ดี เพื่อสะสมเป็นทุนเดิมก่อน ที่จะละไปอนาคตกาล (ชาติหน้า)

เนื้อหาโดยย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิจัยเพื่อศึกษา 1. องค์ประกอบของ การพยากรณ์ตามหลักวิชาโหราศาสตร์ ไทย 2. เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3. เพื่อการนำเสนอถึงความสัมพันธ์ของการ พยากรณ์ ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีความสอดคล้องกับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์จากเอกสารสำหรับการ พยากรณ์ตามหลักวิชาโหราศาสตร์ ไทย ประกอบกับการสัมภาษณ์

จากการศึกษา พบว่า การพยากรณ์ชะตาชีวิตคน โดยหลักการของโหราศาสตร์ คือการคาดคะเน ถึง สิ่งที่จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆกัน โดยมีองค์ประกอบ คือการเคลื่อนที่ของดวงดาวเป็นหลัก จึงมีทั้งความ เป็นไปได้และการคลาดเคลื่อนตามเหตุ ปัจจัยในขณะนั้น ส่วนกฎแห่งกรรมในจุฬามณีภังคสูตร เป็นกฎที่ แน่นนอนมีเหตุและผล ปรากฏให้เห็นอยู่ในตัวอย่างพร้อมมูล ซึ่งจัดอยู่ในหลักกรรมนิยาม อันหมายถึง กระบวนการแห่งเจตจำนงของการกระทำ ทำเช่นไรย่อมให้ผลเช่นนั้น ทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดีตามเวลา ตาม หน้าที่และตามความแรงของกรรม ความสัมพันธ์กันสำหรับการพยากรณ์และกฎแห่งกรรมนั้น นัก โหราศาสตร์ใช้เวลาเกิดของบุคคลเชื่อมโยงเข้ากับหลักกรรมนิยาม ทั้ง 5 ประการเป็นพื้นฐานในการ พยากรณ์ (ประกอบด้วยอุตุนิยาม พินิยาม จิตนิยาม กรรมนิยามและธรรมนิยาม) พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น หรือไม่ก็ตาม หลักนี้ก็ยังดำรงอยู่ ดังพระพุทธพจน์ว่า ”อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคตานิ อนุปปาทา วา ตถาคตานิ” ซึ่งแปลว่า “ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตามธาตุ(หลัก)นั้น ก็ยังคงมี อยู่ในธรรมฐิติ เป็น ธรรมนิยาม”)เป็นพื้นฐานในการพยากรณ์และสามารถแนะนำเจ้าของดวงชะตาให้รู้จักนำคำพยากรณ์ที่ ได้รับมาประยุกต์ ปรับปรุงให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิต ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น สามารถเข้าใจได้ ดีถึงพื้นฐานดวงกำเนิดและกฎแห่งกรรมของตนเองที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

บทความนี้ เป็นบทความวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์จากเอกสารสำหรับการพยากรณ์ตามหลักวิชา โหราศาสตร์ไทย ประกอบกับการสัมภาษณ์ ผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นบุคคลที่มีความรู้ทางโหราศาสตร์และพระ เภรชั้นผู้ใหญ่จำนวน 10 รูป/คน โดยแบ่งเป็น ทางฝ่ายพระพุทธศาสนา 5 รูป ฝ่ายนักโหราศาสตร์ 3 ท่าน และฝ่ายนักวิชาการ 2 ท่าน เพื่อที่จะได้มุมมองของแนวความคิด_ในด้านการพยากรณ์ด้วยวิชาโหราศาสตร์ และหลักของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันเช่นไร

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพื่อไม่ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความกดดันและเป็นกังวลในคำตอบว่า จะถูกต้องหรือไม่ ปลดปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เหมือนพูดคุยกันธรรมดา ซึ่งจะได้ข้อมูลที่เป็นความจริง และถูกต้องที่สุด เพราะแบบสอบถามสัมภาษณ์เป็นแบบปลายเปิด และมีความยืดหยุ่นในการตอบ

บทวิจารณ์

การวิจารณ์ บทความวิจัย “ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทยกับกฎแห่งกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” ที่เป็นผลงานของนักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ผู้วิจารณ์ ไม่มีเจตนาเพื่อให้เกิดความเสียหายของเนื้อหา เพราะเป็นผลงานที่มีความสมบูรณ์แล้วในด้านทฤษฎีและโครงสร้างของการวิจัย แต่ในแง่ของการให้คนทั่วไปเข้าใจ “ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทยกับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เป็นอย่างไร และนำไปปรับใช้เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของบุคคลให้เข้ากับยุคสมัย และเพื่อเป็นการเสนอแนะนำผู้อ่านให้เข้าใจประเด็นที่เห็นด้วย และประเด็นที่เห็นต่างหรือตั้งข้อสงสัยได้อย่างไร ดังนี้

ประเด็นที่ผู้วิจารณ์ เห็นด้วย มีดังนี้

ชื่อเรื่อง “ความสัมพันธ์ในการพยากรณ์ชีวิตคนด้วยวิชาโหราศาสตร์ไทยกับกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.” การพยากรณ์และการทำนายโชคชะตาของบุคคล รวมถึงเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆของโลก โดยอาศัยการโคจรของดาวพระเคราะห์ ณ. เวลานั้นๆเป็นองค์ประกอบโหราศาสตร์แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ ความเชื่อและวิถีดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังที่ Thomas Moore ²อธิบาย ไว้ว่าโหราศาสตร์เป็นรูปแบบของการจินตนาการที่เกิดจากธรรมชาติ และมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิตประจำวัน ๗ โหราศาสตร์เป็นวิชาที่ใช้สัญลักษณ์ และการแทนที่เป็นจุดในการอ่านคำพยากรณ์ เช่นการใช้เลข 1แทนดวงอาทิตย์ ซึ่งแยกความหมายออกเป็น บุคคล สถานที่ โรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ ในการตีความสัญลักษณ์เพื่อออกคำทำนาย มีอยู่ 2 ลักษณะ ดังนี้

ก.) คำทำนายที่เน้นเหตุการณ์(event-oriented)โดยอาศัยการโคจรของดาวพระเคราะห์ในช่วงวันเวลาดังกล่าว ทำมุมสัมพันธ์กับดาวพระเคราะห์ในพื้นที่ดวงกำเนิดและ

ข) คำทำนายที่เน้นบุคคลเป็นศูนย์กลาง (person-centered)อ่านความหมายจากดาวประจำตัวของบุคคลที่สถิตอยู่ในราศีนั้น หรือการตีความหมายของลัคนา ที่สถิตอยู่ในราศีนั้นโดยนำคุณสมบัติของราศีและดาวพระเคราะห์มาผสมกัน

การตีความทั้ง 2 แบบ ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อคนละอย่าง คำทำนายที่เน้นเหตุการณ์ มีแนวโน้มที่จะเชื่อว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่กำหนดมาแล้ว

ผู้วิจารณ์เห็นด้วย อย่างยิ่ง เพราะชีวิตเป็นสิ่งที่กำหนดมาแล้ว (determination) ตามการกระทำหรือกรรมของแต่ละบุคคลด้วยเหตุและปัจจัยหลายประการ และ พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกฎแห่งกรรม ใน

² Moore Thomas .The Re- Enchantment of everydaylife.:

ฐานะเป็นกฎทางศีลธรรม มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่า” คนทำกรรมใดไว้อย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น สรุปได้ว่า ดวงดาวในแผ่นดวงจึงถือเป็นสัญลักษณ์ของกรรม เพราะสัมพันธ์กับกรรมดีและกรรมไม่ดี กรรมจึงอยู่เหนือคำพยากรณ์ เป็นใหญ่กว่าทั้งปวง

ความรู้ที่ได้จากการศึกษาหลักกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หน้า 95 ถึง 97

เรื่องหลักกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผู้วิจารณ์ เป็นพุทธศาสนิกชน ย่อมมีความเชื่อและเห็นด้วยอย่างยิ่ง ในเรื่องหลักกรรม เพราะว่า

กรรม ในความหมายทางธรรม ตัวเจตนากรรมนั้น เป็นตัวกำหนดให้การกระทำของบุคคลเกิดขึ้นทั้งด้วยทางกาย ทางวาจาและทางใจตามพุทธพจน์ที่ว่า” เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ เจตยิตฺวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่า เป็น กรรมบุคคลคิดแล้วจึงจะทำการกรรมด้วยกายด้วยวาจาด้วยใจ”จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจทั้งกรรมดีและกรรมที่ไม่ดี ดังนั้น กฎแห่งกรรมจึงหมายถึงกระบวนการให้ผลของการกระทำ หรือผลที่เกิดจากการกระทำ เป็นกรรมนิยาม

ในจุฬารัตนวิภังคสูตร พระพุทธองค์ทรงตอบปัญหาของสุภมานพ ถึงเหตุที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาเป็นมนุษย์มีความแตกต่างกันตามกรรมของตนๆที่ทำได้ไว้ในอดีตชาติ พระสูตรบทนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมที่มีกระบวนการให้ผลอย่างแน่นอนเป็นรูปธรรม

ทำให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้นว่า การที่มนุษย์เกิดมาแล้วมีความแตกต่างกันเช่นอายุสั้นอายุยืน โรคมากโรคน้อย ร่ำรวย ยากจน เป็นการบ่งบอกถึงกรรมชั่วและดีในชาติก่อน ที่แต่ละคนได้ทำไว้ไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลและสามารถรู้เห็นได้ในชาตินี้แน่นอน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า คนเราจะต้องเป็นเช่นนั้นตลอดไปจนตายเช่นคนที่เกิดมาในครอบครัวที่ยากจนมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ยากลำบาก ไม่ได้หมายความว่าเขาจะต้องเป็นคนยากจนเพราะกรรมชั่วในชาติก่อนให้ผลไปจนตายทั้งนี้ก็เพราะว่า อดีตกรรมที่ทำหน้าที่นำสัตว์ทั้งหลายให้มาเกิดเป็นมนุษย์ในชาตินี้ ในกรรม12 เรียกกรรมตัวนี้ว่า ชนกรรม³ คือ กรรมแต่งให้เกิดเมื่อนำมาเกิดแล้วก็จะหยุดให้ผลคือหมดหน้าที่⁴ ในชาตินี้ ดังนั้น หากชาตินี้ เขามีความขยันขันแข็งในการทำงาน งานหนักก็เอา งานเบาก็สู้เมื่อหาทรัพย์มาได้ ก็รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักเก็บออม ตลอดจนรู้จักปรับปรุงพัฒนาอาชีพที่ทำให้เจริญก้าวหน้าขึ้น เขาก็จะสามารถพลิกสถานะภาพจากคนที่เกิดมายากจน กลายเป็นเศรษฐีในชาตินี้ได้ เพราะกรรมดีที่เขาทำคือขยันทำงานรู้จักใช้จ่ายรู้จักเก็บออมได้ส่งผลดีแก่เขาในชาตินี้ ส่วนคนที่เกิดมาในครอบครัวที่ร่ำรวยมีความเป็นอยู่สุขสบาย ไม่ยากลำบากก็ไม่ได้หมายความว่า เขาจะต้องเป็นคนร่ำรวยเพราะกรรมดีในชาติก่อนให้ผลไปจนตาย กล่าวคือ ถ้าในชาตินี้เขาประมาทใช้

³ สมเด็จพระพุทธปาจารย์(อาจฺจาสภมฺหาเถร).คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 4.(กรุงเทพมหานคร: : บริษัท ประจวบวิวัฒน์จำกัด, 2546). หน้า970.

⁴ เสถียรพงษ์ วรรณปก, เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรม.(กรุงเทพมหานคร: หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์.,2544), หน้า24.

จ่ายทรัพย์ ที่มีอยู่อย่างมากมายนั้นในทางที่ผิด เช่นนำไปเลี้ยงเพื่อนชั่ว เล่นการพนัน ซื้อสิ่งเสพติด เป็นต้น อีกทั้งไม่ประกอบอาชีพทำางานใดๆ เพื่อแสวงหาทรัพย์มาเพิ่มในที่สุดทรัพย์ที่มีอยู่มากมายนั้นก็ย่อมที่จะหมดลงได้ ทำให้ต้องเปลี่ยนสถานะจากเดิมที่เกิดมาร่ำรวยกลับกลายเป็นคนยากจน เพราะกรรมชั่วที่ตนเองทำ ในปัจจุบัน ได้ให้ผลชั่วในชาตินี้ตามกฎแห่งกรรมที่ว่า”บุคคลทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เขาย่อมต้องรับผลแห่งกรรมนั้น”⁵

3.3 ความสัมพันธ์ของกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนากับการพยากรณ์ตามหลักโหราศาสตร์ไทย หน้า 96 ถึง หน้า 100

ในหัวข้อความสัมพันธ์ของกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนากับการพยากรณ์ตามหลักโหราศาสตร์ไทยนี้ ผู้วิจารณ์ก็ยังมีความเห็นด้วยในกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาส่วนการพยากรณ์ตามหลักโหราศาสตร์ไทยก็มีความเห็นต่างเล็กน้อย คือควรมีสติ ไม่ประมาทและควรทำแต่กรรมดีทุกเวลาทุกสถานที่ เพื่อเพิ่มความดีตนเอง ตลอดเวลา

ในจุฬามณีวงศ์สูตร พระพุทธองค์ทรงตอบปัญหาของสุกมานพ ถึงเหตุที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาเป็นมนุษย์มีความแตกต่างกันตามกรรมของตนๆที่ทำไว้ในอดีตชาติ พระสูตรบทนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมที่มีกระบวนการให้ผลอย่างแน่นอนเป็นรูปธรรม

ความสัมพันธ์กันของการพยากรณ์ตามหลักการโหราศาสตร์และหลักกรรมตามพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของบุคคล คือการที่บุคคลจะต้องรู้จักที่จะนำคำพยากรณ์ที่ได้รับมาจากโหราจารย์ปรับให้เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะโหราศาสตร์บอกคนให้รู้ถึงภูมิฐานกำเนิด หนทางที่ควรที่จะเลือกปฏิบัติตามความถนัด เหตุการณ์ที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นทั้งในทางที่ดี และทางที่เลื่อม โดยอาศัยคุณสมบัติของดาวพระเคราะห์ที่สถิตในดวงชะตา โหราศาสตร์ช่วยคนได้ในระดับหนึ่ง ในการรู้จักตัวตนของตนเอง เพื่อทำความเข้าใจในแผนที่ของชีวิต เข้าใจในแผนที่กรรมของตนเอง เมื่อเข้าใจแล้ว จึงนำมาประยุกต์กับหลักธรรมของพระพุทธองค์ ก็จะช่วยให้การดำเนินชีวิตมีทางเลือกอย่างถูกต้อง มีเหตุผลมากขึ้น เช่นในดวงชะตาปรากฏให้เห็นถึงการประสบอุบัติเหตุ สูญเสียทรัพย์สิน เจ้าชะตาก็ต้องเพิ่มความมีสติ มีความรอบครอบ ไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิตก็ช่วยให้ปลอดภัย ไม่เสียชีวิต และทรัพย์สิน ความรู้ที่ได้จากการพยากรณ์ตามหลักโหราศาสตร์ ไม่ได้ ขาดความเชื่อมโยงจากพระศาสนาไปเสียทีเดียวเพราะดวงกำเนิดของบุคคลก็คือสัญลักษณ์ของกรรมในอดีต เพราะดวงดาวที่ปรากฏให้เห็นจากการคำนวณผูกดวงกำเนิดนั้น ประกอบด้วยดาวศุภเคราะห์ (ฝ่ายกุศล) และบาปพระเคราะห์ (ฝ่ายอกุศล) ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงดวงดาวในพื้นที่ดวงกำเนิดได้ เช่นเดียวกับกรรมที่กระทำไปแล้วไม่สามารถแก้กลับคืนได้เช่นกัน ดังนั้นบุคคลจึงควรเพิ่มการศึกษาในเรื่องของกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างถ่องแท้ เพราะกรรมเป็นมรดกแท้จริงของบุคคลและอยู่เหนือคำพยากรณ์ทั้งปวง

บทสรุป

⁵ อภ.ปญจก.(ไทย)22/57/

การแก้กรรม (หน้า 101 ถึง 105) ในทางพระพุทธศาสนาคือการทำกลับคืน หรือเรียกว่า ‘ปฏิกรรม’ จัดเป็นวินัยบัญญัติ 2 เรื่องคือ อาบัติปฏิกรรม และปวารณากรรม พระพุทธองค์ทรงนำหลักปฏิกรรม มาวางเป็นพุทธบัญญัติ ซึ่งกำหนดเป็นวินัยที่มีผลบังคับให้ต้องปฏิบัติ พร้อมกันนั้น ในวงกว้างออกไป สำหรับทุกคน ไม่ว่าบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ทรงเน้นย้ำให้บำเพ็ญปฏิกรรม ที่มากับความสำนึกและสภาพความผิดเรียกว่าอภัยเจตนา ถือว่าเป็นหลักปฏิบัติในแบบแผนของอารยชน⁶

ในการพยากรณ์ทางโหราศาสตร์ต้องอาศัยสัญลักษณ์และการตีความในการออกคำพยากรณ์ตามรูปดวงชะตาที่ผูกขึ้น การพยากรณ์คือการตีความ มีโอกาสที่จะเป็นไปได้ และมีโอกาสเปี่ยงเบนไม่เป็นที่ตามนัยด้วยการกระทำหรือ กรรมของเจ้าของดวงชะตาเอง

ในทางพระพุทธศาสนา กรรมมีหลักการในการให้ผลตามหน้าที่ ตามกาล และตามความแรงของกรรม จนกว่ากรรมนั้นจะหยุดการให้ผล กรรมที่เลิกให้ผล หมายถึงกรรมที่หมดโอกาสให้ผล เพราะผู้กระทำได้รับผลของกรรมอื่นที่หนักกว่า หรือกรรมที่ให้ผล(เสร็จสิ้นแล้ว หรือผู้กระทำได้บรรลุอรหัตตมรรคอรหัตตผล นิพพานแล้ว ไม่เกิดอีกต่อไป กรรมที่ทำไว้ก็หมดโอกาสให้ผล พระสูตรที่แสดงถึงการให้ผลของกรรม ตามการกระทำนั้น แสดงไว้ ในจุฬามณีวาทสูตร นอกจากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นผลของการที่พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญบารมี 30 ทศศรรถถ้วนทุกพระชาติเป็นระยะเวลายาวนานมาก ผลคือการได้มาซึ่งพระมหาปुरुสสลักษณะครบทั้ง 32 ประการ และได้ตรัสรู้ในอนตรสัมโพธิญาณ

การแก้กรรมมาพบว่า **กรรมที่กระทำไปแล้วแก้ไขไม่ได้**แต่สามารถกระทำกรรมดีมาทดแทนและเลิกกรรมชั่วที่เคยปฏิบัติมา ดังตัวอย่างของพระองค์สิมมาที่แปลงวาจาในความประมาทของท่านและจะไม่ประมาทอีกเปรียบเสมือนการแก้กรรมได้ ส่วนทางโหราศาสตร์ การประกอบบุญกิริยาวัตถุต่างๆเช่นการทำบุญอายุวัฒนะด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระปริตร การทำพิธีสวดบูชาดาวนพเคราะห์ เป็นอาภิสพลีให้กับเทพดาประจำดาวพระเคราะห์นั้น เป็นความเชื่อในอำนาจของพุทธคุณที่จะช่วยขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดี เคราะห์ร้ายให้ห่างไปจากตัวเหมือนการแก้ไขไปชั้นหนึ่งให้บังเกิดความสบายใจ มีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

ประเด็นตั้งข้อสังเกต ผู้วิจารณ์ ตั้งข้อสังเกตไว้ 2 ประเด็นดังนี้

1.บทคัดย่อ ผู้วิจารณ์ มองว่าในข้อความย่อหน้าสุดท้ายที่เขียนว่า “กฎแห่งกรรม ที่ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยง เหมือนกับดวงชะตากำเนิดที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้” ซึ่งก็ไม่ได้ถูกเสียทีเดียว เพราะตามคำสอนของพระพุทธศาสนา การบรรลุมรรคเป็นพระอรหันต์แล้วนั้นสามารถหลุดพ้นจากบ่วงกรรม หรือกฎแห่งกรรมทั้งหมดได้ เพราะละอาสวะได้สิ้น หลุดพ้นจากการมีตัวตนแล้ว จึงไม่มีตัวตนหรือผู้ใดที่ต้องมารับกรรมนั้นอีก แต่ผู้เขียนก็ได้อธิบายรายละเอียดที่ถูกต้องไว้ในเนื้อหาหน้า 257 ว่า “เมื่อบุคคลผู้นั้นบำเพ็ญมหากุศลสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วนิพพาน กรรมทั้งหลายก็จะเป็นอโหสิกรรม ไม่มีการให้ผลอีกต่อไป” แต่ควรจะ

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต).พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย,พิมพ์ครั้งที่33(กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์พลีพิมพ์,2555), หน้า290.

มีอธิบายเพิ่มเติมในบทนำด้วยเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดสำหรับผู้ที่ต้องการทราบเนื้อหาโดยย่อจากบทคัดย่อนี้ เพราะถ้าผู้อ่านที่มีความรู้ในส่วนนี้อาจจะเกิดอคติ โดยไม่อ่านต่อได้

2. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจารณ์ เห็นว่าในข้อความที่เขียนว่า “พระสงฆ์ควรจะแนะนำหนทางของการทำบุญ และหลักของกรรมให้ชาวพุทธได้รับทราบมากขึ้น เช่นเดียวกับนักพยากรณ์ผู้ให้คำพยากรณ์จากดวงกำเนิด ของบุคคลซึ่งเหมือนกับการอ่านแผนที่กรรมของบุคคลผู้นั้น” และข้อความที่ว่า “คำพยากรณ์ที่ได้จากการประมวลผลด้วยหลักการทางโหราศาสตร์ ที่ได้อธิบายมาแล้วอย่างละเอียด จะเป็นเหมือนข้อเสนอแนะให้เจ้าของดวงชะตารู้จักแก้ไข ปรับปรุงระมัดระวังในสิ่งที่เป็นจุดด้อยของตนเองหรือส่งเสริมในจุดเด่นของตัวเองตามศักยภาพของดาวพระเคราะห์ที่ประจำในเรือนชะตาของตนเอง อันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต มีทางเลือกให้ได้พิจารณามากขึ้น” ตามความเป็นจริงแล้วอาจจะไม่ค่อยสอดคล้องกัน เพราะการแนะนำในทางพุทธศาสนานั้นจะเน้นปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในกิเลส แต่คำแนะนำจากการพยากรณ์โหราศาสตร์บางครั้งจะส่งเสริมไปในทางที่ก่อให้เกิดกิเลสมากขึ้น เช่น เรื่องของการเงินหรือความร่ำรวย และการมีอำนาจ ซึ่งถ้าผู้พยากรณ์แนะนำตามจุดเด่นหรือจุดด้อยจากดวงจริงๆ อาจจะทำให้เกิดความยึดมั่นในอำนาจของตัวเอง หรือต้องการไขว่คว้าหาวิธีให้ตัวเองมีอำนาจ หรือความมั่งคั่งความร่ำรวยขึ้นมาด้วยวิธีที่ผิดหรือทำให้เกิดการไปยึดติดกับอำนาจและวัตถุเหล่านี้จนเกิดความทุกข์ขึ้นได้ จึงควรจะต้องมีการอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนนี้ หรือแนะนำให้เกิดแนวทางการแก้ไขที่จะให้สอดคล้องกับหลักของพุทธศาสนาให้มากขึ้น เพื่อที่จะนำงานวิจัยตัวนี้ไปใช้ให้เกิดผลกับการพยากรณ์ที่สอดคล้องกับกฎแห่งกรรมทางพุทธศาสนาจริงๆ

บรรณานุกรม

สมเด็จพระพุทธาจารย์(อาจอาสาสมมหาเถร).คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 4,(กรุงเทพมหานคร: : บริษัท
ประจักษ์พรินต์ติ้งจำกัด, 2546).

เสถียรพงษ์ วรรณปก, เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกรรม,(กรุงเทพมหานคร: หจก.หอรัตนชัยการ
พิมพ์,,2544).

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต).พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย,พิมพ์ครั้งที่33(กรุงเทพมหานคร.
สำนักพิมพ์พลีธรรม,2555).

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับ ไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารบาฬีศึกษาพุทธโฆส"

หมายเลขบัญชี "459-0-87452-0"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ได้ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 10-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดย เว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และ เว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องจำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ใน ต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุ ตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเยื้องมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 - 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควร เว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุป มีความกะทัดรัด และสั้น

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

7) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ (1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมรูปแบบแทมเพต

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 20 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะ

พิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลังค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บัณฑิตศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

วารสารมจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

รศ.ดร.ธานี สวรรณประทีป บรรณาธิการ

ว่าที่ ร.ท. ดร.ธีรวัช ภูมิประมาณ ผู้ช่วยบรรณาธิการ

108/5 หมู่ 2 ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม 73110